

UNIVERSITY OF TORONTO

A standard linear barcode consisting of vertical black lines of varying widths on a white background.

3 1761 00015465 8

Digitized by Microsoft

Digitized for Microsoft Corporation
by the Internet Archive in 2007.

From University of Toronto.

May be used for non-commercial, personal, research,
or educational purposes, or any fair use.

May not be indexed in a commercial service.

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS

VOL. XVI.
POETAE CHRISTIANI MINORES

PARS I

PAVLINI PETRICORDIAE CARMINA REC. M. PETSCHENIG, ORIENTII
CARMINA REC. R. ELLIS, PAVLINI PELLAEI EVCHARISTICOS
REC. G. BRANDES, CLAVDII MARII VICTORIS ALETHIA
ET PROBAE CENTO REC. C. SCHENKL.

VINDOBONAE
PRAGAE   F. TEMPISKY   LIPSIAE
F. TEMPISKY.   MDCCCLXXXVIII.   G. FREYTAG.

104264
13/7/10

POETAE CHRISTIANI

MINORES

PARS I

PAVLINI PETRICORDIAE CARMINA REC. M. PETSCHENIG,

ORIENTII CARMINA REC. R. ELLIS,

PAVLINI PELLAEI EVCHARISTICOS REC. G. BRANDES,

CLAVDII MARII VICTORIS ALETHIA ET PROBAE

CENTO REC. C. SCHENKL.

VINDOBONAE

PRAGAE

F. TEMPSKY

LIPSIAE

F. TEMPSKY.

MDCCLXXXVIII.

G. FREYTAG.

B R
60
C6
v. 1b

VINDOBONAE, TYPIS DESCRIPTIS ADOLPHVS HOLZHAVSEN.

PAULINI PETRICORDIAE

QUAE SUPERSUNT.

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

MICHAEL PETSCHENIG.

PRAEFATIO.

Quamquam Paulini codicium qui ad nostram aetatem peruenierunt perexigua est copia, tamen ne his quidem omnibus opus esse ad nouam recensionem adornandam antiquissimis eorum et inter se et cum editionibus collatis statim mihi persuasi: eam enim librorum superstitem condicionem esse apparuit, ut unus quidem sit optimae notae, ex quo fructus maximus ad haec opuscula emendanda possit redundare, reliqui uero ad unum omnes ab exemplari multis uariisque modis corrupto atque depravato sint profecti. sed iam ipsi libri quos contuli describantur.

Vaticanus bibl. reginae Sueciae signatus n. 582, saec. R VIII—X, forma minore, fol. 66, fol. 1—57 Paulini opuscula continet ab una manu scripta. sequuntur poemata duo et excerpta de Gregorii Turonensis historia Francorum ad S. Martini basilicam pertinentia: quae omnia hoc loco libet repetere.

fol. 58a *Incip̄ de uidua pauper et duo aera.¹⁾*
Discat euangelico Christum sermone fateri,
Quisque uenit²⁾ summo uota referre³⁾ deo.
Quamuis corde tremens, supplex genu, cernuus ore,

¹⁾ Hoc carmen inscriptum basilicae S. Martini 'in introitu a parte occidentis super ostium' (Reifferscheid, BPLI, tom. I, pag. 305) extat apud Le Blant, Inscript. chrét. de la Gaule, I, 234. edidit etiam Joh. Huemer in ephemeride 'Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien', 1881, pag. 420 e cod. monasterii sanctae crucis (Heiligenkreuz) saec. XII, in quo tamen titulus non extat. adscribam codicis (*H*) et Leblantii lectiones diserepantes.

²⁾ uelit *H* ^{re} ³⁾ ** ferre *R*.

- Si cessent operaे,¹⁾ nempe fides²⁾ uacua est.*
- 5 *Lege sub hac pariter locuples pauperque tenentur:³⁾
Cui census defit,⁴⁾ mente probabit⁵⁾ opus.*
- Nec⁶⁾ quemquam excusat tenuis atque⁷⁾ arta facultas:
Affectu constat gloria, non pretio.⁸⁾*
- 10 *Qui tribuit, quaecumque potest,⁹⁾ is plurima confert:
Parua licet dederit, maxima quaeque¹⁰⁾ capit.¹¹⁾
Inter opum cumulos¹²⁾ scimus et¹³⁾ dona potentum
Praelatam¹⁴⁾ uiduae pauperis esse fidem.*
- Mercantem nummis caelorum¹⁵⁾ regna duobus
Sublimem uexit iustus in astra pater.*
- 15 *Non qui multa dedit, sed qui sibi¹⁶⁾ nulla reliquit,
Laudari meruit iudicis ore dei. Finit.*

*Basilica sci ac beatissimi Martini epi abest¹⁷⁾ e ciuitate
passos δL. habet in longo pedes. CLX. latitudine pedes. LX.
alitudo usque camera pedes. XLV. fenestras in altare. XXXII.
in capso. XX. ustia. VII. tria in altare et quattuor in capso.
extra ingressus. ad fontes. columnus. CX.*

Incipiunt uersus.

- Mitis corde pio castusque et corpore puro
Pontificis sacri limina cultor adi.
Angelicam cernis Martini antistitis¹⁸⁾ aulam,
Sit¹⁹⁾ licet in celsis altior illa sedis.*
- 5 *Perfusus lacrimis et fixus pectore terrae
Ingemat arcanus uulnera clausa dolor.
Huic non difficile est aegram²⁰⁾ reparare salutem,
Cui facile extinctis²¹⁾ reddere saecla fuit.*

---

¹⁾ opere R opera II   ²⁾ fi*es (g eras.) R   ³⁾ tenetur H et Le Blant
⁴⁾ desit H et Le Blant   ⁵⁾ probauit H et Le Blant   ⁶⁾ haec H   ⁷⁾ adque
R¹   ⁸⁾ precio H   ⁹⁾ quecumque H potest] opus est Le Blant   ¹⁰⁾ que-
que H   ¹¹⁾ cupit R   ¹²⁾ cumulus R   ¹³⁾ et scimus transpos. Huemer:
sed cf. u. 7 tenuis atque uel dona Le Blant   ¹⁴⁾ praelatum R¹ pre-
latam H   ¹⁵⁾ celorum H   ¹⁶⁾ quae . . . quae Le Blant sibi* (i eras.) R
¹⁷⁾ cf. Greg. Turon. hist. Franc. II, 14   ¹⁸⁾ antestis R   ¹⁹⁾ sed R
²⁰⁾ erga R   ²¹⁾ extinctos R

Dummodo ne trepidum¹⁾ te diffidentia uincat,
10 Maestus adis sancti limina,²⁾ laetus abis.

Sequuntur uersus Victorini (Mai, Auct. Class. V 382). — singuli Paulini libri non ut in aliis codicibus per capita quae-dam distincti, uersuum autem litterae initiales ductibus maiusculis exaratae sunt. singulae paginae uicenos quaternos uersus continere solent. librum pretiosissimum descriptum esse de exemplari uetustissimo quidem sed uaria damna passo satis demonstrabunt ea quae de singulari eius condicione dicamus necesse est. cum enim uerborum contextus in libro primo et secundo nusquam sit interruptus, statim in initio libri tertii (fol. 25^b med.) post uers. 19 sequuntur versus III 311—III, 175 (— fol. 32^a sub fin.), quibus adiunguntur III 20—310 (— fol. 38^a sub fin.). iam si horum posteriorum uersuum numerus qui est 291 in sedecim partes diuiditur, efficitur quaternionis spe-cies, cuius paginae ita erant conscriptae, ut unaquaeque duodeuiginti uersus contineret exceptis tribus, in quibus undeuicenos uersus fuisse ratio demonstrat. restat igitur ut uideamus, quid altera uersuum parte, quorum numerus est 323, habita eadem singularum paginarum ratione efficiatur. cum unum archetypi quaternionem inuenerimus plus minus 288 uersus continuisse, si respicimus librarios non ubique sibi constitisse in numero uersum quem in quaue pagina ponerent, ita ut hic liceat numerum etiam augere circiter 32 uersibus, habe-bimus versus circiter 320, qui numerus cum eo quem supra diximus 323 optime congruit. — sed uideamus iam porro. inde a III 176 (siue si ordinem in R seruatum sequamur a III 310) lacuna est uersuum 691 usque ad V 193, id est duorum quaternionum et tertii dimidiae partis, ita tamen ut librarius cod. R neque contextum usquam interrumpat neque alio modo significet uerborum defectum in codice archetypo se non effu-gisse. lacunam excipiunt 79 uersus V 194—272 seu quater-nionis quarta fere pars, post quos iterum omittuntur V 273—625, id est uersus 353 siue quaternionis unius par quarta

---

¹⁾ trepidus *R*   ²⁾ / limina / sei *R*

et alter integer. denique si omnes uersus inde a III 20 usque ad V 625 computantur, efficitur numerus uersuum 1737: qui si diuiditur numero quaternionum quem ratione inuenimus, id est 6, uniuscuiusque horum quaternionum habebimus numerum uersuum plus minus 289. item prologum et uersus 1131, qui sunt ab initio libri primi usque ad III 19, quattuor quaterniones compleuisse ratio ostendit. restant denique a V 626 usque ad finem totius operis circiter 870 uersus, qui tres quaterniones efficiunt. iam uero his omnibus perpensis hanc fere intellegemus fuisse libri archetypi speciem.

Quaterniones.

Lib.

I—III.	Prol. I, 1—III, 19
b} V.	III, 20—310
a} VI.	III, 311—III, 175
*VII. *VIII.	III, 176—V, 40
VIII. *1. *2. *3. *4. 5. 6. *7. *8 . . .	V, 41—193 194—272 273—350
*X.	V, 351—625
XI—XIII.	V, 626—VI fin. et appendix.

Perierant igitur archetypi quaterniones integri VII, VIII, X et noni pars maior, quo detimento facto partes libri lacerae a bibliopaga neglegenti ita compactae sunt, ut quaterniones V et VI locum commutauerint. codicem ita mutilatum is qui R scripsit diligenter expressit neque suopte ingenio quicquam mutauit aut interpolauit, nisi quod in subscriptione libri quinti, cum se quartum ad finem perduxisse opinaretur, numeros ex arbitrio posuisse uidetur. at cum sextum perfecisset, qui ipsi recte numeranti quintus esse debebat, id iam oblitus numerum quem in archetypo scriptum uiderat intactum reliquit.

P Vaticanus bibl. Palatinæ n. 845 saec. VIII—X, forma maxima, praeter Sulpicij Seueri scripta quae ad S. Martinum pertinent et Venantii Fortunati carmen de uita eiusdem fol. 74^a—143^b Paulini opuscula praeter prologum continet integra.

V Vaticanus bibl. antiquæ n. 1664 saec. VIII—X, forma maiore, triginta foliis continet carmen de uita S. Martini mutilum et uersus de orantibus. librorum singulorum partes litteris initialibus maiusculis distinctae sunt. desunt in hoc codice uersus II 166—632 iam in archetypo deperditi: prae-

terea ipsius libri folia compluria interierunt, quae continuerant uersus III 227—388, IIII 489—574, V 60—379, 621—701, 782—VI 63. cum singulae codicis paginae quadragenos uersus complecti soleant, intercidisse appareat diuersorum quaternionum folia decem hoc ordine: $2 + 1 + 4 + 1 + 2$.

Sangallensis 573 saec. VIII—X fol. 1—83 Paulinum exhibet: sequitur Venantii Fortunati carmen heroicum. codice in Fortunati operibus edendis usus erat Fr. Leo. mihi collatio carminum Paulini a V. Thumsero confecta praesto fuit.

Parisinus bibl. nationalis (nouvelles acquisitions Latines) A n. 241 saec. VIII (ut mihi uidebatur, potius X) post Prudentii opera foliis 203^a—221^b med. continent Paulini libros I—III 259. qui codex cum in libro II eandem exhibeat lacunam, quam mendosus est V, et in multis lectionibus quas V praebet peculiares fere cum eo consentiat, apographon Vaticani habeatur necesse est. neque obstat huic sententiae quod, cum in V inde a uersu III 227 lacuna duorum foliorum sit, in A versus 227—259 leguntur. facile enim fieri potuit, ut eo tempore, quo A ex V describebat, hic liber nondum esset lacunosus. qua uero causa factum sit ut librarius incepit describendi opus subito interrumperet, iam dispici non potest.

Praeter hos codices quibus in uerbis poetae castigandis usus sum alii quoque sed pauci iidemque recentiores hodie supersunt. atque fragmentum quidem illud quod est in codice Ambrosiano C. 74 saec. X tantum exhibens I—III 291 (si modo haec integra sunt) artissime conspirare cum V uel ex paucis quas Reifferscheidius exscripsit lectionibus cognoui: cf. bibl. patr. latin. Ital. II, pag. 69. maioris fortasse momenti, certe integrior est Montepessulanus n. 352 saec. X a Corpetio adhibitus¹⁾, qui de eo in praef. pag. 12 haec refert: Ce manuscrit, d'une belle écriture du X. siècle, sur vélin, petit in 4° se compose de 59 feuillets; il renferme les six livres sur la Vie de S. Martin, la lettre à Perpetuus, et les treize premiers vers du poème de Visitatione nepotuli. Il a perdu un

---

¹⁾ Poèmes de Paulin de Périgueux et de Fortunat sur la vie de Saint Martin, par Corpet. Paris 1849. Panckoucke.

ou deux feuillets; car il est naturel de croire qu'il contenait dans l'origine la fin de ce dernier poëme et l'inscription de la basilique de S. Martin (id est carmen de orantibus) . . . . Je l'ai collationé en entier; il m'a été d'un grand secours. — alter codex, quo Corpetius usus erat, Parisinus est bibl. nationalis saeculo ut ille refert decimo scriptus, olim Sangermanensis. hic liber quin idem sit qui nunc in bibl. nationali sub n. 13759 adseruatur iam non dubito, ex quo A. Engelbrechtius litteris me certiores fecit in ea bibliotheca non plus quam duos libros extare qui Paulinum contineant. nam ut Sangermanensem conferrem adduci non potui, quippe qui Corpetio auctore in fine libri secundi desinat. alium librum in bibl. Mediomontana (Middlehill) extare ex Haenelii libro notissimo comperi: qui quo tempore sit scriptus, equidem nescio. certe uetustis adnumerandum non esse inde colligitur, quod Zangemeister eius non fecit mentionem. haud sane magni pretii fuit codex ille e quo Iuretus Paulinum primus edidit: cuius lectiones cum e Daumii editione cum cura enotassem, inferiorem omnibus meis et multo pluribus locis mendosum esse cognoui. Guelferbytanus denique Augusteus 85, 5 chart. saec. XVI, cuius lectiones diligenter conscriptas G. Brandes mihi beneuole misit, codicem Palatinum, cuius apographon est, ita repraesentat, ut pauca correcta, plura uitata sint.

Quibus disputatis cum satis pateat libros manu scriptos quos mihi adire licuit omnium esse antiquissimos, id iam addendum est nullum eorum usque ad nostram aetatem a quo quam homine docto esse inspectum. quam ob rem aequum esse puto ut paulo fusius de uniuscuiusque pretio et auctoritate disseramus quaeue inter eos similitudo uel diuersitas intercedat diligentius inquiramus. atque primum quidem hanc rem uel obiter attingenti luce clarius appareat necesse est duas esse librorum familias e duobus exemplaribus prorsus diuersis profectas. ad alteram solus pertinet R, ad alteram reliqui qui aetatem tulerunt omnes. quae familiae bonitate ita inter se differunt, ut R longe praestantissimus sit, PSV suaue quidem stirpis optimi, sed tamen R plerumque inferiores,

A nullius fere pretii. et R quidem solus seruauit prologum et uersus I 71, II 29—32, 269, 497—499, III 250—251, VI 149, quos genuinos esse et ratio ipsa demonstrat et στιχοερπία probare uidetur, de qua statim dicendum est. non recte numerosatos esse libri primi uersus ea docent quae in omnibus codicibus leguntur '*habens uersus CCCLXXXV*': nam uersum 71, qui in solo R extat, ab ipso auctore profectum esse certo certius est. liber secundus in PSVA siue in eorum archetypo exemplari uersus continet 719, in R 726. at subscriptum est in PSVA '*habens uersus DCCXXII*', in R '*habens uersus DCCXXVII*'. uerum numerum in R legi e uersibus 8—11 possis suspicari.

*pergamus, quia terra procul, quo traxerit unda:
tantum ut placatam Martini spiritus auram
diffundat flatumque leuem sic praestet eanti,
ut putre sustineat felicia flamina uelum.*

ualde enim in uersu 9 scribendo codices differunt: *nos tantum ut placitam R, tantum ut placitam PV, tantum ut placitam S, ut placitam tantum A.* in qua discrepantia si cod. R lectionem sane miram respicias, conicere licebit unum uersum intercidisse, quem sic fere suppleas.

*nos tantum ut placidam <petimus superante carina
aequoreos campos> Martini spiritus auram
diffundat.*

non alia est libri tertii condicio, cui cum codices omnes subserbant '*habens uersus CCCCLVIII*', re uera in archetypo PSV non extiterunt nisi 456: in R uero, qui uu. 250 et 251 addidit, horum posterior adeo corrupte est seruatus, ut, cum sententia imperfecta sit atque obscura, tertium etiam uersum iam in archetypo R aut defuisse aut legi iam non potuisse statuamus necesse sit. porro cum in libro quarto uerus numerus in SV seruatus sit — intercidit enim unus uersus post n. 163 — in quinto unus uersus deest ei numero qui in subscriptione codicum PS legitur DCCCLXXIII: qui quo loco excederit, non satis liquet. denique quomodo factum sit,

ut libro sexto, cuius omnino sunt uersus 506, subscriptum sit '*habens uersus CCCCLXXIII*', nullus dispicio, cum ipsa poetae uerba nusquam ansam praebeant suspicandi aliquot uersus a falsatore quopiam esse interpolatos.

Iam certissimis ut arbitror argumentis demonstratum est Paulini opus ne codicis R quidem ope, qui undecim uersus seruauerit qui in reliquis desunt, in integrum posse restitui, cum uel optimum exemplar ad quod R refertur fuerit lacunosum. sed nunc ad R renertendum est, qui ut ampliorem, ita etiam in multis longe meliorem praebet uerborum contextum. non autem opus est hoc loco singula tractare: ipse lector indieatis huiuscmodi locis facile diiudicare poterit utra lectio sit anteponenda. itaque eum relego ad uersus I 70. 85. 188. 200. 210. 226. 269. 270. 336. 342. 381. II 24. 25. 38. 40. 46. 139. 189. 270. 436. 488. 588. 697. 703. 710. III 30. 35. 75. 104. 119. 184. 204. 315. 341. 380. 408. 409. 426. 430. 456. IIII 64. 96. 111. 120. 138. 148. V 211. 231. 267—268. 270. 699. VI 25. 39. 479. De uis. nep. 5. 6. 10. 33. 53. 61. 76: conferatur etiam epistula ad Perpetuum. — non autem desunt in hoc libro loci mendosius quam in reliquis traditi, qui tamen neque multi sunt neque ita comparati, ut archetypum granuiores quandam labem traxisse existimemus. cf. I 5. 44. 372. 375. II 174. 206. 288. 292. 323. 544. 695. III 24. 136. 326. IIII 16. V 205. 263. VI 69. uno tantum loco dubitatio oriri potest. II 176 quamquam '*uulgi*', quod in PS legitur, Sulpicii Seueri uerbis confirmatur, tamen quod R praebet '*mundi*' per se aptum est, si modo consideramus uocabulum '*mundus*' a scriptoribus ecclesiasticis hac saepe significatione poni, ut idem sit quod '*multitudo*' uel '*turba hominum*'.

De codicibus PV, quos ex eodem fonte fluxisse lectiones plurimae quas communes habent testantur, non est quod multa disputem. plura autem de S dicenda sunt, qui ut ab homine satis ingenioso passim correctus est, ita etiam magis quam reliqui pro arbitrio emendaroris lectiones exhibit a ueris longissime distantes. quantum autem in eo interpolandi libido sit grassata, documento sunt loci quos iam adponimus I 21. 35. 37. 96. 122—123. 145. 173. 187. 211. 214. 228. 233. 284.

386. II 20. 59. 71. 185. 197. 221. 224. 257. 310. 441. 447. 659. 686. III 28. 122. 226. 337. III 13. 245. 604. V 329. 434. VI 452. praeterea hic liber nescio quo casu laeunis uberior est quam ceteri eiusdem familiae. cf. I 96. 117. 142. 171. 269. II 40. 57. 87. 159. 479. III 209. 295. 394. 433. 434. III 44. 46. 148. 462. 488. V 96. 102. 188. 431. 708. VI 182. 382. 440. De uis. nep. 54. 74. nihilominus tamen haud exigui est pretii, cum multis locis ueram scripturam solus seruauerit: quod quidem non archetypi bonitate mihi factum uidetur sed opera eius, qui, cum illum ex exemplari lacunoso uariisque modis uitiato describeret, simul emendandi munus sibi suscipiendum esse arbitratus est. itaque recte scribuntur in S:

	S	RPVA aut eorum pars
I 199	<i>praestrauerat</i>	<i>praestauerat</i>
— 310	<i>fetentis</i>	<i>fatentis</i>
II 44	<i>nigrantis</i>	<i>nigrantes</i>
— 46	<i>retrahit</i>	<i>retrahet</i>
— 92	<i>posset</i>	<i>possit</i> ¹⁾
— 132	<i>hora</i>	<i>ora</i>
— 159	<i>gerendum</i>	<i>gerendam PVA, regenda R</i>
— 199	<i>gutta</i>	<i>guttas</i>
— 339	<i>similis</i>	<i>similes</i>
— 410	<i>procellae</i>	<i>procella (-am)</i>
— 578	<i>iam</i>	<i>tam</i>
— 604	<i>pauores</i>	<i>pauoris (paueret)</i>
— 719	<i>rigata citam</i>	<i>rigat tacitam</i>
III 7	<i>sancti</i>	<i>scs</i>
— 8	<i>dicit</i>	<i>dicit</i>
— 35	<i>fastigia</i>	<i>fastidia</i>
— 72	<i>uicini</i>	<i>uicinis</i>
— 141	<i>dicta euentu</i>	<i>ductae uentu</i>
— 166	<i>adegi</i>	<i>adegit</i>
— 189	<i>extrema</i>	<i>extremae (-e)</i>
— 248	<i>desperarem</i>	<i>disparem (-e)</i>

¹⁾ Eadem discrepantia conspicitur II 425. 665. III 84. 426. 439. III 136. 659. VI 277. De uis. nep. 25.

S	RPVA aut eorum pars
III 330 <i>omnis</i>	<i>omnes</i>
— 380 <i>credere</i>	<i>cedere</i>
— 391 <i>emeritos</i>	<i>emeritus</i>
— 392 <i>qui</i>	<i>quae</i>
— 397 <i>resistet</i>	<i>resistit</i>
— 413 <i>inuictos</i>	<i>inuictus</i>
III 16 <i>sueuit</i>	<i>saeuit (uenit R)</i>
— 57 <i>calcantes</i>	<i>calcantis (—i)</i>
— 159 <i>calle</i>	<i>colle</i>
— 192 <i>liuentes</i>	<i>liuenter (lib—)</i>
— 213 <i>peius</i>	<i>pius</i>
— 274 <i>lacrimarum</i>	<i>malarum</i>
— 341 <i>tunc</i>	<i>cum</i>
— 363 <i>at</i>	<i>ad</i>
— 378 <i>in conspicuis</i>	<i>inpicuis</i>
— 432 <i>e</i>	<i>et</i>
V 340 <i>tu</i>	<i>ut</i>
— 398 <i>loquatur</i>	<i>loquitur (—etur)</i>
— 507 <i>oris</i>	<i>oris oliui</i>
— 619 <i>dirus</i>	<i>nirus</i>
— 727 <i>exortum</i>	<i>exorsum</i>
— 782 <i>et laceram</i>	<i>et lacera (exlaceram)</i>
— 807 <i>uomitus</i>	<i>uotus (—os)</i>
VI 69 <i>absorbet</i>	<i>absorberet (abscriberet)</i>
— 139 <i>ipso</i>	<i>ipse</i>
— 158 <i>trepidos</i>	<i>trepidus</i>
— 207 <i>anteriore</i>	<i>ante priore</i>
— 231 <i>condere</i>	<i>comedere (demere)</i>
— 379 <i>alios</i>	<i>alio</i>
— 391 <i>aquis</i>	<i>quis</i>
— 436 <i>seruant</i>	<i>seruante</i>
De uis. nep. 65 <i>qua</i>	<i>quas</i>

Iam uero disputatione de codicium auctoritate absoluta id in uniuersum dicendum est libros qui manserunt manu scriptos, et si pretio multum inter se differunt, omnes tamen ad unum

uerba Paulini exhibere plurimis locis adeo corrupta atque uitiosa, ut editori emendandi labor haud exiguis relinquatur. fauente autem contigit fortuna, ut multi iam et docti homines his opusculis in integrum restituendis diligentem neque infructuosam operam nauauerint. inter quos praecipua cum laude non minandus est Franciscus Iuretus, qui primus Paulinum editit (in tomo VIII Bibl. patr. Parisensi Margarini de la Bigne MDLXXXIX). nam cum ei praesto non esset nisi exemplar unicum Petri Pithoei, neglegenter ab imperito librario descriptum, rem tamen optime egit multaque menda quibus ille codex scatebat ingeniose correxit.¹⁾ Iureti textus iterum impressus est in Bibliotheca patrum Coloniensi. secuta est Daumii editio cuius est titulus: 'Benedicti Paulini Petrocorii²⁾ de uita B. Martini libri sex, cum notis Francisci Iureti, IC. Eiusdem ad nepotulum ab eodem recensitum Carmen, itemque Epigramma Basilicae Martini apud Turones inscriptum, Tertulliani Carmen de Iona et Niniue, Paullini, Ausonii Nepotis, Eucharisticum. Caspar Barthius omnia recensuit et Animaduersionibus illustravit. Accesserunt et notae in Paullinum Petrocorium Iohannis Frederici Gronovii, et indices Auctorum Rerumque; cura et studio Christiani Daumii. Lipsiae. Apud Iohann. Fuhrmannum et Mattheum Ritterum. Typis Christophori Güntheri. Anno

¹⁾ De exemplari suo Iuretus in epistula ad Pithoeum haec refert: 'stomachum monit innumerus mendorum et errorum numerus, quibus adeo indigne membranae corruptae, ut inter legendum saepiuscule librarii manus poenam imprecarer, quae falsi crimen admiserant. quid enim? uix unus hic uersus exstitit quin euersus; orationis plus erat quam rationis; nutabant syllabae, nutabant uerba; cum pedibus claudis nihil prorsus stabat. denique uix sensus ullus quin nullus, ut quot litterae, tot liturae potius uiderentur.' Pithoei librum apographum uetus codicis P fuisse inde licet suspicari, quod plurimas lectiones cum Palatino communes habet.

²⁾ 'Petrocorii' quod editores addiderunt auctoritate omnino caret. retinui igitur illud quod in codicibus traditum est 'Petricordiae'. cf. Hieron. de uir. illustr. 53 *Tertullianus, prouinciae Africæ, ciuitatis Carthaginensis.* 122 *Latronianus, prouinciae Hispaniae.* Gennad. 19 *Seuerus, Aquitanicae prouinciae.* Optat. Mileuit. III 1 *Donato Carthaginis.* III 3 *Donatum Carthaginem* et paulo post *Donatus Carthaginis.* — ibid.: *denique et in ore populi raro est appellatus episcopus, sed Donatus Carthaginis dicebatur.*

M.DC.LXXXI.' — editionis originem Daumius ipse in praefatione narrauit, dicens duodequadragesima annos praeterisse ex quo precanti sibi Caspar Barthius Iureti textum et annotationes, quae Barthius sua manu descriptsisset, cum ipsius Barthii animaduersionibus in libros I et II misisset. tum post sex annos iterum iterumque petentem se eiusdem animaduersiones ad reliquos libros et ad carmina minora accepisse diligenterque descriptsisse. quae omnia cum per longum tempus in seriniis ipsius latuissent, tandem aliquando contigisse ut qui ea imprimaret inueniretur. apparebat ergo Barthium, qui a. 1658 decessit, sub extremum uitiae tempus nouae Paulini editioni parandae operam dedisse. nam cum a. 1643 partem operis absolutam ad Daumium misisset, anno demum 1649 totum ad finem perduxit. re uera autem ista recensio tota Barthii est, cum Daumius tantum munere editoris functus sit, nisi quod indices a se confectos addidit. uerum Barthius Iureti editionem repetere satis habuit, coniecturas autem suas sane numerosas in animaduersionibus proposuit. quarum pro numero exceptis illis, quibus Barthius codicum lectiones assecutus est, non ita multae sunt quibus adstipulari possis: plerasque uix mentione dignas habeo. pauca egregie correcta sunt in Ioh. Fred. Gronovii obseruatis in Paulinos, quae Daumius Barthii animaduersionibus adnexuit. omnium uero optime meo quidem indicio de Paulino meruit Thomas Wopkensis (Aduers. critica ed. C. H. Frotscher, Lipsiae 1835, vol. II, pag. 226—285). nam quantum Corpetius, qui Paulinum, ut supra iam dictum est, nouissime edidit, in eo emendando consecutus sit, equidem ignoro, cum huius editionis exemplar conquirere non contigerit. denique Guilelmus Hartel Vindobonensis et Guilelmus Brandes Brunsuicensis obseruationes suas et coniecturas per litteras amice mecum communicauerunt.

His igitur subsidiis instructus et satis amplum numerum emendationum egregiarum nanctus, quibus paucas ex meo addidi, iam tibi, lector beneuole, hac editione Paulinum exhibeo innumeris et foedissimis mendis purgatum. quodsi residui sunt loci minus bene quam par erat uel tractati uel correcti, id uelim non desidiae meae tribuas, sed ingenio in re difficillima

deficienti. quam maximae autem grates mihi agendae sunt omnibus qui edendi operam quocumque modo iuuuerunt: e quibus Guilelmum Brandes, Augustum Engelbrecht, Guilelmum de Hartel, Ottonem de Heinemann, Iohannem Huemer, Carolum Schenkl, Georgium Schepss praecipua cum laude nomino.

Scribebam Graecii mense Maio a. 1886.

Michael Petschenig.

NOTARUM INDEX.

R = Reginensis 582 saec. VIIII—X.

P = Palatinus 845 saec. VIIII—X.

S = Sangallensis 573 saec. VIIII—X.

V = Vaticanus 1664 saec. VIIII—X.

A = Parisinus (nouv. acquis. Lat.) 241 saec. VIIII—X.

cod. Iureti = liber uetus Petri Pithoei, e quo editio princeps Francisci Iureti fluxit.

v = editio Iureti repetita a Daumio et Mignio (Patrologia Latina tom. LXI.)

Barth = Caspari Barthii animaduersiones Daumii editioni, Lipsiae 1681, adnexae.

Wopkens = Thomae Wopkensii adversaria critica ed. C. H. Frotscher, Vol. II, Lips. 1835, pag. 226—285.

I.

DE UITA SANCTI MARTINI EPISCOPI LIBRI VI.

PROLOGUS.

DOMINO SANCTO AC BEATISSIMO, SPECIALI APUD DEUM PATRONO
ET CUM OMNI CULTU ET ADMIRATIONE UENERABILI UEREQUE
APOSTOLICO IN OMNI RELIGIONE DOCTORI PERPETUO EPISCOPO
PAULINUS.

5 Studio caritatis et dilectionis affectu obliuisci nos pudoris iu-
betis, cum modestiam et uerecundiam suadeatis, ne grauetur
praeuaricatione iudicium. falli uos non intellegitis fauorabilius
sentiendo quam uerius: bonum creditis quod bonum multis et in
consortium uestrae deuotionis adsciscitis etiam quos de desi-
10 pientibus legeritis. de sancti atque apostolici doctoris et domini 2
meritis atque uirtutibus tam splendidam ad nos misistis histo-
riam, ut rectissime, si ita iussisset uestra benedictio, ad totius
orbis notitiam perueniret. uerum his me inhaerere uestigiis et
posse aliquid adipicere quasi exopolitus censuistis, cum multo
15 maius sit conperta promere quam prolata transcribere. adquie- 3

Prologum solus seruauit R 6 ne grauetur *scripti*: nec gruatur R
9 quos de desipientibus *scripti*: quod desinentibus R cf. *infra* §. 4 excu-
sate imperitiam 11 spendidam R 15 promere ** R transscribere R

XVI. Poet. christ. min. pars 1.

2

scamus tamen oboedientiam subdere, non conscientiam incautius
 aestimare, quia puto discerni non debere quid iubeat, cui in
 omnibus obsequendi uota se subdant. domine sancte ac beatissime
 uereque perpetue religionis et gratiae patronae, uenerabilis doc-
 trinae speculum, perfectionis exemplum: sectare quem diligis,
 imitare quem sequeris, honore successor, humilitate uenerator.
 4 utamur uestri definitione mandati. usurpate quod uestrum est,
 qui me, ut scitis, obnoxium hac electione perfecistis. cum in
 manus uestras charta peruerterit, fouete quod sumitis, excusate
 inperitiam, exorate clementiam: ignoscat usurpationi, opituletur
 peccanti, succurrat errori. indignum fuit ut gesta tam grandia
 auderemus attingere, sed adrogantius fuerat mandata con-
 5 temnere. ferat murmura per patientiam suscepta per gratiam,
 non irascatur audaciae per gaudia fortiori. deus noster, quae
 per ipsum dignatur operari, uult quolibet nuntiante cognosci. 15
 uos patrocinio fouete susceptum, quem per illos thesauros ca-
 ritatis adsumpsistis incognitum.

4 perpetuae R   8 perfectis R   9 carta R   10 inperitiam ^{if} *scripsi*:
 inperitam R   11 peccanti *scripsi*: cf. *III*, 496 precanti R   17 in-
 cognitum. Explicit prologus R

LIBER PRIMUS.

Sparserat in toto lumen uenerabile mundo
Christus, euangelici reserans mysteria regni.
sed quia non omnes uirtutum operatio gentes
mouerat, et fragili dubitabant credere sensu
5 quidquid ab externis uulgasset nuntius oris
(nam uerbis conperta mouent, praesentia rebus:
suadentur non uisa quidem, sed uisa probantur),
ille ergo, in totum cui par miseratio mundum,
seuit et in nostris miracula plurima terris,
10 donans extremis Martini insignia Gallis.
quem procul in nostram misit fecunda salutem
Pannonia, haut humili generatum stirpe tribuni.
nam genitor clarus meritorum laude: sed iste
nobilior patribus tam claris, qui patre Christo
15 spreuit sacrilegos bene degener in patre ritus.
Uix etenim decimo, senior iam moribus, anno
transiit ad sacram constanti pectore legem
signauitque crucis sanctam munimine frontem.
non illi in tenero mens lubrica pectore: tota
20 praeceptum seruare dei uel nosse uoluntas,
conuentus uitare hominum, secreta beati

11—23] Sulp. Sev. V. M. 2, 1—4. 11] cf. Fortunat. C. VIII,
3, 155.

Incipit opus paulini petricordiae (petricordie *P* petrecordiae *V* petre
corcordie *A*) de uita sci martini epi (episcopi *A*) uersibus *PSVA: om. R*
2 mysteria *P* 4 dubitarent *v* 5 quicquid *RSVA* extremis *R* uulgassent *R¹*
6 comperta *RSVA* 8 pars *PV cod. Iureti* 9 sueuit *RP*
12 haut *PVA*: haud *RS* humile *V¹* tribuni *VA*: tribuno *RPS*
tribunus *iunctum cum insequentibus v* 14 claris *scripsi*: clarus *RPSVA v*
15 spreuit sacrilegus *P* deneger *A¹* ritum *V* 17 transiuit *P*
18 munime *P* 19 Noⁿ nulli *V* illo *A¹* antenero *R¹* 21 beatae *S*
2*

scire heremi spretoque deum cognoscere mundo,
linquere terrenas sublimi pectore curas.

- Haec uix bis senis cum moliretur in annis,
 25 praclusa est tanti sublimis gloria facti,
 sed meritum numerante deo, qui uelle probauit.
 praecipit Augustus dilectu ad bella parando
 aceingi eunctam ueterano e germine prolem.
 quid non liuor agat? prodit pater armaque nato
 30 ingerit. heu tanti pietas oblita pericli!
 quin potius, si quem recipit mens saxea sensum,
 cresce tuis titulis: mage laus est nam tua uinci:
 cerne pio tantum quae gesserit omnia uoto:
 si bona sunt, imitare libens: sin ardua, gaude.
 35 uincitur Christi miles pro milite saecli,
 sed mens non trahitur nec eor cum carne ligatur.
 uana tyrocinii sunt nomina: militat olim,
 qui captus proprii per proelia plurima regis
 uicit auaritiam debellauitque superbam
 40 luxuriem: prostrata iacet iam uiribus huius
 ambitio, et firmam fugit furor iraque mentem
 excedensque omnes funesta superbia culpas.
 unum progressus socium sibi uix sinit ire
 non opere adstrictum, sed solum nomine seruum.
 45 o felix, cui tale iugum tam grata parauit
 condicio, ut de sorte tua contendere tecum
 nobilium possint certantia uota uiorum,

24—53] Sulp. Sev. V. M. 2,5. 40] cf. IIII, 666. Coripp. Inst. I, 173.

24 molliretur *PV*   armis *A*   25 praeclara *VA*   26 numerante (*i. e.* aestimante) *A* *Iuretus*: munerante *RPSV*   27 dilectu *RP*:
delectu SV *dilecta A cod. Iureti*   28 ex *R*   29 agit *A¹*   31 potuis *V*
anxia R   32 crescat uis *RPVA*   tituli *R*   nam tua] munere *V*   33 gesserat *V*   35 miles christi *S*   saeculi *R¹* seculi *VA*   36 legatur *P*
 37 uano *PV*   uane *S*   sub nomine *S*   38 plurima premia *A*; *transpos.*
m. 1   plurima proelia *v*   39 auariciam *R*   40 luxuriem *RPV* lu-
 xuriat *v*   41 itaque *PVA*   43 progressus *V*   44 solo *R et cod. Iureti*
in marg. cf. VI, 301   46 conditio *PSVA*   condere *PV¹* *cod. Iureti*
considerere S concedere *A*   47 uiuorum *PV*

- si liceat seruire tamen. sed tu quoque duram
cogeris ad legem nascendi lege solutus:
50 nam tibi subiecti seruit deuotio sancti.
idem habitus, parcae communis copia mensae,
hic prior obsequiis, ne saltim noscere possit
praelatum domino quaeuis sollertia seruum.
Hic iam cum paribus quae gratia, quanique modeste
55 ipsos subdiderat dilectio uera priores:
tum sumendorum districtio quanta eiborum,
ne distenta citum uitarent uiscera sensum
nec premeret uigilem membrorum sarcina mentem,
ut diuisa inopi paeberet copia partem
60 quaeque unum obrueret, melius refoueret utrumque.
nam sic supplicibus diuiserat omnia egenis,
ut sola exesis superessent tegmina membris:
cum subito horrentis glaciali frigore brumae
nudus in occursum properat, uix uerba frementi
65 dimidians praefacta sono: sed causa loquellam
expedit et linguae partes proclamat erumna.
praetereunt cuncti, fastiditamque querellam
despexit misero locupletum insania risu.
substitut incertus confuso pectore sanctus
70 quid faceret: nam uotum aderat, substantia derat.
si tegeret, nudandus erat. nec sic quoque clarum
suspendit saltim cunctantis uel mora factum.

54—139] Sulp. Sev. V. M. 2, 7—8. 3.

51 parce *P* communis *RSA* commonis *V* 52 *fort.* posset
53 deo *P* solertia *P* 54 qq; *V* queque *A* 57 distent acitum *P*
distinta *V¹* 58 praemeret *P* 61 iam *Wopkens* 62 menbris *S*
63 glaciale *P* glatalis tempore *A* 64 frumenti *P* *fort.* trementi
65 praefacta *S¹A* loquillam *PV* loquelam *SA* 66 proclamat *P* parte
prodamnat *A* aerumna *R¹PSV¹* 67 fastidamtamque *R¹* fastida-
tamque *R²PVA* . . . . que *S* querellam *R* querillam *P* quere-
lam *SA* 68 dispexit *RP* disspexit *V* lucupletum *P* locupletum *V*
locuples *A* risum *R¹* 69 substetit *PV¹* scis *P* 70 adherat *P*
derat *R¹*: deerat rell. 71 solus seruauit *R*: om. *PSVAv* 72 facta *A*

sola superfuerat corpus tectura beatum,
ut semper, duplicata clamis, quae frigus et imbre
75 uentorum et rabiem geminato arceret amictu.
nam sic truncatam compensat pendula partem,
si, quod defuerit capiti, creuisse calor
sentiat adiecto tepefactum uellere corpus.
uerum haec districti felix sententia uoti
80 amouet et tamquam cordis dispendia damnat,
quod sic maluerit trepidae cautella fidei
adiectam membris duplicato tegmine partem
concessisse uni quam diuisisse duobus.
nec mora tardat opus, sed transit dextera uotum:
85 expediit factum, quidquid mens uidit agendum.
stringitur inuictus sine crimine uulneris ensis
et medium resecat miseratio prodiga partem,
peiorem sibi credo legens. tum membra trementis
obtegit, et tradens aliquem de ueste tepore
90 iam leuiore habitu recipit de frigore partem.
o felix, uirtute tua miracula uincens
omnia et excedens domini praecepta iubentis.
ille etenim modico contentos nos iubet esse
nec seruare duas uestes: tu diuidis unam.
95 aspieunt omnes. alii deformia rident
tegmina nec cernunt mage uerum in corde decorem.

93 sq.] cf. Mt. 10, 9 sq.

74 imbre *V*   75 amietū *R¹*   76 iam *Hartel*   trucatam *P*   con-
pessat *P*   pendola *V*   77 calori, ori in ras. *S*   78 taepacto *A*
79 uati *V¹*   80 amouit *A*   et om. *VA*   dāmat *R¹*   81 mallue-
rit *RPV¹*   trepide *V* tepidae *Hartel coll. III*, 55 (*sed* trepidam fidem
intellego nouam, nondum roboratam cf. Cassian. *Conl. VII*, 3, 2 a trepidis
rudimentis ad peritiam certam stabilemque perueniens) cautela *RSV²A*
cod. *Iureti*   82 menbris *S*   83 concessise *R*   diuississe *P* diui-
disse *A*   85 expedit *PV cod. Iureti* expendit *S* expedit et *A* *Iuretus*
facto *ex factu R*   quicquid *RSVA*   86 sensis *P¹*   87 et resecat
miseram *A*   88 menbra *S*   89 taeporem *P* temporem *S¹*   90 leuio-
rem *A* leuior *v*   92 excidens *PV*   iubentus *V¹*   95 deformina *P*
96 uerum mage *S*   in om. *S*

- ast alii secum conpuncto corde queruntur
iustitiam potuisse inopis decernere egenti,
diuite quod censu substantia larga negasset.
- 100 nec mora quin tanto reddatur palma triumpho.
nam uix defessos stratis reiecerat artus
admittens tenuem, uigili sed corde, soporem
(nec sopor illud erat, quia mens adtenta uigebat):
cum subito ante oculos larga mercede benignus
- 105 adstitit inque suo uestitus paupere Christus
aptauit propriis felicia tegmina membris.
o uere pretiosa clamis! quid tale uel ostro
uel ducto in filum pensis rutilantibus auro
insignes meruere habitus? quid serica tactu
- 110 leuia uel docte expressis uiuentia signis?
ille hominum terraeque deus pontique polique,
omnia qui tribuit, sine quo nihil, ipsaque cuius
quae dedimus uel qui dedimus, donumque datorque,
hac ope ditatur, numeret si lucra salutis.
- 115 nec tamen hinc saltim stabilem iactantia mentem
concutit, aut uanum persensit corde tumorem.
o uirtus uicina deo, nil ducere laudi,
cum laudanda geras, nec nostro adscribere facto,
quae facimus, cunctoque deum laudarier actu.
- 120 iam certe securus erat de iudice tanto,
- capella

97] cf. Alc. Auit. IIII, 319. 108] cf. Fortunat. spur. I, 351.

97 quaeruntur *P* 98 agenti *P* 99 diuidite *PV¹* census *RPVA*
 101 defessos *A*: defessus *RS* defensus *P* defensos *V* stratis *Wopkens*:
 stratus *RVA* stratos *PS* strato *Barth* deiecerat *S¹* 103 supor *P*
 attenta *R* uigilat *S* 104 mercide *P* 105 in quae *P* ḥpicōuc. *A* (*sic*)
 106 menbris *S* 107 praetiosa *P* pr*eciosa (a *eras.*) *V* supra ostro
scriptum in P a m. 2: gota ueeppi 108 rutilantibus *PV¹* aurum *PVA*
cod. Iureti 110 liuia *R* expraessir *P* 113 daturque *PVA*
 114 haec *P* et *supra script.* af cope *P* nummeret *R¹* neum-
 meret *P* 115 nec, *supra script.* af *P* iactatio *A* 116. 119.
 118. 117 *P* 117 nihil *P* nihil *V cod. Iureti* laudi *om.* *S* et
cod. Iureti 118 fato *VA* 119 fecimus *PVA* sanctoque *Phil.*
Robertus v deo *PVA*: *om. cod. Iureti*, quare minus add. *Iuretus*

- sed non erigitur uel per consortia Christi:
 augent uissa fidem, sancto renouata lauacro
 membra nitent sumuntque parem cum corde decorum,
 atque nouum pariunt fontis mysteria corpus.
- 125 et tamen hoc senio morum carnisque refulgens
 quattuor a lustris geminos minus egerat annos,
 credo equidem, quod tota prius praecordia sanctus
 spiritus irrigui ditarit flumine doni:
 ut quondam sanctus felicia munera Petrus
- 130 praemissa a domino iam tali in milite uidit.
 quisnam, quaeso, bonus sic consummare ualebit,
 ut coepit teneris felix Martinus in annis?
 et tamen ista gerens se nec coepisse putabat,
 quod uixdum geminis paulum tardauerat annis,
- 135 iam meritis monachus, sed solo nomine miles,
 rumpere calcati iam uana uocabula mundi,
 spondentis spectans consortia sancta tribuni,
 ut paruam iustumque moram mox iudice Christo
 pensaret geminata salus per nota duorum.
- 140 Interea effractis inrupto limite claustris
 Gallica rura ferus populari cooperat hostis.
 obuius ire parat princeps cunctosque maniplos
 imperio, hortatu, prece, largitione uocatos
 in bellum cogit. nam quos formido retentat,
- 145 munera sollicitant et uincunt dona timorem.
 sed mens plena deo metuit nihil, omnia temnit,

129 sq.] cf. Act. 10, 44.   140—178] Sulp. Sev. V. M. 4.

123. 122 *ita S*   122 *uasa S*   123 *menbra S*   *sumunt partem R*
 124 *misteria P*   125 *cordisque Wopkens coll. Sedul. II, 137: sed hic etiam de corporis renouati maturitate agitur*   *refluens A*   126 *quatuor A*   128 *ditaret VA*   130 *tale R*   131 *sic] si e P*   132 *cooperit PV cod. Iureti*   133 *se nec] a sene PV² cod. Iureti*   *asane V¹*
sane A   *potabat P*   137 *spondentis Barth:* *spondentes RPSVA*
spectans Wopkens: *spectant RPVA*   *spectat S*   138 *iustumque V*
in oram P   *morem V¹*   140 *fractis v*   142 *om. S*   *cunctusque P*
 143 *praece P*   145 *pauorem S*

terrorem inridet, terrena et munera calcat.
 ergo ubi praegressi donum sumpsere priores,
 ordine transcurso sanctus de more citatur.
 150 respuit instantis praesentia munera regis,
 talibus et dictis it contra dicta tyranni.
 'trade alii, princeps, terrena haec munera nummos:
 me maiora manent maioris praemia regis.
 haec merces belli est: sumant pugnare uolentes.'
 155 his igitur dictis saeuas flammatur in iras
 princeps, ignauum causatus tempore belli
 inmemorem laudis causas fixisse timoris.
 ille autem: 'nulla instantis formido pericli est
 nec metuant facilem constantia pectora mortem.
 160 denique, quod uerba expedient, et facta probabunt.
 primus ego abiectis praecedens agmina telis,
 non arma arripiens hominis, sed signa salutis,
 tegmine nec fidens clipei, sed nomine Christi,
 atque crucem fronti auxilium pro casside ponens,
 165 intrepido cunctis occurram corde periclis.'
 adnuit, utque fidem dicti documenta probarent,
 adseruare pium custodia dira iubetur.
 et iam prima nouo spargebat lampade terras
 orta dies: uenit ad regem legatio supplex
 170 subdita summittens dicioni colla iubentis.
 quidnam hic, quaeso, uiris, quid gestum cernimus armis?
 quid ferrata acies ualuit, quid terror et ensis?
 quis pilis cecidit cuneus, quae turma sagittis?
 unus homo et sola aeterni fiducia regis

148 progressi *SVA* 151 id *P cod. Iureti* iit *V* 152 terrene *P*
 nummos *Barth*: nummo *RPVA* nummi *S* munera: nummo me ma-
 iora *Wopkens*: at cf. *VI*, 496 sua pabula ceras 154 mercis *RP* 157 im-
 memorem *RS* fixisse *PSVA cod. Iureti* 158 illi *R²* 161 ergo *S¹*
 obiectus *Wopkens* praecedens *P* 163 elepei *P¹V* clypei *A* 164 adque *R¹*
 166 annuit *SA* utque] ut *R¹* 167 at seruare *S* 168 etiam et *P*
 nouo *RPSVA*: noua *v* 170 summittens *SA* dictione *PV* ditioni *SA*
 171 hic om. *S* uiris *Iuretus*: ueris *RPV* uelis *A* feris *S* 172 hen-
 sis *R¹* 173 cedit *VA* turba *S* quis turma *A* sagittas *V¹*

- 175 innumeras uicit sine caedis uulnere gentes.
 hic, Martine, tuus Christo pugnante triumphus,
 ne saltim sanctum uiolares sanguine uultum
 neue piam adficerent morientum funera mentem.
- Ergo alacer merito successuque acrior ipso
 180 hostibus obpressis festinat uincere mundum.
 doctorem fidei per tot documenta probatum
 expetit Hilarium. ne quod iactantia uulnus
 inferat aut proprii extollat sententia cordis,
 discipulum iam doctor agit maiorque probatur,
- 185 dum cupit esse minor: nam laudem temnere laus est.
 sic et praecipuae iam dignus honore cathedrae
 abnuit ut saltim diaconi clarescat honore,
 uixque locum, sancto quem dudum excesserat actu,
 inferiora sibi deposcens moenia, sumpsit,
- 190 exorcista gradu, sed iam uirtute sacerdos.
- Exim ne pietas saltim terrena notaret,
 quem tam praecipue pietas diuina regebat,
 auctores generis festino uisere uoto
 optat et auersas melius conuertere mentes.
- 195 namque patrem ac matrem praeceps ac deuius error
 sacrilegos ritus et saxa uel aera colentes
 praeualida nimium uiuentes morte premebat.

175 = Fortunat. V. M. I, 77. 179—190] Sulp. Sev. V. M.
 5, 1—2. 191—212] Sulp. Sev. V. M. 5, 3—6.

175 uincit *S* cedi euulnere *V* caede et uulnere *Barth* 176 tus *P^t*
 uincente *v* 177 *sco PV cod. Iureti* sanctum *A* sancti *v* uiolares
scripsi: uiolaret *RPSVA v* uiolarent *Hartel* 178 afficeret *S* 180 ob-
 praessis *P* oppressis *RSVA* 181 documenta *RP* 182 expedit *VA*
helarium V 183 sentia *cod. Iureti* 185 coepit *PV cod. Iureti*
 temnere *R* 186 praecipue *S* 187 diacon *S* clariscat *PV^t* ho-
 norē *R^t* 188 uixque *R:* uelque (-que *S*) *PSVA cod. Iureti* lo-
 cum] cum *S* uelle locum *v* 189 munia *Sv* (moenia *etiam cod.*
Iureti) 191 exin *SV²A* 192 praecipuae *P* 193 auctoris *P*
 194 conuertere *P* 195 et matrem *v* praecaeps *V* diuus *PV^t*
 196 sacrilego *P* sacrilegus *V* 197 praemebat *P*

ergo iter adgresso pietas comes ibat et omnes
 a domino missus praestrauerat angelus oras,
 200 mollis ut ascensus demerso colle pateret
 nec traherent pronos praerupta et concava lapsus.
 ac dum nubiferas propere transcederet Alpes,
 saeuorum insidiis exceptus forte latronum
 instantes gladios manibus post terga reuinctis
 205 risit et immoto tempsit discrimina uultu.
 quin etiam, ut tanti recolam miracula facti,
 custodem fertur monitis seruasse salutis,
 uerior hic custos animi, quam corporis ille.
 alter enim nec membra suae dicionis habebat,
 210 alter et auersae uinxit penetralia mentis.
 sed tamen ambo uiam scite docuere sequendam:
 aggeris hic monstrauit iter didicique salutis.
 Ergo iter incepsum peragit patriaeque propinquat,
 Hesperia ingressus transcursis Alpibus arua.
 215 hic rursum iugis sanctis conatibus hostis
 humanam speciem mentito corpore fingens
 obuius aduerso sese obtulit, ausus ab ipso
 quaerere quo tendat quidue haec properatio poscat.
 ille sub haec: 'mihi sola uia et dux Christus: in illo
 220 effectus uoti est, a quo donata uoluntas.'

204] cf. Coripp. Ioh. VII, 469. 213—237] Sulp. Sev. V. M. 6,
 1—3. 215—217 = Fortunat. V. M. I, 90 sqq.

198 aggresso *S* comis *RPVA* omnis *R* *oms* *V* 199 praes-
 strauerat *S*, *ut coniecerat Iuretus*: praestauerat *RPVA v* horas *R*
 200 et *S* dimerso *VA* pateret *R*: facesset *PSV* facesset *A*
 facessat *v* 201 labus *R¹* lapsas *P¹* lapsos *P²* lassus *V* 202 ac]
 at *Barth* properet *V* properans *A* 204 gladio *S* posterga *PV*
 reuinctos (os *in ras. m. 1*) *R* 205 temsit *R* ^pdiscrimine *A* 206 re-
 colam tanti *A* mysteria *v* 207 montis *RV¹* 208 custus *P* 209 men-
 bra *S* diciones *V* ditionis *PSA* 210 auersae *R*: aduersae *PSVA*
cf. 194 aduersus *v* 211 seite] sanctis *S* 212 dedicique *PV¹*
 dedit ille *Wopkens* 213 incoepum *A* perait *V* peragrat *A*
 214 hisperia *R* hesperiae *S* hespera *V¹A* transcensis *S* 216 hu-
 manum *V¹* spetiem *S¹* 219 et *scripti*: est *RPSVA v*

- ast ille infrendens eunctis conatibus iuit
obuius offensus tanto molimine daemon.
cui sanctus: 'dominus defendit, non nocet hostis:
adiutore deo uirtus aduersa timeri
225 nulla potest. metuens dominum contemno periculum.
ne timeam, timor ille facit.' quae talia postquam
effatus, pulsa ex oculis euanuit umbra.
ast ille ut domino duce contigit ora parentum,
cumque patrem durata usu suadente teneret
230 perditio, ingestae renuentem uerba salutis,
tum saltim matrem Christo donante recepit.
o tanto partu felix enixaque natum,
per quem nata deo est, unoque et mater et infans
facta puerperio! genetrix generanda beato
235 ante utero peperit, per quem nunc orta lauacro est.
attamen exemplo plures cessere salubri,
mirantes recte tantorum insignia morum.
Ac tum forte malus funesti dogmatis error
sparscerat in populos incanto corde sequaces
240 uirus, ab insano quod fuderat Arrius ore.
praecipue tamen infectum lues ista tenebat
Illyricum, toto penitus grassata ueneno.
hic stabili uirtute potens dum tendere contra
andet et opposito fluctus dum pectore frangit,
245 saepe sacerdotes, populum dum saepe cohercit,

237] cf. II, 151. 238—248] Sulp. Sev. V. M. 6, 4. 240] cf.
Fortunat. V. M. I, 108.

221 iuit <i>V²A</i> : ibit <i>RPSV¹</i>	ibat <i>v</i>	222 tali <i>v</i>	demon <i>RA</i>
223 nocebit <i>R¹PV</i>	225 postest <i>P¹</i>	contempno <i>R²A</i>	perieli <i>R</i>
226 que R: quia <i>P</i> qui <i>SVAv</i> cf. <i>Verg. Aen. X</i> , 298		227 oculis <i>P</i>	
228 ut] a <i>S</i>	contegit <i>PV</i>	230 renuentem <i>V¹</i>	231 recipit <i>PV¹</i>
232 enixa quae <i>P</i>	232, 234, 235, 233 <i>A</i>	233 unaque <i>Sv</i>	234 ge-
235 orta om. <i>A</i>		237 tactorum <i>V¹</i>	nix <i>S²A</i>
239 spargerat <i>V¹</i>	populus <i>V¹</i>	240 federat <i>A</i>	241 praecipuae <i>PV</i>
242 ylliricum <i>R</i>	illyricum <i>P</i>	ante toto rasura quattuor litt. in <i>V</i>	
poenitus <i>V</i>	crassata <i>RPS²VA</i>	243 tum <i>PVA</i>	245 coercit <i>V¹</i>
coercet <i>S</i>			

cuncorum insidiis oppressus, uerbera passus,
pulsus ad extremum terrena habitacula liquit:
attamen ore fidem tenuit uel corde salutem.

Ergo ut cedendum ratus est, ne forte morantem
250 obrueret sanctum subuersi insania mundi,
Gallica rura petit rursum et uestigia retro
obseruata legit non immemor ille fidei.

sed cum funestus toto saeuiret in orbe
error et extremos premerent haec crima Gallos,
255 cumque ipsum murum fidei ualidamque columnam
Hilarium insani trusisset factio mundi,
paulum constructa statuit requiescere cella
hic, ubi gaudentem nemoris uel palmitis umbris
Italiam pingit pulcherrima Mediolanus.

260 Hinc quoque pulsus abit, terras et moenia linquens
et pelagus fluctusque petens, quia fidior unda
hospitio, magis et populi uulgique procella
quam ponti metuenda fuit. comitatur euntem
presbyter eiusdem meriti similisque pericli.

265 insula in hospitium legitur procul hospite ab omni.
herba cibo satis est. cuius radicibus usi
tam sterili uictu duplicant ieunia sancti.
dumque indiscrete tenuem rimantur in escam
quidquid inexpertae praebebant uiscera terrae,

249—259] Sulp. Sev. V. M. 6, 4. 260—284] Sulp. Sev. V.
M. 6, 5—6. 269] cf. Dracont. de deo II, 450.

246 oppraessus <i>P</i>	et uerbera <i>A</i>	247 pul <i>R¹</i>	terraena <i>P</i>	
249 cedendum <i>RS</i>	250 subuersa <i>A</i>	252 immemor <i>A</i>	253 fene-	
stus <i>S¹</i>	^{ror}	254 ergo <i>V</i>	extremus <i>R¹PV</i>	praemerent <i>PV¹</i>
254 ergo <i>V</i>	ergo <i>A</i>	trusisset <i>V¹</i>	257 cellam <i>V¹A</i>	
256 insanit <i>ante</i> insani <i>eras.</i> <i>in R</i>		261 pelagum <i>PV¹Av</i>	flectusque <i>V</i>	
259 medialanus <i>P</i>	260 linquit <i>v</i>	264 praesbiter <i>RP</i>	presbiter <i>A</i>	
foedior <i>v</i>	263 eudem <i>v</i>	268 primantur <i>R¹</i>	duplicanti <i>PV¹</i>	duplicante <i>V²</i>
265 hospicium <i>R</i>	267 stereli <i>V</i>	aescam <i>V</i>	269 quicquid <i>RSVA</i>	inxperte <i>PV</i>
268 primantur <i>R¹</i>		269 quicquid <i>RSVA</i>		
in . . . . . <i>S</i>	prebebant <i>R:</i> praemebant <i>PV¹</i>	<i>cod. Iureti</i>	fraemebant <i>V²</i>	
promebant <i>Sv.</i>	pandebant <i>A</i>			

- 270 ellebori gramen subito sensere ueneno
mortiferum totis uirus diffundere membris.
pergitur ad dominum tota uirtute precandi,
sed praegressa preces pietas. nil artibus actum,
sed praesens medicina fuit spes sola salutis.
- 275 cernamus, toto qui uitam quaerere censu
effusa in medicos pretii mercede solemus,
ut crescant nostris uiuendi tempora nummis,
quidnam hic electis egerunt pocula sucis
lectaque in antiquis quondam medicamina libris.
- 280 hic certe celerem sine sumptu aut arte salutem
cor meruit uerbumque dedit: miremur ouantes.
uox silet et causa adstruitur clamore tacentum.
sentitur medicus nec cernitur: omnia clausis
membra poris totam admittunt ad uiscera curam.
- 285 Interea iniusto tandem remeare refertur
sanctus ab exilio per regis iussa sacerdos,
cum quo praeclarae fuerant consortia uitiae,
dum Pictauorum doctor floreret in oris
indomitis tradens populis preecepta salutis.
- 290 et quamquam propere sanctum rapuisset ouantem
uelox affectu pietas, tamen ille morarum
inpatiens celsae iam liquerat ardua Romae
moenia, Pionicas citius reuehendus ad oras.
Ergo legens praegressa pio uestigia cursu
295 promeruit uotum cordis finemque laboris.

285—297] Sulp. Sev. V. M. 6, 7. 7, 1.

270 ueneno *R*: uenenum *PSVAr* ueneni *Gronov* uenenum *et* 271
uires *Barth* 271 uiribus *RPV¹ cod. Iureti* 272 praecandi *PV* 273 praec-
es *P* preeceps *V¹* nihil *VA* artibus actum est *A* 275 censem *R*
sensu *A* 276 precii *R* praetii *PV¹* 277 crescent *A* 279 me-
dicamine *A* 282 silex *V¹* 284 membra *S* poris *R²*V²: puris *R¹PV¹ A*
cod. Iureti fibris *S* cura *V¹* 285 rimeare *P* remeasse *Wopkens*
287 cumque *PV¹A* praeclara *P* preeclare *V¹* 288 florere tenoris *A*
290 quanquam *R²* 292 celsae *P* reliquerat *PV¹*

construit hic cellam fessis solacia membris:
nam mens plena deo caelesti in sede manebat.

Hic modo si ueterum recolamus carmina uatum,
cum subito adtonitos quaterent miracula sensus,

300 clamaret miserum uecors insania Foebum
nec sineret falsas saltim requiescere Musas,
Delfica mentito quaterentur Apolline templa
eunetaque surdarum raperetur turba sororum,
excita uel totum complerent monstra furorem:

305 nos, quibus a Christo sensus uel uerba petuntur,
christicola inspires paulum Martine, precamur.

tu, qui defunctis potuisti reddere uitam
auxilio domini fultus, mihi redde salutem:
primus ego indulta faciam miracula uitae,

310 primus faetentis disrumpam claustra sepulchri.
iusta precor toto defunctus corde patronum,
ut tantae laudis titulos mens uiua loquatur.
ergo, licet fandi uires sublimia uincant
gesta nec orandi modulus se laudibus aequet,

315 adgrediar. tu, quisque legens tam uilia temnis
carmina, dum uerba irrides, mirabere facta.

Quidam tam clarae cernens miracula uitae
elegit tanto semet sociare magistro,

317—365] Sulp. Sev. V. M. 7.

296 solatia *SV¹A*   membris *S*   297 ecclisti *P¹*   298 uotum *R¹*
 299 tum *V¹*   adtonitos *P*: attonitus *R¹*   attonitos *R²SVA*   300 ue-
 cors *PV*   phoebum *S*   301 sinere *R¹*   304 excita uel *Wopkens*:
 excita ut *R* excita ui *PSV¹v* excitat ut *V²A* excita uti *Barth* comple-
 rent *SA*   306 christicula *PV¹*   cristicola *A*   praecamur *PV¹*
 307 tu *uulgo*: ut *RPSVA*   quid *V¹*   308 nultus *v*   309 ego] go *P*
 faciam *RPS²VA*   fatiam *S¹*   fauam *cod. Iureti*   fabor *Iuretus*
 referam *v*   fatear uel patiar *Hartel*, alii aliter (*sed sensus esse uidetur*):
 primus ego in me ipso experiar indultaue uitae, spiritalis scilicet, miracula)
 310 feuentis *S*: fatentis *RPV cod. Iureti* patentis *A*   311 iusto *R¹*
 praecor *PV¹*   defunctis *VA*   312 tante *P*   laudes *PV*   314 mo-
 dulos *R* modulos *PVA cod. Iureti* moduli . . . aequent *v*   315 ag-
 grediar *S*   ui**lia *V*   tempnis *R*   316 inridis *PV*   irrides *A*
 facto *P*   317 clare *PV¹*   318 elegeit *P*   sotiare *P*

- mystica quem nondum fontis renouauerat unda.
 320 huic febris totas penitus depasta medullas
 extorsit tenuem consumpto corpore uitam.
 ac tum forte absens doctor: sed sedula fratrum
 religio exanimum plangebat maesta cadauer,
 maerens suppicio fratri, non funere carnis.
 325 adueniens sanctus fletu rigat ubere uultum,
 defuncti tristem casum miseratus, et omnem
 inpleuit clamore locum. mox teste remoto
 inrupit maestam tam tristi funere cellam.
 tum super exanimum sese proiecit amicum,
 330 cunctis frigentes membris complectitur artus
 adspirans tenuem super ora rigentia flatum.
 attamen ad dominum penitus spes tota refertur:
 adsueta oratur pietas, miseratio nota
 poscitur et meritum fidei credendo meretur.
 335 uidit adesse deum puri fiducia cordis,
 effectumque piis senserunt uiscera flabris.
 nec mora uix geminis noctum suspenditur horis:
 paulatim incussis motantur lintea membris
 arentesque artus uenarum umore rigantur
 340 afflatuque animae pectus glaciale tepescit,
 obducti infuso reserantur lumine uisus,
 felices, quibus indulti sub luminis ortu
 contigit in primo Martinum cernere mundo.
 erigitur totum subito molimine corpus

329 = Fortunat. V. M. I, 167.

319 funtis *P*: *om. A*   320 penitus *V*   321 corpere *V*   323 rele-
gio PV¹ relligio *A*   meastacadauererunt *P*   324 merens *PVA*   ea-
rius P   327 impleuit *SA*   328 maestam *P*   moestam *S*   mestam *A*
 329 sese *bis R*, *sed prius erasum*   330 iunctis *Barth*   competititur *S*
 complectitur *A*   332 adtamen *R¹*   paenitus *V*   336 flabris *R*:
fibris PSVA v cf. 331   337 nec] *nex A*   uultum *V¹*   oris *R*   338 mu-
 tantur *R¹ cod. Iureti*   lentea *P cod. Iureti*   l*etē (a *eras.*) *V*   uiscera *A*
 339 umore *P*: humore *RSVA*   riguntur *P*   340 anime *P*   gla-
 tiale *PA*   taepescit *PV¹*   342 indulti *R*: inducti *PSVA*   liminis *PV*
 suliminis *A*   343 mundo] modo *cod. Iureti*   morbo *Iuretus v*   motu
Barth   344—345 ante 342—343 *A*, *sed transpos. m. 1*

- 345 et cutis exesis dudum iam lurida membris
purpureum recipit suco meliore ruborem.
uox facilis, gressus stabilis, manus apta, uigens cor:
totus homo ex uariis conflato corpore causis
unam suscepit diuerso in munere uitam.
350 eliciunt magnam mox gaudia maxima uocem:
laudes lingua sonat gratantis nuntia mentis,
affectum cordis clamor pronuntiat oris.
inrupit mox turba fores cellamque repleuit,
et sancti cecinit concors symphonia laudes.
355 ille autem ut penitus uitam post fata nouaret,
confestim aeterna nituit renouatus ab unda
et multos felix senium protraxit in annos,
tam clari testis non paruo tempore facti.
saepe etenim multis idem narrare solebat
360 iudicis aeterni semet tremuisse tribunal
uilibus addictum turbis mersumque tenebris,
angelicis donec prolata oratio uerbis
offerret uotum domino uitamque referret.
'hic primus nostris Martinum prodidit oris,
365 hoc aditu ad reliquas peruenit gloria laudes.

Nec multum sane post haec miracula tempus
fluxerat: adcelerat clarum noua gloria factum.
nam dum contiguum Lupieini praeterit agrum,
non humilis paruique hominis, sed paene per orbem

366—386] Sulp. Sev. V. M. 8. 368] cf. Fortunat. V. M. I, 179.

345 iam dudum <i>A</i>	346 sucū <i>R²</i>	soueo <i>P¹</i>	, ruborem <i>V²A</i> :	ro-
boarem <i>PV¹</i>	robore <i>R</i>	colorem <i>S</i>	348 corpore <i>V</i>	349 unum <i>R¹</i>
^{un re} meuenere <i>P</i>	351 samat <i>P</i>	eratantis <i>V¹</i>	352 affactum <i>V</i>	
353 irrupt <i>S</i>	foris <i>VA</i>	354 sancti <i>scripti</i> : sancte <i>R</i>	seca <i>PVA</i>	
sanctas <i>S</i>	symfonia <i>R</i>	simfonia <i>P</i>	laudis <i>R</i>	355 paenitus <i>PV</i>
post facta <i>S¹</i>	prostrata <i>R</i>	360 eterni <i>P</i>	tremuisset <i>P</i>	361 ui-
				bibus <i>P</i>
	addictum (<i>in marg.</i> addictum) <i>V</i>		adtactum <i>A</i>	363 of-
				feret <i>PV¹</i>
Lupieini <i>Iureti</i>	ac tulerat <i>v</i>	368 conticuum (<i>alterum e in ras.</i>) <i>R</i>		
Lupieini <i>Iuretus</i> :	paulini <i>codd.</i>	369 pene <i>S</i>	poene <i>A</i>	

- 370 insignis uirtute uiri, quo clarius inde
gloria per tantum testem firmata pateret
indoctam iniiciens tot per miracula plebem,
audito clamore procul miserabile flentum
substituit: inquirit causam discitque uicissim,
375 exciuitque pium miseratio iusta dolorem.
unus enim laqueo fauces stringente minister
ruperat extortae demens confinia uitae.
accurrit propere complexus triste cadauer,
elisos oculos et siccas sanguine fauces,
380 lumina torua nimis uultumque in morte minacem.
ad dominum rursus fletus, suspiria rursum
et gemitus, clamor cordis, uox magna tacentis:
una fides meriti nee dispar gratia doni.
excipitur gratante choro, stipante caterua:
385 ostentant cunctis domini miracula Christi
atque hostis spolium credentis gaudia plebis.

LIBER SECUNDUS.

Panditur ecce nouum pelagus flatusque benigni
rimosam in medios fluctus traxere carinam,
ac dum placati rapiunt me gaudia ponti,

- 372 per mirabilia (*om. tot*) *R*   *in marg.* a^l p tot miracula   374 sub-
titit *R*¹   substetit *PV*   uissim *P*   375 citauitque *R* (*in marg.* a^l
excituit)   378 complexus *SA*   379 eliosus *P*   380 illuminator n^a *P*
luminat ora *cod. Iureti*   luminat, ora animans *Barth*   381 rursum
fletus *A*   susperia *PV*¹   rursum *R*: sursum *PSVAv* rursus *Barth*
382 it geminus clamor, cordis uox magna tacentis *Barth*   384 gradi-
cente *VA*²   gradente *A*¹   385 ostentant *scripti*: ostentans *RPSVAv*
386 adque *R*¹ hostis *RA*: honestis *PV* *cod. Iureti* oneris *S* gaudia] gloria *v* plebis. Finit in xp^o liber primus (I· V Liber primus finit *S*) habens uersus ·CCCLXXXV· Incipit liber secundus (II· S) *RPSVA*

inrupit uastum temeraria cumba profundum
 5 uix uel uicinis bene radens litora terris.
 nunc quid ago et dubiam trepidus quo dirigo proram?
 flamina sollicitant cursum, formido regressum.
 pergamus, quia terra procul, quo traxerit unda:
 tantum ut placatam Martini spiritus auram
 10 diffundat flatumque leuem sic praestet eunti,
 ut putre sustineat felicia flamina uelum.
 hactenus, ut mores monachi uel gesta referrem,
 ripa fuit: nunc pontus erit doctrina cathedrae.
 clara sacerdotis magni nunc gesta retexam.
 15 Gallorum quandam ualde florebat in oris
 urbs Turonum distenta agris populisque referta.
 sed pollere magis cupiens antistite tali
 ardebat totis Martinum adsciscere uotis.
 sed penitus sancto depellens corde tumorem
 20 mens humilis crebris precibus immota mauebat,
 donec compositis uerbis lacrimisque coactis
 uicerunt nimium mendacia iusta rigorem.
 nam quidam tantae pietatis conscius orat,
 coniugis infirmae tristem miseratus erumnam
 25 dignetur sancto poscentem uisere uoto:

4] cf. Dracont. de deo I, 151. 15—89] Sulp. Sev. V. M. 9. 10, 1—2.

4 cimba *S* cymba *A* 5 li•tora *V* littora *A* teris *P* 6 num-
 quid *PVA* *v* nunquid *cod. Iureti* quid irigo *cod. Iureti* quid dirigo *v*
 7 flumina *VA* 8 traxerat *VA* 9 Nos tantum ut *R* (*uidetur post*
u. 9 *unus uersus intercidisse, qui continebat uerbum oramus aut simile*
quid: quod si recte conicio, Paulinus hoc uersu scripserat nos tantum ut
 placidam: *cf. Praef. pag. 9)* placatam *S*: placitam *RPV* *cod. Iureti*
 ut placitam tantum *A* ut *om. v* *sps ex eps* (*i. e. episcopus*) *R* Martinus
 episcopus *v* aurum *R¹* 11 pute *A* sustineant *R* sustineat *V*
 12 haetinus *R¹* actinus *P* actenus *VA* moris *R* referre *RS*
 14 retexiam *A* 16 toronum *R* tororum *V* 17 antestite *RPV* 19 paen-
 nitus *R¹V* 20 praecibus *PV¹* precibus crebris *Sv: cf. 218. 436. III, 463*
^m imota *S* 21 compositis *SA* coactus *S* 22 mendatia *RVA* 23 tante *P*
 24 miseratus *R*: miseretur *PSVA* *cod. Iureti* *v* aerumnam *R¹PV*
 25 dignetur *Rv: dignitur PV cod. Iureti* dignatus *S* dignatur *A*
 uiscere *V* uotum *PVA* *cod. Iureti*

se fore uel causam propere ueniendo salutis,
uel mortis, si dura preces sententia tardet.
iunguntur fictis simul et suspiria uerbis
et singultantes praeciso murmure uoces.

- 30 oscula dat genibus, uestigia conligat ulnis
excedens uerum per tot figmenta dolorem.
quid mirum simplex animus, mens sancta uocantem
si sequitur cogente deo: namque ipse dolosum
proderet ingenium mage, ni facienda probaret.
35 excipit egressum populorum turba, benignam
uim faciens, stipatque uiam numerosa precantum
seditio, motus placidi, sine felle tumultus,
disponitque etiam uigiles custodia pernox
excubias seruatque suum seruanda magistrum.
40 exultant paribus concordia gaudia uotis.
itur in occursum, portis ruit obuia totis
ambitio et certans populi fauor: una uoluntas
omnibus et nulla in studiis diuortia mentis.
quosdam liuor edax nigrantis felle ueneni
45 inficit, et stimulis miserorum corda perurens
carnea ad aduersam retrahit sententia partem.
quosdam etiam perhibent, nefas est quod credere, docta
mente sacerdotes similem traxisse furorem
ridentes gaudenda sibi, quod nulla uerendam
50 gratia compisisset faciem, quod crine reciso

26 se forte *P* si forte *V¹* sic fore *Barth* (*sed se ualet eum uel illum*) 27 precis *RVA* praecis *P* 29—32 *solus seruauit R*
29 singultantis *R* uocis *R* 32 uocantem *scripti*: uocante *R* 33 sic *SA*
deo om. V¹ 34 probare *P* 35 benigna *R* benignum *A* 36 numero
sa *R* praecantum *PV¹* 37 placiti *VA* 38 uigiles *R*: uigili
lis *PSVA* 40 paribus . . . . . concordia uotis *S* gaudia *R cf. 295.*
I, 386: om. PSV uotis pectorē uiscera uotis (*alterum uotis add. m. 2) V*
(*sine dubio fuerat in archetypo V pectora*) uiscera *A* pectora *add.*
Iuretus 41 itur] igitur *V¹* 43 deuortia *V¹* 44 nigrantis *S*:
nigrantes *RPVA v* uenini *V¹* 45 infecit *PV¹* 46 earea (*a add. m. 2) V*
ad *R*: et *S* in *V²v*: *om. PV¹A cod. Iureti* aduersum *P¹* retrahit *Sv*:
retrahet *RPVA cod. Iureti* 47 nefas* quod (*uid. ē eras.) R* docta] taeta
Hartel 49 uerenda *R* 50 consisset *PV cod. Iureti* cessisset *A* cine *V¹*

praeferret totum domini frons libera signum,
 lumina nec premeret tremularum nube comarum,
 sordida quod uestis cordis testata nitorem
 proderet orantis studium, quia saepe uolutis
 55 ad terram membris prostrato corpore pressus
 haeserat horridulus sordenti in uellere puluis.
 recte igitur cessit populo tam praua uoluntas,
 sanior et proceres uicit sententia uulgi.
 nam uere nulli lieuit nescire uocantis
 60 iudicium Christi per tot documenta probatum.
 nam reliquis, quos saeuia sibi sociarat inique
 factio diuersum cupiens, uiolentior unus
 antistes Defensor erat: quo nomine falsi
 defendenda sui molimina forte putabant
 65 consilii, renuente deo, qui iusta probabat.
 nam solitum sancto coetu celebrabat honorem
 plebs pia, conuentu celebri mysteria uisens,
 dum mage condensae stipant altaria turbae
 ac sua fautores pendent in uota frequentes,
 70 nec praetenta potest transire obstacula lector.
 sed diaconus, qui forte aderat, uix codice rapto
 quem primum propere reserati pagina psalmi
 obtulerat, subito festinus tempore uersum
 arripit, haec prisci decantans uerba prophetae:
 75 'ex ore infantum paruoque ex murmure laudem
 lactantium teneras fecisti euoluere linguas
 exosos propter, peruersum ut destruat ista

58] cf. Ale. Auit. IIII, 306. 75—78] Ps. 8, 3.

52 ne <i>A</i>	præ+ret (<i>t eras.</i>) <i>P</i>	præmeret <i>V¹</i>	53 uestes <i>V¹</i>	
54 proderit <i>P</i>	proderat <i>S</i>	qui <i>A</i>	55 membris <i>S</i>	praesus <i>P</i>
56 haesserat <i>V</i>	horridulus <i>R</i>	uellere] puluere <i>A¹</i>	57 cessit <i>om.</i>	
<i>S spat. uac. rel.</i>	praua <i>scripsi:</i> prona <i>codd.</i> v cf. u. 83 et <i>Sulp. Sev.</i> 9, 4		59 nam] nec <i>S</i>	
a populo sententiae sanioris illorum inrisa dementia est			60 iuditium <i>V.A</i>	doimenta <i>RPV¹</i>
60 iuditium <i>V.A</i>	doimenta <i>RPV¹</i>	61 sociorat <i>P</i>	63 antestis <i>RPV</i>	
antistis <i>A cod. Iureti</i>	64 putabat <i>R</i>	65 renuente <i>P</i>	67 pleps <i>P</i>	
69 fautores <i>Barth:</i> fautoris <i>RPSVA</i>	65 renuente <i>P</i>	71 diacon <i>S</i>	72 properes <i>A¹</i>	
74 profetae <i>R</i>	prophe <i>P</i>	75 hore <i>P</i>	infantium <i>RP</i>	murmure <i>PV</i>
laude <i>R</i>	77 exosus <i>RVA</i>	aduersum <i>S</i>	distruat <i>PV</i>	

prolata a paruis laudatio defensorem.⁷
 tollitur in caelum clamor praesensque probatur
 80 iudicium clamante deo: sententia Christi
 obruit aduersam uerborum fulmine partem.
 namque idem uersus laudantum uota probauit
 atque obſistentum liuentia corda repressit.
 nec minor inde labor monachi, quia gloria creuit
 85 iure sacerdotis. factis facienda docentur:
 / exempli mage suadet opus quam gratia uerbi.
 sic illi adtrito uilissima uestis amictu,
 sic humilis sancti pretiosa modestia cordis,
 sie manet adsiduae felix sententia uitae.
 90 Primum igitur coniuncta sacris altaribus illi
 cella fuit. mox, ut populos uitare frequentes
 posset ab adsiduis secreta oratio turbis,
 milibus egressus discessit ab urbe duobus.
 nec nocuit cellae uicinia tanta remotae:
 95 secretum hospitium monacho, uia parua magistro,
 doctori uicina domus, longinqua uacanti.
 hinc naturalis praecisi margine saxi
 ambierat modico rupis curuata recessu,
 hinc Liger inflexis paruo sinuamine ripis
 100 seps erat inclusam prae tento gurgite terram,
 unus et angustus patuit rupem inter et amnem
 ingressus, paulum artato qua limite distans
 fluminis adlapsus tangit confinia montis.

90—155] Sulp. Sev. V. M. 10, 3—9.

78 app. aruis *P*   80 clarante *Barth*   81 flumine *VA*   parte *P*
 82 uoto *S¹*   uerba *v*   83 adque *R¹P*   libentia *R¹*   repraesit *P*
 84 mochi *P*   85 facieda *P*   87 om. *S*   adtritu uilissima *A*
 88 praetiosa *RPV¹*   89 adsiduet *R¹*   adsiduae te *P*   adsiduete *V¹*
 assiduae *SA*   92 posset *Sv*: possit *RPVA*   assiduis *SA*   tubis *S*
 93 egressis *A*   95 hospitio *RV¹*   magistro *P*   96 uaganti
Sv   97 praeciso *SA*   magine *P*   98 rupes *S*   100 inclusam
 scripsi: ingressam *RPSVA*   101 angustam *v*   102 limine *v*   103 ad-
 labus *R*

hic strue lignorum paruam contexere cellam
 105 maluit, agnoscens sancti mysteria ligni,
 succedens humili tecto celsissimus hospes,
 ut collectorum sic docta modestia fratrum
 disceret exiguo pompam contemnere sumptu,
 praegressum exemplis certatim imitata magistrum.
 110 ast aliis nec ligna placent, sed monte cauato
 praebet defossos rupis uicina recessus.
 octoginta illuc iusta admiratio fratres
 traxerat ad tantae speculum uirtutis, ut inde
 sumeret inspectos felix imitatio mores.
 115 nil cuiquam speciale fuit, communia cunctis
 omnia: de medio sumpsit dilectio censu.
 nulli uendendi quicquam concessa facultas,
 ne degustati famis improba cresceret auri.
 exercere artem prohibet. conceditur unum
 120 scribendi studium, quod mentem oculosque manusque
 occupet atque uno teneat simul omnia puncto,
 aspectum uisu, cor sensibus, ordine dextram.
 attamen his rebus minor aetas sola tenetur.
 nam iam maturae satis est oratio menti,
 125 ut, cuius sensum senior sententia firmat,
 munditiis cordis studeat uigiletque remotum
 interius purgare oculum, ne nube latentis
 peccati obductus priuetur lumine Christi.
 nulli progressus facilis: sua quemque tenebat
 130 cellula. tum solum sociandi causa dabatur

105 malluit <i>RPV¹v</i>	misteria <i>R</i>	106 hospis <i>RPV¹</i>	108 pam-	
pam <i>V¹</i>	contemnes <i>P</i>	sumpto <i>R</i>	sumtu <i>P</i>	
109 progressum <i>v</i>	110 illijs <i>V</i>	illis <i>A</i>	111 probet <i>R¹</i>	rupes <i>S</i>
112 illic <i>A</i>	ammiratio <i>S</i>	113 adtate <i>V</i>	tante <i>P</i>	speculum
tantae <i>A</i>	ut inde] uinde <i>P</i>	115 nihil <i>V</i>	116 censem <i>PV</i>	sensum <i>A</i> cod. <i>Iureti</i>
				117 uindendi <i>PV¹</i>
				118 **gustati <i>P</i>
				im-
probra <i>A</i>	120 manumque <i>PVv</i>	121 adque <i>R¹P</i>	124 menti]	pro-
puncto <i>v</i>	126 mundities <i>S</i>	remotu <i>R</i>	127 nu-	gresus <i>P</i>
bila tentis <i>RP</i> (<i>sed i in nubila m. 2 in ras. R</i>)	uigilitque <i>PV</i>	nebula tentis <i>v</i>	129 pro-	130 dabantur <i>V¹</i>

agminis, adscisset cunctos cum sueta precandi
 hora et corde deo referens symphonia laudem:
 uel eum soluentes fessis ieunia membris
 communes certo repetebant tempore mensas,
 135 ut finem exacti, domita iam carne, diei
 et succendentem uigilanda in nocte laborem
 diuiderent modicae parcissima tempora cenae.
 infirmis tantum laxato iure licebat
 degustare merum, quo tabem corporis aegri
 140 sustentaret odor respersi in pocula uini.
 multis uestis erat sactis contexta camelii,
 quae leuibus stimulis uigiles contingenter artus,
 excludens tenuem conpuneta carne soporem,
 mollia ne fluxum nutrirent uellera corpus
 145 lasciuia et tenui uestis fluitaret amietu,
 qualia praeteritae consuerat copia uitae.
 nam multos illuc prisco de sanguine claros
 traxerat ad talem prudens sententia uitam.
 quo mage mirandum est post serica fulchra torosque
 150 hanc uestem et talem ingressis placuisse rigorem.
 denique mirati tantorum insignia morum
 confines populi uicinaque moenia sanctos
 hinc sibi rectores studio certante petebant,
 ut doctrina dei tali de fonte fluentes
 155 spargeret inriguos sitientum in uiscera riuos.

131 consueta *R cod. Iureti* praecanti *P* praecandi *V¹* 132 hora *S*:
 ora *RPVA cod. Iureti* ore *v* deo *om.* *RP cod. Iureti* de deo *om.* *A*
 symfonuia *R* simphoniuia *P* 134 communis *R* communes *P¹* tempora *V* mensa *R* 135 domi atulam *P* diae *P* dei *V¹*
 136 succendentem *R¹S cod. Iureti* noctem *R¹* 137 modice *P*
 caenae *PSV* cena *R* 139 tabem *Rv:* talem *PVA cod. Iureti* labem *S* egru *P* 141 setis *PS* camilli *P* ca-
 mili *V¹* 142 leuibus *R* 144 flexum *V¹A* uellare *S* 145 lasciuia *S* amictum *V¹A* 146 consuetat *A* 147 clarus *P* 149 fulera *S*
cod. Iureti toresque *R¹* torusque *PV cod. Iureti* 152 *s̄cs* (i. e. sanctus) *V¹* 153 hanc *V¹A* 154 fonte ..... fluentes *S* fluente *A¹*
 155 sitientem *V¹A*

Sed iam tempus adest tanta de mole potentum
uirtutum exiguum saltim contingere partem.
et quamquam reeti titulos uirtutis adornent
discipuli et facti sit praemonstrare gerendum,
160 attamen e propriis tangam paucissima gestis,
ostendens breibus praeconia maxima signis.
forte fuit iuxta tumulus, quem saepe colentum
uana supersticio falso decepta sacrarat
martyrio, celebrem dependens semper honorem.
165 quin et praegressi uenerandum altare dicarant
ante sacerdotes, magis ut fundata maneret
religio, adiecto cultu firmata saerorum.
sed postquam inpositas Martinus sumpsit habenas
commissae et plebis moderamina sancta recepit,
170 protinus inquirit nomen titulosque colendi
martyris, et quoniam tam clarae stemmata palmae
tempore uel quali sub iudice promeruisse.
uerum ubi nulla patet quae possit prodere uerum
historia atque omnis renuit hoc scire uetustas,
175 detrectat dubiis tam grandia credere uerbis
nec satis est fidei mendacis fabula uulgi.
ergo placet dubiis sine testis pondere rebus
a domino consulta peti, cui subdita semper
tempora transeursis adstant praesentia saeclis.

156—227] Sulp. Sev. V. M. 11.

158 ut *Barth* quanquam *R²* rectae *Sv* titulus *VA* uir-
tutes *R¹* 159 facti sit *scripsi* cf. 85: factis id *RPSVA* cod. *Iureti* v
sat eis sit *Brandes* gerendum *S*: gerendam *PVA* cod. *Iureti* v
regenda *R* gerenda *Brandes* 160 e] a s. l. *R* tangam *V¹* 161 om. *VA*
162 colendum *S* 165 dicarent *V¹* 166 ante sacerdotes 632
signacula labris *desunt in VA* 168 abenas *R* 169 commisae *P*
mederamina *R¹* 170 protenus *P* inquiet *RP* 171 quoniam *P*
clare *R* stemmata *S* 172 temporis *R¹* 174 adque *R¹P* renuit *P*
hoc om. *R* 176 uulgi *PS*: mundi *R* (nec auctoritatem suam uulgo
adcommodans *Sulp. Sev. 11,3*) 177 dubius *S¹* si non testes *P*
teste spondere *R* 179 temporēa *P* transeursi *Sv* constat *S*
sēdis *P* saeceli *Sv*

- 180 ad tumulum properat paucis comitatus, ut illis
adtestata fidem faciant miracula multis.
ergo ut contigui molis contacta sepulchri est,
propter frigentes resoluta carne fauillas
ad caelum rediere preces: uestigia carnis
185 iunguntur tumulo, sed mens et sidera transit.
tum dominum tota fidei uirtute precatus,
proderet ut meritum ignaris nomenque sepulti:
cum subito ad laeuam sordentem respicit umbram,
nigrantem maesto speciem quae proderet ore
190 et punitorum tristissima fata reorum
praeferret, trepido confusa et conscientia uultu.
uox quoque flebilibus maerentis redditu uerbis
talibus expressit suspiria crebra querellis:
'desinat antiquus plangendis manibus error
195 addere supplicium, titulum reddendo alienum,
ne, cui poenarum satis est de crimine solo,
hoc onus adiecto duplicato crescat honore.
atque utinam saneti, quibus hoc pro iure refertur
obsequium, nostras tenui respurgere gutta
200 dignentur iuges miserorum incendia flamas.
illi perpetua gaudentes luce fruuntur,
nos chaos aeterna horrendum caligine sepsit.
longe est a meritis lucis confusio noctis.'
haec uox multorum late peruenit ad aures,
205 sed species soli Martino est prodita, cuius
mens leuior fragilis transibat pondera carnis,
corpoream molem transmittens lumine cordis.
protinus amoto altari depellitur omnis

180 properant *P*   181 attestata *S*   182 moles *S*   sepulchéri *P*
 183 frigentis *R*   184 praeces *P*   185 tumulos *R^t*   et *RP*: ad *Sr*
 186 dominum *R* (*Barth*): domino *PSv*   praecatus *P*   188 leuam *P*
 189 quae *R*: quem *P* quam *S*   190 facta *PS^t*   193 expræssit *P*
 quaerillis *R^tP*   querillis *R²*   querelis *S*   196 satis *S*: *scis* (i. e. sanctis)
RP   197 huic *v*   honus *RP*   duplicatum *Sv* (duplicato *aduerbiūm*
est)   198 adque *R^t*   iure** (re *eras*) *R*   199 tenues *v*   gutta *S*:
 guttas *RPv*   206 firagilis *P*: *om.* *R*

uana supersticio ritus mentita sacrorum.
 210 translata ad ueros migrant mysteria cultus.
 quid simile his titulis tandem conferre ualebit
 ars magicis infecta dolis uel tinteta uenenis,
 carmina compositis texens mendacia uerbis
 extaque perspectis rimans faetentia uenis,
 215 ut per tartareae quaesita silentia noctis
 mugiat insanus fallaci murmure daemon,
 adsumens fictum tenui sub imagine uultum?
 hic certe simplex animus et sola precantis
 religio infernae dissoluit uincula legis,
 220 et quamvis artus premerentur mole sepulchri,
 attamen ad praesens tempus confessio uixit.
 nec uero hic finis titulis, nec tempore saltim
 intercisa breui uirtutum stemmata cessant.
 nam semper sancto comes indiscreta cohaeret
 225 gratia nec certo cohibetur fine locorum.
 progressum sequitur, manet indiuulsa manenti,
 si sit causa uiae, gaudens comitatur euntem.

Nam dum distenti propere legit auia ruris,
 qua diffusa patet latis fera Gallia campis,
 230 dum sequitur miserum gentilis turba cadauer
 et tremefacta leui motantur linteal uento,
 porrecto in longum per plana patentia uisu
 funeris obsequium cultum putat esse nefandi
 daemonis, et ritus miserorum ferre sacrorum
 235 submissa idolicis bacchantum colla figuris.
 protinus adtollit sanctum et uenerabile signum,
 et crucis obiectu propere uenientibus obstat,

228—250] Sulp. Sev. V. M. 12.   233] cf. Coripp. Ioh. III, 356.

209 sacrarum *P*   210 cultos *R¹P*   213 compositis *S*   mendatia *R*
 214 perspectis *R*   rimens *P*   petentia *cod. Iureti* pendentia *v*   217 assu-
 mens *S*   218 praecantis *R¹P*   220 praemerentur *P*   221 tempus praes-
 sens *S*   222 hec uero *R¹*   224 sancto semper *S*   comis *RP*   coheret *P*
 228 dum *om. cod. Iureti* cum *v*   230 tum *S*   231 lentea *P*   234 ferrae *P*
 235 summissa *RS*   bacchantum *S*   236 attolit *ex adtolit P*   attolit *S*
 attulit *cod. Iureti* ante tulit *v*   237 adiectu *R*   obstans *Brandes*

gressus instabiles uexilli pondere sistit.
 tum uero inposito miseros torpore teneri
 240 cernere erat neruisque artus riguisse ligatis,
 frustrata innexis conamina plurima membris,
 tardata inmoto uestigia sidere gressu,
 concludi septas mandato limite turbas,
 nec transcendendi praetenta obstacula muri
 245 partibus e cunctis immensum opponere claustrum,
 donec paulatim uisu propiore pateret
 exequis delatus honor. tum rursus eodem
 uexillo atque ipso libertas reddita signo.
 sic crueis imperio simul et uirtute fidei
 250 ius habuit uincire uagos, dissoluere uinctos.

Haec raptim contacta legens, quia copia suadet
 uirtutum breuibus laudanda attingere signis,
 ne festinantes tanta ad miracula mentes
 tardet prolixis uilissima pagina uerbis,
 255 excipior rursus maiorum pondere rerum.
 sacrilegum quondam deiecto culmine templum
 strauerat ad terram, perfractis idola tignis
 conminuens totisque premens simulaera ruinis.
 huic pinus uicina loco distenta uirentes
 260 pandebat ramos, annosa et bracchia late
 nexuerant uiridem frondenti in uertice siluam,
 arcebatque omnem foliorum erate calorem
 arboris unius densum nemus: umbra perennis
 iugem temperiem mentito uere tegebat.
 265 hanc etiam pinum templi sociare ruinis
 adgreditur, parili cupiens conuolueret busto,

251—334] Sulp. Sev. V. M. 13.

238 instabilis *P¹* uixilli *R¹P cod. Iureti* 240 legatis *RP* 241 inni-
 xis *S* 243 mandati *R* 245 cuntis *P* 247 exequis *S¹* 248 uixillo *R¹P*
cod. Iureti adque *R¹P* 250 uinci *P cod. Iureti* 252 laudando *S*
 253 ne* *P* 255 excepior rursum *R* serum *P* 257 perfectis *S*
 teguis *RP cod. Iureti* gestis *S* 258 conminuens *RS* praemens *P*
 259 uirentis *R* 260 brachi.a (i eras.) *P* brachia *S* 262 filiorum *S*
 erēate *P* 264 lugem *P* 266 aggreditur *S* pari.li *S*

quidquid in errorem miserorum corda trahebat.
 tum uero accensi uecors insania uulgi
 certat dilecto raptim succurrere ligno
 270 et prohibere pium toto molimine uotum.
 nil ratio insanis, nil prosunt sancta profanis
 uerba animis, non uox surdis, non lumina caecis.
 clamatur non quire homini conferre salutem,
 quae sibi non ualeant, lignis non posse iuuari
 275 lignorum dominos: seruire haec nutibus eius,
 qui seruire uelit, subiectis subditus, idem
 de siluis urenda legens, ueneranda relinquens.
 haec contra exclamant longe diuersa uolentes,
 idolico et multum perfusi corda ueneno:
 280 'desine prolixis renuentes cogere uerbis.
 si rebus suadenda probas, haec iure placebit
 condicio adlatura fidem: nos protinus ipsi
 adgredimur nostram propere succidere pinum.
 tu si uera adhibes fidei documenta, cadentem
 285 excipe et optatae gaudens occurre ruinae,
 nil graue confisus domino.' tam dura probatur
 causa nec iniusto renuit iustissimus ori,
 confidens uirtute dei, cui prona facultas
 quamquam praesentem uerbo prohibere ruinam.
 290 nec mora et adstrictis nectuntur uincula membris
 atque elidendus iam parte locatur in illa,
 qua pronus toto pendebat stipite truncus,
 iamque inclinatis nutanti pondere ramis

283] cf. Fortunat. V. M. I, 250.

292] cf. Ale. Auit. III, 24.

267 quicquid *R²S* 268 uecors *R* inania *P cod. Iureti* 269 *solus*
seruauit R 270 et] it *S* pium *R*: pio *PSv* toto *Barth*: totum
RPSv 272 animus *S* 275 dominos *Iuretus*: domino *RPS cod.*
Iureti 276 subditis *PS¹ cod. Iureti* 277 generanda *S* 278 haec]
 e *S* 282 conditio *PS* allatura *S* 283 aggredimur *S* 284 do-
 cimenta *RP* 285 obtate *P* occurrere *R¹P* 286 nihil grauae *P*
 confisis *Barth* 287 renuit *R¹* 288 dei om. *R* 289 quanquam *R²*
 291 adque *R¹P* 292 pronosty^zo (i. e. pronus trumo) *R* toto]
 secto *Barth*

subiecta haut dubiae terrebat mole ruinae.
 295 insistunt totis certantia gaudia uotis.
 icibus adsiduis crebrisque bipennibus instant.
 spes uicina animos fessis uiresque ministrat.
 uindicta affectum excludit, fugat ira dolorem.
 exanimes pallent monachi maiusque periculum est
 300 confusae nimium tanto terrore fidei,
 uulneribus donec paulatim euicta fragorem
 prona dedit totoque in sanctum concita saltu
 praecessit celeres properantia uota furores,
 iam prope contiguo perfractis turbine membris.
 305 ille, metum prohibente fide, formidine pulsa
 uicinam opperiens constanti corde ruinam,
 ne cito conuersam cernens perfidia pinum
 ad casum reuocaret opus meritumque negaret,
 dum putat euentum: sed iam propiore periculo
 310 erigit armatam signi munimine dextram
 opponitque crucem. qua protinus impetus omnis
 frangitur et celeri propere reuocata rotatu
 diuersam in partem pernici turbine pinus
 fertur in auctores sceleris. iam propter ouantes
 315 in se conuersam trepidi timuere ruinam:
 qui tutum semet tanta ad spectacula caute
 credebant legisse locum, uix mente recepta
 perfractis cernunt confossa sedilia ramis.
 tollitur in caelum clamor partesque resultant
 320 attonitae et uoces coetu referuntur ab omni:

296] cf. Fortunat. V. M. I, 258.

294 subiectae <i>R</i>	haud <i>S</i>	ruine <i>P</i>	296 assiduis <i>S</i>	insistant <i>R</i>
297 <i>om. v</i>	animus fessus <i>RP</i>	uirisque <i>R</i>	299 periculum <i>R</i>	300 mi-
nimum <i>P</i>	terrorae <i>P</i>	302 totique <i>P</i>	seam <i>P</i>	saltū <i>R</i>
303 celeres <i>P</i>	furoris <i>R</i>	celeris (<i>seil. pinus</i>) . . . furoris <i>Brandes</i>		
celeris <i>iunctum cum furoris Wopkens</i>		properans in uota <i>Barth</i>	304 pro-	
proper <i>R¹</i>	perfructis <i>R¹</i>	306 op·periens <i>P</i>	307 conuersa <i>R</i>	309 peri-
perculo <i>R</i>	310 signi] christi <i>S</i>	312 uocata <i>P cod. Iureti</i>		motata <i>v</i>
314 scaeleris <i>P</i>	iam <i>scripti</i> : nam <i>RPS</i>	tum <i>Wopkens</i>	316 tan-	
tas <i>R¹</i>	318 sedillia <i>P</i>	320 attonitu <i>S</i>		

gaudia testantur monachi, miracula uicti.

Christum lingua sonat, Christum simul ore benigno
ignari gnarique canunt: pars ista fauorem
agnoscit, petit illa fidem. sic consona raptim
325 inter discordes Christo sociante uoluntas
cum fidei donum meruit, tum credere suasit.
nam certe nullus penitus fuit agmine in illo,
qui non rettulerit speratae dona salutis
adiectus gr̄egibus domini munimine signi,
330 et loca, quae taetris faetebant obsita fanis,
obtexit ueris mox mater eclesia templis.
sic uincis, Martine, tuos sic obruis hostes,
sic grauis oppressos sententia proterit: illos
inmites fecit clemens uictoria fratres.

335 Ergo acuit mentem euentus studiumque rebelles
uincendi adsidue felix uictoria nutrit.
nam uix conlapsis fumabant idola flammis,
uicino et tenues uolitabant igne fauillae,
cum renouat similis repetita incendiā templi
340 exultans crebris iustissimā dexterā flammis.
sed dum flagrantes longe lateque uapores
turbo serit, crebrisque ferox exaestuat undis
eructans rapidam flamarum insania nubem,
augens collectum uicina strage furorem,
345 haut procul amotum toto petit agmine tectum,
uicina adlambens funestis culmina flammis.

335—360] Sulp. Sev. V. M. 14,1—2.

323 gnari ignarique <i>R</i>	ignari ignarique <i>P</i>	326 sauſ sit <i>P</i>						
sansit <i>cod. Iureti</i>	<i>v</i>	327 paenitus <i>R¹P</i>	328 retulerit <i>RS</i>					
329 regibus <i>R</i>	330 tetris <i>S</i>	fetebant <i>R²P</i>	famis <i>S¹</i>	331 mater] inops <i>v</i>	*eclesia <i>R</i> : aecclesia <i>P</i>	ecclesia <i>Sv</i>	332 uinceſ <i>P</i>	mar-
martinae <i>P</i>	hostis <i>R</i>	333 graues <i>R</i>	greues <i>P</i>	opraeos <i>P</i>	sent-			
336 assidue <i>P</i>	assidue <i>S</i>	nutriuit <i>P</i>	339 similis <i>Sv</i> : similes <i>RP</i>	340	propter <i>R</i>	protegit illos, inmites facit hos <i>Brandes</i>		
<i>cod. Iureti</i>	341 flagrantis <i>RPr</i>	342 serit <i>Barth</i> : ferit <i>RPS</i>	cre-					
343 flam+marum (a eras.) <i>P</i>	344 anguens <i>R</i>	brisquæ <i>P</i>	345 aut <i>R</i> haud <i>S</i>	345	uicinas			

quod postquam sanctus trepidans instare periculum
uidit et adflatis iam mixta incendia tignis
sepsisse implicitum flamarum gurgite tectum,
350 pernici properans conseedit culmina saltu,
qua globus igne domum nimio densissimus urguet,
artusque oppositos flammis uenientibus offert.
tum uero aduerso sinuata incendia flatu
ad uentum redeunt, et quamquam urguente procella
355 praecepti uis maior agit cogitque reuersis
ignibus insanum confestim cedere uentum.
sic paret meritis natura obpressa iubentis.
non flammae urguntur flabris, sed flamina flammis,
atque ignis praecepta sequens sic gessit utrumque,
360 arripiens decreta sibi, defensa relinquens.

Sic debellato per iusta incendia templo
itur in excidium alterius, quod forte Leprosus
quondam opulens uicus peruersa mente colebat.
sed postquam crebri demens insania uulgi
365 temptatum reuocauit opus totumque furorem
opposuit coeptis uiolenti turbo tumultus,
avia solorum repetit secreta locorum,
atque ibidem sanctis precibus uiolentius instat
trinas continuans orandi intentio luce
370 et totidem iungens uigilatis noctibus horas.

351] cf.] Fortunat. V. M. I, 283. 358] cf. Fortunat. V. M. I, 292.
361—429] Sulp. Sev. V. M. 14,3—7.

348 uidit inafflatis *Sv*   tegnis *RP*   351 urget *RPS*   352 ar-
tosque *P*   354 uentum] templum *Barth*   fanum *uel uotum Wopkens*
quanquam *R²*   urgente *S*   355 praecepiti *v*   357 obpraessa *P*: op-
pressa *RS*   358 non] nam *P*   urguntur *S*   359 adque *R¹P*   utrum-
quae *P*   360 arripiens *S*   361 iussa *Wopkens*   362 in excidium] cen-
dium *S*   leprosus *P*: lebrosus *R*   librosus *S*   366 ceptis *S*: om. cod.
Iureti, unde sancto suppleuit P. Pithoeus   tumultu *S*   turba *Brandes*
(quod si recipias, necesse est cum *S* scribas tumultu cf. u. 388)   368 ad-
que *R¹P*   sanctis *scripti*: sanctus *RPSv*   praecibus *P*   369 trimos *S*
lucis *R*   soles *S*   370 oras *R*

quin et contexto saetis coopertus amietu
exesa adsiduo conpunctis acumine membra,
ut tereret tenuem uestis nimis aspera pellem
et cutis extantes stimulus adacta paueret,
375 saxea confidens mage duris ossibus arua,
produceens tardos sera in ieunia soles,
perfundens totum lacrimarum flumine uultum,
ut domini iugis semper clementia Christi
insontis famuli nimium miserata laborem
380 traderet effectum uoto et temptata patraret,
aduersae penitus remouens molimina partis.
interea armatos propter consistere cernit
angelico fulgore uiros, nec tarda patescit
agnitio: adsueti prompta est fiducia uultus,
385 insuper et uerbis ueniendi causa docetur,
ne trepidet, ne uim timeat neue arma pauescat,
praesentem agnoscens per talia signa fauorem:
quaelibet opposito consurgat turba tumultu,
auxilium satis esse dei, qui protinus omnes
390 debellare queat uerbi uirtute cateruas:
392 se simul auxilium ferre et mandata referre.
393 acrior ergo animus penitus uirtute recepta,
391 sufficere ad bellum credens haec arma duorum,
ad coeptum reualescit opus, mediasque cateruas
395 inrupit trepido constantia reddita cordi.
funditus euersis sternuntur templa ruinis:
excipiunt totas simulacra iacentia moles
fractaque deiectis succumbunt idola tectis.
inuoluit mixtus pariter simul omnia puluis,

377] cf. Fortunat. C. VI, 5, 123.

388] cf. Ale. Auit. V, 555.

371 contextus actis *R* contex s+etis (a eras.) *P* setis *S* 372 as-
siduo *PS* menbra *S* 373 tereret *R¹P* 374 extantes *scripti*: extan-
tis *RP cod. Iureti* ex tantis stimulus *S* extensis stimulus *v* 376 per-
duceens *S* 381 paenitus *RP* 384 adsuetis prumpta *P* 386 nec...
nec *R* 388 tumultum *P* 391 hoc *Barth* uersuum ordinem ita mu-
tauit *Wopkens* 390. 392. 393. 391. 394: cui adstipulandum putqui 393 pa-
enitus *P* 394 ceptum *PS* 395 inrupit *Brandes* 398 deiectis *P*

- 400 tigna, aras, statuas, caementum, saxa, metallum.
 nec sane tanto progressus ab agmine quisquam
 obuius ire parat. manet inperterritus ille,
 debellata uidens trepidantum corda uirorum.
 immoti expectant populi. riguere minantum
 405 pectora et adtonitis stupuerunt uiseera fibris.
 non membra expedient motum, non uerba tumultum:
 diriguere artus miseris, uox faucibus haesit,
 temptantum cecidere manus et clamor hiantum.
 ut mare, quod fundo conuulsum mouerit imo
 410 fluctibus insistens uehementis turbo procellae,
 inlidit totas spumanti aspergine cautes
 et rauco oppositas transcendit murmure ripas,
 pulsant perfractae dum concava litora moles
 et uada permiscent totum uicina profundum:
 415 mox, ubi deposito siluerunt flamina motu,
 sternitur immensus placidarum campus aquarum,
 leuia deposito considunt marmora uento,
 et iacet immoti species mutata elementi,
 sollicitans tenues constrato gurgite cumbas:
 L 420 haut aliter siluit furiosi insania uulgi
 et tempestatem posuit flatusque remisit,
 hoc tantum et ueris clamauit subdita uerbis,
 Martini dominum toto simul orbe colendum,
 hunc solum se nosse deum. nam surda salutem
 425 idola si possent umquam conferre petenti,
 adlatura sibi, nec quemquam tradere donum,
 quo careat: magis esse inopem qui poscat egentem.

416] cf. V, 781.

400 tegna RP	cementum R	402 irae P	404 exspectant P
405 attonitis PS	stipuerunt R	fimbris R ¹	406 tumulto R ¹
408 hianto (n partim eras.) R	mouerit (it in ras.) R	410 procellae Sv:	411 inlidet PS
procella R	procellam P	procellum cod. Iureti	spumantia spergi P
412 transcendet R	418 elementi P	419 cymbas S	420 aut R ¹
421 fluctusque S	425 si] quae v	422 hand latura v	haud R ² S
possent S: possint RP cod. Iureti v	nunquam v	petent R ¹	423 agentem P
			427

- sic uerae penitus lucis fulgore recepto
haec quoque turba piis adcreuit dedita castris.
 430 Talibus adsidue uegetato corde triumphis
rursum bella cupit: remouet fides aucta pauorem,
spes animat meriti, cedit formido pericli.
nam similem mouit similis mox causa tumultum,
dum subuertendo properat succurrere templo
 435 rusticitas uesana nimis solitumque rigorem
augens praecipitis immensa mole furoris.
denique sic totum obruerat dementia sensum,
ut stricto quidam minitans accurreret ense,
ausus sacrilegum uibrare in uulnера ferrum.
 440 et cum rejecto nudatam tegmine gaudens
ceruicem offerret sanctus, nihil ille retractans
alte sublatum surgit furiosus in ensem.
celsius insanam dextram suspendit in altum,
attollens totum celeri conamine corpus,
 445 concita praecipi tendens uestigia nisu,
altius ut ueniens caderet uehementior ictus:
cum subito adstrictis riguerunt uiscera neruis,
atque haesit tenui consumptus in aëre motus,
porrecta et cassum suspendit dextera ferrum,
 450 et periit totus membris torpentibus ictus,
ac manus inriso conamine fixa remansit.
sic artus tota conlapsi mole retrorsum
praecipi ad terram proni cecidere ruina,

430—467] Sulp. Sev. V. M. 15,1—2.

- 428 uere *RPS* paenitus *RIP* 430 assidue *S* 432 spes] seps *P*
meritum *Brandes*, spes *accipiens pro accus. plur.* meritis *Wopkens*
 435 minis *S¹* 436 praecipitis *R*: praecipites *PS* praecipitat *v* (*cf.*
adnot. ad u. 20) immense amole *P* furoris *R*: furores *PSv*
 438 accurret *S¹* accurre tense *P* 440 nudam *P* 441 nihil ille]
nil uoce *S* 443 insanam *S*: insanum *RP* insanus *v* 444 cleri *P¹*
coppus *R¹* 445 concita (ne *in ras.*) *R* nisu] in altum *v* 447 ner-
uis] fibris *S* 448 adque *R¹* tenuis *v* aera *v* in hæremo motus *P*
 449 cassum *Brandes*: iussum *RPSv cf. 472. III, 153. 371* 450 periit *P*
 451 ac] et *v* irrito (*sic*) *v* 452 conlapsi *R* conlapsi* *S*

4*

- ossaque conlisis sonuerunt obruta membris,
 455 prona et saxosae iacuerunt aggere terrae.
 tum demum extorti gemitus lacrimaeque coactae,
 depositisque minis nimium miseranda precautis
 ambitio ad ueniam rediit conuersa salubrem.
 quidnam, quaeso, aidam reuocasti a sanguine dextram?
 460 cur parcis, quem nemo rogat? quid detinet ictum,
 si manet ira, tuum? tu certe ignoscere non uis:
 cur ferrum retines? patet ecce innoxia ceruix
 uulneribus nudata tuis: quid uota moraris,
 qui mentem ferientis habes? cur crimine saluo
 465 ultio differtur? facis, etsi dextera cesseret,
 quod fecisse cupis. si non mutata uoluntas,
 culpa manet: satis est meritis sententia cordis.
 Nec sane hinc solum seruatae dona salutis
 uidere attonitae trepidantia pectora plebis.
 470 nam mox cum similem similis uesania mortem
 destricto inferret telo, discussa repente
 ferri acies casso ferientem deserit ictu,
 extortum et demens quaesiuit dextera telum,
 totaque collecti uanescere uota furoris
 475 decepta amisso uiderunt lumina ferro.
 attamen interdum alloquio suadere salubri
 sueuerat et uerbis mentes mutare feroceſ
 et corda adfatu mollire rigentia sancto,
 inlustrans ueterem doctrinæ lumine noctem.

456] cf. 21. 468—479] Sulp. Sev. V. M. 15,3—4.

454 menbris *S* 455 pronat[&] *P* 456 lacrimeque *P* 457 minis]
om. cod. Iureti: armis suppleuit *Iuretus* praecantis *RP* 460 pacis *P*
 quis *S* 461 non+uis (o eras.) *S* 465 differtur *P* etsi] et *R* dextera *P* cesseret] saluet *v* 467 sentia *P* *cod. Iureti* 469 uideret attonitae *P* 471 destricto *scripti* cf. *III*, 622: distrecto *RSv* distrecto *P*
 472 feri *P* cassa *P* ferentem *P¹* ictum *P¹* 474 uaniscere *P*
 euanscere *v* 475 deceptam *R* 476 attamen *scripti* (plerumque autem
Sulp. Sev. 15,4): et tamen *RPSv* suaderæ *P* suasere *in ras. S*
 salubriſ *P* 477 suſnerat (corr. m. 2) *P* mutar *P* 478 afflatu *S*
 molire *P* 479 *om. S*

- 480 Praeterea proclive fuit redhibere salutem
infirmis, gressum claudis et lumina caecis.
nam certe nullum tanti uiolentia morbi
obruerat, quin uotiuae fomenta salutis
rettulerit, uiso gaudens reualescere sancto.
485 quod uel praesenti poterit clarescere facto.
quondam Treuericis in moenibus innuba uirgo
tabuerat consumpta graui paralytica morbo,
atque omni motu torpentia membra carebant
officiis priuata suis. iam carne relicta
490 spirabat tenuis frigenti in pectore flatus.
pallebant pauidi uicina morte propinquai
arentesque artus lacrimarum fonte rigabant,
tristis et obsequii maestum contraxerat agmen
exequiis praebendus honor: cum murmura flentum
495 concitus intrumpit reserato nuntius ore,
Martinum uenisse ferens, cui prona facultas
optatam sanctis precibus praestare medellam.
quae uox ut maestas uenit genitoris ad aures,
aduolat exanimis genibusque aduoluitur, orans
500 auxilium, et largo spargit uestigia fletu,
ac singultantes rumpunt suspiria noces,
et plus de precibus lacrimae quam uerba loquuntur.
at contra sanctus pollens pietate modesta
adfectum sociat, meritum negat. abnuit esse
505 uirtutem qua praestet opem, sed corde dolorem

480—538] Sulp. Sev. V. M. 16. 486 = Fortunat. V. M. I, 366.
496] cf. 288. 501] cf. 29.

- 480 redibere *R* adhibere *v* 482 uolentia *P* 484 re-
tulerit *S* uiso *S*: uisu *RPv* reualicere *P* 485 clariscere *RP*
486 Treuericis *v* monibus *P* 487 paralitica *RP* 488 adque *R^t*
omni motu *R*: omnium ut *P cod. Iureti* omni uita *S* menbra *S*
491 trepidi *R* 492 arentisque *RP cod. Iureti* 493 obsequi *P*
moestum *S* 494 exequiis *P* mura *P* 496 profana *P* 497 op-
patum *S* praestare medellam . . . . . 499 genibus *solus seruant* *R*
pre- (prae- *P*) cibusque aduoluitur orans *PSv* 501 singultantis *R*
singulantes *S* rumpit *P* 502 praecibus *P* 503 ad *R^t* *scos P*
petate *P^t* 504 affectum *R* affatum *S*

participat. refugit pompam, sed deflet erumnam,
 et meritum uitando probat. sic celsior extat
 corde humili. confert laudi, quod demit honori.
 haec cernens genitor tanto uehementior instat,
 510 donec permota adsiduo iustoque rogatu
 sancta sacerdotum precibus coniuncta paternis
 ambitio blando renuentem iure coegit
 uisere lugentis penetralia maesta parentis.
 adstant pro foribus populi: miracula Christi
 515 attonitae expectant pendentia pectora plebis.
 ille ubi seminecis miseratus tabida uidit
 membra et consumptis languentia lumina malis,
 ossibus haerentem siccato corpore pellem
 et cutis infuso uitiatum felle colorem,
 520 subtracto et penitus constrictae murmure linguae
 spirare exiguum glaciali a pectore flatum,
 filaque uenarum rupto pereuntia pulsu
 ordine praeciso quaerentem linquere dextram:
 ad terram toto confestim corpore pronus
 525 sternitur, a domino uerbi medicamina posseens,
 cui iussisse sat est atque artem uincere nutu.
 sensit adesse deum. promi depositit oliuum.
 oblatu accedit benedictio sancta liquori.
 exim mutati congaudens unguine suci
 530 singula contingit medicato chrismate membra.
 admota expellit ueterem pia dextra dolorem,
 atque impetratae felicia dona salutis

514] cf. Fortunat. V. M. I, 420. 515] cf. 469. 521] cf. 490. I, 340.

506 erumnam <i>R¹</i>	507 extat (s add. m. 2) <i>R</i>	508 demet <i>RP</i>		
509 gemitor <i>P</i>	510 assiduo <i>S</i>	iustosque <i>P</i>	511 praecibus <i>P</i>	
513 moesta <i>S</i>	516 semineci <i>R</i>	518 pl̄ebem (<i>sic</i>) <i>P</i>	520 paenitus <i>R¹P</i>	
521 suspirare <i>P</i>	suspiria <i>v</i>	glocialia <i>ex</i> glacialia <i>P</i>	in pectore	
<i>Wopkens</i>	flatum <i>P</i> (<i>corrector maluit fatum</i>)	522 ruptu <i>R¹P</i>		
525 uerbis <i>v</i>	possens <i>P</i>	526 cuius sisce <i>P</i>	adque <i>R¹P</i>	529 exin <i>S</i>
ungine <i>S¹</i>	530 contigit <i>R</i>	crismate <i>S</i>	532 adque <i>R¹P</i>	imperatae <i>R¹P</i>

ad tactum medici paulatim infusa recurrunt.
 sic morbis cuncta membrorum a parte fugatis
 535 reddita succedit uegetato corpore uirtus.
 mox ualida exsurgit populo mirante puella,
 et stabiles gressus diuino munere sistens
 dat laudem domino per sancta altaria Christo.

Quod postquam uirtutis opus celeberrima coetu
 540 moenia compleuit, certatim accurrere cuncti,
 quorum uel mentes daemon uel corpora morbus
 obruerat, cordi orantes membrisque medellam.
 hi gressu stabiles, hi sensu abiere ualentes.
 praecipue tamen e cunctis, quae gratia Christi
 545 per famulum dignata suum miracula fecit,
 unius eminuit praeiens curatio serui,
 quem daemon toto captiuum iure tenebat.
 denique cum sanctus, grandi ambitione rogantum
 permotus, miserum deduci ad sancta iuberet
 550 limina, non potuit quisquam uincire furentem.
 sic cunctos rabido debacchans ore fugabat
 dentibus infrendens: lacerum eruor undique corpus
 texerat et nudis horrebant uulnera membris.
 tum dominus, claro nimium sublimis honore,
 555 fascibus ornatus proconsulis, inmemor huius
 ambitionis adest genibusque aduoluitur almis,
 ac pronus pedibus blandas circumligat ulnas
 orans ut, quoniam nec uis nec uicla ualerent
 adtrahere insano bacchantem corde ministrum,
 560 ipse adeat tectum, sub quo iam tempore multo

539—574] Sulp. Sev. V. M. 17,1—4. 556] cf. 499.

534 cunc^{ta} *P* 536 exsurgit *R* 539. 540. 538. 541 sic *P* 539 uir-
 tutes *P* cetu *P* metā^s ex metū *R* 540 compleuit *S* accurre *P*
 542 corde *v* memorique *v* medellam *R²*: medillam *R¹P* medelam *S*
 543 gressus *P* uelentes *P* 544 e om. *R* cunctis *P* praeci-
 pueque tamen cunctis *v* 546 serui* *S* 547 demon *R* 550 uin-
 cere *P* cod. *Iureti* 551 sic] sed *Wopkens* debacchans *S* fagabat *P¹*
 557 circumlegat *RP* 559 attrahere *P* bachantem *S*

- seruabat clausum iugis custodia seruum.
sed renuit sanctus limen calcare profani
nec nult idolicis iustus succedere tignis,
discernens templi faetorem chrismate Christi.
- 565 ille autem sanctis genibus uiolenter inhaerens
spondet sanato se credere uelle ministro,
quidquid tradiderit tanti doctrina magistri.
tum demum motus tam iusta uoce rogantis
intulit optatos saluanda ad limina gressus,
- 570 atque eadem domino auxilium tam iusta precanti,
quae seruo, medicina tulit. gratantur uterque,
ille fide accepta gaudens, hic mente recepta.
confestimque nouum post haec miracula factum
attonitam erexit tanta ad p[re]aeconia plebem.
- 575 Nam forte ingrediens uicini limina tecti
exclamat tetram foribus se cernere in ipsis
horribilem et uisu furiosi daemonis umbram.
nec mora continuo coepit iam proditus hostis
arrepto saeuire coco, miscere tumultu
- 580 interiora domus penetralia, frendere malis,
captiuique oris dentes nudare minaces,
ingenitam exercens alienis morsibus iram,
dum quatit ob sessum permixta insania corpus
daemonis, ut rabies humano saeuiat ore
- 585 armata ad proprios alieno dente furores.
diffugiunt trepidi nec quisquam ob sistere contra

575—601] Sulp. Sev. V. M. 17,5—7. 575] cf. Fortunat. V. M. I, 451. 586] cf. Fortunat. V. M.—I, 455.

563 succederet ignis *R* 564 faetorem *Iuretus*: factorem *RPS cod. Iureti* crismate *S* a chrismate *Iuretus* 565 *scs* (*i. e.* sanctus) *P*
566 sanato] tam sancto *v* 567 quicquid *R²S* 569 optatus *R*
570 adque *R¹P* praecanti *P* petenti *v* 571 grataanter *S* 576 *om. v*
cernere in] cernere in *P* 577 et uisu] exclamat *v* umbre *R¹* 578 mo-
ram *R¹* iam *S*: tam *RPv* 579 arrapo *P* 580 fendere *P*
581 horis *P* 582 exercens *S* 583 quatet *RP* ob sesum *R* per-
missa *Barth* 584 daemones *R¹P* 586 ne *R*

audet et extremos acidunt exempla timores.
 sed fidens domino sanctus palantia ridet
 agmina et occursu rapido sese obuius offert.
 590 quin et cum quateret tremulos dementia rictus,
 collidens miseros ferali murmure dentes
 et repetens crebros nutanti uertice morsus,
 constanter digitis fauces penetrauit hiantis,
 sistens aduersi saeuissima iura latronis.
 595 haeserunt auidae dilato uulnere malae,
 suspensus riguit patuli furor improbus oris,
 subdita contactu gausa est lingua salubri
 molliaque insertam presserunt oscula dextram.
 tum, quia praestructo fuga nulla pateret ab ore,
 600 egestus fluxu uentris uacuata reliquit
 uiscera, faetorem solum de corpore traxit.
 Interea subito turbantur cuneta tumultu
 moenia. barbaricos adfert fama improba motus,
 spargens innumeros per credula corda pauores.
 605 nec tamen extabat rumoris nuntius huius,
 ut prolata fides manifesto auctore pateret.
 ergo ubi tam dubiis motari incendia rebus
 uidit et incerto populos terrore teneri,
 imperat ut clausus captiuo in corpore daemon
 610 proderet, unde nouam sparsisset fabula famam.
 protinus impulsus uerbo tortore fateri

589] cf. Fortunat. V. M. I, 453. 602—616] Sulp. Sev. V.
 M. 18,1—2.

587 exempla *P* 588 palantia *R*: palatia *P* cod. *Iureti* pau-
 tantia *S* fallacia *Iuretus* (palantia agmina *i.e.* daemones) 590 qui
 nec *P* qui ne *v* tremulus *RP* 591 collidens *S* 592 morsos *RP*
 mursus *S¹* 593 digito *S* penitrauit *R* hiantes *Wopkens* cf. 408. *III*,
 518—519 597 contactum *R* 598 praesserunt *P* 599 praestructo
Barth: perstructo *RP²* perstructos *P¹* perstricto *S* 600 reliquid *P*
 602 tumultu *P* 603 barbaricus *R* impromotos *P* cod. *Iureti* 604 in-
 nūmeros *R* incredulos *v* pauores *Sv*: pauoris *R* paueret *P*
 607 motari *scripsi*: mutare *RP* mutari *S* incendia *scripsi*: ingentia *RPS*
 nutare ingentia *Barth* rubus *P* 609 in *om.* *P* 610 sparsisse *R*

se causam clamat crimenque caputque malorum:
 semet cum sociis istaec mendacia laruis
 seuisse, ut trepidam premerent formidine plebem.
 615 ergo haec fallacis confessio uera latronis
 absolut maestas cruciato daemone mentes.

Iam uero ut tantae pietatis gesta retexam,
 nec mens sufficiet sterilis nec pagina uilis.
 o uere confine bonum miseratio prompta,
 620 mens humilis! nullum spernit qui diligit omnes.
 nam quendam horrendo lepra texerat improba morbo,
 inficiens cunctam macularum tegmine carnem
 et spargens densas uitiato in corpore guttas.
 quem cum sanorum fastidia crebra notarent,
 625 ignara et proprii mens iniustissima casus
 despiceret tristes alieno in corpore morbos,
 ingrediens portam sanctus praeente caterua,
 qualis in obsequium tanti collecta patroni
 stipabat densis murorum limina turbis,
 630 oscula dat misero, uultu conexus et ore,
 nec metuens tali faciem sordescere tactu
 impressit iunetis pacis signacula labris.
 obstipuere aliis animi. gauisus at ille
 sensit in adtaetu diuini munera doni,
 635 et remeare citam raptim per membra salutem,
 dispergi et celerem renouata in carne nitorem.
 o uere pretiosa tuae dignatio pacis

612] cf. Dracont. de deo I, 460. 617—649] Sulp. Sev. V. M.
 18, 3—5. 637] cf. I, 107.

613 ista haec *RPS* isthaec *v* larbis *S* 615 fallaciis *R¹* fal-
 laseis *P* 616 maestā *R* moestas *S* mente *R* 617 pitatis *P*
 618 sufficit et sterelis *P* 619 prumpta *P* 620 qui] quae *S* 621 tra-
 xerat *v* improba *P* 622 dispiceret *RP* tristis *R* 627 praeter-
 eunte *R¹P cod. Iureti* 630 connexus *P* 631 sordiscere *P* sorde-
 sceret actu *R* 632 inpraessit *P* impressit *S* singula *PS* 633] *hinc*
pergunt VA obstipuere *S* alliis *V¹* alius *S¹* animis alii *v*
 ad *R¹P* 634 attactu *S* 636 dispereci et *P* 637 praet-
 tiosa *RPV¹*

et medicina, pio quae semper manat ab ore,
 seu membra adtingas labiis seu corda loquellis,
 640 oscula sanabunt aegros et uerba docendos.
 atque utinam nostros similis clementia morbos
 tangeret, et miseri maculas depellere cordis
 orans tam sancto Martinus uellet ab ore.
 tum credo ad uerae reuocarer gaudia pacis,
 645 sanatum adtollens sancta ad mysteria uultum,
 et post euersum, dederat quem portio, censem
 spes mea clementis domini penderet ab ore,
 porcorumque escas linquens uel gaudia carnis
 acciperem uerae signacula certa fidei.
 650 Quin et contactus tantum uel fimbria uestis
 raptaque certatim disrupto uellere fila
 omnibus in causis celeres habuere medellas.
 namque ut praeteream quae non obscurius acta
 erga humiles latuere homines, num, quaeso, latebit
 655 Arborius, mundi eximio perfunctus honore,
 clarus praecelsae qui culmine praefectureae
 Romana indultis moderamina rexit habenis,
 nec minus excellens morum probitate piorum?
 huius consumptis penitus iam tabida membris
 660 unica languidulos stratis reiecerat artus
 filia, quam febris, iugi cum lege recursus

648] cf. Lue. 15, 15—16. 650—689] Sulp. Sev. V. M. 19,1—2.

660] cf. I, 101.

638 medica *R*¹ quae *om.* *V²A* manabat *PV* manebat *A* quae
 permanabat *v* 639 membra *R¹* mbra *S in ras.* attingas *S* lo-
 quillis *RPV¹* loquellis *SV²A* 640 sanabant *A*, *quod Hartel praeferit*
 641 adque *R¹* 643 uellet *SA:* uellet *RPV¹* uellet *V²* amore *Brandes*
 644 uere *P* 645 attollens *PS* mysteria *P* 646 dederet *V¹*
 647 penderet *P* 649 uere *PV* 650 contactae *Wopkens* 651 uelle *V¹*
 652 celeris *P* medellas *PS¹:* medillas *R* medelas *S²A* medalas *V*
 653 que *P* quae nunc *Barth* 654 num] non *P: om.* *A* que sola tenebit
 (a eras.) *V* que sola tenebat *A* 655 arboreus *V²* 657 abenis *R*
 658 priorum *A* 659 paenitus *RPV* poenis *S* 660 languidolos *RPVA²*
statis S iecerat V¹ artis P 661 fibris V²A legere cursus RV

ad quartum reditura diem, sic earnis amictu
exuerat crebras semper repetendo ruinas,
ut nihil afflictum corpus sentire medellae
665 posset uel mediis uicina febre diebus,
dum transcura sibi iactatio uindicat unum,
alter uenturam patitur trepidando ruinam.
talem igitur tristi genitor pietate puellam
dum fouet, et flatu glacialis membra tepenti
670 perecurrit patrii dum cereber anhelitus oris,
oblata ad trepidam peruenit epistula dextram,
quam pius antistes maesto mittebat amico.
ille ubi perfectae gausus munere chartae
pressit in absentem congaudens oscula dextram,
675 conclusit celeri ueneranda uolumina motu
et stomacho raptim properans admouit anhelo.
o uere pretiosa fides! depulsa fugatur
febris et igniti remouetur flamma caloris.
arentes penetrat praesens benedictio uenas
680 et rigat exhaustas uerborum rore medullas,
restituens celerem domini pietate salutem:
ad cuius laudem recte referemus ouantes,
quae nunc miramur seruos potuisse fideles.
nec solam haec membris tribuit medicina medellain,
685 sed cordi adiecit ueram fides aucta salutem.
confestim nam uota deo sacra uirgo per illum
offertur domino, per quem ualet eruta morbo.

677] cf. 637.

663 repentendo *V¹* 664 nihil] nih *R¹* afflictum *SA* medellę *P*
medelae *SV²A* 665 posset *S*: possit *RPVA* 666 luctatio *S*
667 trepidando ruianam *P* 668 pietatae *P* 669 glacialis *P* graciilia (*sic*) *v* 670 cereber *R* cire per *P* anhelitus *SA*: anelitus *R*
anelitus *P* anhelitus anellitus *V* (*sed anellitus deletum*) 671 epistola *SV*
672 antestis *RPV* moesto *V* mesto *A* 673 cartae *SA* 674 praes-
sit *P* 676 raptim stomacho *A* amouit *R* anillo *R¹* 677 praetiosia *R¹V¹* pretiosa *P* 678 mouetur *VA* 679 penetrat *R* 682 re-
ferimus *RPV* referamus *A* 684 solum *R¹v* medellam *V¹*: medillam *R*
medullam *P* medellam *SV²A* 686 nam uota] deuota *Sv* (nam om.
cod. Iureti) sacro *P* 687 a morbo *V*

sic tribus indulta est simul huius gratia doni:
consecrat antistes, pater offert, virgo sacratur.

690 Quin et Paulino similis medicina salutem
reddidit, insignis fidei quem gloria late
extulit. obducta cuius tum nube latebat
uisus, et infusis caligo extenta tenebris
arcebat cunctam macularum tegmine lucem.
695 quam leuis et tenui tactu suspensa fugauit
spongia, uicino benedictae munere dextrae
uix admota oculo. didicit iam redditu lucem
ferre acies lumenque nouum mirata recepit.
atque utinam nostri tenebras contingere cordis
700 tali luce uelit sancti medicina patroni,
reddat ut antiqui rursum mysteria facti
nomen idem medicusque idem, par causa medellae.

Miramur certe tam multa et magna uidentes
archiatri fomenta pii. miremur et illam
705 quam meruit medicus Christo medicante medellam,
per quem munificus simul et de munere gratus
expensis gaudet donis bonus atque retentis.
namque ad sublimem nitens concendere partem,
qua domus excelsis pendebat fulta columnis,
710 lubrica dum scalis figit uestigia, pronus
conruit et crebram gradibus renouando ruinam

690—702] Sulp. Sev. V. M. 19,3. 694] cf. 622. 703—726] Sulp.
Sev. V. M. 19,4—5.

689 consecrant *R*¹ antestis *RPV* cod. *Iureti* 690 paulinu *P*¹
695 post et eras. in *R* quam fugabat *A* 696 spongea *RPVA*¹
699. 697. 698 (*sic*) *A*¹ 697 uix *R*: uox *PV* cod. *Iureti* mox *SA*
dedicit *ex* deducit *P* redita *PV*¹ 698 recipit *R* 699 adque
*R*¹ 700 uellit *PV*¹ 701 rursum ut *PV* mysteria *PA* 702 me-
dicus quae *PV* per *VA* medillae *RV*¹ medullae *P* medelae *SV*²*A*
703 certe *R*: cito *PSVA*_v et *R*²: et ita *R*¹ et tam *PSV* multe et
iam *A* 704 archeatri *RPSVA* 705 mendicus *R*¹ medillam *V*¹
medelam *SV*²*A* 707 donis] finis *V* adque *R*¹*P* recentis *R* re-
tentus *VA* 708 sublimen *P* 710 figit (*prius i in ras.*) *R*: fixit
*PSVA*_v 711 conruit *SA* crebam *A*

- conliso terram conlapsus corpore pressit.
 ecce autem praefracta trucem dum membra dolorem
 fessa gemunt, subita adflecto solacia portans
 715 angelus assistit sancto uenerabilis ore,
 abluere infusis festinans uulnera lymphis,
 paulatim ignoti contingens unguine suci,
 perducens tenuem tactu leuiore liquorem.
 unde rigata citam propere sensere medellam
 720 membra, simul madidis mollito corpore uenis,
 confestimque artus stabiles uiguere, fugati
 undique mandato domini cessere dolores.
 pernices gressus, mens uiuida, cordis et oris
 gaudia, gratifico concors cum pectore uultus.
 725 dum dominum laudat, sibimet nil adrogat inde,
 prodidit et meritum, quia se meruisse negauit.
-

LIBER TERTIUS.

Quo rursus sterilis calamus et sibila ruptis
 uox stipulis emissaa uocas? haec gloria certe

717] cf. 529. 723] cf. Dracont. de deo II, 65.

712 conlabsus *R* conlab^{so} (so add. m. 2) *V* conlapso *A* pondere *v*
 praesit *V¹* 713 prope fracta *Barth* perfracta *Hartel* 714 afflecto *S*
 solatia *SA* 715 assistit *A* ore *P* 717 ignoti] oblati *v* 719 ri-
 gata citam *S*: rigatta citam *P* rigat tacitam *RVAv* promere *R¹PV*
cod. Iureti medillam *V¹* medelam *SV²A* 723 pernicies *R*
 gressos *PV¹* 724 gratifi^{eo} *V* 725 nih¹ *P* nihil *VAv* arrogat *S*
 726 se] me *R* negauit. Finis in xpo (in xpo om. *S*) liber · II · (se-
 cundus *PV*) habens versus (haā veā *S*) DCCXXVII · (DCCXXII · *PSV*)
RPSV feliciter amen *P*: om. *RSV* Incipit liber · III · (tertius *P*)
PS Incipit lib. · III · in dño *R* Incipit liber tertius paulini *V* Ex-
 plicit liber secundus · V · CC · XL · VII · Incipit L · 3 (3 in ras.) *A*

1 steriles calamōs *Sv* 2 uix *V cod. Iureti* stibulis *V¹*

maiorum uoces digna est augere tubarum,
nec poterit paruis uox tanta erumpere culmis,
5 quanta et sublimes lituos implere ualeret.
sed si uel tenui flatu tam angusta iuuetur
tibia, quem sancti benedictio miserit oris,
grandia si nequit effari, uel suauia dicet.

Primam igitur libri partem deuicta tenebit
10 ambitio. haec reliquas reserabit ianua laudes,
qua post degeneres per saecula multa pauores
corrupto emicuit libertas perdita mundo.
elatus quondam bellis feliciter actis
Maximus, et domini unius iam morte superbus,
15 exilio alterius, crimen male moribus haerens
auxerat euentu, naturae et uulnera prauae
resciderat saepe infelix mage corde superbo
prosperitas, rebus grauius ruitura secundis.
hunc igitur regem diuersa ex parte frequentes
20 pastores adiere dei, quis cura perennis
uel seruare piam domini uel pascere plebem,
certantes laxare reos, dissoluere uinctos,
reddere defessis requiem, solacia maestis,
orare exulibus patriam ueniamque precari,
25 proscriptis censem miseris uitamque mereri.
dumque haec nituntur studio celerare benigno,
paulatim adsensu trepido subiecta tumenti

9—64] Sulp. Sev. V. M. 20,1—3.

3 dignata RP cod. Iureti turbarum P 4 tante rumpere P 5 su-
bliminis R¹PVA letuos R¹ laudes v implere PSA 6 si om. P
augusta A 7 quem Wopkens: quam RPSVA sancti S: s̄cs RPVA
meserit P miserat S 8 ne quid P uel] + P s. l. dicet S:
dicit RPVA 9 primum VA liberi P 11 secula PA 12 liber V¹
13 elatis A quondam P condam V 14 iam s. l. m. 1 R: de v
ex cod. Iureti 16 Auxerat P uulnere A¹ paruae A pruae PV
17 reciderat** (in eras.) S 18 ruiture in R deletum et in margine
adscriptum ruitura 19 diuersa] alii diuisa R in marg. m. 2 23 sola-
tia SVA mestis PA moestis S . 24 ueniamque] que R in con-
textu, sed in marg. add. redditū praecari R¹PV¹ 25 proscriptis. R
26 celebrare RA caelerare P 27 assensu S trepida P

- saneta patrum grauitas nimium uilescere coepit,
dedita blanditiis, non quas dependere suerat
 30 prisca sacerdotum grauitas, sed foeda clientum
ambitio, ad nutum tumidi deiecta patroni.
inter quos solus constanti corde uel ore
Martinus nullo infecit pia uiscera fuco,
nec trepida obpressit deformi ignauia naeuo
 35 mentem Christo humilem, celsam ad fastigia mundi.
quin et constanter precibus conitus in ipsis,
si qua fuit regem tumidum tum causa rogandi,
optantis uotum expedit quasi iure iubentis.
saepe etiam sanctum crebro mouere precatu
 40 ambitio est adgressa uirum, ut uel sero ueniret
oratus totiens spreta ad conuiuia regis.
ille etenim fastus temnens et facta reuoluens
eius se penitus renuebat iungere mensae,
cuius criminibus sanctam coniectere mentem
 45 adsensu saltim tenui nefas esse putabat,
obiectans caedem dominorum et sanguine partum
imperium, mortem regis regnumque tyranni.
sed cum continuis precibus pia corda fatigans
dilueret culpas, obiecta et crimina purgans
 50 diceret inpositum sibimet terrore iubentum
imperii regimen, nefas esse ut mole prematur
inuidiae ferro atque armis extorta potestas,

28 uilescere, ui *in ras.* *R* uiliscere *P* uiliscere *V¹* coepit] suerat *S*,
qui uers. 29 omisit 29 dedita (a *in ras.*) *R* debita *A* blandiciis *PV¹*
**suerat *R* 30 foeda *R*: foeta *PS cod. Iureti* fata *VA* 32 inter]
in *V¹* 33 foco *S¹* 34 trepida *V¹* obpressit *RSVA* neuo *P*
35 humilem *xpo V²* celsam *Rv*: celsa *PSVA cod. Iureti* fastigia *SV*:
fastidia *RPVA cod. Iureti* 36 conster (an add. m. 2) *V* praecibus
^{an} *R¹V¹* 38 obtantis *RP* 39 mollire *Wopkens* praecatu *PV¹*
40 aggressa *S* sera *A* 41 iratus *A* 42 faustus *PVA cod. Iureti*
temens *P* timens *V* trepidans *A* 43 saepe nitus *V* penitus *R¹*
renuebat *PV¹* 44 crimenibus *P¹* 45 ad sensu *R¹* assensu *A*
saltim] latum *S* 48 precibus *P* 50 impositum *SA* iuuentum *VA*
51 praematur *P* 52 adque *R¹* exorta *R* exerta *S*

- ambitione uacans: nec sane parua fauoris
signa sui tanto dominum misisse triumpho,
55 nec quemquam quamuis tepidae paruaeque fidei
ignorare hominem belli momenta gerendi
in nutu pendere dei: manifestius autem,
si mage confisum numero, uirtute uirisque
inferior uincat, uicisse hunc iudice Christo:
60 nec sane quicquam se uel post bella eruentum
inmiti gessisse animo, ferrique furorem
post aciem ualuisse nihil, post arma tubasque
insontes gladios cessasse a crimine caedis
et nullo penitus respersam sanguine pacem.
65 Talia saepe iterans precibusque instantius orans
molluit sanctum crebra ratione rigorem,
ut culpae ignoscens studioque euictus adiret
fastidita prius regalis fercula mensae.
exultat spes iam propior de munere tanto.
70 festa dies laeto gaudet clarescere coetu.
adduntur lecti proceres, quos regia iuxta
culmina uicini splendor conectit honoris,
insignes trabeis, legum armorumque tenentes
arbitrium uel iura fori uel classica bellii.
75 hos inter medius, qua simma flectitur orbe,
presbyter accubuit. dextra laeuaque potentum
ordo ducum membris super aurea fulchra locatis

65—134] Sulp. Sev. V. M. 20,3—7.

53 fauoris *Iuretus ex codice*: panoris *RPSVA*   54 signas uitando *P*
signa sui tardo *cod. Iureti*   55 nec] nem *A*   quains taepidae *P*
56 ignorarae *P*   59 uicesse *P*   60 quäiequam *P*   semet *Wopkens*
bella] uelle *S*   62 nil ^{hi} *R*   tubasque *P*   63 glodios *R¹*   64 respaer-
sam *P*   65 sepaepē *P*   precibus *A*   67 ignoscans *V*   studieoque *P*
68 fastidiata *R¹*   fastadita *P*   69 sp̄es *P*   proprior *SA¹*: proprior *RPVA²*
70 faesta *P*   loeto *V*   clariscere *PV*   caetu *R¹*   71 rigia *P*   72 ui-
cini *SA*: uicinis *RPV*   73 insignis *PVA*   insigni strabeis *R*   traba-
eis *P*   74 belle *P*   75 medius *v*: medios *RPSVA*   qua simma *R*: qua-
simma *P cod. Iureti*   quas ima *V*   quasi magno *SA*   qua simiae *v*   in-
flectitur *Hartel*   orbis *v*   76 presbyter *V*   presbiter *RPA*   77 fulera *S*

- pressit subiectum pretiosi uelleris ostrum.
ad dextram regis sancto uenerabilis ore
 80 consedit senior, qualis pia iura reportans
descendit sacro montis de uertice Moyses,
mutati nultus nimio fulgore coruscans,
eum faciem cordis splendor depromeret oris
nec cohibere nouam possent uelamina lucem.
 85 mirantur taciti congaudens turba ministri
atque aula obsequiis certat deuota modestis
tam saneto seruire uiro. cura omnibus una est
optati officii, minor est reuerentia regis.
ipse etiam praesens Martinum excellere mauult.
 90 stipant subiectas regalia fercula mensas,
diues in excelsis splendescit purpura fulchris,
mollia puniceo motantur serica fuco,
et rutilat docte ductis sine uellere pensis
misceturque ostro mollitum in fila metallum.
 95 liminibus distenta tremunt aulaea superbis,
nutat et in foribus uelorum mobile claustrum.
cuncta nitent uario cultu sursum atque deorsum,
edita pigmentis, sola marmore, tecta metallis.
sustentant uitreas crystalla capacia lymphas,
 100 cumque ipsa et conchae species uideatur et undae
nec cohibere putas suscepimus claustra liquorem.
pocula funduntur gemmis gemmisque bibuntur,
electri molis fuluum diseriminat aurum.

78 praessit *V* subiectum *P* 79 uenerabis *P* 82 nimium *S*
coruscans *PV* 83 fulgor *A* 84 ne *P* choibere *R¹* nounam *P*
possent *S*: possint *RPVA* laudem *A* 85 congaudentes *PV¹* cod.
Iureti gaudentes *V²A* turbam *P* 86 adque *R¹* 88 obtati *R*
et *v* 89 excolere *R¹* 91 spelndiscit *P* splendiscit *V¹* fuleris *S*
92 puniceo *R¹* puniceao *P* mutantur *R¹PS* 94 hunc uersum
post 74 habet *v* misceturque *R¹* 95 distaenta *P* aulea *RPSVA*
97 adque *R¹P* 98 edit *S* marmorata *SA* taeta *P* 99 cri-
stalla *RPVA* lymfas *R* lymblas *P* 100 conche *P* coneae *SA*
unde *PVA* 102 geminisque *S* 103 plectri *A* molis *RPV¹* (sed
in *R* i in *ras.*): mollis *V²A* moles *SV*

- ars erat in pretio, pretium pretiosius arte est.
 105 haec radiant gemmis, haec extant uascula signis,
 aspera sunt quaedam uisu, sed leuia tactu,
 lancibus et rutilis discisque patentibus adsunt
 aëris et nemoris fructus terraeque marisque.
 postquam exempta famis epulis, tum sola uoluntas
 110 arentem releuare sitem. rapuere ministri
 inclusas auro glacies lymphasque niuales:
 rorantes alii pateras offerre. potentum
 anticipat uotum famulorum cura uigorque.
 tum rex Martino dubitantem offerre ministrum
 115 imperat officio cedens, simul ordine uerso
 tam sanctae ardenter cupiens succedere dextrae,
 ut patera adtaetu tanti pretiosior oris
 infusum inficeret caelesti rore liquorem.
 uerum ubi respersit tenuissima gutta Lyaei,
 120 uix umectati tactu defecit in oris.
 cum rex protenta captaret pocula dextra,
 tradidit ille suo, fidei metitus honorem,
 presbytero. meritum cordis, non purpura regis
 uicit. praelatae cessit diadema fidei.
 125 attonitis stupuere animis defixa uidentum

105] cf. Fortunat. V. M. II, 90.

- 104 in *R²A*: om. *R¹PSV cod. Iureti* pretio om. *S* pretiosius *A*:
 pretiosior *RPSV cod. Iureti* pretio pretiosior ars est *Barth* 107 discis-
 quae *PV¹* assunt *A* 109 exenta *V* extenta *A* famis *RPV*:
 fames *SAv* aepulis *R¹V* uoluntas *VA*: uoluptas *RPS* 110 reue-
 lare *SA* sitim *R²SV²A* rapuaerae *P* raptare *Brandes* 111 lym-
 fasque *R* 112 ro*antes *R* offere potentem *P* 113 anticipant *A¹*
 uigorqe *P* 114 tune *P* offerrae *P* offere *S¹* 115 cedem *RPVA*
 uersu *RPVA* 116 sancti *A* ardente *PV* ardent *A* cubiens *V¹*
 117 attaetu *S* pretiosior *P* 118 inficeret *PV* 119 tenuissa gutta
 lyei *R*: tenuis sagutta lyx *P cod. Iureti* tenuissa gutta lyx *V* tenuis
 saera guttura calix *S* tenuis liquor ora bibentum *A* tenuis se gutta
Lyaei coni. Iuretus tenui sua guttura lympha *v* 120 humectati *S*
post defecit ras. 6 litt. in V 122 fidei] meriti *S* 123 praesbitero *P*
 presbitero *RSA* 124 deadema *PV¹* 125 animus *P*

5*

- corda uirum, spretoque etiam constantia regi
 plus placuit quam mira fuit, nec liuor adussit
 inuidiae tanti trutinantem pondera facti.
 quisnam uel magnus quamuis sub iudice paruo
 130 auderet tantum pro sancto iure sacerdos?
 non terror uicit firmum, non gratia iustum,
 non conuiuantis studium, non ira potentis.
 o uirtus uicina deo, sic corde remoto,
 sis uelut ipse procul, praesentem uincere mundum.
- 135 Nec timuit, quaecumque illi patefecerat almus
 spiritus, infuso complens pia uiscera dono,
 haut dubitanda ipsi constanter prodere regi:
 euentus belli uarios, felicia primum
 proelia, mox alio tristem in certamine cladem.
- 140 quae cuncta ut puro uidit mens ignea sensu,
 sic dicta euentu celeri quasi uisa probauit.
 nam primo oppressum regem certamine fudit,
 mox captiuia duci submisit colla reuerso.
- Nec mirum est tantum mentem uidisse sagacem,
 145 linquentem cunctas sublimi pectore curas
 et sensu aetherio penitus super astra uolantem.
 nam saepe angelicis miscentem uerba loquellis
 pro foribus stantes monachi stupuere fideles.
 sic nil corporeum corpus uel membra caducum
 150 sensere atque animo iam libertate fruenti

133] cf. I, 117. 135—143] Sulp. Sev. V. M. 20,8—9. 144—151]
 Sulp. Sev. V. M. 21,1. 146] cf. Dracont. Satisf. 116.

126 spreto *A* constanti *PV¹* regis *A* 127 adiussit *A* 128 tro-
 tinantem *PV¹* pondere *PVA* 130 sacerdus *R* 132 cum uiuantis *PV*
 133 si corde *PVA* sic orde *S* 134 uelud *P* uincerae *P* 135 quemcumque *A* almi *A* 136 spiritus] *ses R* comple-
 ples *SA* 137 aut *RPVA* haud *S* constanti *S* 138 euentos *R*
 et uentus *P* uarius *A* 139 proeliua *P* elandem *R¹* 140 pure *PV²A*
 purae *V¹* 141 dicta euentu *S*: ductae uentu *RPVA* 142 oppraesum *P* 143 colla] callare *P* 144 etstantum *P* 145 cuneta *V*
 147 loquillis *RPV¹* loquelis *SV²A* 149 nihil *A¹* menbra *S*
 150 senserat *v* adque *R¹* libertati *R¹*

nequaquam edomitae nocuerunt pondera carnis.

Ipse etiam, quo quis temptasset fallere uultu,
perspicuus casso patuit molimine daemon
nec permutatis permissus ludere formis.

155 denique cum trepido penitus fuga nulla pateret,
efflabat saeuum per uerba furentia virus,
inlaesum insidiis cupiens accedere dictis,
dentibus elapsum linguae lacerare ueneno,
effundens cassas iam fractis motibus iras.

160 quin et rorantem miserando sanguine dextram
concutiens cornuque ostentans crimina caedis
sanguineo laetusque malis et tristia ridens
inrupit sanctam funesto murmure cellam,
tartaream effundens per uerba procacia uocem:

165 'cerne' ait 'inpleti tandem documenta furoris.
haec fors arma dedit, telum hoc violentus adegi
obsequio pecudis uincens, sed criminе nostro.
quo maior fructus sceleris, tuus ille tuique
agminis in nostrae solacia concidit irae,

170 effetas renouans optato sanguine uires'.
protinus accitos proceres iubet oeiis omnes
affectu celeri monachorum uisere cellas,
ne fors fallacis mendacia uerba latronis

152—203] Sulp. Sev. V. M. 21. 155] cf. II, 599. 171 = For-
tunat. V. M. II, 149.

151 aedomutae <i>P¹</i>	pondere <i>R</i>	152 temptassed <i>P</i>	155 penitus
penitus fugeretur <i>A</i>	157 accedere <i>VA</i>	158 elabsum <i>R</i>	159 effun-
dens ergo cassas <i>R</i>	cass ^a . iam <i>V</i> (a add. m. 2)		montibus <i>P cod.</i>

Iureti 160 rotantem *R¹* d&ram *R* 161 criminē *Sv* 162 san-
guineum *v* 163 irrumpit *v* *sem P* 164 procia *P* procatia *VA*
165 cernat ut *v* impleti *SA* 166 fors] bos *Barth* uolentis *v*
adegi *S*: adegit *RPVAv* 167 obsequium *PVAv* pecodis *PV*
168 sceleris *P* 169 solatia *SA* conditūr *S* condidit *A* 170 ef-
fectas *PVA cod.* *Iureti* effectas *v* obtato *R¹P* 171 accitus *RPVA*
proceres] fratres *Wopkens* 172 effectu *VA* caeleri *P* 173 falla-
ciis *R¹* falacis *V¹* mendatia *V¹A*

de proprio saltim dixissent crimine uerum:
 175 qualis maestorum soleat uox esse reorum,
 cum plectenda truci iam sub tortore fatentur.
 tum referunt nullum penitus de fratribus illo
 signari indicio. coram se protinus omnem
 sanctorum numerasse gregem, qui clausus ouili
 180 temnebat rabiem frendentum ad claustra luporum,
 quem uigil aeterno regi Martinus alebat.
 attamen accepta quendam mercede profectum,
 ut plaustro aduectis prohiberet frigora lignis.
 huic propere occurri Martinus praecipit, illum
 185 tum socium monachis uel per commercia factum
 confessi insidiis credens patuisse latronis.
 nec mora quin praesens iam coniectura probetur.
 seminecem egressi non longe a limine cernunt
 extrema efflantem miserum spiramina uitae.
 190 ille tamen leto languentia lumina soluens
 uix singultantis praeciso murmure linguae
 adtraxit tenuem glaciali a pectore uocem,
 uulneris exponens causas. nam forte iuuencus,
 dum resoluta artis stringuntur uineula loris,
 195 liberior ceruice uaga dominoque rebellis
 mollia tartareo transfoderat inguina cornu.
 quae postquam exposuit pressoque ommutuit ore,

190] cf. II, 517. 191] cf. II, 29. 192] cf. I, 340. 196] cf.
 Fortunat. V. M. II, 159.

174 dixissent *v*: dixisset *R²SVA* duxisset *P¹* uerbum *P* 175 me-
 storum *R¹* mestorum *A* rerorum *R* 176 plectanda *S* con- (comi-
A) plectenda *PVA* clam *v* 177 paenitus *R¹P* 179 numerasse *P*
 numeresse *V* 180 temnebat *R* rabidam *v* loporum *PV¹* 182 que-
 dam *A* 184 occurri *R*: accurri *PSVA* accurrit *v* praecepit *V¹*
 iusserat *A* 185 tune *P* monachi *S* monachis socium *A* com-
 mercia *RS* commertia *PA* conmartia *V* 186 confessio *P* 187 qui
PVA cod. Iureti 189 extrema *S*: extremae *R¹Vv* extreme *A* mi-
 ser^p *S* spiramine *R¹VA* 190 loeto *SA* laeto *V* laguentia *V*
 191 singultafitis praetioso *P* 192 attraxit *P* a om. *A* glacialis
 pectora *V* 193 iam *R* iuuencum *PVAv* 195 rebelles *RPVA*
 196 transfuderat *V¹* 197 praessoque *P* obmutuit *R²*

tum fessum leto posuit caput, oraue et artus
perfudit croceus glaciali corpore pallor.

- 200 hoc fine interiit. nobis tamen hic quoque finis
Martini ostendit meritum, cui nosse futura
sic licuit, nihil ut penitus uelamina carnis
tardarent celerem terreno pondere mentem.

Nequicquam nimium mendax et callidus hostis
205 uel tegere insidiis fraudes uel fallere formis
temptaret, frustra haec totiens molimina perdens,
ausus fictorum formas simulare deorum,
fingere et effigiem, quorum fingebat honorem,
nunc Iouis incestam faciem Martisque furorem,
210 Mercurium falsis nexum uestigia pinnis,
forceipe Uulcanum, cordis uel pectine Foebum
effigians, clypeo insanam cristicisque Mineruam,
lasciuam Uenerem, quatientem lustra Dianam,
incestam inlicita thalamorum lege sororem,
215 germanae et nomen perdentem crimine fratris.
talibus ostentans formis se digna suorum
facta et mentito uultu sua crimina prodens
nequaquam elabi potuit, sed fraude reiecta
perdidit inrisus molimina callida daemon,

202] cf. Coripp. Iust. II, 59. 204—259] Sulp. Sev. V. M. 22.
209] cf. Fortunat. V. M. II, 164.

198 festum *S¹* loeto *SV²A* 199 croceos *R* eruceos *PV cod.*
Iureti glacialis pectora *S* 201 futtura *P* 202 paenitus *R¹*
203 podere *P* 204 nequicquam *scripti*: nec quemquam *RVA cod.*
Iurcti ne quemquam *P* nequaquam *S Wopkens* et quamquam *Iurctus*
nimium *R cod.* *Iureti*: minimum *PSVA* hostis *om. P* 205 frau-
dis *PV* 206 molimina *P* 207 fatorum *A* 208 fingere et *A*:
fingeret *RPSV* 209 incertam *P: om. S* facies *PSVA* 210 ni-
xum *S* pennis *SV²A* 211 phoebum *SA* 212 effigans *P cod.*
Iureti et fingens *S* effigieis *A* clypeo *A cod.* *Iureti*: clepeo *RPV¹*
clypeo *S* clipeo *V²* cristicque *P* christisque *V* meneruam *PV¹*
213 Dianam] chanam *P* 214 incertam *P* inlicitam *A¹* soporem *VA*
216 ostentas *P* obstentans *VA* sae *V¹* digne asuorum *P* 217 uul-
tus *V, om. sua: in marg. adpositum* dis *m. 2, unde* uultu discrimina *A*
218 labi *VA* sed fraude] de sede *S*

220 efflans extremum per uerba procacia uirus
 inlaesumque uirum uitiis uel uoce lacessens.
 quae cuncta immoto tolerans patientia uult,
 blanditias temnens, probra et conuicia ridens
 atque hostem agnoscens figmento in utroque dolosum
 225 crimine nec laedi potuit nec laude moueri,
 uerborum iaculis opponens signa salutis
 et crucis obiectu confringens tela latronis.
 qui saepe adgressus duris pia corda querellis
 impius obiectare pio pietatis amorem,
 230 pro dolor, audebat, coram sic uoce resultans,
 testibus ut multis feralia dicta paterent.
 'quare' ait 'exosos domino, si crimina damnas,
 suscipis, et uitium culpans consortia quaeris
 peccantum? forsan lateant te facta tuorum,
 235 hortatu tum gesta meo, quae plurima suasi
 et quorum pars magna fui. quis, quaeso, probabit
 infensem factis hominem, facientibus aequum?'
 ille ait: 'antiquo serpens distente ueneno,
 non haec de miseris domini sententia Christi est,
 240 qui, si finiri culpam uidet, abicit iram,
 tempora non statuens poenae nisi tempore noxae,
 ne maneant peccata monens, finita remittens,
 mitis praeteritis, si sit correctio praesens,
 errantes reuocans, reuocatis crimina donans,
 245 peruersis patiens, clemens placidusque reuersis:

220] cf. 164. 227] cf. II, 237. 229] cf. Dracont. de deo III, 339.

221 ^uoce *R*   lacessens *R* lacessen *P*   222 immoto *V*   immotato
 lerans *P*   223 planditias *A*   temineus *R*   proba *A*   conuictia
R²VA   224 adque *R¹*   225 nec . . moueri] sed fraude reecta *A*
 226 signa] uerba *S*   227 trucis *A*   et crucis obiectu . . . . . 388 prae-
 ludere telis *desunt in V*   228 aggressus *S*   querellis *R²:* querillis *R¹P*
 querelis *SA*   232 quaero *PA cod. Iureti*   233 uicium *P*   234 for-
 sitan *R*   235 facta *v*   236 fuit *R*   queso *R*   probauit *P*   237 pactis *R¹*
 238 ille ait *om. A*   ille aptantiquo *P* aptanti serpens ille *A*   disten-
 to *P*   239 dimiseris *PA cod. Iureti*   241 tempore non *S*   poeuae]
 culpae *v*   tempora noxae *Av*   243 correptio *Av*

uita hominum, mors culparum, miserator utroque
exitium sceleris causam iubet esse salutis.
nec desperarem fidens bonitate probata,
quod quamuis uincant cunctas tua crimina noxas,
250 quo sine nil sceleris quisquam facit, omnibus et qui
per . . . . . mixtus culpis. merito. admiscere. poenis.
si commissa diu saltim uel sero doleres,
quod te de mediis raperet clementia flammis.
o felix pietas, tantum confidere quemquam
255 de domini bonitate dei, ut spondere benigne
audeat illa etiam, quae non promissa fatetur,
dum reuocare ipsum consueto a crimine temptat
criminis auctorem, peccatum a fomite tollens
et stirpem exosam prima ab radice recidens.
260 Sed quoniam crebros cantare enisa triumphos
murmura tartareum tetigerunt nostra tyrannum,
atque inter laudis titulos replicare uolentes
bellorum seriem nomen resonauimus hostis,
hoc quoque quem dederit Christus sermone loquemur,
265 tempore quod gestum ualde miramur in illo.
sanctorum quondam sociis Christique ministris
adiectus iuuenis factoque et nomine Clarus
haut procul a sancto cellam doctore locarat,

260—362] Sulp. Sev. V. M. 23.

247 scaeleris *P* causas *Sv* 248 nec *om. A* desperarem *Sv*:
disparem *RP cod. Iureti* dispare confidens homine bonitate *A* 249 quam
quis *P* erina *P* 250. 251 *solus seruauit R*: cf. *Sulp. Sev. V. M. 22*, 5
si tu . . . ab hominum insectatione desisteres 250 omnibus et qui *add.*
m. 2 251 per] post hanc uocem lacuna 8—9 litt. fortasse scribendum
permixtus culpis meritis addicere poenis, ut cum sequenti uersu niteris
errantes uel simile quid interiisse statuendum sit 252 sera *A* do-
leris *R¹* dolores *PS¹A cod. Iureti* 253 reparet *A* clamentia *S*
256 promisa *P* fatentur *S* 258 peccatum ⁿ*R* fomitae *P* 259 ab]
ad *S* recedens *R¹*: cum hoc uersu desinit *A* 260 enisa] in ista *P*
261 murmurat astareum *P* 262 adque *R¹* 264 quem] que *P*
266 socii *P* socius *Wopkens* 268 aut *P cod. Iureti* haud *S*

adscieſens plures iusta ad consortia fratres,
 270 ut modulata piis symfonia psalleret hymnis,
 concors conēxis resonaret gloria linguis.
 subdolus hunc quidam iuuenis simulataque gestans
 compositis figmenta dolis, mentitus et omnem
 insontis speciem, monachi sub nomine fallens
 275 expetiit sub ueste ouium, sed mente luporum,
 spirans antiquum uitiatō pectore uirus.
 ac primum sanctis uel solo corpore mixtus
 communis uitiae speciem simulator agebat.
 post sese angelieis solitus iactare loquellis
 280 fallacem extulerat uana ad fastigia mentem,
 celsius elati casurus culmine cordis.
 quin et prodigiis suadens incauta coegit
 corda, uelut meritis iam per documenta probatis,
 pro leuibus signis tumidis plus credere uerbis.
 285 ipsius interdum sese iactare solebat
 alloquo domini, tamquam quod creber ad illum
 nuntius adsidue caelesti a sede referret,
 ostendens magnum socio sermone fauorem.
 nec timuit sanctis semet conferre prophetis,
 290 spirans fallacis mendacia uerba latronis.
 iamque adeo plures confictis credere uerbis
 impulerat. solus constanti pectore Clarus
 reppulit a sancto fallacia murmura sensu,
 et quamuis domini furiosus fingeret iram,
 295 nec terrere grauem potuit nec fallere cautum,

269] cf. Fortunat. V. M. II, 226. 279 = Fortunat. V. M. II, 230.

283] cf. I, 181. 287] cf. Fortunat. V. M. III, 52. 290] cf. 173.

269 adscieſens *R* ista *v* 270 symphonia *S* ymnis *S* 271 conſors *PS* 272 quondam *v* simulataque *P* 273 compositis *S*
 274 monachis *R¹* 275 expetiit *P* loporum *P* 277 hac *RP cod.*
Iureti 278 speciae *R* simulatus *S* 279 loquillis *RP* loquellis *S*
 280 fastidia *P cod.* *Iureti* 283 documenta *RP* 286 quod] si *v*
 287 adsidue *P* assidue *S* caeleſtia *R* caeleſta *P*, *om.* a caeleſti e *S*
 289 confere profetis *P* 292 impulerat *S* 295 terneret *P* terrore *S*
 potuit *om.* *S*

spondens uirtutem per plurima signa probandam.
 namque ut deceptas caperent miracula mentes,
 talibus attonitos uoluit confundere dictis:
 'hac, inquam, me nocte deus, ne uana putetur
 300 gratia, quam meritis uoluit decernere nostris,
 indutum niueae donabit uellere uestis.
 haec uestris cum dona oculis manifesta patebunt,
 saltim, si dictis dubitatis credere, uisis
 credite et aspectum faciles laudate fauorem'.
 305 tum uero ad tantum uigil expectatio monstrum,
 quorsum praedictae nouitatis pergeret ordo.
 ecce autem mediae iam ferme tempore noctis,
 quo diuisa diem non longe aspectat utrumque,
 proxima uenturo nec multum amota relicto,
 310 concussa intremuit tellus, fragor undique uastus
 horrendum intonuit, tenebris et tetricor ignis
 lampade terribili mentita et luce micauit.
 torrentur uisu subito trepidantia corda.
 protinus ergo alacer successuque acrior ipso,
 315 quo sic praedictae fraudis processerat ordo,
 tangendum cuidam uellus dedit atque uidendum,
 qui citus acciuit reliquos, ne falleret unum
 compositi noua forma doli. stupuere uocati
 comminus insignem candore et murice uestem
 320 textaque sollicitis blande cedentia dextris,
 mollia dum tenuis percurrunt stamina telae.

319] cf. Fortunat. V. M. II, 258.   321 sq.] cf. Fortunat. V. M.
 II, 259 sq.

297 deceptans *P*   298 attonitus *R*   299 haec *R²S*: at *R¹* ac *P*
dns P   300 nostri *R*   302 uestis *S*   303 dubitantis *P*   uisis] uer-
 bis *S*   304 facilis *R¹* facili . . . fauore *v*   305 cum *S*   306 quorsum
Withof teste Wopkensio: cursum *RPv*   cursu *S* cf. 315   308 spectat *S*
 312 lampade, e in ras. *R*   in luce *Barth* lucem iacuit *P*   313 ter-
 renter *P*   uisus *R¹* uisi *S*   314 succensuque *R*   315 sic *R*: si *P*
cod. Iureti se *S*   fradis *P*   praecesserat *S*   316 adque *R¹P*
 318 compositi *S*   319 ignem *R*   cantore murice *P*   candorem mu-
 rice *S*   320 caudentia *P*   321 taelae *P*

- nec tamen agnoscit poterat, quo uellere ductus
 quamvis admotus propter fulgeret amictus,
 sed uestis uisa aspectu uel credita tactu
 325 susceptam tenuit mendax in utroque figuram.
 tum Clarus cunctos hortatu urguere salubri,
 ut tam confusis per monstra ingentia rebus
 ad dominum precibus redeant, quia prodere solus
 obiectos queat ille dolos fraudemque latronis
 330 e tenebris proferre suis. uigil ocios omnis
 turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos
 aduolat et sanctis solacia quaerit in hymnis,
 quo pellant segnes uegetato corpore somnos,
 cantibus et sacris nocturna silentia uincant.
 335 succedunt psalmis lacrimae, suspiria uoci:
 eor clamat, si lingua tacet: conectitur omne
 in laudem domini tempus uice mentis et oris.
 interea ut primum tenebras rarescere noctis
 uicina iam luce uident, cum praeuia solem
 340 nuntiat acceptum spargens aurora ruborem
 et croceo obnubens palantia sidera fuco,
 conprendens ad sancti certant perducere cellam
 Martini, ut tandem disiecta nube fugatus
 perderet ingenii daemon figmenta dolosi,
 345 prodens detectam tanto sub iudice fraudem.
 ast ille obnitens iamiam propiore pericolo
 abnuere et sanctas prensantum euadere dextras

328] cf. II, 184. 331] cf. Alc. Auit. VI, 6. 340] cf. Fortunat.
 V. M. II, 264. Dracont. de deo I, 671. 346] cf. II, 309.

322 tamen] tamenta *P* 325 susceptum *R* figura *R* 326 tun *P*:
 tam *R* tune *S* ortatu *P* urgere *RS* salubri *om. cod. Iureti*:
 sodales *suppl. Iuretus* 328 praecibus *R¹P* qua *S* 329 obiectus
 queat *R* obiectosque *P* dolus *RP* latranis *P* 330 omnis *S*:
 omnes *RP* 332 atnolat *P* solatia *S* ymnis *S²* 333 quo *scripsi*:
 quae *RPS* qui *Withof* signes *R¹P* somnus *RP* 337 domini
 laudem *S* uice?] prece? 340 roborem *P* 341 cruceo obnuens *P*
 palantia *R*: palentia *P* pallentia *Sv* 343 fagatus *P* 344 ingenui *P*
 pigmenta *R* 347 abnuere et] abnueret *P* praesantem *P* praesentum *v*

certabat, gressu sistens et uoce resistens,
 clamans ad sancti uetitum se accedere cellam
 350 Martini atque illam proferre a limine uestem.
 tum uero insistunt: prodit trepidatio fraudem
 compositosque dolos pallens ignauia pandit.
 uanuit in manibus prensantum uestis imago
 adtentosque oculos species dilapsa reliquit:
 355 qualiter aëriis nebularum uellera filis
 quae texere cauas mentito gurgite ualles,
 cum purum nitidus sol altius erigit orbem,
 aequora dispersis produnt nudata tenebris.
 hoc quoque sancte cruci Martine adfige tropaeum,
 360 quo spolias saeuum simulata ueste tyrrannum,
 scindens aëriae mendacia tegmina telae
 dissiciensque cauae fluitantia uellera nubis.

O numquam cessure furor, rursumne resurgis
 elisus totiens? totiens conamina perdens
 365 inruis atque ruis, nec finem audacia ponit
 nec uotum successus agit? tune, impie, uultum
 mentiris domini, tenebris et fallere lucem
 conaris, tali ut specie deludere sanctum
 compositis possit uecors insanis formis,
 370 spirans extremum quamquam sine uulnere uirus,
 effetam et rabiem cassis iam rictibus efflans?
 non penetras purum tetra caligine sensum
 nec claudunt uerum nebularum umbracula solem,

363—410] Sulp. Sev. V. M. 24, 4—8. 364] cf. Fortunat. V.
 M. II, 279. 369] cf. II, 268.

348 gresso *P* 350 adque *R¹P* illo *S* 351 dum *Wopkens*
 352 compositosque *S* con- (com- *R*) positusque dolus *RP* ignauia *R¹*
 353 praensantum *P* 354 attentosque *PS* dilabsa *R* reliquid *P*
 355 aeris *S* aerisginubularum *P* 357 purus *R¹* 359 tropeum *RP*
 tropheum *S* 360 tyrrannum *P* 361 a¹ereae (g *eras.*) *R* 365 adque
R¹P ruens *v* 366 sucesus *P* 367 mentiri *v* 369 compo-
 sitis *S* uaecors *P* 370 quanquam *R²* 371 effectam *PS* 372 pen-
 trans *Pv* terra *S¹* caligines *R¹* euligine *P* 373 ne claudant *v*

- et quamvis ostro radians gemmisque coruscans
 375 subdideris rutilum plantis mendacibus aurum,
 insimulans uerum falso diademate regem,
 pro dolor, aeternum clamans te, perfide, Christum,
 ut uelata pio sub nomine forte lateret
 impietas mentita deum, suasura beatum
- 380 credere mendaci specie sub numinis hosti
 et curuare pios in honorem daemonis artus,
 sacrilegum ut faceret, nefas heu, male credita sanctum
 religio ac fidei meritis credendo careret,
 et male tradendi fallacia pocla uenenii
- 385 occulerent dirum mellis duleidine sucum.
 ignaris haec tende animis, tironibus istas
 insidias molire uiris, qui classica nondum
 bellica inexpertis temptant praeludere telis.
 at qui non rudibus suetus sudare sub armis
- 390 signaque praetento felicia claudere uallo
 emeritos celat ueneranda casside canos, .
 omnia qui multo doctus praecauerit usu,
 sollicite explorans, quae sint loca fida parandis
 insidiis uel quae rursum suspecta eauendis,
- 395 quo clypeum regat ingenio, quo turbine telum,
 qui regem capiant tituli, quae crimina laedant:
 ille ita constanti eunctis grauitate resistet

374] cf. Fortunat. V. M. II, 290. 376] cf. Fortunat. V. M. II, 289.

377 clamas *S^t* 378 ferte *S* 380 credere *S*: cedere *RP cod. Iureti*
species R^t numinis *scripsi*: nominis *RPS* nomine *cod. Iureti v*
hosti R: hostis *PS cod. Iureti* Christi *Iuretus* 382 nefani *S*
 male *om. v* sancto *Barth* 383 ridei *R^t* 384 credenti *Wópkens*
 mendacia *S* 385 occulere ut in dolium *v* dulcedine *S* 386 tyro-
nibus R² 387 qui] *q*; (*i. e.* que *uel* quae) *P* 388 temptat *P^t* 389 at
 qui non] *hinc pergit V* ad *R^t* suadere *R* 390 uello *S* 391 eme-
 ritos *S*: emeritus *RPV* caelat *P* uenerande *V^t* cassede *P* casse
 decanos *V cod. Iureti* 392 qui *S*: quae *RPVv* 393 explorans *scripsi*:
 explorant *R* explorat *PSVv* fidea *P* parandi *S*, qui *u.* 394 omittit
 395 elipeum *S* turbene *P* turbe netulum *V* 396 capient *R*
 397 euncta *v* resistet *Sv*: resistit *RPV*

- insidiis tantaque dolos ratione cauebit,
 ne fraude efficiat fractus conflictibus hostis,
 400 quod uirtute nequit. tali tum robore florens
 Martinus bellator erat, cum classica Christi
 subruerent penitus uitati crima mundi.
 nouerat ille sui signum dinoscere regis
 et calcare istas crucifixi nomine pompas.
 405 tu modo purpureo Christum mentiris amictu
 atque auro et gemmis, peregrino stamine Serum
 hanc speciem exornas, miser, heu, nec fallere nosti.
 sic frustrata tui totiens molimina perdens
 consilii rursus tenues dilapsus in auras
 410 solueris atque fugam turpi faetore fateris.
 Tu uero immota stabilis uirtute triumpha,
 sancte dei, cui perpetua uirtute cohaeres.
 firmasti, inuictus contra omnia crimina, mores,
 mansuetus, patiens, iustus, pius, integer, aequus,
 415 mitis, confidens, humilis, sine felle benignus,
 instructus, comis, facilis, placabilis, acer,
 antistes sanctus, doctor bonus, hospes amandus,
 mirandus signis, imitandus moribus idem,
 corde humilis, mente excellens, uenerandus utroque,
 420 dum laudem fugiendo capis, uitando mereris,
 dueens contiguos sera in ieunia soles

409] cf. Fortunat. V. M. II, 345. 411] cf. I, 243. 411—458]
 Sulp. Sev. V. M. 26, 2—27, 3. 419] cf. II, 508. 421] cf. II, 376.

- 398 dolus *RPV* 399 efficiat *P* 400 nequid *P* 401 clasica *P*
 402 paenitus *R¹* uiciati *R* 403 disnoscere *P* 404 crucifixi *P*
 405 tumidi *V¹* modo *om. R* purpureo *V* *xpi P* amictu *R*
 406 adque *R¹* 407 haec *R* 408 tui *R*: tuis *PSVv* toties *S* 409 consiliis *R*: consiliis *PSVv* rursus, alterum *s in ras. V* tenuis *PV* dilapsus *V*: dilapsus *R* delapsus *PSv* 410 adque *R¹* foetore *V* 412 cohaeris *RPV* 413 firmasti, *r in ras. R* inuinctus *P* in uictos *S*
 414 inter *P* 415 mites *PV¹* felle] fine *v* 417 antestis *R* antestes *PV* hospis *RPV* 418 imitande in *v* comma ante idem posuit *Wopkens* 419 uerandus *S* 420 uiuendo *S* mereres *PV*
 421 docens *R¹* sera] sacra *S* solis *R*

et uix exiguis semper parcissimus escis
defessum releuans stomachum sine pondere carnis.
sic expulsa cibi, sic somni abiecta uoluptas,
425 ne uigilem premeret terrena haec sarcina mentem,
sed leue ius animi posset consuescere corpus,
orandi studio inuigilans studioque legendi.
continuata istis haeserunt tempora curis,
haec sola et requies placuit, mutare laborem
430 succedente alio iugem sine fine precandi.
ipsam etiam cuncti tanto miremur ouantes
naturam cessisse uiro. licet ultimus illum
clericus oblitus tanti laesisset honoris,
nec laesus felle intumuit nec iudicis umquam
435 iure in subiectos uindictae exarsit amore.
non odium furor exciuit, non gaudia risum
tristitiamue dolor. sanctus grauitate uerenda,
angelicus fulsit uenerando in corpore uultus,
qui posset sancti faciem depromere cordis,
440 proferre et clausam sacro de pectore lucem.
semper in ore deus, semper miseratio. pacem
consilio et uoto tenuit. nam saepe solebat
inuidia infectas fauces liuore ueneni
armare obprobriis ipsosque accendere diro
445 felle sacerdotes, ut linguis carpere mallent
quam factis aequare pium. nec sic quoque sanctum
ira animum saltim reddendi ad uota coegit.
quin et fraternos pro tanto crimine fletus

425] cf. I, 58. 431] cf. I, 281. 436] cf. 453.

423 sthomachum *R* 424 cibis sic omni *R* 425 ne] nec *P*. 426 leue
ius *R* leuius *PVv: om. S* posset *Sv: possit RPV* 428 hae*serunt
(e eras.) *P* haec serunt *v* 429 multare *PS cod. Iureti* multa re-
laborem *V* labores *R* 430 succe*dente (n eras.) *R*: succendentem *PV*
succedentem *Sv* praecandi *R¹V¹* 431 ipsum *P* 433 clericus *om. S*
oblatus *S* 434 nec laesus *om. S* intimuit *V¹* 436 exiguit *R*
439 posset *S*: possit *RPVv* 440 proferret et *S¹* clausum *S* 441 mse-
ratio pacem *P* 443 infectis *V¹* 444 amare *V* 445 sacerdos *P*
448 portanto *P* fletos *RV¹*

fundebat madido clemens miseratio uultu,
 450 exorans dominum lacrimarum flumine Christum,
 parceret ut uerbis ueniam tribuendo dolosis.
 sic stabili semper contra omnia uulnera corde
 non odium furor exciuit, sed causa dolorem:
 qualis sectatus domini uestigia martyr
 455 excipiens saeuam saxorum nube ruinam,
 cum tenuem efflaret benedicto a pectore uitam,
 dimitti insano poscebat crimina uulgo,
 plus peccata dolens plebis quam uulnera carnis.

LIBER QUARTUS.

Finierat sumptum translatio coepta uolumen
 percurrents sancti pura exemplaria libri,
 cum subito oblata est abstrusae gloria nobis
 historiae, nostri stimulans molimina uoti:
 5 non ut de misero melius claresceret ore,
 quod tam perspicui signasset pagina cordis,
 cum uis uerborum uiua uirtute coruscans
 perderet ingemitum metro mollita uigorem.
 sed quia non omnes liquidi penetralia fontis
 10 interius serutanda petunt, pars magna patentes
 saepe bibit proprius neglecto frigore riuos,

453] cf. 436. 454 sqq.] cf. Act. 7,58—60.

451 pasceret *P* ut *s. l. R* doloris *P* 452 stabilis *R* 456 a *R*:
om. PSVv 458 carnis. Finit in *xpo* (in *xpo om. S*) liber .iii. (ter-
 tius *P*) habens uersus (hab *SV vr S v̄r V*) ccccL viii. Incipit liber
 quartus (.iii. *S*) *RPSV*

2 libri] salubri *V¹* 3 abstruse *V* 5 clarisceret *PV¹* clarescere *S*
 7 coruscans *P* 8 perdere ingemitum *P* 9 omnis *R* oms *V*
 10 patentes *Barth:* patentes *R* patentis *PSV cod. Iureti v* 11 proprius
Gronov: proprios *RPSVv* negeeto *S*

nos quoque, qui dignum nil possumus edere doctis,
turbida non longe porgemus pocula pigris.
saepe et clangentum uoces aequare tubarum

- 15 emissa implicito conantur sibila libro,
et qui sub celsa sueuit requiescere pinu,
interdum uilis penetrat uirgulta salicti.
tu quoque, qui gratis malis succedere lucis,
si longe amoti nemoris uia forte fatigat,
20 comminus oblatum properans inrumpere fructum.

Pergebat sanctus benedicti ad limina templi,
ut solita aeterno ferret mysteria Christo.

ecce autem tremulus glaciali frigore pauper,
conlidens miseros nutanti uertice dentes

- 25 admotasque manus malis pallentibus aptans,
captabat tenuem flatu adspirante teponem.
durabat cerebros concrescens stiria fletus.
uox quoque non totis resonans lacrimabile uerbis,
flebilibus praecisa sonis gemituque locuta,
30 signabat totam causa clamante querellam.
haec quamvis durum mollissent forte rigorem:
nendum Martini pietas iam nota ualeret
dissimulare istam miseri plangentis erumnam.
protinus adstanti diacono, quem more priorum
35 antistes sanctae custodem legerat arcae,
imperat, ut domini sumptu nummisque coemptam

14] cf. III, 3. 21—91] Sulp. Sev. Dial. II, 1—2, 2. 23] cf. I, 63.

24] cf. II, 591. 592.

12 nil] pro nihil *P* nihil *V¹* 13 porgemus *Gronov*: purgemus
RPSVv pugnis *S* libris *v* 15 implicito *S* 16 quae *v* celsa*
(*s eras.*) *R* cella *P¹* sueuit *S*: uenit *R* saeuit *PV* 17 uiles
R¹PV uirgultas electi *R¹* 18 malis *SV²*: mallis *RPV¹* malles *v*
sueendere *P* 19 amotis *P¹* nemoris *R¹* 20 inrumpere *PV*
irrumpere *cod. Iureti* fructeetum *V* 21 ad] da *P* 23 tremolus *P*
24 nutanto *V¹* 25 admotasque *P* admotusque *V¹* 27 flatus *Iuretus v*
28 toties *v* 29 fleuibus *V* 30 causam *R²P* querilla *R* quaeril-
lam *P* querillam *V¹* querelam *SV²v* 31 molissent *P* 32 neidum *P*
mota *v* 33 plangentes *R¹P* *erumnam (*a eras.*) *R* 34 quem] q; *R¹*
35 antestis *RPV* 36 sumtu *R¹*

- aptaret properans algenti in corpore uestem.
 ergo haec, quae fieri uoluit, quasi facta reliquit,
 exim secretae penetrans habitacula cellae,
 40 quae progressurum sacra ad mysteria sanctum
 hic quoque uicinis suerat seiungere turbis,
 excipiens monachum, mox emissura ministrum.
 sed quid non penetrent miseri, quos cogit erumna
 adtritae expositum frontis uulgare pudorem?
 45 quod nec presbyteris patuit, perrupit egestas,
 allegans querulam dilato munere causam.
 tum uero inuasit totum miseratio sensum
 nec placuit rursum mandati adferre periculum.
 amphibalo caput oculuit. tum teste remoto
 50 substraxit flexos paulatim ad membra lacertos,
 collectam excutiens adelini pectore uestem.
 nec patuit nudum uestito paupere corpus.
 tam propere exterior spoliatum texit amictus,
 ut uotum anticipans festini pauperis ipsum
 55 ignarum facti faceret, quem munere laetum
 fecerat, occultus testi, manifestus egenti.
 dicite, qui spreti calcantes gaudia mundi
 abieco uitam uoluistis quaerere censu:
 quis nudum proprio texit nudatus amictu?
 60 quis, quod ferre alium doluit, non ipse refugit?
 quis miser esse uolens miserum miserando refecit?

40] cf. II, 645. 48 = V, 356. 54] cf. III, 113. 57] cf. I, 136.

37 aptaret, prius t in ras. R 39 exim Sv secrete V 40 pro-
 gresurum P 41 hoc V¹ 42 emisura P 43 erumna R¹ 44 ad-
 trite R attritae S uulgare om. S 45 praesbyteris P presibi-
 teris RV perrumpit v egestas R¹ 46 alligans R¹P: om. S
 quaerulam RV¹ munera P 48 periculum P 49 amphibalo S
 Iam fibolo V¹ occoluit R dum V remotum PV cod. Iureti
 50 flexos R²S: flexus R¹PV² fletus V¹ cod. Iureti laetus v 51 ex-
 ecuiens RP 53 tum S **spoliat (ex eras.) R 55 hie narum V
 quem] que PV quae cod. Iureti laetu in laeto m. 2 mut. R
 56 occultus P occulto v *egenti (a eras.) R 57 calcantes S: cal-
 canti R calcantis PV 59 amicti P 60 doluiſt P

6*

uicisti ueterum, Martine, exempla uirorum
teque ipsum. mirandus eras tum paupere tecto,
cum uel diuisae remaneret portio uestis.

- 65 cede tibi! antiquam geminasti hoc munere palmam.
interea, quod moris erat, sollemnibus horam
esse monet diaconus conuentu in plebis agendis.
ille ait: 'implenda est sancti doctrina prophetae.
praecedat missam miseratio. gratior haec est
70 hostia. mandatum faciens prius obtege nudum'.
egressus paulum quaeſito paupere rursum
suggerit absentem nec largitione repertum.
'prome age' sanctus ait 'munus: non derit egenus'.
tum uestem octana solidi uix parte coemptam
75 nodosis textam saetoso uellere filis
ante pedes sancti stomachatus proicit ille.
amoto paulum diacono pretiosa coartat
congaudens propere tam uili tegmine membra.
sic altare petens it multo comptior heros
80 hoc habitu, qualis regi post bella reuerso
occurrit madidus sudore et puluere miles,
pulchrior hoc titulis, quo membris turpior oris.
nam speciem uirtutis opus praecedit, ut altae
radicis robor foliorum tempora transit.
85 nec dubia hoc uotum mox coniectura probauit.
nam dum sollemni cumulat pia dona rogatu
prosequiturque sacris uota immortalia uerbis,
offulsit rutilans claro de uertice flamma,

68] cf. Esai. 58,7. 85] cf. III, 187.

63 tuque *v* 64 cum uel *R*: uel cum *PSVv* pr̄tio *P* 65 cedet
ibi *R* caede tibi *V* 66 solemnibus *P* 67 mouet *S¹* monat *V*
68 implenda *S* profetae *R* profete *P* 70 facies *S* 72 suggeret
RPV 73 prome ge *P* derit *scripti*: deret *V* deerit *RPS* *egenus
(a *eras*.) *R* 75 saedoso *V* 76 stomachatum *S* proiecit *V* 77 pretiosa *R¹*
79 it *scripti*: et *RPSVv* comptior *PV¹* 80 reuersus
Wopkens 82 purchrior *P* titulus *P¹* oris] horret *coni*. *Iuretus*
turpior. oris nam *Schenkl* cf. 626 83 faciem *S* alte *PV* 84 robur *v*
filiorum *R¹PV cod*. *Iureti* filorum *R²* 86 solemnii *P* comulat *RP*
88 effulsit *v*

splendorem capiti infundens, innoxia erini,

- 90 perspicuo sursum porrecta atque edita tractu,
ignifluo liquidum perrumpens aëra sulco.

Perge age continuo titulorum impulsa rotatu
gloria, sic facili uirtutum concita cursu,
ut penitus laxis currens in gaudia frenis

- 95 incipienda prius subeas quam clausa relinquas.

Quidam uir locuples Euanthius et, licet istis
adstrictus mundi per uincula tenacia curis,
attamen inlaesae fidei cordisque benigni,
conseruans purum terreno a crimine sensum,

- 100 exesis penitus uehementi febre medullis
concutiens crebro trépidantia uiscera flatu
et singultanti rumpens suspiria pulsu,
supplex arentis confuso murmure linguae
et plectrum uocis siecati glute palati

- 105 impediens, fractis enibus saepe loquillis
adfectum signare suum, rogat ocius ad se
aduentum sancti obtineat miseranda precantium
ambitio, ac si quem stimulet uel cura doloris
uel pietatis amor, quaereat fomenta salutis

- 110 hunc adeat solum: renouanda ad tempora uitiae
Martini aspectum cunctas superare medellas.
nec tardat iustum saltim dilatio uotum.
credidit optatis diuino munere signis
hanc satis esse fidem. mox et res ipsa probauit.

96—121] Sulp. Sev. Dial. II, 2,3.

89 capit *R* 90 perspicuos *R* perspicui *V¹* rursum *R* adque *R¹*
94 penitus *R¹* 96 euanthius *R*: euanthus *PSV* Euanthus *v* in istis
R¹PV¹ cod. *Iureti* in licet istis *v* 97 tenacia *PV* 98 ⁱⁿlesae *V*
100 paenitus *R¹* febri *V¹* 103 subplex *P* confusa *S¹* mur-
murae *V* 105 impediens *S* impendens *v* loquillis *RPV¹* loque-
lis *SV²* 106 affectum *PSV* rogato citius *PV* 107 praecandum *P*
precandum *V* 108 ac om. *v* quae *v* simuleat *S* 110 ante so-
lum *interpunxit* *Wopkens* 111 aspectum *Rv*: aspectu *PSV* medil-
las *V¹* medellas *V²* 112 nec tardius tam cod. *Iureti* nec tarda
iniustum *v* 113 crederit *P* oblatis *Iuretus v*

- 115 uixdum uel medii transversa parte laboris
 (restabat pars magna uiae) praeuenit euntem
 gratia. praemisit speratae dona salutis
 praecedens tardos uirtus perniciose artus.
 occurrit ualidus medico. gratantur uterque
 120 corpore sanato transfusam in corda salutem,
 dum fidei meritis crescat curatio carnis.
 Ergo ut sublata est cunctarum causa morarum,
 confestim remeare uolens multa prece uictus
 praestitit unius spitia exorata diei.
- 125 sed breue quod fuerat spatio, uirtutibus amplum est:
 artum compensat non arta operatio tempus.
 nam puerum, quem forte malus letaliter ictu
 perculerat serpens, infectum felle ueneni,
 cum iam liuentes uirus distenderet artus,
 130 atque ipsis etiam penitus uitalibus haustum
 serpentis furiale malum quasi morte peracta
 solueret inferno marecentia lumina somno,
 ipse herus, inflectens iusto pia dora labori,
 pertulit ad ueri uestigia sancta patroni,
 135 non dubitans meritis per tot documenta probatis,
 quod praesens posset tactu depellere uirus,
 qui ueniens morbos solo terrore fugasset.

* | 117] cf. II, 328. 468. 532. 119] cf. II, 571. 122—147] Sulp.
 Sev. Dial. II, 2, 4—7. 128] cf. II, 44. 129] cf. Fortunat. V. M. III, 98.
 Dracont. de deo III, 615. 135] cf. I, 181.

115 mediis *RPS²V* medius *S¹* media *Wopkens* 116 uia *V¹*
 118 permitior *V* 119 gratatur *R²* grataanter *S* 120 corda *R*: corde
PSVv 121 crescit *v* 122 ut] et *S* morarum] maiorum *P* causam
 orarum *V* 123 confestim *S¹* multa] cuncta *v* uirtus *R¹ uintus *P*
 124 exorta *PV cod. Iureti* exornata *S* 127 quam *S* letaliter *R²S*
 leter *PV* ictu *S*: ictum *RPVv* (puerum letali ictu serpens percudit
Sulp. Sev. Dial. II, 2, 4) 128 perculet *V¹* 129 distenderat *P* 130 ad-
 que *R¹* uitalibus penitus *R¹PV¹* 131 feriale *cod. Iureti* ferale *v*
 perhaeta *V¹* 132 solaret *P* sumno *R* 133 herus *sic RPSV*
 dorsa *Wopkens*: corda *RPVv* 134 uiri *PV cod. Iureti* 135 doc-
 menta *RPV¹* 136 posset *S*: possit *RPV cod. Iureti v* actu *R¹PV*
cod. Iureti 137 morbo *R**

- nec mora contactum dextrae medicamine uulnus
purgauit taetro frigentia membra ueneno:
 140 et quacumque manus per corpus sancta eucurrit,
mors fugit, sed uita redit. remeauit ad unum
mox pestis collecta locum. tum uulnere solo
stipauit iussum confestim erumpere uirus,
et puer, intrepido firmans uestigia nisu,
 145 gressibus impavidis domino gaudente eucurrit.
hac diues mercede redis, haec munera sumis,
adiectae numerans felicia dona salutis.

Quod tempus uacuum uirtutibus aggere in ipso?
quae uia non caelum petiit, licet hospita terris?

- 150 Lustrabat caulas commissi pastor ouilis,
quis pia rurestrem cladebat eclesia plebem,
ne furum fortasse doli rabiesue luporum
ineautas pecudes raperent custode remoto.
interea sociis paulum fortasse relictis
 155 carpebat praegressus iter, qua publicus agger
porrigit erectam per plana iacentia molem,
ut uia constratis solidata atque edita saxis
uergeret effusos in concava subdita nimbos,
et grauis in duro non sideret orbita calle,
 160 mersaque ne luteum sorberet plausta profundum,
sed summae uix dorsa uiae uertigo rotarum
raderet, haut ullo signans uestigia sulco,

144] cf. II, 445.   147] cf. II, 532.   150—244] Sulp. Sev.
Dial. II, 3.

- 138 dextre medicamine *R*: dextra medicabile *PSVv*   139 tetro *S*
figentia *PVv*   140 quocumque *S*   143 stipatum iussit *v*   146 haec]
hac *PV*   147 nummerans *R¹*   adiecta enumerans *V*   148 aggere *R²:*
agere *R¹* augere *PV cod. Iureti: om. S*   egit *Iuretus v*   149 petit
R¹V¹   150 commisi *P*   151 eclesia *R²S:* ecclesia *R¹V*   aeclesia *P*
 154 forte ipse *Barth*   paulum tum forte *Schenkl*   155 ageri *P*   ager *V*
 156 porrigite rectam *V*   157 adque *R¹P*   158 pergeret *R*   effusus *V¹*
 159 sideret] seret *R¹*   ***sideret (*uid. con eras.*) *V*   calle *S:* colle
RPVv   160 sorberet *scripti:* sorberent *RPSVv*   161 summe *PV*
 162 aut *PV cod. Iureti*   haud *Sv*   ast nullo *Barth*

- sed procul inpacti tinnitu prodere ferri
 . . . . .
 hoc Martinus iter paulum praegressus agebat,
 165 cum subito ingenti properantem turbine redam
 obuius aspexit, tumidos quae forte uehebat
 militiae terrore uiros. non ordo furorem,
 non ratio insanam poterat conponere mentem.
 ambitio, ebrietas, clamor, furor, ira, tumultus
 170 miscebant uariis incondita pectora monstris,
 exanimesque inter mulas trepidosque magistros
 uerbera caedentum resonabant, uerba clamantum.
 nec standi lex ulla inerat nec cura pericli
 tardabat celerem per plana, per ardua cursum.
 175 talibus ergo uiris habitu diuersus et ore
 obuius occurrit sanctus. timuere uerendam
 iumenta aduersi faciem. cessere trementes
 aggere de medio mage sano pectore mulae,
 innexae implicitis trepidantia corpora loris:
 180 ut quondam sanetae uetitum maledicere plebi
 lectio fert asinam dominum tempsisse profanum,
 elisam adclini pressantem corpore plantam.
 tum uero insano subfusi corda ueneno
 desiliunt. spes est uoti, data causa furendi:
 185 ausi et sacrilegas in sanctum extendere dextras
 uerberibusque pium certatim elidere corpus.

180 sqq.] cf. Num. 22, 25.

163 porcul ^o V se procul Barth proderet R¹ proderet aeris Barth
 cum sententia imperfecta sit, unus uersus excidisse uidetur 164 hac
 Wopkens praegressus R 166 timidos V¹ 167 uiror PV 168 com-
 ponere S 169 aebrietas V 170 montris R 171 rabidosque Wop-
 kens 172 cedentum RV clamantum] amanto R 176 obuius oc-
 currat . . . . . V, 193 dissonat actu desunt in R uerandam P 179 in-
 nexe V implicitis S 180 sancte V saec uetitum P 181 festa
 sinam P ferta sinam V temnisse S dempsisse V 182 allisam
 Barth praesantem P plantum PV 183 suffusi PS 184 ferendi P
 furenti S 186 certati melidere V

insontem, solum, mitem, placidum, patientem
irati, instabiles, multi, tumidi, furiosi
obuia uerberibus prorsus nec uerba ferentem
190 inpellunt, retinent, elidunt. ora madescunt
sanguine, contusum rumpunt spiramina pectus,
liuentes fracto nigrescunt gutture fauces,
languentesque oculi solo de lumine Christi
praesentes pensant tenebras. caligine noctis
195 deficit aspectus, sed spes in pectore lucet.
talem igitur socii postquam aspexere magistrum,
exanimis uiso pallescit turba patrono,
extendens humiles ad sustentacula dextras
blandaque sanguineis adfigens oscula membris.
200 tum properant dirae loca tristia linquere caedis.
subditus excepit uenerabile pondus asellus,
adsuetum uecturus onus. sed corpore flexo
nutat semianimis adclinis sarcina membris
et dubios casus iamiam lapsura minatur.
205 interea expleto satiati corda furore
ad redam rediere uiri. pernicies inde
praecipiti cogunt iumenta erumpere saltu,
ut, quidquid fuerat funesta in caede morarum,
confestim celeris pensarent turbine cursus.
210 uerum haec frustra adhibent molimina. fixa rebellant
imperio iumenta truci. riguere ligatae
arbitrio domini statuarum in imagine mulae.
tum uero insano peius calet ira tumultu.
nil uoces, nil flagra ualent. contusa resultant

205] cf. Fortunat. V. M. III, 134. 211] cf. II, 240.

187 mittem *V* 188 muti *S* timidi *V¹* 189 obuiam *P* 190 im-
pellunt *S* 191 contusum *Barth*: confusum *PSVv* 192 liuentes *S*:
liuenter *PV²* cod. *Iureti v* libenter *V¹* guttore *P* 195 deficit *P*
197 exanimis *Barth*: exanimes *PSVv* exanimem *Brandes* 200 triscia *P*
caedes *P* 202 flexo *Iuretus*: fletu *PSV cod. Iureti* 204 labsura *V*
205 saciati *V* 206 pernitius *V* 208 quiequid *SV* moratum *S*
209 celeris *Barth*: celeres *PSVv* 210 fraustra *P¹* 213 peius *S*:
pius *PV cod. Iureti* propius *v* 214 nihil uoces flagra *PV* (*in V*
est: nihil) cod. *Iureti*

- 215 ilia. uicinas rapiunt ad uerbera siluas.
 saxa, sudes, fustes, stimulos, quod cuique repertum
 rimanti telum ira facit, consumit in ictus.
 nec tamen haec possunt neruos laxare rigentes
 aut fixos motare artus. frigentia credas
- 220 aera uel expressas saxis riguisse figuras.
 tandem consumpto penitus fractoque furore
 admisit sanum uecors dementia sensum,
 ut scirent nexas inter tot uerbera mulas
 iudicio torpere dei, causamque morarum
- 225 non sine diuino miseris contingere nutu.
 tum demum attoniti monstris positoque furore
 peccati memores quaerunt, quisnam ille uerendo
 corpore sacrilegos pulsantum exceperit ictus.
 ecce autem audito Martini nomine proni
- 230 accurunt, laceros turpati puluere crines,
 rorantesque genas lacrimarum fonte rigantes
 innectunt humiles plantis felicibus ulnas,
 poscentes ueniam pariter culpamque fatentes.
 nec sane dilata diu est miseranda precantium
- 235 ambitio: exclusit longos clementia fletus
 et ueniae donum praeuenit uota rogantum.
 nec mora libertas abeundi reddit: uerbo
 laxauit celeri iussarum frena morarum.
 dicite quid uestri uelox euectio regis
- 240 efficiat tardante deo? conferte coruscas
 gemmarum radiis frontes et tegmina saetis
 hispida, uirtutum titulos pompasque iubentum.
 tum saltim edocti meritorum pondere sancti
 imperium uestro melius paeponite regi.

231] cf. II, 492. 234—235] cf. 107—108.

- 215 illia *S¹* uicina *PV* rapuunt *V¹* 216 sax *P* festus *S*
 219 motare *Wopkens*: mutare *PSVv* artos *PV* 220 figuris *V¹*
 222 uaecors *PV* 224 torpore *P* 226 cum *Vv* attoni *V¹* admoniti *v* 227 quisnam] nam *S* 231 rogantesque *P* 233 culpamque] pariterque *v* 234 praeceatum *P* 235 fletos *PV¹* 236 rogandum *PV¹* 237 abeundi* *V* 238 iistarum *Barth* 241 tegminis *P*

- 245 Perge age continuo uirtutum stemmata tractu
historiam pangendo refer, mea Musa, sacerdos,
ingeniumque meum. tu cordis plectra uel oris
auxilio contingo tuo. uesana loquentes
dementes rapiant furiosa ad pectora Musas:
- 250 nos Martinus agat. talis mutatio sensus
grata mihi est, talem sitiunt mea uiscera fontem.
Castalias poscant lymfatica pectora lymfas:
altera poela decent homines Iordane renatos.
- Rursus iter gressus uenerabile sanctus agebat,
255 Carnutena iacent patulis qua moenia campis.
ergo hic fecundi dum praeterit auia ruris,
uicinum inpleuit iusta admiratio uicum.
innumeri passim coeunt, et sexus et aetas
omnis adest. nudat uacuos cultoribus agros
- 260 gloria tanta uiri. minor est iam cura domorum.
Martinum uidisse sat est. hoc nomen et ipsi
pro laudis titulo recte stupuere profani,
et quamquam needum fidei uirtute recepta
ad famam tanti raptim adfluxere magistri.
- 265 stipabat densum populis rurestribus agmen:
texerat expositos iusta admiratio campos.
quem fructum tantae segetis satione salutis
commissis cupidus gauderes condere claustris,

245] cf. 92. 254—286] Sulp. Sev. Dial. II, 4, 4—9. 255 = V, 18.
256] cf. II, 228. 258] cf. Fortunat. V. M. III, 467. 263] cf. II, 393.
265] cf. II, 629.

245 stemata *P* stema retractu *S* 246 pangenda *V¹* mea
Musa *Wopkens*: uia uersa *PSV cod. Iureti v* da uerba *Iuretus* tu
uerba, sacerdos, ingeniumque meum, tu e. pl. uel o. aux. e. tuo *Gronov*:
cf. VI, 343 248 uesana *PV* 249 furiosa, r *in ras. V* 252 lym-
phatica *S* lymphas *SV* 253 decent, eee *in ras. m. 2 V* 254 inter
P cod. Iureti rursum iter ingressus *S* 255 carnotina *Sv* 257 im-
pleuit *PS* 259 omnes *P cod. Iureti* omnes denudat *v* 260 tanti
P cod. Iureti 261 sat hoc est *P* 262 stipuere *P* 265 stipabant *S*
266 iusto *S* 267 quum *Barth* 268 commissum *Iuretus* capidus *P*
gauderet *Barth*

- respiciens uacuos granorum pondere culmos!
 270 cum subito exanimum nati complexa cadauer
 mater adest, pulsans cassos ad uiscera rictus
 et querulum inmergens labris glacialibus uber,
 allegans tremulas inter suspiria uoces
 pallentesque rigans lacrimarum flumine malas.
 275 persensit mens plena deo uicina fauentis
 dona dei. purum uegetauit gratia sensum,
 fideret ut tantam diuina ad praemia plebem
 perspecta saltim domini uirtute uocandam.
 ergo ut defuncti funus miserabile nati
 280 supplex inposuit mater felicibus ulnis,
 adtacti motari artus, reserata patere
 lumina et infusam paulatim adsuescere lucem,
 et plectrum humentis conlidens lingua palati
 fauibus expressam uerbis distinguere uocem:
 285 brachiaque innexo gaudens suspendere collo
 Martini amplexus neclecta matre poposcit.

Pande sinus patulos populis ditata receptis
 adiectamque tibi gaudens amplectere plebem,
 sponsa dei, totum rapiens ad uiscera mundum.
 290 uos uero in miseris dudum faetentia bustis,
 idola, gaudendos tandem lugete triumphos.

Quae non corda tibi cedebant, sancte, docenti?
 quae feritas non mitis erat? cum semper in ipsis
 regibus obpositum contra tua uota rigorem

275] cf. I, 146. 280] cf. 232. 283] cf. 104. 292—344] Sulp.
 Sev. Dial. II, 5, 5—10.

269 respiens *P* respiciens (ci *in ras.*) *V* pordere *ex* pondere *V*
 (uoluit perdere) 270 tum *Barth* complexa *S* 271 pressans ?
 rictos *PV* 272 glatialibus *P* 274 lacrimarum *Sv:* malarum *PV*
cod. Iureti 275 fauentes *P* 276 uegitauit *PV* 277 ad] ut *V*
 278 uocandum *P* 279 erego *P* 280 imposuit *S* matris *v*
 281 attacti *S* motari *scripti:* mutare *PSV* nutare *Iuretus v* 282 ad-
 suecere *P* 283 lingua *V* 284 uerbi *V* 286 neglecta *S* neclecta *V*
 poposceit *V* 288 plebe *V* 289 deo *V* 290 fetentia *S* foeten-
 tia *V* bustus *P* 291 gaudendus *PV* 294 obpositum *SV*

295 praeuia molliret domini clementia Christi.
 sed mage trux reliquis uitioque tumoris et irae
 terribilis solium Ualentianus agebat.
 quem cum saepe ducem supplex Martinus adiret,
 difficilem allegans duro sub principe causam,
 300 tam iugi offensus rex ambitione precantis,
 ne saepe obstructas pulsaret questibus aures,
 arceri foribus sanctum iubet. ille repulsus
 deserit infensi penetralia turbida regis,
 malens aeterni pulsare ad limina Christi
 305 atque illam penetrare aulam, quae regibus ipsis
 ius tribuit, certis concludens tempora metis,
 adstringens ualidis licet ora rigentia frenis.
 ergo ad consuetum remeat mens tota rigorem,
 adfligens tenuem defesso in corpore carnem,
 310 exesam stimulans saetoso tegmine pellem,
 iejunando diem ducens, uigilando tenebras,
 continuo et fletu conectens tempus utrumque.
 ac si quando breui cessissent lumina somno,
 nuda humus ad tenuem sat erat subiecta saporem,
 315 donec maestitiam sancti miseratus alumni
 Christus ad afflictum solacia misit amicum
 alloquo delata pio. nam lapsus ab alto
 angelus haec domini mandati uerba profatur:

299] cf. 46.   300] cf. II, 457 sq.   310] cf. Fortunat. V. M.
 III, 218.

298 quaem *S¹*   ^{cum} sepe *ēūn* *V* (corr. m. 2)   299 alligans *P*
 300 tum *S*   praecantis *V¹*   302 iubet *ex* ilibet *S*   303 deserit
 et *P* desseret *V*   infessi *PV cod. Iureti*   penetrar a *P*   304 mal-
 lens *PVv*   306 mentis *V¹*   307 hora *P*   308 rigorem *P*: uigorem
SV²v   uogorem *V¹*   309 te**nuem *V*   310 stimulus *S*   setoso *S*
 314 satarat *P*   saporem *P*   315 denec *P*   mestitiam *V*   moesti-
 tiam *S*   alumen *P cod. Iureti*   alument *S*   miseratu salumen *V*
 316 add¹ *P*   afflictum *S*   afflictom *V*   solatia *PSV¹*   317 delata
 (at *in ras. m. 2*) *V*   labsus *V*   318 mandantis *Iuretus*   mandatu
Barth (*iunge* angelus domini)   profator *PV¹*

'perge age et obstructam penetres securus ad aulam.
 320 nil septum est miserante deo. cui regia caeli
 oranti patuit, terrena haec claustra patebunt.'
 nee mora diuini tanto sponsore fauoris
 certa fides. petit intrepidus penetranda tyranni
 limina. concessit tumidi custodia regis
 325 armaque ad excubias dirarum obiecta minarum.
 quem postquam solio subito rex uidit ab alto,
 obstipuit uisu adtonitus toruumque trementes
 aspexit minitans regali a sede ministros.
 interea ut spreto caperet solacia sancto,
 330 comminus adstantem nullo dignatus honore
 immotis pressit subiecta sedilia membris.
 ecce autem rapido crepitantis turbine flammae
 ignis atrox uindex diuino munere missus
 inuoluit solium regis partemque sedentis.
 335 tum demum celeri linquens incendia saltu
 excussis fixit trepidus uestigia membris,
 extortum redhibere pio gratatus honorem
 et blando affectu causam remouere precandi,
 subdens praeceptis inmitia pectora sanctis
 340 et flectens dociles ad uerba iubentia mores.
 tunc et larga satis regali dona paratu
 ingessit. sed nil de mundi sumere censu
 mens opulenta deo uoluit, terrena relinquens
 praemia, at aeterni recondens munera Christi.

326] cf. Fortunat. V. M. III, 227.

319 et Hartel: ut *PSVv* cf. 245 obstructum *PV¹* securum *PV¹*
 320 nih *P* reserante *Barth* ecli *S* 321 huie *Brandes* caustra *V*
 326 rex om. *P* 327 obstupuit *S* attonitus *S* 328 reguli *P*
 329 caperet *v*: caperent *PSV* solatia *PSV* 331 immotus *S¹* im-
 motis *PV* 332 turbinea *S¹* 334 patremque *V* 336 excussit *P*
 337 redibere *PV* gratatur *v* 338 affatu *Hartel* 339 inmitia *PV*
 340 aduersa *PV cod. Iureti* 341 tune *S*: cum *PV cod. Iureti* quin
Iuretus (postremo *Sulp. Sev. Dial. II, 5, 10*) 342 ingressit *P* nihil
PV¹ 344 ad *PV*

345 Nunc quia plebeis uilissima carmina uerbis
 inrupere humili praecelsa palatia uersu,
 contiguo, ut Christus dederit, sermone loquemur
 subdita sanctorum meritis fastigia regum.
 postquam, ut transcursi signauit pagina libri,
 350 Maximus impositi purgauit crimina regni,
 ingibus officiis coeptum seruare fauorem
 prudenter studuit. nam sic arcessere sanctum
 gaudebat, cupiens diuini flumine uerbi
 inriguam potare fidem, de fonte beati
 355 oris nectareum doctrinae haurire liquorem,
 discere sanctorum titulos et gesta piorum,
 quae decentantes sudarent proelia quaeue
 praemia uictores caperent, quae gloria iustos
 excipiat, quae poena reos, clementia patris
 360 ut foueat, quantum adficiat sententia regis.
 talia quaerenti congaudens singula sanctus
 pandere et eiectis lumen reuocare tenebris.
 at non inferior tanto regina marito
 deuotum obsequiis uincebat sedula regem.
 365 pendens sanctifico semper narrantis ab ore
 et largo propter spargens uestigia fletu
 illius aequabat meritum, quae crine beato
 lota prius lacrimis domini uestigia tersit.
 uerum haec parua putat, speciali accincta seorsum
 370 affectu seruire parans, ut sola remotis
 instrueret mensas felix regina ministris.

345—418] Sulp. Sev. Dial. II, 6 et 7. 365] cf. II, 647. 366]
 cf. II, 500. 367] cf. Lue. 7, 37 sq.

345 plebegis *PV* 347 contigio *V* dederet *PV¹* 348 sanctarum . . .
 rerum *v* 350 impositi *S* targauit *P* 351 ignibus *P* officieius *S¹*
 352 namque hic *uel* nam saepe *Wopkens* arcessere *PS* 353 diuini a
V corr. 357 sudaret *PV* praelia *PVv* 358 iusto *P* 359 ponent*eos *V*
 rieos *P* patris] patiens *V* 360 adficiat *V²*: adfeciat *PV¹* adfectet *S*
 361 singua *P* 362 ieictis *V¹* 363 at *S*: ad *PV* ac *v* 364 deuota *v*
 sedola *P* sedolo *V¹* 369 specilia *P* specialia cuncta *S* 370 af-
 fectus *V¹* affectum erui separuns *P* 371 mansas *P* regina (a eras.) *P*

- nec prius adiuncto contendens saepe marito
destitit a precibus, quam sanctum cedere crebros
continuans fletus iugi ambitione coegit.
- 375 adponit mensam, sellam locat, ingerit ultro
lintea siecandis manibus lymfasque lauandis,
et quas obsequio congaudens coxerat escas,
ipsa in conspicuis properat deferre canistris.
et quantum officio numquam defessa uacasset,
- 380 supplebat iugem standi uirtute laborem,
pro tanti mercede operis uenerabile munus
micarum fragmenta legens, quibus esca fidei
esuriem sanctam tactu pretiosa repleret.
- o felix, uirtute tua regalibus istas
- 385 anteferens gazas opibus, seruire beato
malens quam toto penitus praecellere mundo,
ad famulae nomen referens regnantis honorem.
non tibi sidereis radiantia tempora gemmis
mutauere animum rutilisque rigentia filis
- 390 serica contextoque aurum pretiosius ostro.
acquasti merito tantae, regina, fidei
illam, quae similis solii sublimis honore
uenit ab extremis Salomonem agnoscere terris,
396 in se quod tenuit longe progressa petiuit.
- 394 cordis opes profers uerbi sapientis amore,
395 auditu captans, docili quod mente retentes.
talis subiecti calcasti obstacula mundi,
femina prisorum titulis aequata uirorum.

377] cf. Fortunat. V. M. III, 258.   384] cf. I, 91.   392] cf.
III Reg. 10.

373 distitit <i>PV¹</i>	credere crebras <i>V¹</i>	374 fletos <i>PV¹</i>	376 lim-
fasque <i>P</i>	lymphasque <i>S</i>	378 in conspicuis <i>S</i> :	impicuis <i>PV</i>
<i>Iureti</i>	in perspicuis <i>v</i>	379 quanquam <i>Iuretus</i>	in
offi-		380 scandi <i>P</i>	ciis <i>v</i>
cii		385 anteferans <i>P¹</i>	386 mallens <i>PVv</i>
<i>Wopkens</i>		389 animu <i>P</i>	387 hon-
393 solomonem <i>P</i>		390 praetiosius <i>V¹</i>	391 aequarti <i>P</i>
erdis <i>V¹</i>		392 simili	392 om. <i>v</i>
395 retentes <i>scripti</i> : retentas <i>S</i>		394—396 <i>transposui</i>	397 talia <i>v</i>
caleati <i>v</i>	398 semina <i>PV cod. Iureti</i>		

nam saepe inuictos multo in certamine reges
 400 sola iugum renuens funesta superbia uicit.
 recte igitur sancti donum speciale tulisti,
 ut tibi mollito paulum positoque rigore
 mitia siderei cordis secreta paterent.
 quam multos licet exiguo laxata sereno
 405 frons pia clementer iussit considere fluctus!
 quantas sedauit moderatior aura procellas
 et breuiter rutilans licet inter nubila sudum!
 quam tristes haec mensa reos, quae uincula soluit
 libertas permissa parum, quantasque catenas
 410 discussit laxans proprium breuis hora rigorem!
 nam tempus, persona, locus sapientibus adstant
 consiliis subitaque animum ratione gubernant.
 nec mihi feminei praetendas nomina sexus,
 inuide: non artus meritum, sed corda parabunt.
 415 nec minor est natura homini, cum gratia par sit,
 nec distat merito fidei gens, sexus et aetas,
 uir mulier, seruus liber, peregrinus et heres.
 credentis meritum praestat, non gloria carnis.

Denique quid sexum hunc studio meruisse fideli
 420 conpererim, breuibus cupiens perstringere signis
 hoc quemcumque dabit Christus sermone retexam.
 dum progressus iter carpit uenerabile sanctus,
 in noctem uergente die uicina petiuit
 tecta, et gaudentis susceptus culmine uici
 425 expetiit properans sancti penetralia templi.

400] cf. I, 42. 416] cf. 258. 419—464] Sulp. Sev. Dial. II,
 8, 6—9. 421] cf. III, 264. 422] cf. 155.

399 regis *V* 401 speciali *P* 403 cordi *P* 404 multo *S*
 multo seili et *P* multo scilicet *cod. Iureti* 405 frous *P* 406 sae-
 dauit *V¹* sae dauid *cod. Iureti* 407 susum *V¹* 412 gurbanant *P*
 413 ne *V* 414 artis *cod. Iureti v* parebunt *v* 415 natura *bis P*
humani cod. Iureti 416 distet *v* 418 canis *P* 420 con- (com- *S*)
 perer in *PSV cod. Iureti: corr. Iuretus* perstrigere *P* praestrin-
 gere *V* 421 ^{re}texam *V* 423 uergete *P* 424 gaudentes *PV¹*
 425 ses *V¹*

atque hic, ut semper, benedicti liminis hospes
 permisit fessum paulum requiescere corpus,
 laxans exiguo marcentia lumina somno,
 ut renouata breui saltim modicoque sopore
 430 sufficerent iugi tenuissima membra labori
 et ferrent uigilem per sustentacula mentem.
 uerum ubi transegit tenebras e nocte refulgens
 lux, operum eunctis propere sollemniter actis
 rursus iter festinus agit. tum uero fidelis
 435 turba puellarum, domino quas sancta sacrarat
 uirginitas carne intactas et corde pudicas,
 ne festinantem caeli ad sublimia mentem
 ad terram premeret fragilis corruptio carnis,
 inrupit sanctae gaudens penetralia cellae,
 440 hospitio benedicta pio, flatusque recentes
 haurit et infectas absorbet anhelitus auras.
 tunc humili obsequio solium doctoris adorant
 officioque oris raptim loca singula signant,
 quae tetigere pedes stantis, quae membra iacentis,
 445 quae sancto benedicta cibo, quae pressa sedili
 uel quae prostratis orantis subdita membris.
 ut uero aspecto benedicti stramine lecti
 temptauere pio tepefactum corpore faenum,
 certat ad inuentam uiolenta modestia praedam,
 450 dum partem sibi quaeque rapit, sinibusque repletis
 leuia densati compungunt pectora culmi
 atque arcent tenues stimulato a pectore uestes.

427] cf. I, 257. 428] cf. 132. 447] cf. Fortunat. V. M. III, 276.

426 hospis *PV* 430 tenuis sua *PV* 431 et] ut *V* ferent *P*
 432 ibi *V* e *S*: et *PVv* 433 solemniter *PV* 435 quas *Vⁿv*:
 qua *PV¹* quam *S* 436 uirginitas *V* 441 aurit *PV¹* absorbit *PV*
 hanellitus *P* hanellitus *V¹* anelitus *V²* 442 adorat *v* 443 officio
 docto *v* 444 quam membra iacentes *PV* 445 cibos *PV* praesa *P*
 praessa *V* 446 oranti *v* subdida *P* 447 aspectu *Pr* 449 uiol-
 entia *V¹* 450 parte *P* 452 temuens *V¹* stimulatio a pectora
 uestes *P* a om. *v*

quid non uera fides faciat? forte una cohortis
uirgineae nec corde minus quam corpore casta,
455 cum quendam miserum uiolento iure retentans
cogeret in furias daemon prorumpere iussas,
executiens sanum captiuo a pectore sensum,
auxilio confisa dei meritoque patroni
particulam raptae sapienter prodiga praedae
460 faucibus innectit miseri colloque furentis
suspendit pressum benedicto corpore faenum.
nec mora et ad tactu confestim territus hostis
arentes stipulas saeuia ut incendia fugit,
inpar contactis Martini corpore culmis.

465 Et tamen elisus totiens totiensque fugatus
audes mutatis demens occurrere formis,
expertum temptare uirum coramque uerendos
ferre oculos, speciemque tegens monstrare furorem.
nam pecudis dorso insidens furiisque petulcum
470 concutiens animal seseque in uiscera mergens
naturam pecudis funesta excusserat ira.
uel cum captiuae pressisti terga iuuenciae,
ferret ut inpositum non solum corpore monstrum,
explens infusum per membra obsessa furorem
475 atque ministerium bacchantis motibus aptans,
sanguineum spargens concusso uertice rorem,
leuia dum rubrae perecurrunt tempora guttae
igneaque iratam praecedunt cornua frontem,
efflat et alternas uix creber anhelitus auras,
480 puluereumque ciet curnato poplite nubem

465] cf. III, 364. 465—487] Sulp. Sev. Dial. II, 9, 1—4.

453 coortis *P* 456 cogerat *PV* 457 pentore *V* 459 rapite *P*
460 miserique *V¹* 462 om. *S* 463 ut saeuia *S*: cf. II, 20. 218
464 impar *S* 465 toties totiesque *Sv* totiens quotiensque *PV cod.*
Iureti 468 furorum *V¹* 469 insidiens *P* 470 contiens *V¹*
472 captiue *V* praesisti *V* 475 bacchantis *S* 477 tempora *Barth:*
cornua *PSV cod. Iureti v* 479 uix *P. Pithoeus:* dux *PSV cod. Iureti*
anhellitus *PV* 480 populite *P* poblite *V²*

7*

et tenues sursum tremulus pes spargit harenas.
nempe inter profugas passim bacchata caternas
mitis ad aspectum sancti sessore fugato
adstitit atque onere abieco, sed mente reepta
485 agminibus sociis gaudens se bucula iunxit.
desine nunc saltim gregibus te mergere Christi,
postquam nec pecudum sanctus tibi iura reliquit.

Cedimus: exsuperat trepidantia uerba loquentis
gloria uirtutum, claris magis edita factis,
490 quam linguae prodenda sonis. obscura poetae
in lucem fando expediant: nos lumine laudis
uincimur et tanto obpressi splendore latemus.
atque utinam nostram paulum rarescere noctem
gloria tam clari faciat contacta patroni,
495 ne lucem historiae tenebroso corde tegamus
et titulum laudis minuant peccata loquentis.

Quod cor non placidum sancto, quaeue ira rebellis,
quae feritas non mitis erat? sensere Molossi
imperium, cum uenatu transcura patentum
500 aquora camporum quateret lasciuia inuentus,
corripiens celeri uel prona uel ardua saltu.
cornipedes properi multo sudore madebant
et patulis tenues efflabant naribus auras.
ungula terrifico resonabat concita pulsu,
505 linquens pulueream cita post uestigia nubem.
nec sat erat uoluerum tam uelox cursus equorum.
pendula sic pronas aequabant pectora frontes,

484] cf. II, 317. 572. 497—519] Sulp. Sev. Dial. II, 9, 6. 498] cf. 293.

482 bahhata *P* bachata *S* 483 mittis *V¹* 484 adque *P* honore *P* onere (*r in ras. m. 2*) *V* 485 se bucula] sepula *V* 487 reliquid *S¹* 488 cedemus *P* cedamus superat *S* trepidantia *Iuretus*: trepidum *PV² cod. Iureti* trepida *V¹* (*in cuius margine altera manus scripsit*: trepidantem): *om. S* 489 gloria uirtutum . . . . . 574 umore fouebat desunt in *V* 490 quem *S* interpunctio *Barthii est* 491 expedient *S* 492 oppressi *S* 494 contacta *Barth*: *conecta PS* 498 molosi *S* 502 properi *P*: *propere Sr properae Wopkens* 507 pectore *S*

- ut mora cornipedum tardaret uota sedentum,
uectorum et cursum transiret motus agentum.
 510 certabant alacres uentos aequare Molossi,
uincendi et studio spectantum explere furem,
pendentesque procul reserato gutture linguas
flatibus alternis tremulus quatiebat hiatus.
hic tantus labor, hic sumptus quo, pro dolor, exit?
 515 quis fructus quaeue utilitas, prensare fugaces
bestiolas leporumque fuga gaudere pauentum?
tempisti talem prudens, Martine, furem,
insontis tristem casum miseratus, hiantum
ora canum et trepidos faciens torpescere gressus.
 520 Iam si contiguum laxasset forte rigorem,
quo sale uerborum sociorum absoluere curas
attentasque aures paulum refouere solebat,
cum grauitate catus, cum religione facetus,
uirtutem cordis respergens flore leporis.
 525 pellicia cernens obtectum ueste subulcum
'en' ait 'alter Adam! talis nelauit amictus
nudati obuoluens algentia membra parentis
atque nouo praestans solacia parua pudori,
cum post tartarei uirus letale ueneni
 530 lubrica deceptum persensit sibila corpus.
at nos exutos penitus penitusque sepultos
peccato ueteri rursum noua gratia uelet'.
Idem detractis detonso uellere lanis
adridens aspergit ouem. tum protinus inde

520—532] Sulp. Sev. Dial. II, 10,3. 533—540] Sulp. Sev. Dial. II, 10, 1—2. 533] cf. Fortunat. V. M. III, 369.

510 molosi *S* 512 neserato guttore *P* 515 praesensare *P* 516 bi-
stiolas *P* 519 canam *S* rapidos *Wopkens* gressos *P* 520 con-
tinuum *v* (contiguum *etiam cod. Iureti*) fronte *v* ricorem *P*
523 cautus *P cod. Iureti* relegione *P* 525 obtectum (obductum
cod. Iureti) cernens pellicia *PS cod. Iureti: transpos. Iuretus* bubul-
cum *v* 526 talis *Brandes: tales PSv* amictos *P* 528 solatia *S*
529 loetale *S* 530 presensit *S¹* 532 sursum *P²S cod. Iureti*
534 aspergit *P: respexit Sv*

- 535 ordine de facti sumens exempla docendi:
 'cernite mandatum uilem complesse bidentem.
 uestibus e geminis poscenti tradidit unam,
 succrescente alia nolens retinere priorem.
 at quam nos brutae pecudi cessisse pudendum est,
 540 si mage munifico uincat nos prodiga censu'.
- At parte ex alia pratorum dora patebant
 dissimili distincta situ. pars una uoraces
 pertulerat suffossa sues uiridemque colorem
 perdiderant glaebis nigrantia dora supinis.
- 545 ast aliam adroso detonsam caespite tristi
 nudarant armenta fame proneque uorantum
 ora boum abstulerant laetae telluris amictum,
 roscida dum patulo carpuntur grama morsu
 curuatae ad fauces adtracta aspredine linguae,
- 550 praeuia quae teneras adlambens colligit herbas,
 ut densata audi succidant pabula dentes.
 nec minus impresso protriuerat ungula cornu
 elidens crebro uiridantia germina pulsu.
 partem aliam inlaesi uernantem caespite campi
- 555 ornabat uario comens natura decore.
 undabant tenui uiridantia grama flatu
 impulsasque leuis motabat spiritus herbas.
 insuper innumeri per plana iacentia flores
 distincta insertis pingebant aequora gemmis.
- 560 hos roseo inficiens tingebat purpura fuco,
 ast alii niueo insignes candore nitebant,
 inter quos eroceis distinguens grama signis
 aurea flauorum rutilabat gratia florum.

537] cf. Lue. 3, 11. 541—593] Sulp. Sev. Dial. II, 10, 4—6.

- 536 cenitem andatum *P* complesse *S* 537 e *uulgo* ex *S*: *om.* *P*
 539 at quam *scripsi*: ad quam *S* atqui *P* ast binos *cod. Iureti*
 ast homines *v* 542 distenta *v* 544 glebis *PS* 545 alium *P*
 caespite *PS* 546 pronoque *S* suerantum *cod. Iureti*, *unde* secantum *v* 547 bonum *S¹* lete *P* late *v* telloris *P* amietu *PS*
 549 aspredine *PS* 552 impresso *S* 553 uirideantia *P* 554 ce-
 spite *S* 555 decorem *P* 557 impulsasque *S* leues *P* 560 factu *S¹*

- curuant purpureae gemmantia germina guttae
 565 flectebantque herbas umentis sucina roris.
 blandus odor, gratum certans aequare colorem,
 permiscens paribus concordia gaudia formis,
 pascebat specie uisum, spiramine nares.
 praebebant rarae pergrata umbracula frondes
 570 caerulaque inplexis nutabant brachia ramis.
 certabant tectae foliis uernare uolucres,
 musica dulcisonis moderantes sibila linguis.
 purus uicinas pascebat riuulus herbas
 graminaque adlapso stringens umore fouebat.
 575 perspicui subter uisu penetrante lapilli
 crispabant uitreas per blanda obstacula lymfas,
 nec poterat mersum ex oculis auferre decorem
 peruia luminibus species et gurgite tecta.
 quid rudibus conor formas signare loquellis?
 580 expromi haec uerbis nequeunt, quae munere Christi
 effigians melius naturae gratia pinxit.
 hanc igitur speciem distinctam dispare forma
 aspiciens Martinus ait: 'conferte parumper
 depasti, effossi, inlaesi loca singula prati
 585 scortorum sceleri uel iusto foedere nuptis
 coniugibus uel uirginibus, quae corpora Christo
 sancta uouent rosei gemmis ornata pudoris.
 ut suffosso illic species non permanet agro,
 oblita sic uitiis Christi non fulget imago.
 590 ut radix hic salua manet, sed gramine secto,
 sic nuptis est tuta fides sine flore pudoris.

567] cf. II, 40. 580] cf. 344.

565 humentis *v*: umentes *P* humentes *S* 569 pregrata *S* 570 im-
 plexis *S* 574 strigens *P* cod. *Iureti* humore *S* 575] *hinc pergit V*
 576 lymphas *S* 577 porat *P* auferre *V* 578 tectum *Brandes*
 579 loquillis *PV*¹ loquellis *SV*² 580 exprimi *V*¹ 581 effugiens *V*¹
 583 conferre *v* 584 departi *P* 585 sceleri] sceri *P* foedera *S*
 586 coniugibus *S*¹ corpore *PV* 587 sancto *PV* pudores *PV*
 588 suffosso *scripti*: suffossa *PSV*²*v* fossa *V*¹ suffossi *Wopkens*
 agro *P*: agri *SVv* 590 hil *P* silua *PS* 591 nuptus *V*¹ tua *P*

ut color atque nitor florenti ridet in agro,
gloria sic purae fulgebit lucida carnis'.

- Talia perspicui dantem documenta uigoris,
 595 adtenti et semper diuina ad praemia cordis
 quidam adiit monachus, neclecta hoc nomen adeptus
 militia, qui post lituos et classica belli
 maluerat ueri signis se dedere regis,
 magna crucis sanctae melius uexilla secutus.
 600 quin et consortem thalami ad collegia uitiae
 alliciens sociam sanctis praeceperat esse
 uirginibus, thalami uel carnis iura remittens.
 uerum ubi lasciuum rursum rediuiua uoluptas
 occoepit stimulare animum penitusque medullis
 605 indere contempti mortalia gaudia saecli,
 uix praelibatum cupiens laxare rigorem
 rursus in amplexus nuptorum et uota recurrens
 post monachi titulos nomen renouare mariti,
 quin et doctorem crebro pulsare tumultu
 610 adgreditur, tales precibus miscendo querellas:
 'si mihi coniugii Christus solacia praestat,
 dignatus thalamis diuersum adnectere sexum,
 quis rapiet mihi dona dei? quis iure nouello
 audebit priscam domini conuellere legem?'
 615 talia praecipi frangentem murmura sensu
 mitius adgreditur sancti medicina patroni:

593] cf. 418. 594—639] Sulp. Sev. Dial. II, 11. 606] cf. 520.

616] cf. II, 700.

592 adque *P* reddet *v* 594 dantis *v* documenta *PV¹*
 595 attenti *PS* 586 neclecta *P*: neglecta *SV cod. Iureti* nomīn *V*
 neglecto hoc nomine ademptus *v* 597 clasica *P* 598 malluerat *Pv*
 credere *Barth* 599 uixilla *PV¹* 603 lascium *V* 604 hoccoepit *P*
cod. Iureti hoccepit *V* hunc coepit *S* 605 mortalia secula *cod.*
Iureti, unde mortalia saecula mundi *v* 607 rursus] ausus *Barth*
 608 reuocare *v* 610 aggreditur *S* querillas *P* querillas *V¹* que-
 relas *V²* querelas *Sv* 611 solatia *S* 612 sensum *v* 613 rapiat *S*
 mihi *om. V* 615 murmur *v* sensum *PV¹v* 616 aggreditur *S*

- 'dic age, praeteritae recolis si tempora uitiae,
an conlata acie saeuo conflixeris hosti.
quod quia percrebro factum reminisceris, idem
620 respice, num lituos inter uel classica belli
pilaque terrificis pugnantum intenta lacertis
destrictosque enses, accepto et turgida flatu
serica serpentum spiras imitata uel iras
bellica femineus turpauerit agmina sexus.
625 quis scutis ad pensa locus, quis ad arma puellis?
leuia num decuit respersio pulueris ora?
quodsi terrenis non sunt haec congrua castris,
quidquam ut femineum deceat uexilla uirorum,
num tibi contiguo bellum sudore gerenti
630 non mage turpis erit spreti permixtio sexus?
tempore desidia talem lasciuia uoluptas
inueniat ridenda chorumi. cum uero uiriles
in campos properant acies ferrataque lucent
agmina, femineas defendant moenia turbas,
635 diffisaeque armis studeant se cludere portis.
qui uero ad bellum properat, solacia temnat'.
talibus effrenae sanauit uulnera mentis
compositoque dedit rursum noua gaudia cordi
pugnacemque uirum cum pace ad bella remisit.
640 Iam uero hoc quisnam digne percurrere possit,
tam docilem ornarit patientia quanta leporem?
forte inter sanctas et corde et carne puellas,

620] cf. 597. 631] cf. Dracont. de deo III, 344. 640—663] Sulp. Sev. Dial. II, 12, 1—5.

617 praeterita *V¹* 618 collata *S* conflixeris *V²v*: conflixerit *PSV¹*
cod. Iureti 619 reminieeris *S* 622 destrictosque *scripsi*: districtos-
que *PSVv* 626 oras *PV¹* 627 si sit *V¹* 628 quiequam *S*
uixilla *PV¹* 629 contiguo *SV*: exiguo *P* continuo *v* 632 uirilis
PV 635 diuisaeque *v* se cludere *SV¹*: se claudere *V²v* sed audere *P*
636 solatia *S* tempnat *P* 637 vulnera *Brandes*: gaudia *PSVv*,
quod e uersu sequente per errorem in hunc intrusum est: cf. u. 477—478
638 compositoque *S* cordis *Pv* 639 bello *P* 640 pereutere
posit *P* 641 tam] talem *PV¹* *cod. Iureti* docilem] dulcem *malim*
642 e carne *P*

perpetui semper pretiosas flore pudoris,
 innuba quas domino sociarat dedita Christo
 645 uirginitas nexu mentis, non foedere carnis,
 uirtutum quaedam studio praecesserat omnes,
 hoc speciale decus titulis addendo pudoris,
 quod semel ex oculis cunctorum amota uirorum
 seruabat coeptum constanti corde rigorem,
 650 nec leuis instabili nutabat femina sensu,
 uincens ingenitum uirtutis pondere sexum
 et praegressorum uix rara exempla uirorum.
 huius propositi iusta admiratio sanctum
 perpulit, ut talem recte ueneratus adiret
 655 inlectus tanto uirtutum flore puellam.
 uerum ita constanti defixa in pectore mansit
 iam domino deuota fides, ut claustra pudoris
 septa uiris, clarae titulos seruantia palmae,
 nec tanti posset meritum reserare patroni.
 660 nec tamen erubuit uotiuam ferre repulsam
 proposito gausa fides, sed cuncta benignus,
 quae spem contulerant, proprium numerauit honorem,
 plus lucra adtendens animae quam gaudia carnis.

Quam tibi, quam sancto rapies de pectore partem,
 665 ambitio, insani uentis adflata tumoris?
 iam penitus prostrata iace. nil Christus habere
 cum uitiis commune potest. qui laude tumescunt,
 extolli semet cupiunt. satis adprobat ille,
 qui latuisse cupit, mundi et fastigia temnit,

646 sq.] cf. Fortunat. C. VIII, 285. 653] cf. 266. 257. II, 112.
 663] cf. II, 648.

643 perpetiu *V* 646 oms *V* 647 addende *P* 648 semul *P¹* 650 mu-
 tabat *V¹* 652 praegressorem *V¹* uix *Barth*: uia *PSVv* 653 iusta
 (i in ras. m. 2) *V* ammiratio *S* 654 talem] calem . . . . . (6 fere litt.
 eras.) *V* 655 puellae *v* 658 clare *PSV* seruantiae *P* 659 possit
PV reserare re *P* reseruare *S* 662 contuderant *Barth* 664 tam
 sancto *Wopkens* artem *PV* 665 tumo**ris *V* 666 iaces *V³*
 iacet *v* 668 extollis est et *V* approbat *S* 669 fastidia *PV cod.*
Iureti tempnit *S*

670 quam soli domino tribuat quem uitat honorem.
 sed qui laudato malles uilescere Christo,
 hoc quoque iudicium titulis addendo beatis,
 quam uitando fugis laudem, uitando mereris.

LIBER QUINTUS.

Iam semel in laudem tanti prolata patroni
 quidnam, lingua, siles, incondita murmura uocis
 indocilesque sonos per longa silentia claudens?
 si rubor est tam magna loqui, prius ista pudori
 5 lex statuenda fuit. nimis haec uelamina tarde
 attritae nimium temptas praetendere fronti.
 at si desidia uili torpore teneris,
 ut tetrae mortis tristis discedat imago,
 excute marcentem depresso a pectore somnum,
 10 ut uigil ad Christum discussa morte resurgas.
 si merito depressa iaces, confide patrono.
 quid rea supplicii pauitas, cum sis rea uoti?
 ergo age et extinctam domino committe fauillam,
 ut rigor ingenii Christo adspirante tepescat,
 15 et glaciem cordis Martini oratio soluat

672] cf. 647. 10] cf. Ale. Auit. VI, 223.

670 uitet *S* 671 males *S* uiliscere *PV¹* 672 baeatis *S¹*
 673 uitando (*ante* mereris) *Vv* uiuendo *PS cod. Iureti*: cf. II, 507.
III, 420 meritis *V* Finit in *xpo* (in *xpo om. S*) liber *III*. (quar-
 tus *P*) *PSV* haī. vī. dclxxiiij (III. *S*) *SV*: *om. P* Incipit liber
 quintus in *dño PV* Incipit *Līb. v. S*

2 incondita *Iuretus*: in cuncta *PSV cod. Iureti* 4 isto *V¹* 5 lex]
 lex qui *P* 6 utriusque *P* uttritae *V cod. Iureti* 7 torpore *P*
 9 depresso *S*: depraessa *PV¹* depresso *V² cod. Iureti* a pectore . . .
 10 discussa *om. cod. Iureti v* 10 uigel *PV¹* 11 depraessa *V¹* iaceens *P*
 12 subplicii *P* uoti] uocati *P* 14 tepiscat *PV¹* 15 glati*em (a
 eras.) *V*

ac faciat brutam quamprimum erumpere uocem,
ut quondam similis meruit miracula facti.

Carnutena iacent patulis qua moenia campis,
Gallia et immensis late distenditur agris,

20 hic iam bis senis quae muta silebat in annis,
obstructa et nullis reserauerat ora loquillis
filia, maestorum tristissima cura parentum,
augebat iugem miseris uiuendo dolorem,
annorum et spatio crescebant uulnera luctus.

25 heu quotiens doluere aliis indulta potentis
dona dei periisse sibi, cum saepe uiderent
uixdum reptantes in uerba erumpere paruos
nominaque e teneris praefracta exire labellis,
cum niurmur dubium pietas praegressa notaret,

30 incertam agnoscens affectu interprete uocem,
excipiens quasi dicta sonos rapiensque loquenda.
haec, quae post primas aliis sunt praestita cunas,
aemula bis senis pietas defleuerat annis,
cum lustris geminis maerens annisque duobus

35 optaret primam nubendi ad tempora uocem:
donec Martini genibus conexus et haerens
exanimis genitor lacrimoso flebilis ore
adstrueret cunctam gemitu pandente querellam,
adtracta ex imo suspiria pectore ducens,

40 singultu incidens crebro lacrimabile murmur
ac madidum pectus perfundens imbre generum.
et iam Martini mentem concusserat almam
adsuetae pietatis amor. sed causa morarum
de probitate fuit, pretiosi cura pudoris

17] cf. Num. 22, 28. 18 = IIII, 255. 18—100] Sulp. Sev.
Dial. III, 2, 2—8. 43] cf. I, 333.

17 quandam *P* facta *V* 18 carnotena *S* qua *Iuretus*: quae
PSV 20 inanis *P* 21 obstructa (*r in ras. m. 2*) *V* loquillis *PV¹*
loquelis *SV²v* 25 hea quaties *S* 26 perisse *PV* 28 e *V*: et *PS*
tenebris *v* 30 incerta *V* 31 rapiesque *P* 32 prima salis *V*
35 obtaret *V¹* 38 quaerillam *P* querillam *V¹* querelam *SV²v*
40 incéjdens *P* 41 madudum *V¹* perfeedens *P*

45 et semper claris socianda modestia factis,
 ne, quod contulerit meritum, iactantia perdat
 et uirtutis opus uitiet praesumptio cordis.
 ergo ait: 'indignum tanti ad miracula facti
 me reor et trepida pondus ceruice pauesco,
 50 quod ferre infirmus nequeo, ne sarcina maior
 deprimat et nimio inualidus sub fasce laborem.
 sed non difficilis quaevis curatio Christo est,
 qui recte haec aliis committit signa ministris,
 sanctorum ut meritum domini miracula prodant.
 55 ecce duo adsistunt clari probitate fideque
 et uirtute uiri, quos recte euexit ad istum
 talis uita locum. numquid non promptius illis
 haec domini medicina dabit, quae grandia nostrum
 excedunt meritum, sed non sunt ardua sanctis?'
 60 talia saepe iterans cordis documenta modesti
 et meritum renuendo probans hoc dignior extat,
 quod comit reliquos pretiosa modestia mores,
 inuidiamque fugit, qui se conferre pauescit.
 haec cernens genitor sancto uehementius instat,
 65 hos quoque coniungens precibus, quorum ille legendam
 dixerat esse fidem, ne uel differre liceret,
 quod germana pie Christo adspirante uoluntas
 suaserat atque paris concordis gratia iuris.
 submotis igitur populis, ne forte receptum
 70 oranti obstreperet confuso murmure uulgus
 aut ostentaret proprias iactantia uires,
 hos tantum adiunxit socios, quos culmen honoris
 fecerat esse pares et quis par cura precandi,

48] cf. 17. I, 206. 60] cf. III, 65. 61] cf. II, 507. 64] cf. II, 509.

47 praesumptio *V* earnis *S* 50 sarcuna *P* 51 deprimat *Iuretus*:

depraemat *cod. Iureti* depraemar *P* deprimar *S* depremar *V*
 52 difficilis *P* 53 committit *PS* 56 euxit *V* 57 numquit *S¹*
 promptius *PV* 60 talia saepe ..... 379 pectore caedes desunt in *V*
 63 inuidiaque *P* que *P¹* pauiseit *P* 64 hoe *S* 65 legenda *P*
 69 summotis *S* 72 adiuxit *P*

- par studium, conexa fides, coniuncta uoluntas.
- 75 additur et genitor trepidans, quem munera Christi
acerius optantem faciebant uota fidelem.
tum sublimi animo erectus, sed corpore pronus,
sursum cor sanctum statuens, sed membra deorsum,
carne iacet, sed mente uiget. concedit in altum
- 80 mens coniuncta deo, premitur iactantia carnis.
sic uia dissimilis concordi adiungitur actu,
sic humiles properant quo praecessere fideles.
nec mora et adsueti persensit signa fauoris
adsidue sanctus congaudens hospite Christo,
- 85 cordis saepe fores ad talia munera pandens.
tum benedicendo promi paecepit oliuum,
oblatum inficiens uerborum nectare sucum,
per quae mutato uenit medicina liquori.
- qui postquam infusus gratantis in ora puellae est,
- 90 confestim innexae soluuntur uincula linguae,
et madidas implens subito spiramine fauces
murmur blandiloquum, uox expectata, reuixit.
ac primum trepidam proprie signare loquellam
incertosque sonos genitoris nomina iussit.
- 95 haec uox prima fuit primoque loquentis ab ore
eripuit pater atque auditam in uiscera mersit.
exim prostratis cadit ad uestigia membris
et genua extensis supplex complectitur ulnis.
quique preces solus tulerat reticente puella,
- 100 iam domino grates non una uoce rependit.

75] cf. III, 344. 86] cf. II, 527.

77 aerectus *P* 82 humili *P* humili properat *v* 84 adsidue *P*
assidue *S* assiduo *Wopkens* 86 benedicendum *Barth* 88 quae
(scil. uerba) *scripti*: quem *PSv* 89 ora *Barth*: ore *PS* 92 mur-
mure blandiloquo *Withof* exspectata *P* 93 proprii *Hartel* lo-
quillam *P* loquellam *Sv* 94 sanos *S* nomina *scripti*: nomine *PS*
cf. Sulp. Sev. Dial. III, 2, 7: patris nomen interrogat: mox illa respondit
iussit] sumpsit *v* 96 adque *P* auditam *Iuretus*: auctam *P cod.*
Iureti: om. *S* 97 exin *S* cadit ad . . . 98 extensis om. *v* 98 am-
pletebitur *S* 99 reticenti *P* 100 gratis *v*

Nec sane alterius minor admiratio facti est,
cuius me memorem medicati infusio suci
et decantati benedictio fecit oliui.
id, quotiens pietatis opem medicina poposeit,
105 disparibus causis par gratia sanctificauit.
namque ut saepe solent praecauto corde fideles
uas oleo oppletum seruandae ad uota salutis
uel iustis offerre uiris uel condere sanctis
religione locis, quibus aut operatio praesens
110 martyrii emeritos prodit uirtute patronos,
aut quibus in cunas uerbum uenisce beatas
uel recolit manifesta fides uel lectio prodit,
aut ubi contiguae praecidens tempora lucis
horrescens dirae scelus exitiable gentis
115 inseruit subitas nox interfusa tenebras,
aut ubi disrupti felicia concava saxi
attactu gauisa dei sine lege sepulchri
mox surrecturis patuerunt subdita membris,
aut hinc iam reducis gauisa ad sidera Christi
120 postrema excepit felix uestigia tellus,
quae tam sanctifici conseruans munera tactus,
quidquid ad ornatum commentum dextra parauit,
dedignata suis longe discussit harenis,
disrumpens fragilem transfuso puluere eratam
125 et super extenti dissolutens septa metalli:
his persaepe locis, quibus hoc uicinia praestat,
pacificum exponunt per uascula pura liquorem
desuper infusi mutandum nectare roris,

101—188] Sulp. Sev. Dial. III, 3, 1—4. 117] cf. II, 597.

101 est om. *S* 102 me om. *P* cod. *Iureti* medicati *Iuretus*; cf. II,
530 dicat *P* cod. *Iureti*: om. *S* 104 id *scripsi*: et *PSv* quoties *S*
106 soluent *P* 108 offere *S* 109 relegione *P* 110 martiru *P* pa-
tronus *P* cod. *Iureti* 111 caunas *P* cunis *S* beatus *P* beatis *S*
113 praecidens *Wopkens*: praececdens *PS* 114 horrentis *Wopkens*
116 disrupti *Iuretus*: disruptit *PS* 117 auttaeti *P* 120 telles *P*
121 munerattactus *P* 122 quiequid *S* 123 arenis *P* 124 create *P*
125 et super om. v 126 uicina *S¹*

- quo fluit in sanctum caelestis gratia sucum.
- 130 at quos longarum spatia interfusa uiarum
diuersa amotos penitus regione retentant,
credentes dominum non claudi fine locorum
et miserantis opem cunctas excedere metas,
incunctante fide praesentia munera poscunt
- | 135 praesentis domini, qui pro uirtute fauoris
non longe ad sese uenientum uota fatigat,
propter et admotos contingit ubique rogantes,
nec tardos uitat, properis uicinior adstat,
fitque uiae finis solus conatus euntis.
- 140 haec qui corde gerunt, quaecumque in parte uocati
munus habent domini, seu sanctis credita mandent
uota uiris seu sacratis quaecumque recondant
sanetificanda locis. Christus quod corpore sancto
non adiit, uirtute tegit, licet ille reuersus
- 145 ad sublime poli iamdudum et corpore regnet.
haec secum stimulante fide persaepe reuoluens,
excedens fragilem sexum uirtute fidei
et non feminei sublimis femina cordis
credidit, emissum cum sancto offerret oliuum,
- 150 quod precibus tanti pietas uicina ministri
non aliter uotis Martino orante faueret,
quam si pernici propere translata uolatu
intra ipsum domini ferret sua uota sepulchrum,
uexillum complexa crucis lignumque salutis.
- 155 tali plena fide candenti sedula nitro
sollicitis manibus uiridans infudit olium.
permutat niueum descendens unda colorem,
et tacito manans in subdita concava lapsu
crescit per nitidi paulatim augmenta liquoris,

158] cf. III, 158.

130 at *serripsi*: aut *PSv* 131 amotus *P* ammotus *cod. Iureti* retentat *PS cod. Iureti* 137 admotos *serripsi*: admotus *Pr* amotos *S* contingit *P* 141 saeris *r* madent *P cod. Iureti* 142 recondat *S* 144 regit *Wopkens* 149 credit *P* 154 uixillum *P cod. Iureti* complexa *S* 155 canenti *r* 156 infudit *Pr*: infundit *S* 158 concava subdita *r*

160 ac sonitu reticente silens pinguido tumescit.
 attamen ut uacuae fauces ad claustra paterent
 nec nimis oppleto nutaret testa fluento,
 qua de subiecto consurgunt colla rotundo,
 oris adhuc uacui patulus residebat hiatus.
 165 tum puer accepto properans perrexit oliuo
 ad sanctum, referens et uota et uerba precantis.
 nec tardat pietatis opus. cito gratia iustum
 commendat studium, ne uel cunctando fidelem
 differat aut dubium faciat mora parua fauorem.
 170 confestimque deus per signa indulta probauit,
 quantum conferret praesens benedictio donum,
 ne fortasse fides sensu trepidante labaret.
 praesentes stupuere uiri (quod Christus adesse
 iusserat electos tanta ad miracula testes)
 175 sic creuisse illum Martino orante liquorem,
 ut sursum elati consurgens unda tumoris
 obpleret uacuam suspenso gurgite partem,
 sic iuge ad summum properans, ne linqueret imum,
 ferueret exundans, considens plena maneret,
 180 cresceret infusis, sed non uacuanda receptis:
 ad dominam donec felicia dona reportans
 pergeret exultans famulus, meritumque beati
 offerret tantis congaudens dextera signis.
 talis praeclari benedictio sancta profetae,
 185 cum uidua exiguum finisset prodiga sumptum,
 uascula mansuris subpleuit inania douis,
 ut, quae munificae dederat documenta fidei,
 ditior expensis fieret, seeura petitis.

167] cf. Dracont. de deo II, 50. 174] cf. II, 253. 184 sqq.]
 cf. III Reg. 17, 8 sqq.

160 pinguedo *Sv* 161 et tamen *P* 162 oppleto *S* testa *scripti*:
 dextra *PSv* 163 retundo *P* 165 perexit *P* porrexit *S* 172 ni *S*
 labore *P* 173 quos uel quot *Barth* 174 electos *P* 177 oppleret *S*
 178 iuge *scripti*: iugi *PS* iuguli *Barth* iūgis *Hartel* liquaeret *P*
 179 plana *S^t* 180 crescat *S* 184 profaetae *P* prophetae *S* 186 sup-
 pleuit *S* 187 documenta *P* 188 petitis] pe. *S*

Nec sane ut reliquas pauam contingere laudes
 190 uirtutesque uiri, saltim haec narrare ualebo,
 in quibus eiusdem similis benedictio suci
 multiplicis digne poscit paeonia uocis.
 una fides, medicina frequens: non dissonat actu,
 sed distat numero, par signis, altera donis.
 195 testis adest docto mirabilis ore Seuerus
 et tota Christum cordis uirtute secutus,
 insignis mundi titulis, sed clarior illa
 qua mundum tempsit sanctae uirtute fidei,
 nobilitate potens, sed multo extantius idem
 200 nobilior Christi cultu quam sanguinis ortu.
 hic sacrum canonem, distentae et scripta coartans
 historiae, geminis conclusit cuncta libellis,
 quaecumque a primis percurrerat edita saeclis.
 idem Martini titulos uel gesta retexens,
 205 serutator cautus ueri fidusque relator,
 protulit in medium tam clarae insignia uitae,
 sic iustum retinens aequato examine libram,
 ne dubia adstrueret dicens nec certa taceret.
 hic sancto persaepe pie sociatus adhaesit,
 210 ut solet in speculo cordis perspectio mentis
 cognatae similes morum sociare figuram.
 quo mage credendum est testem magis esse probatum,
 qui coram comperta docet, cum uisa loquatur.
 ergo inter reliqua affectus documenta poposcit,
 215 sumeret ut sancti munus speciale liquoris.
 cui postquam fido tribuit benedictus amico

189—240] Sulp. Sev. Dial. III, 3, 5—6. 198] cf. 147. 199] cf. Fortunat. C. I, 15, 15.

189 nunc *Wopkens* 191 benedictio *S* 193 uana *S* dissona tactu *S*
 194 sed distat] *hinc pergit R* 195 doctor *S* 198 temsit *R¹P* 199 ex-
 tantius *PS cod. Iureti*: extantius *R* extantius *Iuretus* 201 distente *RP*
 204 iidem *P* uel] et *S* 205 ueri *P*: uir *R* uerus *S* 206 clare *R*
 207 iustum *P* 208 ne certa *P* 211 similes *R*: similis *PSv* 212 cre-
 dum *P* esse] esset *P* 213 comperta *RS* 214 documenta *RP* 216 cui
PSv: nam *R* qui *Barth*

congaudens uirtutis opem, monumenta fauoris,
 inuexit domui cum religione fidei,
 credens indultam sese deferre salutem,
 220 et statuit celsae sublimi in parte fenestrae,
 qua praetenta diem claudunt specularia purum
 obuia uentorum flabris et peruia luci.
 hic niueae ampullam texit uelamine pallae,
 ut distenta uagos prohiberent lintea uisus
 225 occursura oculis, sed non arcentia mentes.
 sed puer ignarus properantis turbine dextrae
 dum rapit incauto festinus tegmina nisu,
 uas uitreum inlidens in marmora subdita iecit.
 exsanguis stupuit domino pallente minister,
 230 et sonitus rapido redit ad fastigia pulsu,
 tinnitusque uago simul omnia murmure complens
 inlisis semet summis, surrexit ab imis.
 non sensit tantos ampulla inpaeta fragores,
 inlaesa et uitreae manserunt tegmina crustae.
 235 sic liquor interior fragili conclusus amictu
 exteriora cauae durauit tympana cratis,
 marmora ut in plumas penitus mutata putares
 excepisse illam per mollia fulchra ruinam.
 sic meritum, Martine, tuum, sic gratia iugis
 240 sanctificata pie recipit, benedicta tuetur.

Quidam, cum diri uiolentia saeuia Molossi
 inrueret, quatiens furioso gutture rictus,
 rugatas retrahens oris de tegmine nares,

241—252] Sulp. Sev. Dial. III, 3, 6—8.

217 monimenta <i>S</i>	218 domui] Domini <i>v</i>	221 quae <i>S</i>	222 et] sed malim lucis <i>R</i>
226 sed] tum <i>v</i>	228 subdida <i>P</i>	229 exanguis <i>R</i>	230 exonitus <i>cod. Iureti v</i>
231 extonitus <i>coni. Iuretus</i>	fastigia <i>P</i>	ue-	fastigia <i>S</i>
pulso <i>R</i>	231 tinnitusque <i>R</i> : tinnitusque <i>PSv</i>	stigia <i>S</i>	pulso <i>R</i>
uaco <i>P</i>	uagos <i>R¹</i>	complens <i>S</i>	232 summis] sumit <i>v</i>
233 sentit <i>R</i>	236 timpana <i>R</i>	237 marmor aut <i>R</i>	penitus <i>R¹</i>
potares <i>P</i>	238 fulera <i>S¹</i>	penitus <i>R¹</i>	239 meritum <i>om. cod. Iureti v</i>
sic iugis gratia donum <i>v</i>	240 recepit <i>R</i>	241 molosi <i>R²PS</i>	242 fu-
furiosus <i>PS¹</i>	furiosos <i>S²v</i>	rictos <i>RP</i>	rioso <i>R</i> : furiosus <i>PS¹</i>

- nudatos crebro conlidens murmure dentes,
 245 tam subito terrore pauens non fuste nec ictu,
 sed solo os rabidum Martini nomine clusit.
 quod simul insonuit, compressi haesere latratus,
 erectae cecidere iubae, toruumque minaces
 extantesque oculi suffusas sanguine flamas
 250 depositis clausere minis. tum blandius aures
 mulcere et terram contorta uerrere cauda
 et caput inflexo pronum demittere collo.
- Quae meritis, Martine, tuis non mitia cedant,
 cum tantam rabiem uel solo nomine uincas?
- 255 quid nunc miremur saeuorum corda uirorum
 cedere et humanos tibimet mitescere motus?
 ut quondam stupuere homines, quod dira potestas
 et ius crudelis tibi cesserit Auitiani,
 cui feritas conexa nimis et sola uoluptas
 260 ungula, carnifices, tortores, flagra, catenae,
 mors hominum, uox plangentum pallorque reorum,
 carcer edax, fassi interitus, tormenta negantis.
 tartarei nimium saeuissima bestia cordis,
 spirans inumeras furioso pectore caedes,
 265 inmiti feritate fremens intrauerat urbem,
 quam sancto antistes Martinus honore regebat.
 haerebat nexit per squalida colla catenis
 maestorum pallens infelix ordo reorum,
 incutiens fractis stridentia uincula membris

244] cf. IIII, 24. II, 591. 250] cf. II, 457. 253—397] Sulp. Sev. Dial. III, 4.

245 nec ictu] neccu *P* 246 rapidum *P cod. Iureti* clausit *S cod. Iureti* 247 compressi *S* 248 torumque *R* minacis *RP* 249 exten-
 tasque *S* oculis *P* 250 blandus *R* aures *P*; aeres *R* auras *S*
 251 concorda *R* uertere *S* 252 dimittere *RP* 253 merito *v* martyne *P* cedunt *R¹* 254 tanta *P* 256 credere *P* mitiscere *RP*
 257 stupuere *P¹* 258 ius] uis *Sv* 259 minis *v* 260 ungulam *R¹*
 262 fessi *S* 263 nimum *P*; om. *R* 265 fremens (*f in ras.*) *R* 266 ant-
 testis *RP cod. Iureti* 267—268] *u. 268 ante u. 267 legitur in PS:*
uerum ordinem seruanit R 267 qualida *P* 268 mestorum *R* odor *P*
 269 fratris *r*

270 et motans tardos incuruo pectore gressus.
 talia Martino Falaris spectacula ducens
 proxima diuersas parat ad subsellia caedes.
 festinant rabidi furialis turba ministri
 instrumenta feris certatim exquirere poenis.
 275 illi ad tartareas depromunt uascula flammas,
 in quibus inclusu diri feroore uaporis
 pix resoluta truci crepitacula pasceret ignis,
 qui procul exundans funestae gurgite flammae
 sulphureo exceptum torreret corpus in antro.
 280 ast alii sursum porrecti robora ligni
 (triste ministerium) furioso corde parabant,
 ut caro distentis propere male pendula membris
 tortori laceros crucienda exponeret artus,
 tartaream misero perfundens sanguine dextram
 285 et spargens tristem per uulnera crebra cruentem.
 utque eadem geminum satiare poena furorem,
 incussor laceri quatiebat corporis artus
 dissiciens ruptis membrorum uincula nodis.
 ast alii deferre faces atque unguine multo
 290 inficere in longum contexti uinela papyri,
 non ut discussas lux uinceret illa tenebras,
 obscuram ignifluo distinguens lumine noctem,
 uerum ut funereus miseros succenderet ignis,
 infigens laceris admota incendia membris.
 295 haecine Martini decuissest in urbe uideri
 et placidam tanto configi uulnere mentem,
 ut sanctas saltim fama haec contingeret aures
 aut pia concuteret uel solus uiscera rumor?

270 pectore *Rv*: corpore *PS* gressu *R* 271 mortino *P* phalaris *S*
 docens *R¹* praebens *v* 272 caedis *RP* 273 festinant rabidi .....
 625 in uulnera linguam *desunt in R* rabidi *S*: rapidi *Pv* 274 exquirere *P* 275 fammas *P* 279 sulphureo *P* sulphureo *Sv* 280 prorecti *P*
 286 gemnum *P* 289 ungine *S* 290 contexti *Wopkens*: contexit *PS cod.*
Iureti contextae *Iuretus* paptyri *P* 293 funere os *P* funereo
 miseris *v* ignes *v* 295 martine *S cod.* *Iureti* haecine Martino de-
 buisset *v* 296 tento *P* 297 et *seca P*

ergo ut funereo mens est perculta paratu,
 300 nuntius et diri saeuia haec commenta tyranni
 praeuia uicini dispersit signa furoris,
 percurrit totas miseratio iusta medullas
 ac sparsit celerem pietatis flamma calorem.
 et quamuis mortem miserorum flere reorum
 305 cogeret humanos recolens elementia casus,
 non minor illa aderat praesentis causa doloris,
 idem quod fautor sceleris, qui criminis ultor,
 se faceret prius ipse reum plectendo reatum.
 crassior obiectum caligo obuoluerat orbem.
 310 grata quies blandum per cuncta elementa soporem
 sparserat et madido marcebant omnia somno
 pressaque mutarum reticebant murmura uocum.
 horrebant mediae nimis alta silentia noctis,
 obscura et proprium caligo infusa colorem
 315 texerat, abripiens cunctis sua signa figuris.
 at non Martino capienda cura quietis,
 sed sancta adsistunt humanae uota salutis
 affectu stimulante animum. petit ergo cruentii
 iudicis instanti furialia limina gressu.
 320 solus it intrepidus per opaca silentia uastae
 noctis et horrentum secreta obscura uiarum.
 credo equidem umbrarum cunctas cessisse cateruas,
 quas malus instigat nocturna ad crimina daemon,
 atque alias diros blande siluisse Molossos
 325 terrificique oris praestructum haesisse latratum.
 ergo ubi peruentum est obstructa ad limina diri
 iudicis et saeui claustrum ferale furoris,

302] cf. I, 375. 306] cf. III, 453. 311] cf. IIII, 428. 326] cf. Fortunat. V. M. IIII, 115.

301 fauoris <i>S</i>	304 mortes <i>v</i>	307 factor <i>uel</i> auctor <i>Wopkens</i>
310 qui est <i>P</i>	314 placidum <i>v</i>	319 fufilia <i>P</i>
<i>P</i> cod. <i>Iureti</i>	feralia <i>v</i>	320 it <i>scripti</i> : et <i>PS</i> uestae <i>S</i>
323 nocturna <i>P</i>	324 mollossos <i>P</i>	322 qui- dem <i>v</i>
325 testifi- cique <i>P</i>	molosos <i>S</i>	325 strictum <i>strictum</i>
siluisse <i>v</i>	perstrictum <i>S</i>	<i>cod. Iureti</i>

- ante domum medio prostratus in aggere septis
arcetur foribus, sed fletu ad sidera pulsat.
 330 saeuia grauem tumido proflabat pectore somnum
bestia, distentis et mortis imagine membris
torpentes penitus stratis reiecerat artus:
cum subito angelicus concussit uiscera terror,
uox etiam attonitas stupefacti inrupit ad aures:
 335 'tene graui infelix oppressit inertia somno,
bestia, corrupti ructantem pocula uini,
ac pigrum crudi distendit sarcina uentris,
et famulus domini nudae super arida terrae
dorsa, pium multo perfundens puluere corpus,
 340 pro foribus iacet ecce tuis? tu claustra quietis
obicis ad turpis nocturna silentia somni?'
diriguit uisu subito propereque uocatos
praecepit ad claustrum rapide prodire ministros,
ut seriem ueri per nuntia uerba referrent.
 345 uerum ut saepe solet membris torpore ligatis
grata quies pressum uincire et uincere sensum,
progressi paulum uix prima ad limina serui
marcentes uisu nimium gressuque labantes
murmurā perplexis reddunt fallacia uerbis,
 350 nullum pro foribus sollerti indage repertum.
rursum uicini non longe amota uoluptas
marcida confestim conclusit luminā somni.
tum uero tremefacta nouus praecordia terror
concutit angelicaeque minax sententia uocis
 355 surgere praecepitem praeceptum iterando coegit:
nec placuit rursum mandati adferre periculum.

332] cf. I, 101. 341] cf. III, 334. 356 = IIII, 48.

328 prostrata *P* cod. *Iureti* 329 ad om. *S*: cf. IIII, 304 330 per-
flabat *v* 331 bestia *P* 333 concussit] sit *P* 335 teine *P* oppräésit *P*
336 correpti *P* 340 tu *S*: ut *P* quieti... ac turbas *Brandes* 341 ad]
ac *Hartel* somni *v*: somnium *P* somnum *S* 342 uisus *S* 343 pro-
dire] properare *v* 345 torpere legatis *P* 346 uincire] uincere *P* cod.
Iureti 348 labantes *Barth*: labentes *PSv* 350 solerti *P* 351 non
om. *v* 352 limina *S* somni *scripti*: somno *PSv*

ipse ad clausa cito contendit limina gressu,
 obstructaeque fores domino reserante patescunt.
 obfulsit claro uenerabilis ore sacerdos,
 360 ostentans sancto uirtutum stemmata uultu.
 florebat multis elucens gratia signis,
 religione, fide, affectu, pietate, pudore:
 mens laeta in graibus, constans et seria laetis,
 nec feritate rigens nec risu austera resoluens,
 365 prorsus sic media semper probitate refulgens,
 ut non ira trucem faceret, non gratia segnem.
 talis pallenti species ueneranda tyranno
 occurrit, tetrae disrumpens nubila noctis.
 et iam prodiderat sine uerbis conscientia tanti
 370 mens sceleris, quae causa pii foret illa laboris,
 nec precibus pandenda fuit. prior ipse pauentem
 protulit e tremulo confusus pectore uocem:
 'cur mea, sancte, metu dudum tortore fatigans
 excusso penitus turbas praecordia somno?
 375 tu foribus procul arceris, penetralia sancto
 inrumpis merito. subsistis corpore, iure
 ingredieris. terrore quatis qui carne moraris.
 nec sane abnuerim meritis haec debita nostris,
 cum duro innumeritas spirarem pectore caedes
 380 saeuus in urbe tua. precor ergo, ignosce fatenti,
 utere iure tuo. parci cupis: esto remissus.
 suppliciis emitte reos, me solue reatu.'
 nec mora laxatae raptim cecidere catenae,
 quae modo pallentum strigebant colla reorum,
 385 seruantes dirae morientia corpora morti.
 exultat subito miseris spes reddita uoto.

359] cf. III, 79. 360] cf. III, 245. 386] cf. III, 69.

357 adstra acito *P* claustra *v* 364 austera *v*: aut era *P* aut
 ora *S* 367 pallenti *Iuretus*: fallenti *PS cod. Iureti* 369 conscientia *P*
cod. Iureti 372 e *Brandes*: et *PSv* ut *Barth* 373 tortore *Barth*:
tortore PS Iuretus corpte *cod. Iureti* 374 excussu *P* 376 irrum-
pis S iustae P 380] *hinc pergit V* 383 laxatae raptim *V* 384 quo-
 modo palentum strigebant *P*

laetitia mixtoque metu tam magna repente
 credere diffidunt trepidi, sed credere malunt.
 certant gratantes genibus se aduoluere sanctis,
 390 cingere supplicibus uestigia blandius ulnis.
 ille deo grates suadet magis esse ferendas
 auctoremque huius Christum monet esse salutis,
 qui sic criminibus parcat, si uera dolorem
 commissi sceleris saltim conuersio prodat.
 395 nam poenas superesse reis durante reatu:
 talibus alloquiis simul et pietate laborans
 supplicio absoluit uinctos culpisque solutos.
 Iam uero hoc donum quae digne lingua loquatur,
 quod pauet adtonito saltim contingere sensu
 400 mens ad tam clari titulos angusta patroni,
 sic meritum sancti cunctas trepidasse cateruas
 daemonis et tanti sic proda signa pauoris,
 ut, quotiens propriae progressus limina cellae
 eminus amotam gressus mouisset ad urbem,
 405 commissam inuisens sancto moderamine plebem
 uel cupiens offerre sacri mysteria ritus,
 gratia sic rapido propere praegressa uolatu
 torqueret trepidas captiuo in corpore laruas,
 ut uixdum egressum sanctae penetralia sedis
 410 per tormenta prius longe praegressa uiderent
 adfore confestim, stridenti et murmure uocis
 iudicis aduentum clamaret poena reorum.
 ut uero in foribus uestigia prima locasset,
 cernere erat raptis propere ad sublimia membris
 415 constricta aeriis attolli corpora uinclis,
 et per inane grauis nutantia pondera carnis

398—432] Sulp. Sev. Dial. III, 6, 2—5.

388 mallunt *PV¹*   389 scis (*sic*) *P*   392 montesse *P*   396 piae-
 tate *V*   397 uictos *P*   solutis *S*   398 qui *P* loquatur *S*: loquitur
PV¹   loquetur *V^{2v}*   399 pauet adtonito *Iuretus*: pauet at sonito *PV*
 pauit at sonitu *S*   pauet adsonita *cod. Iureti*   403 quoties *Sv*.   406 offer-
 rere *V¹*   407 progressa *Sv*   408 capiuo *V*   larbas *PS cod. Iureti*
 415 corpore *S*   416 permane *P*

linquere contiguas pernici turbine terras,
 suppicio suspensa suo, sed libera nexu,
 uincta precum meritis, propriis pendentia poenis
 420 clamare admissas tacito sub iudice culpas.
 nec percontantis confessio redditia uerbis
 eruta per trepidam prodebat crimina uocem.
 namque solo adclinis transibat sidera uoto
 spe dominum tangens sanctus, sed corpore pronus,
 425 corde humilis, celsus merito, sine murmure clamans,
 occultus uisu iudex, uirtute probatus,
 ad cuius meritum miracula tanta paterent:
 inter inane reus pendens et in aëre tortor
 porrectis sursum pedibus, constricta rigentis
 430 uellera uestitus tectis haerentia membris,
 ne flexo curuata sinu uel lapsa retrorsum
 nudarent turpes adpensi corporis artus.
 Sic meritum, Martine, tuum, sic sancta potestas
 et prodenda dei per seruos gloria Christi
 435 excedens terras titulis et in aëre regnat.
 siccatas etiam certum est te supplice nubes,
 grandinis et dirae suspensam haesisse ruinam
 constricto penitus densati gurgite nimbi,
 qui grauis et rigidi conexis frigore uenti
 440 in lapides duratus aquis sic turbine crebro
 in terras solidi iaciebat saxa liquoris,
 ut fruges, arbusta, hortos, pomaria, uites
 protererent crebris nimborum tela ruinis,
 confossa et ualido quateretur uerbere tellus.

424] cf. 77. II, 524. 425] cf. III, 419. Coripp. Iust. III, 318.
 433] cf. 239. 433—479] Sulp. Sev. Dial. III, 7.

419 paenis *P* 423 adclimis *V¹* 424 dñi *P* 428 et add. *Iuretus*:
 om. *PSV cod. Iureti* tortus? 430 tectis *Iuretus*: tectus *PV cod. Iureti*
 rectis *S* 431 flexo *scripti*: flexu *SVv* fleu *P* sinu *scripti*: sunt *PV*
cod. Iureti: om. *S* suo *Iuretus v* retrosum *P* 432 adpensi (i in ras.
 m. 2) *V* 434 gloria] gratia *S* 435 in om. *P* 437 suspensem *P*
 suspensum *V* 439 graues *PV* connexis *V* connexus *v* 440 du-
 ratus *Iuretus*: durator *PV cod. Iureti* duratur *S* 441 solliidi *V* iace-
 bat *PV* 442 pommaria *V* 443 proterent *PS¹V cod. Iureti*

445 haec pestis Senonum late grassata per agros,
 supplicii et legem consueta explere quotannis,
 elisa assiduis nudauerat arua ruinis.
 amissam segetem pallens referebat arator,
 perfracti penitus plangens fastigia culmi,
 450 et fossor, uacuam sine fructu et palmite uitem
 saepe gemens, iugis post annua uota laboris
 de iam turgidulis numerabat damna racemis.
 monstrabat fractos mater maestissima ramos
 repere consuetis per mitia pomula natis,
 455 propter et arentis pallentia germina campi
 mugitu pecudum reboantia saxa sonabant.
 tabida lustrabant uacuos armenta recessus,
 quo poterant gemitu querulam testantia causam.
 hoc igitur compulsa malo plebs cuncta uel aetas
 460 tam clarum sibimet cupiens adhibere patronum
 Martinum exorat legato interprete supplex,
 ut placare deum studeat ueniamque precari
 pro miseris tandemque grauem depellere pestem.
 supplicii satis esse datum: clementia Christi
 465 auferret nimiam saltim post uerbera cladem.
 nec sane miseros spes expectata fefellit.
 nam simul a domino semper conexus et haerens
 Martinus solitae pietatis dona poposcit,
 suffragium sensere pium: depulsa quieuit
 470 tempestas puroque dies nituere sereno
 aut exoptatis maduerunt germina nimbis.
 nec spatio constricta breui, sed tempore longo
 gravior extensis commendans munera metis,

467] cf. 36. 468] cf. Coripp. Ioh. I, 342.

445 gressata *V* 446 lege *cod. Iureti* leges *v* quodannis *P*
 447 arssiduis *V* 449 fastigia *scripti*: uestigia *PSVv* 450 uacuum *PV*
 452 racimis *V* 453 fractos *scripti*: fructus *PSVv* mestissima *S*
 455 arentes *PV* fort. gramina 456 pecudum *PV* 457 sarmenta *PV*
 recessos *PV¹* 458 quod *S* quaerulam *V¹* 459 compulsa *S* com-
 puncta *v* pleps *V* aetas] acta *v* 461 ligato *PV* 462 placere *V*
 464 suppliciis *v* 465 auferet *P* auferret *V* 467 here nos *P* 471 ac *v*
 473 commendans *PS*

quattuor ex plenis permansit gratia lustris,
 475 nec prius insanae senserunt damna procellae,
 quam dominus clauso praesentis tempore uitae
 ad requiem ueram benedictum adsumpsit amicum.
 sic utriusque pie transegit tempora uitae,
 ante salus terris, at nunc sublimis in astris.

480 Sed iam longa nimis languentis pagina libri
 eneruat clari titulos et gesta patroni.
 grandia dum paruus loquor et sublimia segnis,
 splendorem laudis trepidus corrumpo relator.
 sed quid agam? uersu historiam percurrere uoui:
 485 iudicium narrata timent, subpressa reatum.
 rectius haec lector fors fastidita relinquet,
 quam pius auditor penitus subtracta requiret.

Et prius immitem iam contigit Auitianum
 sermo prior: nunc ordo operis reuocatur ad ipsum.

490 hic saeuos uincens dira feritate tyrannos,
 tristia maestorum sitiens tormenta reorum,
 parcebat paulum Turonorum mitior urbi.
 hic tantum humani sensus uestigia prodens
 subdebat sanctis licet ora rebellia frenis,
 495 ingenitum reprimens Martini ad iussa furem.
 et sane manifesta huius documenta medellae
 sic quadam patuere die. uenerandus adibat
 Martinus diram tali sub iudice sedem,
 lenior ut tantis feritas mitescere posset

476] cf. Ale. Auit. V, 679. 481] cf. 204. IIII, 356. 488—527]
 Sulp. Sev. Dial. III, 8, 1—3. 491] cf. 268. 494] cf. IIII, 307.

474 quatuor *V¹* ex *P*: et *SVv* 475 insane *P* 477 uerem *P*
 478 pie *PS*: pia *V* piae *v* uitae] uile *P* 479 atque nunc *V¹*
 480 sed *scripsi*: et *PSV* at *Barth* longanimis *V* 482 paruos *P*
 loquar *S* signes *P* 484 uoui *Barth*: noui *PSVv* 485 subpressa *P*
 suppressa *SV* 486 fastidiata *PV cod. Iureti* 487 substracta *P*
 488 immitem *V* ut prius . . . prior, nunc *Hartel* 491 tristitia *P*
 492 paulum] tantum *Barth* mentior *P* 493 tandem *malim*: cf. 524
 494 sanctis *PV²*: *scs V¹* sancti *S* 496 sanae *V* documenta *PV¹*
 medillae *PV¹* medelae *SV²v* 497 ue**randus (ne eras.) *V* 499 mi-
 tiscere *P* possit *PV*

500 officiis, sancti obsequiis obstricta patrōni.
ille in praecelso residebat forte sedili,
conspicuo solio excellens nimiumque superba
ambitione tumens, subito cum sanctus ad ipsum
aspiciens uidet horrentis tetrique cruentam
505 daemonis insani speciem ceruice reclinis
innexam toto pronam decumbere nisu.
quam procul ut flatu benedicti contigit oris
sanctus et admoto uerbi terrore fugauit,
ignarus socii se credidit Auitianus
510 excepsisse grauem maledicti in imagine poenam.
ille refert: 'ne crede meo te forte notatum
iudicio aut subiti signum hoc existere motus.
haec pietas, non ira fuit, quae saeuit in hostem,
pro misero miserata dolet. prorumpit in illum
515 hic noster toto penitus de pectore flatus,
quem premere horrendo celsa haec subsellia nisu
quemque tuae pronum ceruici incumbere uidi.
desine iam talis collegia ferre latronis,
consiliis plus crede piis. deprensa fugetur
520 calliditas, experta dolos cautella repellat.
iam pudeat parere reo, seruire fugato'.
talibus electo praclusa est ianua cordis
daemonio sedisque suae praerepta potestas.
mitior hinc proprio tandem sine iudice iudex,
525 et grauis excusso reiecta est sarcina collo.
sic cuneta extrusos hostes de sede fugabat,
corda hominum absoluens, profugis nec tempora relinquens.

504] cf. Fortunat. V. M. III, 196. 507 = Fortunat. V. M.
III, 198.

500 officii V 501 resedebat PV 502 conspicuo *scripti*: conspicuus P
conspicuus SVr solia S¹ 505 reclinem r 506 innexam S 507 fla-
tus S oris Sv: oris oliui PV cod. Iureti 510 magine P 511 nec PV
514 prorupit malim 518 colligia PV 519 depressa S 520 cau-
tella P: cautela SV 521 parcere P 522 praeculsa S cordis]
uerbis Wopkens 523 demonio P daemonicō S praerupta Vr
526 extrusus PV fulgabat S¹

- Nam quidquid uanus fanorum extruxerat error,
ardebat pronis late uastare ruinis.
- 530 haut longo spatio praefata amotus ab urbe
uicus erat, ueteris quondam uestigia castri,
nunc famulis habitata dei Christique ministris.
Ambatiae nomen prisum prior incola dixit.
hic immensi operis praecelsam extruxerat aedem
- 535 sacrilegi quondam uecors dementia coetus.
in conum surgens turritae molis in altum
mirificum tendebat opus, sic prorsus ad unguem
conexis semper crebro licet ordine saxis,
ne celsum nutaret onus, ne rima pateret,
- 540 sed pulchra admotos lapides compago ligaret.
quo magis artificis studium rationis egentes
attontis stupuere animis. sic stulta pudende
religio inualuit, uenerans pro numine solum
ingenium geniumque dei de nomine fabri.
- 545 hanc igitur sanctus subuerti iusserat aedem
Martinus. neclecta diu mandata fideli
presbytero exprobrat. tamen ille haec iussa modeste
expleri potuisse negat. satis ardua fessis
haec monachis paucisque dei docet esse ministris,
- 550 quae uix collectae uacuato rure cateruae
aut desudantes possent explere cohortes.
his patuit penitus iusta excusatio uerbis.

528—581] Sulp. Sev. Dial. III, 8, 4—7. 535] cf. IIII, 222. 542]
cf. III, 125.

528 iam *v* quicquid *SV* extruaerat eror *P* 530 aut *PV cod.*
Iureti haud *S* longe *PSV cod.* *Iureti* 531 castris *Pⁱ* 532 nunc
de *Prato ad Sev. Dial. III*, 8, 4: tunc *PSVv* famulus *SV* ministri *S*
533 ambitiae *P* spriscum pr̄ior *P* 534 mensi *P* oporis *Vⁱ*
535 uecoris *Vⁱ* coetis *P* 536 commum *PV cod.* *Iureti* 538 con-
nexis *V* saxus *P* 539 nec celsum *SV* opus nec *S* neu rima
Wopkens 540 admotus *PV* compago *S* 541 quae *Sⁱ* 542 an-
nis *S* pudendae *PV* 545 taedem *P* 546 neglecta *S* nec lata
cod. *Iureti* 547 presbitero *P* modestae *P* 548 explere *V*. 549 mo-
nachiis *P* 550 collectae *P* 552 admiratio *S*

- nec spes est infracta tamen. non ille uocandas
 uota parat populis nec toto ex orbe coactas
 555 Ambatiae ad uicum properat deducere turmas.
 auxilium caeleste uocat. spes omnis in illo est,
 qui caelum terramque regit, cui militat aër
 et permansurum seruant elementa pauorem.
 rursum igitur saetosi habitus stimulisque reclinem
 560 consueti penetrare cutem, conexa rebelli
 uellera duritiae rigidis in uulnera filis,
 peruigiles iterum gemitus, ieunia rursum
 dilatis renouata eibis noctisque laborem
 mox successuro rursum iungentia soli.
 565 nec longa hoc uotum mora distulit. ecce reuerso
 tempestas violenta die circumstrepit aedem,
 turbine uentorum ruptis in flumina nimbis.
 diuiduae excusso scinduntur lumine nubes
 et collectarum super ardua moles aquarum
 570 raucisono impactam conlidit turbine cratem,
 reddit et expressum nimborum pugna fragorem.
 intremuit tellus imoque excussa profundo
 respuit inpositae fundamina pendula molis,
 dissiciens sparsam procul a conpage ruinam
 575 et per prona rotans disruptae fragmina molis.
 o nimium dilecte deo, te supplice Christus
 iam pronos celso siccavit in aëre nimbos.
 ad tua uota iterum celeres redire procellae,
 accincta et grauibus nigrantia nubila uentis,
 580 parcere iussa satis, ualidas rumpentia moles,
 mollia graminibus durisque inmitia saxis.

572] cf. III, 310. 577] cf. Fortunat. V. M. III, 185.

554 uocatas *S* 555 ambitiae *V* 558 elemanta *P* 559 setosi *S*
 561 uellera *Barth*: uellere *PSV* 562 gemitos *PV¹* 565 uoto *P* 566 uiol-
 lenta *P¹* 567 flamina *S* 571 et] ex *S* extraesum *P* 573 im-
 positae *S* inposita efundamina *V* 574 dissiciens *V* 575 framina *P*
 576 dilecte *V* 577 pronus *PV* in aëre] maere *P* 578 ad *S*:
 aut *PV cod. Iureti* 579 accinta *P* 581 molli *P*

Nec minus hoc meritum fuerit, nec dispare causa
 gloria consimilis, pariles imitata triumphos.
 idolicam effigiem celsissima fulchra columnae
 585 tollebant iunctis procul ad sublimia saxis,
 altior ut species solioque elatior isto
 despiceret miseram conficto numine plebem.
 hanc quoque Martino cupienti euertere molem
 cuncti defuerant ad talia uota paratus,
 590 sed spes ad dominum semper festina manebat.
 ergo ut pernici reuolauit ad aethera sensu
 auxiliumque citum caelorum a rege poposcit,
 ignea, consimilis specie, sed lumine dispar
 conminuit fragilem delapsa columna ruinam,
 595 sulphorea aduoluens crepitantes flamma fauillas,
 fumantem adtollens ambusto e puluere nubem
 atque exundantem consumpta mole uaporem.
 sic rutilo, Martine, polo, sic turbine uenti
 conectis geminos uel nube uel igne triumphos.
 600 nec mirum ut dominus seruo promissa fideli
 tam sancto inpleret famulo, qui dixerat olim
 attonitis nimium tanta ad miracula seruis,
 haec uerae fidei sese documenta daturum,
 ut maiora horum credentes signa probarent.
 605 quid mirum est eadem dominum complesse fauentem
 per seruos, qui plura piis spondere ministris
 dignatus sursum sublimia corda uocauit.
 Nam sicut prodit caelestis pagina libri,
 femineam testata fidem, post flumina multi

582—607] Sulp. Sev. Dial. III, 9, 1—2. 601 sqq.] cf. Marc. 16, 17 sqq.
 602] cf. 174. 608—611] Mt. 9, 20 sqq. 608—615] Sulp. Sev. Dial. III, 9, 3.

583 g***loria V 584 idolicae r 586 species P illo S ista
 Wopkens 587 despiceret PV deciperet Wopkens conficto, alterum
 o in ras. duar. litt. V 588 aeuertere V¹ 589 parato v 594 commi-
 nuit PS ruina columnam Barth 595 sulphorea PV: sulphurea Sr
 596 fumentem P¹ attollens S 597 mola P 601 impleret S 603 do-
 cimenta PV¹ 604 h̄orun] operum Barth 605 deum S¹ complesse S
 606 pondere P 607 parauit r 608 nan V¹ sieuti v

610 sanguinis et tristem consumpto corpore tabem
attactu uestis celerem remeasse salutem:
sic data Martino est eiusdem gloria facti,
sed sanante deo, qui nunc quoque celsus in arce
stellantis solii tangi per membra probatur,
615 quae capiti aeterno sancta conpage cohaerent.

Quid non mite pio, quae non subiecta fideli
monstra uiro? iussi parebant saepius angues
nec suberat uictis feritas cognata uenenis.
tranabat dirus propter uada proxima serpens
620 et uitreas sulcabit aquas. extabat ab undis
cum ceruice caput. findebat pectore summum
festinus fluuum. reliquus per caerulea tractus
flectebat uario sinuamina lubrica motu,
intorquens leuis curuata uolumina caudae
625 et uibrans tremulam meditata in uulnera linguam.
hunc ubi uix medio Martinus in aequore uidit
contiguae properum iam iamque accedere terrae,
conpulit his dictis raptim remeare retrorsum
obstrictum uirtute dei uel nomine Christi:
630 'nequaquam ad uetitam ulterius contendere ripam
te iubeo'. stetit in medio mala bestia fluctu
et fractos rigidus torpor conexuit artus
membraque captiuo paulatim haesere natatu,
donec paecluso paestructi gurgitis aestu
635 languida permisso fluitarent colla profundo
et retro seminecem ferret piger alueus anguem.

616—636] Sulp. Sev. Dial. III, 9, 4. 623] cf. Fortunat. V. M.
III, 278. 629] cf. Fortunat. V. M. III, 276.

641 stillantis *PV cod. Iureti* menbra *V* 619 dirus *S*: uirus *Pv*
uiriis *V* 621 cum ceruice ..... 701 sollempnia defert *desunt in V*
622 flu*uum *P* reliquus *scripsi*: reliquos *PSv* cerula *PS* 626] *hinc*
pergit R 627 conticuae *R corr.* 628 conpulit *R* compulit *S*
re*meare *P* 632 fractus *RPS cod. Iureti* rigidos *PS cod. Iureti*
torpor* *R* corpore *cod. Iureti* 633 natu^{ata} (*sic*) *R* 634 paestructi
scripsi: paestricti *RPSr* 635 promisso *r*

Atque utinam nostrum simili uirtute uenenum,
 quod male transcursae uitiauit lubrica uitae,
 inmergens rapido semper mea crimina saeclo,
 640 conuertat sancti miseratio fida patroni,
 cogat et oblitae rursus meminisse salutis,
 ne prona in luteo mergantur membra profundo
 infectum et madeat uitiorum gurgite corpus,
 sed stabiles sursum uirtutum in margine gressus
 645 insistant fidei, terrena et gaudia calcent,
 quaeque fluunt, celeri cupiant euadere nisu.
 hoc tantum et paulum subsistam ad flumina uoto,
 dum clari titulos recolens percurro patroni,
 ad cuius meritum gaudens se subdere sanctis
 650 paruit imperiis iussarum gurges aquarum.

Contiguum semper ieunia ducta per annum
 laxabant paulum sanctae sollemnia Paschae.
 mitius his tantum cruciabat membra diebus.
 tum solum exiguum piscem sumebat in escam.
 655 sed dum uenturis seruantur tempora signis,
 consueta officii uotum capture fefellit.
 ille ubi piscantum uanum fluxisse laborem
 linaque per uacuum fluitasse extenta profundum
 agnouit querulis maerentum murmure uerbis:
 660 nam reliquis praesens diaconus satis ore fideli
 adstipulator erat, quem cura instantior huius
 obsequii uigilem praegressae tempore noctis
 et fessum exacta praesentis parte diei
 testem communis faciebat adesse laboris:

644] cf. I, 347. 645] cf. I, 147. 651—694] Sulp. Sev. Dial. III, 10, 1—5.

637 adque *R¹* 639 me in *Barth* 648 reculens *P cod. Iureti*
 649 suddere *S¹* sanctis *Wopkens*: sancti *RPSv* 650 paruir *P* im-
 periis *Iuretus*: imperii *RPS* gurgis *RP* 651 conticuum *R²* con-
 tinuum *v* (sed contiguum *etiam cod. Iureti*) 652 sancti *R²S* solemnia
 pascae *P* 654 tunc *S* aescam *S* 655 segnis *R¹* 659 quaerulis *R*
 merentum *P* 660 diebus diaconus *cod. Iureti* et *v*, *dittographia non*
intellecta 661 adstipulatur *P* ^uhius *R* 662 obsequi *R*

- 665 cuius ut anxietas sancti pia uisera mouit,
 permotus maerore pio 'perge' inquit 'et amnem
 transcursis propere sollers scrutare fluentis.
 iam tibi captiuam concludent retia praedam.'
 nec mora confusus tanti sermone magistri
 670 festinat diaconus. trepido spes redditu uoto est,
 nec dilata licet properum captura fefellit.
 nam simul ac modico sepsit uada proxima lino,
 incussus tremuit motato cortice funis,
 implicitam prodens super inuia caerulea praedam.
 675 innexum propere uicina ad litora traxit
 congaudens esocem. tum toto pectore pronus
 humida labenti circumdat bracchia pisci.
 lubrica nudatis uix haeret praeda lacertis,
 concussa et madidis iam paene elabitur ulnis,
 680 donec paulatim cognata elementa relinquens
 efflaret tenuem moribundus in aëre uitam
 oraue languidulo tremulus reseraret hiatu,
 reiectae adplaudens segni motamine caudae.
 obstipuere suum monachorum gaudia uotum,
 685 qui de uicinis tanta ad spectacula cellis
 egressi inplendum tali sponsore fauentes
 crediderant sancto prolatum pectore uerbum.
 o uere aeternae speculum uirtutis! ab ipso
 haec tibi dona fluunt, qui quondam retia iussit
 690 ducere nocturno in cassum molimine fessos
 discipulos, mittens numerosam in retia praedam,

668] cf. Fortunat. V. M. IIII, 291. 670] cf. 386. 676] cf. II, 524.
 685] cf. II, 316. 689 sqq.] cf. Luc. 5, 2 sqq.

666 merore *R* pergit inuid *R* 667 scurtare *P* 668 concludnet *P*
 669 confusus *v* 671 dilata] *dila P* 672 ac] *a S* 673 mutato *R*
cod. Iureti 674 implicitam *S* cerula *S* 677 circumdabat *P*
 brachia (e add. m. 1) *R*: brachia *PS* brachia labenti circumdabat hu-
 mida *v* 679 concussu? pene *S* 681 ere *R* 682 languidolo *P*
 683 segni *Barth.*: signi *RPSv* 684 obstipuere *S* 686 implendum *S*
 687 eredederant *P* 690 noctur*no *P* incassum (su in ras.) *R*

9*

concludens lectos sancta ad conuiuia pisces,
quos medii abreptos penitus de turbine mundi
ad dominum traheret sanctae doctrina fidei.

- 695 Saepe deus uoluit meritum sublime beati
inlustres proferre uiros, quo clarius illis
testibus, extulerat penitus quos gloria mundi,
prolata in populos uirtutum signa micarent.
nam gestae clarus tum culmine praefecturae
700 Arborius uidit fulgentum luce micantem
gemmarum, dum sancta deo sollemnia defert,
Martini rutilasse manum lumenque coruscum
uestire ignitam pretioso murice dextram
et conlisorum lapidum crepitare fragorem.
705 non tales uexilla ducum pinxere lapilli,
talia nec frontes regum diademata cingunt,
sed quales claris sanctorum in fine coronis
inserit emeritas domini sententia gemmas.

- Nec dubium quin praecipuae probitate fidei
710 ultra hominem uario uirtutum flore coruscat,
quem coram angelici meritum solacia uerbi
historici felix testatur pagina libri.
nam cum Treuerica permaestus ab urbe rediret,
in qua dum miseris irato rege pauescit
715 interitum, quorum uitam poscebat ab ipso,
compulsus proprium paulum laxare rigorem
mitior ad culpam respexerat Ithacianam,

695—708] Sulp. Sev. Dial. III, 10, 6. 699] cf. II, 656. 706] cf.
Coripp. Iust. I, 38. 709—735] Sulp. Sev. Dial. III, 11—14, 1. 709]
cf. 55. 712] cf. 608. V, 480. IIII, 349. 716] cf. IIII, 520.

692 pisceans *R¹* 693 abreptus *P¹* paenitus *R¹* 695 noluit *S¹*
696 clari ius *R¹* 697 paenitus *R¹* claria *R¹* glori *P* 698 po-
pulo *R* 699 nam *R*: iam *PS cod. Iureti* gestae *om. P* 701 dum]
dno P solemnia *P* 702] *hinc pergit V* 703 praecioso *P* 704 con-
lisorem *V¹* 705 talis uixilla *RPV* 706 f*rotes *P* 707 qualis *RPV*
tales *Wopkens* 708 *om. S* inseret *Barth* 709 precipue *RV* pro-
bitare *R* 711 solatia *S* 713 permestus *RS* 716 compulsus *S*
717 ad pa* culpam *P* ethacianam *RPV²* ethatianam *S* etlacionam *V¹*

- damnatae impulsus clementer parcere causae
et reparare piae rursum noua foedera pacis:
 720 hunc igitur nimis afflictum maerore reuisens
angelus alloquio coram manifestus et ore
detulit ad maestum solacia blandus amicum,
anxia conlatis permulcens uiscera uerbis,
consilio mutanda docens, commissa resoluens.
 725 talis praecipui signans paeconia uatis
Zacchariam sancto caelestis nuntius ore
exortum sancti fecit praediscre nati,
spondens uenturam post iussa silentia uocem.
denique non inpar meritum par prodidit ordo,
 730 utque illi suboles, sic gratia contigit isti
clarius adiecta uirtutum luce coruscans.
nam saepe expulsas captiuo a pectore laruas
necdum praesentis uerbis uel uoce coactas
terrebat sanctae felix uicinia cellae
 735 excedensque procul benedicta habitacula uirtus.

Sic distenta nimis longe lateque micabant
praesentem domini testantia signa fauorem,
nec solo contenta solo, sed crebrius ipsos
Martini titulis procul intrumentia fluctus.

- 740 uidere inmenso iactati turbine nautae,
dum furit insanae violentior unda procellae,
quantum uel solo prodesset nomine sanctus.
sulcabat medium Tyrreni in marmore pontum
extentis properans puppis per caerulea uelis.

722] cf. IIII, 316. 725 sqq.] cf. Luc. 1, 11 sq. 732] cf. IIII,
457. 736—786] Sulp. Sev. Dial. III, 14, 1—2.

718 damnate *P* 719 repare *P¹* pia *V* 720 afflictum *S* me-
more (*prius e ex e*) *R* merore *PS* 722 mestum *P* solatia *S*
 724 commissa *RSV* 725 talia *v* 726 zaccharia *V* zachariam *PS*
 727 exortum *S*: exorsum *RPVv* praedicere *v* 728 uen*turam *V*
 729 impar *S* 730 suboles *R¹*: suboles *R²S* subolis *PV* 731 ad-
iecte *S¹* 732 laruas *V²*: larbas *PSV¹* cod. *Iureti* turbas *R in ras.*
 734 sancte *P* uicinia* (*e eras.*) *R* 737 signa bis *R¹* 738 sed *om.*
P cod. Iureti 741 furet *PV* undea *P* 742 sono *S* 743 tyreni
PSV: terreni R Tyrrheno v in om. v 744 pupplis *P* cerula *SV*

745 concita subiectum scindebant prora profundum,
 aduerso albentes disrumpens pectore fluctus,
 linquens spumantum uestigia longa uiarum:
 cum subito obtectum praetendunt nubila caelum,
 umida nigrantem praetexunt uellera craterum
 750 et perit in piceo penitus lux condita nimbo.
 insistunt ualidi pontum subuertere uenti,
 fluctibus et madidae rubris miscentur harenæ.
 franguntur celsæ uiolento turbine moles.
 altius elato suspensa uolumina fluctu,
 755 instabiles sursum nimium tollentia colles,
 dum redeunt, crebris soluuntur fracta ruinis
 innumerosque procul reddunt conlapsa fragores.
 uela cadunt, resonant tremulo stridore rudentes.
 nunc latet absciso uicina ad nubila monte,
 760 nutat in excuso rursum male pendula dorso,
 ancipitem casum metuens in utroque profundo:
 ast alii quaunt latera obſistentia fluctus
 et fracti elisa tabularum erate resultant,
 implentes laceram tam crebra aspergine puppem.
 765 excutit auulsum ponti uiolentia clavum
 reiecto rectore procul. formido pauentum
 corda quatit, tremulo conuellens uiscera motu
 pallentesque rigans non sola aspergine malas.
 confusi gemitus, lacrimosae et murmura uocis,
 770 ruptaque singulu adsiduo suspiria flentum
 plangunt consimilem uicina morte querellam.
 768] cf. III, 274.

748 praecedunt *V*   749 humida *RS*   pratexunt *R*   praeten-
 dunt *v*   750 peceo *PV*   penitus *R¹*   752 madida erubris *V*
 harenæ *S*: arenae *RV*   aerenea *P*   754 elatos *R¹*   elato (o *in ras.*
 2-3 *litt. m. 2*) *V*   757 conlaxa *P cod. Iureti v*   colaxa *V*   fra-
 goris *RV¹*   frigores *P*   758 resonent *S*   tremulos *RV*   rudentis *R*
 759 absciso *S*   nauis uicina *R*   montem *RPV*   760 notat *R*   mole
 pendula *R¹*   761 ancepsitem *R¹*   763 illisa *Barth*   craterem sultant *RV*
 764 implentes *S*   iam *Barth*   puppin *S*   767 quatet *R*   768 pal-
 lentesque *R*   pallensque *P*   770 raptaque *P*   assiduo *S*   fletum *V²*
 771 querillam *RV*   querillam *P*   querelam *Sv*

interea extremo quidam terrore coactus,
sed needum instructus uerae ratione fidei,
caeleste auxilium tali clamore poposcit:

775 'ignorate mihi, merito sed coguite sancti
quem ueneror famuli, per quem tua gloria fulget,
Martini miserere deus, depelle periculum,
eripe nos. nam cuncta tibi procluia sanctus,
ut memini, antistes crebra uirtute probauit.'

780 nec mora constrato ceciderunt aequora fluctu
et iacuit planus placidarum campus aquarum,
leniter et laceram moderato flamine puppem
optata inpellens zefyrus statione locauit.

785 sic meritum famuli per cuncta elementa probauit
et sancti titulos Christus distendit amici,
glorificans clarum super inuia caerula nomen.

Nec mirum est tam multa deo fautore probandam
Martini potuisse fidem, si quando beatis
peruigil excubiis tota uirtute precandi
790 ad dominum praesens felicia uota tulisset,
si tantum ignari penitus longeque remoti
gratia per solum meruit clarescere nomen.
quamquam ad praecipuam contendens pagina laudem
obstupefacta pedem retrahat uerbisque pauescat

795 uilibus ad tantam uirtutum ascendere molem,
quis non unum hominem sanctus, sed protinus omnem
suffragio medicante domum sanasse probatur:
testis adest clarae celsus uice praefecturae
gratifico adsignans haec dona Lycontius ore,

774] cf. 556. 781] cf. II, 416. 786] cf. 674. 787—856]

Sulp. Sev. Dial. III, 14, 3—6. 789 sq.] cf. I, 272. 798] cf. 195.

^{et}
772 extremo R   u. 772 ante 769 extat in P   773 nondum S   uere R
775 cognite V   777 dei P   779 antestis PV (non R)   780 fluctū R¹
flatu S   782 leniter ..... VI, 63 fulchra fauoris desunt in V
et laceram S: et lacera R   exlaceram Pv   puppim S   783 zefirus RP
zephyrus S   786 cerula S   789 peruigel P   peruigiles cubiis R
praecandi R¹   791 penitus R   794 pauiscat RP   795 uigilibus P
796 omne P   797 sanasse om. R¹   798 clare R   799 licontius R

800 cuius multiplici late grassata ruina
 obruerat luis una domum. tabentia passim
 corpora seminecum partes reiecta per omnes
 stipabant fessis horrentia limina membris.
 tristis ubique dolor, crebra et suspiria, fletus
 805 adsidui et toto penitus de pectoris antro
 extorti gemitus, conuellens ilia flatus
 et iugis uomitus, cutis arida, flamma medullis
 insita succendens stomachum, grauis unda uaporis.
 illa ad uicinum pallebant maesta cadauer
 810 corpora seminecum, cognata et funera tali
 maestior exemplo morientum turba pauebat.
 ast alii exanimis saltim contingere caros
 officio miseri nimium trepidante timebant,
 ne dispersa graues sererent contagia morbos.
 815 hos metus obsequio subtraxerat, at dolor illis
 uiscera multiplici praestruxerat anxia luctu.
 at qui postremis tumulassent membra sepulchris,
 dilati ad similem non longo tempore mortem
 portabant pariles ad limina tristia morbos.
 820 nil medicae ualuere manus, nil grama, sucis
 saepe suis magnas languentum operata medellas.
 tali igitur dominus confusus clade suorum
 diffususque suis precibus placare laborat
 suffragio sancti dominum meritoque patroni,
 825 allegans querulam Martino interprete cladem.
 qui, quamquam durae, iam laeso iudice, causae
 pernimium sentiret onus, tamen anxia clemens

810] cf. 802. 825] cf. III, 46.

800 latae *P* crassata *RP* 801 luis *R*: luuis *P* lues *Sv* 802 co-
 pora *S* 805 assidui *S* paenitus *R¹* 806 exorti *S* 807 uomitus *S*:
 uotus *R cod. Iureti* uoto *P* motus *v* scutis *P* 808 inda *P*
 pauoris *v* 809 mesta *S* 810 at funere *v* 811 mestior *S* 812 ex-
 animis *R* 814 reserent (*prius r ex s*) *R* 817 ad *R¹* sepuleris *P*
 818 delati *S* 819 morbus *P* 821 medellas *PS¹*: medull*ā* *R* me-
 delas *S²v* 822 cla *R* ^{de} 825 alligans *P* allegans *S* querulam *R*
 826 dirae *S* tam *Gronov* 827 honus *R¹*

sollicito adfectu poscentis uota recepit.
 nec prius absistit iugi cruciata labore
 830 proterere exhaustis arentia membra medullis
 et prono duram tellurem elidere nisu,
 adsueta adiectis duplices ieunia poenis
 nec tenui saltim concludens lumina somno,
 exesam stimulans saetoso uellere carnem,
 835 quam dominus tanti studio permotus amici
 finita tandem penitus mitesceret ira,
 reddens optatae felicia dona salutis,
 gratantem et dominum complectens turba suorum
 exciperet totis contestans gaudia uotis
 840 narrantem clari titulos et gesta patroni.
 qui post depulsam Martino orante ruinam,
 munera sic merito festinans reddere sancto,
 argenti centum praedicti ad limina libras
 detulit, oblatis compensans praemia donis,
 845 ut medici meritum merces uel parua probaret,
 munifici et studiis gratantis uota paterent.
 quae sanctus cari officio gauisus amici
 praemia deuoti adfectum testantia cordis
 nec renuit, dum tradentis dispendia cautus
 850 cogitat, ut fructum fidei praemissa referrent
 munera, nec rursum proprios recepit in usus,
 ne mentem sancti uotum macularet habendi,
 sed commissa deo caelo conclusit in alto,
 ut modo captiuos duris laxantia poenis,
 855 liminibus exclusa piis, donata redemptis
 seruarent numerata fidem, contempta rigorem.

832] cf. I, 267. 834] cf. IIII, 310. 837] cf. IIII, 147. II, 532. 840] cf. 481.

828 sollicito *Iuretus*: sollicita *RPS* cod. *Iureti* affectu *PS* 830 pro-
 tere *R¹* proteret *R²* exaustris *RS¹* 831 tellorem *P* terrorem
 cod. *Iureti* 834 exeam *R* setoso *S* carmen *S* 835 dominus
 om. *S* amictu *S* 836 finitam *S* penitus *R* mitisceret *RP* iram *R*
 iras *S* 837 obtatae *P* 843 praedicta *v* 845 medicis *S* mercis *P*
 846 munifica *v* peaterent *P* 847 grauisus *P* 848 affectum *PS*
 851 usos *R* 852 ne om. *R* 854 penis *P* 856 numerata] admissa *v*

Perge igitur praemissa sequens, promissa reposcens,
 antistes, claram caeli sublimis ad arcem,
 astrigeram sortite domum rutilamque coronam,
 860 qui cunctam rabiem diri totumque furorem
 daemonis in paruam potuisti adstringere muscam.
 at nos praesentes semper uenerabimur artus,
 donec ad aeternam redeas cum corpore uitam,
 sanctorum adnexus tumulis, iungende coronis.
 865 uix solum a nobis potuisti abscondere uultum,
 nobiscum pietate manens. te saepe frequentes
 inuisunt populi, coram curatio uiuit,
 adsunt optatae confestim dona salutis.
 uerba silent, sed signa nitent. si corpore paulum
 870 a uisu abstraheris, praesens uirtute uideris.
 quam precor ut miseri manifeste in corde poetae
 semper adesse uelis, ut, cum meditatio carmen
 finierit, teneat transcripta oratio laudem.

LIBER SEXTUS.

Instauras nostram renouanda ad murmura curam,
 dum uitam uirtute probas, non clause sacerdos
 lege obitus, carnisque tuae sine carne superstes

868] cf. 837.

857 perge] per *S* 858 antestis *P cod. Iureti* ad] in *S* 859 astrig-
 a rem *S* sortire *Wopkens* 862 ad *R¹P¹* 867 inuisi sunt *R¹P cod.*
Iureti oculi *v* couratio *P¹* 868 atsunt *P* 869 sic *v* 871 mi-
 sero *v* manifestae *P cod. Iureti* manifesto *v* in *om. cod. Iureti et v*
 pete *R* petite *P cod. Iureti* petitam *v* 873 laudem. Explicit
 liī·v· in dño (in dño *om. S*) ii vēr. (haā vār *S*) DCCCLXXIII. Incipit
 de uirtutibus sc̄i martini praesentibus liber sextus (liī·vi· *S*) *PS* Expli-
 liī quartus · de uita sc̄i martini ep̄i · Inep̄ · liī · v: de uirtutibus sc̄i
 martini presentibus *R*

1 inuitas *v* reuocanda *v* 2 paras *v* 3 carnique *v* surstis *P*

- cerneris, expeteris, contingeris atque teneris.
 5 dum largiris opeū praesentem, ostendis honorem,
 quaerenti adsistens et numquam absconse precanti.
 quam bene uicinus propter complectitur artus
 spiritus et sanctum perfundit gratia saxum!
 nil longe est pulsante fide. clamantia corda
 10 allegant proprias sine uoce et murmure causas.
 mentis uerba legit, qui sensum introspicit et cor
 uisit et arcanum percenset pectoris antrum.
- Quinque prius recolens signaui gesta libellis,
 de multis uel pauca legens. quota portio nobis
 15 conperta e tantis titulis? quid contigit unus?
 exiguum quanta pensat mercede labore!
 indigno rursum templo praeconia sensu:
 tanta sinus fert uota rei bonitate patroni.
 praecedit meritum pia gratia: palma tenetur,
 20 nec sentitur onus. nondum libata laboris
 cura mihi est: quod uelle iubet, iam muneric arra est.
 o quantas potuit maior facundia linguis
 hoc operis decorare bono! consueta repelli
 carmina non patitur: credit bona, quae sua nouit.
 25 nam certum est iussisse ipsum, quae missus ab illo
 interpres temptanda putat, sociatus et haerens
 et semper tanti reuerens praecepta magistri,
 perpetuo felix doctor uicturus in aeuo.
 non famae incertum narrat nec credulus auras

12] cf. V, 805. 26] cf. V, 467. 27] cf. V, 669.

4 adque *R¹P* 6 praeceanti *R¹* 7 uicinos *Iuretus*, *Barth* complectitur *S* arcus *Barth* 10 alligant *RP cod. Iureti* 12 archanum *S* percensit *R* 13 signauit *S* 14 quo depertio *S* 15 conperta e *Iuretus*: conpertae *RP* conperta *S* quid] quos *v* est? tantos titulos quis contigit unus? *Barth* 17 templo *Hartel*: tanto *R* tanta *PS* tanta ad *Iuretus* 18 quanta *Iuretus* sinus *Hartel*: sinit *RPSv* 22 quantus *R¹* 24 credi *S cod. Iureti* 25 est *R*: om. *PSv* quia *S* ipso *S* 26 inter pretemptanda *R* potat *P* satiatus *S* 27 reuerens *scripti*: reuehens *RPSv* 28 Perpetuus *v* uicturis *S¹* 29 credolus *P* auras *R*: aures *PS cod. Iureti* aurae *Iuretus*

- 30 rumorum attentas properat uulgare per aures.
 coram uisa probat, testis fidissimus adstat,
 inspecta adsertor fidei miracula prodit,
 luminibus oblata suis et tradita uotis.
 hue ex diuersis certatim partibus orbis
 35 agmina conueniunt, numerosas milia causas
 multiplicant iterantque preces. dat gratia uelox
 optatae pietatis opem. laetantur ouantes
 emensi fructum celerem se ferre laboris.
- Iam uero obsessos furioso a daemone sensus
 40 huc uocat auxilium, rapit huc curatio uelox.
 sistuntur trepidantque rei. confessio clamat
 extorta imperio. sub iudice poena salubris
 cernitur, et proprias alieno in corpore uoces
 edere peruasor captiuo ex ore iubetur.
- 45 sentitur iudex nec cernitur impius hostis.
 exsul ab erepta properat discedere praeda
 inter et instantes fugiens uanescere poenas.
 aëria innexum constringunt uincula corpus.
 quos rebare uagos, nexos miraberis artus.
- 50 firmabunt inspecta fidem. quem poena ligavit,
 tormenta implicitis prodit constrictior ulnis,
 pulsat et adfixis obiecta obstacula membris.
 quid cum sidentes cancelli in tramite gressus
 aëriū sustentat iter? nutantia currunt

39—70] Greg. Tur. de miraculis S. Martini I, 2 Cum energumeni per cancellos basilicae ueherentur uolatu aereo, et saepe in puteum qui in ipsa habetur basilica impulsu daemonis iactarentur abstracti, exinde illaesì populis spectantibus sunt resumpti.

34 sq.] cf. Fortunat. C. VI, 3, 175 sq. V. M. IIII, 103. 37] cf. V, 104. Fortunat. C. VI, 3, 16. 52] cf. II, 244.

30 rumorum *Wopkens*: rumorem *R Pv*   rumore *S*   aures *Iuretus*:
 auras *R Ps cod. Iureti*   32 inspector *S*   inspectae *v*   33 oblita *S*
 34 e *S*   partibus (rt *in ras.*) *R*   36 iterant que *R*   39 a *R*: *om. PSv*
cf. 253   42 pena *P*   46 exul *S*   discere *P*   47 uaniscere *RP*   48 aeria
(i in ras.) P   49 necbos *ex* nexbos *R*   51 implicitis *S*   produnt
 constrictius *v*   52 adflexis *ex* adflexis *R*   obiecta obstacula] obsectacula
cod. Iureti   obiecta *om. v*   53 sidentis *R cod. Iureti*

- 55 corpora et inpositum caua subuehit aura uolatum.
 quin etiam in puteum, qui templo clausus in ipso
 fonte salutiferas eructat concavus undas,
 corpora praecipiti iaciuntur concita saltu,
 in proum cogente reo, qui uertice presso
- 60 praegressum sua membra caput detrudit in altum
 gurgitis et cerebrum membrorum mole perurguet.
 sed quis non uideat, cum corpora mersa resurgent,
 extentos patuisse sinus, et fulchra fauoris
 molliter exceptis ulnas reserasse ruinis?
- 65 artus praedo grauat, uitam clementia seruat.
 plus opis appetet studium quam poena latronis.
 quisque fide nutante labas, attende: resurgent
 corpora et ad uitam Martino orante trahuntur.
 absorbet tantum miserorum membra profundum
- 70 nec puteus patulo conclusos ore perurguet.

Sed quid ego e puteis? fluuius testatur alumnus
 mirandae uirtutis opus, qui moenibus urbis
 iunctus contiguis adlambit saxa fluentis.
 hic medius cellam discriminat atque sepulchrum
 75 diuisisque locis diffusum interserit aequor,
 nauiger inque freti speciem se gurgite uasto
 dissiciens, longeque suis diuertia ripis

71—105] Greg. Tur. l. c. Alius quoque daemon acquisitum uasculum
 praecipitem duxit ad amnem, quasi praedam quam ceperat demersurus.
 sed non defuit perituro beati confessoris auxilium, nam ingressus in flumen
 et ulteriore ripam petens nihil nocitus siccis est etiam uestimentis egressus:
 cumque ad cellulam maioris monasterii peruenisset, mundatus apparuit.
 hunc etiam testatur [testantur] multas uoces emittere solitum ac lingua
 gentium incognitarum sacpissime loqui uenturaque fateri et criminis confiteri.

55 impositum *S* subuehet *RP* uolatu *R* *fort.* inposito . . . uolatu
 57 fonte *Iuretus*: forte *RPS* cod. *Iureti* eractat *R¹* 58 cogita *R¹*
 61 perurguet *P*: perunget *R* perurget *S* 63 extenus *R¹* 64] *hinc*
pergit V resaerasse *V* ruinas *S* 66 opes *R¹* apparae *P* paena *P*
 poena (a *in ras. m. 2*) *V* 67 fidei *P* fidenti tante *R* labes *S*
 attende *S* attendere surgunt *V* 69 absorbet *S*: absorberet *PV*: om. *R¹*
 ascriberet addidit *R²* 70 conclusus *R* perurget *RPSV* 71 fluuis
 ex fluuis *V* 73 contieuis *R²* 74 mediis *P* discriminant *V¹* adque
R¹P 76 fraeti *R¹* 77 dissitiens *RV* deuertia *P*

instituens oculos uisu ulteriore fatigat,
 et quamquam ualidos lassat tranando lacertos.
 80 hunc fluuum a templo, quod sanctos continet artus
 et laudi aeternae felicia membra reseruat,
 insanus petiit misero cum corpore daemon,
 mersurus raptam uicino in gurgite praedam.
 uerum nil patitur miseratio tanta cruentum
 85 atque adimit diro saeuissima iura tyranno.
 duratum calcatur iter, solidata rebellat
 gressibus et passus properos non adluit unda.
 trans fluuum siccas stupuerunt agmina uestes
 et gaudens hominem purgandum cella recepit,
 90 quae dudum angelicae felix fuit hospita uitae.
 nec quicquam gestum turbatae tempore mentes
 in semet reduces sensu tenuere recepto.
 Chunorum plerumque sonos fert atque minantum
 murmura et incisas fera per conpendia uoces.
 95 auxilium sub teste patens nesciuit adeptus,
 muneric ignarus tantoque e munere saluu.
 plerumque inflexas aliena ad murmura linguis
 possessor miseri rapiebat spiritus oris,
 ut Graecis fluerent Gallorum uerba loquellis
 100 et fando exprimerent gentem nec nomine notam.
 quisquamne hunc sensu proprio putet esse locutum,
 qui fatur non nota sibi? de pectoris antro
 mugit et edomitam flectit possessio linguam,

102] cf. V, 805.

79 quanquam *R*² ualidus *R*¹ nā nando (nā *in ras.*) *R* tra-
 nandos *V*¹ 80 flum *P*¹ scs *RPV* 81 om. *R* 83 surgite *P*¹
 84 nihil *P* 85 adque *R*¹ adimet *RPV cod. Iureti* 87 passos *PV*
cod. Iureti 88 fluuum *V* 89 cellare coepit *V* 90 quae dudum]
 quaedium *R* 93 hunorum *S* fert atque *scripti*: fractaq; *RPSV cod.*
Iureti et fracta *P. Pithoeus v:* fractaque *retinendum et uu.* 93. 94 *post*
u. 97 *ponendos esse C. Schenkl existimat* 94 compendia *S* 96 e om. *P*
 funere *Barth* 98 possesor *R* possor *P*¹ rapebat *P* 99 grecis
RPV loquellis *PV*: loquillis *R* loquelis *Sv* 100 et fando *Iuretus*:
 effando *RPSV cod. Iureti* 101 quisquam nec *P* quisquamne uoto hunc
 (om. sensu) *S* 102 fator *V* 103 mugite te domitam *V* possessio *V*

ut chordae id resonant motus, quod plectra pererrant,
105 imperioque manus neruorum fila loquuntur.

O quotiens urguente deo uentura fatentur,
et quorum oblectant semper mendacia fraudem,
extortum a domino coguntur dicere uerum!
quae poena est manifesta loqui! praeceptio uocem
110 elicit et cedit mandato obpressa uoluntas.

Inlustrem uirtute uirum, sed moribus almis
plus clarum magnumque fide, qua celsior extat,
Aegidium hostilis uallauerat agmine multo
obsidio, obiectis quae moenia sepserat armis,
115 auxilia excludens et clausos uiribus urguens,
ut minus obsessis faceret diuisio robor
nec iungi ad bellum socialia castra liceret.
uerum praesidio domini deiecta fugantur
milia et egressum portis bipatentibus agmen
120 restaurat solidas securo principe uires.
interea trepido uicinia maesta pauore
pallegat tanti proceris discriminé, et omnis
anxia pendebat populorum cura pauentum,
dum se quisque putat similem perferrè procellam
125 inque uno nutat, quidquid consistit in uno.
ergo aliquis forte ex illis, quos tetricor ira
traxerat ad uotum sorbendi in caede cruaris,

111—151] Greg. Tur. I. c. Egidius quoque cum obsideretur ab hostibus et excluso a se solatio turbatus impugnaretur, per innovationem beati uiri fugatis hostibus liberatus est. idque daemoniacus in medio basilicae ipsa hora qua gestum fuerat est professus sancti Martini obtenuit hoc fuisse concessum.

113] cf. Coripp. Ioh. III, 5.

104 cordae *S* m*otus *V* 105 locuntur *R* 106 quoties urgente *Sv*
108 uerum *P*: uerbum *RSV cod. Iureti* 109 manifeste *R¹PV* 110 et
licit *V* obpraessa *P* oppraessa *V¹* oppressa *RSV²* 112 quia *V¹*
113 egedium *R* egidium *PSV* agmina *P* 114 obsiduo *R¹* 115 ur-
gens *RSVv* 116 rubor *P¹* robur *Sv* 117 ne *R²* 121 uicina
PV¹ cod. Iureti mesta *S* 122 pallegat *scripti*: pallaebant *S* pal-
lebant *RPVv* proceres *R¹* 123 anxi *P* pandebat *S* 125 utat *R*
mutat *P* quicquid *R²SV*

praecipiti ad nutum domini quasi turbine raptus
 praecedensque citos trans fabra et nubila uentos
 130 gestorum seriem captiuo e corpore prompsit,
 proclaimans isdem momentis, tempore eodem
 obsidione urbem Martino orante solutam,
 atque ipsi donasse deum populumque ducemque.
 mox patuit manifesta fides seriemque probauit.
 135 ipse dies, eadem hora fuit, nihil ordine uerso,
 inuitumque hostem non fallere poena coegit.
 ut Balaam, domini cupiens maledicere plebem,
 extorquente deo coetum benedixit ouantem,
 haut alio penitusque ipso rerum ordine uenit
 140 nuntius, illam urbem tanta obsidione solutam,
 praecipitem Rhodanum molli quae ponte subegit
 et iunxit geminas conexo tramite ripas,
 ut siccum praeberet iter, quod pupibus instat
 desuper et presso nutans uia pendet in amne.
 145 hanc quoque praesenti sociatus, sancte, patrono
 eripis, et cogis trepidum tua uota fateri,
 quae nollet donata tibi. reus adstat et Euro
 ocior amissa optatae specularia caedis
 non tacet inuisaeque sibi fit praeco salutis.
 150 haec quoque discussis patefecit calculus horis
 ipso, ut res docuit, completa et prolita puneto.

Iam uero erga omnes curatio quanta medellas,
 non medicante manu, non suco adlata salubri,

130] cf. V, 408. II, 609. 137] cf. IIII, 180. 137 sq.] cf. Num. 22 sq.
 140] cf. 132.

129 cito *R* fabra *PSV* 130 prompsit *PV* 131 *om. v* isdem *R*:
 hisdem *PSV* 132 salutam *P* 133 ipsum *v* docemque *P* 135 ora
RV 136 non *om. v* fallire *P cod. Iureti* 137 balacon *P* cupiens
 domini *v* 139 aut *R* haud *S* penitusque *R* ipso *Sv*: ipse *RPV*
solutam
 140 solutam] *uenit* *P* 141 rodanum *RSV* rodonum *P* molliq; *R cod. Iureti*
 molli quem *Sv* pontes *R* 142 unxit *V* tramine *S* 143 *fort.*
 quae pupibus *P* 144 praesso *V* 147 reos *PV cod. Iureti* 148 otior *V*
 admissa *v* obtatae *RP* specula *R* 149 *solus seruauit R*: *om. PSV*
 preco *R* 150 oris *R* 151 complecta *R* completa *S* et *om. V*
 152 ergo *RV cod. Iureti* omnis *RPV cod. Iureti* 153 allata *S* sulubri *P*

- 155 nec ferri perpessa aciem nec graminis haustum
 ulcere nec raptum resoluti sulphoris ignem,
 sed uerbo medicante fluens recteque probata
 praecipiti uirtute fide, quae comminus adstans
 omnibus inuitat trepidos, dum sanat adeptos.
 hic caeci ignotae stupuerunt munera lucis,
 160 hic alacrem cursum uegetato corpore claudi,
 hic noua conlatae uocis discrimina surdi:
 quot causae adtulerant cladem, tot dona salutem
 restituunt. semper poenis numerosius adstat
 praesidium praesensque fugat tutella periculum.
 165 Experta est tantam paralytica uirgo medellam,
 adficiens miseros longo maerore parentes.
 namque omnem membrorum usum uiolentia morbi
 abstulerat, cunctisque simul praemortua neruis
 examinos penitus stratis reiecerat artus,
 170 et solo uiuens gemitu spiramine fesso
 et flatu exiguo stomachum quatiebat anhelum.
 haec sancti ad meritum manibus delata parentum
 propter uicinum iacuit miseranda sepulchrum.
 alterno nunc ora rigant rorantia fletu
 175 inque uicem effuso lacrimarum flumine certant.
 permouit sanctum clementia. uix leuis artus

165—214] Greg. Tur. l. c. Puella quaedam paralysis humore gra-
 uata et quod peius est errore cultus fanatici inuoluta beati sepulcrum
 expetiit uigiliisque celebratis sanitati est reddit. rursum autem ad ido-
 lolatriae uomitum reuocata languorem, quo obtentu beati pontificis ea-
 ruerat, iterato incurrit.

160] cf. III, 333. II, 535. 169] cf. V, 332. 175] cf. IIII, 274.

154 non ferri *S* haustu *R* 155 sulphuris *S* 157 fides *Barth*
 communus *V¹* 158 inunat *S^t* trepidos *S*: trepidus *RPV* trepidat
cod. Iureti v sanat *om. S* adeptos *S*: adeptus *RPV cod. Iureti v*
 162 quod *PV* attulerant *S*: ad- (at- *PV*) tulerunt *RPV* attulerint
Iuretus salutis *S* 164 tutella *R*: tutela *PSVv* 165 tantum *R¹*
 paralitica *RP* medelam *Sv* 166 afficiens *S* longa *R¹* 167 ui-
 sum *V¹* 169 examinos *R* exanimes *S* penitus *R* 170 fessos *S*
 171 sthomas *V* anhellum *R¹* 172 mirum *S* 173 iaicuit *V¹*
 176 permonuit *S* sc̄m bis *R¹*

- attigerat miseros benedicti tactus oliui,
exiluere pedes, nerui sumpsere uigorem,
et ualida optatos senserunt bracchia motus,
180 erectaeque manus digitis lusere solutis.
gaudia confestim miseri uotiuu capessunt
et uix tam trepidi credunt, quae credere malunt.
mutatur rursum facies meliore sereno
et noua perspicui rapiunt miracula uultus.
185 Attamen haut longa hoc meritum seruauit honestas.
qui nunc adsiduis onerabant limina uotis,
spondentes celerem post praemia tanta recursum,
atque inopum sumptum mox largitione leuandum,
munifice quos sanctus alit uestitque sacerdos,
190 consuetam deuotus opem dum praestat egenis
expensisque suis ditescit prompta uoluntas,
anguis ut antiqui dirum rapuere uenenum
atque idem serpens, qui quondam suaserat Euam,
hos quoque consilii similis liuore coegit
195 neclectam calcare fidem, tum praua uoluntas
consiliis addicta malis diuersa uolentum
paruit infelix foeda ad mendacia uerbis,
inmemor inspecti penitusque oblita fauoris.
idolicos petuit uesano pectore ritus,
200 dispositum mutauit iter uegetamque puellam
auctori uitiae abripuit diroque latroni
dedidit, ingratus fidei, sed subditus hosti:

182] cf. V, 388. 195] cf. II, 57.

177 benedictis *S* 178 exsiluere *PVv* uigorem *Iuretus*: rigorem
RPSV 179 brachia *PSV* motos *P²V¹* 182 tam *PV*: tamtam *R*:
om. S mallunt *RPV* 183 rursus *v* 185 aut *R¹* hand *R²S*
186 assiduis *S* honerabant *R¹* 188 adque *R¹* lauandum *S*
189 quo *V* 190 cum *S* 191 ditiscit *RV* di*tisceit *P* prumpta *V*
193 adque *R¹* condam *V* euuam *RPV¹* 194 similes *R* 195 neg-
lectam *RSv* tum *scripsi*: dum *RPSVv* parua *P* 198 paenitusque *R¹*
199—202] subiectum deest, nisi error (204) etiam *huc refertur*: quod cum
uix probabile sit, C. Schenkl unum seu plures uersus intercidisse putat,
quibus patris puellae mentio fiebat 199 petit *P* repetit *v* uaesano
RPV ritos *PV¹* 201 auctore *P* 202 dedit *R¹PV cod. Iureti* hostis *P*

uerum ubi tartarei feralia busta tyranni
 eminus aspexit deceptae uirginis error,
 205 concidit, et dono tanti spoliata patroni
 addicta est propriis eliso corpore morbis,
 donee sanatam dono anteriore puellam
 mors raperet duplicata malis et debita poenis.
 quam melius tantae recolentem dona medellae
 210 ad uitam aeternam uel praesens uita uocasset,
 iure ut euangelici meminisset credula uerbi,
 quo iussum est domini sautum munere seruum
 peccatum uitare suum, ne rursus in ipsum
 pergeret et culpam poena grauiore piaret.
 215 Interdum iniustos iusto terrore coegit
 uirtutem sentire dei. nam saepe rebelles,
 si nondum paecepta regunt, uel uerbera cogunt.
 Cum subito pauefacta metu grauiore pericolo
 auxiliatores pateretur Gallia Chunos
 220 (nam socium uix ferre queas, qui durior hoste
 extet et adnexum foedus feritate repellat),
 horum unus, stimulis furiosi daemonis actus,
 inrupit sacram domini praedo inprobus aedem.
 inde altare dei gressu temerare profano
 225 ausus et intuitus furialia uota secutus
 abripuit sanctam dextra uellente coronam,

218—249] Greg. Tur. I. e. Chonus quidam rabidus, instinctu daemonicis actus, coronam sepulcri quae sancti meritum declarabat uolenter arripuit. mox lumine priuatus praedam cogente dolore restituit, lumenque quod perdiderat recepit.

205] cf. II, 628. 211 sqq.] cf. Ioh. 5, 14. 222] cf. 39.

203 tartartarei *R* furialia *S* tiranni *P* 205 donatantis *V* tantis
*R*¹ 207 anteriore *S*: ante priore *RPV* cod. *Iureti* dominante priore *v*
 208 debita] dibilita *R*¹ poenis] bonis *S* 209 medellae *Sv* 212 uis-
 sum *P*¹ est *om. v* 213 rursum *P* 215 iniustus *R* tortore *S* 217 re-
 gum *P* 218 pauefacta* *V* pericolo *om. cod. Iureti v* 220 hostem *R*
 221 rapellat *V* 222 horum (hor *in ras.*) *R* 224 altarem *R*¹ 225 in-
 tuitu *r* furiali *PV* cod. *Iureti* secutos *PV* cod. *Iureti* 226 arripuit *S*
 sem *P* dextra *om. cod. Iureti*, unde tumulo pro dextra *r* ineptissime

10*

- quae meritum sancti propter coniuncta docebat,
effigians illam, quam Christo iudice sumpsit,
fulgentem astrigera caeli sublimis in arce.
- 230 sed sensere oculi culpam, quod nuntia cordi
lumina perspectam uoluerunt condere praedam.
intuitu peccauit ouans nec cernere quiuit,
quae rapuit, liquitque oculos subtracta uoluptas.
obsessos gemuit uisus quasi nocte diurna,
- 235 et circumfusae quaerens solacia lucis
uicinum doluit tenebris densiscere solem.
quid stupet aspectum subita caligine clausum?
iam tum caecus erat, male cum rapienda uidebat.
uerum ubi quaerenti crimen detexit amico
- 240 et percontanti nudauit gesta sodali,
praegressum ceu nocte ducem cogente secutus
dissimili petiit benedicta altaria uoto,
edomitus iam clade sua propiorque saluti.
confessus commissa reus seque ipse salubri
- 245 indicio damnare uolens meruisse uidetur
hinc ueniam, quod se poenam meruisse fatetur.
compensat plectenda dolor: peruasa reformat,
amissa ut capiat: sumit sua, quae tulit offert.
mens peruersa habuit poenam, conuersa medellam.
- 250 Ast aliis caudem sitiens uiolentior ira,
daemone feruidior, qui capto in corpore clausus

250—264] Greg. Tur. I. c. Quidam uero a tentatore commotus prolatu gladio, cum quandam ferire conaretur in atrio confessoris, protinus ira in se retorta, ueloci iudicio dei prosequente, ipso se mucrone perfodit.

229] cf. V, 858 sq. 251] cf. 130.

227 quae ritum *P* queritum *V* merito *ex* meritu *R* 228 effugians *V¹* 229 astringera *R¹* celi *P* 230 cordis *v* 231 condere *S*: comedere *PV cod. Iureti* demere (de *in ras. 4—5 litt.*) *R* 232 quiuit] additum in margine *P m. 2 samuhel* 234 diurnas *R²* 235 sollacia *R¹* solatia *Sv* 237 stupit *R¹* stupuit *PV* stuperes *Brandes* 238 tune *v* 242 petit *R* altario *V* 243 propiorque *V²v*: propiorque *RPSV¹ cod. Iureti* 246 patetur *R¹* 247 compensat *S* dolo *S* (praedam cogente dolore restituit *Greg. Tur.*) 249 peruersa *Iuretus*: peruersa *RPSV cod. Iureti* 251 eluasus *ex* duasus *S*

- tartareo miserum furiosus iure premebat,
 perculit obsessum funesto a daemone corpus,
 hospite tam diro tanto crudelior hostis,
 255 sanguineumque ensem perfosso in pectore mersit.
 uerum persistens insania uel furor idem
 spumantem gladium, rorantem et sanguine dextram
 uertit in auctorem sceleris uix caede peracta,
 et latebras tanti sceleris muerone resolutuit
 260 ac facinus male conceptum per uiscera quaerit.
 quam eito iudicium uelox uindicta probauit
 et se cum tali admisso propera ultio iunxit!
 nec quisquam dura ista putet, cum pauca timorem
 signa acuunt, poena exterret, formido medella est.
 265 Ornatum sanctis altaribus addere gaudens
 certatim populus studio properabat ouantum.
 uerum cum pulchras molitio tanta columnas
 temptaret sancti transferre ad limina templi,
 quidam tam properis caecato corde rebellans
 270 obuius ire parat uel talia copta morari
 instinctu impulsus furiosi daemonis audet,
 insuper uxori minitans, quod fletibus eius
 expletum pensaret opus, cum forte propinquuo
 rure habitans quaesita operi instrumenta dedisset.
 275 nec mora et in parui uada perlucentia riui
 praecipi deiectus equo non repperit ulla,

265—290] Greg. Tur. l. c. Denique cum populus ad beati templi ornatum columnas deferre cuperet gaudens, quidam uir, qui operi huic inuidus et contrarius fuit, multa *(in uxorem)* minabatur, pro eo quod solatium aliquod ad plastrum *(uehenda)* potentibus praeberet. cumque superbus equum feriret, in paruo fluuiolo praecipitatus . . . ictibus suis suffocatus interiit. tunc iunene [fort. funere] praecedente columnae usque ad beatum templum delatae sunt.

268] cf. III, 21. 271] cf. 222.

252 premaebat *V¹* 253 percolit *PV* pertulit *S¹* 256 uerum *R*
 258 autorem *V¹* 259 resoluti *V* 262 ultio** *R* unxit *P* 263 ne *S*
 quicquam *P* 264 accuunt *P* medela *Sv* 266 populos *R¹* 269 prosperis
S cod. Iureti 271 instincto *RP* infuncto *V* 272 quo? 274 hauitans *R¹*
 276 aequo *R¹* repperit *Iuretus*: repulit *RS cod. Iureti* repulit *PV²* repullit *V¹*

- quae possent primum corpus demergere, lymfas.
 mergendus quae sicut aquas tenuique fluento
 incubuit: moriens quas presserat hausit harenas.
- 280 naufragium sine puppe rapit, sine flumine gurges.
 agnoscant elementa deum. nil casibus inde
 mentiri licuit, quod iussio sola peregit.
 non illas certe lacrimas tua funera flenti
 praemissae mouere minae, sed plangit ut ante
 285 ominis exosi uates uentura canebas.
 praecedis nostras iam non prohibendo columnas,
 nec rapis ornatum templi, rapiende sepulchro.
 sed populus maiore fide deuotus et instans
 praecipuum celerauit opus. uirtute probata
 290 iudicium emicuit, praesens deuotio creuit.
 Iam posito terrore leges, correcte periclis.
 munera praecipui numerabis blanda patroni
 et post percutsum uicto serpente uenenum
 nectarei primum suco gaudebis oliui.
- 295 quod quotiens sancti uicinia iuncta sepulchri
 comminus excepit, mutauit uera liquorem
 gratia et aduexit properas festina medellas.
 Perlatum obtulerat felix antistes oliuum
 incunctante fide, quod spiritus ille rigaret

298—319] Greg. Tur. l. e. Quoties etiam ad beatum sepulcrum oleum fuisset positum, referunt illud uidisse adauetum. sanctus uero Perpetuus episcopus, merito beati discipulus praeconandus, ampullam cum oleo ad sanctum tumulum detulit, ut eum [i. e. id] uirtus iusti infusa sanctificaret. et eraso a marmore, quo sancta membra teguntur, puluere ac liquori permixto, ex quo in tantum oleum redundant, ut uestimentum sacerdotis nectareo effragrans odore oleagina unda perfunderetur. multique ex hoc infirmi experiere salutem.

299] cf. V, 134.

277 possent *Sv*: possint *RP* possit *V* lymphas *Se* 279 ausit *R*
 arenas *V* 280 gurgis *RPV* 281 aelementa *R¹* 284 ut ante] inanem:
Hartel 285 ominis exosi uates *P. Pithoeus*: omnis et exosi uatis *RPSV*
cod. Iureti 287 nec] non *S* rapiendo *R* rapiendet *V¹* 291 legis *P¹*
 legens *v* correcta *V* 292 numerabilis *PV cod. Iureti* 293 excussum
Wopkens uenum *P* 295 quoties *Sv* uicina *S¹* 296 excepti *PSV*
cod. Iureti 297 medelas *Sv* 298 antestis *PV cod. Iureti*

300 et noua contigi perfunderet aura fauoris,
 Perpetuus, domini non solum nomine cultor
 et praegressa pii sectans exempla magistri.
 hanc cum uellet opem ueneratus ferre saluti
 expertumque bonum cunctis adhibere medellis,
 305 abrasus propere benedicto e marmore puluis
 admixtus sancto uires duplicauit oliuo,
 ut sic resperso uirtus geminata liquori
 augeret contacta fidem, sociata salutem.
 uerum ubi uel modicam sensit uicinia micam,
 310 gratia contactum uelox suspendit olium
 et tumor exundans efferbuit. auxit abundans
 copia quod coram prolato munere creuit.
 celsior ore suo diffusio claustra rigauit.
 et tamen exundans non fecit gratia damnum,
 315 et subiecta fluens et semper plena repletis.
 non maculat umquam madidas haec gloria uestes:
 maiorem haec retinent inspecta Siloa nitorem,
 quae tantum testantur opus. non abluat ullus,
 quae uirtus tanto indicio perscripta notauit.
 320 Nec clausa est laus ista loco: sectata fideles
 gratia sublimes titulos et in aëra misit.
 ipsae etiam sancti meritum sensere procellae,
 grandinis et terror densatis nubibus haesit
 uastandisque locis clementior ira pepercit.

302] cf. II, 109. 317] cf. Ioh. 9, 7 et 11. 321] cf. V, 435.

301 solo *coni. Iuretus*: at cf. I, 44 302 sed *Barth* pergressa *P*
 303 hanc *S*: hunc *RPVv* 304 adibere *V* medellis *R* medelis *Sv*
 306 admictus *P* 309 uicina *S¹* 310 contactam *R* 311 efferuit
RPV ausit *R* 315 et ante subiecta *om. R* 316 quamquam
Gronov madidus *R¹* uestes gloria *S¹* 317 inspecta cod. *Iureti*
v: inspecta et *R* inspectae *PSV* ut stagna Siloa *Barth* infecta et
Coa Gronov 318 totum *v* abnuat ¹*coni. Iuretus* 319 tanta *R*
 prescripta *S* 321 sublimis *RPV* cod. *Iureti* in aëra] iera *P*
 322 ipse *P* 323 denses *R* 324 clementior *Iuretus*: dementior *RPSV*
 cod. *Iureti*

- 325 Quidam confidens ueram se ferre salutem,
si quicquam e sancti licuisset limine templi
ad propriam deferre domum, benedicta salubris
congaudens famulus suscepit praemia cerae.
experta est gauisa fides, quid pectore toto
330 senserit: auxilium spes expectata reuexit.
euasit protectus ager iacula illa liquoris
saxeae et adstrictae glacialis uerbera lymfae,
hac fructus satione tegens, quae condita terrae
extendit patulos uotiuua ad tegmina ramos.
335 indulatum stupuit uicinia cuncta fauorem
et patuit ueris uirtus iam cognita signis.
Non ego centenis possem haec praeconia linguis
cuneta loqui aut tantas uirtutum euoluere palmas.
nec mihi mendacis pulsanda oracula Foebi
340 nec confictarum plectra expectanda sororum.
nos alter repleat tantae ad praeconia laudis
spiritus et nostro det uerba et gaudia cordi.
ut uerum cantare queam, mea Musa patronus
me foneat uegetetque meum sua gratia sensum,
345 ne uincar splendore operis neu lumine tanto
obrutus instabiles oculos a luce reflectam,
perspicuoque canam celsa et caelestia sensu.

325—336] Greg. Tur. l. c. Cum autem ad templum sanctum quidam deuotus fide plenus accessisset, et gratiam sancti sitiens cogitaret quid de beata aede raperet ad salutem, prope sepulcrum accedens aedituum supplicat, ut sibi parum [per] benedictae cerae largiretur e tumulo. quam accipiens laetus abscessit et agro, cui frugem seuerat, confusus imposuit. adueniens autem tempestas saeuissima, quae uiciniam in annis praecedentibus saepe uastauerat, ab hac est prohibita benedictione, nec ibidem ultra, uti consueuerat, nocuit.

330] cf. V, 466. 344] cf. IIII, 276.

325 se ferre] referre *R* 326 e sancti] escim *R* 327 adpropiam *R*
 328 famulis *S^t* eaere *V* 330 expecta *R* reuixit *SV* 332 lymphae
Sv 333 ac *Sv* 334 germina *S* 335 uicina *R* 336 ueris] uires *S*
 338 *aut *V* 339 mandacis *P^t* pulsando *RPV* phoebi *Sv* 340 ex-
 spectanda *Vv* 343 ut] et *R* queat *S* queat mea Musa, *Brandes*
 patronos *R^t* 344 uegitetque *ex* netigetque *S* 345 neu *SV*: ne *RP*
 347 canum *S* celestia *R*

crede deo, lecture, pio, quae credere nobis
ambigis, et Christo cuneta haec procluia nosces,
350 quae dedit et sancti titulis ad crescere iussit.
Obsequium sollempne pio deferre quotannis
adsuevit populus, reducis cum circulus anni
instauraret ouans sanctae mysteria Paschae.
inuitat properos ueneratio plurima cellae,
355 quae tam praecipuo patuit fida hospita sancto,
angelico possessa uiro. prona ora madescunt
fletibus et lacrimis sancti uestigia querunt.
quae loca contigerit psallens, quae presserit orans,
hinc meminisse uolunt, in quo libauerit escas,
360 immensa exiguo laxans ieunia gustu,
caelesti auxilio excubii quae cella quietem
fouerit atque breuem membris largita soporem

351—460] Greg. Tur. l. c. Magnifica uero atque desiderabili paschali
festiuitate adueniente populus ad beati cellulam, in qua commoratus saepe
frequentauerat eum angelis, deuotus aduenit. et singula loca allambens
osculis uel irrigans lacrimis, [in] qua uir beatus ante sederat aut orauerat
siue ubi eibum sumpserat uel corpori quietem post multos labores indul-
serat, classe nauium praeparata amnem transire parat, ut beatum sepul-
erum adeat et cum fletu ueniam deprecans coram confessore se prosternat.
nauigantibus autem illis tentatoris impulsu commoto uento classis in pro-
fundo demergitur et sexus uterque ab amne diripitur. eumque inter pro-
cellas fluctuum rotarentur et spes omnis euadendi deperisset, una omnium
uox in clamore profertur dicens: miserator Martine, eripe a praesenti in-
teritu famulos famulasque tuas! his dictis ecce afflatus aurae placidus artus
submersorum subuehens ab undis illaesos omnes litori, quod desiderabant,
unda famulante restituit. nec ullus deperiit, sed euncti saluati paschalia
festa summa cum exultatione perfuneti sunt. non enim defuit illa uirtus,
quae Iordanem scindens populum sub aquarum molibus margine arente
traduxit, ... uel quae nautam submersurum, Martini dominum in-
uocantem, de profundo pelagi ad litus quod optabat elicuit.

353] cf. V, 652.

348 pi*o P	349 noscens R	351 solempne RPV	352 populis V
circulos V	353 instaurarit R	instaurat renouans v	sancti S
misteria P	354 properor PV cod. Iureti	propriae v	cellae R
356 angelica P	possesta R	357 uestigia R	358 psallenq; R
359 aescas S			praeserit V
361 caelestis auxilii excubiiisq;			cellam R
362 adque R ¹ P			

- sublimem uigili recrearit imagine mentem.
 hoc populum congaudet ouans perducere pastor.
- 365 transfretat exceptum numerosis pupibus agmen,
 et fluctus sub classe latent. hue sexus et aetas
 omnis adest. uacuae resident custodibus aedes.
 e cunctis alterna fides penetralibus adstat.
- Interea infusus mortis uel criminis auctor
- 370 inuidiae liuore suae conatibus istis
 obuius ire parat, nauemque adgressus onustam
 fluctibus in mediis uastoque in gurgite mersit,
 inuoluens alto simul omnia rapta profundo
 implicitumque trahens decursu fluminis agmen.
- 375 quam eladem expectabat ouans quantoque triumpho
 optata innumerae numerabat funera mortis,
 diuulos rapiens nutricum a pectore paruos
 dispergensque uagas super inuia caerula clades,
 ast alios cernens nexus ceruice grauata
- 380 mergere depresso quod strinxerat ulna cadauer,
 hos madida iam ueste trahi, sed quaerere caelum
 lumine et infusas uel murmure pellere lymfas.
 interea concors Martini in nomine clamor
 auxilium caeleste ciet. prosternitur omne
- 385 uulgus et humentes fletu perfundit harenas.
 debebat tam laeta dies specialia maestis
 gaudia et eximium sollemni in tempore munus.
 adfuit in mediis confestim mitior undis
 spiritus et dirae rapuit iura improba morti.

366 sq.] cf. IIII, 258 sq.   378] cf. V, 786.   384] cf. V, 556.

- 365 numerosi *R*   368 e *scripti*: et *RPSVv*   penetrabibus *V*
 369 infusos *PV*   infusus hos *cod. Iureti*   infuso *v*   370 inuidiae *S¹*
 371 obuius *V*   aggressus *S*   376 optata *V*: obtata *R*   ob- (op- *S*)
 tatae *PSv*   innumerae *om. PS cod. Iureti v*, sed in *S spat. 7 litt.*
 377 diuersos *S*   378 cerula *PSV*   379 alios *S*: alio *RPVv*   380 merge *V*
 extrinxerat *V*   stringeret *S*   381 madida (i in ras. m. 2) *V*   trahis *R¹*
 celum *V*   382 *om. S*   383 in *delet Brandes*   385 arenas *RPV*
 386 mestis *P*   ^metis (m add. m. 2) *V*   387 solemini *P*   389 improba *S*

- 390 suspendit uaga membra liquor. solidata saluti
 lymfa artus subuexit aquis. non icta natatu
 nec permutatis sulcata et saucia palmis
 inmotum gestauit onus ripisque reuexit
 gaudia, et aduectam numerauit laeta salutem.
 395 agnouit natum genetrix, infantia matri
 haesit et amplexu genitor sua pignora fouit.
 frater, mater, erus, famulus, matrona, propinquus
 conlato coiere gradu, gratesque resultans
 uox cecinit sanctisque deum laudauit in hymnis.
 400 uix audet quisquam confestim credere uisis,
 consulit et trepido dubitantia lumina uoto.
 nec fracta est terrore fides: properatur ad amnem.
 ocius instaurat uegetas noua gratia uires.
 non habitum mutare placet. cum uestibus isdem
 405 exultant, madidoque fides non alget amictu.
 sic ripa ulterior tanto gausa triumpho
 'cantemus domino' laetata et credula dixit.
 praeda inlaesa canit, submersus praedo remansit.
 Ecce iterum dominus scisso Iordanis hiatu
 410 diuisum patefecit iter populumque per amnem
 praegressae iussit se iungere comminus arcae.
 ad fontem remeans uertit sua flumina gurges
 et sistens cursum refluus properauit ad ortum.
 haec loca calcatis populus protriuit harenis,
 415 nauita quae trepidus remo ueloque cucurrit.

399] cf. III, 332. 403] cf. IIII, 532. 409 sqq.] cf. Ios. 3.

390 uagu *P* m̄bra *S* 391 lymphā (a *in ras.*) *S* aquis *S*: quis
RPV cod. *Iureti* ietu *PV* natato *V* iet unatatu *R* hictu
 natatu *cod. Iureti* natantum *Hartel* 392 permotatis *Iuretus fort. recte*
 393 inmutum *P* 394 numerarunt *v* (*sed numerauit, scil. lymphā, etiam*
cod. Iureti) salutes *R* 397 herus *R* herus *S* propinquis *P*
 398 coire *RPV¹* gratasque *P* 399 ymnis *P* 400 audae *P* 401 dubio
 trepidantia *v* 404 hisdem *PSVv* 405 insultant *R* exultant *S*
 407 laeta *cod. Iureti* *v* 408 inlesa *PS* summersus *S* 409 scisso *S*:
 scissu *RPV* sciseu *cod. Iureti* scissi *v* iatu *R¹* 411 se om. *P*
 se coniungere *R* 412 gurgis *RPV* 413 ortu *R* 414 arenis *RPV*

- Quas terrae pontique uias non nominis huius
gloria pernici penetrauit concita saltu,
aequoreas egressa uias et peruia nautis
uasti dorsa maris? ualidis abrepta procellis
420 puppis in ignotum longe delata profundum
extra hominum classisque uias torpore ligatum
turbanis impulsu praeceps intruperat aequor.
egressum spes nulla dabat. nam glute liquoris
inmota obsistens pontus tabulata tenebat
425 obsidione maris. cupientes flamina nautae
tempestatis opem mallent et turbinis iras,
fluctibus in mediis facientes uota procellae.
uerum nulla datur miseris exire potestas.
naufragium tam segne tenet sine motibus ullis.
430 quae natat in pelago, non enat. haeret in undis
detestanda quies. pontus quod sustinet, obstat,
nec uehit impulsu puppem nec sorbet hiatu.
effugii spes nulla patet. nam seruat in undis
fluctibus adstrictam torpens custodia praedam.
435 spes est una deus solus. quaecumque creauit,
et regit. imperium seruant elementa creantis.
ad nutum domini raptim cominota quiescunt,
insuetos motus propere torpentia discunt,
dispositisque prius rebus dat iussio legem.
440 Quidam rumorem sensu meliore secutus
Martini titulos fama uulgante per orbem

416 uias bis *S¹* 417 penetrauerit *R* 419 abrpta *P* arrepta *S*
 420 in *om.* *R* 421 clausisque *S* 422 praeceps *P* 425 flumina *R*
fla*mina* *V* flamina nautae . . . . 427 facientes *om.* *v* 426 mallent
 et turbinis *V*: mallent et turbinis *R* mallentae turbinis *P* malentes turbi-
 nis *S* 429 tenet] te et (*spatium unius litt uac. relict.*) *R* 430 quae
 natant *R¹* 433 effugii spes *scripti*: effugii spes *R* effugiis per *PSV*
 effugii (*om.* spes) *cod. Iureti* effugii uia *v* seruant *R¹* 435 est]
 et *R¹* unda *R* solum *S* quaecumque creauit, et regit. *Hartel*
 quaecumque creauit et regit, imperium seruant elementa creantis. *ego*
 deus, solus qui cuncta creauit et regit imperium seruans. elementa creantis
 ad nutum *Brandes* 436 imperium *P* seruant *Sv*: seruante *RPV*
 elemanta *P¹* 438 insuetus *R* 440 *om.* *S*

conpererat, plena atque piis miracula gestis.
 hic cogente malo solam ratus esse salutem
 ad uerum clamare deum, sic forte precatus
 445 ad caelum uisus lacrimarum fonte rigatos
 erigit atque oculis cordis penetralia iungens
 'aspice' ait 'miseros, spes una et uera salutis.
 Martini miserere deus, qui tanta per illum
 sparsisti in populos diuini signa fauoris,
 450 et meritum uirtute probans exceedere terras
 iussisti titulos etiam trans aequora claros.
 ille suis soluat uel laxet uincula puppis
 suffragiis, cogat diuissas cedere lymfas
 et tandem fluidum rarescere gurgite pontum'.
 455 nec mora et adlapsi propere uis maxima uenti
 expulit abreptam discesso gurgite nauem
 et uexit facili super inuia caerula flatu,
 moxque exoptata portus statione refouit
 nomine Martini uestos simul atque reuectos,
 460 adsiduaque fide dona exorata canentes.

Quis tandem haec sensu capiat? quis carmine pingat?
 quis numerare queat, quis promere? uincitur omne
 ingenium, cohibent pressas praeconia linguas.
 attamen inferior titulis, quos gloria comit,

445] cf. IIII, 231. 448] cf. V, 777. 449] cf. I, 239. V, 83.
 III, 53 sq. 450] cf. 2. II, 507. V, 435. 457] cf. 378. 458] cf.
 V, 783.

442 compereat *PV*   conpererat *S*   plena atque *scripti*: plenaque
RPSv   planaque *V*   443 raptus esset *P*   444 precatus *Iuretus*:
 praecatur *R¹V¹*   precatur *R²PSV²*   445 rigatus *P*   446 adque *R¹P*
 449 in *om.* *V*   diuina *S^t*   panoris *V*   450 probant *PSV*   452 ille
 suis *RP*: illeuis *V*   imlesq; *S*   uallax et *R*   uellaxet *P*   uellax
 et *V*   453 lymfas *R*   lymphas *Sv*   454 tantum *cod. Iureti v*   fluuidum
PS   fluitum *cod. Iureti*   fluctum *v*   rariseere *R¹PV¹*   pontus *S*
 ponti *v*   455 adlapsi *R*   prore *P*   456 expuli*t* *V*   arreptam *v*
 457 facilis *R¹*   cerula *S*   458 mox *S*   refouet *PV*   459 nomin**V*
 uectus *RPVv*   adque *R¹*   reuectus *PVv*   460 assiduaque *S*
 463 ingenitum *RPV cod. Iureti*   praessas *RV*

- 465 quae comperta mihi totiens uel scripta relegi,
cum fari ut dignum est nequeam, uel tangere nitar.
Quidam de sancto repetens sua limina templo
praesidium domui credens se ferre salutis
detulerat secum sanctam ad penetralia ceram,
470 fidens quod tanti benedictio iuncta patroni
tam iustae fidei meritis uirtutis adesset.
et iam tempus erat prodi documenta fauoris.
forte per elapsum serpens incautius ignem
flamma uorax, uires augens per pabula ligni,
475 urgebat iam clade domum. uapor undique in auras
plurimus undantem glomerabat turbine molem.
arida sorbebat rapiens atque obuia lambens
et solas linquens de tanta clade fauillas.
nec spes effugii propius flagrante pericolo.
480 sepserat incumbens propter penetralia terror
et tam contiguam uicina pericula praedam.
ad sanctum rediere preces. clamore fideli
poseitur atque iterant crebrae pia nomina uoces.
ipse erus accensae rutilantia lumina cerae,

467—499] Greg. Tur. l. e. Quidam pro benedictione aliquid de saneta aede assumere flagitans aliquid cerae de sepulcro sancti accepit et infra penetralia domus tamquam thesaurum caelestem reposuit. factum est autem ut inuidia tentatoris immissum incendium domus uoraci flamma circumureretur et sparsum per aridas tabulas cuncta uastaret. interea clamor ad caelum tollitur et beati Martini auxilium imploratur, meminiturque cerae particulae a sancti templo delatae. quae reperta et igni iniecta protinus cunctum restinxit incendium, nouoque miraculo cera, quae ignem alere erat solita, uiolentiam ignis ui sanctitatis oppressit.

479] cf. 433. 482] cf. II, 184.

465 comperta *S* toties *Sv* 466 nito *V* 468 se ferre *scripti*:
efferre *RPSV* afferre *v* cf. 325. *V*, 219 469 sancta *R* 471 iuste *R*
adesse *V* 472 docimenta *RPV* 473 lapsum *PV* 475 urgebat
RSv iam *om. S* 476 mole *R* 477 sordebat *S* adque *R¹PV*
478 liquens *S* 479 effugii *R*: effugit *PVv* efugit *S* propius
(*r eras.*) *V* 480 repserat *Gronov* 481 et tamen *S* et iam conti-
gerant *Gronov* 482 redire *P* 483 adque *R¹P* crebre *R* pia *om.*
cod. Iureti v numina *S* 484 herus *RS* accinsae *R* limina *R*
eaerae *V*

- 485 unguine felici blandam fundentia lucem,
 praetrepida uelox rapit ad penetralia dextra,
 atque inter medias statuens flagrantia flamas
 ignis praesidiis urgumentem reppulit ignem.
 haesit turbo furens. uastator protinus hostis
 490 terga dedit rabiemque ignis scintilla fugauit.
 non ita, si totos iecissent nubila nimbos,
 desuper infusae possent prodesse procellae,
 aut si certantes rapuisser flumina coetus,
 quilibet haec quirent exhausto flumine fontes
 495 tam celeri praestare bono, quam uera potestas.
 ignis praetrepidans refugit sua pabula ceras
 altoresque fauos concors natura pauescit.
 uirtute interimit flamمام, quam lumine nutrit,
 nectare perspicuo redolens pinguid liquoris.
 500 Haec paucis ausus propere percurrere uerbis
 signauit indoctus populo relegenda fideli.
 firmaueret humilem tam grandia gaudia uocem.
 quae quereris descripta parum, mirabere gesta.
 sufficit ut carmen temnens paeconia laudes,
 505 nil morti licuisse, palam cum uita probetur.
 perpetuo urbs Turonum Martino antistite gaudet.

491] cf. Ale. Auit. III, 329.

485 fundantia *R* 486 dextram *PV* 487 adque *R¹* iter *P*
 488 urgumentem *S* ingentem *v* praesidiis surgentem *PV* 492 possint
RPV prodesse *R¹* 494 exausto *RPV* 497 concors *R*: consors
PSVv pauescit *PV cod. Iureti* 498 interimit *R* 499 redulens *PV*
 pinguedo *Sv* 503 quereris *scripti*: queris *R* quaeris *PSVv* de-
 scripta *R* gestam *PV* 504 laudis *Sv* 505 palam est eum *Barth*
 506 perpetuum *v* toronum *RPV* antestite *RPV* (*i in ras. m. 1 R*)
 gaudet. Finit in *ꝝpo ihu* (*in ꝝpo ihu om. RS*) lib. VI. (paulini *add. V*)
 habens uersus (*hab. neīs P hab. uēr. S*) *ccccLXXIII*. *RPSV* Item
 prologus *S: om. RP*

II.

CARMINA MINORA.

PROLOGUS.

DOMINO SANCTO AC BEATISSIMO PATRONO PERPETUO EPISCOPO PAULINUS.

Iterato asinae ora reserastis, qui mihi loquendi fiduciam praestitistis, cum obtecto ore in eo loco uerecundius silentio conticescerem quam imperita uerbositate garrire. sed quae erit de suffragii adsiduitate suggestio, ni uotum loquendo prodidero? domine sancte ac beatissime, specialis apud deum patronae conuersationis angelicae et apostolicae dignitatis: ego conscientia perurguente credideram etiam hoc fuisse nimium, quod potueras notare temerarium, ut ad illam uirtutum tam perspicuam claritatem quasi inluminandus accederem, lucemque tam claram te
nebrarum mearum nube restringerem. sed benigne de his quae scripseram sentiendo duplicatis audaciam iussione, ut etiamnum

2] cf. Num. 22, 28.

1 Domne *R* sancto *om. R* 4 obtecto *R*: obiecta *PS* conti-
ciserem *RP* contitiscerem *cod. Iureti* 5 imperita *S* quae erit
scripsi: quaerit *RPS cod. Iureti* 6 assiduitate *PS* suggestio, ni
scripsi: suggestioni *RP* suggestionem *S* uotum quod *S* prode-
dero *P* 7 apud *PS* 9 perunguente *R* perurgente *S* crede-
deram *P* 11 quasi] quas *R* 12 nubei *R* restringere *P* 13 serib-
seram *P* audacia *P cod. Iureti* passione *S* etiā nunc *S*

illi parietes consecrati uersuum meorum ferant lituras, uel ob-
oedientiae studiis obsequamur, qui ad remedium humilitatis in-
buimur. uersus per Domnissimum meum diaconum sicut pree-
cepisti emisi, quos pagina in pariete reserata susciperet. etiam
5 illos de uisitatione nepotuli mei memor tanti fauoris adieci,
quem charta inscripta uirtutibus et manu beatitudinis uestrae
subscripta sanauerat. uestra praestabit oratio, ut credulitas cre-
scat auxiliis et quae adipisci cupimus scribere, quia permittis,
audeamus.

UERSUS PAULINI DE UISITATIONE NEPOTULI SUI.

Quam modicam stillam quanto torrente rependis,
sancte deus, licet ipsa huius uel guttula roris
a te tam sterili data sit uel praestita cordi..

1 parietis consecrati] cf. Greg. Tur. hist. Franc. X, 31 hic (Perpetuus) submota basilica, quam prius Briceius episcopus aedificauerat super sanctum Martinum, aedificauit aliam ampliorem miro opere. in cuius absida beatum corpus ipsius uenerabilis sancti transtulit.

1] Greg. Tur. de mirac. S. Martini I, 2 sub fin. Haec Paulinus in sexto operis sui libro uersu conscripsit accepto a sancto Perpetuo episcopo de his indiculo. uerum cum ad eum huius indiculi charta uenisset, nepos eius graui tenebatur incommodo. at ille confisus in uirtute sancti: si tibi, inquit, placet, beate Martine, ut aliquid in tua laude conscribam, appareat super hunc infirmum. impositaque charta pectori eius extemplo recedente febre sanatus est qui erat aegrotus.

1 parietis *P* ferent *S¹* uel . . . obsequamur *R*: *om. PS* (uel = et)
2 qui] quibus *S* imbuimur *S* 3 uersos *R²P* dominissimum *R*:
dominiissimum *PS²* *cod. Iureti* dominissimum *S¹* diaē *S* diaconus
cod. Iureti preecipisti *RP* preecepistis *S* 4 quos *R*: quo *PS*
suscepseret *RP* susciperetur *S* 5 illis *PS* nipiutuli *R¹* nepu-
tuli *P* 6 chata *R* carta *P* inscribita *R* 7 suscripta *R* pree-
stauit *P* 8 quae] qui *P* permittis *R*: permittetis *PS* permittemus
cod. Iureti 9 audeamus. *Incp* (*Incp* *P* *Incp* *S*) uersus (ueſ ſ) paulini
de uisitatione nepotuli (*neputuli P*) sui *RPS*

1 stillam *P* *cod. Iureti* 3' sterilis *S* corda *R¹*

XVI. Poet. christ. min. pars 1.

non his obsequiis tam largum flumen egebat,
 5 ut tenuis leuibus foliis qui decidit humor
 tam proffluo augmentum faceret dum labitur amni,
 cum magis ad ramos de ripis surgeret humor,
 dum uitreus fundit nebularum stamina gurges
 contiguumque rapit sitiens uicinia frigus.
 10 inde haec gutta meas tetigit tam prodiga fauces,
 tangeret ut murmur solidi crystalla fluenti.
 quantum haec sola mihi ferret patientia donum,
 ut nullam incideret felix audacia culpam:
 nunc uero his etiam duplicatur gratia signis,
 15 ut nullo te fine canam, uenerande sacerdos.
 non finitur opus quo susciter. addita crescunt,
 quae meminisse iuuet. uirtus dum proditur, adstat.
 tune meas uisis lacrimas? tu fletibus illis
 fers miseratus opem? te uitae altissimus auctor
 20 exorante grauis cohibet lamenta senectae?
 ipsa salus uitam reuehit. deiecerat aegrum
 et paene exanimem morbi uis tanta nepotem
 coniunctamque eidem nubendi lege puellam,
 ut uix iam tenui spirarent corpora flatu,
 25 nec posset sollers tactus deprendere uenas
 subtracto pulsu filo languente latentes.
 me quoque submotum pietas arcebatur ab omni
 officio. exosam uitabant lumina lucem,
 dum poena est. quodcumque uident. spes una pauentis

4 egebat *scripsi*: negabat *R* agebat *PS* 5 ut *R*: et *PS* nec
Brandes 6 augmentum *R*: augmento *PS* 7 ripis uel riuis *Gronov*:
 rupis *RP cod. Iureti* rupes *S* 10 inde *R*: in *PS cod. Iureti*
 stetigit *R¹* prudiga *P* 11 tangeres *P* murmur *RS*: murmor *P*
cod. Iureti marmor *Hartel* tangeris ut marmor *Gronov* tangunt
 ut ramos *Brandes* chrystalla *R* cristalla *P* 15 canaum *P* 16 finit
P cod. Iureti quod *PS* suscitat *S* 17 iubet *P* iuuat *S*
 20 cohibet *P* 22 poenae *P* pene *S* uisi *P* 24 et *P cod. Iureti*
 tenuis *R¹* 25 nec *Iuretus*: ne *RPS cod. Iureti* posset *S*: possit
RP cod. Iureti deprehendere *R* deprehendere *P* 26 subtracti
 pulsus *Iuretus* languente *Iuretus*: lugente *RPS cod. Iureti* 27 sum-
 motum *S* argebat *R* 28 lumine *P cod. Iureti* 29 pauentis *P*

30 cor tetigit iuuenis, causam mandare patrono
 indulti et totiens proprius meminisse fauoris.
 nuper contigerat perlatam euoluere chartam,
 quae tanti ad nosmet meriti peruenerat, inde
 innumera ut miris fulgeret gratia signis,
 35 quis dominus ueri meritum testatus amici
 ornabat sanctum per dona inmensa sepulchrum.
 haec signa antistes dextra signauerat alma
 Perpetuus, tanti gausus laude magistri.
 hanc igitur chartam uix linguae murmure paruo
 40 incunctante fide spes non incerta poposcit.
 exanimi iuueni uires fiducia fandi
 praestitit et fessam laxauit gratia linguam.
 ergo inter medios quos febris mouerat ignes
 uirtutum palmas stomacho coniunxit anhelo
 45 et rapuit, recolendo fidem quae scripsit, in ipsis
 condita uiceribus quidquid conclusa tegebat
 pagina, et ad uotum uelox medicina eucurrit.
 exiluit iussus tanta ad miracula sudor,
 creuit et ad numerum tanti quoque muneris ordo,
 50 ut scribenda fidem faciant, quam scripta retentant.
 non tam pernici suspendunt sucina saltu
 fistucam faeni uicini glute uaporis,
 quam citus ad chartam madefacti corporis humor
 mandato celerante redit. spe uita reuertens
 55 affectu quaesiuit auum quasi nuntia tanti
 muneris, et reliquis iussit me iungere signis
 quam persensit opem. tali mandanda patrono est
 40] cf. VI, 299. 51] cf. II, 350.

30 mandare *Iuretus*: mandata R mandante PS cod. *Iureti* 31 to-
 ties S 32 perlatam *Brandes*: perfectam RPS 33 tanti *Iuretus*:
 tanta RPS cod. *Iureti* ad R: et PS cod. *Iureti* index *Iuretus*
 37 antestis ex antistis R 38 laudi P 41 iuuenis R inueni S¹
 42 et nefessam RP 43 ignis RP 44 anello RP 45 recolendo P
 fides *Brandes* scripsit R 46 quiequid RS 48 exsiluit P 50 fa-
 ciant S¹ scripta R 52 festucam S 53 citius R cartam P
 madefacti R: madefacit P cod. *Iureti* madefecit S 54 spe uita] la-
 cuna in S 55 afflictum *Brandes* auium R 56 numeris RP

causa rei. adsistit propior clementia sancti
et culpae offensam releuat tutella fauoris.
 60 nec mora commoditas numerum praegressa dierum,
quo saepe ignaros spes dinumerata feffellit,
auxiliis orantis adest. nec clauditur ullis
gratia uera locis nec uires terminus artat,
quas deus adecumulat. propter curatio tangit,
 65 qua saluator adest. tam longe abiuneta sepulchro
cellula suscepit, quod mens adtentu poposeit,
atque ipso ingressa est quo credita gratia puncto.
ille aeger letumque pauens uxoris amatae
fit medicus suadetque fidem mittendo salutem,
 70 poscit et ille torus, quidquid persenserat iste.
est certamen opem retinere et quaerere partem.
hic possessa timet dimittere, at illa probatis
se quoque saluari festinat credula signis.
si + dure inque uices ambo optant, ambo retentant,
 75 atque haerens uni pietas succurrit utriusque.
grates, sancte, tibi, dum spiritus hos regit artus,
mens et lingua canet. nunc respice cetera clemens
membra domus, celeris reuehens fomenta salutis,
et tibi commissam propior solare senectam,
 80 optata indulgens propere uel praestita seruans.

58 proprior *P* sancti *Iuretus*: sanctis *RPS cod. Iureti* 59 reue-
lat *R¹S¹* reuelat *P cod. Iureti* tutela *R²S* 60 piae gressea *P*
piæ prægressa *cod. Iureti* 61 quo *R*: qua *P cod. Iureti* quae *S*
 64 adcomolat *R* accumulat *S* 65 qua *S*: quas *RP cod. Iureti* se-
pulchra *S cod. Iureti* 66 attenta *R²S* 67 adque *R¹* quod *R¹PS¹*
 68 letumque *R* loetumque *S* 70 illa toris *Iuretus* quicquid *RS*
 71 patre *R* partam *Iuretus* 72 possesa *R* ad *R¹P cod. Iureti*
 73 quoque] quo *P* 74 duræ *P*: om. *S* siue dure *cod. Iureti* siue
duo *P*. *Pithoeus* sic iure? obtant *R*: ortant *P cod. Iureti* orant *S*
 75 adque *R¹* 76 regit *PS cod. Iureti*: reget *R Iuretus* cf. *Verg.*
Aen. IIII, 336 79 proprior *RP¹* 80 prestitia *R* seruans. Finiunt
(finit *P*) ueſſ (ueſſ *S*) paulini de uisitatione nepotuli (nepotuli *P*) sui *PS*:
om. *R* Incepint (item *P*) ueſſ (allii *S* alius *P*: ueſſ paulini *V*) de
orantibus *RPSV*

UERSUS PAULINI DE ORANTIBUS.

- Quisque solo adelinis mersisti in puluere uultum
 humidaque inlisae pressisti lumina terrae,
 attollens oculos trepido miracula uisu
 concipe et eximio causam committe patrono.
- 5 nulla potest tantas complecti pagina uires,
 quamquam ipsa his titulis caementa et saxa notentur.
 terrenum non claudit opus, quod regia caeli
 suscepit et rutilis inscribunt sidera gemmis.
 Martini si quaeris opem, trans astra resurgens
- 10 tange polum, angelicum scrutatus in aethere coetum.
 illic coniunctum domino perquire patrōnum,
 sectantem aeterni semper uestigia regis.
 si dubitas, ingesta oculis miracula cerne,
 quis famuli meritum uerus saluator honorat.
- 15 accedes reliquis inter tot milia testis,
 dum narranda uides sollers et uisa retexis.
 in sanctis quidquid signauit pagina libris,
 instaurat renouante deo. quo munere gaudent
 caecus, clodus, inops, furiosus, anxius, aeger,
- 20 debilis, oppressus, captiuus, maestus, egenus.
 omnis apostolicis gaudet curatio signis.
 qui flens adfuerit, laetus redit. omnia cedunt
 nubila. quod meritum turbat, medicina serenat.
 expete praesidium: non frustra haec limina pulsas.
- 25 in cunctum perget pietas tam prodiga mundum.

2 allisae Barth praessisti V 4 cōmite R 5 complecti S uires]
 laudes Iuretus 6 cementa S et in ras. S 7 regi V¹ 8 ritulis S
 rutulis V 10 angelicam V 11 illunc V 12 semper p V 14 qui V
 15 accedes Iuretus reliquos S testes S 16 solers P uisa
 euauit in V 17 quiequid RSV 18 gaudet R 19 eladus P elau-
 dus SV ager P 20 oppraessus V captiuus P aegenus R
 egenus P 21 apostoliens S¹ 23 turba P 24 expte R puluis P
 cod. Iureti pulsans V et Iuretus 25 pergit S perge cod. Iureti
 Finit opus paulini feliciter (filiciter V) PV Finit S nihil subscriptum
 in R

I. AUCTORES.

1. UERGILIUS.

- I, 63 horrentis . . brumae. — Ge.
     III, 442 sq. horrida . . bruma.
 — 103 nec sopor illud erat = Aen.
     III, 173.
 — 104 cum subito = Aen. I, 509.
 — 127 credo euidem = Aen. III, 12.
 — 142. VI, 270. 371 obuius ire parat
     = Aen. X, 770.
 — 151 talibus et dictis it contra dicta
     tyranni = Aen. X, 448.
 — 168 sq. et iam prima nouo spar-
     gebat lampade terras orta dies.
     — Aen. VII, 148 sq. postera
     cum prima lustrabat lampade
     terras orta dies: cf. III, 584.
 — 179. III, 314 successuque acrior
     ipso = Aen. V, 210.
 — 204 manibus post terga reuinetis.
     — Aen. II, 57 manus . . post
     terga reuinectum.
 — 213 ergo iter incepsum peragit pa-
     triaeque propinquat. — Aen.
     VI, 384 ergo iter incepsum
     peragunt fluuioque propin-
     quatum.
 — 217 (cf. II, 589) obuius aduerso sese
     obtulit. — Aen. X, 552 ob-
     uius ardenti sese obtulit.
 — 221 infrendens = Aen. III, 664.
 — 226 sq. quae talia postquam effatus
     = Aen. X, 298 sq.
 — 227 ex oculis euanuit = Aen.
     VIII, 658.
 — 228 ora parentum = Aen. V, 553.
 — 243 tendere contra = Aen. V, 27.
 — 251 sq. et uestigia retro obseruata
     legit = Aen. VIII, 392 sq.
- I, 260 et moenia linquens. — Aen.
     VII, 670 moenia linquunt:
     III, 300 et litora linquens.
 — 263 comitatur euntem = Aen. VI,
     863.
 — 320 febris . . depasta medullas. —
     Ge. III, 458 artus depasci-
     tur . . febris.
 — 325 fletu rigat ubere uultum. —
     Aen. VI, 699 largo fletu simul
     ora rigabat.
 — 326 sq. et omnem inpleuit clamore
     locum = Aen. III, 312 sq.
 — 329 tum super exanimum sese pro-
     iecit amicum = Aen. VIII, 444.
 — 330. VI, 7 complectitur artus =
     Aen. II, 253.
 — 337. II, 290. III, 237. 322. V, 83.
     VI, 455 nec mora = Aen.
     V, 368.
 — 379 elisos oculos et siccas sanguine
     fauces. — Aen. VIII, 261
     elisos oculos et siccum san-
     guine guttur. VIII, 64 et
     siccae sanguine fauces.
 — 380 lumina torua. — Aen. III, 677
     lumine toruo.
 — 384 stipante caterua = Aen. I,
     497..
 — 386 hostis spolium. — Aen. XII,
     94 Actoris Aurunci spolium.
 II, 5 uicinius bene radens litora terris.
     — Aen. VII, 10 proxima Cir-
     caeae raduntur litora terrae.
 — 20 mens immota manebat. — Aen.
     III, 449 mens immota manet.

- II, 79 (= 319) tollitur in caelum
clamor = Aen. XI, 745. XII,
462.
 — 97 praecisi margine saxi. — Aen.
VIII, 233 praecisis undique
saxis.
 — 118 famis improba auri. — Aen.
III, 57 auri saera fames.
 — 162 forte fuit iuxta tumulus =
Aen. III, 22.
 — 163 (= 209) uana supersticio =
Aen. VIII, 187.
 — 182 molis sepulchri. — Aen. VI,
232 mole sepulchrum.
 — 201 luce fruuntur. — Aen. IIII,
619 luce fruatur.
 — 204 peruenit ad aures = Aen. II, 81.
 — 212 tincta uenenis. — Aen. VII,
341 infecta uenenis.
 — 240. V, 414 cernere erat = Aen.
VI, 596.
 — 260 pandebat ramos, annosa et
braecchia late nexuerant. —
Aen. VI, 282 ramos annosae
que braecchia pandit.
 — 278 haec contra = Aen. I, 76.
 — 290 nectuntur uincula. — Ecl.
VIII, 78 uincula necto.
 — 296 crebrisque bipennibus instant
= Aen. II, 627.
 — 297 spes uicina animos fessis uires
que ministrat. — Aen. VIII, 764 Iuno uires animumque
ministrat.
 — 301 uulneribus donec paulatim
euicta = Aen. II, 630.
 — 379 miserata laborem. — Aen.
I, 597 miserata labores.
 — 402 obuius ire parat. manet imper-
territus ille = Aen. X, 770.
 — 407 diriguere artus. — Aen. VII,
447 deriguere oculi.
 — — uox faucibus haesit = Aen.
II, 774.
 — 408 occidere manus = Aen. VI, 33.
 — — clamor hiantum. — Aen. VI,
493 clamor . . hiantis.
 — 411 iniudit totas spumant asper-
gine cautes. — Aen. III, 534
obiectae salsa spumant asper-
gine cautes.
 — 412 rauco . . murmure. — Ge.
I, 109 raucum . . murmur.
 — 436 immensa mole. — Aen. II, 185
inmensam . . molem.
- II, 442 alte sublatum surgit furiosus
in ensem. — Aen. XII, 729
alte sublatum consurgit Tur-
nus in ensem.
 — 459 renocasti a sanguine. — Aen.
I, 235 reuocato a sanguine.
 — 472 ferri acies = Aen. II, 333.
 — 539 (= IIII, 83. V, 47. VI, 72)
uirtutis opus = Aen. X,
469.
 — 551 rabido . . ore. — Aen. VII,
451 rabidoque . . ore.
 — 552 dentibus infrendens = Aen.
VIII, 230.
 — 579 sq. miscere tumultu interiora
domus. — Aen. II, 486 sq.
domus interior . . tumultu
miseretur.
 — 586 sq. nec quisquam obsistere
contra audet. — Aen. XI,
872 sq. nec quisquam . . ua-
let . . sistere contra.
 — 602 subito turbantur . . tumultu.
— Aen. VIII, 397 subito
turbante tumultu.
 — 633 obstipuere aliis animi. — Aen.
VIII, 530 obstipuere animis
alii. II, 120 obstipuere animi.
 — 670 (= IIII, 479) creber anhelitus
= Aen. V, 199.
 III, 24 (= V, 462) ueniamque pre-
cari = Aen. III, 144.
 — 64 respersam sanguine. — Aen.
VII, 547 respersi sanguine.
 — 71 lecti proceres = Aen. X, 213.
 — 75 hos inter medius. — Aen. I,
348 quos inter medius.
 — 77 aurea fulchra = Aen. VI,
604.
 — 81 descendit sacro montis de-
uertice. — Aen. VII, 674 sq.
uertice montis ab alto de-
scendunt.
 — 82 fulgore coruscans. — Ge.
III, 98 fulgore coruscant.
 — 109 postquam exempta famis epu-
lis = Aen. I, 216.
 — 125 attonitis stupuere animis. —
Aen. V, 529 attonitis haesere
animis.
 — 137 haut dubitanda . . prodere.
— Aen. III, 170 haut dubi-
tanda refer.
 — 138 euentus belli uarios = Aen.
X, 160.

- III, 157 accendere dictis. — Aen.
 III, 197 incenditque animum dictis.
- 164 tartaream effundens . . uocem. — Aen. VII, 514 tartaream intendit uocem.
- 171 iubet ocius omnes = Aen. V, 828.
- 190 leto languentia lumina soluens. — Aen. X, 418 leto canentia lumina soluit.
- 197 pressoque ommutuit ore = Aen. VI, 155.
- 198 leto posuit caput = Aen. XI, 830.
- 198 sq. oraque et artus perfudit . . pallor. — Aen. III, 499 pallor simul occupat ora. VII, 458 sq. ossaque et artus perfundit.
- 221 uoce lacessens. — Aen. X, 644 uoce lacessit.
- 236 et quorum pars magna fui = Aen. II, 6.
- 259 prima ab radice recidens. Aen. XII, 208 imo de stirpe recisum.
- 310 sq. fragor undique uastus horrendum intonuit. — Aen. II, 692 sq. subitoque fratre intonuit laeuum.
- 313 torrentur uisu subito = Aen. VIII, 109.
- — trepidantia corda = Ge. III, 69 sq.
- 321 percurreunt stamina telae. — Ge. I, 294 percurrit pectine telas.
- 334 (= V, 341) nocturna silentia = Ciris 210.
- 356 cauas . . ualles. — Ge. II, 391 uallesque cauae.
- 387 insidias molire uiris. — Ge. I, 271 insidias auibus moliiri.
- 409 dilapsus in auras. — Aen. XI, 595 delapsa per auras.
- III, 88 de uertice flamma. — Aen. X, 270 a uertice flamma.
- 97 uincula tenacia. — Ge. III, 412 tenacia uincula.
- 128 felle uenenii = Aen. XII, 857.
- 144 firmans uestigia. — Aen. III, 659 uestigia firmat.
- III, 216 sq. quod cuique repertum rimanti telum ira facit = Aen. VII, 507 sq.
- 226 tum demum attoniti monstris positoque furore. — Aen. V, 659 tum uero attonitae monstris actaeque furore.
- 231 rorantesque genas. — Ciris 253 genis rorantibus.
- 259 nudat uacuos cultoribus agros. — Aen. VIII, 8 ustant cultoribus agros.
- 283 lingua palati. — Ge. III, 388 lingua palato.
- 312 tempus utrumque = Aen. VIII, 418.
- 326 solio subito rex uidit ab alto. — Aen. XI, 301 solio rex infit ab alto.
- 327 obstipuit uisu = Aen. V, 90.
- 332 crepitantis turbine flammæ. — Ge. I, 85 crepitantibus urere flammis.
- 371 instrueret mensas. — Aen. III, 231 instruimus mensas.
- 476 sanguineum spargens . . rorem. — Aen. XII, 339 sq. spargit . . rores sanguineos.
- 480 (= 505) puluream . . numerum = Aen. VIII, 593.
- 503 efflabant naribus. — Aen. XII, 115 naribus efflant.
- 506 cursus equorum. — Aen. V, 549 cursusque . . equorum.
- 526 uelauit amictus. — Aen. III, 545 uelamur amictu.
- 541 at parte ex alia = Aen. X, 362.
- 548 grama morsu = Culex 50.
- 591 tuta fides = Aen. III, 373.
- V, 8 (cf. 331) mortis . . imago = Aen. II, 369.
- 95 sq. haec uox prima fuit primoque loquentis ab ore eripuit pater atque auditam in uiscera mersit. — Aen. VII, 117 sqq. ea uox auditæ laborum prima tulit finem primamque loquentis ab ore eripuit pater ac stupefactus numine pressit.
- 112 (= VI, 184) manifesta fides = Aen. II, 309.

- V, 251 terram . . uerrere cauda. — Ge. III, 59 uerrit uestigia cauda.
 — 281 triste ministerium = Aen. VI, 223.
 — 329 ad sidera pulsat. — Aen. III, 619 sq. pulsat sidera.
 — 330 proflabat pectore somnum = Aen. VIII, 326.
 — 342 dirigit uisu = Aen. III, 308.
 — 385 morientia corpora = Aen. XI, 665.
 — 387 sq. laetitia mixtoque metu . . credere = Aen. XI, 807 sq.
 — 456 saxa sonabant. — Aen. XII, 592 saxa sonant.
 — 463 depellere pestem = Aen. VIII, 328.
 — 541 rationis egentes. — Aen. VIII, 299 rationis egentem.
 — 542 attonitis stupuere animis. — Aen. VII, 814 attonitis inhians animis.
 — 568 scinduntur . . nubes. — Aen. I, 587 scindit se nubes.
 — 596 fumantem . . nubem. — Aen. III, 572 sq. nubem . . fumantem.
 — 598 (cf. 567) turbine uenti = Aen. VIII, 91.
 — 740 iactati turbine. — Aen. I, 442 iactati undis et turbine.
 — 754 suspensa . . fluctu. — Aen. VII, 810 fluctu suspensa.
 — 758 uela cadunt = Aen. III, 207.
 V, 758 stridore rudentes. — Aen. I, 87 stridorque rudentum.
 — 807 flamma medullis = Ge. III, 271.
 VI, 34 diuersis . . partibus orbis = Aen. XII, 708.
 — 76 (cf. 372) gurgite uasto = Aen. I, 118.
 — 119 portis bipatentibus. — Aen. II, 330 portis . . bipatentibus.
 — 147 sq. Euro ocior. — Aen. VIII, 223 ocior Euro.
 — 257 rorantem . . sanguine. — Aen. XI, 8 rorantis sanguine.
 — 258 caede peracta = Aen. VIII, 242.
 — 366 fluctus sub classe latent. — Aen. III, 582 latet sub classibus aquor.
 — 381 madida . . ueste. — Aen. V, 179 madidaque . . ueste.
 — 385 perfundit harenas. — Aen. XI, 626 perfundit harenam.
 — 419 dorsa maris. — Aen. I, 110 dorsum . . mari.
 — 428 nerum nulla datur miseris exire potestas. — Aen. VII, 591 nerum ubi nulla datur . . potestas; VIII, 739 nulla hinc exire potestas.
 — 441 fama vulgante per orbem. — Aen. I, 457 fama totum uulgata per orbem.
 uis. nep. 76 dum spiritus hos regit artus = Aen. III, 336.

2. OUIDIUS.

- I, 63. IIII, 23 glaciali frigore = Met. VIII, 583.
 — 75 uentorum et rabiem. — Met. V, 7 nentorum rabies.
 — 269 uiscera terrae = Met. I, 138.
 II, 44 liuor edax = remed. am. 389.
 — 236 sanctum et uenerabile signum.
     — Trist. I, 8, 15 sanctum ac uenerabile nomen.
 — 263 arboris unius densum nemus.
     — Met. VIII, 733 sq. querens, una nemus.
 — 416. V, 781 campus aquarum = Met. I, 315.
 — 552 lacerum . . corpus = Met. VI, 562.
 III, 110 arentem releuare sitem. — Her. 4, 174 arentem quae leuet unda sitim.
 — 357 nifidus sol. — Trist. III, 5, 55 nitidi solis.
 — 409 tenues dilapsus in auras. — Met. XIII, 824 sq. corpus mortale per auras dilapsum tenues.
 III, 279 funus miserabile. — Met. XIII, 751 miserabile funus.
 — 506 uoluerum . . equorum = Met. III, 245.
 V, 344 nuntia uerba = Her. 15, 10.

V, 556 (cf. 774) auxilium caeleste = Met. XV, 630. — 781 planus placidarum campus aquarum. — Met. I, 315 latus subitarum campus aquarum.	VI, 54 aërium . . iter = Fast. II, 252. — 396 haesit et amplexu. — Ex Ponto I, 9, 19 haesit in amplexu.

3. LUCANUS.

- I, 380 uultumque in morte minacem. — Phars. II, 26 oculosque in morte
minaces.

4. IUUENCUS.

I, 25 sublimis . . facti. — I, 14 sublimia facta. — 75 uentorum et rabiem. — III, 230 uentorum rabiem. — 114 ope ditatur. — I, 187 opibus ditauit. — 210 penetralia mentis. — I, 541 mentis penetralia. — 361 mersumque tenebris. — IIII, 335 mersasque . . tenebris. — 377 confinia uitae. — IIII, 315 uitae confinia. II, 87 (cf. 145) uestis amictu = III, 763. — 90 sacris altaribus = (Cyprian.) in gen. 477. — 141 uestis erat saetis contexta cameli. — I, 358 texta ca- melorum fuerant uelamina saetis. — 537 (= IIII, 333) diuino munere = II, 188. III, 48 corda fatigans. — IIII, 754 corda fatiget. IIII, 320 sq. regia caeli . . patuit. — I, 503 sq. regia caeli pan- detur. — 403 cordis secreta = I, 339.	IIII, 447 stramine lecti = IIII, 174. — 489 gloria uirtutum claris magis edita factis. — II, 244 clari- ris uirtutis gloria factis. — 561 niueo . . candore nitebant. III, 322 niuis candore ni- tescitur. V, 287 (= 432) corporis artus = I, 656. — 528 uanus . . extruxerat error. — III, 184 uanus . . disper- serat error. — 652 sollemnia Paschae = II, 154. — 747 longa uiarum = I, 262. — 766 sq. formido . . corda quatit. — IIII, 712 quatuntur corda pauore. — 805 (= VI, 102; cf. VI, 12) pec- toris antro. — I, 624 pec- toris antra. VI, 16 mercede laborem. — II, 317 mercede laboris. — 201 (cf. Vis. 19) auctori uitae. — III, 503 auctor uitae. — 229 caeli . . arce = III, 517. — 446 cordis penetralia. — IIII, 7 penetralia cordis.

5. PRUDENTIUS.

II, 20 (= 620) mens humilis = Psych. 199. V, 443 nimborum tela. — Psych. 129 telorum nimbos.	V, 704 crepitare fragorem. — Perist. XI, 56 concrepitare fragor. VI, 234 nocte diurna = Apoth. 629.

6. PAULINUS NOLANUS.

I, 243 uirtute potens = C. XX, 271.	II, 85 iure sacerdotis = C. XV, 112.

II, 508 corde humili. — C. XXIII,	III, 647 speciale decus = C. XXVII,
483 humili corde.	31.
— 690 medicina salutem. — C. XVIII,	V, 451 annua uota = C. XV, 1.
297 medicina saluti.	VI, 471 meritis uirtutis. — C. XV,
— 709 fulta columnis = C. XXVII,	70 uirtutis meritis.
393.	

7. CLAUDIANUS.

II, 657 moderamina rexit. — III. cons.	V, 557 cui militat aér. — III. cons.
Hon. 183 regunt . . . moderam- mine.	Hon. 97 cui militat aether.
V, 475 senserunt damna = in Eutrop. I, 405.	— 576 o nimium dilecte deo = III. cons. Hon. 96.

8. SEDULIUS.

I, 49 nascendi lege. — C. P. II, 39	III, 599 (cf. V, 154) crucis sanctae . .
nascendi sub lege.	uxilla. — C. P. I, 337 sa- cerata crucis uxilla.
— 385 (= II, 514) miracula Christi	V, 187 (cf. 603) dederat documenta
= C. P. I, 26.	fidei. — C. P. III, 2 uir- tutis documenta dedit.
II, 44 (cf. III, 128) nigrantis felle	— 407 rapido . . uolatu. — C. P.
ueneni. — C. P. III, 190	III, 68 rapidoque uolatu.
nigri . . felle ueneni.	— 582 nec dispare causa. — C. P.
— 215 (= V, 313, 320—321) silentia	V, 206 sed dispar causa.
noctis = C. P. III, 219.	— 668 (cf. 691) concludent retia
— 288 (cf. 496) dei cui prona facul- <td>praedam. — C. P. V, 395</td>	praedam. — C. P. V, 395
tas. — C. P. III, 6 deo cui	traxerunt retia praedam.
prona facultas.	— 698 uirtutum signa = C. P. I, 95.
— 463 quid uota moraris. — C. P.	VI, 88 trans fluum siccas stu-
III, 61 nil uota moratus.	puerunt agmina uestes. —
— 488 sq. motu torpentina membra	C. P. I, 140 sica peregrina-
carebant officiis priuata suis.	stupuerunt marmora
— C. P. III, 92 sq. resoluta- <td>plantas.</td>	plantas.
que membra iacebant offi- <td>— 407 cantemus dominq. — Hymn.</td>	— 407 cantemus dominq. — Hymn.
ciiis deserta suis.	I, 1 cantemus, socii, domino.
III, 202 uelamina carnis. — C. P.	
III, 97 uelamine carnis.	

*Addo locos aliquot in commentariis omissos, quibus ipsius poetae uerba
uel sententiae repetitae uidentur:*

II, 60 per tot documenta probatum	III, 352 compositosque dolos. — 318
= I, 181.	compositi . . dol. — 273 con- positis . . dolis.
— 133 fessis ieunia membris. I, 296	— 370 spirans . . . uirus = 276.
fessis solacia membris.	— — extremum uirus = 220.
— 218 simplex animus = II, 32.	— 408 totiens molimina perdens =
— 268 uecors insania = I, 300.	206; cf. 219, 364.
— 497 sanctis precibus = 368.	
III, 79 sancto uenerabilis ore = II, 715.	

II. LOCI SCRIPTURAE SACRAE.

Num.	22, 25	III, 180 sqq.	Marc.	16, 17 sqq.	V, 601 sqq.
—	22, 28	V, 17. E 1	Luc.	1, 11 sq.	V, 725 sqq.
—	22 sq.	VI, 137 sq.	—	3, 11	III, 537
Ios.	3.	VI, 409 sqq.	—	5, 2 sqq.	V, 689 sqq.
III. Reg.	10	III, 392	—	7, 37 sq.	III, 367
—	— 17, 8 sqq.	V, 184 sqq.	—	15, 15 sq.	II, 648
Psalm.	8, 3	II, 75 sqq.	Ioh.	5, 14	VI, 211 sqq.
Esai.	58, 7	III, 68	—	9, 7 et 11	VI, 317
Matth.	9, 20 sqq.	V, 608 sqq.	Act.	7, 58 sqq.	III, 454 sqq.
—	10, 9 sq.	I, 93 sq.	—	10, 44	I, 129 sq.

III. INDEX NOMINUM ET RERUM.

(P = Prologus. E = Prol. carm. min. V = de uisit. nepot. O = de orantibus.)

Adam III, 526.	Defensor episcopus II, 63.
Aegydius, magister militum, Syagrii pater, Arelate a. 459 a Visigothis ob sessus VI, 113 sqq.	Delfica templa I, 302.
Alpes I, 202. 214.	diaconi praefecti areae ecclesiarum III, 35.
Ambatiae uicus (Amboise) V, 533. 555.	diademata gemmata III, 241.
Arborius II, 655. V, 700.	Diana III, 213.
Arrius I, 240.	Domnissimus diaconus E2.
Augustus (Julianus) I, 27.	eculeus V, 280.
Auitianus comes V, 258. 488. 509.	electrum III, 103.
auri fila in uestibus I, 108. III, 94. III, 389 sq.	energumeni in sublime elati V, 429.
Balaam VI, 137.	episcopi formae pulchritudini studere debent II, 49 sqq.
calcei aurati III, 375.	equites pendentes super capita equorum III, 507.
camini ardantis supplicium V, 279.	Eua VI, 193.
cancellus in ecclesia VI, 53.	Euanthius III, 96.
Carnutena moenia III, 255. V, 18.	Eurus VI, 147.
Castaliae lymfae III, 252.	faetor templorum, idolorum, diaboli II, 330. 564. III, 410. III, 290.
Christus I, 2. 14. 35. 105. 121. 138. 163. 219. 231. 305. 385. II, 60. 80. 128. 322. 325. 514. 538. 544. 564. 705. III, 35. 59. 239. 264. 266. 377. 401. 405. 450. III, 22. 295. 304. 316. 344. 347. 486. 580. 586. 589. 611. 644. 666. 671. V, 10. 14. 52. 67. 75. 84. 119. 143. 173. 196. 200. 392. 434. 464. 532. 576. 629. 785. VI, 228. 349.	Falaris (tyrannus) V, 271.
Chuni VI, 93. 219.	Foebus I, 300. III, 211. VI, 339.
elamis duplicata I, 74.	Galli I, 10. 254. II, 15. VI, 99.
Clarus monachus III, 267. 292. 326.	Gallia II, 229. V, 19. VI, 219.
erystalla capacia III, 99.	Gallicae rura I, 141. 251.
	gemmae = pocula gemmata III, 102.
	gemmais uexilla ducum ornabantur V, 705.
	Graecae loquellae VI, 99.
	Hesperia (= Italia) arna I, 214.
	Hilarius (Pictauiensis) I, 182. 256 (286).

- Illyricum I, 242.
 Iordanes III, 253. VI, 409.
 Italia I, 259.
 Ithaciana culpa V, 717.
 Iuppiter III, 209.
- lampadum supplicium V, 289 sqq.
 lector II, 70.
 Leprosus uicus II, 362.
 libro arboris implicito sibila eliciuntur
 III, 15.
 Liger II, 99. cf. VI, 71.
 limes (Gallicanus) I, 140.
 lintea sepulralia I, 338. II, 231.
 loca culta, in quibus sanctorum uesti-
 gia III, 442 sqq. VI, 358 sqq.
 Lupicinus I, 368.
 Lyaeus III, 119.
 Lycontius V, 799.
- Mars III, 209.
 Martinus I, 10. 132. 306. 343. 364. II, 9.
 18. 168. 205. 332. 423. 496. 643. III,
 33. 89. 114. 181. 184. 201. 343. 350.
 401. IIII, 32. 62. 111. 164. 229. 250.
 261. 286. 298. 464. 517. 583. V, 15.
 36. 42. 151. 175. 204. 239. 246. 253.
 266. 271. 295. 316. 433. 461. 468.
 495. 498. 588. 598. 612. 626. 702.
 739. 777. 788. 825. 841. VI, 68. 132.
 383. 441. 448. 459. 506. O 9.
 Maximus imperator Gratiano inter-
 fecto Ualentianum Italianum relin-
 quere et in Illyricum fugere coegit
 III, 14—15. 46—47. IIII, 350.
 medicamina in antiquis libris lecta
 I, 279.
- Mediolanus I, 259.
 Mercurius III, 210.
 Minerua III, 212.
 Molossus V, 241. Molossi IIII, 498. 510.
 V, 324.
 Moyses III, 81.
 Musa IIII, 246. VI, 343. Musae I, 301.
 III, 249.
- olei benedicti uis II, 527 sqq. V, 103
 sqq. oleum quomodo benedicatur
 V, 106 sqq.
 orantes solo strati V, 77. 831 etc.
 osculum pacis II, 632.
- Pannonia I, 12.
- papyri uinela = funes e papyro facti
 V, 290.
 Pascha VI, 353. Paschae tempore ie-
 iunia laxabantur V, 652.
 Paulinus (Nolanus) II, 690.
 Paulinus (Petrie.) senex scripsit: ne-
 potem habuit uxorio uinculo con-
 ligatum P tit. E1. V 20. 79.
 Perpetuus (episc. Turonorum) P tit. VI,
 301. E tit. V 38.
 Petrus I, 129.
 Pietaui I, 288.
 Pictoniae orae I, 293.
 princeps (Iulianus) I, 142: 156.
 psalmorum cantus I, 354. II, 132. III,
 270. 331.
- Rhodanus VI, 141.
 Roma I, 292. Romana moderamina II,
 657.
- saetis cameli contexta uestis II, 141.
 cf. II, 371. III, 241. V, 559.
 Salomon III, 393.
 scribendi studium II, 120.
 Senones V, 445.
 Seres III, 406. serica signa militaria
 III, 623.
 serpentes = dracones in uexillis IIII,
 623.
 Seuerus (Sulpicius) V, 195. eius scripta
 V, 201 sqq.
 signa in uestibus I, 110.
 Siloa (neutr. plur.) VI, 317.
 simma fleetitur orbe III, 75.
 solidi octaua pars = quinque argentei
 (cf. Sulp. Sev. Dial. II, 1, 8) IIII, 74.
 sulphure instillato uulera curabuntur
 VI, 155.
- trabeis insignes proceres III, 73.
 Treuerica moenia II, 486. urbs V, 713.
 Turones II, 16. VI, 506. Turoni V, 492.
 Tyrrenum (mare) V, 743.
- Ualentianus (secundus) IIII, 297.
 uelis claudunt fores III, 96.
 Uenus III, 213.
 uestigia Christi in monte Oliueti V,
 116 sqq.
 Ulcanus III, 211.
- Zaccharias V, 726.

III. INDEX UERBORUM ET LOCUTIONUM.

- A pro abl. comparat.* I, 126 quattuor a lustris geminos minus egerat annos. — *a superfluum* I, 240 ab insano quod fuderat Arrius ore. I, 356 mituit renouatus ab unda. II, 643 orans ab ore. III, 456 efflaret a pectore uitam.
- ablatiuus pro a cum abl.* I, 302 quaterentur Apolline templa. I, 305 nos quibus a Christo sensus pertuntur. II, 180 paucis comitatus. V, 532 famulis habitata dei. VI, 356 angelico possessa uiro.
- ablatiuus loci* II, 455 iacuerunt aggere. II, 711 gradibus renouando ruinam. III, 95 liminibus distinta tremunt aulaea superbis. III, 107 lanceibus discisque adsunt fructus. IIII, 149 hospita terris. IIII, 255 iacent patulis moenia campis (= V, 18). V, 360 ostentans uirtutum stemmata uultu. VI, 273 propinquu rure habitanter.
- ablat. temporis pro accusatiuo* I, 337 geminis horis uotum suspenditur. I, 358 testis non paruo tempore facti. II, 560 tempore multo seruabat clausum custodia seruum. V, 33 haec bis senis pietas defleuerat annis. V, 34 lustris geminis maerens annisque duobus.
- ablatui usus rario* I, 119 cuncto que deum laudarier actu. III, 190 leto lumina soluens. III, 198 leto posuit caput. *abl. finalis* IIII, 72 suggerit absentem nec largitione repertum (*cf. Coripp. Ioh. IIII, 618. V, 412. Iust. I, 87. 314.*)
- ablat. gerundii pro participio praesentis* II, 26 se fore uel causam propere ueniendo salutis. II, 194 desinat error addere supplicium, titulum reddendo alienum. II, 663. 667. 711. III, 383. 451. IIII, 610. 647. V, 355. VI, 286. V 45. 69.
- abnuere = negare.* II, 504 abnuit esse uirtutem qua praestet opem. V, 378 nec sane abnuerim meritis haec debita nostris.
- abstractum pro concreto* P 2 si ita iussisset uestra benedictio. I, 50 tibi seruit deuotio sancti. I, 68 despexit
- insania. I, 87 resecat miseratio partem. I, 323 fratrum religio plangebat cadauer. I, 335 uidit adesse deum fiducia cordis. I, 385 ostentant hostis spolium gaudia plebis. II, 38 disponit uigiles custodia pernox. II, 41 ruit obuia ambitio et populi fauor. II, 91 ut populos uitare posset oratio. II, 113 ut inde sumeret imitatio mores. II, 116 de medio sumpsit dilectio censu. II, 194 desinat antiquus error addere supplicium. II, 268 insania uulgi certat succurrere ligno. II, 295 insistunt gaudia uotis. II, 369 trinas continuans orandi intentio luces. II, 395 cateruas inrupit constantia. II, 434 properat succurrere templo rusticitas. III, 39 mouere precatu ambitio est adgressa uirum. III, 69 exultat spes (= V, 386). III, 222 quae tolerans patientia. III, 449 fletus fundebat clemens miseration. III, 266 texerat admiratio campos. IIII, 449 certat modestia. IIII, 549 gramaia tracta aspre-dine linguae. IIII, 615 frangentem murmura adgreditur medicina patroni. IIII, 660 erubuit ferre repulsam fides. V, 640 uenenum conuertat miseratio patroni. VI, 103 fleetit possessio (*i. e. diabolus*) linguam. VI, 195 praua uoluntas paruit. VI, 204 busta aspergit uirginis error (*cf. adnot. ad uu. 199—202.*) VI, 247 compensat plectenda dolor. VI, 267 molitus columnas temptaret transferre. VI, 329 experta est fides, quid pectore toto senserit. VI, 368 alterna fides adstat. VI, 395 infantia matri haesit. VI, 405 maddoique fides non alget amictu. V 27 me pietas (= pius iuuenis) arcebat ab omni officio. V 40 chartam spes poposeit. V 54 uita reuertens affectu quaequivit auum.
- abstrusa historia i. e. Sulpicii Seueri dialogi* IIII, 3.
- accincta uentis nubila* V, 579.
- accus.* *Graecus* IIII, 210 nexum uestigia pinnis. IIII, 179 mulae, innexae corpora loris. IIII, 183 subfusi

- corda ueneno. IIII, 205 satiati
corda furore. IIII, 230 turpati pul-
uere crines.
actus = uitae ratio I, 119. 188.
ad: II, 354 incendia ad uentum red-
eunt. III, 35 mentem celsam ad
fastigia mundi. IIII, 449 certat ad
inuentam uiolenta modestia pre-
dam. V, 495 reprimens Martini ad
iuissa furorem. V, 578 ad tua uota
rediere procellae. VI, 197 paruit
foeda ad mendacia uerbis. E' 2 ad
remedium humilitatis inbuimur.
V 48 exiluit iussus tanta ad mira-
cula sudor. V 53 ad chartam humor
redit.
ad, *ubi ablatuum expectes* II, 533
dona salutis ad tactum medici re-
currunt. V, 427 ad cuius meritum
miracula paterent. V, 602 attonitis
tanta ad miracula seruis. VI, 128
ad nutum domini quasi turbine
raptus.
accelerare = cito nuntiare. I, 367 ad-
celerat clarum noua gloria factum.
adredi iter I, 198.
*adiectiua et participia substantiuorum
loco posita:* I, 201 praerupta et
concaua. II, 232 per plana patentia.
III, 156 per plana iacentia (= III,
558). IIII, 158 in concaua subdita.
V, 158 in subdita concaua. IIII,
174 per plana per ardua. IIII, 256
auia ruris. IIII, 403 cordis secreta.
III, 433 operum cunctis solle-
mner actis. IIII, 437 caeli ad subli-
mia. V, 414 ad sublimia. IIII, 490
obseura. IIII, 501 uel prona uel
ardua. V, 116 concaua saxi. V, 145
ad sublime poli. V, 178 ad sum-
mum. V, 240 sanctificata — be-
nedita. V, 321 secreta obseura
uiarum. V, 364 austera = austeri-
tatem. V, 569 super ardua. V, 575
per prona. V, 638 lubrica uitae.
V, 652 sollemnia Paschae. V, 701
sancta sollemnia. V, 744 per cae-
rula. V, 786 super innua caerula
(= VI, 378. 457). VI, 29 famae in-
certum. VI, 183 meliore sereno.
adiect. neutr. = *aduerb.* I, 373 mis-
erable fluentum. III, 311 horrendum
intonuit. IIII, 28 resonans laeri-
mabile. IIII, 327 toruum aspexit.
V, 248 toruum minaces.
- adlapsus fluminis II, 103.
adnexum foedus VI, 221.
adpensus = suspensus V, 432.
adquiescere *cum infin.* = uelle P 3.
adsignare = signare, affirmare V, 799.
adstipulator V, 661.
adstruere = affirmare, asseuerare V,
208. = allegare: querellam V, 38.
= dicere I, 282.
adsuscere c. *accus.* IIII, 282.
adtendens luera animae IIII, 663.
adtrita frons = impudens, procax
III, 44. V, 6.
aequare: I, 314 nec orandi modulus se
laudibus aequet. IIII, 398 femina
priscorum titulis aequata uirorum.
aequor *de flumine* V, 626. VI, 75.
aeria (= nebularum) fila III, 355.
tela III, 361.
aeterna unda = baptisma I, 356.
agere = transigere I, 126. agebat so-
lium IIII, 297. agit discipulum
doctor I, 184. agit (= abigit, de-
ponit) uotum successus III, 366.
agger = uia publica I, 212. IIII, 148.
178. V, 328. agger publicus IIII,
155. agger terrae II, 455.
agnoscere = cognoscere II, 387. III,
322. IIII, 393.
allegare: uoces IIII, 273. causam IIII,
46. 299. VI, 10. cladem V, 825.
alter = alius IIII, 253. V, 194.
alterna fides, i. e. Christiani utrique
Ligeris ripae accolentes VI, 368.
altores faui VI, 497.
alumnus fluuius = Liger, qui sub
Martini tutela est VI, 71.
ambigere c. *inf.* = dubitare VI, 349.
ambitio = preces II, 458. 512. 548.
III, 40. IIII, 108. 235. 300. 374. =
adulatio III, 31. = honor, digni-
tas II, 556.
amfibalum IIII, 49.
amictus carnis II, 662.
anacolutha: V, 106 sqq. namque ut
saepe solent fideles uas oleo opple-
tum condere sanctis religione locis
— 126 his persaepe locis exponunt
per uascula pura liquorem. V,
657 sqq. ille ubi agnouit — 665
cuius ut anxietas sancti pia uisceria
mouit. V, 713 sqq. nam cum Treue-
rica permaestus ab urbe rediret
— 720 hunc igitur nimis adflietum
maerore reuisens angelus.

- angelica uerba I, 362. loquellae III, 279.
     coetus O 10.
 anguis = diabolus VI, 192.
 anterior VI, 207.
 anticipare uotum III, 113. IIII, 54.
 antistes = episcopus II, 17. 63. 672.
     689. III, 417. I^{II}I, 35. V, 266. 779.
     858. VI, 298 (Perpetuus). 506. V 37.
 antrum pectoris V, 805. VI, 12. 102.
appositio: I, 152 terrena haec munera
     nummos. II, 200 iuges miserorum
 incendia flamas. 303 celeres pro-
     perantia uota furores. III, 85 ta-
     citi congaudens turba ministri.
     331 consuetos modulamina dulcia
     psalmos. V, 92 murmur blandilo-
     quum, nox expectata. V, 273 rabidi
     furialis turba ministri. V, 280 alii
     robora ligni (triste ministerium)
     parabant. VI, 343 mea Musa patro-
     nus. VI, 496 sua pabula ceras.
 arca sancta IIII, 35.
 archiater (Martinus) II, 704.
 arra muneric VI, 21.
 aspredo linguae III, 549.
 astrigera dominus V, 859. arx caeli VI, 229.
asyndeton: I, 23. 300. 302. 304. 341.
     352. 380. II, 241 sqq. 376 sq. 408.
     413. 417. 445. 518. 596 sq. 601.
     718. 721. III, 158. 271. I^{II}I, 174.
     191 sq. 307. 396. 467. 476. V, 244.
     747. 834. VI, 438.
 atque *traiectum* VI, 442.
 attonus = attentus II, 515.
 aurae rumorum VI, 29.
 bene degener I, 15. bene radens II, 5.
 benedicere V, 86. c. acc. VI, 138.
 benedictio P 2. II, 528. 679. III, 7.
     V, 103. 171. 184. 191. VI, 470.
 benedictus II, 696. IIII, 21. 426. 440.
     445. 447. 461. V, 216. 240. 477. 507.
     735. VI, 177. 242. 305. 327.
 benignus larga mercede I, 104.
 bis seni I, 24. V, 20. 33.
 blandiloquum murmur V, 92.
 bruta uox V, 16.
 busta, *de templis deorum* IIII, 290.
     VI, 203.
 cadauer = homo desperatus VI, 380.
 caedes = uerbera I, 175. IIII, 200. 208.
 calcare mundum I, 136. terrena mu-
     nera I, 147. pompas III, 404. gaudia
     mundi IIII, 57. V, 645. fidem VI, 195.
 canon sacer = historia saera V, 201.
 capere = delectare III, 396.
 captiuus *de energumeno* II, 609. V, 408.
     VI, 130.
 captiuo (i. e. impedito) natatu V, 633.
 carnea sententia II, 46.
 cassum ferrum II, 449. ictus II, 472.
     irae III, 159. molimen III, 153.
     rietus III, 371. IIII, 271. — in
     cassum V, 690.
 castrum V, 531.
 cathedra = episcopatus I, 186. II, 13.
 causa = res, condicio, status I, 65. II,
     287. IIII, 30. = desiderium, postu-
     latio, Anliegen I, 282. IIII, 46. 299.
     VI, 10. 35. V 30. 58. O 4. = facultas
     II, 130. = morbus I, 348. II, 652.
     V, 105. VI, 162. = afflictio V, 458.
     = uitium, peccatum III, 453.
 causari = criminis dare, *cum acc. et*
     inf. I, 156.
 cautella fidei I, 81.
 celare III, 26. VI, 289. V 54.
 centeni = centum VI, 337.
 cerebrum = caput VI, 61.
 chaos = inferi II, 202.
 charta = epistula II, 673.
 chrisma II, 530. 564.
 christicola I, 306.
 circumligat ulnas pedibus II, 557.
 clamaret insania Foebum I, 300. cla-
     mans te Christum III, 377.
 clangentes tubae IIII, 14.
 classica bellica = proelia III, 387. 401.
 claustrum II, 245. III, 96. V, 327. 343.
     — claustra sepulchri I, 310. pu-
     doris IIII, 657. *de poculis* III, 101.
     de limite Gallicano I, 140.
 clericus III, 433.
 colla uasorum V, 163.
 comere II, 50. IIII, 555. V, 62. VI, 464.
 comes pietas I, 198.
 commendare = praebere V, 473.
 commoditas = salus, sanitas V 60.
comparatio auctior: multo extantius
     nobilior V, 199. nimium saeuissima
     V, 263.
comparatiuus loco posituui uel super-
     latiui P 3. I, 293. II, 718. III, 330.
     III, 106. 406. 616. V, 76. 250. 309.
     390. 617. 661. VI, 51. 218. 250.
     388. 473.
 comptior IIII, 79.
 concha = poculum III, 100.
 concita in sanctum II, 302.

- condere *cum dat.* VI, 333 condita
terrae.
- confictae sorores = Musae VI, 340.
- confidere de III, 255.
- confinia uitiae (= gulam) ruperat I, 377.
- conflato uariis ex causis corpore I, 348.
- confligere *c. dat.* IIII, 618.
- confossa (= comminuta) sedilia II, 318.
- confusio noctis *de perditione aeterna*
II, 203.
- congaudere *cum abl.* II, 529. IIII, 377.
V, 84. 183. — *cum inf.* VI, 364. —
absolute II, 674. III, 85. IIII, 78.
361. V, 217. 676. VI, 328.
- coniugatio:* absconse VI, 6. adtestatus
pass. II, 181. effebuit VI, 311.
feruēret V, 179. frendrēre II, 580.
frustratus *pass.* II, 241. III, 408.
inf. prues. in ier I, 119 laudarier.
mentitus *pass.* I, 216. 302. II, 264.
III, 217. 312. 356. micauit III, 312.
porgemus IIII, 13. quire II, 273.
quirent VI, 494. resonauimus III,
263. ruitura III, 18. uanuit III, 353.
- coniunctius sine causa positus* III,
175 qualis soleat esse uox rerorum.
III, 204 sqq. nequicquam hostis
temptaret. V, 295 haecine Martini
decuisset in urbe uideri. V 12 quan-
tum haec sola mihi ferret patientia
donum.
- conligare = amplecti II, 30.
- complere furem I, 304.
- compuncto corde I, 97.
- conscius = bene sciens II, 23.
- constrato gurgite II, 419.
- constructio ad sensum:* II, 571. IIII,
119 gratantur uterque.
- consuescere *cum acc.* II, 146. III, 426.
cf. adsuescere.
- consulta = consilia II, 178.
- consummare *absolute* I, 131.
- contiguus = uicinus I, 368. II, 182.
304. V, 417. 627. VI, 73. 300. 481.
V 9. = continuus III, 421. IIII,
347. 520. 629. V, 113. 651 (*contra*
III, 48 continuus precibus. IIII, 92
continuo rotatu).
- contingit *cum inf.* V 32.
- conus *de templo* V, 536.
- cornipedes = equi IIII, 502. 508.
- erates foliorum II, 262. tabularum V,
763. *de templo* V, 570. *de caelo*
nubibus contexto V, 749. *de qui-*
buslibet claustris V, 124. 236.
- creans = creator VI, 436.
- credulitas E 2.
- crepitacula ignis V, 277.
- crescere *cum dat.* I, 77 creuisse calor.
- croceus pallor *de moriente* III, 199.
croceus fucus (aurorae) III, 341.
- crucifixus III, 404.
- crystalla solidi fluenti = fons siue
annis, scil. uirtutum Martini V 11.
- culmen uici IIII, 424.
- culmi *de fistula* III, 4.
- cunctus *cum gen.* IIII, 433 operum
cunctis.
- eupio *cum inf. perf.* II, 466. IIII, 669.
- daemon I, 222. II, 216. 234. 541. 547.
577. 584. 609. 616. III, 153. 219.
344. 381. IIII, 456. V, 323. 402.
505. 861. VI, 39. 82. 222. 251. 253.
271.
- daemonium V, 523.
- dare = facere VI, 350.
- datiuus gerundii:* V, 86 tum bene-
dicendo promi praecepit oliuum.
de I, 89 tradens de neste teporem.
I, 90 recipit de frigore partem.
II, 196 cui poenarum satis est de
crimine solo. II, 502 plus de pre-
cibus lacrimae quam uerba loquun-
tur. II, 706 de munere gratus. III,
69 exultat spes iam propior de
munere tanto. IIII, 5 de ore cla-
resceret. IIII, 193 oculi solo de
lumine Christi pensant tenebras.
V, 43 causa morarum de probi-
tate fuit.
- decentatum oliuum V, 103.
- decernere *cum dat.* = tribuere, dare
I, 98.
- declinatio: nomin. in is pro es:* cf.
famis, luis, molis, rupis. — concordis
femin. V, 68. dispare IIII, 582. V,
582. fide *genet.* VI, 157; cf. *Neue*,
Formenlehre I², p. 379. glute IIII,
104. VI, 423. V 52. haecine V, 295.
indage V, 350. infantum II, 75.
isdem VI, 131. 404. istaec II, 613.
locupletum I, 68. serpentum IIII,
623. sinibus IIII, 450. sitem III,
110. sulphoris VI, 155. — *genet.*
plur. participiorum metri causa
saepissime in um terminatur: agen-
tum IIII, 509. bacchantum II, 235.
caedentum IIII, 172. clamantum
III, 172. clangentum IIII, 14. co-

- lendum II, 162. fluentum I, 373. II, 494. V, 770. frendentum III, 180. fulgentum V, 700. hiantum II, 408. III, 518. horrentum V, 321. iubentum III, 50. IIII, 242. lactantum II, 76. languentum V, 821. laudatum II, 82. maerentum V, 659. minuantum II, 404. VI, 93. morientum I, 178. V, 811. obsistentum II, 83. ouantum VI, 266. pallentum V, 384. patentum III, 499. pauentum III, 516. V, 766. VI, 123. peccantum III, 234. petentum III, 112. piscentum V, 657. plangentum V, 261. potentum II, 156. III, 76. precantum II, 36. III, 107. 234. prensantum III, 347. 353. pugnantum III, 621. pulsantum III, 228. rogantum II, 548. IIII, 236. sedentum III, 508. sientium II, 155. spectantum III, 511. spumantum V, 747. temptantum II, 408. trepidantum II, 403. uenientum V, 136. uidentum III, 125. uolentum VI, 196. uorantum III, 546. decursus fluminis VI, 374. definitio = iussio P 3. defunctus corde I, 311. demersus collis (= complanatus) I, 200. denique = igitur I, 160. II, 151. 548. III, 419. V, 729. densiscit sol tenebris VI, 236. deorsum = infra III, 97. depromere = ostendere III, 83. 439. detrectare *cum inf.* II, 175. deuotio I, 50. dies *femin.* I, 169. III, 70. V, 497. VI, 386. differre = irritum facere II, 595. dilati ad mortem V, 818. diffidere *cum infin.* V, 388. diffusio (oliui) VI, 313. dignari *cum infin.* II, 25. dilectio I, 55. dimidians uerba I, 65. discernere *cum abl.* II, 564. discutere = perquirere VI, 150. dissimulare = neglegere, contempnere III, 33. distendere = implere I, 57. III, 129. — distenditur Gallia V, 19. distentus = refertus III, 238. = extensus, spatiosus II, 16. 228. 259. V, 201. 224. 331. 736. districtio = seueritas: sumendorum ciborum I, 56. districtus = seuerus I, 79. diuiduae nubes V, 568. diuertia mentis II, 43. docilis = doctus (*an* ad docendum aptus?) III, 641. *cf.* V, 3. dogma funestum = haeresis I, 238. donec *cum coni. imperf.* I, 362. II, 246. V, 36. 181. 634. 680. VI, 207. — *cum indic. perf.* II, 21. 301. 510. III, 315. donum = donatuum I, 148. dorsa pratorum III, 541. 544. terrae V, 339. dubius = in periculo uersans: II, 6 dubiam trepidus quo dirigo program = periculosus: III, 204 dubious casus iamiam lapsura minatur. dulcisonis linguis III, 572. dum *temporale cum coni. imperf.* I, 202. 288. dum = cum (*indem, dadurch dass*), *cum indic. praes.* II, 666. III, 257. VI, 124. duplicato *aduerb.* II, 197. duratus in lapides nimbus V, 440. dux = imperator III, 298. effigiare *aliquem* III, 212. *aliquid* III, 581. VI, 228. egredi *cum accus.* V, 409. VI, 418. elidere = prosternere III, 364. III, 182. 186. 190. 465. VI, 206. = conculcare III, 553. V, 447. = perfringere V, 763. = tundere V, 831. eligere *cum infin.* I, 318. ellipsis uerbi: I, 322 (erat). I, 381 (mittuntur). I, 158. III, 535 (ait). V, 559 (reuocabantur uel simile quid). — copula omissa: est II, 186. 288. 496. III, 154. III, 138. 237. sunt: II, 723. III, 185. esse: II, 286. 426. III, 57. V, 378. 778. erat: III, 305. emensus labor VI, 38. emeriti cani III, 391. patroni V, 110. gemmae V, 708. ergo *in apodosi* I, 8. erubescere *cum infin.* III, 660. esox V, 676. esuries III, 383. et *traiectum*: II, 422 hoc tantum et ueris clamauit subdia uerbis. III, 429 haec sola et requies placuit. *cf.* atque.

etsi *cum coni.* II, 465.
euenctio regis IIII, 239.
exanimus I, 323. 329. IIII, 270. VI, 169.
exedere cum accus. V, 735.
excutere IIII, 471.
exitium sceleris III, 247.
exorcista I, 190.
exortus = *ortus*, *natiuitas* V, 727.
expendere = *dare*, *largiri* II, 707.
expetere = *inquirere* I, 182.
expositi (= *extenti*, *spatiosi*) *campi*
 IIII, 266.
extantius = *auctius*, *magis*. V, 199
     multo extantius idem nobilior.
extare = *esse*. V, 61 *dignior extat.*
 VI, 112 *magnumque fide*, *qua cel-*
sior extat. cf. II, 507. — VI, 220
socium uix ferre queas, *qui durior*
hoste extet.

facere cum acc. et inf. II, 76. IIII,
 494. 519. V, 16. 73. 727.
factio mundi I, 256.
famis II, 118. III, 109.
fauorabilius P 1.
ferre = *narrare*, *referre*, *nuntiare* II,
 496. IIII, 181. = *proferre*, *pronun-*
tiare VI, 93. = *appellare* VI, 220.
fidelis IIII, 434. V, 106. 600. 616. VI,
 482.
fidus cum dat. I, 261.
filum = *uena sanguinis* V 26. *fila ue-*
narum II, 522.
fimbria uestis II, 650.
fistuca faeni V 52.
flabria de spiritu hominis I, 336.
fluentum = *oleum* V, 162.
fluxum *corpus* II, 144.
fomes (*peccati*) III, 258.
forsan cum coni. III, 234.
fortasse = *forte* IIII, 154.
frangentem murmura IIII, 615.
fucus = *simulatio* III, 33.
funera morientum I, 178.
funereus V, 293. 299.
furia *limina iudicis* V, 319. *nota*
 VI, 225.

gaudenda sibi II, 49. *gaudendi triumphi*
 IIII, 291.
gentilis turba II, 230.
gerere laudanda I, 118. *ista gerens* I,
 133.
gerundiuum = *infin. fut. pass.* II, 64
defendenda sui molimina forte pu-

tabant consiliū (= *fore ut defen-*
derentur). III, 296 *spondens vir-*
tutem probandam. IIII, 277 *fideret*
tantam diuina ad praemia plebem
uocandam. V, 686 *implendum cre-*
diderant uerbum. VI, 188 *spondentes*
sumptum leuandum. — *partic.* I,
 293 *reuehendus* = *ut reueheretur*.
 IIII, 323 *penetranda tyranni li-*
mina.

glaciale pectus I, 340. II, 521. III,
 192. *membra* II, 669. *corpus* III,
 199. *labra* IIII, 272. *uerbera* VI,
 332. *frigus* IIII, 23.

glacies (plur.) de aqua frigida III, 111.
glorificare V, 786.

gratari cum accus. IIII, 120. *cum inf.*
 = *dignari* IIII, 337. — *absolute*
 = *gaudere* I, 351. 384. V, 89. 838.
 846.

gratificum pectus II, 724. *os* V, 799.
guttae = *pustulæ* II, 623.

heremus masc. I, 22.
heros (*Martinus*) IIII, 79.
hic = *ibi* I, 258. 296.
horrebant silentia noctis V, 313. *hor-*
rentum uiarum V, 321.
horrescere cum accus. V, 114.
horridulus puluis II, 56.
hosptia cella VI, 90. 355.
hostis = *diabolus*, *daemon* I, 215.
 386. III, 204. 224. 263. 380. IIII,
 462. V, 526. VI, 202.
humilis cum dat. III, 35 *mentem*
Christo humilem.
hymni III, 270. 332. VI, 399.

iactatio (febris quartanae) II, 666.
idola II, 257. 337. 398. 425. IIII, 291.
idolicae figurae II, 235. *uenenum* II,
 279. *tigna* II, 563. *effigies* V, 584.
ritus VI, 199.

ignea mens III, 140.
ignifluus sulcus IIII, 91. *lumen* V, 292.
ignitus calor II, 678.

in ablativo temporis additur: III,
 265 *tempore in illo*. V, 20 bis *senis*
silebat in annis. VI, 387 *sollemni*
in tempore. — *in postpositum:*
 III, 120 *uix umeatati tactu defecit*
in oris. IIII, 67 *conuentu in plebis*.
 — I, 105 *in suo uestitus paupere*
Christus. I, 349 *unam suscepit di-*
nuerso in munere uitam. IIII, 37

- aptaret algenti in corpore uestem.
 IIII, 212 ligatae statuarum in imagine mulae. VI, 383 concors Martini in nomine clamor. VI, 399 deum laudauit in hymnis.
- incendia *de terrore belli* II, 607 (*e coni.*)
 incidere culpam V 13.
- incisae uoces VI, 94.
- ineunctante fide V, 134. VI, 299. V 40.
- ineussor = tortor V, 287.
- ineutere = quatere: I, 338 incessis montantur linteua membris. V, 269 inuenti stridentia uincula membris. V, 673 incessus tremuit motato cortice funis.
- indicatiuus in orat. obliqua:* I, 278
 (cernamus) quidnam hic egerunt pocula.
- indiscreta comes (= non separata) II, 224.
- indiuulsus II, 226.
- indocilis = indoctus V, 3.
- inesse = esse. IIII, 173 nec standi lex ulla inerat.
- inferna lex = l. mortis II, 219.
- infinit. subiectum:* I, 32 mage laus est nam tua nunc. — *objiectum:* I, 26 qui uelle probauit. — *infin. histor.* II, 540. III, 112. 326. IIII, 281—284. 361—362. V, 251—252. 289—290.
- infirmus = aegrotus II, 24. 481.
- infundere = perfundere. VI, 369 infusus inuidiae liuore.
- infusio suci V, 102.
- ingenium = ratio. III, 395 quo clypeum regat ingenio.
- ingerere = offerre I, 230 ingestae renuentem uerba salutis.
- inlidit (mare) aspergine cautes II, 411. inlisa terra O 2.
- immba uirginitas IIII, 644.
- implicitus liber IIII, 15.
- inriguum donum (spiritus sancti) I, 128. inrigua fides IIII, 354.
- inriso conamine II, 451 (*cf. III, 219.*)
- insignia = uirtutes, landes, honores I, 10. 237. II, 151. V, 206.
- insimulare = simulare. III, 376 insimulans uerum falso diademate regem.
- insistere *cum infin.* V, 751 insistunt pontum subuertere uenti.
- instanti (= celeri) gressu V, 319.
- instructus *absolute:* III, 416 instructus, comis, facilis.
- inter inane pendens V, 428.
- intercidere = interrumpere. II, 222
 nec tempore saltim intercisa breui uirtutum stemmata cessant.
- interprete affectu V, 30.
- interserere (*alicui aliquid.*) VI, 75 diuisisque locis diffusum interserit aequor (Liger). *cf. Coripp. Ioh.* II, 65.
- intuitus = uultus, oculus VI, 225. 232.
- inxuit domui V, 218.
- ipse = idem II, 248. III, 100. V, 688. VI, 135. 139. 151. V 67.
- iste = hie II, 323. III, 404. IIII, 96. 384. V, 4. 56. 730. V 70.
- iterato *aduerb.* E 1.
- iubae erectae, *de cane* V, 248.
- iuge *aduerbium* V, 178: *cf. Claudian. Mamert. ed. Engelbrecht p. 43. 21.*
- lugis I, 215. II, 200. 264. 378. 561. 661. III, 430. IIII, 300. 351. 374. 380. 430. V, 23. 239. 451.
- ius sequente infinitiuo: II, 250 ius habuit uincire uagos.
- ius = dignitas V, 68. = uis, dominatio, potestas, potentia II, 512. 547. III, 426. IIII, 306. 455. V, 258. 376. VI, 252. — iura II, 594. IIII, 487. VI, 85. 389.
- iuxta III, 71.
- lampas = flamma III, 312. — *musc.*
 = sol I, 168.
- languiduli artus II, 660. hiatus V, 682.
- laruae = daemones II, 613. V, 408. 732.
- latro = diabolus II, 594. 615. III, 173. 227. 290. 329. V, 518. VI, 66. 201.
- lauacrum = baptisma I, 235. sanctum I, 122.
- laxare poenis captiuos V, 854.
- lectio = scriptura sacra IIII, 181. V, 112.
- legere = tangere, perstringere II, 251.
- lepra II, 621.
- letaliter IIII, 127.
- leuia tactu serica I, 110.
- lex = facultas, potestas. IIII, 173 nec standi lex ulla inerat.
- licet ultimus illum clericus laesisset III, 432. — adstringens ualidis licet ora rigentia frenis IIII, 307. licet exigu sereno IIII, 404. rutilans licet inter nubila sudum IIII, 407. licet ora rebellia V, 494. conexis semper crebro licet ordine saxis

V, 538. nec dilata licet properum
captura fefellit V, 671.
lignum sanctum = crux II, 105.
liturae uersuum E 2.
longe = e longinquō III, 308. IIII,
13. V, 136.
luis V, 801. lues I, 241.
luxuries I, 40.
lymfatica pectora IIII, 252.

mage I, 32. 96. II, 34. 68. 86. 149. 375.
III, 17. 58. IIII, 178. 296. 540. 630.
V, 212.
maledicere cum accus. VI, 137.
malle cum infin. perf. I, 83. — uelle
II, 105. III, 89.
marmora = mare II, 417.
martyr (Stephanus) IIII, 454.
medicae manus V, 820.
medicamen dextræ IIII, 138.
medicatus (= salutaris) sueus V, 102.
medicatum chrisma II, 530.
medius = dimidius I, 87. IIII, 115.
= communis II, 116.
melius = magis IIII, 5. 244. — me-
lius conuertere mentes I, 194.
membra oris IIII, 82.
merere et mereri = impetrare, con-
sequi, referre, potiri, contingit I,
109. 334. II, 705. III, 25. V, 17.
711. 792.
mergere cum dat. IIII, 486.
meritum = delictum, noxa, culpa II,
467. V, 378. O 23. — = uirtus,
potentia, opus uirtutis, miraculum
I, 334. II, 432. 504. 507. V, 239.
401. 433. 582. 649. 695. 729. 775.
784. 824. VI, 172. 227. 322. V 33.
O 14.
metricæ res. accumulatio uerborum:
I, 143 imperio, hortatu, prece, lar-
gitione uocatos. II, 400 tigna, aras,
statuas, caementum, saxa, metallum.
III, 169 ambitio, ebrietas, clamor,
furor, ira, tumultus. IIII, 190 in-
pellunt, retinuent, elidunt. VI, 4
cerneris, expeteris, contingeris atque
teneris. III, 414—419. IIII, 187—
188. 216. V, 260—262. 362. 442.
VI, 397. O 19—20. — assonantiae
exemplum manifestum II, 705 quam
meruit medicus Christo medicante
medellam. alia plus minus du-
bia: I, 41 firmam fugit furor. I, 153
me maiora manent maioris. I, 213

peragit patriaeque propinquat. I,
273 praegressa preces pietas. II, 125
sensum senior sententia. II, 491
pallebant pauidi nienca morte pro-
quinqui. II, 558 nec uis nec uincula
ualerent. II, 712 conliso terram
conlapsus corpore. II, 720 membra
simul madidis mollito. III, 21 piam
domini uel pascere plebem. III,
190 leto languentia lumina. III,
221 uirum uitiis uel uoce. III, 281
celsius elati casurus culmine cor-
dis. IIII, 7 uis uerborum uiua uirtute.
III, 10 petunt pars magna patentes. IIII,
564 gemmantia germina guttae. IIII,
623 serica serpentum spiras. IIII,
643 perpetui semper pretiosas flore pudoris. V,
387 mixtoque metu tam magna.
V, 628 raptim remeare retrorsum.
V, 750 perit in pieeo penitus. V,
845 medici meritum merces. VI,
123 pendebat popolorum cura pa-
uentum. — Adam IIII, 526. Au-
tianus V, 258. 488. 509. — caesura
plerumque aut quinaria est aut
ternaria cum septenaria: raro
uersus sine caesura occurunt. —
clāmantum IIII, 172. diaconus tri-
syllabum I, 187. II, 71. IIII, 34.
67. 77. V, 660. 670. ecclæsia II, 331.
III, 151. ēidem V 23. ergo I, 294.
313. II, 177. IIII, 175. V, 318. ērum-
na I, 66. II, 24. 506. IIII, 33. 43.
fidēs II, 685. fidēi I, 81. 252. II,
249. 300. 649. III, 55. 124. IIII, 382.
391. V, 147. 187. 198. 218. 709.
773. — herēmus I, 22. ibidem II,
368. idōla II, 257. 337. 398. 425.
III, 291. idōlicus II, 235. 279. 563.
V, 584. VI, 199. — i consonans
semianimis IIII, 203. Iordanæ IIII,
253. Iordanis VI, 409. — illūs IIII,
367. ipsius III, 285. Ithācianam V,
717. largitione I, 143. III, 72. VI,
188. lēpra II, 621. Lēprosus II,
362. — lusus uerborum: III, 104
ars erat in pretio, pretium pre-
tiosius arte est. III, 229 impius
obiectare pio pietatis amorem. IIII,
61 quis miser esse uolens miserum
miserando refecit. V, 738 nec solo
contenta solo. V, 857 praemissa
sequens, promissa reposcens. —
Mēdiolanus I, 259. mōuere III, 39.

- nefās II, 47. III, 45. 51. 382. paralytica II, 487. VI, 165. perfidia II, 307. — *positio*: III, 75. similitudinum. — *producuntur syllabae breues in caesura* II, 20 precibus inmota. II, 218 animūs et. II, 436 praecepit immensa. III, 463 saeua ut incendia. — *praeente* II, 627. profluui V 6. *recondens* III, 344. religio I, 323. II, 167. 219. III, 383. III, 523. V, 109. 218. 362. 543. rētō V, 636. serō III, 40. 252. — *uersus spondiaci* II, 656. V, 699. 798. — suffrāgium V, 469. — *synizesis* dērat I, 70. dērit III, 73. — týrōcīnī I, 37 (cf. III, 386). — *u consonans ēangelici* I, 2. VI, 211. — Ualentīnianus III, 297. uerō III, 434. ūtrīusque V, 478.
- metuere *cum acc. et inf.* II, 631.
- miserator III, 246.
- missa III, 69.
- moderantes sibila (volucres) III, 572.
- moenia = munia I, 189.
- moenia = oppida II, 152: cf. *Coripp. Ioh. I*, 335.
- molis II, 182. III, 103.
- monstra = daemones I, 304.
- mors, *de gentilitate* I, 197.
- mos: de more I, 149.
- motamen V, 683.
- motare I, 338. II, 231. 607. III, 92. III, 219. 281. 557. V, 270. 673.
- mugiat daemon II, 216.
- multo in certamine (= plur.) III, 399. multa prece III, 123.
- multum perfusi II, 279.
- munditiae cordis II, 126.
- munimen crucis I, 18.
- murmura et murmur *Paulinus appellat carmina sua P* 5. III, 261. V, 2. VI, 1. V 11.
- musica sibila (auium) III, 572.
- mystera sancti ligni II, 105. Paschae VI, 353. m. fontis = baptismus I, 124. — *mysteria de missae solennitate* II, 67. III, 22. 40. V, 406.
- mystica fontis unda I, 319.
- naeuus = macula III, 34.
- nascendi lex i. e. condicio in qua quis natus est I, 49.
- natatus, us VI, 391.
- naturalis rupis II, 97.
- nauiger (fluuius) VI, 76.
- ne = ut non: III, 399. V, 178. 208. 539. — ne saltim = ut ne . . . quidem I, 52. 177. 191.
- nece = non II, 658. III, 454. = ne . . . quidem I, 133. II, 110. III, 45. 189. 487. 659. VI, 100. nec . . . saltim = et ne . . . quidem, ne minimum quidem I, 115. 301. II, 222. III, 446. III, 112. V, 189. 833. nec sic quoque = sed ne sic quidem I, 71.
- necedum = nondum III, 263. V, 773.
- nemus unius arboris II, 263.
- nepotulus E 2. V tit.
- nimis = ualde I, 380. II, 373. 435. V, 259. 313. 720. 736.
- nimum = ualde, uehementer I, 197. II, 300. 457. 554. III, 204. V, 348. 502. 602. 755.
- nimum = permagnus II, 22. 351.
- nubiferae Alpes I, 202.
- nuntia cordi lunina VI, 230.
- objectum deest: II, 98 ambierat. III, 119 respergit. III, 287 referret. III, 184 pertulit. III, 265 stipabat. III, 418 praestat (*nisi forte praestat idem est quod praefertur*). VI, 280 rapit. VI, 429 tenet.
- obsequium = ministerium, honor, cultus I, 52. II, 199. 628. III, 364. 377. 442. V, 500. 662. 815. VI, 351. V 4. — o. funeris II, 233. obsequii honor exequiis praebendus II, 493.
- obstupescere *cum accus.* V, 684.
- obuius iuit I, 222.
- occursus: in occursum properat I, 64.
- odor uini II, 140.
- officium oris = oscula III, 443.
- olim = iam dudum I, 37.
- operari medellas V, 821.
- operatio uirtutum I, 3. V, 109.
- opplore = infundere V, 162.
- opus = miraculum VI, 318.
- orare = fari, loqui I, 314.
- orbita = rota III, 159.
- oxymoron: I, 282 causa adstruitur elatim tacentum. I, 382 uox magna tacentis.
- pacificus liquor = oleum V, 127.
- pacis signacula = oscula II, 632.
- pagina = opus, liber II, 254. 618. V, 793. V 47. O 5. 17. — pagina libri III, 349. V, 480. p. cælestis

- libri = euangelium V, 608. p. historici libri i. e. Sulpitii Seueri dialogi V, 712. pagina in pariete E 2.
- palantia agmina = daemonum cateruae II, 588.
- palla = linteum V, 223.
- part. *praes.* pro uerbo finito II, 306.
- parui = pueri V, 27.
- pastor = episcopus VI, 364. pastores dei III, 20.
- patescit agnitio II, 383.
- patiens *cum dat.* III, 245 peruersis patiens.
- patronus *Martinus* IIII, 458. 494. 616. 659. V, 1. 400. 460. 481. 500. 640. 648. 824. 840. VI, 18. 205. 292. 343. 470. V 30. 57. O 4. 11. — de aliis sanctis V, 110. VI, 145.
- patulus morsus IIII, 548.
- pauefacta VI, 218.
- pauere *cum inf.*: V, 189 paueam contingere laudes. V, 399 pauet contingere.
- pauescere *cum accus.*: II, 386 arma pauescat. V, 49 pondus pauesco. VI, 497 fauos pauescit. — *cum dat.* et *accus.*: V, 714 miseris pauescit interitum. — *cum infin.*: V, 63 se conferre pauescit.
- pax = osculum Christianorum II, 637.
- pellicia uestis IIII, 525.
- pellis = cutis II, 373. 518. IIII, 310.
- pendere: II, 69 sua fautores pendent in uota. II, 515 pendentia (= suspensa) pectora plebis. II, 647 spes mea domini penderet ab ore. IIII, 365 pendens sanctifico semper narrantis ab ore.
- pensa rutilantia de auro in fila ducto I, 108. III, 93.
- per = ad V, 454 repere consuetus per mitia pomula natis. = in *cum abl.* V, 127 exponunt per useula liquorem. VI, 260 facinus male conceptum per uiscera quaerit. — per *pro abl.* *instr.* uel *causae* I, 121. 139. 181. 286. II, 31. 60. 361. 387. III, 156. 283. 296. 327. IIII, 97. 135. 431. 576. V, 3. 127. 159. 170. 238. 344. 422. VI, 94. 473. 474. V 36.
- pererebro IIII, 619.
- perditio = gentilitas I, 230.
- periculum mandati adferre i. e. mandatum neglegere IIII, 48. V, 356.
- permaestus V, 713.
- permittor *cum infin.* III, 154.
- permixtio sexus (= cum sexu) IIII, 630.
- pernicius V, 827.
- perspectio mentis cognatae V, 210.
- peruadere = occupare, rapere VI, 247; cf. *Ind. uerb. ad Saluian. ed. Fr. Pauly.*
- peruasor = diabolus VI, 44.
- pigmenta = colores uarii III, 98.
- pingit Italiā pulcherrima Mediolanus I, 259.
- pinguido = oleum V, 160.
- placidus *cum dat.* III, 245 clemens placidusque reuersis.
- plangunt querellam V, 771.
- plectere reatum V, 308. — plectenda VI, 247.
- pleonasmus*: I, 72 saltim . . . uel. cf. III, 252. — I, 170 subdita submitens colla. II, 399 pariter simul. IIII, 603 rursum rediniua. IIII, 607 rursus recurrens. V, 628 remeare retrorsum.
- pluralis pro singulari*: I, 37 tyrocinii nomina. I, 121 consortia Christi. I, 137 consortia tribuni. I, 159 constantia pectora. I, 287 consortia uitiae. I, 366 post haec miracula. I, 385 miracula Christi. II, 532 dona salutis. II, 626 morbos. IIII, 2 exemplaria libri. IIII, 39 habitacula cellae. IIII, 124 spatia diei. IIII, 413 feminine nomina sexus. IIII, 600 collegia uitiae. V, 94 genitoris nomina. V, 121 munera. V, 217 monumenta favoris. V, 518 collegia latronis. VI, 97 linguis. VI, 209 dona medellae. VI, 328 praemia cerea. VI, 483 nomina. V 62 auxiliis. plurima ueneratio VI, 354.
- plus = magis: II, 502 plus lacrimae quam uerba loquuntur. III, 127 plus placuit quam mira fuit. IIII, 663 plus luera adtendens animae quam gaudia carnis. VI, 66 plus opis apparet studium quam poena latronis. VI, 112 plus clarum.
- plusquamperf. pro imperfecto*. I, 73 superfuerat.
- pocula = potus, liquores III, 102. — pocula III, 384. IIII, 253.
- poena (peine) = cruciatus VI, 50. 66 et saepius.
- pompa II, 108. pompa III, 404. IIII, 242.

- populi = homines, multitudo II, 16.
     35. 514. 608. IIII, 265. 287. V,
     69. 698.
 pori (cutis) I, 284.
 portio (hereditatis) II, 646.
 poscere = sibi nelle: I, 218 quidue
     haec properatio poscat. — poscere
     ab aliquo II, 525. V, 467.
 potare = ποτέσθεν IIII, 354.
 potestas *cum infin.*: VI, 428 nulla da-
     tur miseris exire potestas.
 praeceptio = imperium, iussum VI,
     109.
 praecisum murmur II, 29. praecidens
     tempora lucis nox V, 113.
 praeconia = uirtutes, miracula II, 161.
     574. V, 725. VI, 17. 337. 463. 504.
 praedo = diabolus VI, 65. 408.
 praefata urbs V, 530.
 praefracta uerba I, 65. membra II, 713.
     nomina V, 28.
 praegressi ante = priores II, 165.
 praelibare = gustare IIII, 606.
 praemonstrare gerendum II, 159.
 praesens patronus *i. e. patronus spe-
     cialis urbis Arelatis* VI, 145.
 praesternere (oras) I, 199.
 praesumptio cordis = iactantia, super-
     bia V, 47.
 praetendere = obicere: IIII, 413 nec
     mihi feminei praetendas nomina
     sexus. = condere: V, 748 obtectum
     praetendunt nubila caelum.
 praetrepida manu VI, 486.
 praetrepidans ignis VI, 496.
 praeualida morte premebat I, 197.
 praeuaricatio P 1.
 precari aliquem aliquid: I, 311 iusta
     precor patronum.
 precatu crebro III, 39.
 premere *cum dat.*: O 2 pressisti lu-
     mina terrae.
 pro = ut. I, 35 uincitur Christi mi-
     les pro milite saedi. — pro iure
     II, 198.
 probor *cum infin.* V, 614. 797.
 procer (Aegidius) VI, 122. — proceres
     = monachorum primi III, 171.
 proclaimat linguae partes erumna I, 66.
 profani = ethnici IIII, 262.
 progressus limina V, 403.
 prolepsis: I, 377 ruperat extortae con-
     finia uitiae.
 promerere = impetrare, consequi I,
     295. II, 172. cf. merere.
- promptius V, 57.
 prone uorantes boves IIII, 546.
pron. demonstr. omissum: I, 235 ante
     utero peperit (eum), per quem nunc
     orta lauacio est.
pron. reflex. = is. II, 26. cf. suus.
 properatio I, 218.
 properi cornipedes IIII, 502. propera
     ultio VI, 262.
 propinquare *cum dat.* I, 213.
 propter, aduerb. II, 382. III, 323. IIII,
     366. V, 137. 619. VI, 7. 227. 480.
     V 64.
 psalleret symphonia III, 270.
 pudende V, 542.
 pulsare ad limina IIII, 304. ad sidera
     V, 329.
 punctum (temporis) VI, 151. V 67.
 quamquam *cum coni. plusquamperf.*
     I, 290. *cum coni. prae.* II, 158. V,
     793. O 6. — *cum coni. imperf.* V,
     826. — *participio additur:* II, 354
     quamquam urgente procella. IIII,
     263 quamquam needum fidei uir-
     tute recepta. — *adiectiu additur:*
     VI, 79 quamquam ualidos.
 quanti = quot. VI, 22 quantas linguis.
 quater: III, 213 quatiuentem lustra
     Dianam. IIII, 500 aequora cam-
     porum quateret lasciuia iuuentus.
     III, 512 pendentes linguis (ca-
     num) flatibus alternis tremulus qua-
     tiebat hiatus.
 que *mire positum*: I, 228 ille ut con-
     tigit ora parentum, cumque pa-
     trem teneret perditio, tum saltim
     matrem recepit. — que . . . nec:
     III, 100 sq. cumque ipsa et conchae
     species uideatur et undae nec co-
     hibere putas susceptum claustra li-
     quorem. — que . . . et: III, 267
     factoque et nomine Clarus. III, 374
     et ostro radians gemmisque coru-
     scans.
 querulum uber IIII, 272. clades V,
     825.
 quia *cum coni.* II, 599 quia fuga nulla
     pateret.
 quidquid *cum coni.* I, 5 quidquid ab
     externis uulgasset nuntius oris. —
     quidquid *ad pluralem refertur:*
     V 45 sq. rapuit condita uisceribus
     quidquid tenebat pagina. cf. *Venant.*
Fortunat. C. I., 15, 87. III, 12, 43.

- III, 23^a, 30. VI, 1, 97 *et Wiener Studien 1881, p. 306.*
- quilibet pron. rel.* = quicumque: II, 388 quaelibet opposito consurgat turba tumultu, auxilium satis esse dei.
- quin:* nee mora quin I, 100. III, 187. — quin etiam I, 206.
- quin potius sequente imperatiuo* I, 31.
- quis adi.* I, 173 quis cuneus. IIII, 625 quis locus.
- quisque pron. rel.* = quisquis I, 315 tu, quisque legens tam uilia temnis carmina. VI, 67 quisque fide nutante labas, adtende. O 1 quisque solo adelinis mersisti in puluere uultum.
- quiuis pron. rel. cum coni.* III, 152 quoouis temptasset fallere uultu.
- quo* = ut II, 139 degustare merum, quo tabem corporis aegri sustentaret odor uini. III, 333 quo pellant segnes uegetato corpore somnos.
- quod cum coni. (sine causa)* I, 127. — nec desperarem, quod te de mediis raperet clementia flammis III, 248—253. non dubitans quod posset IIII, 135 sq. creditit quod faueret V, 149—151. uxori ministans, quod fletibus eius expletum pensaret opus VI, 272 sq. fidens quod adesset VI, 470 sq.
- ratio:* III, 66 cerebra ratione. III, 398 tanta dolos ratione cauebit.
- raucisonus* turbo V, 570.
- rea supplicii* . . . noti V, 12.
- reatus* = culpa, scelus commissum V, 308. 382. 395.
- rebellare cum dat.* IIII, 210.
- rebellis cum dat.* III, 195.
- recolere cum accus.* = in memoriam reuocare I, 298. IIII, 617. V, 112. 305. VI, 209. V 45.
- recti discipuli* II, 158.
- rectores* = episcopi II, 153.
- redhibere salutem* II, 480. honorem III, 337.
- redire ad caelum preces* II, 181. — III, 328. VI, 482.
- redolens* nectare VI, 499.
- reduces in semet mentes* VI, 92. *redux annus* VI, 352. *reducis ad sidera Christi* V, 119.
- referor *cum insin.* I, 285.
- reformare* = reddere VI, 247.
- regalis* = caesareus III, 68. 90. IIII, 328. 341. 384.
- regia culmina* III, 71.
- regina (Maximi uxor)* IIII, 363. 371. 391.
- regnans* (= *regina*) IIII, 387.
- reicere cum dat.:* stratis artus I, 101. II, 660. V, 332. VI, 169.
- relator* V, 205. 483.
- renuere cum insin.* II, 562. III, 43. — *cum accus.* IIII, 400.
- respergere* (= mittere) uinum in pocula II, 140.
- respersio pulueris* IIII, 626.
- respicere* = conspicere: II, 188 ad laeuam sordentem respicit umbram.
- resultare noce* III, 230.
- retexere* = narrare II, 14.
- retractare:* nihil retractans = nihil moratus II, 441.
- reuocare* = irritum facere: II, 365 temptatum reuocauit opus.
- reuehere cum dat.* VI, 393 ripisque reuexit.
- reus* = peccator V 58. = diabolus, daemon (*praecipue qui in energumeno est*) V, 412. 428. 521. VI, 41. 59. 147.
- rex* = imperator: I, 150. 169 (Iulianus). — III, 47 (Gratianus). — III, 79. 114. 121. 123. 126. V, 714 (Maximus). — III, 142. IIII, 300. 303. 324. 326. 334 (Ualentianus II.). — I, 286. IIII, 239. 244. 348.
- rogatu adsiduo* II, 510. sollemni IIII, 86.
- roseus pudor* IIII, 587.
- rotatu celeri* II, 312. continuo IIII, 92.
- rubor* = pudor. V, 4 si rubor est tam magna loqui.
- rudis* = insolitus, inexpertus. IIII, 389 at qui non rudibus suetus sudare sub armis.
- ruina* = clades, laesio, damnum. II, 663 (febris) crebras semper repetendo ruiuas. V, 443 uites protenderent crebris nimborum tela ruinis. = morbus. V, 841 post depulsam Martino orante ruinam. = partes aedificii ruentis. II, 396 funditus euersis sternuntur templa ruinis. V, 574 dissiciens sparsam procul

- a conpage ruinam. V, 594 commi-
nuit fragilem delapsa columna rui-
nam. = ruentes VI, 64.
rumpere uocabula mundi i. e. depo-
nere I, 136.
rupis II, 98. 111.
rurestris plebs IIII, 151. rurestres po-
puli IIII, 265.
- sacerdos = episcopus I, 190. 286. II,
14. 48. 85. 166. 511. III, 30. 130.
445. V 15.
saluare II, 569.
sanctificus IIII, 365. V, 121.
sarcina membrorum I, 58.
sat est *cum infin. perf.* II, 526. IIII,
261.
satio salutis IIII, 267. *cf.* VI, 333.
satis = ulde IIII, 341. V, 548.
saxea mens I, 31.
scrutator ueri V, 205.
seiungere *cum abl.* IIII, 41.
semianimus IIII, 203.
senior sententia II, 125.
senium (= maturitas) morum carnis-
que I, 125.
sepultos peccato ueteri IIII, 531.
sequax I, 239.
series neri V, 344. gestorum VI, 130.
134.
serpens = diabolus VI, 193. 293.
sessor = eques IIII, 483.
seuit miracula I, 9.
si cum coni. I, 77. 114. 298. II, 227.
III, 243. IIII, 540. *si tamen* (=
dummodo) *cum coni.* I, 48.
sibi = inter se, inuicem. II, 61 quos
saeua sibi sociarat factio.
sic = tum, deinde II, 452.
sidereae gemmae IIII, 388. cor IIII, 403.
signacula = signa II, 649.
signum (crucis) II, 310. 329. = mi-
raculum III, 418. V, 183. 194. 737.
869. VI, 336. V 14. 34. 56. O 21.
simma ($\sigma\acute{\imath}\gamma\mu\alpha$) III, 75: *cf.* Lamprid.
Heliog. 25, 3.
simul = simul ac V, 467.
sine *postpositum* III, 250 quo sine.
sinuamen II, 99. V, 623.
sistere gressus = ingredi II, 537.
situs (= qualitas) pratorum IIII, 542.
solacium = auxilium, adiumentum,
medicina I, 296. II, 714. III, 332.
IIII, 528. 611. VI, 235. *de uxore*
III, 636.
- sollemnia = missa sollemnisi IIII, 66.
sollicite = diligenter III, 393.
sollicitus = diligens III, 320. V, 156.
solum uie ieiunia II, 133.
sorberet plausta profundum IIII, 160.
spectare = expectare: I, 137 spou-
dentis spectans consortia sancta
tribuni. IIII, 511 uincendi studio
spectantum explore furorem.
specularia (i. e. specula uel occasio)
caedis VI, 148.
spes expectata V, 466. VI, 330. dinu-
merata V 61.
spiramen IIII, 568. V, 91. VI, 170.
spiramina III, 189. IIII, 191.
spirare: uirus III, 276. 370. uerba III,
290. caedes V, 264. 379.
spiritus = diabolus VI, 98.
splendescere = splendere III, 91.
spolium hostis (i. e. mortuum resus-
citatum et diabolo eruptum) ostend-
tant gaudia plebis I, 386.
sponsa dei i. e. ecclesia IIII, 289.
stamina nebularum V 8.
stemmatia palmae *de martyrio* II, 171.
uirtutum II, 223. IIII, 245. V, 360.
stillæ = gutta V 1.
stipulae *de fistula* III, 2.
stupore *cum acc.* III, 148. IIII, 262.
VI, 159. 335.
suadere = persuadere I, 229. II, 476.
III, 282. — *cum acc. et infin.* III,
379 impietas suasura beatum cre-
dere hosti. — *cum acc.* VI, 193
serpens, qui quondam suaserat
Euam.
sub luminis ortu I, 342. monachi sub
nomine fallens IIII, 274. — sub
postponitur III, 380 specie sub nu-
minis.
subdere: V, 649 ad cuius meritum
gaudens se subdere.
subito tempore II, 73.
substantia = facultates I, 70. 99.
subuehere *cum dat.* VI, 390 solidata
saluti lympha artus subuexit aquis
(i. e. ad salutem uel ad ripam sa-
lutem praebentem).
sucina roris IIII, 565. sucina suspen-
dunt fistucam faeni V 51.
sudare proelia IIII, 357.
suetu precandi hora II, 131.
suffragium = auxilium V, 469. 797.
824. E 1. — plur. VI, 453.
suggerere = nuntiare IIII, 72.

suggestio = suasio, consilium *E* 1.
sumptus = cibus, census *V*, 185.

surgit inensem *II*, 442.

sursum = supra *III*, 97.

suspendere = attollere: *II*, 443 dextram suspendit in altum. *II*, 449 suspendit dextera ferrum. *II*, 695. *VI*, 310. 390. *V* 51. = deligare, irritum facere. *II*, 596 suspensus riguit patuli furor improbus oris. sustentacula: *III*, 198 extendens humiles ad sustentacula dextras (*i. e.* ut sanctum sustentarent siue fulcirent). *III*, 430 ut sufficerent iugi tenuissima membra labori et ferrent nigilem per sustentacula (*i. e.* adiumento suo) mentem.

sustentant crystalla lymphas *III*, 99.

suis = eius, ipsius *VI*, 344.

symphonia *I*, 354. *II*, 132. *III*, 270.

synonymorum accumulatio. *I*, 67 fastiditam querellam despexit. *I*, 175 sine caedis uulnere. *I*, 276 pretii mercede. *I*, 300 uecors insania (= *II*, 268. *III*, 369). — *I*, 382 gratia doni. *II*, 364 demens insania. *III*, 127 liuor inuidiae. *III*, 222 uecors dementia (= *V*, 535). *III*, 529 ui-rus ueneni. *V*, 7 desidiae torpore.

taeter = ater: *III*, 311 ignis. *III*, 372 caligo. *V*, 8 mors. *V*, 368 nox. *V*, 504 daemon.

tamquam quod = t. sī *III*, 286.
tanti = tot *VI*, 15.

tantum ut = dummodo *II*, 9 (?).

tardare *cum infin.* *I*, 136 tardauerat rumpere calcati iam uana uocabula mundi.

tartareum cornu *III*, 196. tyrannus *i. e.* diabolus *III*, 261. uenenum *III*, 529. cor *V*, 263.

temporum variatio: *I*, 67 sq. prae-tereunt — despexit. *I*, 116 concutit — persensit. *I*, 374 sq. inquirit — exciuitque. *II*, 394 sq. reualescit — intrupit. *II*, 725 sq. adrogat — prodidit. *III*, 141 mors fugit, sed uita redit. *III*, 357 sqq. sudarent — caperent — exiciat — foueat — adficiat. *III*, 439 sqq. intrupit — haurit — absorbet. *III*, 564 sq. curuant — flectebantque. *VI*, 486 sqq. rapit — repullit. — *II*, 50 sqq. quod compisset — quod

praeferret — premeret — quod proderet.

tempus erat prodi documenta fauoris *VI*, 472.

tepidia fides *III*, 55.

tiro *adi.* *III*, 386 tironibus uiris.

titulus = meritum, dignitas, laus, gloria, honor *I*, 32. 312. *II*, 158. 211. 222. *III*, 262. *III*, 82. 92. 242. 356. 398. 608. 658. 672. *V*, 197. 204. 400. 435. 481. 648. 739. 785. 840. *VI*, 15. 321. 350. 441. 451. 464. *O* 6. — tituli pudoris *III*, 647. laudis titulus *III*, 262. 496.

tortor *de diabolo* *V*, 428. — tortore uerbo *II*, 611. metu *V*, 373.

torus = coniunx *V* 70.

totus = omnis *I*, 271. *II*, 18. 41. 295. 411. *VI*, 491.

traherent praerupta lapsus *I*, 201.

trans: *VI*, 129 praecedensque citos trans flabra et nubila uentos. *O* 9 trans astra resurgens.

transcribere = uersibus scribere *P* 2. — transcripta oratio *i. e.* uita Martini metro heroico exposita *V*, 873. cf. translatio.

transire = superare, supergredi. *I*, 84 transit dextera uotum. — transit mens sidera *II*, 185. *V*, 423.

translatio = uita Martini metro conposita *III*, 1.

trepida fides *I*, 81 (*i. e.* infirma et tenera).

trudere = expellere. *I*, 256 Hilarium insani trusisset factio mundi.

trutinantēi pondera facti *III*, 128.

turbo *de arbore cadente* *II*, 304. = impetus *II*, 313. *III*, 395. *III*, 165. 209. 332. *V*, 226. 570. — turbo mundi *V*, 693. — *de vulgo tumultuante* *II*, 366 violenti turbo tumultus. — *de incendio* *VI*, 489.

turgiduli racemi *V*, 452.

tympana cauae cratis *de uase uitreo* *V*, 236.

tyrannus = diabolus *III*, 261. 360. *VI*, 85. 203.

uector = equus *III*, 509.

uel = et *I*, 20. 113. 248. 305. *II*, 12. 212. 648. *III*, 32. 211. 221. 324. *III*, 247. 602. 620. 623. *V*, 204. 459. 629. 733. *VI*, 256. 270.

369. 452. *E* 2. *V* 3. 80. — uel . . .
 uel = et . . . et III, 21. IIII, 501.
 585 sq. *V*, 599.
 uel = saltim III, 8. 40. 60. 185. IIII,
 64. *V*, 66. 168. 298. VI, 14. 217.
 309. 382. 466.
 uelamina carnis III, 202.
 uellera = nubes *V*, 749. — uellera
 nebularum III, 355. nubis III, 362.
 uenenum = uenenatio. I, 270 ellebori
 gramen subito sensere ueneno mor-
 tiferum totis virus diffundere mem-
 bris. *cf.* uulnus.
 uenerator *P* 3.
 uenit agnoscere IIII, 393.
 uerbum = imperium seu nutus dei:
 I, 281. II, 289. 525. *cf.* VI, 282
 iussio.
 uertigo rotarum IIII, 161.
 uestigia = pedes II, 30. 242. 500. 710.
 III, 210. IIII, 134. 366. 368. 505.
V, 97. 390.
 ueteranum germen I, 28.
 uexillum = signum crucis II, 238. 248.
V, 154. — crucis uexilla IIII, 599.
 uicis = officium, munus. III, 337 uice
 mentis et oris. *V*, 798 clarae celsus
 uice praefectureae.
 uidetur = appetit VI, 245.
 uigiletque remotum interius purgare
 oculum II, 126.
 uilescre coepit sancta patrum grauitas
 III, 28.
 uirtus = uis, potentia I, 224. 272. II,
 186. 249. 390. 393. 505. 535. IIII,
 118. 263. 278. *V*, 135. 144. 198.
 735. 870. VI, 2. 157. 289. 336. 450.
 498. — uirtutis opus = miracu-
 lum II, 539. VI, 72. — uirtus =
 miraculum *V*, 779. VI, 319. — uir-
- tutes = miracula I, 3. II, 157. 223.
 252. IIII, 125. 148. 245. 489. *V*,
 190. VI, 338. *E* 2. *V* 44.
 uisitatio *E* 2. *V* tit.
 uitia = conuicia. III, 221 inlaesumque
 virum uitii uel uoce lacessens (*cf.*
Sulp. Seu. uita Martini 22, 2 audie-
 bantur plerumque conuicia, qui-
 bus illum turba daemonum pro-
 teruis uocibus increpabat).
 umbracula nebularum III, 373.
 umbrae = daemones *V*, 322.
 una cohortis uirgineae IIII, 453. ho-
 rum unus VI, 222.
 unda aeterna = aqua baptismatis
 I, 356.
 unde = quo (suco) II, 719.
 unguen II, 529. 717. *V*, 289. VI, 485.
 unguis: ad unguem conexis saxis *V*,
 537.
 uolumina = undae *V*, 754.
 uotiuia salus II, 483. repulsa IIII, 660.
 uotum = uoluntas, sensus, mens I,
 70. 79. IIII, 85. — uota immor-
 talia = missae sacrificium IIII, 87.
 — non uota parat uocandis popu-
 lis *V*, 554. — uota procellae fa-
 cientes = procellam optantes VI,
 427.
 uonere *cum infin.* *V*, 484 uersu histo-
 riam percurrere uoui.
 ut: nec mirum ut *V*, 600. abnuit ut
 saltim diaconi clarescat honore I,
 187.
 utinam *cum coni. imperf., ubi ex-
 pectes coni. prae.* II, 641 sqq. (*cf.*
 II, 699 sqq.)
 uulnus = uulneratio. I, 175 sine cae-
 dis uulnere. II, 462 patet ecce in-
 noxia ceruix uulneribus nudata tuis.

V. INDICULUS ORTHOGRAPHIAE.

- aërius III, 355. 361. *V*, 415. VI, 48. 54.
 aetherius III, 146.
 apud *E* 1. apud *P* tit.
 arra VI, 21.
 bacchantum II, 235. bacchanted II,
 559. bacchantis IIII, 475. bacchata
 IIII, 482.
- bracechia II, 260. *V*, 677. VI, 179. —
 brachia IIII, 285. 570.
 caementum II, 400. *O* 6.
 caespites IIII, 554 (*P*). *cf.* IIII, 545.
 cautella I, 81. *V*, 520.
 charta II, 673. *E* 2. *V* 32. 39. 53
 (*inde etiam P* 4 ita scripsi).

- clamis I, 74. 107.
 clodus *O* 19. claudus II, 481. VI, 160.
 cludere III, 635. V, 246.
 elypeus III, 212. 395; *cf.* I, 163.
 cohercere I, 245.
 comminus III, 319. III, 20. VI, 157.
     296. 411.
 conectere, conexus II, 630. III, 44. 72.
     271. 336. III, 312. V, 36. 74. 259.
     439. 467. 538. 560. 599. 632. VI,
     142.
 conisus III, 36.
 cordae III, 211. chordae VI, 104.
 cumba II, 4. 419.
 debacchans II, 551.
 dicio I, 170. 209.
 dilectus, us I, 27.
 dinoscere III, 403.
 diriguere II, 407. diriguit V, 342.
 disrumpere I, 310. II, 651. V, 116.
     124. 368. 575. 746.
 dissicere III, 362. V, 288. 574. VI,
     77.
 dulcido III, 385. *cf.* pinguido.
 epistula II, 671.
 erumna: *cf.* metricae res.
 erus VI, 397. 484. *cf.* III, 133.
 exim I, 191. H, 529. III, 39. V, 97.
 exsul VI, 46. exulibus III, 24. exilium
     passim.
 f pro ph: amfibalum III, 49. Delficus
     I, 302. Falaris V, 271. Foebus I,
     300. III, 211. VI, 339. lymfa III,
     252. 376. 576. VI, 277. 332. 382.
     391. 453. lymfaticus III, 252. *cf.*
     II, 716. III, 99. 111. profeta V, 184.
     symfonia III, 270; *cf.* II, 132. I,
     354. zefyrus V, 783.
 faenum III, 448. 461. V 52.
 factere I, 310. II, 214. III, 290.
 factor II, 564. 601. III, 410:
 fistacea V 52.
 frutectum III, 20.
 fulchrom II, 149. III, 77. 91. V, 238.
     584. VI, 63.
 glaeba *passim* (III, 544 glebis PS).
 harena III, 481. V, 123. 752. VI, 279.
     385. 414.
 haut I, 12. II, 294. 345. 420. III, 137.
     268. III, 162. V, 530. VI, 139. 185.
 heremi I, 22.
 il in cautella, loquella, medella, que-
     rella, tutella.
 loquella I, 65. II, 639. III, 147. 279.
     III, 105. 579. V, 21. 93. VI, 99.
 maereo et maestus *codd. passim*.
 (mallo *pro* malo *in libris optimis* I,
     81. II, 105. III, 18. 304. 386. 598.
     VI, 182).
 medella II, 497. 542. 652. 664. 684.
     702. 705. 719. III, 111. V, 496.
     821. VI, 152. 165. 209. 249. 264.
     297. 304.
 milia VI, 35. 119. O 15.
 nelegere III, 286. 596. V, 546. VI,
     195. neglegere III, 11.
 numquam *codd. passim*.
 numquid V, 57.
 obstipui II, 633. III, 327. V, 684. (sti-
     puerunt R II, 405. stipuere P III,
     262: *sed cf.* III, 125. 148. 318. V,
     173. 229. 257. 542. VI, 88. 159. 335).
 occoepit III, 604.
 pellicius III, 525.
 percontari V, 421. VI, 240.
 pinguido V, 160. VI, 499; *cf.* dulcido.
 pinnae (= alae Mercurii) III, 210.
 quamquam *codd. passim*.
 querella I, 67. II, 193. III, 228. III,
     30. 610. V, 38. 771.
 quidquam III, 628. quiequam II, 117.
     III, 60. VI, 91. 326.
 quidquid (*ita P passim*) I, 5. 85. 269.
     II, 267. 567. III, 208. V, 122. 528.
     VI, 125. V 46. 70. O 17.
 quotiens V, 25. 104. 403. VI, 106. 295.
 reda III, 165. 206.
 robor III, 84. VI, 116.
 saeclum *codd. passim*.
 saeta II, 141. 371. III, 241.
 saetosus III, 75. 310. V, 559. 834.
 saltim *codd. passim*.
 sepire II, 100. 202. 243. 349. III, 320.
     658. V, 125. 328. 672. VI, 114. 480.
 sepulchrom I, 310. II, 220. V, 117.
     153. 817. VI, 74. 173. 287. 295.
     V 36. 65.
 solacium *codd. passim*.
 sollemniter III, 433; *cf.* III, 66. 86.
     V, 652. 701. VI, 351. 387.

sollertia I, 53; <i>cf.</i> V, 350. 667. V 25.	uecors II, 268. V, 535. uaecors I, 300.
O 16.	III, 222 <i>PV.</i> III, 369 <i>P.</i>
suboles V, 730.	uesania II, 470. uesana II, 435. uae-
sucina III, 565. V 51.	sana III, 248 <i>PV.</i> uaesano VI,
sucus <i>codd. passim.</i>	199 <i>RPV.</i>
sulphoreus V, 279. 595. sulphoris VI,	(uixillum <i>in codd.</i> II, 238. 248. III,
155.	599. 628. V, 154. 705).
taeter II, 330. III, 139. — teter II,	umectati III, 120. umentis III, 565.
576. III, 311. 372. V, 8. 368. 504.	umida V, 749. humor I, 339. III,
VI, 126.	574. — humentes VI, 385. humen-
totiens III, 41. 206. 364. 408. III,	tis III, 283. humida V, 677. O 2.
465. VI, 465. V 31.	humor V 5. 7. 53.
tranare V, 619. VI, 79.	umquam <i>codd. passim.</i>
tutella VI, 164. V 59.	urguere II, 351. 354. 358. III, 326. VI,
tyrocinii I, 37; tironibus III, 386.	61. 70. 106. 115. 475. 488. E 1.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

pag. 12, lin. 7 dele: 413 inquietos inquietus
 I, 168: *cf. Verg. Aen.* VIII, 459 et iam prima nouo spargebat lumine terras.
 II, 8 *sq.*: traxerit unda nos: tantum ut placidam *Schenkl.*
 II, 455 aggere terrae = *Verg. Aen.* XI, 212.
 II, 612 = *Verg. Aen.* XII, 600.
 V, 394 *sq.*: *post prodat colon, post reatu punctum ponendum.*

ORIENTII CARMINA.

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

ROBINSON ELLIS.

PRAEFATIO.

Uenantius Fortunatus (Uit. S. Martini I, 14—17) ubi de scriptoribus agit, qui in euangeliis enarrata tractauerant carminibus, post Iuuencum Seduliumque commemorat Orientium: *primus enim docili distinguens ordine carmen maiestatis opus metri canit arte Iuuencus. hinc quoque conspicui radiauit lingua Seduli, paucaque perstrinxit florente Orientius ore,* sic enim nomen exhibent Leonis plurimi codices, quamquam in nonnullis *Orientius* est. his mox, interiecto Prudentio (A. D. 348—410), subicit Paulinum Petricordiensem, Aratorem, Alcimum Auitum: unde uidentur Orientius cum Sedulio ut Iuuenco posteriores sic Paulino Aratore Auito antiquiores fuisse. nam Iuuencus quidem teste Hieronymo in Catal. c. 84 *floruit sub Constantino principe*, et quidem, ut idem Hieronymus testatur in Chronico *euangelia heroicis uersibus explicauit anno*

329

XXIII Constantini, ³²⁹ A. D.: Paulinus uero cum Aratore et

330

Auito exeunte saeculo quinto aut ineunte sexto scripserunt (470—550 A. D.): ut in hos fines 330—470 ut Sedulii aetas sic Orientii includenda uideatur.

et de Sedulio ut taceam, Orientium sua scripta demonstrant ineunte saeculo V uixisse. haec enim dicit II, 165 sqq.

respicie quam raptim totum mors presserit orbem,
quantos uis belli perculerit populos.
non densi nemoris, celsi non aspera montis,
flumina non rapidis fortia gurgitibus,

non castella locis, non tutae moenibus urbes,
 inuia non pelago, tristia non heremo,
 non caua, non etiam tetricis sub rupibus antra
 ludere barbaricas praeualuere manus.
 multis fieta fides, multis periuria, multis
 causa fuit mortis ciuica proditio.
 insidiae multum, multum uis publica fecit:
 robore quae non sunt, sunt superata fame.
 concidit infelix cum prole et coniuge mater,
 cum seruis dominus seruitium subiit.
 hi canibus iacuere cibus, flagrantia multis,
 quae rapuere animam, teeta dedere rogum.
 per uicos, uillas, per rura et compita et omnes
 per pagos, totis inde uel inde uiis,
 mors dolor excidium *strages* incendia luctus.
 uno fumauit Gallia tota rogo.

His uersibus significari Uandalorum Alanorumque stragem in Gallia saec. V factam Edmondus Martene, a quo primum ex Turonensi codice editi sunt, iam intellecterat. si quaeris quam stragem, ne id quidem perpense exigenti dubium erit. nam quod dicit Orientius *uno fumauit Gallia tota rogo* nihil aliud potest respicere nisi ad id tempus, quo simul et coniuncto impetu Alani Sueui Burgundiones Uandali in Galliam irrum- pentes omnia ferro ignique uastabant anno 406 A. D. audi Gibbonem nostrum de hac incursione sic loquentem e. XXX. "This scene of peace and plenty was suddenly changed into a desert: and the prospect of the smoking ruins could alone distinguish the solitude of nature from the desolation of man. The flourishing city of Mentz was surprised and destroyed: and many thousand Christians were inhumanly massacred in the church. Worms perished after a long and obstinate siege; Strasburgh, Spires, Rheims, Tournay, Arras, Amiens experienced the cruel oppression of the German yoke; and the consuming flames of war spread from the banks of the Rhine over the greatest part of the seventeen provinces of Gaul. That rich and extensive country, as far as the Ocean, the Alps and the

Pyrenees, was delivered to the Barbarians, who drove before them in a promiscuous crowd the bishop, the senator, and the virgin, laden with the spoils of their houses and altars.'

Neque haec mea tantummodo sententia fuit: sed, quod multo est grauius, Eduardus Freeman, historicorum nostratium longe sagacissimus, ad unam hanc Uandalorum incursionem uersus Orientii referendos esse persuasum habet. sane eandem rem uidetur tetigisse scriptor earminis de Prouidentia Dei (Migne XXI, p. 617) 25 sqq.

quo scelere admisso pariter periere tot urbes?
 tot loca, tot populi quid meruere mali?
 si totus Gallos sese effudisset in agros
     oceanus, uastis plus superesset aquis.
 quod sane desunt pecudes, quod semina frugum,
     quodque locus non est uitibus aut oleis,
 quod fundorum aedes uis abstulit ignis et imbris,
     quarum stare aliquas tristius est uacuas,
 si toleranda mali labes heu caede decenni,
     Uandalicis gladiis sternimur et Geticis.
 non castella petris, non oppida montibus altis
     imposita aut urbes amnibus aequoreis,
 barbarici superare dolos atque arma furoris
     eualuere, omnes ultima pertulimus.

Quibus adde Saluianum de Gubernatione Dei VII 12, 50:
primum a solo patrio effusa est in Germaniam primam nomine barbarem dicione Romanam: post cuius exitium primum arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium et post haec corpus omnium Galliarum: qui locus a Clintono ad annum 406 A. D. merito relatus est, Fast. Rom. I p. 564.

Hanc Uandalicam Galliarum stragem uidit Orientius iam fortassis aetatis adultae, ut ante 400 A. D. natus uideri possit.

Undecimo demum p. Chr. saeculo Sigebertus Gemblacensis (1030—1112 A. D.) libello de uiris illustribus c. XXXIV haec intulit *Orientius Commonitorium fidelium sripsit metro heroico, ut mulceat legentem suaui breuiloquio.* ibi quid signi-

ficarit metro heroico Sigebertus ipse ostendit c. XXXIII *Marcus poeta familiaris Benedicti Casinensis uitam eius a Gregorio descriptam deflorauit heroico breuiloquio et pauca superaddidit.* extat enim hoc carmen Marci Mign. LXXX, p. 185 scriptum metro elegiaco; unde etiam Orientium elegos scripsisse credo significasse Sigebertum. latebat tamen Commonitorium Orientii, nisi quod (teste Riuino in ed. Orientii Lips. 1651) citatus est in ed. Lips. a. 1494 Distichorum Catonis ad illud *Blandus esto* unus uersiculus lib. I, 198. *Hoc aliis facias quod tibi uis fieri,*¹⁾ sed sine scriptoris nomine, donec exeunte saec. XVI Heribertus Rosweyd in monasterio Aquicinetensi (*Achin* siue *Anchin* in Hennegau siue Hainault), elegos 618 inuenit inscriptum habentes *S. Orientii uersus.* hos transcripsit et edendos suscepit Martinus Delrio e Societate Iesu; cuius quae editio Antuerpiae prodiit anno 1600 cum duplice praefatione altera ad lectorem scripta Louanii IIIX. kalend. Februar. ∞. IO. XCIX, altera ad Cardinalem Baronum Louanii V. kal. Septemb. CIO. DC, praesto mihi fuit commoddante familiari meo Ingram Bywater. liber est minutus paginarum 46, quarum 31—46 commentarium habent Delrii. adiecit Delrius emendationes tum suas, tum Schondonchi Fabricii Lipsii. alteram Delrii editionem uidi in Museo Britannico, formae quadratae quam minorem dicunt, Salmanticae impressam a. 1604, paginarum 56, quarum in prima Ramiresii de Prado praefatio est. *D. Laurentius Ramirez de Prado Pium et res Hispanas amantem lectorem saluere iubeo.* hic dicit Delrium relicta Flandria Germania et illis septen-

¹⁾ Locum ex Monacensis Bibliothecae exemplari exscripsi, p. 11. l. 26 (*Blandus esto*) ·i· mitis et affabilis non causa adulatio[n]is sed causa curialitatis et benignitatis. *Esto inquam blandus tribus modis scilicet corde noce et opere.* *Blandus* ·i· humilis corde quod non cogites malum contra proximum sed pocius bonum dulcis et suavis noce et non irascaris contra deum murmurando sicut aliqui faciunt propter aliquam aduersitatem que eis euenerit sed si (l. sis) mitis benedicendo pocius quam male dicendo. *Inde infra successus indignos noli tu ferre moleste.* *Sis favorabilis et benignus opere auxiliando pocius aliquem inopem quam ledendo Vnde Thobias hec facias aliis q̄ sis (? sint) tibi commoda etc.* *Et alibi Que tibi uis fieri, mihi fue etc.* *Vnde quidam hoc facias aliis quod tibi uis fieri.*

trionalibus regionibus, in quibus tot tantasque utilitates catholicae Ecclesiae peperisset, Hispanos suos tandem respexisse et ad eos longo temporis intervallo migrasse. *ego qui hominem ex doctissimis operibus iam diu cognoveram et miratus fueram, nunc autem cum eo magna amicitia coniunctus humanitatem summam et seuerissimos eius mores amo uehementer, uolui beati Orientii libellum Louanii primum in lucem emissum, nunc iterum operis excudendum tradere, ut de te quomodo cumque bene mererer; et ut sanctissimi Hispani uiri poemata haberes et scires etiam Martinum Antonium Delrium apud nos in Salmanticensi collegio commorari: cuius notas ab eodem recognitas adiunximus Orientio, ut si forte adeo fueris in politiori litteratura peregrinus, qui hunc uirum ex aliis operibus non agnoscas, possis ex his notis, possis tanquam ex ungue leonem. uale.*

Inter eos qui hunc Orientii librum I ediderunt post Delrium, unus ante a. 1700 commemorandus est Riinus, a quo is cum commentario nonnulla noua continente denuo uulgatus est Lipsiae a. 1651. sed ne hic quidem codicem Aquicinetinum umquam uidetur inspexisse: nec post Delrium ad hoc usque tempus quemquam scimus cuius oculis submissus fuerit.

Anno 1700 Edmondus Martene, Christianae antiquitatis acer-
rimus scrutator, inter anecdotae quae ex codicibus uaria pro-
tulit *Ueterum Scriptorum et Monumentorum Collectionis* Tom. I.,
Orientii (p. 1—37) totum Commonitorium h. e. librum I antea
repertum cum altero 418 uersuum, additis etiam hymnis qui-
busdam, de nouo edidit ex codice Collegii S. Martini Turo-
nensis: quo inuento codice tota crisis carminum et immutata
est et in firmiore posita fundamento. nam et scriptura ue-
tere et orthographia, quae ad incorruptum saeculum rediret,
et uniuerso genere sinceritatis liber hic Turonensis inter pre-
tiosissimos habendus est; unde etiam perieulum adiit τῶν οὐ-
λῶν, ut inhiantum oculos ac cupidinem moueret. nam post-
quam subuersis antiquae Galliae rebus ex monasterio suo
codex in bibliotecam municipalem migrauit a. 1791, diu
ignotus latuit, donec renascentibus his studiis, a. 1842 in
manus incidit furis et philologi notissimi, Librium dico, qui

dum inter alios Turonensium codices hunc quoque euoluit, furandi ductus rabie, qua mirum in modum insaniebat, eam partem codieis, in qua carmina Orientii inerant quaeque his subnexa est *Uisio fratris Wettini*, exsecuit, abstulit, denique Baroni Ashburnham, ex Angliae optimatibus, uendidit; de qua reluculentissima est diatriba Leopoldi De Lisle, *Notice sur les manuscrits disparus de la bibliothèque de Tours pendant la première moitié du XIXe siècle, Paris 1883.* hinc fit quod in Catalogo codicum Ashburnhamicorum inter Librianos hic numeratur 73, *Orientium* dico et *Uisionem fratris Wettini*: nam ex septem fasciculis, qui codicem complebant qualis a Montfaucono descriptus est in Bibliotheca Bibliothecarum II. p. 1338 et in Dorangii Catalogo codicum Turonensium p. 161, duos tantum furatus est Librius, reliquos quinque reliquerat. sed cum anno 1884 inter alios Ashburnhamicae bibliothecae hic quoque Museo Britannico demandatus esset, per litteras precatus sum Baronem Ashburnham ut mihi Orientium ibi inspicere liceret: quod ut impetraui, quam potui diligentissime totum excussi.

Codex hic Orientii, quem *A* designauit, scriptus est, ut iudicauit E. M. Thompson, curator codicium Musei Britannici, saec. X uergente, nouem foliis membranae, quorum octauum ex loco suo motum et in fine uoluminis additum fuerat, cum inspicerem, fortasse a Librio. singulae paginae binas columnas habent; singulae columnae lineis ad hoc ductis 32 uersus amplectuntur. ultimi folii uerso latere (9^b) alia manu exarata incipit *Uisio quae fratri nostro Wettino ostensa fuerat pridie ante transitum eius.* scriptura, quam Gallicam credo, singularis est neque usitata, praecipue si formam litterarum quot insunt capitalium consideres. sic *P* aliquando sinum habet tam non spatiostum ut paene cum erecto ductu literae coaluerit. *Q* plerumque *Q*, cauda tenuiore, interdum *¶* uerso sinistrorum sinu est. caret *A* sua iunctura ubi saepius legitur in titulo Hymni et hexametro sequente EXPLANATIO NOMINÙ DÑI IANUA QD RESIDETCELOSECRETAQ' PANDAT. est ubi litterae super lineam productae exsurgant ut *Incipiunt*, quod et in *L* notaui.

Ex compendiis scripturae frequentissimum est ', quod plerumque pro *m uel n* positum est, *tū iactatū tamquā iproba dāpno im̄ssum contépne*, nonumquam alia significat *ñl̄* pro *non sunt*, *uix̄ reḡ perdider̄* pro *uixit regit perdiderit* *ñri* pro *NOSTRI*, *é* pro *est*, *nata* pro *natura*. saepenumero inuenitur & pro *et* siue principio siue medio loco siue ultimo uocabulorum, *&iá inueni& m̄d̄uis m̄duendis l̄t̄iferum l̄cō und&im̄e* pro *etiam inueniet metuuis metuendis laetiferum laeto undetimae*, quod antiquitatis indicium habetur. In II. 136 — pro *est* positum uidi; semel *p. ne* = *post ne*. cetera compendia uulgatiora, *y* pro *rum*, *ę* pro *ae*, *b̄* pro *bis*, — *uel* 7 pro *m*.

Color atramenti languit; non raro uitiosa correxit manus, ut mihi uisa est, non multo recentior, sed nigriore usa atramento.

Iam si codicis *A* lectiones cum eis conferantur quas Delrius exhibuit in editione sua ex codice Aquicinetino depromptas, quas *B* signauit, sincerior plerumque *A* euadet, ita tamen ut nonnullorum locorum sanitatem *B* potius praestiterit.

I, 220	- crimen falso alias insimulare noli <i>A</i> time <i>B</i>
I, 244	alterius cuperet qui rapuisse uitam <i>A</i> animam <i>B</i>
I, 310	semper habere tamen, fundere semper aquas <i>A</i> fundere semper aquas semper habere tamen <i>B</i>
I, 391, 2	coniuge possessus, contempta et coniuge liber <i>A</i> cont. coniuge <i>B</i>

uerius hie iudico quod habet *B*: melius enim opponuntur caelebs, maritus, si *et* absit.

At in multo maiore parte uersuum praeferenda est lectio Turonensis.

I, 20	te sine nec linguam soluere, Christe, potes <i>A</i> <i>ne</i> <i>B</i>
I, 347	praetereo clades Spartanas, Troica bella, <i>A</i> praeterea <i>B</i>
I, 379	ut iam pollutis <i>A</i> uitam <i>B</i>

- I, 321 famosos despice uultus *A*
cultus *B uitiose*

I, 324 nemo inter lituos non trahet aure sonum *A*
ore *B*

I, 332 uel bene securus uel bene tutus erit *A*
aut *B*

I, 255 ut te quem raptim fugiens commendat honestas *A*
uitae quem rectae *B*

I, 264 aut arauum solidans puluis odorque tegit *A*
aruum *B*

I, 283 spiceus densis calamus flauescit aristis *A*
apiceus *B*
Spiceus en iam anno 1600 coniecerat Lipsius: nec
potest dubitari uerum esse *spiceus*, quamvis incertum
sit quid exciderit.

I, 290 utque hominum res est, hoc uenit illud abit *A*
abit illud uenit *B*

I, 340 tu decepta cito, tu cito decipiens *A*
cito decepta *B*

I, 383 uindictae studio totas in bella dedisti *A*
uel *B*

I, 401 supplicibus lacrimis gemitu prece pectore tunso *A*
tonso *B*

I, 437 atque ut sis penitus ut corde sic corpore purus *B*
sie corde ut corpore *A*

Sunt alii loci ubi uersus nonnisi amborum *AB* ope corrigi
possint. in exemplo est I, 343 quem *B* sic exhibit
ut laqueos ignis ualidos et acuta uenena
A sic
ut laqueos ignis gladios et cuneta uenena.
sed Orientius scripserat
ut laqueos ignis dolicos et cunetas

Interdum in errorem ambo conspirant. notabile exemplum habes I. 525.

die rogo quid miserum tantus furor laxat habenas? AB
ubi suspicor *exit* scribendum esse.

- I, 299 uiuet homo: fletus est hic mea uerba sequuntur *AB*
ast Orientius.
- I, 315 sequitur se uita perennis *AB*
si Orientius.
- I, 252 seruet set domino quod dedit ille sibi *A*
se B
seruet si Orientius.

Codicibus *AB* addendus esset tertius Anglicus, si uere ex codice Oxoniensi profluxissent lectiones, quas Schurzfleischius, post editionem Orientii Uitembergae Saxonum a. 1706 uulgatam, quae tota ex *AB* pendet, decem interiectis annis postea in libello protulit rarissimo neque a me inspecto nisi post multas inquisitiones. prodit Vimariae a. 1716 hoc titulo, *Orientius supplemento auctus siue noua e cod. ms. Oxoniensi recensio*. sed cum mihi Faleoner Madanus adseuerasset persuasum se habere omnia quae in supplemento suo Schurzfleischius uulgasset ex editione Riuiniana Orientii (Bodl. Line. 8° D. 137) sumpta fuisse, neque in Catalogo codicum Angliae et Hiberniae codex Orientii ullus aut a me aut ab amico adulescente H. E. D. Blakiston inueniretur, quod unicum restabat, editionem illam Riuni diligentissime scrutatus, pro certo habeo fontem esse Schurzfleischii lectionum. fuit inter *libros latinos cum ueteribus exemplis collatos* Eduardi Bernardi, in Catal. Codd. Angl. et Hibern. 7520. 174 *Dracontius et Orientius*: fuit inter eosdem *Uictor in Genesin*; uterque in Bodleiana bibliotheca nunc est, et hic quidem titulum habens Auct. S. V. 30, quo nuper usus est Carolus Schenkl (cf. eius Praefat.). in hoc uolumine textum Orientii, qualis a Riuno impressus fuerat, nescio quis subinde correxit atramento languidiore et hodie legentibus euamido, nec tamen ut adspectum fallat: quae correcturae omnino sunt 22: I. 29 *Mandato coniussa* Riinus, *cussa* corrector, 49 *prius* Ri, *uitam* Corr., qui in margine addidit *f. iubar uel lucem* 50 *consequitur* Ri *f. mur* C 127 *iacta semina* Ri *iacto semine* C 129 *qui* Ri *quae* C 132 *metis* Ri *legis* C 154 *laetiferum* Ri *lethi* C 160 *Deque* Ri *Se* C 180 *dolilis* Ri *les* C 231 *Certe* Ri *Si qua* C 327 *perustis* Ri

us C 341 pectore Ri ra C 377 Sanctus et uictor Ri ad haec C 378 femineis Ri feminei C choris Ri chori C 417 ictus Ri digitus C 433 quod Ri f. quam C 437 ut —sic Ri et — et C 441 obuia, uentis: Ri obuia: uentis Pa-bula C qui addidit leg. uenti 459 moritura parauit Ri nocitura parabat C 486 regunt Ri tegunt C 572 dabit Ri dedit C 611 minor immo Ri minus uno C. his correcturis aut saltem ipsi textui Riuiniano ita conspirant ea, quae Schurzfleischius tamquam ex cod. Oxoniensi enotauit, ut ex lectionibus locorum 115 ab eo inde commemoratis, 9 tantum in Line. 8vo D. 137 discrepant. sunt autem hae:

I. 29 superauerat <i>Schurzfl.</i>	superauerit ed. Bodl. (Line. 8 ^{vo} D. 137)
I, 32 terruerat	terruerit
I, 120 ammotis	amotis
I, 281 marcens	marens
I, 437 e corde e corpore	et corde et corpore
I, 499 et saeuas proflare	et saeuas flare
I, 592 qui bene uel cupit	quae bene uelle cupit
I, 602 cum ratione ('liquido legit codex Anglieus' <i>Schurzfl.</i>)	cō rōne (h. e. con ratione)
I, 608 frenat	premit

Hanc tam leuem discrepantiam in tanta multitudine lectionum non magis admirabere quam in Alani codice Catulli Tibulli et Propertii, quem Cuiacianum Scaligeri fuisse primus intellexit Arturus Palmer, uterque id demonstrauimus in Hermathena III, pp. 124—158, cf. Catull. ed. altera pp. LIV—LVIII. et profecto multo minoris aestimatur in re tali rara et in paucis repugnantia quam consensio in plerisque, praecipue uero si in his aliqua sint singularis ut ita dicam monetae, nec nisi duorum communia. quod ut in Alani codice cum Cuiaciano, sic in Schurzfleischii lectionibus cum editione Bodleiana collatis uerum esse intelleges. huiusmodi sunt I, 244 *cupiat* 508 *discoperetque* 530 *Itar* 545 *Queitur* 437 *nocitura parabit*. Ex his *cupiat discoperetque Itar Queitur* in textu ed. Bodl.

impressa sunt: *nocitura* et *parabit* correcta in margine. sed quod dicit Schurzfleischius *parabit* scriptum fuisse in codice Anglicano librarium uitio B et V commutantium, crederem equidem si istius codicis uestigium ullum appareret: nunc *nocitura*, *parabit* (sic enim correctum est in ed. Bodl.) ex emendatore profecta suspicor.

Uix prodierat Marteni editio cum in Diario Triuultino (Journal de Trévoix) anni 1701 p. 112 sqq., et p. 332 sqq. anonymous quidam, quem constat Commirium fuisse, et ipsum ex sociis Iesu, in Orientii carminibus quae nondum emendata fuerant pleraque corrigere orsus est, adeo ille quidem feliciter ut solis Lipsio Delrioque comparandus sit: nam ceteris qui Orientium tractarunt minus bene res successit. sane non pauca Caspar Barthius, ut erat immensae eruditionis et inexhaustae, etiam de Orientio ediderat in Aduersariis; post quem Nicolas Heinssius duos locos temptauit ad Ouid. Metam. XIV, 534, utrosque ex Commonit. lib. I: unum alterumue errorem sustulit Georgius Eckart in Censura ed. Marteniana, quam a. 1701 dedit: libellus est rarer sic inscriptus *Monatlicher Auszug aus allerhand neu herausgegebenen nützlichen und artigen Büchern.* post hunc Schurzfleischius aliorum diatribas suis augens librum edidit non inutilem, sed tenui acumine. praeter haec mihi Orientium edituro praesto fuit cum edd. Pisaurensi (1766) et Migniana (1861) altera ipsius codicis Ashburnamiei collatio, diligentissime confecta a Noltio, quam is Carolo Schenkl, hic mihi in usum dedit. sciat igitur si cui Orientii carmen in hac nostra editione uenerit in manus, ubique incertum mea collatio codicis reliquisset, cum Noltiana comparasse. unde non parum spero fore emolumenti. coniecturas Schenkelii et Aem. Baehrensii, ubi licebat, apparatui adieci: ceteras in supplemento ante Indices.

Carmen Orientii qui unus post Uenantium uidetur memorasse Sigebertus Gemblacensis *Commonitorium fidelium* appellat. seruauit id nomen Delrius, sed omisso *fidelium*, qui *fidelibus* uideatur apud Sigebertum legisse. fuit non infrequens titulus libellorum quos eis saeculis Christiani ad consecraneos scripserunt, praincipue ubi de haereticorum erroribus commonendi erant,

sic Marius Mercator A. D. 429 (Clinton F. R. II, p. 468) Commonitorium super nomine Caelestii et Iuliani eorumque haeresi traditur edidisse (Act. Concil. III, p. 350): sic Uinecentius Lerinensis (A. D. 434, Clinton F. R. I, 621) Commonitorium, siue ut ipse potius loquitur duo Commonitoria, promulgauit ad euitanda haereticorum Collegia (Gennad. Illustr. 64 ap. Teuffel. Hist. Latin. Litter. 451. 1—4). nec dissimulabo uideri mihi Orientium Pelagii haeresin oblique perstrinxisse II, 1, 2

si monitis gradiare meis, fidissime lector,
caerula securus colla premis colubri

cum a Prospero Aquitano Pelagius *coluber Britannus* appellatus sit in carmine de Ingratis cap. I, 2. ipse de opere suo dicens Orientius *monita* non semel usurpauit I, 92 *tamquam nulla Dei sint super hoc monita*, et in l. c. II, 1. sed nihil eiusmodi codices habent: nam ex *B* Delrius dedit s. ORIENTII UERSUS, *A* autem in principio lib. I non multum dissimilia INCIPIUNT ŪSUS LIBRI PRIMI SCI ORIENTII, in calce EXPLIC LIB I. INCIP II^{...}, in fine autem lib. II EXPLICIT SCI ORIENTII scđs.

ORIENTII COMMONITORIUM.

LIBER PRIMUS.

Quisquis ad aeternae festinus praemia uitae,
perpetuanda magis quam peritura cupis,
quae caelum reseret, mortem fuget, aspera uitet,
felici currat tramite, disce uiam.
5 nam nos, et carnis uitiis et tempore uicti,
terrenum gradimur siue doloris iter:
solaque permixtis haec sunt modo gaudia uotis,
si, quod non facimus, saltem alii faciant,
ut quia nunc istud, quod protinus effugit, aeuum
10 infidis capti degimus inlecebris,
lasciuum miserum fallax breue mobile uanum,
† heu noxarum malus origo praecipitat,
omnibus his, raptim quae sunt moritura, reliectis
tu forti teneas non moritura fide.
15 ergo, age, da pronas aures sensumque uacantem:
uita docenda mihi est, uita petenda tibi.
sed, quo sit melior nostri doctrina libelli,
et teneat rectas carminis ordo uias:
te, deus omnipotens, et corde et uoce rogare,
20 te sine nec linguam soluere, Christe, placet,
demere qui tenebras reuocato lumine caecis,
auditum surdis auribus inserere,

INCIPIUNT ŪSUS LIBRI PRIMI S̄CI ORIENTII A 1 premia A 3 uincat B quod rectius uidetur Baehrenso 8 Si quid A 10 egimus A 12 Āeu B omisisse quae secuntur fort. Āeu mox praecipitet (uasta add. Schenkelius) uorago mali 20 ne B

corporis et mentis saeuos depellere morbos,
 soluere mutorum qui pius ora soles:
 25 te penes officium nostri est et cordis et oris:
 da sentire mihi, da mihi posse loqui,
 nimirum ut nostram uegetent tua munera linguam,
 ac per te de te sit tibi sermo placens,
 mandato cum iussa tuo superauerit omnem
 30 naturam nostra uoce loquens asina
 atque sua stimulis subigentem terga Balaam
 terruerit miro quadrupes alloquio,
 qui magno trepidi regis crebroque rogatu,
 dira super sanctum uerba parans populum,
 35 non potuit proprie motam sibi subdere linguam,
 ore aliud dicens, corde aliud cupiens.
 nam male dicturus nimie benedicere coepit,
 impendens aliis ora parata aliis.
 ergo nisi eloquium, sensum nisi, Christe, ministres,
 40 conatusque animae tu nisi, Christe, regas,
 ora homines omnes et muta et bruta tenebunt
 quodque etiam possunt, hoc quoque non poterunt.
 principio geminam debes cognoscere uitam,
 a domino indultam cum ratione homini,
 45 ut, quoniam brutum terreno est pondere corpus,
 ast anima afflatu est uiuificata dei,
 nullum sentirent animae dispendia finem,
 esset in hoc fragili corpore uita breuis.
 unam nascendi ratio prius omnibus affert,
 50 hanc eura et propriis consequitor meritis.

24 sic B multorum qui solus ora soles A 25 horis A 27 Nec
 mirum A 28 de te per te A 29 coniuissa B 30 fruens pro lo-
 quens B 31 Et stimulis propria B et propria stimulis *Barthius*
Aduers. XXVII, 6 35 proprie A proprie B propere *Delr.* 37 male
 dicturus A 39 ministras A 40 Conatus B 41 et bruta et muta A¹
 et bruta et muta A²B ut bruta *Commirius* 45 epondere A sed nota'
 (é = est) facile intercidere potuit est pondere B *Delr.* 47 an
 stipendia? 49 Unica B quam seruabat *Delr.* primam pro prius con-
 ciens praetulerim illam n. r. 50 consequitor *Delr.* consequitur AB con-
 sequimus *Schondonchus* ex pro et *Schenkelius* e uel ee *Baehrensius*

nasci non nostrum, nec longum uiuere nostrum:
 uitam quae sequitur uita parare potest.
 et licet arbitrio domini sumamus utramque,
     ac neutra obueniat, ni deus hoc iubeat,
 55 prima tamen celeri fertur per prona rotatu,
     quae sequitur totis est data temporibus.
 in primam ignari nulla mercede uenimus,
     altera de summo parta labore uenit.
 nascimur ut dominum caeli terraeque marisque
 60 quaeramus toto peruigiles studio.
 quaerimus, ut qui sit, quantus uel qualis, agat quid,
     nero possimus noscere iudicio.
 noscimus, ut digna compertum laude colamus:
     ut uitam tribuat perpetuam, colimus.
 65 et colimus non ture dato, non sanguine fuso,
     non uino madidi, non epulis grauidi.
 aurum uestis odor pecudes libamina gemmae,
     et quae rara homines uel pretiosa putant,
 ante deum, ut uiles terreno e pondere moles,
 70 ut caenum, ut sordes, sic in honora iacent.
 omnia sunt eius, cuius nos esse fatemur.
     nil proprium est nobis: ipse habet, ipse dedit.
 ecce etenim sancto proclamat in ore prophetae:
     nolo tuos hircos, nolo tuos uitulos.
 75 et species agri meeum est et gloria caeli:
     orbis enim meus est, et quod in orbe meum.
 debita soluantur sancto mihi pectore uota:

74] Es. 1, 11. 75] Ps. 49, 11. 12.

53 Et *A* At *B* 54 Ac *A* Et *B* 56 tutis *AB* totis *Lipsius*
 57 ignauit *Barthius Aduers XXIV*, 5 60 Queramus *A* 61 Querimus *A*
 qui sit quantus uel quales *A* quis sit qualis uel quantus *B* 62 possi-
 mus nero *B* noscere *A* 65 rure *B* 66 grauidi *A* num crudi?
 68 tanta *B* lauta *Lipsius* speciosa *Schondonchus* 69 ut om. *A*
 70 cenum *A* 72 proprio *A* proprium *B* 74 hyreos *A* 75 speties *A*
 agri *A* quod coniecerat *Delr. ex Psalm. 49, 11* igitur *B* 76 Orbis
 et meus *B* et meus est orbis *Delr.* orbis et hie meus est corr. ed. Bodl.

hostia me laudis puraque uox celebret.
 ergo nihil noster poteris praetendere lector,
 80 istis quod tibi sit difficile in monitis.
 non longe positum, non est aliunde petendum,
     non re, non sumptu, non opus est pretio.
 sufficit ut dominum mundi rerumque parentem,
     cuius in arbitrio uel bona uel mala sunt,
 85 sensu maiori uincentem uerba loquentis,
     unum, incorporeum, perpetuoque sacrum,
 omnia complexum uel semper in omnibus unum,
     corde pius credas, credulus ore roges.
 sed quid sic nudis tantum sermonibus utor,
 90 tamquam nulla dei sint super hoc monita?
 nam primum ueteri cautum sub lege memento,
     quae dudum in solidis scripta fuit tabulis,
 quod nunc per dominum renouat data gratia Christum,
     atque euangelii uox ueneranda sonat,
 95 ut, quod saxa prius, modo pectora nostra tenerent,
     esset et uberior bis repetita fides.
 affectu toto dominum totisque medullis
     atque tuum toto dilige corde deum.
 et recte: quid enim poteris tu iustius umquam
 100 obstrictus tantis soluere muneribus?
 qui tibi, cum limus terrena in faece iaceres,
     dempsit perpetui temporis esse lutum:
 qui tibi, quod membris constas, quod mente moueris,
     quod lingua loqueris, quod ratione sapis,
 105 quod manibus tangis, graderis pede, lumine cernis,
     aure audis, sentis naribus, ore probas,

78] Ps. 115, 8. 92] 2 Cor. 3, 3. 98] Matth. 22, 38.

78 Hostia AB 83 mundi dominum A 85 Sensu AB Censu
 Delr. maiore BA¹ maiori corr. A 86 perpetuumque Schon-
 donchus 88 roges AB sones Schondonchus probes Delr.
 90 hec A 91 cantum A ut mihi uisum est 96 Cesset B 98 tuo
 B Delr. 99 úquam A 100 Obstrictus AB 101 face A 106 ma-
 ribus A

ante aliquod meritum propria pietate ministrat,
 corporis atque animae sic pater ut dominus:
 et non hoc solo contentus munere, quo te
 110 instruxit membris, sensibus excoluit:
 qui tribuit uitam, largitur commoda uitiae,
 omnibus ut tibi sit praedita deliciis.
 ecce tibi caelum pendet, tibi terra recedit,
 aera librantur, fluctuat oceanus:
 115 noctes atque dies succedunt mensibus anni,
 sol splendet, lucent sidera, luna rubet.
 uer fundit blandos uario sub germine flores,
 aestas iam grauida fructibus arua coquit,
 autumnus musto madidus, praepinguis oliua est,
 120 ignibus admotis frigora nescit hiemps.
 imbris arcendis confirmas pendula tecta;
 ignoras uentos aedibus oppositis;
 hirtaque lanigerae depectens terga bidentis
 mollibus inuolucris algida membra tegis;
 125 leuia nec desunt niuei uelamina lini;
 sunt etiam Eois pallia uelleribus:
 illa ferax iacto reddet tibi semine tellus,
 haec carpent celsis Seres in arboribus.
 denique per totum qui circumuoluitur annum,
 130 quidquid habes, totum dat tibi eura dei.

122] Cat. 26, 1. 2. 128] Sen. H. O. 667. 129] Uerg. Aen. III, 284.

108 Ac *B* 109 quo *AB* qui *Commirius* fort. quod 111 tri-
 buat *B* 113 residit *Delr.* 114 Aera librantur *AB* quod recte tuetur
Barthius, cum ex *Charisii* excerptis p. 550 *K.* fortasse et ex *Uenantio*
Fortunato (*V. M. III*, 424 ed. *Leo*) appareat aera, aethera pluralia non-
 numquam fuisse Aer libratur *Schondonchus* 115 Noetibus *B* *Delr.*
 quo perit asyndeton 116 sydera *A* 117 Uer fundet blandus uarios
 ut germine flores *A* quod correxi Uer uarios blandus perfundit g. fl. *B*
 uer uarios blandum perfundit g. fl. *Commirius* 120 admotis *Delr.* am-
 motis *A* amotis *B* frigida *A* 123 lanigere *A* 124 inuoluis a. m.
 togis *Schondonchus* 125 Leuia *A* Lenia *B* 127 iacta *B* semina ^e *A*
 semina *B* 128 celsis carpent *B* seris *A* 129 quae corr. ed. *Bodl.*
 qua *Schurzfl.* 130 Quicquid *A*

- campus messe uiret, uestitur palmite collis,
 arbore diuersa mitia poma metis,
 et studium impendens fecundo prouidus horto
 utile quo libuit tempore sumis holus.
 135 accendis pinguem quaecumque in lumina pinum,
 nobilibus mensis cerea flamma micat.
 nec modo terreno tantum seruire iubetur
 per uarios usus subdita terra homini:
 ipsa etiam quidquid fertur prope nubila, quidquid
 140 alto subductum uoluitur in pelago:
 nunc fallente cibo, nunc texto in retia lino,
 artibus innumeris inde uel inde petis.
 et tibi nunc imo trahitur de gurgite piscis,
 aere nunc summo decipiuntur aues.
 145 agmina uenanti procumbunt densa ferarum
 ieta procul iaculis uel laqueata plagis.
 prona petis ferro, canibus fugientia sistis,
 contundis frenis ora ferocis equi.
 ad iuga panda boues cogis, ad mulatra capellas:
 150 destillant crispis dulcia mella fauis.
 de saxis gemmas, aurum producis harenis,
 lentaque de terris igne metalla coquis:
 gramina discernis tristes medicantia morbos,
 pellis letiferum sedulus arte malum.
 155 quin etiam ut mercem peregrino a litore sumas,
 et tua des aliis atque aliena petas,
 flumina remigio percurses, aequora uelo:
 ibis longinquas absque labore uias.

135] Uerg. Aen. VII, 13. 149] Ouid. Am. I, 13, 12.

132 legis corr. ed. Bodl. 133 fecundo A preuidus A 134 stem-
 pore A¹ nunc s ex parte erasa est 135 Acendis A 139 quiequid A
 nubila Delr. nubile B nobile A quiequid A 142 petes B
 143 detrahitur gurgite A 147 Prona h. e. uelocia ut pronos lepores Ouid.
Met. X, 538 148 freno A cf. *Gell. VI, 20* frenis B 149 an cogis-
 que 150 Distillant B 151 harenis A 152 lectaque uel sectaque coni.
Commirius 153 discernens B 154 letiferum A 157 percurses ego
 percurus A perecurris et B

- aut si formidas pelagus, carpenta mouebis,
 160 seque tuis sternet terra notanda rotis.
 tum si iactatum quaerit blanda otia corpus,
     umida puluereum balnea suscipient;
 atque cauo tota spoliatus ueste lauacero,
     marcida perdomitis membra fouebis aquis.
 165 tot tantisque bonis domini tibi munere partis
     quid tandem dignum reddis amore pio?
 aut quibus haec opibus, quibus et persoluere donis,
     uel quanto poteris pendere seruitio?
 nec tamen haec dominus, cuius sunt omnia, quaerit:
 170 sufficit ut dominum seruus amatus ames.
 haec quoque mandati succedit forma secundi,
     proximus ut tibi sit sic, uelut ipse tibi es.
 nosco salutiferam mansuro munere legem,
     uno quae cunctis prospicit officio.
 175 nam cum aliena mihi mandatur cura, necesse est
     ut mea mandetur sic quoque cura alii.
 ecce pecus pecudem fecunda ad pabula ducit,
     ammugit proprio bucula laeta gregi.
 murmure respondent, qua possunt uoce loquuntur,
 180 inque uicem docilis lambere lingua solet.
 nec caret affectu quod fluctibus occulit aequor,
     et uolueris uolueri est et fera blanda ferae.
 tum si quando uenit quocumque ex agmine praedo,
     fortior inualidos ungue uel ore premens,
 185 seu uolucrum res est, siue est res illa ferarum,
     undique collectis tenditur auxiliis,

172] Matth. 22, 39.

- 160 Teque *A* Deque *B* corredit *Delr.*   161 Tunc *B* lassatum *B*
fort. quaeret   162 Vmida *A*   163 spoliatus *Delr.* spoliatur *AB*
 167 hēc copiis quibus persoluere *A*   *fort.* quibus haec   177 petus *A*
 178 Ammugit *AB*   180 dociles corr. ed. *Bodl.* solent *B*   181 Non *B*
 occulet *A*   182 uolucres uoluerié *A*   blanda fera ferae *B*   183 præda *B*
 184 Fortioré ualidus *h. e.* Fortior est ualidus *A* quamquam ex
     é pars erasa est   inualidos *B*   185 seu res est *B*

14*

captiuam comitem cursu grege uoce uolatu,
     etsi non possunt, eripuisse uolunt.
 cumque ita se solo naturae munere seruent,
 190   quae nec consilio nec ratione uigent,
     quid mirum domini si iussa uerenda secutum
         mutua constringet cura hominis hominem,
         atque usu ingenio rebus ratione peritus
             ut sua quae tua sunt commoda frater agat?
 195   hinc uenit illa placens merito sententia, nectens
         humanum parili condicione genus:
         ne facias aliis quidquid fieri tibi non uis,
             idque aliis facias quod fieri uis.
         quod genus est hominum, qui ritus sexus et aetas,
 200   quis neget hoc rectum, quis neget hoc facile?
         quid non mandatum late complectitur artum?
         pleniū hac tradi quid breuitate potest?
         namque ea quae mala sunt, fieri modo sic mihi nolim,
             ut rursum cupiam quae bona sunt fieri.
 205   indice non opus est, doctor nec quaeritur ullus:
         de nobis scimus quae bona, quae mala sunt.
         gaudebis certe, si quis te nocte uiantem
             blandus uicinum ducat in hospitium:
         tu quoque sollicitus prouisis excipe tectis
 210   illum, qui sera nocte uiator erit.
         ueste tegi nudus, sitiens ad poela uocari,
             esurieus optas ut satiere cibis:
         te quoque permoueat proprii par eura laboris,
             diuide cum miseris pallia, poela, cibos.

198] Caton. Dist. IIII (Columban.) 24 Quod tibi uis fieri, hoc alii
praestare memento (*Baehrensius indicauit*) 205] Mart. I, 53, 11 Indice
non opus est nostris nec iudice libris.

191 secutus <i>A</i> an secutis?	192 constringat <i>Delr.</i>	194 Vt tua
quae sua sunt <i>A</i>	196 conditione <i>A</i>	quicquid <i>A</i>
198 Inque <i>A</i> uix recte	199 quis sexus ritus <i>B</i>	200 qui — qui <i>Delr.</i>
quis neget esse probum <i>B</i>	201 late complectitur <i>AB h. e. latitudine</i>	
sua siue prout amplitudo est eius	202 breuitate tradi quid <i>B</i>	205 Indice <i>AB cf. Mart. I, 53, 11</i>
212 satiare <i>A</i>	207 Gaudebit <i>B</i>	208 hospicium <i>A</i>
saciere <i>B</i>	213 causa <i>B</i>	

- 215 ecce manum poscis lapsus, solacia maestus,
auxilium trepidus, consilium dubius:
id maestis dubiis trepidis labentibus offer:
in simili causa fac ut ameris amans.
certe incusari te falso crimine non uis:
220 crimine falso alios insimulare time.
odisti furem: furtum fuge; perdere non uis
per uim quae tua sunt: nil uiolenter agas.
pacta tibi dubio non uis nutare paratu:
promissam certo pectore redde fidem.
225 quae tibi detraxit uelles succidere linguam:
cura sit ut nullum liuida uerba notent.
mutua cum poscis, uis sumere protinus aera:
mutua poscentem dextera prompta iuuet.
elatos fastu damnas: depone tumorem;
230 quod fugis in celsis nesciat inferior.
certe si soror est uel mater caraue coniunx,
quarum ne uitam fama grauis maceulet,
perpetui curam cauta pietate pudoris
filius aut frater siue maritus agis:
235 haec ueneranda tibi si nomina temptet adulter,
ferrum in uindictam non satis esse putas.
nonne eadem poena reus es, si tu quoque furtim
aggrederis castos sollicitare toros?
hinc fuit, ut dominus prima sub lege iuberet
240 pensari paribus crima supplieis:
pro damno damnum, uulnus pro uulnere, dentem
dente lui raptum, lumina luminibus.

215 solatia A 217 offers AB corr. Delr. 218 fort. redameris
219 falso de crimine B non uis AB malim nolis 220 instimulare B
quod correxerat Delr. time B noli A sane nōluit corripuit Ennodius
C. I, 4, 34 221 fuge A caue B 223 nutare B mutare A paratum A
an patratu? 224 Commissam B 225 uelis A 227 eumque petas B
eumque petis Schondonchus 229 Elatus A¹ Elatos A²B 230 ne sciat
Baehrensius h. e. experiatur 231 Certe tibi soror est B carau A¹
e supra lineam add. manus posterior ciunx A 233 pudoris B eu-
stodis A 235 temptat B 238 thoros A 242 Pro dente lui raptum A
Pro dente atque lui B correxit Martene, nec tolerabile est ter repetitum lu.

nec minus ut propriam sub iudice redderet audax
 alterius cuperet qui rapuisse animam,
 245 iudiciumque reus non posset dicere prauum,
 prauis decreta est ultio criminibus.
 et licet haec melius mutarit gratia Christi,
 mitia quae potius quam uolenta docet,
 est tamen est rectum, quidquid iubet ista uel illa,
 250 seu cito restituas, seu patienter agas.
 hoc tamen est melior qui Christo uindice gaudet,
 seruet si domino quod dedit ille sibi.
 ergo piis uotis et sanctis perfice rebus,
 uita quod haec praesens, quodque futura probet,
 255 ut te, quem raptim fugiens commendat honestas,
 perpes post obitum gloria suscipiat.
 nam nostris certus monitis, mansura memento
 omnia, nunc stulti quae peritura putant:
 atque animas isdem membris redeuntibus ipsum
 260 crede recepturas corporis inuoluerum.
 ora color sanguis uenae cutis ossa capilli,
 ut nunc labuntur, sic iterum uenient,
 non modo quae tumulis bene condita saxa reseruant,
 aut Arabum solidans puluis odorque tegit:
 265 sed dicto citius, formanda in membra redibit
 portio de tumulis, portio de fluuiis.
 quod uentus flatu minuit, quod bestia morsu,
 flamma quod exussit, quodque ruina premit,
 totum aderit, totum diuersa ex parte coabit,
 270 pars uolueri aut pisci, pars laniata feris,

244 cupiat ed. Bodl. quod commemorauit Schurzfleischius a. 1716 tam-
 quam ex cod. Anglico rapuisse uitam A 245 ne Schondonchus
 246 Paruis A¹ Paruis A² 248 docent A 249 Ast tamen est B
 quicquid A 252 si Lipsius sic Delr. se AB 255 Utiae
 quem rectae B conidat A 261 Olra A 263 credita A re-
 seruent A¹ 264 arauum A h. e. Arabum quod coniecerat Sirmonodus
 ad Sid. Apollin. XIII, 9 aruum B artus Commirius tenet B
 265 firmando B 268 exussit A quod coni. Delr. exussit B 269 ad-
 herit A

- et quod nunc aetas sensim longaeua resolutit,
     id raptim domini bucina restituet.
     ut pro factorum meritis in corpore eodem,
         in quo gesserunt seu bona siue mala,
 275 scilicet ad motus animarum carne reuersa,
     poena reos, iustos gloria suscipiat.
     cur autem dubites, cum praecedentia monstrent
         ut tibi uenturi sit manifesta fides?
         respice nudata^a brumali frigore siluas
 280   iam desperatis luxuriare comis.
     quae stabat maerens decusso palmite uitis
         uestitur foliis, fructibus induitur.
     spiceus *(at)* densis calamus flauescit aristis,
         in terra granum quod modo putre fuit,
 285 et quae nunc tristi squalebant arua ueterno,
         laeta nouo rident germine, flore rubent.
     ipse etiam uariis conclusus mensibus annus
         tempore mutato mortis habet speciem,
         cum uer autumno, frigus depellitur aestu,
 290   utque hominum res est, hoc uenit, illud abit.
     hoc tamen aeterno, donec deus annuit, usu
         inque uicem alterno uoluitur officio:
     et dum se longi sequitur rota mobilis anni,
         nascitur et moritur, succedit atque redit.
 295 nam finem noster finis non accipit, et mors
         qua primum morimur, perpetuo moritur.
     uicturo semper motu sensuque manente,
         omnis perpetuo tempore uiuet homo.

271 longea A resoluet A 272 bucina A 275 animorum A
 animorum B 278 malim et 280 luxuare A 281 merens A ma-
 rens ed. Bodl. marens Schurzfl. tamquam ex cod. Angl. 283 Spiceus
 densis A Apiceus densis B at addidi spiceus en Lipsius ad-
 spicis ut Delr. flauiscit A 286 florent gramine A flore uirent B
 288 spetiem A 290 hoc abit illud uenit B hoc abit ille uenit Delr.
 quod edidi est in A et sic coniecerat Riuinus 291 fort. alterno annuat A
 fort. recte 294 succedit A 295 Nam finis noster finem B fort. rectius
 296 primo B 298 uiuit B

uiuet homo: fletus ast hic mea uerba sequuntur;
 nam puto sic hominis sors melior fuerat,
 cum sensu uitiae sensum deponere poenae
 et natum innatis consimilem fieri,
 quam nunc, peccatis toto dominantibus aeuo,
 extingui uitiae, uiuere suppliciis.
 nam rogo ne credas dirae ad compendia poenae,
 quod raptim insontes debita flamma uoret.
 ignibus aeternis immersos respice colles
 iugiter amburi, non tamen inminui:
 et gelidos fontes et caerulea flumina cerne
 fundere semper aquas, semper habere tamen.
 sic miseros uindex semper populabitur ignis,
 ut semper seruet pabula laeta sibi.
 haec si falsa putas, merito post uera probabis:
 at falsa effugies, si modo uera times.
 quare post mortem sequitur si uita perennis,
 laetificans iustos diseruansque reos,
 uiribus et totis et totis nitere uotis,
 quae rectum ducunt continuare uias.
 contere calcatum mortis cum principe mundum
 et fuge lasciuis credere deliciis.
 praecipue semper famosos despice uultus
 iudiciumque tuis eripe luminibus.
 nemo feret rutilos intactis uestibus ignes,

DE
LASCIVIA

299 ast *Schondonchus* est *AB* en *Baehrensius* (e) 300 Nam *B*
 in *A* prima littera incerta est propius ad *Q* accedens 301 pene *A*
 305 cōpendia pene *A* 306 insontes *A* sonentes *B* fontes ed. *Mignianus*
tamquam de fontibus tepentis aquae diceret Orientius 307 immensos *B*
 308 inminui *AB* 309 flumina cerula *A* 310 Semper habere tamen
 fundere semper aquas *A* uix recte 312 Et *A* l&a *A* 313 putes *B*
 314 at *Fabricius* Vt *AB* 315 si *Lipsius* se *AB* 316 *Prima littera*
incerta in A diseruansque *A* 318 an rectim? 319 cum mundi
 principe mundum *B* mortis cū prime *A¹* mortis cū prime donum *A²*
 321 in margine huius u. extant in *A* litterae hae sci^a quae reliquiae sunt
 tituli DE LASCIVIA: ex *B*, ut uidetur, adscripsit Delr. CONTRA LASCIVIAM
 ET VENEREA famosos *AB* malim formosos cum *Commirio* cultus *B*

- nemo inter lituos non trahet aure sonum.
 325 nemo inter flores blandorum ambitus odorum
     naribus assiduam non metet ungue rosam.
     nemo diu sitiens et multo sole perustus
     incumbet gelidis nec potietur aquis.
     nemo uias pedibus brumali tempore carpens
 330 conspersus pluuiia nec madefactus erit.
     nemo, licet mediis muris, sub tempore belli
     uel bene securus uel bene tutus agit.
     congressus praestat uisum, mox lumina uisu
     concipiunt flamas, parturiuntque nefas.
 335 dum ueluti iacto piscantis fraudibus hamo
     primo animus capit, post etiam moritur.
     prima mali labes heu femina! te dolus anguis,
     atque hominem per te repulit a domino.
     erepti tu causa boni, tu ianua mortis,
 340 tu decepta cito, tu cito decipiens.
     ergo age, qui nullo maculari pectora naeuo
     et purus puro niteris esse animo,
     ut laqueos ignis gladios et acuta uenena
     cernere laudatam sic fugies faciem.
 345 non ego nunc repetam per tot iam saecula quantos
     feminei uultus perdiderint populos.
     praetereo clades Spartanas, Troica bella,
     et raptu excidium quam prope, Roma, tuum,
     cum gentes nulla domini sub lege nec ullis
 350 sanctorum ad uitam perdomitas monitis,
     qua furor impulerat, lasciuus duceret auctor,
     esset et hoc licitum quod fuerat libitum.

324 trahet *Lipsius* trahit *AB* aure *A* ore *B* 330 Comspersus *B*
Aspersus A 332 Aut — aut *B* erit *B* 333 prestat *A* lumina
uisum B 335 amo *A* 338 Ac *B* 340 cito decepta *B* 341 qui
Delr. quae *AB* neuo *A* 343 gladios *A* ualidos *B* et acuta *B*
ac cuncta A 345 referam *A fort. recte* 346 perdiderit *A* 347 Prae-
tero A Praeterea *B* et troica *A* 348 raptu *Delr.* raptum *A*
raptum B 351 duceré *A* 'scriptura euanida' auctor *ego* uictam
A ut mihi et E. M. Thompson uisum est uictum *A* *ut Martenio et*
Noltio uisum est error *B*

de sacris, inquam, de sacris percipe libris,
obprobrio quantis turpis amor fuerit.
 355 te Dinae species nimio sub amore ruentem
extinexit, Sichem, cum patre, cum patria.
nam male compressam fratrum pia eura sororem
promittit thalamo, uindicat in gladio.
hunc quoque laudatum psalmorum carmine Dauid
 360 forma placens celso deposit solio,
cum male lasciuum comperto crimine corpus
sacco contegeret, contereret cinere.
Thamar forma duos sub eodem tempore fratres
incesti et ferri perpulit in facinus.
 365 unus corrumpit, corruptam ulciscitur alter:
ultio quae iusta est, desinit esse pia.
ipse etiam Salomon, cuius sapientia prisca
tempore et *<in>* toto nobilis orbe fuit,
ducitur in facinus uetito laqueatus amore,
 370 femineo subdens turpia colla iugo,
et domini inmemorem merito praeconia laudum,
quae iuuenem ornarant, destituere senem.
forma placens regi leto te tradidit, Aman:
forma tuum rapuit, dux Oloferne, caput.
 375 illum mirifico famosum robore Samson
forma decens saeuis tradidit allophylis.
sanctus *<is>* et uictor per tot modo proelia miles,
heu male femineis subditur arte choris,
ut iam pollutus, pariunt quia crimina poenam,
 380 oscula uirginibus, terga daret gladiis.

355] Gen. 34. 359] 2 Sam. 11 et 12. 363] 2 Sam. 13. 367]
2 Chron. 9. 369] Eccles. 47, 19. 373] Esther 7. 374] Judith 13.
375] Iudic. 16. 377] Num. 25 et 31.

354 Obprobrio *A* 355 dinę speties *A* 356 Exstinexit sychem *A*
358 Permittit *B* 361 cōpertū *A* cōmpto *B* 364 pepulit *A* 365 cor-
ruptit *A* 368 in *add. Delr.* 371 inmemorem *A* 373 l&o *A*
376 seuis *A* allofilis *A* 377 is *addidi* Sanctus et uictor *AB*
sanctus et iniuctus *Commiriūs quod probat Schenkelius cum Baehrensiō*
sanctus ad haec corr. ed. Bodl. 378 foeminei chori corr. ed. Bodl.
379 Ut iam *A* *quod coniecerat Delr.* Uitam *B*

tu quoque Leuitis tantum dilecta nec uxor,
     insano iuuenum subdita nocte toro,
     uindictae studio totas in bella dedisti
         perdere contentas siue perire tribus,
 385 ut membris lacero dispersis funere Gabaat
         efficeret diris ignibus usta rogum.
     non, mihi si linguae centum sint oraue centum,
         expadiam quantum forma placens noceat.
     lasciuo clamat benedictus apostolus orbi,
 390   dans etiam licitis iura seuera toris;
     coniuge possessus, contempta coniuge liber
         non similem causam relligionis habent.
     coniugis implicitum detentat eura maritum:
         solum uult caelebs emeruisse deum.
 395 sed quia nonnumquam succumbunt lumina et omne
         ancipiti rectum labitur in biuio,
     si purum maculare animum parat impius hostis,
         semper ouans castam sollicitare fidem,
     accipe tela, quibus cordis pia moenia serues:
 400   crux tibi sit clipeus, crux tibi sit gladius.
     supplicibus lacrimis gemitu prece pectore tunso,
         quaere salutiferum nocte dieque deum.
     ac ne paulatim facilem spes palpet amorem,
         lapsum a praecipiti perge referre pedem.
 405 non ignarus enim miseris succurrere tempto,
         omnia perpessus, quae fugienda loquor.
     respicias ad formam? sed saeuas respice poenas,
         respice quid laudes, respice quid timeas,

381] Iudic. 19 et 21. 387] Uerg. Aen. VI, 625. 391] 1 Cor. 7, 32. 33.
 405] Uerg. Aen. I, 630.

381 leuitis *B* in *A* *uix legitur* 383 in *A* uel *B* 385 gabaath *A*
 gabaat *B* 390 thoris *A* 391 contempta et *A* 392 religionis *A*
 393 implicitum *A* 394 celebs *A* 395 et omne *A* formae *B*
 396 rectum *A* rectus *B* 398 auens *Riuinus* 399 mēnia *A* 400 Crux
 tibi sit gladius crux tibi sit clipeus *A* 401 tunso *A* quod coniecerat
Delr. tonso *B* 402 salutiferum *A* 404 Labsum *A* 405 quaero *B*
 407 seuas *A* aspice *A*

internisque oculis et uero lumine cerne
 410 de terra ad caelum deque homine ad dominum.
 hic breuis est fine exiguo claudenda uoluptas:
     illic perpetuo sulphure flamma uorax.
 audi clamantem celsa cum uoce propheten,
     seu mandata legas pristina, siue noua:
 415 'quae laus in uultu est? faenum omnem credite carnem,
     quippe ut flos faeni gloria carnis erit.'
 nam ueluti flores ictus metit, atterit aestus,
     confundunt imbræ, fortior aura rapit,
     sic uultum quicumque placet, consumere tempus
 420 et tumor et liuor despoliare potest.
 atque ipsam ut taceam, quae conterit omnia, mortem,
     quanta licent morbis febribus ulceribus?
 hi modo qui canent albo sordente capilli,
     conlatas olim non timuere pices.
 425 pendula quae maerent rugis deformibus ora,
     praetulerant uanum conspicienda decus.
 qui nunc in laxa tremulus pes pelle uacillat,
     uix dederat tenui signa notata solo.
 ceruix colla manus et quod nunc omnibus horret,
 430 heu miseris quondam causa furoris erant.
 lumina, quae madidus deformia subluit umor,
     stellarum rutilae ceu micuere faces.
 respice quod paucis floret nec permanet annis,
     et tamen aeternis culpa manet lacrimis.
 435 ergo puellares uultus formasque decentes

413] Esai. 40, 6. 7. 423] Maxim. El. I, 131 sqq. 429] Maxim. El. I, 206.

412 sulphure *A*   413 celsa cum *A* - cum magna *B*   415 fenum *A*
 omne *A¹* omne *A²*   416 feni *A*   agri *ed. Bodl.*   417 digitus *corr.*
ed. Bodl.   m&itat terit *A*   419 quodecumque *A¹*   quicumque *A²*
 quandoque *B*   420 despoliare *A*   423 Hii *A*   capillo *AB sed est*
gradatio, capilli ora pes ceruix colla manus lumina   424 Collatas *B*
 425 merent *A an* marecent?   426 Protulerant *B*   d&us *A*   427 luxa
A¹B laxa *A² Delr.*   pes *Delr.* per *A¹B*   iam *A²*   pella *A*   folle
Riuinus ex A. A. I, 516 refutatus ab Heinso ad Ouidii uersum   430 erat *A*
 431 madi& *A*   humor *AB*   433 quam *A*   respice quam paucis flos
 est nec permanet annis *Baehrensius*   434 culpa *AB an* causa?

- aut uerso aut merso despicies capite.
 atque ut sis penitus sic corde ut corpore purus,
 ut nullum facias suspicione reum,
 da studium curans et semper prouidus opta,
 440 ut sit nulla tibi femina iuncta nimis.
 amittet uires, si non sint obuia, uentus:
 pabula si desint, irritus ignis erit.
 ac ne mandatis tantum pars una putetur
 ad uitae rectas sollicitata uias,
 445 si qua uiri discunt, credat sibi femina dici:
 et meritum et poenas hic quoque sexus habet.
 oderit ignotos audax attendere uultus
 seque tamen notis abdere luminibus.
 nam male permixto ludentia lumina risu
 450 blandum saepe solent ore tacente loqui.
 atque amor, ut lacrimae, quas fundi iniuria cogit,
 ex oculis surgit, pectoris ima petit.
 ergo qua iuuenes praecepti lege monentur,
 hac fugiat cunctos femina casta uiros.
 455 iam si corporeas calcaris corpore casto
 inlecebras, reliquum discute cordis onus.
 namque subire solet nigri de felle ueneni,
 multiplicis mater criminis inuidia.
 inuidia infelix mortem moritura paravit:

DE
INVIDIA

451] Publ. Syr. 28. 459] Uerg. G. III, 37.

437 ut corde sic corpore *B* et corde et corpore *corr. ed. Bodl.*
 438 suspicione *AB* 439 Da studium curans *A* *cum rasura post*
studium curans etiam B curas *Lipsius* 440 Vt sit nulla tibi *A*
Vt tibi sit nulla B iuncta nimis *B* iuncta tibi *A* 441 Amittent uires
si non sint obuia uentis B quod retinebat Delr. corrigendo uenti
 443 Hac *A* 446 meritum *hic est praemium, quod significauit Barthius Ad-*
uers. XXXII, 17 447 ignotis *Delr. Sed attendere hic est intente com-*
spicere 448 tam &notis *A* etiam *Delr.* abdere *Delr.* addere *AB*
 449 risu *Riuinus* uisu *AB* 450 Blande *B* sepe *A* 453 Ergo ea
qua A Ergo ea *qua B* correxit *Schondonchus* 455 Iam *B* Nam *A*
torpores A 456 Illecebras *B* decute *A* mentis *A* 457 E IN-
VIDIA marg. A CONTRA INVIDIAM B 459 nocitura *corr. ed. Bodl.*
ubi et parabit

460 angelus hac celsi decidit arce poli,
 dumque hominem properat caelesti pellere regno,
 detrudi in tenebras ipse prior meruit.
 hinc domini in cunctos uindex sententia uenit,
 omnibus haec reliquis mortibus una rea est:
 465 haec belli rabies, haec est discordia pacis,
 plus sibi, quam cui uult saeuia nocere, nocens.
 haec Ioseph nimio fratrum sub crimine causa
 primum seruitii, mox fuit imperii.
 haec iusti fratris maculauit sanguine Kain,
 470 haec Dauid mortis quam prope causa fuit,
 cum, iam confecto solius robore bello,
 extolli nollet laude socer generum.
 hac primae cogente gemens operarius horae
 uincere fossorem nititur undecimae.
 475 haec postrema dedit crueis in ludibria Christum,
 dum peragit liuor credulitatis opus,
 et praeeceps populus signa ac miracula rerum
 obtutu cernit, pectore non recipit.
 in tantum studiis furialibus improba cunctos
 480 a uero in facinus uerterat inuidia,
 ut non nescirent, sed nollent credere, quod tunc
 esset per dominum glorificandus homo.
 nec cura leuiore dehinc uitare memento
 unius innumerum crimen auaritiae.

DE
AVARITIA

467] Gen. 37, 11. 41, 40. 469] Gen. 4. 470] 1 Sam. 19, 10.
 473] Matth. 20, 9—12. 475] Matth. 27, 18.

467 nimio fratrum sub *A* fratrum sub *B* *spatio relicto* 469 fra-
 trem *B* Kain *A* Cain *B* 472 Extollih *A* 473 operarios *A*
 474 undetimae *A* 475 postrema *ex postremo* *ut uidetur A* et *A*
num ad? 476 credulitatis *Delr. quod sic interpretor, dum cruci figitur*
Christus propter Pharisaorum inuidiam, non propter plebis credulæ libi-
dinem. nam ut nimis credulum est uulgus, Christum modo pro rege acci-
piebant, modo pro nequam et maleficio interficiebant eruditatis *AB*
 477 ac *A* et *B* 480 A uero *B* A uerū (*ū ex o*) *A* Ah uerum in
 facinus *Martene* 483 DE AVARITIA *marg. A* IN AVARITIAM *B*

485 omnibus in terris, quas sol uidet, aequora claudunt,
 quasque dies adeunt, quasque tegunt tenebrae,
 ignoto nobis quidquid diffunditur orbe,
 omnibus in regnis, omnibus in populis,
 infectis morbo multorum mentibus haec est
 490 radix causa caput fons et origo mali.
 innocuos quidquid dominus formarat in usus,
 haec male mutatis perdidit officiis.
 quid quereris diros portus uentosque furentes,
 tristia famosis aequora naufragiis?
 495 tu caesam siluis annoso robore quercum,
 si tignis non est utilis, adde focis.
 contentusque tuo, submotum si qua per orbem
 nascuntur, patiens crede negata tibi.
 et pelagi motus et saeuas flare procellas
 500 securus tuto litore prospicies.
 usum naturae uitium fecistis, auari,
 nata bona prauis usibus esse mala.
 e terra genitum terrena in munera ferrum
 falcibus incuruum, uomeribus rigidum,
 505 in caudem et diras, bellorum crimina, mortes
 armamus contis missilibus gladiis.
 pelleret ut frigus violentum accepimus ignem,
 pelleret ut tenebras discoqueretque dapes:
 coepimus insani flamas inmittere tectis
 510 atque exurendis subdere corporibus,
 tamquam esset paruum praedandi in crimen crimen,
 ni ferret sparsas sanguine raptor opes,
 et miseros poenis uariis uis ultima cogat.

485] Iuuen. X. 1.

485 quos *B* 486 tegent *A* regunt ed. Bodl., sed tegunt corr.
eius in marg. 487 quicquid nobis *A* 491 quiequit *A* 493 motus
Baehrensius 495 Tu *AB* i *Heinsius ad Ouid. Met. XIII*, 534 496 si
tignis Heinsius Sit ignis *A* Si lignis *B* 497 sub motū *A* 499 et om. *B*
 500 perspieces *B* 502 bona et prauis *B* 505 Incedem *A* mentes *A*
 506 Aptamus *Baehrensius* 508 Pelleret *AB* sed in *B* inter lineas manu alia
scriptum fuisse Uinceret testatur *Delr.* discoperetque ed. Bodl. 509 im-
 mittere *B* 511 pdandi *A* 512 Si *A* 513 Ut *A* uariis poenis *A*

- cum quod habent perdant, dicere si qua latent.
- 515 fratribus inuisos fratres, uitamque parentum
exosam natis fecit auaritia.
de uero falso, de falso fingere uerum
saeua per innumeratas haec docet insidias.
hac faciente reus dum partem subtrahit auri,
520 in mortem totus transiit Ananias,
nec solus; sociam nam foedi in crimine falsi
coniunxit misero par quoque poena uiro.
haec miseris homines mortis sub tempore fecit
non bene postremis fidere iudiciis.
525 subduntur tabulae, conquiritur undique testis,
ore ferens falso, pectore uera premens.
scalpuntur gemmae similes, manus improba discit
heu male mentitas assimilare manus,
ut pater alterius factus credatur et heres
530 non possit proprii filius esse patris.
hac duce custodes inter securus adulter
peruenit ad castos muneribus thalamos.
itur in omne nefas animis manibusque paratis,
aurum si pretium constituas sceleris.
535 die, rogo, quid (miserum) tantus furor + laxat habenas,
ut tibi non sat sit, quod tibi iam satis est?
inmensis properas terris coniungere terras,
claudendus parui marmore sarcophagi?
alterius damno fieri locupletior ambis?
540 quod rapis ex aliis, mox erit alterius.
et cursu celeri sic post amissa dolebis,

515] Luer. III, 72, 73. Catull. 64, 398, 9. 520] Act. Apost. 5.

- 519 subtrahit *A* 520 annanias *A* 521 sotiam *A* foedo *Martene*
 522 Coniunx *A* 528 assimilare *B* 531 custodis *A* 534 sceleri
Schondonchus 535 sic *AB* quis misero tantas furor aptat habenas
^e uel quis miserum tantus furor urget habendi *Riuinus* fort. exit h. e.
liber habenis fertur 536 non satis sit *A* sat non sit *B* 537 Inmen-
 sis *A* 538 malim paruo sareofagi *AB* 539 dampno *A* 541 cursu
 in *A* sic scriptum est ut ad rursu accedat

ut doluere illi qui tenuere prius.
 ceu non casuras immensum construis arces,
     ipse tamen raptim qui moriturus eris?
 545 comitur in somnos tenuato lucida uitro
     marmoribus uariis lubrica cella tibi:
     tamquam non adeat lignis coeuntia tecta
     in bene seculo pectore tuta quies.
     certe non aliter sitientia proluit ora,
 550 quem palmae obtulerint, quem caua gemma liquor:
     et sic suscipient rabidi ieunia uentris
     quos crystalla dabunt quosque patella cibos.
     an non pellendo glacialis frigora brumae
     hirta tibi melius pallia praebet ouis,
 555 quam quae, lentato per lubrica fila metallo,
     alternos frangit uestis onusta gradus?
     quo tibi perlucens habitus, qui tegmine raro
     offerat ignotis membra tegenda oculis?
     argentum atque auri moles et gemma coruscans
 560 e mundo et mundi est: hinc uenit, hic residet.
     uenisti in uitam nudus, nudusque redibis:
     nil tecum attuleras, ferre nihil poteris.
     ferre tamen poteris contempta hic munera mundi:
     mitte secuturus, quae duplicitur, opes.
 565 nam seruata nimis quae mox bona non tua fient,

557] Catull. 69, 3.   562] 1 Tim. 6, 7.

543 imm̄sum A   immensas B   544 ḡris A   545 Comit~ A   Cur
 itur B   quaeritur *Lipsius*   tenuat̄ A   547 teitis coeuntia lignis B
 sectis c. lignis *Heinsius ad Met. X. IIII*, 534   548 blanda quies A   549 pro
 luit *Delr.*   proluis AB   550 Quem A sed Hunc nigriore atramento
 quem AB probante *Heinsio*   an quam?   552 cystalla A   553 fri
 gore A   554 Hyrta A   558 Afferat A   559 atque ego et AB
 561 inuen̄ A   in mundum B   563 DE ELEEMOSYNA marg. B   hic AB
 an hinc?   564 seqtur' A   secuturas *Delr.*   565 sic AB h. e. nam
 quae bona mox fient non tua si nimis seruata fuerint, tua erunt si serues
 non tibi tua mox *Riuinus*

si tibi non serues, sic erit ut tua sint.
 munera quae donat moriens, haec munera non sunt:
     donat enim quod iam desinit esse suum.
     qui sanus metuensque nihil, qui mente quieta,
 570   qui sibi dum uiuit dempserit, ille dedit.
     quodque sibi dempsit, melius reparabit illi:
         integra mox capiet, qui peritura dabit.
     condita nam caelo non fur, non auferet hostis,
         non tinea aut pluuiae flammaque carpet edax:
 575   caelo autem condes quidquid pro nomine Christi,
         Christum respiciens, pauperibus tribues.
     qui post assumptae carnis mysteria dicit:
         uestior in nudis, subleuor in miseris,
         uisitor in clausis, curor confotus in aegris,
 580   adiuuor in paruis, protegor in uiduis,
         et quodecumque facis misero uel non facis, illud
         crede mihi fieri, uel mihi non fieri.
     ac ne pauperiem pauper praetendere possis,
         ut color iniustae detur anaritiae,
 585   si tibi non fuerint sumptus quos quaerit egenus,
         non cibus aut calida est qua foueat aqua,
         cum poseit sitiens, gelidus sub nomine Christi
         oblatus poterit praemia ferre calix.
     hoc, quo quisque potes, miserum solare rogantem,
 590   et si defuerint munera, uota dabis.
     ipsa etenim ante deum non est peritura uoluntas,

573—574] Matth. 6, 19. 20.   577—580] Matth. 25, 35—40.   587]
 Marc. 9, 41.

566 erit *A* uti correxerat Delr.   eris *B*   572 dedit *corrector ed. Bodl.*
 573 Condita enim *A*   auferat *A*   574 tineae *A*   575 quicquid *AB*
 576 recipiens *A*   580 uidus *A* (v. *nigriore atramento*)   581 miseris *B*
 583 possit *A*   584 *fort. et*   586 calida é *A* calida *B recte fortasse,*
cum saepius producantur breues syllabae ante qu apud Prudentium
calidae alia manus in B quo Delr.   587 gelidus sitiens *B sed perspicuum est* gelidus calix *hic idem esse quod gelidae calix cf. Matth. 10, 42*
 588 p̄mia poterit *A*

si bene non poterit, quae bene uel cupiet.
 hinc fuit ut dominus monitis felicibus omnes
     coniungi uellet pacis amore homines,
 595 et quae per sanctos laudauerat ante prophetas,
     discipulis proprio traderet ore suis,
     dum nihil iniustum, nil durum, nil uiolentum,
     nil leue, nil cupidum, nil graue, nil uarium,
     uel facere in rebus, uel uerbis dicere posset
 600   casto seruatus pectore pacis amor.
 hinc cohibet totum pacis concordia mundum,
     quae brutis etiam cum ratione datur.
     et cum flammiferis frigentia, mollia duris,
     siccis cum pugnent umida, lenta citis,
 605 omne per ignotas tacito moderamine causas
     uno consociat foedere pacis opus.
     sic, modo si paruis cupias componere magna,
         corporeum frenat pacis amor populum,
         ut sub terreno sociatus principe discat
 610   regi caelorum soluere nota simul.
     ergo mei similis peccator, me minor imo —
         omnes criminibus namque ego uinco meis —
         pacem placatus, pacem quoque laesus amato:
             pax in uisceribus, pax sit in ore tuo.
 615 pelle odium, contemne minas, depone tumorem,
     offensam teneant tempora nulla tuam,

603] Ouid. Met. I, 20.

592 uelle cupit *B* qui bene uel cupit *Schurzfl. 1716 tamquam ex cod. Anglico* 595 quam *A* praedixerat *B* 602 cum *A* con *B* hoc *Barthius sic explicat Aduers. XLIII, 9* 'Cum bruta suo ingenio suaque natura fera sint minimeque omnium pacem colant, sed immanibus iris in mutua exitia animentur, ratione tamen ea mansueti et pacis amorem humana industria induere'. *an est cum ratione idem quod cum rationabilibus h. e. cum hominibus?* condicione *Riuinus* 604 compungunt humida *A* 606 consotiat *A* 607 modo si *coniungenda ut Ouid. Trist. II, 263 et saepe in Digestis* 608 premit *B* reprimit *Barthius Aduers. XLIII, 9.* 611 minus uno *corrector ed. Bodl. idemque Schurzfl. 1716 tamquam ex cod. Anglico* 615 contempne *A* tumorem *ego, quod idem et Noltius coniecerat* rumorem *A* rigorem *B*

ut te sol blandae seruantem uineula pacis
deserat abscedens, inueniat rediens.

LIBER SECUNDUS.

Si monitis gradiare meis, fidissime lector,
caerula securus colla premis colubri.
cumque aderit Christus iudex, mox obuius ibis
per tenerum blandis aera uecte notis.
5 tantum ut mandatis quoquis sub tempore in istis
praetereat curam portio nulla tuam.
an si uentosae moueat te gloria linguae,
quam suadet uano Tullius eloquio —
sin fugienda, iocus conuiuia sermo uoluptas,
10 sic etiam aequaeuis dissociande tuis, —
quo studio nostri seruabis uerba libelli,
ut uitiae meritis consociande deo?
praeципuus labor est blandam contemnere laudem,
quae trahit in preeceps ambitiosa homines,
15 et semper tacito festinat ad intima motu
uisceribusque ipsis pestis acerba sedet.
omnia dum uolumus, facimus quaecumque, probari,
utque suis nullus non faueat uitiis,
lenito titulo parcum se dicit auarus,
20 acris uelatur nomine saeuitia,
ac studiis totis et tota nitimur arte,

7] Uerg. Aen. XI, 390.

618 inueniet *A* EXPLIC LIB I. INCIP II^{... A}

2 premes *Schenkelius* 4 nothis *A* 7 An *A* at *Commirius*; sed
uidetur duplex esse interrogatio, orta ex parenthesis sin fugienda—tuis 'an,
si moueat gloria . . quo studio seruabis?' 9 Sin *A* fort. seu sint
Baehrensius 10 sic ego Siq. *A* sisque *Baehrensius* que uis disso-
tiande *A* 12 consotiande *A* 13 DE VANA LAUDE *A* 18 fau& inuitis *A*
(^a et puncta nigriore atramento) fauet et uitiis *Baehrensius*

ut quidquid loquimur uel facimus placeat.
 at tu si Christo soli uis esse probatus,
     gloria quaeratur nulla tibi ex homine.
 25 nam cum deiectus, mox exaltabere, erisque
     pro domino paruuſ, magnus apud dominum.
     contentum uexet quaecumque iniuria, nulli,
         si male pertuleris, par quoque redde malum.
     ecce patrem Christus pro se lacerantibus orat,
 30 supplicat et Stephanus, supplicat et Iacob,
     dum miti magnoque animo licet ultima passi
         poenarum nulli causa uolunt fieri.
     nullum saeuia reum faciat sententia, nullum
         austero properes plectere iudicio.
 35 festucam tenuem fraterno in lumine cernis,
     luminibusque tuis nescis inesse trabem.
     iniuste alterius cupiet describere uitam,
         assertor uitae qui nequit esse suae.
     sed nos damnati uitiis insistimus et quae
 40 ipsi persequimur mox etiam facimus.
     fallere crede nefas! durat sententia dicens:
         os, quod mentitur, morte animum perimit.
     et quod erit uerax semper dixisse memento,
         et non quod non est sermo tuus resonet.
 45 dulci praeterea frenos impone palato,
     ne sapor antiquum saeuiat inlecebris.
     illos caelorum donis regnisque potitos

DE
CAUENDO
MENDACIO

DE GULA

24] 1 Thess. 2, 6. 28] 1 Thess. 5, 15. 1 Petr. 3, 9. 35] Matth. 7, 3.
 42] Proverb. 26, 28. 43, 4] Matth. 5, 37.

22 quiequid *A* 27 contentum *ego* Contemptum *A* 28 Simile *A*
 si male *Martene* si mala *Commirius* 30 Iacobus *Martene edidit*
 31 miſti *A* passiuſ *A* punctis utroque loco nigrioribus 33 rerum *A*
 34 properes *Commirius* proceres *A* 35 cernes *A¹* cernis *A²* 36 ne-
 scis *A* noscis *Schurzfl. uix recte* 37 deerimine *A* describere *marg. A*
 38 qui nequit *Commirius* qui nescit *A* 39 dampnati *A* DE CAUENDO
 MENDATIO *A* 43 erit uerax *ego* quod est uerax *A* ergo quod
 est uerax *Baehrensius* DE GULA *marg. A* 46 antiquū sequiat *A* anti-
 quus *ed. Martene* antiquis *Commirius* fort. seruiat illecebris *A*

fecit mortales ambitious gula.
 dum magis in uetitum ruimus cupimusque negata
 50 et, quod difficile est, hoc potius uolumus.
 DE EBRIETATE praecipue largo uenas perfundere uino
 respue, ne raptim uina uenena fiant.
 ut nimiis quotiens sitit aestibus arida tellus,
 solers in fructus quam parat agricola,
 55 si prius euulsas quam sol internecet herbas,
 inrorent madidos nubila densa dies,
 protinus et sentes et gramina noxia messi
 seminibus uictis heu male laeta feret:
 corpora sic multo fuerint quae dedita uino,
 60 consiliis pereunt, luxuriant uitiis.
 et quid sordidius, quid erit deformius umquam,
 quam si te tibimet subtrahat ebrietas?
 cum caput hue illuc uergat, gressusque uacillet,
 mensque neget sensum, lingua tenere sonum,
 65 claudantur grauido uergentia lumina somno,
 quid facis ignores, tu quoque cum facias.
 quid loquar adlatum uultu fumante calorem,
 et male compositis uerba soluta modis,
 labentes manibus calices, mensasque per ipsas
 70 immixtos uino saepe redire cibos,
 teque per inumeros, cum uult mens saucia, motus
     uel gaudere nimis uel modo flere nimis,
     et nunc saltatu uergentia membra rotare,
     nunc dare lasciuis brachia mota choris?
 75 exclamare libet, uino dapibusque sepultum,
     forte etiam proprii nominis immemorem,

49] Ouid. Am. III, 4. 17. 75] Iuuen. VIII. 29. Uerg. Aen. III, 630.

48 Fecit ambitious gula mortales *A*   DE EBRIETATE *marg. A*   51 Pre-
 cipue *A*   52 fiant *corripuit more Prudentii*   53 quoties *A*   56 in-
 rorent *ego* Inroret *A*   possis *etiam* inroret madidus *uel* madidans
 58 leta *A*   65 mergentia *Schenkelius*   uertentia *Bachrensius* *an* tur-
 gentia?   66 *an* quod? *tu A*   tum *Bachrensius*   67 adlatum *ego*
 ablatum *A*   oblatum *Martene*   uultus *A* uultu *Martene*   71 saucia
Eccardus sauciat *A*

eius, qui donet largus tibi talia, quando
     orandi subeat tunc pia cura dei?
 pascere tam magno sumptu quot posset egenos,
 80   quotque dies laetos haec daret una dies?
 at te nunc saturo pauper ieunus oberrat:
     tu uinum reuomis, uix habet alter aquam.
 et si forte cibum uox poseit egena, negabis
     ollis, quis nihil est, hoc, tibi quod superest.
 85   sentio iam dudum tacitum te dicere, lector:
     ueria quidem, sed sunt ardua quae statuis.
 ardua praecipimur; de terra scandere caelum,
     non est quod paruo stare labore putas.
 magnus enim labor est; sed merces magna labori.
 90   praemia qui sperat, desidiam fugiat.
     palmam nemo feret, nisi qui certauerit ante.
     non nisi uictori blanda corona datur.
 an tibi <si> fragiles mundi quaerantur honores,
     munere quo speres emeruisse hominem?
 95   quidquid id est uariis quod uexat corpora saeuis,
     dum celeri uitam currimus in stadio:
 contemptum pluuias frigus ieunia rixas
     contento poteris sustinuisse animo,
 discurrens urbem totis lustrare diebus,
 100   uix media fessus nocte redire domum,
     continuoque iterum prima consurgere luce,
     ut clausas possis primus adire fores.
 et cum te tenuis per dura sedilia somnus
     compulerit fessum deposuisse caput,

101] Cat. 14, 14.

77 eiū' A h. e. eiūus 79 magnoſ súptv (v nigriore atramento) A
 quot poss& (s nigriore atramento) A posses uulgo 81 aberrat A¹
 oberrat A² 82 uina remes A¹ remis A² 84 ollis A 86 questa
     uo uo tuis A punctis nigroribus 88 labore stare A 93 an tibi si Com-
 mirius An tibi A cf. ad II, 7 94 quo ego qua t̄ quos A quos nigriore
 atramento hominem A hominum Commirius 95 quicquid est A
 100 demum A

105 ille prior forsan qui senior adfuit ibit,
 at tua pulsabit stulta querella notos.
 aut si lictorem tanget uox clarior, opta
 ut bene submotus nec male caesus eas.
 sed fac quod rarum est, ut uictus ianitor auro
 110 ac precibus tandem dicat 'adire potes'.
 ingrederis lingua blandus uultuque modestus,
 corpore subiectus: nil tamen ista iuuant.
 omnis honor pretii est: ibis pro pondere numi,
 carta seu foliis siue petes tabulis.
 115 nam si cessarit diues manus, irrita res est,
 et si uerba dabis, tu quoque uerba feres.
 en honor arrisit, quem semper in ordine mos est
 sumere sero quidem, sed posuisse cito.
 nam quod tu dederas, mox conferet alter et alter:
 120 quod multi cupiunt, nemo diu tenuit.
 fac tamen ut longum durans honor inflet, agat te,
 numquidnam finem non habiturus erit?
 finge age mansuri signent tua nomina fastus,
 atque tuo felix annus eat titulo:
 125 quid tandem prodest, cum desinit esse, potestas?
 in quo sentitur quod fuit atque abiit?
 et quod paulatim succedens nesciet aetas,
 et quod si scierit, quid tibi mercis erit?
 sed qui terreno tantum dependis honori,
 130 tanta nunc homines ambitione colis,
 ut domino placeas, cuius sunt omnia, Christo
 insuper et regnum promereare dei,

109] Ouid. Trist. IIII, 10. 121. 124] Ouid. Fast. I, 26.

105 ibit *Commirius* ibi *A* 106 at tua *Commirius* Atria *A* que-
 rela *A* notos *Commirius* notus *A* 107 lectorem *A¹* lictorem *A²*
 obta *A* 111 bland*ū* *A* 113 iñ *A* numi *A* 114 Qarta *A* cartae *Com-*
m̄irius foliis *sc. membranae* petes *ego* potens *A* tabulis *sc. cereis*
 116 dañ *A* 117 ^āEn *A* sed ^ā nigriore atramento 121 agat te *Martene*
 agtē *A* h. e. agentem an auentem? 126 habuit *A* 128 mercis *A*
 130 Tantaque *A* quod correxī tantaque hic *Baehrensius* 131 placeat ^ā*A*

- ante feres uerum falsis, ingentia paruis,
 uilia magnificis, perdita perpetuis.
 135 deuotum uincet quae tandem iniuria pectus?
 ecquid erit celsum? quid tibi difficile est?
 namque nihil durum est, cum spes succedit, et omnis
 peruenit ad fructum uictus honore labor,
 et fructum, toto qui duret tempore, quem non
 140 auferat ambitor prodigus impatiens.
 audis spondentem dominum noua praemia iustis,
 promissis semper qui meliora dabit,
 non conspecta oculis, non auribus insinuata,
 ipso non sensu praemeditata prius.
 145 nunc tibi distillant pretioso cortice myrrhae,
 turis odorato caespite terra tumet.
 adde thymum uiolas casias melilotae crocumque,
 candida puniceis lilia iunge rosis.
 cum tot in his terris peccator munera sumas,
 150 in caelis sanctus quae bona percipies?
 finge age quod clarum, quod pulchrum, quod pretiosum,
 et toto magnum quidquid in orbe putas,
 hoc meritis dandum felicibus, aurea tecta,
 gemmatos postes purpureumque solum,
 155 ruraque uernanti semper redolentia flore,
 lacte et melle simul flumina plena trahi.
 haec quia condescendunt animos, et mente uidentur,
 inferiora illis crede futura bonis.
 nec uereare tamen, longo ne tempore uictus
 160 impar mandatis reperiare dei.
 nil habet haec longum, longo licet acta rotatu,

148] 1 Cor. 2, 9.

133 feres *ego* ferens A 136 ecquid *ego* Et quid A 139 fractum A¹
 fructum A² 145 nunc *Schurzfl.* Non A distillant A myrræ A
 146 turis A 147 Add& hymnū A cassias mellilotæ A 152 toto
ego cf. 180 totum A quicquid A 155 uernanti *Commirius* uer-
 nantis A 157 Hec A¹ Nec A² 159 ne té tépe A

quo nunc perfruimur tempore, uita breuis.
 lassa senescentem respectant omnia finem
 et iam postremo uoluitur hora die.

165 respice quam raptim totum mors presserit orbem,
 quantos uis belli perculerit populos.
 non densi nemoris, celsi non aspera montis,
 flumina non rapidis fortia gurgitibus,
 non castella locis, non tutae moenibus urbes,

170 inuia non pelago, tristia non heremo,
 non caua, non etiam tetricis sub rupibus antra,
 ludere barbaricas praeualuere manus.
 multis ficta fides, multis periuria, multis
 causa fuit mortis ciuica proditio.

175 insidiae multum, multum uis publica fecit.
 robore quae non sunt, sunt superata fame.
 concidit infelix cum prole et coniuge mater,
 cum seruis dominus seruitium subiit.

hi canibus iacuere cibus, flagrantia multis,
 180 quae rapuere animam, tecta dedere rogam.
 per uicos uillas, per rura et compita et omnes
 per pagos, totis inde uel inde uiis,
 mors dolor excidium incendia luctus.
 uno fumauit Gallia tota rogo.

185 cur tamen enumerem labentis funera mundi,
 quae per consuetum semper aguntur iter?
 cur repetam quanti toto moriantur in orbe,
 ipse tuam uideas cum properare diem?

163 respectant *ego* despectant *A* 167 non densi *ego* Condensi *A*
 168 gigtitibus *A* ^{gurgitibus} *nigriore atramento* 169 *N* *A* 171 tetricis
ego metuis sub *A* ^{endis} *nigriore atramento possis et mediis uel*
madiidis 172 p̄auuere *A* malim eualuere, *ut in uersib⁹ de Prudentia,*
quos hic citat ed. Mignianus, 35 sqq. (Tom. LI, p. 618) non castella petris, non oppida montibus altis | imposta, aut urbes annibus
 aequoreis | barbarici superare dolos atque arma furoris | eualuere 179 cib. *A*
 180 rogam *ego* rogo *A* 181 uicus *A* ^{os} *nigriore atramento* 183 strages
 suppleuit *Martene*, clades *Schenkelius*

praetereo gladiis quantum, quantumque ruinis
 190 igni grandinibus fluminibus liceat;
 quantos bella fames perimant morbique furentes
     et quae per uarias mors ruit una uias.
 quantos et mediae pacis sub tempore, ut esse
     pax possit, † cruciat debita poena reos.
 195 omnis paulatim leto nos applicat hora:
     hoc quoque quo loquimur tempore, praemorimur.
 et per fallentes tacito molimine cursus
     urget supremos ultima uita dies.
 dum cibus et somnus, dum uerba et pocula mulcent,
 200 siue domo sedeas, seu peregrina petas,
 dumque geris quodcumque geris uel non geris, ultiro
     mors mouet alternum nil remorata pedem.
 cereus ut caecae positus sub tempore noctis
     compensare diem luminis officio,
 205 dum non sentimus, lento consumitur igni,
     semper et ad finem flamma uorax properat:
 sic hominum res est: pereunt quaecumque geruntur,
     proficit et moritur quod sibi uita trahit.
 sed fac uiuacis spatia haec tam longa senectae,
 210 orbis ut immunis funera respicias,
     sero licet ueniat, ueniat tamen ille necesse est
         qui non in totum finis abesse potest.
 nam quae nascuntur, crescunt post atque senescunt,
     et senio fessis nil nisi mors superest.
 215 † intereunt decies qui ternos uixerit annos

204] Ouid. Ib. 624.

190 grandinibus *Schurzfl.* graminibus *A* 194 cruciat *alia manus*
nigriore atramento scripsit in *A* eraso quod fuerat uocabulo 195 leto *A*
 196 quo *Schurzfl.* quod *A* pmorimur *A¹* pmorimur *A²* 199 dum *ego*
 Cum *A* cibos et sónos *A* 201 non geris, ultiro *ego*, non geris
 ultiro *uulgo* 203 ceeq *A* 204 Compensare *A h. e. ut compenset*
 207 ic *A* 209 ed *A* 211 ero *A* 213 nam *ego am A* iam *uulgo*
 crescunt post atque senescunt *alia manus add. nigriore atramento*
 215 ntereunt *A*

atque illum uixit qui modo † millesimus,
 postquam postremus finis retinebit utrumque,
     certe supremo tempore mortis idem est.
 quid uitam traxisse iuuat, si uiuere cessas?
 220   quaeue bonis merces, si teneare malis,
     † cum, nisi dum frueris, fructu tangere fruendi,
         et uita haec uitae iuuat in officio?
     nam quod iam fuerat nihil est, si desinit esse;
         et quod non sentis, non iuuat an fuerit.
 225   quid tandem prodest si te ieunia uexent,
     hesternis large membra onerasse cibis,
     cumque tuas hodie stringat sitis ⟨arida fauces⟩,
         ante diem nimio praemaduisse † cibo?
     cum mediis celeri quae sunt decursa rotatu
 230   eripiat sensum non redditura dies?
     sed nos, decurso primaeuae flore iuuentae,
         iam dubii gressu lumine uoce manu,
     cum quidquid fuimus, dolor est meminisse, fidemque
         omnibus eripiunt proxima praeteritis,
 235   incuruos querulos consumpto corpore numquam
         haec quoque quae grauis est uita satis satiat.
     hinc est quod toto penitus uelut orbe remoti
     231 sqq.] Maxim. El. I, 119—122.   237] Uerg. Ecl. I, 66.

216 *locus uitiatus* Atque illú uix (illum uixit) qui modo missile sim'
^{A¹} ut uidetur missile sim' A² ita ut f ad l accedat. fort. inter
 eum (*sic Schurzfl.*) decies qui ternos uixerit annos | atque illum, uixit qui
 modo mille simul ut modo mille simul sit 'just a thousand in all', h. e.
 si quaeras quid intersit inter eum qui XXX annos uixerit et qui mille
 omnino impleuerit, nihil inuenies discriminis certe mortuis esse, cum
 uterque eadem mortis condicione utatur millesimum *Schurzfl.* 217 ost-
 quam A 218 supremo A 219 uid A 221 um A cur *Com-*
mirus fructu A fort. luctu h. e. dolore quem ex amissō fructu habebis
^{cf.} Maxim. El. II, 39, 40 223 nam ego am A 225 uid A 227 um-
 que tuaś hodie stringat sitis *tum in marg.* assidua A arida fauces *Com-*
mirus om. A 228 mero H. Nettleship 229 um 231 ed A decurse^f A¹
 decurso A² primeuo A 232 dubiis uel dubio uel dubios coni. *Com-*
mirus credo dubii ad sententiam cum quidquid fuimus referendum esse
 gressu. lumine. uoce. manu A 233 um A que quid A 234 eri-
 piant A 235 neuruos A 236 faciat A 237 inc A

spectamus toto quidquid in orbe perit.
 haec miseros alio tamquam sub sole manentes
 240 mortis nos propriae mors aliena monet.
 ante oculos longeque simul fraudamur amicis,
     luminibusque illinc, hinc uenit aure dolor.
 intereunt dulces aeuo uergente parentes,
     eque ipso coniunx eripitur gremio.
 245 et fratriis fratrem mors e complexibus aufert,
     at natu forsan iunior ille fuit.
 ordine nec uitae senior subducitur aetas,
     cum uideat nati funera saeva pater.
 nemo tamen cautus credit quod cernit, et illum
 250   quod non uult, cernit se quoque posse pati.
 hoc tamen inde uenit, factis quia semper inquis
     mortem perpetuum ducimus esse malum,
     et quas criminibus poenas lex sancta minatur,
     serius excipere credimus esse lucrum.
 255 felix qui licitum finem putat esse laborum,
     quod, post ne timeat, cauerit ante timens.
 felix qui magnum magnaue indage mouendum
     urbibus et populis nobile iudicium
     constanti sperare animo uultuque sereno
 260   securus uitae de probitate potest,
     quem faciat certis bene mens sibi conscientia causis
     sub tanta intrepidum mole tenere caput.
 illie imperio quondam regnoque potentes,

244] Cat. 68, 146. 261] Uerg. Aen. I, 604.

238 quic quid *A*   239 ec *A*   restat tamen ex initiali littera
 I unde haec scripsi   nec uulgo   240 nos *A*   proprie *A*   241 nte *A*
 243 ntereunt *A*   245 t *A*   ecóplexibus *A*   246 at *ego* Et *A*   247 rdine *A*
 249 emo tam incautus *A¹*   emo tam—encautus *A²*   credet quod cernet *A*
 illum sc. pati illud *Schenkelius*   250 cernet *A*   251 oc *A*   253 t *A*
 penas *A*   255 elix *A*   fort. liquidum laborem *A*   256 Quod p. ne *A*
 poenae *Martene*   cauerit *ego*   cauerat *A*   257 elix *A*   259 onstanti *A*
 261 uem *A*   faciat *A*   an faciet?   263 Illic *A*   imperio quandam *A*

illie conspieui fascibus et trabeis,
 265 quis aurum leetis dapibus, crystalla Falerno,
     substratosque ostro mos onerare toros:
     robore famosi, laudati munere formae,
     ac male fidentes corporeis opibus:
     quorum uenter erat dominus, lasciuia uotum,
 270 spes in praesenti, gloria diuitiae:
     qui neglexerunt miseri uel morte sub ipsa
     claudendis dominum quaerere luminibus,
     poenam expectabunt clausi. ne quaere doceri
     quam poenam: factis congrua poena manet.
 275 hos tenebrae iuges caeca sub nocte manebunt:
     his lumen † tunc flamma seuera dabit.
     isti sulphureo flagrantes igne caminos
     cogentur laceris scandere corporibus.
     illos constringet uiolento infusa rigore
 280 flatibus hibernis dura gelu glacies.
     et cum tam discors pugnet natura gehennae,
     nominis unius uis tamen est uaria.
     nec tam diuersa possis dinoscere poena,
     igne sit an grauius frigore supplicium.
 285 non quod nos, istic, terrena morte peremptis,
     excipient unam crimina multa necem,
     cum quamuis saeuus pro rerum pondere iudex
     non aliud possit quam rapuisse animam,
     et quodam scelerum luero, si plurima restent,
 290 vindictam reliquis ultiō prima neget.
     ast illie omnes persoluet in ordine noxas

269] Phil. 3, 19. 273] Uerg. Aen. VI, 614.

265 uis A 266 Substratoſque A *punctis nigrioribus* 267 obore A
 269 norum A uenter *Martene* uent' A 273 Peñam A 275 ceca A
 276 tenue *Commirius* toruum *Bachrensius* 277 sulphureo A 279 uiolenta A
 283 dinoscere A 285 q^t A¹ q^t A² q^t nigriore atramento
 non qui mos est hic *Commirius fort. recte* sed retineo quod est in A,
 idque sic expedio: non quod nos (facimus) terrena morte peremptis, istic
h. e. in gehenna (fiet), ut crimina multa unam necem excipient.

succedens factis congrua poena suis.
 atque unum corpus per singula membra patebit,
     quot potuit uitiis, tot quoque suppliciis.
 295 altera crudeles, lex altera plectet auaros:
     facta aliter soluent et meditata aliter.
 est sua periuris, est *(et)* sua poena superbis,
     atque alia effusi causa cruaris erit.
 inuidus impatiens mollis falsator adulter,
 300 et uini totus, totus et illecebrae,
     dextram caede nocens, linguam in conuicia promptans,
     peruasor iactans impius indocilis
 iudicij ante diem poenas dabit, ut neque paruum
     supplicii spatum det mora iudicij.
 305 ambibunt alios sinuosis flexibus angues,
     ast alios candens igne catena teret.
 omnia plena illic lacrimis terrore dolore,
     et uox nulla, nisi quam dederit gemitus.
 ecquidnam ulterius per singula crimina curram
 310 uexabunt diris quae miseros crucibus?
 quando etiam incauto si quid nunc ore loqueris,
     sermonis ratio est discutienda tibi.
 hos inter, rerum dominum quicumque negarit,
     summittens saxis stipitibusque caput,
 315 ille miser uere, nec erit miserabilis ulli.
     excipiet solus quidquid ubique nocet.
 innumeri uermes morituro in corpore uiuent,
     nec finis fumo quem dabit ignis, erit.
 at parte ex alia blandorum + uerba piorum,

311] Matth. 12, 36. 315] Ouid. Ib. 117 sisque miser semper nec
sis miserabilis ulli. 318] Esai. 34, 10. Apoc. 14, 11.

295 auaros A 297 et om. A add. Martene 299 impatiens A
 300 illecebri A 301 conuicta A promptans ego promptam A
 302 Peruasor. iactans. impius. indocilis A uu. 300, 302 transponendos
 censem Bachrensius 304 supplitii A 309 ecquidnam ego et quid nam A
 310 miseris A o nigriore atramento 314 summittens A 316 quie quid A
 319 uerba uix sanum; an turba?

- 320 si nec uexati restituere malum,
auxilium miseris, uictum tribuere petenti,
affectum notis, seruitium patribus,
instar flammantis fulgebunt lumina solis,
uelati niueis splendida membra togis.
- 325 praecipueque illi, quos Christi in lege paratos
excipiunt noctes inueniuntque dies,
quisque fuit uotum niueam baptismate uestem
numquam feminineis commaculare toris,
corpore nec solo, sed toto et pectore casti,
- 330 et quallem lector te meus esse uelim,
uel iam felices, quae prima est gloria, uictis
lucis et infidi corporis inlecebris,
ueram quaerentes uitam, pro nomine Christi
fundere deuotas non timuere animas.
- 335 atque sacerdotes hoc sanctorum agmen habebit
secretosque hominum turbinibus monachos,
qui nunc spernentes blandae oblectamina famae,
uenturi sperant praemia iudicii.
mollia securis ducentes otia rebus
- 340 pro merito uiuunt nunc bene, post melius.
namque ipsi denso stipabunt agmine regem,
cum terris iudex institerit dominus,
atque omnes agnus quoquo se uerterit ibunt,
perfusi uero lumine, luce dei.
- 345 et tantum ipsorum capient uegetata decoris
cernentum ut non sint ora uidenda oculis.
ergo ubi terribilem dederit caua bucina cantum,
aduentum tandem testificata dei;

323] Matth. 13, 43. 327] Apoc. 14, 4. 339] Ouid. Met. I, 100.

342] Hiob 19, 25. 343] Apoc. 14, 4.

320 si ego Sed A qui Martene 323 flammatis A 327 baptis-
mate A 328 thoris A 329 casti Commirius cauti A 331 Ue-
lium potius quam Ueliam mihi uisum est in A uictis Commirius
uitiss A 332 illecebris A 335 sanctorum ego sanctum A examen
Commirius 340 p. melius A cf. ad 256 345 tantum A² totum A¹
348 testificata Commirius testificanda A

- mox longis tellus rimis diuulsa patebit,
 350 ac passim flammae fulgura grando ruent,
 imis concusso penitus de sedibus orbe
     dum totae feruent inde uel inde uiae.
 hinc tristes gemitus, illinc pia gaudia uitae:
     una in diuersis uox erit agminibus.
 355 atque omnis raptim celeratis gressibus ibit
     deducens subolem prosapiamque pater.
     cunctaque contento ducetur linea tractu,
     cum fuerit medius progenitor genitis.
     nec tibi famosas urbes gentesque remotas
 360 regnaque, quae nunc sunt quaeue fuere, loquar,
     frigore non segnes populos, non sole perustos,
     quosque habuit nascens occiduusque dies:
     sed fuit a primi genitum quod tempore mundi
     usque diem mundo qui modo finis erit,
 365 omnibus e terris animas iustasque reasque
     uno constituet iussio prima loco.
     nec tamen ulla illinc tanta inter milia perget,
     quae non sit domino dinumerata suo.
     mox rutilum scandens eadem cum carne tribunal,
 370 quam caelo intulerat glorificans hominem,
     omnia quae reliquis labantur in ordine saeclis,
     quae tunc, quaeue dehinc lege manente fiant,
     ore sacer, celsus solio, terrore uidendus,
     conspicuus, sed uix conspiciendus aget.
 375 atque inter flammae tractus sonitusque tubarum
     angelicosque choros militiamque sacram,
     inter et infantum matrum iuueniumque senumque
     pallores fletus gaudia uota metus,
     ultima suspensae dabitur sententia turbae,
 380 quae sacrosancti iudicis ore sonet:

362] Ouid. Fast. IIII, 832.

- 349 rimis *nigriore atramento scriptum est ubi prius spatium fuerat*
 355 *omif, A non omib.* 356 *sobolem A prōsapiamque produxit more*
Prudentii 366 *prim A* 367 *illuc Commirius* 371 *babantur A*
 380 *quae Martene qya A* *sacro sancti A*

in requiem et laudem iustorum perge ceterua,
 a regno numquam dissocianda meo,
 quae uobis gnarus meriti uitaeque futurae
 dat modo, sed dudum dona parata pater.

- 385 at tu mandatis semper contraria nostris,
 inpia tartareis claudere turba locis.
 illic stridorem dentes et lumina fletum,
 ignibus inmodicis diserucianda, dabunt.
 et tamen, ut uere maneant quaecumque iubentur,
 390 haec erit aeterni formula iudicii:
 gloria quae iustum, submota morte tenebit
 atque reus poenae non moriturus erit.
 haec ego debueram factis tibi tradere, lector,
 ut pondus uerbis uita probata daret.
 395 sed quia neglegimus miseri quaecumque monemur
 et satis est leuius discere quam facere,
 tu si commendes animo demissa per aurem
 omnia, quae scriptis sunt numerata meis,
 constanter dicam, caeli statione receptus
 400 discuties saeuiae uincula dura necis.
 atque etiam fueras qui filius ante gehennae,
 incipies summi filius esse dei.
 his illud superest, sine quo nihil omnia prosunt,
 ut Christum credas de patre cumque patre;
 405 spiritus et sanctus nullo discrimine iunctus
 unum consummum nomina trina deum.
 at tu † eum legis nostrum quicumque libellum,
 nostri, seu malus est seu bonus, esto memor.

397] Hor. A. P. 180.

382 dissotianda *A*   386 Impia *A*   388 inmodicis diserutianda *A*
 389 tm̄ *A*   391 *h. e.* gloria quae iustum tenebit, summota morte tene-
 bit   392 pñē   393 factis *A*   397 orbem *A*¹   ar̄bem *h. e.* aurem *A*²
 400 suę *A*³   404 post cumque patre *cum Schurzfl. distinx. uulgo sen-*
tentia sine interpunctione decurrit usque ad u. 406   405 Xpc *A*¹
*fxpc A*²   407 cum legis *A*   an relegis?   sed uocatiuum potius latere
eredo, uelut care quando Bachrensius

et quotiens dominum perfecto carmine Christum
 410 orabis, simus semper in ore tuo.
 quod ne me primis credas iniungere labris
 neue istud tuto dissimulare putas,
 sic te nulla dies curis compungat amaris,
 sic Christo totum quidquid agis placeat,
 415 sic sumas sanctam domino tradente coronam,
 nominis abscedat ne tibi cura mei,
 ut peccatores uincens Orientius omnes
 sanctorum ueniam promerear precibus.

CARMINA ORIENTIO TRIBUTA.

I. DE NATIUITATE DOMINI.

Splendidior lux luce micat, maiorque diebus
 fulget clara dies, toto festiuor anno,
 natalis quae lecta deo. qua nascitur ille,
 cum patre qui semper caeli in consortia regnans,
 5 virtus magna patris, carnis primordia nostrae,
 mox hominem in caelum reuehens, sic morte peracta
 sumere qui carnem uoluit, nec carne senescit.

II. DE EPITHETIS SALUATORIS NOSTRI.

Ianua Uirgo Leo Uirtus Sapientia Uerbum
 Rex Baculum Princeps Dux Petra Pastor Homo,

409 quoties *A* 412 neue *Commirius* neque *A* meque *Eccardus*
 et *Schurzfl.* 413 compungat *A* 414 quie quid *A* 415 dono *A* domino
Commirius EXPLICIT SCI ORIENTII scds INCIPIT DE NATIVITATE DNI A
 1 diei *A* diebus *ed. Mignianus* 3 natalisq. *A* 4 regnat *Martene*
tamquam ex A regnans *A* 7 *Mumere A* locus uitiatius est.
an uirtus magna patris, carnis primordia nostrae | sumere ubi carnem
 uoluit, sic morte peracta | mox hominem in caelum reuehens nec carne
 senescit. *DE EPI TH&IS SALVA TORIS NRI A* 2 baculū *h. e. baculum*

16*

- Retia Sol Sponsus Semen Mons Stella Magister
 Margarita Dies Agnus Ouis Uitulus,
 5 Thesaurus Fons Uita Manus Caput Ignis Aratrum
 Flos Lapis anglaris Dextra Columna Puer,
 Mitis Adam Digitus Speculum Uia Botruo Panis
 Hostia Lex Ratio Uirga Piscis Aquila,
 Iustus, Progenies regis regisque Sacerdos,
 10 nomina magna deo, maior at ipse deus.

III. ITEM EIUSDEM DE TRINITATE.

- Quod fuit a seclis, quodque est in secla seclorum,
 semper erit, quia semper erat, sine fine manens est.
 et super omne quod est, sine quo nihil, omnia cui,
 omniparens uerbum, uerbum deus omnipotens †
 5 cum patre qui solus, cum quo pater et deus † solus,
 hoc erat, et nondum natura acceperat ortum.
 semen enim Christus, Christus primordia rerum,
 Christus honor terrae, tremor orbis, gloria caeli.
 - ex dominante deo rex et dominator in altis,
 10 unicus ante omnes genitus, genitore sed illo
 quem genuit nullus, per quem gignentia cuncta:
 † quaesumus optamus tremimus ueneramus amamus.
 totus et *(ex)* toto, totum diffusus in orbem.
 non idem, sed prorsus idem, similisque simulque,
 15 tantundem et pariter, sic filius et pater unum
 nomine diuisum nomen, substantia mixta est,
 consummans sacri mysteria sancta profundi.
 plenitudo potens, sibi dedita, nexa uicissim

6 anglaris *Schurzfl.* angularis *A* 7 Mitis. adá digitus sp&ulum.
 uia. botrus. pat'. nis marg. *A* botruo *Eccardus* 8 uirga. piscis.
 aquila *A* Post 10 *A* habet ITEM PLUS DE DE TRINITATE quod correxit
Baehrensius

1 seculis *A* insecla seclorum *A* futurum ego futura uel saecula
 euncta *Schurzfl.* 2 manens + *A* 4 est add. *Martene* rex *Schurzfl.*
 5 solus *A* unus uel idem *Schurzfl.* 6 naáa *A* h. e. natura natu-
 tum *Martene* quod scribendum erat natu 12 an quem simul? 13 ex
 addidi totus et toto *A* 17 mysteria *Commirius* mysterii *A*
 18 dedita sibi *A* corr. *Commirius*

- trina potestatum conclusio parificatur,
spiritus et uolitans perfectio tota superne.
ergo honor in Christo est, laus est patris, in patre
Christi est.

ipse patris mens est et sermo et testis et heres,
ipse recognoscit quantum pater audet in ipso,
ipse caput nostrum sapientia uita est,
ipse hominum custos speculator et arbiter ipse,
ipse salutis iter, luxque immutabilis ipse,
de uero uerus splendor, de lumine lumen,
de bonitate bonus, de pleno et diuite plenus,
prouidus indulgens clemens miserator abundans,
perfectus patiens iustus pius inmaculatus,
aeternum aeterni donum, tutela priorum,
firmamentum animae, fuga daemonis, arma fidei,
perpetuum regnans, censor iudexque futuri,
tempore non clausus, clausurus tempora iussu,
principium ac finis, uegetator et intus et extra,
uelle tenens et posse potens et mite seuerus,
pax mundi et gaudium, prauique bonique diremptor.
naturae duplicitis uir baiulus et mediator,
dum, mortale quod est, deus immortale probauit.
o felix domini dominatio, nobile letum!

o miserae gentis cor durum et perfidus error!
impie damnator, tua mors hoc stipite pendet:
credule confessor, tua uita hoc sanguine uiuet.
† flecteris iudicante † deo, qui plectere uisus
saluauit populos, populus quem † odit iniquus.
hic est ille suis reprobus prius et maledictum,
sputamenta hominum, perituri obprobria uulgi.

19 parificatur *A*   20 aut ante aut post hunc u. uidetur aliquid ex-
cidisse superne *A*   26 immutabilis ipse *A*   27 uoro *A*   29 ha-
bundans *A*   31 domum *A* priorum *A* piorum *Martene*   32 fidei *A*
37 fort. gaudia pax mundi   dirétor *h. e.* diremptor *A*   37b om. *Martene*
et post eum omnes   38 inmortale *A*   39 letum *A*   41 Impie *A*
stipete *A*   42 uiuet *ego* uiuat *A* uiuit *Commirius*   43 fort. plecti-
tur is   44 fort. fodit   46 obprobria *A*

hic cui saeva manus fel mixtum fudit aceto,
 palmea quem caeco uiolarunt uerbera pulsu.
 aspice, percussor demens, uenerabile lignum,
 50 cerne profanati uictoria signa cruoris.
 estne deus uiuus, deus insuperabilis hosti,
 ultio perfugium requies lux uita fides spes?
 a patre noscendus, quod sit sator atque animator:
 a cruce, quod uindex propulsatorque gehennae,
 55 errorum ablutor, pax fida, remissio larga.
 natus amore hominis, passus ratione salutis,
 functus lege obitus, rediuuius in aethera celsum,
 sede sedens patria, super omne salutifer aeuom,
 unde humilem dignatus humum, remeabilis illo.
 60 peccati pretium, peccandi nescius ipse,
 participans famulos, conformans glorificatos.
 en tibi quam pulchrum per limina nostra tropaeum,
 Christe, micat; quam clara patri uxilla reportas,
 sanguinolentus adhuc, etiam quod et antea, semper
 65 in uirtute potens, in maiestate perennis.
 cur tamen hanc speciem teneat crucis edita forma
 monstrat adorandum tota ratione character.
 quod diuisa nota est in partes quattuor extans,
 dat mundi dominum cognosci † et archangelos omnes.
 70 tot regit ipse plagas, caeli quot crux uidet oras.
 crux imitata piis orantis imagine palmas,
 crux testata dei pacem † pingit, et est pax,
 quae data per lignum est: pax ligno scripta tenetur.
 uis Graias mirator item spectare figuram?

51 inseparabilis A 57 celsum ego celsus A 58 aeuom ego aeuo A
 61 ē formans A glorificatos A pro quo et uiuificans edidit Martene
 nescio quo errore 62 tropheum A 63 reportas Commirius reportans A
 65 perhennis A 66 spetiem A 67 adorandum A adorandus ego, cum ne apud Ducangium quidem neutri generis character
 reperiatur caracter A 68 quatuor extans A 69 fort. dat m. d.
 cognosci: archangelos omnis tot regit ipse plagas ut archangelos nominatiuus sit cognoscier angulus omnis Commirius 71 imitata A
 72 depingit Martene se pingit Commirius 74 Graias ego gratias A
 gratas Commirius mirator Commirius miratur A

- 75 aspice perfectum signi locupletis enigma.
 P Graecum uideas, caput est, uel brachia fixi.
 Iota quod erectum est suspensio corporis hic est.
 littera proloquitur poenam, fert poena salutem:
 alpha dehinc iuxta est, atque altera comminus est Ω.
 80 prima quod hic primus, postrema, nouissimus hic est.
 haec elementa apicum, deus hic super omne elementum:
 omnia conueniunt caelesti insignia signo.
 cum subit in ligno, lignum deus indicat esse
 materiem fructus; cum ramum extendere in altum,
 85 altior excelsis dominus supereminet omnes.
 fixorum est medius: numerus dat trinus honorem.
 percutitur, crux exit, aqua † de uulnere facto
 exit et ex ipso mox sanguis uulnere. nempe
 martyrium sanguis, sibi vindicat unda lauacrum.
 90 sic ope diuina mors arbore uitaque uenit.
 per pomum, protoplaste, cadis: cruce, Christe, mederis:
 illie mortiferam draco pestifer † detulit escam.
 nec mirum, uix digna deo si nomina mille
 laus numerosa trahat, laus tot uirtutibus inpar,
 95 quot titulos peperere pii miracula Christi.

EXPLANATIO NOMINUM DOMINI.

Ianua, quod residet caelo secretaque pandit.
 uirgo incorruptae matris cui partus origo est.
 et leo rex hic est regum: rex ille ferarum

- 76 grecum A uel A X Commirius nam monogramma P
 describitur 77 Iota A 78 littera proloquitur penam A pena A
 79 alfa A ω A 82 caelesti A 84 extendere A extendit Commi-
 mirius malo sic interpretari ut infinitius pendeat ex subit 'cum
 subit animum lignum id extendere ramum in altum' 87 aqua et Schurzsl.
 an it? 89 uendicat A 91 proto plauste A cf. Alc. Auit. de origin.
 peccato II, 35 his protoplastorum sensum primordia sacra continuere
 bonis Christe mederis Commirius Christus medens A 92 obtulit
 Commirius malum extulit post 92 excidisse aliqua putauit Schurzsl.
 94 inpar A 95 Quor Noltius uidit 96 IANVAQDRESIDETCELOSECRETA-
 Q'PANDAT A pandit ego

- dicitur <et> uirtus: nihil hoc quoque fortius uno.
 100 unde autem dictus sapientia? regula uitae est.
 quomodo sit uerbum? patrio quia fluxit ab ore.
 cur modo rex idem, modo regis filius idem?
 cum patre quod solium caeli commune retentet.
 cur baculus? lapsos quod subleuet, erigat aegros.
 105 cur princeps? subiecta throno quia cuncta gubernet.
 cur dux militiae caelestis? ab agmine sancto.
 cur petra? quod ualido statuat fundamine firmum.
 unde bonus pastor? maculam quod ouilibus † obstet.
 nunc homo: natus enim est et carnem a uirgine sumpsit.
 110 retia cur? sparsas quod colligat undique gentes.
 cur sol iustitiae? quia iustum illuminat omnem.
 cur sponsus? desponsa deo quod ecclesia uirgo est.
 cur sanctum? quod regna serat felicia uerbo.
 mons: quod in ascensum non omnibus ardua cedant.
 115 stella: quod incertos duce lumine dirigat † itus.
 unde magister? amat famulantia corda docere.
 margarita: quid hoc pretiosius inueniatur?
 unde dies? quod luce magis † resplendeat.
 tunc quia sit sanctus † innoxius agnus habetur,
 120 qui potuit solus peccatum tollere mundi.
 et modo fertur ouis, quod se iugulantibus aptet:
 dicitur et uitulus: contenta hoc passio monstrat.
 fons, quia purificat uitium baptimate largo.
 uita, quod aeternum dat uiuere uiuificatis.
 125 est manus: occurrit uirtutum operatio diues.
 est caput: in promptu est, quo nostro auctore creemur.
 ignis: in hoc quod adhuc probatio nostra supersit.

99 et add. *Martene*, om. A forcius A 100 dictus est A
 104 baculus (*sic!*) A 108 fort. macelum Hesych. μάκελα φράγματα
 δρύφαντοι et μάκελος δρύφαντος. μάκελλα τὰ αὐτά, ubi Schmidtius citat
Varr. l. l. V, 146 Iones ostia hortorum macellotas hortorum et castelli
 macella 112 fort. deo est Ecclesia uirgo 114 Fmons A cedant A
 cedant ego 115 itus A intus ego cf. 2 Pet. 1, 19 118 ipse *Martene*
 unus ed. *Mign.* 119 an factis? 126 quod *Schenkelius* an nos?
 127 probatio suspectum

- unde † aratrum? subigat quod pectora fructificetque.
flos, quia confessos et martyres ipse coronat.
- 130 cur lapis anglaris? populum quia nectit utrumque.
dextera, qua patrium latus assidet, ornat, honorat.
saepe columba: dolum quia nescit ac sine felle est.
unde puer? quod purus eat genitoris ad arcem.
uitis: adoptiuo quod se⟨se⟩ herede propaget.
- 135 unde secundus Adam? quia sit caput ipse renatis.
est digitus, stylus iste: dei est lex scripta per ipsum.
nunc speculum: quod imago patris perlucet in illo..
nunc uia: quod sanctis sit praeuius in paradiso.
botrio: quod sucis caelestibus irriget orbem.
- 140 panis: in hoc nostrae quod sint alimenta fidei.
hostia uiua deo, summus cur ipse sacerdos?
se quia sanctificans patriis altaribus offert.
nunc ratio: haec ratio est, per quam stat fabrica mundi.
uirga: quod errantes ut uerbere corrigat actus.
- 145 piscis natus aquis: auctor baptismatis ipse est.
saepe aquila: e terris quoniam reuolauit ut ales.

LAUDATIO.

- Denique, ne multis tam multa et magna moremur,
est oculus: cognosco deum, uidet omne deus cor.
unde propheta? breui quoniam † futura reuelat.
- 150 angelus unde? sui quia nuntius extitit ipse.
brachium, ab amplexu quo continet omnia, dictus.
quidquid id est, agnosco, tuum est, quo, sancte, uocaris.
magnitudo operum tot rerum nomina celat:

128 ^varatrum *suscipitum*   *an* rutrum?   sibigat *A¹*   129 confessos
et *ego* confessor est *A*   flos, confessores *Commirius*   130 angularis *A*
132 nescit *A*   nescit *Commirius*   134 adeptiuo *A*   sese *Commirius*
se *A*   137 spetulum *A*   138 paradyso *A*   139 sub ^{cis} *A*   140 nostra *A*
144 errentes *A*   148 st *A*   *et sic alternis uersibus omissa est littera*
initialis   149 uentura *Commirius*   reuelet *A*   reuelat *Martene*
150 nuncius *A*   152 agnosco *ego* agnosce *A*   quo *ego* quod *A*

- sed propriis meritis tanti censemur honores.
 155 causa facit titulos, dat scire uocabula uirtus.
 tu sublime sedens agios, benedictio nostra.
 tu deus Emmauel: nobiscum habitabile numen.
 tu dominus Sabaoth pugno tegis omne quod usquam est.
 te domus Israel, confessoresque beati,
 160 te patriarchae omnes, teque angelus omnis adorant.
 tu super † ignotum cherubim, super astra coruscas;
 qui promissus Abrae fueras, de semine Dauid,
 glorificum in caelo osanna laudabilis audis. †
 respice nos tantum, crucifixe, paraclite, Christe,
 165 Nazarene; deus, quem credimus, et Galilaei
 et deus Abraham sancti patris, et deus Isaac
 et deus alme Iacob, spes unde est nostra fidesque.
 respice, Christe, tuos longumque tuere redemptos.
 supplico ego indignus, set tu dignare rogantem,
 170 omnipotens, miserere mei, miserere meorum:
 da dolor absistat, cura et formido facessat,
 et societ sanctis famulus tuus et timeam te
 et placeam dum uiuo tibi, nec sim reus illo
 tempore, cum stetero meriti memor ante tribunal,
 175 Christe, tuum uereque colam quod praedico numen.
 crux tua fronte manu labiis, crux intima sidat.
 crux clipeata domus, crux sit lorica salutis.
 hoc melius signo fulgebit lucida turris,
 quam cum sacrilego polluta cruore maderet.

157 numen *Commirius* nomen A 158 pugna uel pugnans *Schurzfl.*
 teges A 159 Israhel A 160 angelus omnis *Martene* angeli omnes A
 161 te A ignitum *Commirius* 162 habrahe A 163 fort. laudabilis
 audis Osanna 166 habraha' A isac 169 set ego et A 171 facessat
Commirius facesset A 172 famulus tuus ego famulis tuis A 174 ste-
 toro A 175 predieo A numen ego nomen A 178 lucebit A¹ lu-
 cida A² EXPLICIT; A

III. ORATIONES.

† Tibique, Domine, celsum Cherubim dicatum est,
et illa moles quadriformis machinae
te sempiterno confitentur carmine.

et nos imago consonantis cantici
5 amen sonamus, alleluia dicimus.

Te septem primi deprecantur angeli,
ceu ciuitatis septem principes uiri,
solio propinqui, ianitores proximi.
et nos imago consonantis cantici

10 amen sonamus, alleluia dicimus.

Te solis astrum cum sorore menstrua,
Uergiliae Iugula Uesperugo Lucifer,
omnesque guttae praemicantes inuocant.
et nos imago consonantis cantici

15 amen sonamus, alleluia dicimus.

Aer aquosus siue sudus inuicem,
simulque uenti pluiae grando flumina,
ritu suomet conditorem concinunt.
et nos imago consonantis cantici

20 amen sonamus, alleluia dicimus.

Solum statuum cum fertura mobili
quae paret homini, quaeque † capta de una,
tibi cantat uni, conticescit ceteris.
et nos imago consonantis cantici

25 amen sonamus, alleluia dicimus.

INCIPIUNT ORATIONES ORIENTII NUMERO XXIII A. harum orationum restant tantum duae; prior incertum quem ordinem ex XXIII habuerit, altera ultima est. misere deprauatae sunt, ut emendandi nulla sit probabilis ratio. neque tamen manifesta uitia uelut molis (u. 2), gurgites (u. 27) corrigere dubitaui. ceterum notandum est quod singulæ strophae continua scriptura, uelut soluta oratione scriptæ, decurrunt
 1 TIBIQ. A Fuitne Sappicus scribae uitio omissus suo loco et hoc per errorem translatus? Et tibi celsum Cherubim dicatum est. 2 moles Comimirius molis A 12 uesperago ut uidetur A 17 fulmina Bachrensius 21 olum A an fetura? captam se negat uel capta nemini Schurzfl. an tractu deuiat?

Oceane, cinctam qui coerces aream
et intestini fossa media gurgitis,
deum sonantes cum marinis beluis.
et nos imago consonantis cantici

30 amen sonamus, alleluia dicimus.

Infernae sedis flamma, fulua tartara,
trucesque praesidentes pariter angeli,
amen minaci decantantes carmine.
et nos imago consonantis cantici

35 amen sonamus, alleluia dicimus.

Postremo dico deprecandi canticum.

id facio quantum per uiginti cantica.
sed ne quis audax interpellat quippiam,
anguem magistrum falsitatis increpo,

40 ut non adiciat neue demat litteram.

Quod si quem laedit spiritalis lectio,
ei licebit lectionem spernere,
non commutare lectionis normulam.
anguem magistrum falsitatis increpo,

45 ut non adiciat neue demat litteram.

Si scriptor errat in mutanda littera,
ignarus errat; uenia Christo, † si praesto est.
nam non uoluntas, uerum dextra labitur.
anguem magistrum falsitatis increpo.

50 ut non adiciat neue demat litteram.

Ad illos homines interdictum pertinet,
qui uoce uera nominantur physici:
si non probatis, praeterire liberum est.

26 Oceane qui cinctam *A* aridam *Commirius*
corr. Schurzfl. 31 inferna *Schurzfl.* furua *Commirius*
sonantis *A* post 35 scriptum est in *A* INCIPIT XXIIII strophae singulae grandiorem initialem habent litteram practer 51—55, atramento purpurascente 37 xx *A* 39 anguen *A* et sic 44, 49, 54, 59 41 quem ē ledit *A* corr. *Schurzfl.*

27 gurgites *A* 34 cantici con- huius cantici
omnes 47 uenia Christi praesto ei est *Commirius* 48 nam *A*
uirum *A* 52 phisici *A*

- anguem magistrum falsitatis increpo,
 55 ut non adiciat neue demat litteram.
     et nos a faece *(hac)* ethnicorum emersimus,
     eamque tandem rupimus caliginem,
     dum spiritales exaudimus angelos.
     anguem ma*(g)istrum* falsitatis increpo,
 59b ut non adiciat neue demat litteram.
 60 designo sextum praecauendam spiritu
     † mortis Dei prophetas instrumenta daemonum
     † numa et mortis semper in saeculum.
     deus sancte, te rogamus Patrem Unigeniti,
     Christe Deus, te precamur uiuum Dei Filium,
 65 sancte Christe, te obsecramus iudicem uerum Deum.

56 afece *A*   hac *addidi*   59 Anguem ma *A ceteris omissis quae suppleui*   60 *fort.* sectam   61 *fort.* mortis prophetas, *ut Dei ex glossemate scripto super spiritu inrepserit*   62 *confatus uidetur ex reliquiis uersus* 61 (daemo)num mortis   Schenkelius scribebat et mortis omne sempiterna in saeculum, *deinde* anguem m. f. increpo *ut n. a. n. d.* litteram. *quae secuntur δοξολογίας uice addita sunt uersibus qui dicuntur politicis h. e. scriptis ad accentum*   EXPLICIT ORATIO XX^{ma} IIII^{ta} *A*

SUPPLEMENTUM.

Quia nolui turbare paginarum ordinem, inserenda hic statui quae ad me de crisi carminis miserunt Schenkelius et Baehrensius. ipsis uersibus eantum subieci, quae breviora eademque probabiliora uidebantur.

I, 12 'heu [nos] noxarum fons male praeceps' ut glossa 'origo' recepta causa fuerit deprava- tioneis. 'fons noxarum' scil. inlecebrae. <i>Baehrensius.</i> <i>Idem pro ut u. 9. legendum</i> <i>censet et, deleta post inlece-</i> <i>bris distinctione.</i>	I, 314 et <i>pro</i> ut. <i>Id.</i> — 326 attiguam <i>pro</i> assiduam. <i>Id.</i> — 344 fugias <i>mauult</i> <i>Schenkelius.</i> — 368 'mihi 'et' inmutandum uidetur, quod plane superfluum sit,' <i>Baehrensius.</i> — 383 choro <i>pro</i> toro. <i>Id.</i> — 394 solus <i>pro</i> solum. <i>Id.</i> — 428 tenuis <i>pro</i> tenui. <i>Id.</i> — 449 luxu <i>pro</i> uisu. <i>Id.</i> 'i. q. libi- dine.' — 451 <i>Locum Publili Syri indicauit</i> <i>Baehrensius.</i> — 535 'conieci: 'quis tantus furor omnis laxat habenas'. <i>Id.</i> — 548 blanda <i>quod habet A malebat</i> <i>Schenkelius.</i> — 573 condita enim <i>malebat idem.</i> — 602 'Uidentur tum temporis dixisse, <i>cum ratione,</i> quod Hispani dicunt, <i>con mucha razon</i> , merito, iuste, non sine causa. dicit ergo, merito etiam bruta inter se concordia colligari: uel sane rationem brutis tribuit' Delrius, non multo se- cus Schenkelius <i>ζατά λογισμόν</i> interpretatus est.
— 24 'qui solus ora soles'. aliquid latet. an 'scius'. 'pius' non pla- cat. <i>Baehrensius.</i>	
— 69 'uilis' puto. <i>Id.</i>	
— 85 lego 'sensu maiorem uine. etc. h. e. qui maior est quam ut sentiri possit, qui superat omnem praedicantis lauda- tionem. <i>Id.</i>	
— 130 haues <i>pro</i> habes. <i>Id.</i>	
— 144 deripiuntur <i>pro</i> decipiuntur. <i>Id.</i>	
— 181 occinit <i>pro</i> occulit. <i>Id.</i>	
— 213 causa <i>quod B habet praeferendum</i> uidetur <i>Baehrensius.</i>	
— 218 sic <i>pro</i> fac <i>Baehrensius.</i>	
— 242 pro dente atque lui lumina luminibus <i>mauult idem.</i>	
— 245 ne <i>pro</i> non. <i>Id.</i>	
— 249 Verba est tamen est rectum <i>specta uidentur Baehrensius.</i>	

II, 7—10 *sic scribendos censet Baehrensius:*

*cum si uentosae moueat te gloria linguae
quam suadet uano Tullius eloquio,
sint fugienda iocus conuiua sermo uoluptas,
sisque etiam aequaeuis dissociande tuis, etc.*

Schenkelius sic interpungebat:

*an si uentosae moueat te gloria linguae,
quam suadet uano Tullius eloquio, —
sin fugienda iocus conuiua sermo uoluptas,
sic etiam aequaeuis dissociande tuis — etc.*

II, 33	<i>Pro faciat Baehrensius malebat feriat.</i>	II, 169	<i>ingis pro locis Baehrensius.</i>
	<i>Pro fiant idem malebat fuant, collato uersu Lucretii IIII, 637 alis fuat aere uenenum.</i>	— 171	<i>non caua nunc etiam mediis sub rupibus antra Schenkelius Baehrensius malebat metuendis rupibus.</i>
— 56	<i>Schenkelius cum Baehrensio malebat inroret madidus nubila densa dies.</i>	— 221	<i>tangare Schenkelius.</i>
— 121	<i>quod proposui auentem scribendum esse censem Schenkelius.</i>	— 226	<i>scito Baehrensius, quod et mihi in mentem uenerat.</i>
		— 239	<i>hinc malebat Schenkelius.</i>
		— 285	<i>nostra pro nos idem.</i>

INDEX SCRIPTORUM.

a) LOCI SCRIPTURAE SACRAE.

Gen. 4	I, 469	Matthaeus 5, 37	II, 43
— 37, 11, 41, 40	— 467	— 12, 36	— 311
— 34	— 355	— 13, 43	— 323
Iudic. 16	— 375	— 20, 9—12	I, 473
— 19 et 21	— 381	— 22, 38	— 98
Num. 25 et 31	— 377	— 22, 39	— 172
1 Sam. 19, 10	— 470	— 25, 35	— 577
2 Sam. 11 et 12	— 359	— 27, 18	— 475
— 13	— 363	Marcus 9, 41	— 587
2 Chron. 9	— 367	Act. Apost. 5	— 520
Esther 7	— 373	1 Cor. 7, 32, 3	— 391
Psalm. 49, 11, 12	— 75	— 2, 9	II, 143
— 115, 8	— 78	2 Cor. 3, 3	I, 92
Prouerb. 26, 28	II, 42	1 Thess. 2, 6	II, 24
Hiob 19, 25	— 342	— 5, 15	— 28
Esaias 1, 11	I, 74	1 Tim. 6, 7	I, 562
— 34, 10	II, 318	Phil. 3, 19	II, 269
— 40, 6, 7	I, 413	1 Petr. 3, 9	— 28
Siracides 47, 19	— 369	Apocalypse 14, 4	II, 327
Judith 13	— 374	— 14, 4	— 343
Matthaeus 6, 19, 20	— 573	— 14, 11	— 318
— 7, 3	II, 35		

b) SCRIPTORES QUOS ORIENTIUS CITAT AUT IMITATUR.

Caton. Distich. 24	I, 298	Maxim. El. I, 119—122	II, 231
Catull. 14, 14	II, 101	— — — 131	I, 423
— 26, 1, 2	I, 122	— — — 206	— 429
— 64, 398. 9	— 515	Ouid. Am. I, 13, 16	— 149
— 69, 3, 4	— 557	— — III, 4, 17	II, 49
— 68, 146	II, 244	— Met. I, 20	I, 603
Hor. A. P. 380	II, 397	— — — 100	II, 339
Iuuen. 10, 1	I, 485	— Fast. I, 26	— 124
— 8, 29	II, 75	— — III, 832	— 362
Luer. III, 72, 3	I, 515	— Trist. IIII, 10, 121	— 109
Mart. I, 53, 11	— 205	— Ibis 117	— 315

Ouid. Ibis	624.	II,	204	Aen. III,	284.	.....	I,	129			
Sen. H. O.	667.	.....	I,	128	—	—	630.	.....	II,	75	
Verg. Eel.	I,	66	.....	II,	237	—	VI,	614.	.....	—	273
Georg	III,	37	.....	I,	459	—	—	625.	.....	I,	387
Aen.	I,	604.	.....	II,	261	—	VII,	13.	.....	—	135
—	—	630.	.....	I,	405	—	XI,	370.	.....	II,	7

INDEX NOMINUM ET RERUM.

- aceris uelatur nomine saeuitia II, 20.
 Adam mitis *h. e.* Christus H. II, 7.
   A. secundus H. III, 135.
 Agios H. III, 156.
 Agnus II, 343. H. II, 4.
 allophylī I, 376.
 Aman I, 373.
 amor ex oculis surgit, pectoris ima
   petit I, 452.
 Ananias I, 520.
 angelus inuidia decidit arce poli I, 460.
   nomen Christi H. III, 150.
 animae ipsum (= idem) recepturae
   corporis inuolucrum I, 260.
 animus mitis magnusque II, 31.
 Aquila *nomen Christi* H. II, 8. III, 146.
 Arabum puluis odorque I, 264.
 Aratrum *nomen Christi* H. II, 5.
 assertor uitiae suae II, 38.
 auarus parcum se dicit II, 19.
 Baculum *nomen Christi* H. II, 2. H. III,
   104.
 Balaam I, 31.
 benedictio nostra H. III, 156.
 Botruo uel Botrio *nomen Christi* H.
   II, 7. III, 139.
 Brachium *nomen Christi* H. III, 151.
 caput aut uersum aut mersum I, 436.
   nomen Christi H. II, 5.
 carpentum I, 159.
 cherubim H. III, 161.
 Christus patrem pro se lacerantibus
   orat II, 29. Christi gratia I, 247.
   Christo si uis probatus gloria
   quaeratur nulla tibi ex homine
   II, 24. Christum erdas de Patre
   cumque Patre II, 404.
 Columba *nomen Christi* H. III, 132.
 Columna *nomen Christi* H. II, 6.
 contentus tuo I, 497.
- corporeus populus I, 608.
 corpus unum per singula membra
   patebit II, 293.
 criminā poenam pariunt I, 379.
 damnum pro damno I, 241.
 Dauid I, 470.
 Dextra *nomen Christi* H. II, 6.
 Dies *nomen Christi* H. II, 4.
 Digitus *nomen Christi* H. II, 7. III, 136.
 domini mandatum primum I, 98; se-
   cundum I, 172. d. bucina I, 272.
   d. uindex sententia I, 463. domi-
   nus rerum II, 313. d. iudex II, 342.
 Dux *nomen Christi* H. II, 2.
 ebrietas II, 51. sqq.
 Emmanuel H. III, 157.
 Eoa uellera I, 126.
 facta *opponuntur* meditatis II, 296.
 faenum I, 416.
 festucam fraterno in lumine cernis
   II, 35.
 Flos *nomen Christi* H. II, 6.
 Fons *nomen Christi* H. II, 5.
 Gabaat I, 385.
 Galilaeus H. III, 165.
 Galliae uastatio II, 184.
 gehennae discors natura II, 281. ge-
   hennae filius II, 401.
 geminae similes scalpuntur I, 527.
 granum putre I, 284.
 gula II, 45. g. ambitiosa II, 48.
 homo limus terrena in faece I, 101.
 hostia *Christus* H. II, 8. III, 141.
 Iacob II, 30.
 Ianua *nomen Christi* H. II, 1.
 Ignis *nomen Christi* H. II, 5.

- Ioseph I, 467.
 Iugula H. IIII, 12.
 Iustus *nomen Christi* H. II, 9.
 Kain I, 469.
 Lapis angularis *h. e. Christus* H. II, 6.
 lauaerum I, 163.
 Leo *nomen Christi* H. II, 1.
 laus uana II, 13 sqq.
 Leuitae I, 381.
 Lex *pro Christo* H. II, 8. l. sancta
 II, 253.
 Magister *Christus* H. II, 3.
 Manus *Christus* H. II, 5.
 Margarita *Christus* H. II, 4.
 mendacium caendum esse II, 41—44.
 monachi spernentes oblectamina famae
 II, 337.
 Mons *Christus* H. II, 3.
 moriens quae donat, munera non sunt
 I, 567.
 mors aliena mortis propriae monet
 II, 240.
 mortem perpetuum dicimus esse ma-
 lum II, 253.
 mundus I, 560. e mundo et mundi
 est.
 nata bona prauis usibus esse mala I,
 502.
 natum innatis consimilem fieri I, 302.
 Nazarenus H. III, 165.
 nolo tuos hircos, nolo tuos uitulos
 I, 74.
 oculi interni I, 409.
 Oculus *pro Christo* H. III, 148.
 Oloferne *uocatus* I, 374.
 ORIENTIUS II, 417. peccatores unin-
 cens Orientius omnes.
 osanna H. III, 163.
 Ouis *pro Christo* H. II, 4.
 Panis *h. e. Christus* H. II, 7. III, 140.
 Paraclitus *nomen Christi* H. III, 164.
 Pastor *nomen Christi* H. II, 2.
 patriarchae H. III, 160.
 pax Dei H. III, 72, 3.
 Petra H. II, 2.
 perdere siue perire I, 384.
 peruersor II, 302.
 Pisces *pro Christo* H. II, 8. III, 145.
 poenae mortuorum II, 275 sqq.
 princeps mortis I, 319. Christus H. II, 2.
 Propheta *nomen Christi* H. III, 149.
 psalmorum carmen I, 359.
 Ratio *h. e. Christus* H. II, 8. III, 143.
 renatus H. III, 135.
 reparabitur melius quod sibi demperit
 I, 571.
 Retia *h. e. Christus* H. II, 3.
 rota mobilis anni I, 293.
 Sabaoth H. III, 158.
 Sacerdos regis Christus H. II, 9. III,
 141.
 sacri libri I, 353.
 Salomon I, 367.
 Samson I, 375.
 Sapientia *h. e. Christus* H. II, 1.
 sarcophagus I, 538.
 Semen *pro Christo* H. II, 3.
 Seres I, 128.
 Sichem I, 356.
 Sol *h. e. Christus* H. II, 3.
 Spartanae clades I, 347.
 Speculum *h. e. Christus* H. II, 7. III,
 137.
 Sponsus *h. e. Christus* H. II, 3.
 Stella *h. e. Christus* H. II, 3.
 Stephanus II, 30.
 Stylus *nomen Christi* H. III, 136.
 submotus orbis I, 497.
 tabulae subduntur per auaritiam I,
 525.
 Thamar I, 363.
 Thesaurus *h. e. Christus*. H. II, 5.
 trabem luminibus tuis nescis inesse
 II, 36.
 Troica bella I, 347.
 Tullius II, 8.
 Uerbum *h. e. Christus* H. II, I.
 uetitum. ruimus in u. II, 49.
 Uia *h. e. Christus* H. II, 7. III, 138.
 uina ueuenia II, 52.
 Uirga *h. e. Christus* H. II, 8. III, 144.
 Uita *h. e. Christus* H. II, 5.
 Uitis *nomen Christi* H. III, 134.
 Uitulus *h. e. Christus* H. II, 4.

INDEX UERBORUM ET REI METRICAЕ.

- absque I, 158.
 adoptius H. III, 134.
 aequaeus II, 10.
 aera neutr. plur. I, 114.
 album subst. I, 423. canent albo sor-
     dente capilli.
 alpha dehinc iuxta est, atque altera
     comminus est Ω H. III, 79.
 alter et alter II, 119.
 alternum pedem II, 202.
 ambitiosa laus II, 14.
 ambitor II, 140.
 angularis lapis H. III, 130.
anacoluthon II, 7—12. an, si moueat
     te gloria linguae . . . quo studio
     nostrī seruabis uerba libelli?
 angelici chori II, 376.
 anguem magistrum falsitatis increpo-
     H. IIII, 39 *et saepius*.
 animator H. III, 53.
 anteā H. III, 64.
 anteferes uerum falsis, ingentia par-
     uis II, 133.
 apices h. e. litterae H. III, 81.
 Arabum puluis odorque I, 264.
 Arātrum H. III, 128.
 Archangelōs H. III, 69 *ubi nominatiuus*
     esse uidetur.
 area H. IIII, 26.
 assimulare I, 528.
 ast *particula ex loco suo mota* I, 299
     fletus ast hic mea uerba sequuntur.
asyndeton lascium miserum fallax
     breue mobile uanum I, 11. aurum
     uestis odor pecudes libamina gem-
     mae I, 67. cursu grege uoce uo-
     latu I, 187. usu ingenio rebus ra-
     tione I, 193. id maestis dubiis
     trepidis labentibus offers I, 217.
     ora color sanguis uenae cutis ossa
     capilli I, 261. lacrimis gemitu prece
     pectore tunso I, 401. morbis febri-
     bus ulceribus I, 422. radix causa
     caput fons et origo mali I, 490.
     ioces conuiua sermo uoluptas II,
     9. contemptum pluuias frigus ieiu-
     nia rixas II, 97. thymum casias
     uiolas meliloti crocumque II, 147.
     mors dolor excidium incendia luctus
     II, 183. igni grandinibus fluminibus
- II, 190. gressu lumine uoce manu
 II, 232. iniudis impatiens mollis
 falsator adulter II, 299. peruersor
 iactans inpius indocilis II, 302.
 flammae fulgura grando II, 350.
 pallores fletus gaudia nota metus
 II, 378.
 attendere I, 447.
- baptisma II, 327 niueam baptistmate
     uestem.
 baiulus H. III, 37 b
 bene I, 332. uel bene securus uel bene
     tutus agit.
 biuum I, 396. labitur in biuio.
 bonitas H. III, 28. de bonitate bonus.
 brutus I, 41. ora et bruta et muta.
     I, 45. brutum corpus.
 bucina II, 347.
- caelebs I, 394.
 caminus II, 277. sulphureo flagrantes
     igne caminos.
 carta II, 114.
 cereus subst. II, 203. cereus ut caecae
     positus sub tempore noctis. adi.
     I, 136. cerea flamma.
 cessare II, 115. si cessarit diues manus.
 character H. III, 67. monstrat adoran-
     dum tota ratione character.
 citō I, 340. tu decepta citō, tu cito
     decipiens
 ciuica proditio II, 174.
 claudere *imperatiuus* II, 386. inopia
     tartareis claudere turba locis.
 clipeata domus H. III, 177.
 coluber II, 2. caerulea securus colla
     premis colubri.
 comere i. q. ornare I, 545. comitir
     in somnos tenuato lucida nitro
     cella.
 commaculare II, 328.
 concludere I, 287 conclusus mensibus
     annus.
 confessor H. III, 42.
 conformare H. III, 61. conformans glo-
     rificatos.
 confundere I, 418. confundunt imbres.
 compungere II, 413. curis compungat
     amaris.

descendere II, 157. descendunt animos et mente uidentur.
 conspicuus, sed uix conspicendus II, 374.
 consummare II, 406. unum consumment nomina trina deum H. III, 17. consummans sacri mysteria sancta profundi.
 contentus II, 357. contento ducetur linea tractu.
 continuare I, 318. continuare uias.
 contus I, 506.
 cordis moenia I, 399.
corripiuntur natura longa I, 438 supercione, II, 36 nescis, II, 52 fiant. II. 170 herēmo.
 crescere II, 213. crescent post atque senescent.
 crispus I, 150.
 crystalla I, 552.
 cū H. III, 3.

 damnator H. III, 41.
 decantare H. IIII, 33.
 dependere II, 129.
 detrahere I, 225. quae tibi detraxit linguam.
 diremptor H. III, 37.
 discoquere I, 508.
 discutere II, 312. sermonis ratio est discutienda tibi.
 dominator in altis H. III, 9.
 durare II, 121. longum durans honor.

 emeruisse deum I, 394.
 ēnigma H. III, 75. signi locupletis enigma.
 ethnici H. IIII, 50.
 euangelii uox ueneranda sonat I, 94.
 exaltabere II, 25.

 fabrica mundi H. III, 143.
 facessere H. III, 171.
 fastus uicturi II, 123.
 fertura H. IIII, 21.
 festiuior H. I, 2.
 fidēi H. III, 32.
 firmamentum H. III, 32. f. animae.
 flammifer I, 603. flammiferis frigentia, mollia duris pugnent I, 603.
 fodere i. q. transfigere H. III, 44.
 folium II, 114. seu foliis siue potens tabulis.
 formula II, 390. aeterni formula iudicii.

frangere I, 556. alternos frangit uestis onusta gradus.
 fraudare II, 241. fraudamur amicis.
 fructificare H. III, 128.
 fuga daemonis H. III, 32.
 fumare II, 67. uultu fumante.

 gaudiūm *disyllab.* H. III, 37.
 gehenna II, 281. discors natura gehennae.
 gignentia H. III, 11.
 glorificandus I, 482.
 glorificatus H. III, 61. conformans glorificatos.
 glorificus H. III, 163.
 gurges H. IIII, 27. et intestini fossa media gurgitis.

 ianua mortis I, 339.
 ianitor H. IIII, 8.
 imago *saepius iteratur* H. IIII. et nos imago consonantis cantici.
 incorporeus I, 86.
 indages II, 257.
 inde uel inde I, 142. II, 352.
indicatiuus pro coniunctivo I, 300.
 inhonorus I, 70.
 iniungere II, 411. primis iniungere labris.
 inmensum construere I, 543.
 inmodicus II, 388. ignibus inmodicis.
 innatus i. q. non natus I, 302.
 inrorare II, 56.
 insinuata II, 143.
 internecare II, 55. prius euulsas quam sol internecet herbas.
 interpellare H. IIII, 38.
 intestinus H. IIII, 27.
 inuolucrum I, 124. 260.
 iota H. III, 77. iota quod erectum est suspensio corporis hic est.
 iūdicante Deo H. III, 43.
 iugis II, 275. tenebrae iuges.
 iugiter I, 308.
 iugula H. IIII, 12.
 iussio II, 366.

 laetificare I, 316. laetificans iustos dissercuansque reos.
 lauacrum H. III, 89.
 lentare I, 555. lentato per lubrica fila metallo.
 lex II, 295. altera crudeles, lex altera plectet auaros.

- linea II, 357. contento ducetur linea tractu.
- littera recurrens* I, 455. corporeas calcaris corpore casto.
- lucifer H. IIII, 12.
- lumen H. III, 27. de lumine lumen.
- luxuriare I, 280. iam desperatis luxuriare comis. II, 60. luxuriant uitiius.
- maculum (?) H. III, 108.
- martyrium H. III, 89.
- menstruus H. IIII, 11. te solis astrum cum sorore menstrua.
- mercis *i. q.* mercedis II, 128.
- mirator H. III, 74.
- missile I, 506.
- modo II, 72. uel gaudere nimis uel modo flere nimis.
- molimen II, 197. tacito molimine.
- monachus II, 336. secretos hominum turbiniibus mouachos.
- monitum I, 80. istis quod tibi sit difficile in monitis. I, 90 tamquam nulla dei sint super hoc monita. I, 257 nostris certus monitis. I, 349 nec ullis sanctorum ad uitam perdomitas monitis. I, 593 monitis felicibus. II, 1 si monitis gradiare meis, fidissime lector.
- mysteria I, 577. post assumptae carnis mysteria.
- naeius I, 341. nullo maculari pectora naeuo.
- nascens occiduusque dies II, 362.
- nec *pro* ne quidem II, 320 si nec uexati restituere malum.
- noxa II, 291. omnes persoluet in ordine noxas.
- nunc *pro* modo I, 285.
- O *h. e. Ω* H. III, 79.
- oberrare II, 81.
- officium II, 204. compensare diem lumenis officio.
- omissum uerb. subst.* nam cum deictus (fueris) II, 25.
- omniparens H. III, 4.
- palmeus H. III, 48. palmea quam caeca uiolarunt uerbera pulsa.
- palpare I, 403.
- paradisus H. III, 138.
- παρηγήσις uocabulorum I, 362. saceo contegeret, contereret cinere. I, 436.
- aut uerso aut merso despicies capite.
- patella I, 552.
- pārificare H. III, 19.
- percussor demens H. III, 49.
- perlucens habitus I, 557.
- perpellere I, 364. perpulit in facinus.
- perpes I, 256.
- perpetuanda magis quam peritura I, 2.
- physici H. IIII, 52. qui uoce uera nominantur physici.
- pices I, 424.
- plecti *i. q.* puniri H. III, 43. plectitur is iūdicante deo.
- plenitudo potens *de Christo* H. III, 18.
- pondus II, 113. ibis pro pondere numi.
- posse potens H. III, 36.
- posse *cum perfecto infinitui* II, 98 poteris sustinuisse.
- praemaduisse II, 228.
- praemicare H. IIII, 12.
- praemeditata II, 144.
- praemori II, 196.
- praesto est H. IIII, 47.
- praeuius H. III, 138.
- pretii est *i. q.* uenialis II, 113. omnis honor pretii est.
- productio uocalium.* ā ante st I, 31. ā ante pr I, 502. ē ante p rēperiare II, 160. ē ante er II, 254. ī ante qu II, 308. -īs cogīs I, 149; hominis I, 192. fāc I, 218. fac ut ameris amans
- profanare H. III, 50.
- proficere II, 208.
- promereri II, 418.
- promptare II, 301.
- pronus I, 147. prona petis ferro.
- prōsapia II, 356.
- protoplustus H. III, 91.
- puluereus *i. q.* puluere conspersus I, 162.
- quadriformis H. IIII, 2.
- quadrupēs I, 32.
- quaesumus H. IIII, 12.
- quanti *i. q.* quot II, 187. 191. 193.
- querella II, 106.
- querulus II, 235.
- quoque II, 66. tu quoque *i. q.* tu ipse.
- r graecum *h. e. P* H. III, 76.
- ratio I, 44. cum ratione I, 602.
- redire II, 70. immixtos uino saepe redire cibos.

- reprobus H. III, 45.
 reuomere II, 82.
 rotare II, 73.
 rotatus I, 55. II, 161.
 rutilus II, 369. rutilus tribunal.

 sacrosanctus II, 380.
 salutifera lex I, 173. s. deus I, 402.
 sanctificare H. III, 142.
 satis *i. q.* multo II, 396. satis est le-
     uius discere quam facere.
 saucius *i. q.* ebrius II, 71. cum uult
    mens saucia.
 seclum H. III, 1 in secla seclorum.
 sedile II, 103.
 senescere II, 213. crescent post atque
    senescunt. H. I, 7.
 sensus I, 85. sensu maiori uincetem
    uerba loquentis.
 socer I, 472. extolli nollet laude socer
    generum.
 splendidus II, 324. uelati niueis splen-
    dida membra logis.
 sputamenta hominum H. III, 46.
 stadium II, 96. celeri uitam currimus
    in stadio.
 stare II, 88. paruo stare labore.
 stativus H. IIII, 21.
 stipes II, 314.
 subducere I, 140. alto subductum uol-
    uitur in pelago.
 submouere II, 108. ut bene submotus
    nee male laesus eas.
 sudus H. IIII, 12.
 sulfur I, 412.
 supplico H. III, 169.
 suscipere I, 551. suscipient rabidi ieiu-
    nia uentris (cibi).
 suspensus II, 379. suspensae turbae.
 suspicio I, 438. suspicione reum.

synizesis eadem I, 237 II, 369.
 tantum ut *i. q.* sub hac condicione ut
    II, 5:
 tartara H. IIII, 31.
 terrenum I, 137. terreno *h. e.* in super-
    ficie terrarum.
 terrore uidendus II, 373.
 tinea I, 574.
 totus I, 56 totis temporibus *i. q.* in
    aeternum. in totum II, 212. uini
    totus et inlecebrae II, 300.
 tradere *i. q.* commendare II, 393. haec
    ego debueram factis tibi tradere,
    lector.
 trahere sonum aure I, 324.
 tribunal H. III, 174.
 turbo H. II, 336.

 uacillare I, 427. in laxa tremulus pes
    pelle uacillat. II, 63 gressusque ua-
    cillet.
 uegetare I, 27. II, 345.
 uegetator H. III, 35.
 uelle tenens H. III, 36.
 uerbum II, 116. si uerba dabis, tu
    quoque uerba feres *h. e.* nonnisi
    uerba.
 uergere II, 63 caput hue illuc uergat.
    II, 65 uergentia lumina. II, 73 sal-
    tatu uergentia lumina. II, 243 aeuo
    uergente.
 uergiliae H. III, 12.
 uermis II, 317.
 uernanti flore II, 155.
 uesperugo H. IIII, 12.
 uiare I, 207.
 uidenda *i. q.* uisibilia II, 346.
 uincere II, 58.
 uiuificare I, 46.
 ultio prima II, 290.

PAULINI PELLAEI

EUCARISTICOS.

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

GUILELMUS BRANDES.

PROLEGOMENA.

I.

Eucharistici carminis auctori nomen fuisse Paulino¹⁾ nullum iam nobis adest testimonium manu scriptum, siquidem Bernensis codex, qui unus tempora uidetur tulisse, opusculum hodie exhibit annum. putandum tamen censeo extitisse quondam nomen Paulini in altero codice nunc deperdito, e quo libellum anno 1579 primum in uulgus prodire iussit Margarinus de la Bigne. nam ab ipso Bignio uersibus affictum esse Paulini nomen et augendae fortasse fidei atque auctoritatis causa adiectum si quis forte homo suspicacior coniciat, primum, ut in alium locum differam, quae de mutila Bernensis libri condicione dicenda sunt, tantam in re tenui fraudem homini in summis rebus religiosissimo equidem non ausim tribuere. tum uero quis credat eum tunc temporis, cum auctor eucharistici nondum ab hominibus doctis inter Ausonii poetae cognatos numerabatur, easu delatum esse ad hoc maxime nomen ex uano fingendum, quod cum saepius occurrat in illa familia (cf. stemma Ausonianum, Schenkl praef. ad Auson. p. XIV, Seeck ad Symm. p. LXXVI), tantam prae se ferat ueri speciem?

---

¹⁾ Ita quidem nomen scribitur in editione principe atque adeo non abhorret ea scriptura a consuetudine temporum aut regionis, ut longe saepius in inscriptionibus Gallicis christianis inueniantur PAULINUS PAULINA PAULINULA sim., quam formae per geminatam litteram L scriptae. Cf. Le Blant, *inscr. chrét. de la Gaule*: no. 42 (a. 344) OPTATO ET PAULINO CONSULIBUS. no. 12 (a. 498) PAULINO V. K. Itaque unde pendeat Leipzigeri correctio, qua Paullinum primus appellauit auctorem eucharistici, non intellego.

Primus enim, qui auum poetae Ausonium fuisse collato eucharistici uersu 49 contenderet, Sirmondus extitit in notis ad Sidon. ep. VIII, 11. quem secuti sunt cum alii plerique, tum qui accuratius de Paulini uita disseruerunt: Barthius (animadu. ad Paul. Euch. in editione Daumiana, Lips. 1680), Tillemontius (*hist. des empereurs V*, 1450), Benedictini (*hist. litt. de la France II*, 363 *sqq.*), denique Leipzigerus in eis, quae ad editionem suam praefatus est (Uratisl. 1858). unus quantum scio Ebertus (*Gesch. der christl.-lat. Litt.* I, 389 adn. 1. 391 adn. 1) calculis aetatis perperam constitutis in alium nescio quem consulem Burdigalensem incidit. quamquam neque in scriptis Ausonii inuenitur alter eius ciuitatis uir consularis, et ipsius Ausonii gens, id quod de suis quoque maioribus Paulinus praedicat (euch. 332), Uasatis ex oppido erat oriunda (cf. Aus. praef. II, 5. epiced. 4), et quod auctor eucharistici patrem proconsulem Africæ factum esse narrat, antequam auus consul fieret (euch. 35 *sqq.*), idem eum in Hesperium filium Ausonii tum in Thalassium generum quadrat (cf. Aus. epiced. 45 *sq.*).

Qua ex re maior oritur difficultas haud sane paucis expendienda, praesertim cum nuper, ut uetustiores illos et ipsos plerosque inter se dissentientes taceam, Seeckius uir inter paucos illorum temporum peritus in prolegomenis ad Symmachii opera (p. LXXVII *sqq.*) acriter, quae ipse iam pridem disputaueram de Hesperio Paulini patre (Ephem. gymna. Austr. XXXII, 322 *sqq.*), impugnauerit, Ausonii nepotem illum ex filia fuisse ratiocinatus. itaque de integro uidetur instituenda quaestio atque primum quidem Paulinus ipse audiendus. eius matrem non fuisse filiam Ausonii uel eo satis ostendi, quod praedia materna saepius commemorat in Graecia Epiroque sita (euch. 273. 414. 481), et olim censui et nunc quam maxime affirmo. nam quod Seeckius nullius momenti hoc esse iudicat, recte id quidem se haberet, si, quod ille Leipzigerum secutus posuit (p. LXXVIII, n. 352), auita quoque in oriente praedia a Paulino essent significata. uerum enim uero poeta, ubi de Graecis possessionibus suis addita unde acceperit mentione loquitur (euch. 414 *sqq.*), maternas tantum appellat atque

etiam disertis uerbis opponit rebus auitis, quas citra mare in Gallia sitas fuisse cum uniuersus loci contextus, tum barbarorum rapinae, quas illae pertulisse dicuntur, Romanumque nefas, cuius ipsum fratrem participem arguit Paulinus, et Gothorum postea iurisdictio (euch. 570 sqq.) satis superque demonstrant. quae auitae res quin ad eundem auum consulem pertineant, quem poeta commemorauit unum, nemo puto dubitabit. iam computantibus nobis nusquam ne uerbo quidem paternam hereditatem a Paulino commemorari, quamquam satis diuitem fuisse patrem ex ipsis rebus apparet, auita illa bona a paterno auo uidebuntur fluxisse, praesertim cum Ausonii aui fortunas ipsa dote excepta non ad filiam, sed ad filium eiusque liberos transire oportuerit. inde quam firmissima ratione efficitur Hesperium Ausonii filium putandum esse patrem Paulini.¹⁾ cui rationi aptissime suffragatur, quod Ausonius inter tot propinquos, quibus nominatim triginta carminibus parentauit, nullum ex nurus familia affinem posuit, ut eam externae fuisse originis pro certo conicias. nec spernendum uidetur esse illud, quod Paulinus unius fratri facit mentionem, auus tertiam Hesperii progeniem mortuam queritur.

Aduersari tamen uel grauissimis, quae modo proposuimus, argumentis uidentur codicum Theodosiani et Justiniani leges quae-dam ad Hesperium datae, si cum eis conferas, quae de patris honoribus Paulinus prodit. quae res ut satis perspici possit, cum Paulini tum legum testimonia breuiter examinare mihi liceat.

¹⁾ Auita dicere potuit bona paterna ea de causa, quia ex magna parte aui manserunt ad annum fere 395, quo mortem obiisse Ausonium neri simile est. quod autem Seeckius filiam Ausonii praedia Graeca fortasse ab Arborio patris auunculo per hereditatem accepisse suspicatur, ut res auitae putandae sint dotales, non considerat uita decessisse Arborium, antequam filia ab Ausonio suscipi posset. an quam a. fere 377 Paulinum primum edidisse dicit, mox alterum filium, eandem natam esse statuemus ante annum 335? (cf. quae de Arborio proposuimus Auson. quaest. p. 24 sqq.) denique quominus Peipero accedamus Paulinum Thalassii filium e priore nescio qua coniuge susceptum putanti (prol. ad Auson. p. CI), obstant omnia, quaecumque de parentibus poeta narrat. (cf. in primis 248 sq. et 317 *genetricem meam.*)

Atque Paulinus quidem natum se esse dicit Pellis patre uices praefecti in Macedonia gerente (euch. 26), deinde nono aetatis mense nondum exacto Carthaginem esse translatum (31 sq.), iterumque, cum annum et semestre tempus *sub genitore proconsule* in Africa degisset (34 sq.), prius Romam, deinde Burdigalam deuinctum ita, ut ante primum aetatis trienium confectum ad auum perueniret eiusdem anni consulem (48 sq.), qui annus fuit p. Chr. n. 379.

At uero in codicibus Theodosiano et Justiniano leges ad Hesperium datae extant hae (Seeck p. CVII, adn. 501—504): *ad Hesp. proc.* Theod. XV, 7, 3 (10. Mart. 376). I, 32, 2 (8. Iul. 376). Iust. XI, 66, 3 (desideratur temporis significatio). *ad Hesp. praef. praet.* Theod. I, 15, 8 (21. Ian. 377). VIII, 5, 34 (27. Febr. 377). VII, 18, 2 + XIII, 1, 11 (2. Iul. 379). XIII, 5, 15 (21. Iul. 379). VIII, 18, 6 + Iust. VI, 32, 4 (31. Iul. 379). Theod. XVI, 5, 5 (3. Aug. 379). VI, 30, 4 (6. Dec. 379). X, 20, 10 (14. Mart. 380). ambigitur de lege Theod. XVI, 5, 4 (22. Apr. 376), quam Haenelius ad Hesp. praef. praet. perperam inscribi et ad proconsulem potius esse datam putat, Seeckius cum Gothofredo ad annum 378 pertinere suspicatur.

Quodsi Hesperius Ausonii filius iam ineunte a. 377 proconsulatu deposito ad praefecturam esset prouectus, luce est clarius eum non esse habendum patrem Paulini, ut qui eo tempore uixdum primos in Africa menses degerit. putaueram autem Haenelio praeiente legem VIII, 5, 34 proconsuli utique esse tribuendam. quod ut contendarem, exordio potissimum legis adducebar: *Quia in omnibus aliis prouinciis ueredorum pars quarta reparatur, in proconsulari prouincia tantum detur, quantum necessitas postulauerit* — neque quibus Seeckius ad hanc sententiam refellendam usus est argumentis ex ipsa lege petitis, ut eius opinioni accedam, commoueor.

Primum enim quod contradicit Seeckius: *quamuis praefecturae iurisdictio in Africa proconsulari cessaret, res tamen uehicularis, de qua in illa lege agitur, per totum imperium ei subiecta erat* — non solum aliae de re uehiculari leges ad proconsulem inscribuntur, uelut Theod. VIII, 5, 7. 10. 64,

sed etiam in lege VIII, 5, 4 proconsules diserte inter eos numerantur, quibus cura erat cursus publici, mancipum autem, de quibus in ultima lege VIII, 5, 34 *praecipitur*, dispositio proconsuli Africæ decernitur lege VIII, 5, 15. deinde Seeckius offendit in uerbis: *ab officio proconsulari*, quorum loco ad proconsulem utique scribendum fuisse censem: *ab officio gravitatis tuae* uel simile aliquid; occurunt tamen Theod. XI, 30, 62 ad Diotimum proc. haec: *sacrum sollemniter hoc est proconsularis cognitionis praestoletur examen*, item VIII, 4, 23 ad Eucherium proc.: *quia plurimi consuetam proconsularem ceterorumque iudicum fugientes militiam*, alia id genus haud pauca. quibus ex rebus cum sit manifestum legem VIII, 5, 34 ad proconsulem dari potuisse, reapse ad illum datam esse meo quidem iudicio exordio, quod supra descripti, euincitur. quid? *Quia in omnibus aliis prouinciis ueredorum pars quarta reparatur* — ignarumne eius rei fuisse putabimus praefectum praetorio, ut addi oportet? et quae sequuntur: *in proconsulari prouincia tantum detur, quantum necessitas postulauerit* — cur separatim eam dispositionem factam neque cum eis, quae de ceteris prouinciis proponebantur, coniunctam esse dicemus? igitur ad proconsulem data est, cui et separatim praecipi, quae ad eam unam prouinciam pertinebant, omnino necesse fuit et oneris ceteris prouinciis impositi aptissime potuit mentio fieri, ne nimium ingeri in proconsularem quereatur rector Africæ.

Restat sane, etsi hanc legem proconsuli uindicamus, altera, quae eam tempore antecedit, Theod. I, 15, 8, quam ad praefectum praetorio missam e uerbis: *illustris censura tua recte argumentatur* Seeckius. neque tamen ea re efficitur, ut omnia, quae hactenus disputauimus, irrita putanda sint, sed longe alia uia mihi quidem uidetur ingredienda, qua res ad liquidum perduci possit. nam aut fallor aut duorum Hesperorum honores cum magna rerum obscuratione inter se coniunguntur adhuc et confunduntur, quorum alter fuit praefectus ille praetorio anni 377, alter Ausonii filius Paulini pater, qui proconsulatu Africæ annis 376 et 377 functus sociatam cum patre accepit praefecturam Galliarum medio fere anno 379.

Quam coniecturam audaciorem quidem nec tamen refugiendam quibus commendem, non deesse mihi uideo argumenta. atque, ut inde ordiamur, primum suspicionem mouet, quod cum et alii et Seeckius Hesperium in praefectura mansisse continuo ab anno 377 ad annum 380 doceant, tamen ab ineunte anno 377 usque ad mensem Iulium anni 379 nulla omnino extat lex ad Hesperium praefectum data, inde uero ad initium anni proximi missae inueniuntur octo. sed quia casu illud quidem euenire potuit, ut tota legum series intercideret, missum facio et ad alteram offensionem me conuerto. neque enim satis mirari possum, quod Hesperio prius delata sit praefectura, quam patri — is enim *ad culmen honorum peruenit*, si Seeckium audimus, a. 378, cum filius praefecturae sedem alterum iam annum teneret — quamquam pater iam pridem illustri quaestoris munere functus erat, filius paulo antea proconsulatum acceperat spectabilem, nec tamen filio Gratianus, sed patri utpote magistro dilectissimo gratias et debebat et referre cu-piebat quam maximas. sed ne hac quidem re satis mihi ipse probarem, Hesperium Ausonii filium non fuisse praefectum ante annum 379, nisi grauissimi testimonii loco accederet, quod Ausonius per tot carmina priorem filii praefecturam non attigit. quam eo ipso loco tacet, ubi commemorare debuit, qui est locus conclamatissimus epicedii in patrem a Seeckio iniuria tamquam nullius momenti spretus. ibi ille uarios familiae honores diserte enumerat ita, ut Iulium Ausonium patrem suum gloriantem faciat de filio poeta:

41 *maximus ad summum culmen peruenit honorum
praefectus Gallis et Libyae et Latio.*

. . . . .
45 *huius ego et natum et generum pro consule uidi,
consul ut ipse foret, spes mihi certa fuit.*

Ex his uersibus ei, qui de uita Ausonii scripserunt, primum illud pro certo collegerunt omnes, Iulium Ausonium diem supremum obiisse intra fines anni 378, quandoquidem Thalassius poetae gener eo demum anno proconsul uocatur, proximi uero anni Kalendis Ianuariis poeta ipse consulatum erat ini-

tiaturus (cf. Schenkl proleg. ad Auson. p. VI). itaque Hesperius, si iam anno 377, postquam proconsulatum depositus, praefecturam accepisset et retinuissest ad medium fere annum 380, hoc loco ea appellatione carere non debuit.

Neque enim otiosum est illud carmen aut futile, sed titulus patris imagini ab Ausonio sollemniter subscriptus (epiced. praef. 8), in quo filii honores premere, suos efferre tantum habuisset odii, quantum inter hos patrem et filium intercedere potuisse, non est cur auguremur. nisi forte quis credit poetam specie sententiae captum, ut in qua satis eleganter consuli opponantur proconsules duo, maluisse filio detrectare apud posteros, quam minus elegantem, sed eundem ueriorem uersum componere. igitur Ausonius filium dixit proconsulem, quia is praefecturam illo tempore nondum erat assecutus.

Fuisse autem eis temporibus plures Hesperios nec ipse infinitiatur Seeckius; at Hesperium illum comitem illustrissimum, qui a. 385, ut Symmachi cum Damasianis controuersiam iudicaret, Romam missus est (Symm. relat. XXIII, 1), ipsius nostri Hesperii filium fuisse censem. quod tamen argumenti loco ponit ad eam conjecturam firmandam, rarius inueniri Hesperii nomen in monumentis, quam ut alteri quoque familiae usitatum fuisse putemus, mihi quidem non ita satisfacit. sit ut ipsum nomen Hesperii nusquam extet in lapidibus, nisi in duobus, quos Seeckius attulit, titulis, altero Africano C. I. L. VIII. 5423, altero Achaico C. I. L. III, 568 — qui utrum re uera ad Hesperium Ausonii filium eiusque progeniem pertineant necne, in medio erit relinquendum — at cognata certe nomina Hesperi et Hesperionis, e quibus leui mutatione ex temporum consuetudine adhibita facile filiis nomen Hesperii quaeri potuit, saepius leguntur, uelut C. Crispinus Hesperio VIuir Brix. (C. I. L. V, 4418), Q. Ualerius Hesper [Aquileiensis] (ib. 1008) al. itaque Hesperii nomen ad unam Ausonii familiam referri necesse esse equidem non concedo. pluris tamen illud uidetur esse, quod nepotis illustrissimi mentio ab Ausonio fit nulla, nimio ceteroqui in honoribus suorum tamquam suis efferendis. denique plurimum etiamnunc tribuo argumento ex protreptici Ausonianiani uersibus 35 sqq. petendo. nam cum omnino, si

temporum rationem spectamus, non sit ueri simile Hesperii filium a. 385 iam ad eam aetatem peruenisse, ut illustri munere fungi atque tantam tanti uiri causam imperatorum nomine cognoscere posset, illo loco poeta Censorium Magnum Ausonium nepotem ex filia,¹⁾ puerulum quinque ferme annorum, ita alloquitur:

*tu senium, quodcumque superlabentibus annis
fata dabunt, qui nomen aui geris, indole prima,
prime nepos, uel re uel spe mihi porge fruendum.*

In his quin *primus nepos* dicatur puer omnium Ausonii nepotum natu maximus, neminem puto dubitaturum, nisi cuius calculis ea res aduersetur. qua enim alia de causa — pace uiri doctissimi dixerim — Seeckius eam appellationem cum uerbis *qui nomen aui geris* artissime coniungi mauult, id quod et dicendi consuetudo et uerborum collocatio et quae intercedunt *indole prima* uetant, et nepotem docet significari eum, cui primo nomen inditum sit Ausonius? an uero quod legitur Auson. par. XII, 2 *primus nate meo nomine dicte puer*, illud cum ipso Seeckio de primo omnium nato interpretabimur, huic loco simillimo eidemque, si quid uideo, planiori tam intortam sententiam subiciemus? quid quod nomen Ausonii ut primo cuique nato inderetur, moris fuisse in ea familia uidetur? Iulius certe Ausonius auus et Ausonius poeta et qui ei natus erat maximus illo nomine fuerunt insigniti, quo post medici famam postque rhetoris laudes poeticas et consularem dignitatem clarius omnino nullum inueniri potuit. quae cum ita sint, Ausonium nepotem ex filia inter cunctos poetae nepotes maximum natu fuisse contendeo. atque cum protrepticus scriptus sit a. 380 (cf. Schenkl prol. p. XVI. et quae ipse expo-

---

¹⁾ Patrem huius non, ut olim existimaueram (Eph. gymn. Austr. l. c. adn. 8), Ualerium Latinum Euromium fuisse, cui Ausonii filia prioribus nuptiis se coniunxerat, nomen illud plenius ex Harlei. codice 2599 protractum a Seeckio, collatis quae leguntur par. XXIV, 10. 16 et XXXII, 12, satis probari uideo. quod ut cum nostra ratione cumque eis conueniat, quae Ausonius de Euromio narrat par. XVI, 4, sufficiet eo loco *natae* rescribere pro eo, quod traditur: *nati*.

sueram Nou. ann. phil. 1881 p. 60 adn. 2), ab Hesperio filios non esse susceptos putandum est ante annum 375 ideoque alienum esse a familia Ausonii comitem anni 385. is quo necessitatis uinculo cum praefecto anni 377 fuerit coniunctus, nihil iam ad nos, ut qui diutius in hac quaestione uersati ad Paulini uitam ex eis, quae nobis uidemur assecuti esse, definiendam ipsa propositi ratione quodam modo prouocemur.¹⁾

Ergo natus est Paulinus ineunte fere anno 376 patre Hesperio uices tunc praefecti Pellis agente, matre Graeca, nobilioris, ut uidetur, originis censusque ditissimi femina. e Macedonia sub finem eiusdem anni nonum uitae mensem nondum egressus Carthaginem uenit, cum pater iam antea, id quod e lege Theod. XV, 7, 3 (10. Mart. 376) cognoscitur, ad munera proconsulis capessenda eo se contulisset. neque est, quod dilatam familiae profectionem miremur, quoniam et uniuersae domus in alias sedes terra marique discretas transportandae pigra obstabat molitio (cf. euch. 276) et pueri imbecillitas matrisque ualetudo quodque tot tam amplorum praediorum condicio relicturis erat constituenda. atque Carthagine manserunt duodeuiginti menses, si modo recte quondam edoctus probe recordatur Paulinus. is enim quaecumque de primis aetatis annis narrat, senex plus octoginta annorum (euch. 13) congesit neque sua ipsius memoria nixus, sed ut ab aliis acceperat (euch. 34 *ut didici*), neque temporum historiae diserta paraturus adminicula, sed ut deo, qui tenerum puerulum per tot itinerum discrimina seruasset, debitas grates subiungeret. quamquam igitur, cum olim in uitam Paulini inquirens Hesperium in Africam profectum esse ante filium natum suspicarer, nimium me fuisse in uerbis poetae interpretandis libens confiteor, idem tamen uereor, ne uerba inique premat Seeckius. qui, quoniam in legibus Theod. XI, 36, 23—25 datis 30. Ian. 378 Thalassius proconsul Africæ appellatur,

¹⁾ Illud unum, ne temere uidear egisse, subiungere liceat non carere exemplo, quod de dnabus Hesperorum familiis suppari tempore eadem praefectureae dignitate ornatis proposuimus: duo enim Flauii Syagrii, alter Gallus, alter Theodosii affinis, duobus deinceps annis 381 et 382 consules fuerunt, de quibus conferantur, quae Seeckius disputauit p. CIX sq.

Paulino dicendum non fuisseasseuerat, se illud tempus *sub patre proconsule* degisse, sed *cum genitore proconsulatu functo*.¹⁾ immo uero si recte se habent rationes nostrae, Paulino scriben-dum fuit: *duodecim mensibus actis sub genitore meo proconsule, deinde sex mensibus, cum proconsulatu functus esset.* et scripsisset fortasse, si non uersificator, sed rerum scriptor fuisse tamque accurate etiam tum computare potuisset tempora, quorum nemo iam extaret aequalis et idem particeps. quod autem Hesperius priuatus aliquamdiu in Africa remansit, eo consilio uidetur fecisse, ut ibi cum sorore et sororis marito ex-pectaret, quo imperator se esset missurus. comperto deinde fore, ut anno proximo patri collega in eadem praefectura adiungeretur, prima ut uidetur aestate anni 378 Romam se suosque contulit; ibi cum aliquantum temporis constitisset, nauigandi occasione oblata in Galliam profectus *tandem exacto longarum fine uiarum* (euch. 42) Burdigalam terra peruenit initio anni 379, antequam filius primum uitae triennium absoluisset.

Inesse in hac computatione quaedam subtilius concinnata ipse concedo, item, quae Paulinus de paterno proconsulatu narrat, facilius ea quidem conuenire cum temporibus Thalassii, ut qui a. 378 Africam rexerit et, cum inde a. 379 in patriam rediret, Romae conuenerit Symmachum (Symm. ep. I, 25). uetant tamen utique cum alia, quae modo exposuimus, tum maxime Paulini illa de maternis atque auitis rebus testimonia. nam ut calculi senem feffellerint in primis aetatis annis definiendis, rem familiarem unde acceperit, nemo hercle obliuiscetur, etiamsi Nestoris aeuum superauerit.

Restat, ut de reliqua uita Paulini breuiter exponamus tem-poribus maxime indicandis: plura et uberiora qui quaerat, uel

¹⁾ Quod autem contendit inter Hesperium et Thalassium annum fere proconsulatum Hilarii cuiusdam intercessisse, quem quidem, eum leges taceant, inscriptio C. I. L. VIII, 1219 demonstret intra annos 375 et 378 eo honore fuisse praeditum, illud eum nullo certiore indicio sustentetur, ipsa lege Theod. VIII, 5, 34, quam supra Hesperio proconsuli vindicauimus, uidetur dilui. ceterum nihil impedit, quominus aut Hilarium ipsum aut aliud proconsulem maiore magistratus tempore morte fraudatum esse putemus.

ipsum carmen uel indicem nominum adeat, ubi res a Paulino gestas ex ordine componemus. uxorem igitur cum duxisset circa annum 396 (euch. 177), patre orbatus est tricenarius eodem fere tempore, quo barbari primum in interiores imperii partes incurrerunt (euch. 232). quod cum acciderit primis mensibus anni 406 (cf. quae aduersus Ebertum l. c. disputauimus), uide quam apte hoc quoque cum nostra de natali tempore Paulini sententia conueniat. ingruentibus deinde Gotorum aduentu Galliae miseriis ab Attalo comes priuatae largitionis factus (euch. 294) Burdigala cremata expellitur a. 414 (euch. 314. cf. Dahn, *Könige der Germ.* V, 56). sequitur illud temporis spatium, per quod opibus ualde minutis ad religiosa proposita animum conuertebat monachalem uitam amplexurus, nisi ipsi uiri sancti, episcopum puta et presbyteros, obstitissent. eorum consilio commotus est, ut satis haberet confiteri tamquam lapsus et delicta expiare lectione aliqua ab episcopo imposita. quo facto ad cenam domini denuo admissus est die paschae anni ut uidetur 421 (euch. 468—478). eucharistiam enim hoc loco significari, non baptismum (cf. Ebert l. c. 391, adn. 1) his de causis iam mihi persuasum est: primum infantium baptismus saeculo quarto adeo iam more ususque ecclesiae receptus erat, ut cum parentes Paulini Christianae fidei fuerint addicti (euch. 95), filius pridem sacro fonte initiatus esse putandus sit. ipse uero ut hoc loco reuersum se esse dicit ad altaria Christi ibique recepisse sacramenta, ita lapsum se ad iura Christi refugisse euch. 109 diserte profitetur. adde quod paschae tempora ad paenitentes reconciliandos legitima fuerunt. scripta uero, quorum episcopus ei irrogauerat lectio nem, postero demum tempore cum ab ipso Paulino tum ab ecclesia spreta esse puto et condemnata, utpote haereticis infecta erroribus, neque abhorret a ueri specie pertinuisse ea ad Semipelagianismum tunc temporis in Gallia meridionali quam maxime uigentem. nam si errores, ut refelleret, cognouisset, non esset cur culpam appellaret eam cognitionem.

Iam unum, quod ad calculos uocari possit, relinquitur tempus conscribendi eucharisticie. quod duobus locis plane indi cauit Paulinus. atque primum dicit euch. 12 sqq. sex aestates

se uidisse totidemque hiemes duodecimae annorum hebdomadis, unde computes eum carmen componendum suscepisse a. 459 post octogesimum tertium aetatis annum confectum. alterum testimonium extat euch. 478, ubi sacramenta se recepisse affirmat, si editiones et ipsum Bernensem sequimur, *ante hos ter decies super et his quattuor annos.* at uero cum reconciliatus sit a. 421, appareat corruptum esse numerum et reponendum, quod Barthius metri causa coniecit, *super et bis quattuor.* ea demum correctione admissa iustus dnodequadriginta annorum numerus completur idemque suscepiti operis efficitur annus 459 (cf. Ephem. gymn. Austr. XXXII, 329 sq.). utrum autem absoluerit opusculum eodem anno necne, non ausim disceptare. nam post uersum euch. 563 quae sequuntur aut omnia aut certe plurima aliquanto post carmini subiuncta esse eo fortasse recte colligitur, quod poeta in uersibus, qui antecedunt, condicionem suam miseram tamquam praesentem conqueritur, quam postea praedicat meliore mutatam esse.

II.

Ueri simillimum est Paulinum praeter eucharisticon¹⁾ nihil litteris mandasse. certe quod Busius (*Paulin v. Nola u. s. Zeit* I, 158) ei tribuit, carmen elegiacum *de domesticis suis calamitatibus* (Class. auct. ed. A. Maius V, 380, ubi Paulino Nolano uix credibili errore assignatur) ab eo alienum esse cum uersuum ratio tum sententiae euincunt. nam, ut cetera taceam, soror deuota et fratri uxoris cum liberis ad mendicandi turpitudinem redactae deplorantur et frater ipse dilectissimus septimum iam annum in uineulis degens. itaque cuiuscumque sunt illi uersiculi, ad Pellaeum nihil pertinent.

Iam cum consilium eucharistici et lemmate et praefatione et ipsis uersibus satis demonstretur, ad dicendi et uersificandi

¹⁾ Formam εὐχαριστικός, siue libellum (cf. praef. 4) siue λόγον intelligere manus, Bernensi codicis auctoritate fretus retinere non dubitauit; altera enim, quam editiones praebent, εὐχαριστικόν aut ex praefatione, ubi *eucharisticon opusculum* legitur orta aut ad similitudinem aliorum id genus lemmatum a Bignio constituta esse mihi uidetur.

rationes paucis describendas accedamus: exemplorum copiam indices suppeditabunt. atque uiribus omnino imparibus accessisse se ad opusculum uersibus conficiendum Paulinus probe intellexit ipse disertisque uerbis professus est (euch. praef. 4. u. 85). nec habemus, quod reprehendamus nimiam uel adeo fietam eius modestiam, quippe qui neque sententias ita formauerit, ut infinitas prope continuationes atque grauissima quae dicuntur anacolutha uitaret,¹⁾ et metricae artis ita expertem se praestiterit, ut nullam paginam foedis maculis non conspergeret. atque illud praefatione satis eleganti collata miretur, qui nescit, idem fere hominibus accidere plerisque, qui, cum in soluta oratione bene sint uersati, ad uersus pangendos inuita Minerua animum intendant. metricas uero rationes inuersas et peruersas aliquatenus defendunt immutatae eo tempore omnino uersificandi consuetudines nec non interrupta Paulini pueri institutio (euch. 119 sqq.). accedit, quod Graecis quam Latinis litteris maturius atque faciliore negotio imbutus, ut cui Latina lingua uocetur ignota, Homeri potius in hiatu maxime admittendo licentiam, quae uidebatur, quam Latinorum poetarum ueras aut grammaticorum fictas uersuum componendorum leges amplexus est. itaque quamquam ne ipse quidem concesserim eundem, qui duobus locis uocabulum *trieteris* iustis numeris protulit (u. 49. 121), tertio loco (u. 474) produxisse

¹⁾ Maximum anacoluthi exemplum praebent u. 149—153 a Barthio frustra temptati; nam uocabulum *euasero*, etsi uices coniunctui perfecti per inauditam licentiam tuetur, sustentatur tamen ipso loco Uergilii Aen. IX, 98, neque participii casus rectus grauiorem habet offensionem, quam qui u. 213 sqq. leguntur nominatiui ab omni conexu soluti. eodem pertinet, quod u. 599 sententia per coniunctionem *ut* incipiens imperandi elocutione continuatur (cf. 302 sq.). quae cum ita sint, neque de enuntiato relatio in uersibus 296 sq. aliter iudicandum esse puto (cf. 251 sqq.). ambigitur de ablativei absoluti condicione u. 122 sqq.; quamquam enim ad ea, quae praecedunt, aliquo modo applicari potest, uereor tamen, ne nouam initiaturus sententiam auctoris neglegentia sit destitutus. quae uero u. 115 traduntur: *iam me mihi ipse uidebar — sentire*, tam foedum soloecismum Paulino abiudicare uix dubito, ut qui aliis locis compluribus, uelut 57. 123. 273. 459. 534 optime cognitam sibi esse iustum illius uerbi rationem probauerit.

priores syllabas, uel *meminisse* u. 593 ab ipso Paulino usurpatum esse pro epitrito quarto, quae uox suas seruat quantitates u. 258, seruare uidetur etiam u. 53, caue tamen cum Barthio pleraque omnia id genus uitia uocabulis immutandis uel transponendis expellas.

Uerum tamen ut licentiam corripiendarum et producendarum syllabarum atque hiatus liberius adhibiti exempla plurima ipsi scriptori tribuam, minime eis assentior uiris doctis, qui mancos quoque et hypermetros uersus ab eo profectos esse censuerint. primum enim homini Latino inuitu accidisse, ut pentametrum uel heptametrum dactylicum pro hexametro poneret, nullum quantum scio extat exemplum (cf. Luc. Mueller de re metrica, 249). tum uero apud Paulinum haud pauci eorum uersuum, qui manci sunt a ratione metrica, iidem manci uidentur, si sententiam spectamus. nam ut u. 599 negandi uocem a librario omissam esse luce est clariss, ita u. 542, etsi restituta uera lectione *euictus* (u. 541) maxima offensio sublata est, desideratur tamen uocabulum, quod promptum ad noua consilia capessenda non senem demum, sed omnino per totam uitam fuisse Paulinum indicet; itaque *semper* excidisse magnam habet ueri similitudinem. item u. 335 uocabulum *licet* efflagitare quodam modo uidetur alterum adiectiuum, cui *ingenuorum* opponatur. inde etiam u. 53 planius deperiisse temporis indicium et u. 399 aut Barthio duce *suscepta* (uel *concepta*, quod malim) hiatu non castigato scribendum aut adiectiuum uelut *ingens* post uocem *res* inserendum esse contendam. et ex hypermetris uersibus unum 528 iam altera manus codicis Bernensis in pristinam formam restituit expunctis litteris *per* uocabuli *perparuus* utpote male ex eis quae sequuntur iteratis. alteri uersui 61 eandem medicinam adhibendam atque ordine uocabulorum *permixtis semper* mutato rescribendum esse *semper mixtis* olim putabam, dissuadentibus licet rationibus metricis; quibus nunc commoueor, ut Schenkelii correctionem *docta pro doctrinam* scribentis libens amplectar. denique tertius uersus 346 unde caput superfluum *consilii* acceperit intelleget puto, qui u. 369 et ipsum per *consilium* incipientem respiciens uiginti tribus lineis distare hosce uersus, quindecies autem uiginti

tres lineas ab initio carminis ad u. 345 numerari computabit. nam aut fallor aut librarius, cum archetypum describeret ex codice, qui ternos et uicenos uersus exhiberet in pagina, confecta pagina quinta decima ad septimam decimam statim oculis aberrauit et uocabulum *consilium* prope ad finem de- scrispsit, priusquam errore cognito ad sextam decimam reuerteretur. cf. tamen adn. crit. ad u. 346.

Atque hactenus de uersuum ratione. in uerbis autem eli- gendis et componendis cum aetatis illius deprauatam orati- onem saepissime agnoscas, tamen haud raro elegantioris eloquii studium elucet. et cum Uergilium unum omnium maxime ue- terum auctorum atque haud seio an unicum puer lectitasset, mox desidia legendi captus (euch. 136) ad senectutem ingruentem usque libris abstinuisse, illum senex memori animo uarie imi- tatus est. nam et ipsis Maronis uerbis saepissime usus est ad suas res describendas ita, ut paululum sciens immutaret, cuius rei uix ulla pagina exempla non praebet, et totidem fere locis atque maxime quidem in principio et in fine uersuum sonum potius quam sententiam Uergilianorum uersuum memoria tenens ad similitudinem eorum prope inscius suos conformauit. ueluti cum apud Uergilium olim legisset Ecl. VIII, 55 *sed tamen ista satis*, ipse scripsit u. 406 *sit tamen ista satis* et memor uer- borum illius *tempora parcae* (Georg. III, 228) uel *aut tua iura resoluo* (Aen. III, 27) ipse confecit uersuum exitus scribendo *tempore pascha* (u. 475) et *ad tua iura refugi* (u. 109). nam ut recte demonstrauit Antonius Zingerle (*Zu spätlat. Dichtern I*, 84. 98) plurimas uersuum concludendorum formulas adeo in communi poetarum usu fuisse, ut ad ipsius Uergilii imitationem referri uix possent, ita Paulinum eas ab ipso potissimum Uergilio didicisse equidem pro certo habuerim. reliquorum enim prioris aeui poetarum expers omnino uidetur habendus esse, quoniam ne Horatianae quidem aut Ouidianae lectionis certa uestigia apud eum reperias. pauca enim, quae ipse attuli, utriusque poetae exempla de Flacco nihil, de Nasone uix tantum probare possunt, non abesse suspicionem, quin Paulinus Metamorphoseon libri undecimi partem quandam puer cognouerit. immo uero si me audis, quae inde mutuatus

uidetur esse, casui potius et ipsi rerum similitudini et imitationi Uergiliana tribues. nam si *cuius mihi cura tuendae* (251) ex Ouidii uersu Met. XI, 397 desumpsisset, non hercle abstinuisse, quominus insequentem quoque uersum: *fratri fera bella placebant*, quo ipsius condicio quodam modo praeformata esset, in suum usum conuerteret.

Recentiorum atque Christianorum uatum Ausonium auum, ut par erat, maxime imitatus est. multa etiam, etsi obloquitur Leipzigerus, eum e Paulini Nolani carminibus prioribus — ea dico, quae in domo patris una cum aui opusculis asseruata esse mihi quidem comprobat sylloge Uossiani codicis 111 (cf. Schenkl prol. ad Auson. p. LVIII) — atque maxime e quarto et decimo imitanda sibi sumpsisse manifestum est. Iuuencum ei cognitum fuisse uel unus uersus 20 cum Euang. uersu IIII, 7 collatus satis demonstrat. nec desunt, quae Sedulii notitiam sapiant. quae res cum ad tempus euulgati carminis paschalis definiendum summi sit momenti, quascumque inueni similitudines congessi, ut suum cuique in ea quaestione iudicium relinqueretur. mihi, ut dicam, quod sentio, ceteros locos una respicienti ueri uidetur esse similius euch. u. 9 ex Sedulii uerbis V, 51 sq. petitum, quam ab ipso Paulino tam eleganter e duobus illis, quos ascripsi, locis Uergilianis concinnatum esse. contra, quae in Hilarii hymno quaeque in Prudentii carminibus offendi pauca atque incerta, nec ipse pro uerae imitationis exemplis posuerim, addidi tamen, ne deesse uiderentur. denique Sidonium inter eos, quos imitando noster secutus sit, prorsus non rettuli, quia loci duo a Leipzigeru allati (XVI, 68. XXII, 107) rebus potius quam sermone ad Paulini sententias accedunt neque alios repperi, qui reapse a Paulino expressi esse uideantur.

Ceterum quamuis Paulinus, ut suum dicendi genus distingueret, ab illis poetis haud pauca assumpserit, tamen si totum spectamus carmen, fatendum erit, ad suum pleraque ingenium dixisse hominem parum litteratum neque in aliorum poetarum studium dedita opera incubuisse, ut lucrum inde faceret, sed recepisse, quae ultro offerret tenax senis memoria.

III.

Paulini carmen propter priuatam atque singularem quandam indolem non ita saepe lectum aut descriptum esse putandum est, id quod et posteriorum scriptorum silentio et codicum paucitate demonstratur. neque enim inter tot scriptorum nomina a Gennadio, Isidoro, aliis seruata huius Paulini mentio occurrit et codices adhuc duo ad cognitionem doctorum hominum peruererunt, quorum alterum, qui principi quondam editioni pro fundamento fuerat, plane esse deperditum iam supra significauimus, alter olim Bongarsii asseruatur hoc tempore numero 317 insignitus in bybliothece Bernensi.

Atque ut priore loco de deperdito codice agam, neque cuius fuerit aetatis neque unde in manus Margarini de la Bigne peruererit, erui potuit. ille enim cum primam sanctorum patrum bybliothecam uolumine octauo tamquam appendice absuleret (Parisiis 1579), inter cetera carmina Christiana Paulini quoque uersus proposuit nullo ne leuissimo quidem indicio adiecto, unde petiisset. itaque cum et catalogos librorum, qui in bybliotheccis Gallicis asseruantur, frustra perlustrassem neque epistulis hue illuc dimissis ullum indagassem codicis uestigium, acquiescendum putaui in ipsa editione, inuitus quidem, neque enim dubitari potest, quin editor aut errore uel neglegentia deceptus aut obscuritate sermonis et scripturae mendis manifestis in coniciendi licentiam inductus locos quosdam ex suo iudicio mutauerit. extat igitur carmen in appendice illa a pagina 281 usque integrum ceteroqui, nisi quod uersus 468 altera pars desideratur, quam ex Bernensi libro nunc primum proponam. ad uersum 27 in margine *Orbis* ascriptum legitur, ad uersum 311 *Atiulfus rex Gothorum*, de cetero praeter ipsa Paulini uerba nihil reperitur. de scripturae indole ac pretio infra accuratius disputabimus. exemplar editionis, quod in bybliothece aulica Uindobonensi extat, contulit Carolus Schenkl.

Codicis Bernensis 317 primus mentionem fecit Halmius B (*Verzeichn. der älteren Handschr. lat. Kirchenväter in den Bibl. der Schweiz*, p. 155), Nolani carminibus per errorem

assignans eucharisticon. deinde summatim descripsit Hagenus in catalogo librorum mss. Bernensium p. 325. atque est codex membranaceus in quarto foliorum quattuordecim saeculo, ut uidetur, nono singulis columnis uicenorum et quaternorum uersuum dilucide scriptus, nisi quod uocabula haud raro male dirempta sunt. compendia praeter usitatissima syllabarum *et, um, am, que, bus, per, prae* et si qua sunt similia, deinde uocabulorum *Christus, deus, noster, omnis* pauca reperiuntur. Paulini carmen hodie solum exhibit atque sine lemmate antiqua manu scripto neque ullo ad id spatio in capite paginae relicto. sed ex ampliore codice haec folia esse decerpta inde recte colligi licet, quod in imo margine primae paginae numerus quaternionis XVII eodem atramento, quo manus altera usus est, exaratus legitur, et post folium quartum decimum duo, quibus alter quaternionio olim complebatur, resecta esse apparent. eadem re et illud comprobari puto ne in hoc quidem exemplari ab initio anonymum fuisse carmen, sed in fine quaternionis XVIⁱ extitisse olim titulum opusculi cum

- B² nomine auctoris. primae manui, quae codicem scripsit, altera uidetur esse aequalis, quae multis locis omissa addidit, commissa correxit, pauca in margine quoque interpretamenta notauit. mutauisse eam manum grauissima quaeque e codicis alieuius auctoritate, uel unus uersus 428 prima manu per negligentiam omissus, altera in margine adiectus testatur. atque idem fuisse exemplar, e quo codex descriptus erat, cum omnino sit ueri simillimum, loci indicant complures, quos a priore scriptore aut nihil aut parum intellectos altera manus ex eiusdem scripturae uestigiis uocabula recte constituendo uel adeo lacunas supplendo emendauit (cf. 34. 194. 256. 284. 312. 488. 566). ab eadem manu altera signum d profectum est, quadraginta uersibus eis, qui metricam aliquam offenditionem habere uiderentur, in margine appictum (20. 39. 53. 61. 91. 98. 110. 116. 160. 170. 194 (del. m. 3). 197. 208. 242. 276 (del. m. 3). 294. 306. 331 (del. ipsa m. 2). 341. 357. 398. 413. 415. 438. 443. 449. 460. 474. 477. 493. 516. 521. 526 (527?). B³ 528. 529 (eras.). 542. 566. 573. 575. 588. 599). tertia manus multo recentior (XVIⁱ uel XVIIⁱ puto saeculi) in margine et

signa quaedam († ad uersus 335. 341. 468. 508. 537, // ad u. 399) et coniectanea notauit ad uerba scriptoris emendanda, in ipso qui dicitur textu per pauca correxit atque maxime quidem dirimendo uocabula. ad eam manum referenda censeo, quae in summo primae paginae margine leguntur: *Incerti auctoris ἐνχρωτικός*, quamquam uocabula priora hodie in leni rasura quarta manu renouata extant. nihil enim aliud eo loco ante rasuram fuisse litterarum forma tertiae manus scripturae simillima satis probat. eidem quartae manui, quam saeculo XVIII° uel ipsi nostro ineunti assignauerim, deberi uidetur speciosa ad corruptum praefationis locum coniectura (cf. praef. 2), item numeri 2—14, quibus folia notata sunt. consultit hunc codicem Hageno intercedente prior in usum meum Carolus Dick, postmodo cum alterum carminis fontem nullum inuenissem, Brunsuigae ut praesens ipse cognoscerem, magistratum Bernensium benevolentia factum est.¹⁾

Atque codicem Bernensem cum Bignii libro artissimo quodam uinculo esse coniunctum cum uirtutum tum uitiorum concentus luculentissime docet. non solum eisdem locis eaedem litterae singulae aut aliis mutatae sunt similibus — uelut confunduntur ae et e (117. 139. 245 al.), ae et a (283), e (ae) et i (praef. 2. u. 11. 83. 270. 432. — 415. 458), a et u (62), a et o (355), o et u (27. 36. 106. 130. 362), c et e (197), c et t (523), h et b (478), s et t (523), v et l (58) al. — aut falso additae (174. 182. 406) uel omissae (139. 273. 330. 480. 598), sed etiam in grauioribus mendis, quale est 488 *inque penatis pro linquere natis* atque in ipsis uersibus hypermetris et mancis uno, de quo dixi, uersu 468 excepto ita conspirant, ut de cognatione dubitare nemo possit. nam ubi quam maxime discrepant — praef. 2. u. 100. 370. 449. 451 — eis locis omnibus propositam scripturam ex suo iudicio aut librarium correxisse,

¹⁾ Collationem codicis ab Hageno ipso quondam in usum Galli Morelii confectam cum ille mihi ultro qua est liberalitate concessisset, frustra in eis, quae Morelius reliquerat, quaerendam euraui; neque ulla Morelii in Paulinum coniectanea superesse per litteras me certiorem fecit P. Gabriel Meier bybllothecae Einsidlensis custos.

qui Bignii codicem confecit, aut editorem ipsum appareat. ita u. 371 uocabulum *prius* intrusum esse puto, cum pro *aūt* legeretur *ante*, quod ad metricam rationem minime quadraret. eodem modo u. 451 cum extarent in codice archetypo, quae in B seruata sunt: *namque et memores quem eos* inepte di-remptis uocabulis, correctum est, ut iustus uersus efficetur: *namque etiam memor es quam illos*, quamquam ne haec quidem uerba sanum praebabant sensum. neque alia de causa u. 449 *dona pro dare* in P subditum esse contenderim. item in praefationis loco, quem dixi, *memoria pro memore* (B⁴ recte *maerore*) substituit corrector, quia sententiam substantiuo nomine explendam esse uidebat.¹⁾ denique u. 100 uocabulum *quomodo* quin ex compendio *quo*, quod B retinuit, male soluto natum sit, quis dubitat? contra quod in extremo uersu 214 P *causas* exhibet pro *census*, haud scio an codicis scriptura detrita uel aliter obliterata deceptus sit, qui primus dedit. ita aliorum quoque uersuum exitus uidentur deprauati esse (cf. 94. 99. 182. 239. 283. 318. 390. 480. 523. 601).

Ceteras, quotquot sunt, codicium discrepantias, quantumcumque faciunt ad sententias constituendas, tamen si litterarum ductum speces, minores existimes, quam unde quis diuersos fontes suspicari possit. itaque aut ad eundem archetypum utrumque codicem redire putandum est, aut alterum utrum ex altero utro esse descriptum. et B quidem, cum saepissime genuinam lectionem praebeat atque adeo uersus 468 alteram partem seruauerit, quae in P desideratur, ab altero originem non duxisse manifestum est. contra P, si ex B fluxisset, descriptum esse oporteret, posteaquam altera manus scripturam correxit; aliter enim cum uocabula compluria tum integros uersus 428 et 488 habere non posset. atqui P nonnulla seruat corrupta, quae B² correxit, qualia sunt *steriles* 83, *incautos* 106, *nec lecta* 184, quin etiam *malasuada* 190, per-

¹⁾ Eodem loco pleniores scripturam *marcescentem* ex P recepimus (B *marcentem*), quia probabilius uidebatur esse syllabam *ces* et scriptorem et correctorem codicis B effugisse (cf. *quaere* 442), quam temere ac sine causa adiectum esse in P.

paruuus 528, quae, nisi oculi me fallunt, correcta sunt iam manu prima. adde quod Bigniana editionis corruptelae pleraeque ex ipso Bernensi oriri prorsus non potuerunt; nam ne tales quidem, quales *diuersa* 210, *rupta* 238 ad Bernensem scripturam *diuerse*, *rupte*, sed ad pleniorum redeunt.

Itaque B et P e communi tantum archetypo profluxerunt, multis iam tum corruptelis obsito. atque altera earum series originem duxit e codice quodam quadrata et continua scriptura confecto, uocabula dieo male dirempta et litteras permutatas in primis EI, CT, VL. cuius rei uel maximo documento est illud *inque penatis* pro *linquere natis* u. 488, in quibus L omissum propter sequentem litteram I, P ex R deprauatum, denique syllabae *re* compages peruersa fontem produnt. nec tamen ex eo ipso codice descripta sunt B et P. intercessisse enim codicem longe alius scripturae cum ceteris litterarum mutationibus tum compendiis male solutis et eo comprobatur, quod scriptor Bernensis codicis nonnullis locis in scriptura enucleanda haesitauit atque lacunam correctori explendam reliquit (cf. 194 *ita*, 256 *inter*, 312 *gothi*). qua re accuratius perpensa ad merouingicam potissimum scripturam deferimur, quippe in qua, ut cetera mittam, ipsa littera *t* diuersissimas cum aliis litteris ligaturas ineat. et tamen habemus eius scripturae, ni fallor, reliquam ligaturam *rt* (*rt*) a scriptore Bernensis codicis tribus locis sernatam (*ortus* 272, *referta* 283, *partes* 302). nam eandem in archetypo extitisse Bigniana lectione *ostrus* 272 demonstratur, quae nisi ex ea uel similima litterarum forma oriri uix potuit.

Haec habui de codicium stirpe ac cognatione quae dicerem. ceterum quantum B alterum superet, etsi interdum in leuioribus maxime rebus scripturae Bigniana utpote obiter correctae cedat, cum ea, quae protulimus, exempla testantur, tum singulae carminis paginae ostendent. eum igitur uel in orthographicis rebus¹⁾ quam maxime fieri potuit sequendum putauit.

¹⁾ Earum maxima quaeque exempla liceat componere: *condicio* (per *t* scriptum 291. 606), *genetrix*, *haut*, *ilico*, *litteratura*, *litus*, *medella*, *neclectus*, *paulo*, *pomeria*, *quattuor*, *quotiens*, *repperi*, *solacium*, *sollers*, *temptare*, *urgens*.

Sequitur, ut de editionibus recentioribus, quae necessaria uidentur esse, exponam. atque primum quidem in ceteris omnibus patrum bybliothe cis ab altera Bignii editione usque (Parisiis 1589) desiderari eucharisticon iam Benedictini suo iure questi sunt: ea enim re factum est, ut perpauci homines docti uersibus Paulini emendandis operam nauauerint. quorum principem et tempore et meritis locum obtinet Caspar Barthius. is enim non solum in uastis illis animaduersi onum libris LX (Francof. 1624) complures carminis locos temptauit, sed etiam commentarios ampliores reliquit in schedis, quos una cum eis, quae ad Paulini Petricorii libros de uita Martini conscripserat uir ille et legendi et emendandi scri ptores Latinos studiosissimus, anno 1680 Paulini uersibus ex recensione Bigniana adiectis publici iuris fecit Christianus d) Daumius.¹⁾ et inter ea, quae Barthius proposuit, cum multa sint egregie inuenta, quae ex magna parte confirmat Bernensis codex, tamen si eius uestigia ubique sequeremur, totidem fere locis, quot emendatur, inquinaretur scriptura. ille

---

praepositiones in compositis plerumque non assimilantur, uelut *ad crescere*, *adprobare* (*apprehendere*), *adquirere*, *adsistere*, *adtemptare*, *conlatus*, *in lustris*, *in munis*, *in rogare*; assimilantur tamen in *affari*, *affectus*, *affectare* (*adflicti*), *agnoscere*, *alloquium*, *comissa*, *officere* sim. ambigit scriba in syllabis *in* et *con* sequente littera *p*: leguntur enim *compensare*, *con pertus* (197), *con placere*, *complures*, at *compellere*, *compertus* (39. 76), *complere*, item *in pendere*, *inpiger*, *in ponere*, *in pugnare*, contra *imperium*, *implere*, *imploratus* atque haec quidem tria et ipse retinui. eodem per tinent *exilium* et *exuperare*. *quidquid* et similia a prima manu profecta altera ut uidetur correxit in *quicq . . .*; *m* non tenuatur ante litteram *q*, uelut *tamquam*, *quemquam*, *umquam*; *h* littera falso modo additur, modo omittitur, uelut *ausi* et *exausit*, *ebdomas*, *Omeri* (*h* add. m. 2), *Halanus*, *Chartago*, *Ghoti* (312) al. *sphera* propter metrum recepi, eademque de causa *penitenda* scripsi, ubi *paenitenda* traditur. commemorandae praeterea singulares scripturae *celeps* 542. *liquid* 509. *poenetralia* 20.

¹⁾ Benedicti Paulini Petricorii poemata et alia quaedam sacrae antiquitatis fragmenta cum Franc. Iureti commentariis, Casp. Barthii animaduersionibus, Ioh. Fr. Gronouii notis et necessariis indicibus edita a Christ. Daumio. Lipsiae 1681. (at animaduersiones Barthii seorsum habent anni numerum MDCLXXX, cf. Daumii praefatio.) altera quae circum fertur editio anni 1686 praeter ipsum numerum nihil differt a priore.

enim, ut iam supra indicauimus, singularem uel eis temporibus licentiam, qua Paulinus in conformandis uersibus usus est, non ferendam esse ratus uersus a metrica ratione claudicantes plerosque ad seueriorem normam correxit, librariorum neglegentiae tribuens, quae auctor deliquerat. quod probe perspexit Daumius: nam in corollariorum editioni subiunctis uitia a Barthio castigata ipse tamquam ex licentia poetae oriunda collegit et, qua erat eruditione, aliorum eius aetatis poetarum exemplis aptissime commentatus est.

Tertium libellus impressus est in collectione Pisaurensi ^{Ed.}_{Pisaur.} vol. VI. (Pisauri 1766), ceteroqui ad Bignianam recensionem, nisi quod erroribus typographi incredibilem in modum distinctus uno loco (u. 270) casu, ut uidetur, emendatione donatus est.

Quartam editionem nostra demum memoria curauit Ludovicus Leipziger (*Paulini carmen eucharisticum prolegomenis et adnotationibus illustratum. dissert. Vratisl. 1858.*) qui quamquam alias locos melius constituit ipse, alias Friderici Haasii emendationibus, quas ille cum discipulo communicauerat, egregie adiuuit, multa tamen sententiarum distinctiobibus male curandis indigesta, alia typographicis mendis inquinata reliquit (praef. 2 *proposita.* praef. 3 *ipso.* 232 *trecennia.* 246 *prima om.* 344 *quom.* 539 *ad*). neque Barthii commentariis, quantum oportebat, usus est et uarietatem lectionum neglegentius indicauit, quam ut dignosci possit, quae editioni principi, quae ipsi, quae aliis debeantur. contra bene meruit eis, quae de uita Paulini praefatus est, in quibus licet ipse dubitans rectam tamen uiam indicauit, qua origo poetae inuestigari potuit. plurimum uero indagandis Ausonii, Uergilii, aliorum locis a Paulino expressis ad carminis indolem illustrandam contulit.

Ipse quibus fere legibus in recensendo eucharistico uersatus essem, cum iam supra hic illie significauerim, restat, ut de apparatus critici ratione pauca praemoneam. dedi igitur integrum quidquid in codice Bernensi utpote unico a scriptura recepta discrepat, ne ipsis quidem recentissimarum manuum coniectaneis marginalibus exceptis. ex editione Parisina adieci uariantes lectiones omnes praeter orthographica minora atque

constantι usu obseruata, quae infra congesisse sufficiet.¹⁾ Daumiani contextus et Leipzigeriani propria quaedam suis notis d et l significauit. tum de coniecturis, quas Barthius, Daumius, Leipzigerus, Haasius ad uerba scriptoris restituenda proposuerunt, elegi, quascumque ueri similes cuiquam uideri posse suspicabar. denique e meis coniectaneis, quorum partem iam olim in medium protuleram Eph. gymn. Austr. XXXI, 248 sqq., potiora assumpsi.

Atque cum ad finem praefandi peruentum sit, superest ut eis uiris doctis, qui me in hoc, quantumcumque est, opusculo conficiendo uarie consilio uel opera adiuuerunt, diserte agam gratias, quas me debere quam maximas profiteor Carolo Schenkl, siquidem benevolentissimus mihi huius curae suscipienda auctor, susceptae adiutor extitit, deinde Carolo Dick, Hermanno Hagen, Paulo Ionae Meier, Michaeli Petschenig.

¹⁾ Litterae *u* et *v* usurpantur promiseue; *ij* pro *ii* inuenitur in fine uocabulorum; pro litteris *m* et *n* saepissime occurrit lineola suprascripta, etiam in mediis uocabulis (uelut *nuc* 100, *dāna* 239); per compendia interdum scribuntur *et*, *que*; *ɛ* pro *ae* quater admissum est in praefatione. praepositiones *ad*, *con*, *in* omnibus locis assimilantur, nisi quod *ad* seruatur ante litteram *s* (tamen *aspirans* 5); littera *m* attenuatur sequente littera *q* in uocabulis *unquam*, *tanquam*, *quicunque* sim. (*quamcumque* 601) — adde *circundat* 387, *circuniecta* 391 — item *d* in uocabulis *quicquam*, *quicquid* et si qua sunt similia. leguntur praeterea *charus*, *conditio* (291. 364. 574), *delitiae*, *exsuperare*, *genitrix*, *haud*, *illico*, *literatura*, *littus*, *paullo*, *quatuor*, *reperi*, *solatum* (per *c* scriptum 293. 516), *solers*, *tentare*. duobus uocabulis scribi solent *d* *iam*, *ne fas*, contra continuis syllabis *nequando*, *nequid* sim.

PAULINI EYXAPICTIKOC.

PRAEFATIO.

[1] Seio quosdam inlustrium uirorum pro suarum splendore uirtutum ad perpetuandam sua gloriae dignitatem ephemeridem gestorum suorum proprio sermone conscriptam memoriae tradidisse. a quorum me praestantissimis meritis tam longe profecto quam ipsa temporis antiquitate discretum non utique ratio aequa consilii ad contexendum eiusdem prope materiae opusculum prouocauit, cum mihi neque ulla sint gesta tam splendida, de quibus aliquam possim captare gloriolam, nec eloquii tanta fiducia, ut facile audeam cuiusquam opera scriptoris aemulari, [2] sed, quod non piget confiteri, iam dudum me in peregrinatione diuturna aerumnosi otii maerore marcescentem misericordia, ut confido, diuina ad huiusmodi me solacia affectanda pellexit, quae simul et bene sibi conscientiae senectuti et religioso proposito conuenirent, ut, qui me scilicet totam uitam meam deo debere meminisset, totius quoque uitae meae actus ipsius deuotos obsequiis exhiberem eiusdemque gratia concessa mihi tempora recensendo eucharisticon ipsi opusculum sub

† Incerti auctoris εὐγαριστίκος — B³ ⁴ cf. proleg. p. 283 S. PAULINI EYXAPISTIKON P INCIPIT PRAEFATIO BP 2 aephimeredem B Æphemeridem P 4 ad quorum (o ex a) B profectu Barth. coll. Auson. protr. 71 7 splendida* (m eras.) B 11 erūnosi B ērumnosi P memorem arcentē B¹ distinxit m. 4 et in mg. ascr. / mœrøre memoria marcescentem P cf. proleg. p. 284 n. 12 me del. Barth.

ephemeridis meae relatione contexerem, [3] sciens profecto et benignae ipsius misericordiae circa me fuisse, quod indultis humano generi temporariis uoluptatibus etiam ipse prima mea aetate non carui, et in hac quoque parte curam mihi prouidentiae ipsius profuisse, quod me adsiduis aduersitatibus moderanter exercens euidenter instruxit, nec impensis me praesentem beatitudinem debere diligere, quam amittere posse me scirem, nec aduersis magnopere terrori, in quibus subuenire mihi posse misericordias ipsius adprobasse. [4] proinde si quando hoc opusculum meum in cuiusquam manus uenerit, 10 ex ipso libelli titulo praenotato euidenter debet aduertere me hanc meditatiunculam meam, quam omnipotenti deo dedico, otio meo potius quam alieno negotio praestitis, magisque id meorum esse uotorum, ut hoc qualemcumque obsequium meum acceptum deo sit, quam ut carmen incultum ad notitiam perueniat doctiorum. [5] attamen si cui forsitan magis curioso tantum otii ab re sua fuerit, ut laboriosum uitae meae ordinem uelit agnoscere, exoratum eum cupio, ut, siue aliquid seu forsitan nihil in gestis uel in uersibus meis, quod possit probare, reppererit, ea tamen ipsa, quae elegerit, obliuioni 20 potius inculcanda deleget, quam memoriae diiudicanda commendet.

1 aephimeridis *B*   *Æ*phimeridis *P*   2 benignę (e m. 1) i. misericordię *B*   benigna i. misericordia *P*   3 ipsa *P*   4 carni *P*   5 aſſidiuſ *P*   11 praenotatę *B*   *aduertere *B*   16 Adtamen *B*   18 uellit *B*
 19 seu] siue *P*   forsitan *P*   20 probare (a *ex o*) reppe:rit *B*   repererit *P*
 quaelegerit *B*   21 inculpata *BP*   inculcanda *scripti*   EXPLICIT PRAEFA *B*
 EXPLICIT PRAEFATO *P*

EYXAPICTIKOC DEO
SUB EPHEMERIDIS MEAE TEXTU.

Enarrare parans annorum lapsa meorum
tempora et in seriem dēducere gesta dierum,
ambigua exactos uitae quos sorte cucurri,
te, deus omnipotens, placidus mihi, deprecor, adsis
5 adspiransque operi placita tibi copta secundes,
effectum scriptis tribuens uotisque profectum,
ut tua te merear percurrere dona iuuante.
omnia namque meae tibi debeo tempora uitae,
auram ex quo primum uitalis luminis hausit,
10 inter et aduersas iactatus saepe procellas
instabilis mundi te protectore senescens
altera ab undecima annorum currente meorum
hebdomade sex aestiu flagrantia solis

4 sq.] Uerg. Aen. X, 461 te precor Alcide coeptis ingentibus adsis.
III, 578. adsis o placidusque iuues, cf. Paulin. Nol. VI, 159. 5] Uerg.
Aen. VII, 259 di nostra incepta secundent. 9] Sedul. C. P. V, 51 sq. nec
luminis huius hausisset placidas flabris uitalibus auras, cf. Uerg. Georg.
II, 340 cum primae lucem pecudes hausere, Aen. I, 387 sq. auras uitalis
carpis. 12] Uerg. Ecl. VIII, 39 alter ab undecimo tum me iam acce-
perat annus. 13 sq.] Uerg. Georg. I, 48 bis quae solem, bis frigora sensit
Auson. Ecl. X, 1 sqq. (Schenkl) sol—feruidis flagrans habenis pulsum aestiu-
um conficit. Prec. cons. I, 9 solstitia et gelidum boream, cf. Uerg. Georg.
I, 100, Paulin. Nol. XIII, 15 sq. post solstitionem — tempora brumae.

Inciū. εγχαριετικος dō sub aephimeridis meae textu *B* INCIPIT
EYXAPICTIKON DEO Sub Ἀephemeridis meae textu *P* 1 labsa *B*
2 gesta (a ex u) *B* 4 dī ex dī *B* depr*ecor (a eras.) *B* fort. te
precor 5 placito *Barth* de *B³* in *mg.* 9 ausi *B* 11 instabilis *Barth*
instabiles *BP* lis *B³* in *mg.* 12 currente:^meorū (e: ex ē) *B* 13 ebdo-
made *B* ebdomade *P* sextē^a aestiu *B*

solstitia et totidem brumae iam frigora uidi
 15 te donante, deus, lapsi qui temporis annos
 instaurando nouas cursu reuolubilis aeui.
 sit mihi fas igitur uersu tua dona canentem
 pangere et expressas uerbis quoque pendere grates,
 quas equidem et clausas scimus tibi corde patere,
 20 ultro sed abrumpens tacitae penetralia mentis
 fontem exundantis uoti uox conscientia prodit.
 tu mihi lactanti uires in corpore inertis
 ad toleranda uiae pelagique incerta dedisti,
 editus ut Pellis inter cunabula quondam
 25 regis Alexandri prope moenia Thessalonices
 patre gerente uices inlustris praefecturae,
 orbis ad alterius discretas aequore terras
 perueherer, trepidis nutricum creditus ulnis,
 ninguida perque iuga et sectas torrentibus Alpes
 30 Oceanumque fretum Tyrrheni et gurgitis undas
 moenia Sidoniae Carthaginis usque uenirem,
 ante suum nono quam menstrua luna recursu
 luce nouata orbem nostro compleret ab ortu.
 illuc, ut didici, ter senis mensibus actis

15 sq.] cf. Uerg. Georg. I, 6. 16] Auson. Ecl. I, 12 octaua in-
 staurat reuolubilis orbita solem. 20] Iuuenc. IIII, 7 ille sed abrumpens
 saeui penetralia cordis, I, 506 tacitae mentis penetralia, cf. IIII, 43.
 22] Uerg. Aen. V, 396 effetae in corpore uires. 23] Paulin. Nol. XIII, 13
 inter dura uiae uitaeque incerta uocauit (*al. uocasti*). 24] cf. Uerg. Aen.
 III, 105. 27] cf. Paulin. Nol. X, 104. 29] Auson. Epist. XXV, 69
 iuga ninguida. 30] Uerg. Georg. II, 164 Tyrrhenusque fretis. 31] cf.
 Uerg. Aen. I, 678. 32 sq.] Uerg. Georg. I, 353 menstrua luna, Ouid.
 Met. XI, 453 sq. ante reuersurum quam luna bis impletat orbem. his ubi
 promissis spes est admota recursus, Uerg. Aen. V, 46 annuus exactis com-
 pleteret mensibus orbis. 34] Uerg. Georg. I, 247 illuc ut perhibent.

14 brumē.am *B* frigore *P* 15 d̄s *ex dī B* 16 cursum *Barth*
 aeui (i *ex o*) *B* 18 exp̄ressas *B* 19 quidem *B* eq *B³* in *mg.*
 clauso *P* 20 poen&ralia *B* 27 urb̄is (o *m. 3* in *mg.*) *B* vrb̄is (in
mg. orbis) *P* aequora *B* re *B³* in *mg.* 30 tyrreni *B* Tyrrem *P*
 31 chartaginis *B* Chartaginis *P* 32 nouo *P* 33 compleret *B*
 34 terrenis *B¹* corr. *m. 2*

- 35 sub genitore meo proconsule rursus ad aequor
expertasque uias reuocor, uisurus et orbis
inclita culminibus praeclarae moenia Romae;
quae tamen haut etiam sensu agnoscenda tuentis
subiacuere mihi, sed post comperta relatu
40 adsiduo illorum, quibus haec tum nota fuere,
propositum seruans operis subdenda putaui.
tandem autem exacto longarum fine uiarum
maiorum in patriam tectisque aduetus auitis
Burdigalam ueni, cuius speciosa Garumna
45 moenibus Oceani refluas maris inuehit undas
nauigeram per portam, quae portum spatiostum
nunc etiam muris spatiosa includit in urbe.
tunc et auus primum illic fit mihi cognitus, anni
eiusdem consul, nostra trieteride prima.
50 quae postquam est expleta mihi firmauit et artus
inualidos crescens uigor et mens conscientia sensus
adsuefacta usum didicit cognoscere rerum —
quidquid iam * * potui meminisse, necesse est,
ipse fide propria de me agnoscenda retexam.
55 sed quid ego ex nostris aliud puerilibus annis,
quos mihi libertas ludusque et laetior aetas
conciliare suis meritis potuisse uidentur,
uel magis ipse libens recolam, uel dignius ausim

37] Uerg. Aen. I, 7 altae moenia Romae, cf. VI, 781. 42] Uerg.
Aen. III, 714 longarum haec meta uiarum. 43] cf. Uerg. Aen. III, 108.
44 sqq.] Auson. Ordo urb. 146 quem pater Oceanus reffluo cum impleuerit
aestu, Sedul. C. P. II, 163 Iordanis refluas cursum conuertit in undas,
Auson. de hered. 26 nauiger hic refluus me uehit ac reuehit. 51] Sedul.
C. P. IIII, 152 mens conscientia recti, cf. Uerg. Aen. I, 604. 55] Uerg. Aen.
II, 101 sed quid ego haec. Auson. Genethl. 1 puerilibus annis, cf. Ouid.
Met. II, 55.

36 orbis Barth	urbis BP	37 rome B	38 qua&amen B	fort.
tuenti				
39 comperta B		44 spatiosa Barth	Garunna B	46 spa-
				ciosum B
51 meus P		47 Nunc B ¹ corr. m. 2 in non	haec P	hac Barth
53 quicquid ex quidquid B		quidquid enim potui memi-		
		nisse egisse Barth	posthac uel simile aliquid excidisse suspicor cf.	
proleg. p. 278		54 agnoscendo Barth	58 uidens BP libens scripsi	

inserere huic nostro, quem uersu cudo, libello
 60 quam pietatis opus studiumque insigne parentum
 permixtis semper docta exercere peritum
 blanditiis gnaramque apto moderamine curam
 insinuare mihi morum instrumenta bonorum
 ingenioque rudi celerem conferre profectum,
 65 ipsius alphabeti inter prope prima elementa
 nosse cauere decem specialia signa amathiae
 nec minus et uitia uitare ἀκοινονότητα.
 quarum iam dudum nullus uigeat licet usus
 disciplinarum, uitiato scilicet aeuo,
 70 me Romana tamen, fateor, seruata uetustas
 plus iuuat atque seni propria est acceptior aetas.
 nec sero exacto primi mox tempore lustri
 dogmata Socratus et bellica plasmata Homeri
 erroresque legens cognoscere cogor Ulixis;
 75 protinus ad libros etiam transire Maronis
 uix bene conperito iubeor sermone Latino,
 conloquio Graiorum adsuefactus famulorum,
 quos mihi iam longus ludorum iunxerat usus,
 unde labor puero, fateor, fuit hic mihi maior,
 80 eloquium librorum ignotae apprehendere linguae.
 quae doctrina duplex sicut est potioribus apta
 ingeniis geminoque ornat splendore peritos,
 sic sterilis nimium nostri, ut modo sentio, cordis
 exilem facile exhausit diuisio uenam.

67] Uerg. Aen. VIII, 310, XI, 203 nec minus et. 73] Auson. (?)
 Perioch. praef. 17 Homericum plasma cf. Epist. X, 2.

59 hoc *B* 61 p. s. docta *Schenkl* p. s. doctrinam *BP* p. bene doctrinam *Barth* mixtis s. doctrinam *Leipziger* doctrinam *aut ex doct* ^a*ortum* *aut interpr.* *margin.* *in textum illata*, cf. *proleg.* p. 278 62 gnarū que *B* quorumque *P* gnaramque *scripti* 65 alfabeti *BP* prim. elementa *B* 66 decim *B* 67 euitare *P* cf. 581, 610 ἀκοινονότητα *B* akinononta *P* ἀκοινώνητα *Leipziger* ἀκανονότητα *scripti* 71 utque *Barth* sani *B¹* corr. m. 2 73 *socratus (i eras.) *B* Socratus *m. 3 in mg.* omeri (h a m. 2) *B* 74 Ulyssis *dl* 76 comperta *B* 78 uinxerat *P* 81 sicut potioribus apta est *Barth* 83 steriles *B²* corr. m. 2 steriles *P* 84 exausit *B*

- 85 quod nunc inuito quoque me haec mea pagina prodit,
inconsulta quidem, quam sponte expono legendam,
sed mihi non rebus, quantum confido, pudenda,
quarum notitiam scriptis contexere conor:
namque ita me sollers castorum cura parentum
90 a puerο instituit, laedi ne quando sinistro
cuiusquam sermone mea se fama timeret.
quae licet obtineat proprium bene parta decorem,
hoc potiore tamen tum me decorasset honore,
consona si nostris primo sub tempore uotis
95 hac in parte etiam mansissent uota parentum,
perpetuo ut puerum seruarent me tibi, Christe,
rectius hanc curam pro me pietatis habentes,
carnis ut inlecebris breuiter praesentibus expers
aeternos caperem uenturo in tempore fructus.
100 sed quoniam nunc iam magis hoc me credere fas est
conduxisse mihi, quod te uoluisse probasti,
omnipotens aeterne deus, qui cuncta gubernas,
culpato renouando mihi uitalia dona,
hoc nunc maiores pro me tibi debeo grates,
105 maiorum quanto errorum cognosco reatum.
namque et incautus quidquid culpabile gessi
inlicitumque uagus per lubrica tempora uitiae,
te indulgente mihi totum scio posse remitti,
ex quo me reprobans lapsum ad tua iura refugi,

89] Uerg. Aen. III, 341 eura parentis. 92] Uerg. Aen. V, 229 hi pro-
prium decus et partum indignantur honorem 99] Paulin. Nol. III, 19
perpetuam spondens uentura in saecula uitam. 100] Iuuenc. III, 468
si credere fas est. 102] Sedul. C. P. I, 60 omnipotens aeterne deus sqq.
109] Uerg. Aen. III, 27 aut tua iura resoluo.

88 contexero *B*¹ corr. *m.* 2 89 solers *P* 91 cuiusquam] cui *B*² in ras.
 94 uoti *B*¹ s add. *m.* 2 96 puerom *B* 99 fructui *B*¹ corr. *m.* 2
 100 quō *B* quomodo *P* quoniam *Barth cf. proleg. p. 284* 103 cul-
 patore nouando *P* 104 debo grates *B*² in ras. 105 fort. maiorem
cf. 111 cognosc* (e eras.) *B*¹ 106 incautos (v a m. 2) *B* incautos *P*
 quicquid ex quidquid *B* 109 actiuia *P*

110 et si ulla umquam potui peccata cauere,
 quae mihi maiorem parerent commissa reatum,
 hoc quoque me indeptum diuino munere noui.
 Sed redeo ad seriem decursaque illius aeui
 tempora, quo studiis intentus litteraturae
 115 ultro libens aliquem iam me mihi ipse uidebar
 uotiuum inpensi operis sentire profectum,
 Argolico pariter Latioque instante magistro,
 cepissemque etiam forsitan fructum quoque dignum,
 ni subito incubens quartana acerba meorum
 120 conatus placitos studiorum destituisset
 uix impleta aeui quinta trieteride nostri.
 consternata autem pro me pietate parentum,
 quippe quibus potior uisa est curatio nostri
 corporis inualidi quam doctae instructio linguae,
 125 primitus hoc medicis suadentibus, ut mihi iugis
 laetitia atque animo grata omnia prospicerentur;
 quae pater in tantum studuit per se ipse parare,
 deposito ut nuper uenandi attentius usu —
 causa equidem sola studiorum quippe meorum,
 130 neue his officeret, sibi me ad sua ludicra iungens,
 neu sine me placitis umquam solus frueretur —
 me propter rursus cura maiore resumens
 eiusdem ludi cuncta instrumenta nouaret,
 ex quibus optatam possem captare salutem.

113] Auson. Praef. II, 13 set redeo ad seriem. 116] Uerg. Aen. XI, 228 tantorum impensis operum. 118] Uerg. Aen. V, 232 sq. et fors aequatis cepissent praemia rostris, ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus fudissetque preces. 131] Uerg. Ecl. X, 48 me sine sola uides.

110 ullam *B* *m. 3 in mg.* in te um 112 dinino *P* 113 decursa
 quae *B* 115 mihi iam mecum *Barth* fort. iamiam mihi cf. proleg.
p. 277 n. 116 *B³* in *mg.* sis 117 latio quae *BP* 118 cepissem-
 que] ss in ras. *B²* forsitan* (n ex m) *B* 120 placidos *P* 122 cf.
 proleg. *p. 277 n.* 126 prospirentur (i ex e) *B¹* 130 neue hi suffi-
 cer & *B* *m. 3 in mg.* his offi ne ue hi sufficeret *P* neue mibi offi-
 ceret *Barth* ne mihi o. *Leipziger* 133 ludi** (ei eras.) *B* 134 posse *B¹*
 ē *m. 2*

135 quae protracta diu longi per tempora morbi
inuexere mihi iugem iam deinde legendi
desidiam, officeret durans quae postea sano
succedente nouo mundi fallacis amore
et tenero nimium affectu cedente parentum,
140 sufficeret quibus ex nostra gaudere salute.
qua ratione auctus noster quoque creuit et error,
firmatus facile ad iuuenalia uota sequenda,
ut mihi pulcher equus falerisque ornatior esset,
strator procerus, uelox canis et speciosus
145 accipiter, Romana et nuper ab urbe petita
aurata instrueret nostrum sphaera concita ludum,
cultior utque mihi uestis foret et noua saepe
quaequa Arabi muris leni fragraret odore.
nec minus et uegetus ueloci currere uectus
150 semper equo gaudens quotiens euasero casus
abruptos, recolens — Christi me munere fas est
credere seruatum, quod tum nescisse dolendum est,
scilicet inlecebris urgentibus undique mundi.
quas inter fluitans interque et uota parentum,
155 iugiter in nostram tendentia posteritatem,
iam prope sero calens aeui pro tempore nostri
in noua prorupi iuuenalis gaudia luxus,
quae facile ante puer rebar me posse cauere.
attamen in quantum lasciuia licentia cauto
160 stricta coherceri potuit moderamine freni,
congererem grauiora meis ne crimina culpis,

143] Uerg. Aen. V, 310 equum phaleris insignem cf. Sedul. IIII, 295.

150] Uerg. Aen. X, 316 casus euadere ferri, IX, 99 quaecumque euaserit
undis. 160] Prud. praef. 29 sq. legum moderamine frenos nobilium re-

ximus urbium.

137 duransque *P* 139 e *BP* et *scripti* caedente *BP* 142 fir-
matus *Barth* firmatur *BP* *B*³ in *mg. tus* 148 fragraret (1 a m. 2 del.
m. 3) *B* flagraret *P* 149 sq. n. m. ut u. u. c. suetus — quoties euadere
casus a. recolam *Barth* cf. *proleg. p. 277 n.* 154 fluctans *P* 157 pro-
rupi* (t? eras.) *B* 160 stircta *B* *m. 3 mg.* stricta coerceri *P*

hac mea castigans lege incentiuia repressi,
 inuitam ne quando ullam iurisue alieni
 adpeterem carumque memor seruare pudorem
 165 cedere et ingenuis oblatis sponte cauerem,
 contentus domus inlecebris famulantibus uti,
 quippe reus culpae potius quam criminis esse
 praeponens famaeque timens incurrere damna.
 sed neque hoc etiam mea inter gesta silebo,
 170 unum me nosse ex me illo in tempore natum,
 uisum autem neque illum tum, quia est cito functus,
 nec quemquam, fuerit spurius post qui meus, umquam,
 cum mihi lasciuiae inlecebris sociata iuuentae
 libertas grauius quisset dominando nocere,
 175 ni tibi, Christe, mei iam tunc quoque cura fuisset.
 Talis uita mihi a ter senis circiter annis
 usque duo durans impleta decennia mansit,
 donec me inuitum, fateor, pia cura parentum
 cogeret inuectum blanda suetudine ritum
 180 deserere atque nouum compelleret esse maritum
 coniugis, antiquo potius cuius domus esset
 nomine magnifica, quam quae possessa placere
 ad praesens posset nimiis obnoxia curis,
 dudum desidia domini neclecta senili,
 185 parua cui neptis functo genitore superstes
 successit, taedisque meis quae postea cessit.
 sed semel inpositum statuens tolerare laborem
 suffragante animi studiis feroire iuuentae,
 uix paucis domus indepta exercere diebus

175] Paulin. Nol. X, 119 si tibi cura mei reditus.

178] cf. 89.

179] Auson. Protr. 16 placita suetudine uultus.

162 haec *P* 165 ingenii *B¹* uis *m. 2* eadem in *mg.* misceri
 169 &iam ea *B¹* iā *m. 2* 170 nouisse *P* cf. 66. 442. 445. 452
 172 mēs *P* 174 quisset *Barth* quiscent *BP* 176 ater *B¹* corr.
m. 2 180 compelleret *B* 182 quamq; *B* placere *Daum* place-
 ret *BP* 183 nimiis] munus *P* 184 neclecta *B¹* *c₁* in *g* corr. *m. 2*
 nec lecta *P*

- 190 gaudia contentus, malesuada otia curis
 mutare insolitis cito meque meosque coegi,
 quos potui, exemplo proprii inuitando laboris,
 quosdam autem inuitos domini adstringendo rigore.
 atque ita suscepti status actibus inpiger instans
- 195 protinus et culturam agris adhibere refectis
 et fessis celerem properauit inpendere curam
 uinetis conperta mihi ratione nouandis
 et, quod praecipue plerisque uidetur amarum,
 ulti libens primus fiscalia debita certo
- 200 tempore persoluens propere mihi fida paraui
 otia, priuatae post inpendenda quieti.
 quae et mihi cara nimis semper fuit ingenioque
 congrua prima meo mediocria desideranti,
 proxima deliciis et ab ambitione remota,
- 205 ut mihi compta domus spatiosis aedibus esset
 et diuersa anni per tempora iugiter apta,
 mensa opulenta nitens, plures iuuenesque ministri
 inque usus uarios grata et numerosa supellex
 argentumque magis pretio quam pondere praestans
- 210 et diuersae artis cito iussa explere periti
 artifices stabula et iumentis plena refectis,
 tunc et carpentis euectio tuta decoris —
 nec tamen his ipsis attentior amplificandis,
 quam conseruandis studiosior et neque census
- 215 augendi cupidus nimis aut ambitor honorum,
 sed potius, fateor, sectator deliciarum,

190] Auson. Epist. XXV, 7 malesuadæ credula causis. 196] Uerg. Georg. II, 433 inpendere curam. 205 sqq.] Paulin. Nol. IIII, 15 sq. adsit laeta domus — nitidusque minister. 207] Uerg. Georg. III, 118 iuuenemque magistri, Aen. I, 705 pares aetate ministri. 208] Uerg. Georg. I, 133 ut uarias usus.

190 malāsuada *B*   malasuada *P*   193 quasdam (o add. m. 3) *B*
 inuictos *P*   194 ita *B²* in lac.   197 uinetis *BP*   uinetis *B³* in mg.
Barth   202 qua & *B*   209 prestans *B*   210 diuersę *B*   diuersa *P*
 211 refectis *BP*   refertis *dl*   213 cf. proleg. p. 277 n.   214 causas *P*
 cf. proleg. p. 284

si qua tamen minimo pretio expensaque parari
et saluo famae possent constare decore,
ne nota luxuriae studium macularet honestum.
220 quae mihi cuncta tamen grata acceptaque fruenti
cara magis pietas superabat magna parentum,
obstringens sibi me nexus dominantis amoris,
maiore ut parte anni ipsis praesentia nostra
seruiret, paribus perdurans consona uotis
225 communemque parans per mutua gaudia fructum.

Cuius uitiae utinam nobis prolixior usus
concessus largo mansisset munere Christi,
persistente simul priscae quoque tempore pacis!
multimodis quisset nostrae prodesse iuuentae
230 consulti patris adsidua conlatio uerbi
exemplisque bonis studiorum instructio crescens.
sed transacta aeui post trina decennia nostri
successit duplicitis non felix cura laboris,
publica quippe simul elade in commune dolenda
235 hostibus infusis Romani in uiscera regni
priuata cum sorte patris de funere functi:
ultima namque eius finitae tempora uitiae
temporibus ruptae pacis prope iuncta fuere.
at mihi damna domus populantem inlata per hostem,
240 per se magna licet, multo leuiora fuere
defuncti patris inmodico conlata dolori,
per quem cara mihi et patria et domus ipsa fiebat:
tamque etenim fido tradentes mutua nobis
officia affectu conserto uiximus aevo,

221] Uerg. Aen. V, 724 care magis. 226 sq.] Uerg. Aen. III, 616
mansissetque utinam fortuna! 227] Paulin. Nol. XXVII, 44. 176 XXV,
210 munere Christi. 230] Sedul. ep. ad Maced. 11, 6 (Huemer): quos-
dam conlationibus adsiduae disputationis ad meliora uexisti. 233] Auson.
Pyth. 25 perdidit Hippolytum non felix cura pudoris.

217 *pra&io* *B*¹ *corr. m. 2* 219 *luxorię* *B* luxuries *P* luxurie *Barth*
luxurie *Leipziger* 220 *accepta* (*q; add. m. 2*) *B* 227 *largā* *B* 228 *per*
sistente *B* 238 *rupte* *B*¹ *q. m. 2* *rupta* *P* 239 *hoste* *B*¹ *ē m. 2*
242 *uigebat* *Barth*

- 245 uinceret aequaeuos nostra ut concordia amicos.
 hoc igitur mihi subtracto inter prima iuuentae
 tempora tam caro socio et monitore fideli
 ilico me indocilis fratris discordia acerba
 exceptit, ualidum genitoris testamentum
- 250 soluere conantis specialia commoda matris
 inpugnandi animo, cuius mihi cura tuendae
 hoc quoque maior erat, quo iustior, et pietatis
 non minor affectus studium firmabat honestum.
 insuper aduersis me pluribus exagitandum
- 255 laeua facultatum prorumpens fama mearum
 exposuit blandas inter uanae ambitionis
 inlecebras grauibus coniuncta et damna periclis.
 quae meminisse licet pigeat transactaque dudum
 obliuione sua malim sopita silere,
- 260 inuitant aduersa tamen per nostra tuorum
 cognita donorum solacia, Christe, bonorum
 emensis indepta malis tua munera fando
 prodere et in lucem proferre recondita corde.
 namque et quanta mihi per te conlata potentum
- 265 gratia praestiterit, facile experiendo probauit,
 saepe prius claro procerum conlatus honori
 ignorans, proprio quam praeditus ipse potirer,
 quantum et econtra ui inpugnante maligna
 ipsa patronorum mihi ambitiosa meorum
- 270 obfuerint studia et nostri euidenter honores.
 ac mihi ante omnes specialiter, altera cuius
 pars orientis erat patria, in qua scilicet ortus

251 sq.] Uerg. Georg. III, 305 sq. haec quoque non cura nobis
 leuiore tuenda nec minor usus erit, Ouid. Met. XI, 297 pacis mihi cura
 tuendae. 266] cf. Auson. Genethl. 24. 271] Uerg. Aen. V, 540 et
 primum ante omnis, XI, 416 ille mihi ante alios.

245 aequaeuos *B* aequae uos *P* 255 lena *Bd* laeua *P* 256 blanda
 sinter (er a m. 2) *B corr. m. 2* 259 mallim *BP* 266 sepe *B*
 270 et ed. *Pisaur. Haase* ex *BP* honoris *BP* honores *scripti* 271 ac
 (c ex e m. 2 in ras.) *B* at *Barth* 272 ostrus *P*

possessorque etiam non ultimus esse uidebar,
 iniecere manum mala, sed mihi debita dudum,
 275 quod me et inuitum protracto errore tenerent
 agminis ipsa mei primum molitio pigra,
 dissona et interdum carorum uota meorum,
 saepius et propriis certans mens obuia uotis,
 ambigui euentus quotiens formido recurrens
 280 tardabat coeptos sorte obsistente paratus,
 allicerent et contra animum suetudo quietis,
 otia nota, domus specialia commoda plura,
 omnibus heu! nimium blandis magnisque refertae
 deliciis cunctisque bonis in tempore duro,
 285 hospite tunc etiam Gothicō quae sola careret;
 quod post euentu cessit non sero sinistro,
 nullo ut quippe domum speciali iure tuente
 cederet in praedam populo permissa abeunti:
 nam quosdam scimus summa humanitate Gothorum
 290 hospitibus studuisse suis prodesse tuendis.

Sed mihi ad sortem praefatae condicionis
 addita maioris noua est quoque causa laboris,
 ut me, conquirens solacia uana, tyrannus
 Attalus absentem cassō oneraret honoris
 295 nomine, priuatae comitium largitionis
 dans mihi, quam sciret nullo subsistere censu
 iamque suo ipse etiam desisset fidere regno,
 solis quippe Gothis fretus male iam sibi notis,

274] Uerg. Aen. X, 419 iniecere manum parcae, cf. Iuuenc. IIII, 522.
 Iuuenc. IIII, 269 iamdudum debita sumant. 278 sq.] Auson. Pyth. 35
 dissidet ambiguis semper mens obuia uotis. 285] Uerg. Aen. V, 651 sq.
 tali quod sola careret munere. 297] Uerg. Aen. V, 800 fidere regnis,
 III, 51 cum iam diffideret armis.

275 quae *BP* quod *scripti* et] etiam *Barth* 278 mens] ens *B²*
 in ras. ex *m̄s* 280 coeptos (*o₂* ex u) *B* ceptas *P* certos *dl*
 283 referta *BP* refertae *scripti* 284 delictis *B¹* corr. *m. 2* 287 tuento *P*
 288 predam *B* 291 praefate (*q m. 2*) conditionis *B* 297 cumque
Haase dedisset *P* 298 ghotis *B*

quos ad praesidium uitae praesentis habere,
 300 non etiam imperii poterat, per se nihil ipse
 aut opibus propriis aut ullo milite nixus.
 unde ego non partes infirmi omnino tyranni,
 sed Gothicam fateor pacem me esse secutum,
 quae tunc ipsorum consensu optata Gothorum
 305 paulo post aliis cessit mercede redempta
 nec penitenda manet, cum iam in re publica nostra
 cernamus plures Gothicō florere fauore,
 tristia quaeque tamen perpessis antea multis,
 pars ego magna fui quorum, priuatus et ipse
 310 cunctis quippe bonis propriis patriaeque superstes.
 namque profecturi regis praecepto Atiulfi
 nostra ex urbe Gothi, fuerant qui in pace recepti,
 non aliter nobis quam belli iure subactis
 aspera quaeque omni urbe inrogauere cremata:
 315 in qua me inuentum comitem tum principis eius,
 imperio cuius sociatos non sibi norant,
 nudauere bonis simul omnibus et genetricem
 iuxta meam mecum, communi sorte subactos,
 uno hoc se nobis credentes parcere captis,
 320 quod nos inmunes poena paterentur abire,
 cunctarumque tamen comitum simul et famularum,
 euentum fuerant nostrum quaecumque secutae,
 inlaeso penitus nullo adtemptante pudore,
 me grauiore tamen releuato suspicione
 325 munere diuino, iuges cui debo grates,

309] Uerg. Aen. II, 6 et quorum pars magna fui. 310] Hor. Carm. saec. 42 patriae superstes. 322] Uerg. Aen. XI, 758 euentumque secuti. 323] Sedul. Hymn. I, 53 nullo temerante pudorem.

299 sq. *fort.* haberet — imperii, poterat per 305 *alus B¹ corr. m. 2*
 alii — redemptae *Barth fort. recte* 306 paenitenda *B* poenitenda *P*
cf. proleg. p. 286 n. 308 tristitia *B¹ corr. m. 2* 309 *ipse** (*s eras.*) *B*
 311 *P in mg.* Atiulfus rex Gothorum 312 gothi *B² in lac.* 314 oīms *B*
 315 quam *P* 316 nos sibi *Barth* 318 *fort.* subactam 323 paenitus
B¹ corr. m. 2

filia ut ante mea per me sociata marito
excedens patria communi clade careret.

Nec postrema tamen tolerati meta laboris
ista fuit nostri, quem diximus: ilico namque
330 exactos laribus patriis tectisque crematis
obsidio hostilis vicina excepit in urbe
Uasatis, patria maiorum et ipsa meorum,
et grauior multo circumfusa hostilitate
factio seruilis paucorum mixta furori
335 insano iuuenum * * licet ingenuorum,
armata in caedem specialem nobilitatis.
quam tu, iuste deus, insonti a sanguine auertens
ilico paucorum sedasti morte reorum
instantemque mihi specialem percussorem
340 me ignorantē alio iussisti ultore perire,
suetus quippe nouis tibi me obstringere donis,
pro quis me scirem grates debere perennes.
sed mihi tam subiti concusso sorte pericli,
quo me intra urbem percelli posse uiderem,
345 subrepsit, fateor, nimium trepidō nouus error,
ut me praesidio regis dudum mihi cari,
cuius nos populus longa obsidione premebat,
urbe ab obsessa sperarem abscedere posse
agmine carorum magno comitante meorum,
350 hac tamen hos nostros spe sollicitante paratus,
quod scirem imperio gentis cogente Gothorum
inuitum regem populis incumbere nostris.

328] Auson. Lab. Herc. 12 Cerberus extremi suprema est meta la-
boris. 332] Auson. Epiced. 4 Uasates patria, cf. praef. II, 5. 343] Paulin.
Nol. XXII, 105 sorte pericli. 347] Uerg. Aen. VIII, 647 ingentique
urbem obsidione premebat.

329 *fort.* quam cf. tamen 292 330 *exacto BP* exactos *scripti*
la**ribus (bo eras.) *B* 334 nixa furore *Barth* 335 natu *excidisse*
coni. Haase, malim nequam cf. proleg. p. 278 337 insontia *B¹* *distinx.*
m. 2 uertens *Barth* 338 morter eorum *B corr. m.* 2 342 queis *P*
344 mihintra *B¹* *corr. m.* 2 346 ut *Barth* consilii ut *BP* consilio
ut *Leipziger* consilio *leet. margin.* pro praesidio *putat Schenkl,* cf. pro-
leg. p. 278

explorandi igitur studio digressus ab urbe
 ad regem intrepidus nullo obstante tetendi,
 355 laetior ante tamen, primo quam affarer amicum
 alloquio, gratumque magis fore quem mihi rebar.
 perscrutato autem, ut potui, interius uiri uoto
 praesidium se posse mihi praestare negauit
 extra urbem posito, nec tutum iam sibi prodens,
 360 ut uisum remeare aliter pateretur ad urbem,
 ipse nisi mecum mox susciperetur in urbe,
 gnarus quippe Gothos rursum mihi dira minari
 seque ab ipsorum cupiens absoluere iure.
 obstipui, fateor, pauefactus condicione
 365 proposita et nimio indicti terrore pericli,
 sed miserante deo, afflictis qui semper ubique
 imploratus adest, paulo post mente resumpta
 ipse licet trepidus, sed adhuc nutantis amici
 consilium audacter studui pro me ipse fouere,
 370 ardua dissuadens, quae scirem omnino neganda,
 praestanda quae autem, quam mox temptanda perurgens.
 quae non sero probans uir prudens ipse secutus,
 illico consultis per se primatibus urbis
 rem coeptam adcelerans una sub nocte peregit
 375 auxiliante deo, cuius iam munus habebat,
 quo nobis populoque suo succurrere posset.
 concurrit pariter cunctis ab sedibus omnis
 turba Alanarum armatis sociata maritis.
 prima uxor regis Romanis traditur obses,
 380 adiuncto pariter regis caro quoque nato,

355] Uerg. Aen. VIII, 126 tum regem Aeneas dictis adfatur amicis,
 IX, 198 adfatur amicum. 366] Paulin. Nol. X, 123 qui — totus ubique.
 367] cf. Ps. 145, 18. 374] Uerg. Aen. X, 497 una sub nocte iugali.

355 prima (a ex o) *B¹* prima quam afforet *P* 357 mihi noto *Barth fort.* uota 360 uisum] rursum *Barth* 362 gnarus *Daum* gnaros *BP*
 363 *B³* in *mg.* quoq; 366 afflictis *P* 371 praestandaque aūt *B* praestanda et prius *P* praestanda quae *scripti* cf. *proleg. p. 284* per urgens *P* 377 cunctis *om. B¹* *suprascr. m. 2* 378 halanarum *B*

reddor et ipse meis pactae inter foedera pacis,
 communi tamquam Gothicō saluatus ab hoste,
 uallanturque urbis pomeria milite Alano,
 acceptaque dataque fide certare parato
 385 pro nobis, nuper quos ipse obsederat hostis.
 mira urbis facies, cuius magna undique muros
 turba indiscreti sexus circumdat inermis
 subiecta exterius; muris haerentia nostris
 agmina barbarica plaustris uallantur et armis.
 390 qua se truncatam parte agminis haut medioeris
 circumiecta uidens populatum turba Gothorum,
 ilico diffidens tuto se posse morari
 hoste intestino subito in sua uiscera uerso,
 nil temptare ausa ulterius properanter abire
 395 sponte sua legit. cuius non sero secuti
 exemplum et nostri, quos diximus, auxiliares
 discessere, fidem pacis seruare parati
 Romanis, quoquo ipsos sors oblata tulisset.
 atque ita res * * temere a me copta benigno
 400 auxilio domini euentu est expleta secundo,
 erroremque meum deus in noua gaudia uertit
 multorum pariter mecum obsidione leuata,
 ad crescunt quae cuncta mihi simul ad referandas,
 Christe, tibi grates, quas in pos soluere uerbis
 405 parte repedo aliqua, semper debere professus.

383] Uerg. Aen. XI, 915 considunt castris ante urbem et moenia
 uallant. 384] Uerg. Aen. VIII, 150 accipe daque fidem, V, 108 pars et
 certare parati. 385] Uerg. Aen. XI, 304 muros adsidet hostis. 393] Uerg.
 Aen. VI, 833 in uiscera uertite uires, Paulin. Nol. XI, 5 iacis in mea
 uiscera uersus. 402] Uerg. Aen. X, 25 sq. numquamne leuari obsidione sines.

381 pactę *B* pactae *P* partae *dl* 383 halano *B* 384 accepta ^{q;} *B*
 q; add. m. 2 certa reparato *BP corr. Barth* 385 obsiderat *B* 388 ad-
 haerentia *B¹* corr. m. 2 390 aut *B* fort. medioeri 393 sumbito *B¹*
corr. m. 2 et in mg. aser. ^h abrupte 394 *ausa (c eras.) *B* 395 *B²*
in mg. / statuit 399 *B³* lac. post uocabulum res indicauit signo "
*in mg. iterato, fort. recte cf. proleg. p. 278 suscep*ta *Barth* 404 in-
 posso luere *B*

Sit tamen ista satis super his me esse profatum,
 inter barbaricas longo quae tempore gentes
 expositus gessi. quorum mihi plurima saepe
 aduersa experto rursum suasere moranti
 410 linquendas patriae sedes quantocius esse —
 quod fecisse prius fuerat magis utile nobis —
 illa ut contento peteremus litora cursu,
 pars ubi magna mihi etiamnunc salua manebat
 materni census, conplures sparsa per urbes
 415 Argiuas atque Epiri ueterisque nouaeque,
 per quas non minima numerosis farta colonis
 praedia diffusa nec multum dissociata
 quamuis profusis dominis nimiumque remissis
 praebere expensas potuissent exuberantes.
 420 sed nec sero mea est prouentus uota secutus,
 ut uel migrare exoptata hinc ad loca possem,
 uel mihi pars aliqua ex rebus superesset auitis
 inter barbaricas hostili iure rapinas
 Romanumque nefas, contra omnia iura licenter
 425 in mea grassatum diuerso tempore damna;
 a quo se exuere admissio nec nomina possunt
 cara mihi, maior nostri est quae causa doloris,
 cum mihi damna rei damnis cumulentur amoris,
 quem scio me fidum primis debere propinquis,
 430 quamlibet offensum, nec fas non reddere duco.
 sed bene si sapio, gratanda haec nunc mihi sors est,
 quae tibi complacuit, multo potiora parante

406] Uerg. Ecl. VIII, 55 sed tamen ista satis. 412] Uerg. Aen. II,
 399 sq. litora cursu fida petunt. 422] Uerg. Georg. III, 228 regnis excessit
 auitis. 431] cf. Paulin. Nol. X, 108. 147.

406 sit *Haase* sint *BP*   410 quantotius *B*   415 nouique *BP*
 nouaeque *scripti*   417 nec] et non *P*   420 prouentus uota secutus
 (prouentus no in ras. m. 2) *B*   421 hinc om. *B*¹ *suprascr. m. 2*   425 tem-
 pora^e *B*   428 om. *B*¹ m. 2 coepit addere in mg. eū mihi d, deinde ascr.
 in capite paginæ *amoris ex honoris in ras. *B*²   431 gratanda dl
 gratulanda *B*   gratuanda *P*   hec *B*   432 qu&ibi *B*   parante *Haase*
 paranti *BP*

iam te, Christe, mihi, quam cum securior ipse
 placatum rebar nostris adsistere uotis,
 435 cum mihi laeta domus magnis floreret abundans
 deliciis, nec pompa minor polleret honoris
 instructa obsequis et turbis fulta clientum.
 quae peritura cito illo me in tempore amasse
 nunc piget et tandem sensu meliore senescens
 440 utiliter subtracta mihi cognosco fuisse,
 amissis opibus terrenis atque caducis
 perpetuo potius mansura ut quaerere nossem —
 sero quidem, sed nil umquam, deus, est tibi serum,
 qui sine fine manens miserandi ponere finem
 445 nescis et ignaris solus succurrere nosti
 praeueniendo prior multorum uota precantum
 et supra, quam petimus, bona nobis prospicioendo
 ambiguisque etiam, quid pro se quisque preeetur,
 plura petita negas, magis apta his dare paratus,
 450 qui sapiunt tua dona suis preeponere uotis.
 namque et me moresque meos quanto prior ipso
 me melius nosses, in me prodendo probasti,
 quem maiorā meis audentem uiribus ante
 prospiciens melius per te mihi consuluisti
 455 conatus inhibendo meos nimis alta petentes,
 auderem ut monachi perfecto uiuere ritu,
 cum mihi plena domus caris affectibus esset,
 qui sibi seruari consuetam iudicere curam
 posse uiderentur, filii, mater, socrus, uxor

435] Paulin. Nol. IIII, 15 adsit laeta domus. 439] Paulin. Nol.
 VI, 263 paenitet et tandem sensu meliore uolutat. 444] Sedul. C. P.
 II, 66 imperium sine fine manet, cf. Uerg. Aen. I, 279. 445] Uerg. Aen.
 I, 630 non ignara mali miseris succurrere. 447] Paul. ad Ephes. 3, 20
 qui potens est omnia facere superabundanter, quam petimus. 453] Uerg.
 Aen. X, 811 maioraque uiribus audes. 457] cf. Paulin. Nol. X, 108.

433 in te *Barth* 437 in structa *B* 441 amisis *B* 442 quaere *B*
 443 nilum quamds *B*¹ corr. m. 2 445 nostri *B* 448 praecetur *B*¹
corr. m. 2 449 dare *B* dona *P* 451 et memores quem eos *B*¹ di-
 stinxit *m. 2* etiam memores quam illos *P* cf. *proleg. p. 284* ipso *Barth*
 ipse *BP* 453 maioram eis *P* 458 qui *Haase* quae *BP*

- 460 cum grege non minimo famularum quippe suarum,
 quem totum pariter peregrinae exponere terrae
 nec ratio aut pietas mens aut religiosa sinebat.
 sed tua magna manus diuina et prouida uirtus
 consilio sanctorum cuncta operando peregit,
 465 suadentum mihi tum morem seruare uetustum,
 quem semel inuectum maiorum traditione
 nunc etiam seruans ecclesia nostra teneret;
 confessusque igitur, penitenda quae mihi noram,
 proposita studui constrictus uiuere lege,
 470 non digno fortasse piens commissa labore,
 sed rectam seruare fidem non inceius ipse,
 errorum discendo uias per dogmata praua,
 quae reprobans sociata aliis nunc respuo culpis.
 post autem, exacta iam ter trieteride quinta,
 475 rite recurrente statuto tempore pascha
 ad tua, Christe Deus, altaria saera reuersus
 te miserante tua gaudens sacramenta recepi
 ante hos ter decies super et bis quattuor annos —
 saluo tunc etiam propriae domus ordine, nuper
 480 qui fuerat, linqui et quam iam non posse probarem
 nec retinere tamen peregrino iugiter esset
 possibile adstricto iam censu; quominus autem

461] Uerg. Aen. V, 795 ignotae linquere terrae. 471 sq.] Prud. Apoth. praef. 2 rectamne seruamus fidem 3 dogmata 5 uiam discernere 8 erroribus. 475] Uerg. Aen. IX, 107 tempora pareae. 478] Auson. Hesiod. 1 ter binos deciesque nouem super exit in annos.

460 cum mihi (*ex v. 457*) grege *B¹* *m. 2 del.* mihi famularūq; *B¹*
^{quippe} *m. 2* 461 peregrine — *tre B¹* *q—q m. 2* 462 religiosa (*l₂ del.*
m. 2) sinebas *B* 464 operanda *P fort. recte* 465 tum *BP* tune *dl*
^{paenitent} 467 eclesia *B* 468 aquę mihi noram *B om. P* penitenda *scripsi cf.*
proleg. p. 281 470 labore (a *ex u? m. 3*) *B* 474 tetepteride (*t₂ ex r*) *B*
 trie — teride *P* ter trieteride *Tillemont hist. des emp. V, 1450 cf. proleg.*
p. 277 478 bis *Barth* his *BP* hos *Leipziger, Ebert cf. proleg. p. 276*
 479 proprie *B* 480 probarem *Leipziger* probare *BP* probauit *Barth*
 482 adstrineto *P*

rem propriam expeterem, cuius meritumque situmque
anteriore loco iam me exposuisse recordor,
485 obstabat flecti ad communia commoda coniunx
indocilis nimioque metu nauigare recusans,
quam nec inuitam trahere usquam fas mihi rebar
parque nefas esset subtractis linquere natis.

Atque ita frustratus spe iam meliore quietis
490 in rebus propriis post plura aduersa fruendae
perpetuum exilium diuersa sorte dierum
exigo, iam dudum cunctis affectibus expers,
primo socru ac matre, dehinc et coniuge functa,
quae mihi cum fuerit rectis contraria utotis
495 officiente metu, fuit et defuncta dolori,
tum subtracta, meae potuisset cum magis esse
apta senectuti iunctae ad solamina uitiae;
quae mihi iam derant natis abeuntibus a me,
non equidem paribus studiis nec tempore eodem,
500 succensis pariter sed libertatis amore,
quam sibi maiorem contingere posse putabant
Burdigalae, Gothicu quamquam consorte colono.
quod licet inuito me illos uoluisse dolerem,
sic compensandum tamen hoc ipsum mihi rebar,
505 commoda ut absentis praesentum cura iuuaret,
fructus quippe rei nostrae, quicumque fuissent,
sponte sua mecum paulatim participando.
sed cito praereptus iuuenis iam presbyter unus
morte repentina luctum mihi liquit acerbum,
510 summa autem rerum, tenuit quasecumque, mearum

483] Auson. Or. 4 cuius formamque modumque. 494] Paulin.
Nol. X, 126 contraria utotis. 506] Auson. Praef. II, 3 quicumque fuisses.

485 coniux *BP* 486 nimio quem& una uigare *B* nimio quae —
recursans *P* 487 *ne ^c(ex me) *B²* iam uitam *P* 488 *B²* in lac.
linquere natis *Barth* inque penatis *BP* linquere nat *B³* in mg.
493 primo *Barth* prima *BP* socru *B¹* ī m. 2 494 éum *B* 495 do-
loris *B* 497 fort. iuncta 498 deerant *P* 501 maioreme *B* 508 in-
uenis *P* praeſbit̄ *B* praeſbyter *P* 509 liquida cerbum *B*

- tota erepta mihi multis fuit una rapina.
 insuper ipse etiam, uelut ad solacia nostra
 qui superest, actu simul euentuque sinistro
 inter amicitias uersatus regis et iras
 515 destituit prope cuncta pari mea commoda sorte.
 Atque ita subtracta spe omni solaciorum,
 quae mihi per nostros rebar contingere posse,
 cunctaque sero probans a te magis esse petenda,
 quae cupimus, deus alme, subest cui summa potestas,
 520 Massiliae demum pauper consistere legi,
 urbe quidem in qua plures sancti essent mihi cari,
 parua autem census substantia familiaris
 nec spes magna nouis subitura ex fructibus esset,
 non ager instructus propriis cultoribus ullus,
 525 non uineta — quibus solis urbs utitur ipsa
 omne ad praesidium uitiae aliunde parandum —
 sed tantum domus urbana uicinus et hortus
 atque ad perfugium secreti paruuus agellus,
 non sine uite quidem uel pomis, sed sine terra
 530 digna coli; uerum exigui iactura laboris
 suasit et in uacuum culturae inpendere curam
 uix plena exesi per iugera quattuor agri
 et fundare domum summa in crepidine saxi,
 ne quid de spatio terrae minuisse uiderer.
 535 porro autem expensas, uitiae quas posceret usus,
 conductis studi ex agris sperare paratas,
 donec plena magis seruis mansit domus et dum

512] Uerg. Aen. VIII, 514 spes et solacia nostri. 514] Uerg. Aen. I, 130 Iunonis et irae, Hor. Epist. I, 4, 12 timores inter et iras. 519] Paulin. Nol. IIII, 1 cui summa potestas, cf. Uerg. Aen. X, 100. 520] Uerg. Aen. I, 629 hac demum uoluit consistere terra. 535] Hilar. Hymn. I, 22 uitiae quos usus exigit. 537 sq.] Uerg. Aen. V, 415 dum melior uiris sanguis dabat aemula needum . . , cf. Georg. III, 428.

511 erepta *Haase* arrepta *BP* 514 interest *B¹* est *del. m. 2*
 523 esses *BP* 525 urbis *B¹* corr. *m. 2* 526 at *Barth* 528 seer&i
perparuuus B s. *perparuuus P* cf. *proleg. p. 278* senii *perparuuus Daum*
 529 uitę *B* 536 conductis *dl* *conductus BP fort.* parandas 537 do-
 mus *om. B¹* *suprascr. m. 2*

maiores melior uires mihi praebuit aetas.
 at postquam in peius pariter mutauit utraque
 540 condicio instabilis semper generaliter aei,
 paulatim, fateor, curis euictus et annis
 exul inops caelebs, * * facile in noua uersus
 consilia et uaria multum ratione uacillans,
 Burdigalam reuocare gradum conducere duxi;
 545 nec tamen effectus nostra est incepta secutus,
 utilitas cum uota sibi coniuncta iuuaret.
 quod mihi firmandae fidei, quantum puto, causa
 a te prouisum fas est me credere, Christe,
 ut, praestare mihi quantum tua gratia posset,
 550 prolixo paulatim usu experiendo probarem,
 plurima subtracto cum per dispendia censu
 perdurare mihi speciem domus et renouatas
 saepius expensas te prospiciente uiderem.
 pro qua sorte quidem uitiae scio me tibi grates
 555 inmodicas debere, deus, pro me tamen ipse
 nescio, si saluo possim gaudere pudore —
 siue quod ipse adhuc propriae specie domus utens,
 seu quod diuitibus contentus cedere natis
 omnia, quae possunt etiamnunc nostra uideri,
 560 expensis patior me sustentari alienis —
 ni mihi nostra fides, quae nil proprium docet esse,
 subueniat, tam tuto aliena ut nostra putemus,
 quam nos nostra aliis debemus participanda.

Nec tamen hoc ipso uitiae me in ordine passus
 565 ambiguum nutare diu, uelociter ultro

540] Uerg. Aen. XI, 425 mutabilis aei. 541] Uerg. Aen. II, 630
 uolneribus donec paulatim eujeta. 542 sq.] Uerg. Aen. I, 657 sq. noua
 pectore uersat consilia, cf. Paulin. Nol. X, 150. 544] Uerg. Aen. VI, 128
 sed reuocare gradum. 548] Iuuenc. IIII, 554 si fas te credere Christum.
 561] cf. Acta apost. 4, 32. 563] cf. Acta apost. 2, 45.

541 est uictus *BP* euictus *scripsi* 542 celeps *B* celeps *P* caelebs-
 que senex *Barth* semper *excidissee* puto cf. *proleg. p. 278* 549 posses *B*
 555 m&amen *B* 558 *fort.* notis 560 substentari *P* 563 nos *om. B*
suprascr. m. 2 participando *Haase* 564 cf. *proleg. p. 276*

solari es dignate, deus, nostramque senectam
 inualidam uariis diuerso tempore morbis
 iugiter adsuetus blandis palpare medellis,
 nunc quoque sic ipsi iuuenascere posse dedisti,
 570 ut, cum iam penitus fructus de rebus auitis
 sperare ulterius nullos me posse probasses,
 cunctaque ipsa etiam, quae iam tenuatus habere
 Massiliae potui, amissa iam proprietate
 conscripta adstrictus sub condicione tenerem,
 575 emptorem mihi ignotum de gente Gothorum
 excires, nostri quandam qui iuris agellum
 mercari cupiens pretium transmitteret ultiro,
 haut equidem iustum, uerum tamen accipienti
 uotiuum, fateor, possem quo scilicet una
 580 et ueteres lapsi census fulcire ruinas
 et uitare noua cari mihi damna pudoris.

Quo me donatum praestanti munere gaudens
 ecce nouas, deus omnipotens, tibi debo grates,
 exuperent quae paene alias cumulentque priores,
 585 quas contestatas tota haec mea pagina praesens
 continet, et quamquam spatiis prolixior amplis
 euagata diu claudi se iam prope poscat,
 nostra tamen iugis deuotio ponere finem
 nescit ad explenda tibi debita munia, Christe,
 590 hoc unum ipse bonum statuens, hoc esse tenendum
 conseius, hoc toto cupiens adquirere corde,
 omnibus usque locis et tempore iugiter omni
 te praefando loqui, te * meminisse silendo.
 quocirca et totum tibi me, deus optime, debens

576 sq.] cf. Hor. Epist. I, 7, 81 sq. 580] Uerg. Georg. IIII, 249
 generis lapsi sarcire ruinas. 582] Uerg. Aen. V, 361 hoc iuuenem egre-
 gium praestanti munere donat.

566 Solarier (r₂ ex s) *B¹* solarier *P* solari es *scripti coll. Auson.*
Prof. VIII, 2 XVIII, 2 solari dignare *Leipziger* 569 iuue nascere *B*
 570 paenitus *B¹ corr. m. 2* 575 mihi ignotum *Haase* ignotum mihi *BP*
 579 possim *P* 581 uita renoua *P* 583 nouus *P* 584 pene *B* poenae *P*
 591 adquierere *P* 593 te te *Barth* et te *Haase* te et *malim*

595 cunctaque, quae mea sunt, opus hoc abs te, deus, orsus
 nunc quoque concludens tibi desino teque precatus
 saepius attente nunc multo impensis oro,
 ut, quia uita in hac, qua nunc ego dego, senili
 ipsa morte magis plura *(haut)* agnosco timenda,
 600 nec mihi, quid potius cupiam, discernere promptum est —
 quamcumque in partem tua iam sententia uergit,
 da, precor, intrepidam contra omnia tristia mentem
 constantemque tuae uirtutis munere praesta,
 ut, qui iam dudum placitis tibi uiuo dicatus
 605 legibus et sponsam conor captare salutem,
 nec uicina magis pro condicione senectae
 tempora plus metuam mortis, cui subiacet omnis
 aetas, ambiguae nec me discrimine uitae
 suspectum exagitent uarii formidine casus,
 610 uitari quos posse, deus, te praeouple fido,
 sed, quaecumque manet nostrum sors ultima finem,
 mitiget hanc spes, Christe, tui conspectus et omnem
 discutiat dubium fiducia certa pauorem,
 me, uel in hoc proprio mortali corpore dum sum,
 615 esse tuum, cuius sunt omnia, uel resolutum
 corporis in quacumque tui me parte futurum.

595 sq.] Uerg. Ecl. VIII, 11 a te principium, tibi desino. 602] Auson. Or. 31 da pater iuictum contra omnia crimina mentem. 605] cf. Euang. Matth. 24, 13. 608] Sedul. IIII, 137 amissae passus discrimina uitae, V, 334 in ancipiū retinet discrimine uitam. 609] Auson. Protr. 28 nec — agit et formido Uerg. Aen. VIII, 169 cf. 611] Uerg. Ecl. IIII, 53 o mihi tum longae maneat pars ultima uitae, Aen. VII, 128 haec nos suprema manebat. 614] Paulin. Nol. X, 151 sq. ut sim promeritus Christi fore, dum sum Ausonii. 614] Paul. ad Cor. II, 5, 6 dum sumus in corpore, cf. ad Rom. 14, 8 616] cf. Paul. ad Cor. I, 12, 27, ad Ephes. 5, 30.

598 qui a P qua] quam <i>Leipziger</i> p. 278 600 prōtū B 601 uergi B 602 praecor — tristitia B 603 presta B 604 quae P quia Barth 606 conditione B 608 ambigue nec me discrimina uite B ¹ e — e m. 2 me nec discrimina P discrimine scripti 612 omne P 613 paorem P 615 ess& uum B distinx. m. 3.	599 haut inserui cf. proleg. 602 — tristitia B 606 conditione B 608 ambigue m. 2 me nec discrimina P discrimine scripti 612 omne P 613 paorem P 615 ess& uum B distinx. m. 3.
---	--

I. INDEX SCRIPTORUM

quos Paulinus uidetur imitatus esse (cf. proleg. p. 279 sq.).

Ausonius (ed. Schenkl).	Paulinus Nolanus (Migne).
III, 3	506
— 5	332
— 13	113
III, 3, 4	483
— 31	602
V, 1, 12	16
— 10, 3	13
VI, 9	14
XI, 2, 4	332
XII, 2, 26	45 sq.
XIII, 2, 16	179
— 28	609
XIII, 1	55
— 24	266
XVIII, 146	44
XXVIII, 25	233
— 35	278
XXXII, 1	478
XXXIII, 12	328
Epist. XXV, 7	190
— — 69	29
Append. I, 1, 17	73
Hilarius (Thes. hymn. ed. Daniel).	
Hymn. 1, 22	535]
Horatius.	
Carm. saec. 42	310
Epist. I, 4, 12	514
— I, 7, 81	576]
Iuuencus (ed. Marold).	
Lib. euang. I, 505	20
— — III, 7	20
— — — 43	20
— — — 269	274
— — — 467	100
— — — 521	274
— — — 554	548
Ouidius.	
Metam. XI, 297	251
— — 453	33 sq.]
Paulinus Nolanus (Migne).	
III, 1	519
— 15 sq.	207. 435
— 19	99
Paulinus Nolanus (Migne).	
VI, 159	5
— 263	439
X, 104	27
— 108	431. 457
— 119	175
— 123	366
— 126	494
— 147	431
— 150	542
— 151	614
XI, 5	393
XIII, 13	23
XIII, 15 sq.	14
XXII, 105	343
XXV, 210	227
XXVII, 44, 176	227
[Prudentius.	
Praef. 16 sq.	160
Apoth. praef. II, 2 sqq.	471 sqq.]
Scriptura sacra.	
Psalm. 145, 18	367
Euang. Matth. 24, 13	605
Acta apost. 2, 45	563 sq.
— — 4, 32	561
Paul. ad Rom. 14, 8	614
— ad Ephes. 3, 20	447
— — — 5, 30	616
— — Cor. I, 12, 27	616
— — — II, 5, 6	614
Sedilius (ed. Huemer).	
Ep. ad Maced. 11, 6	230
Carm. pasch. I, 60	102
— — II, 66	444
— — — 163	45
— — III, 137	608
— — — 152	51
— — — 295	143
— — V, 51 sq.	9
— — — 334	608
Hymn. I, 53	323
Uergilius.	
Eel. III, 53	611
— VIII, 11	595

Uergilius.		Uergilius.	
Ecl.	39	12	Aen.
— VIII,	55	406	V, 229
— X,	48	131	— 232
Georg.	I, 6	15	— 310
—	— 48	14	— 361
—	— 100	13	— 396
—	— 133	208	— 415
—	— 247	33	— 540
—	— 353	32	— 651
—	II, 164	30	— 725
—	— 340	9	— 795
—	— 433	195. 531	— 800
—	III, 118	207	VI, 128
—	— 228	422	— 781
—	— 305 sq.	251 sq.	— 833
—	— 428	537	VII, 128
—	III, 249	579	— 259
Aen.	I, 7	37	VIII, 126
—	— 130	530	— 150
—	— 387 sq.	9	— 514
—	— 604	51	— 647
—	— 629	520	VIII, 99
—	— 630	445	— 107
—	— 657 sq.	542 sq.	— 169
—	— 678	31	— 198
—	— 705	207	— 310
—	II, 6	309	X, 25 sq.
—	— 101	55	— 100
—	— 399 sq.	412	— 316
—	— 630	541	— 419
—	III, 51	297	— 461
—	— 105	24	— 497
—	— 108	43	— 811
—	— 341	89. 178	XI, 203
—	— 615	226	— 228
—	— 714	42	— 304
—	III, 27	109	— 416
—	— 578	4	— 425
—	V, 46	33 sq.	— 758
—	— 108	384	— 915

II. INDEX NOMINUM ET RERUM.

accipiter (*Jagdfalke. antiquissima uidetur esse uenationis per falcones exercendae in occidente commemoratio, cf. Lindenschmit, Handb. d. d. Alterthumsk. I, 453 sqq.*) 145. ἀχοινούρηται (dicendi) uitia 67. Alanarum turba 378.

Alanii Gothorum socii 351. ad Uasates deficiunt 377. pomeria oppidi plaustris uallant 383. Romanorum socii discedunt 396. Alanorum rex Paulini amicus 346. una cum Gothis Uasatas oppugnat 347. Gothorum metu et Paulini preci-

bus motus ab illis desciscit foedus-
 que iungit cum Uasatibus 372.
 — regina cum filio obses traditur Ro-
 manis 379.
 Alanus miles 383.
 Alexandri regis cunabula 25.
 Alpes (*de Pindi iugo*) 29.
 alphabeti elementa 65.
 altaria sacra Christi 476.
 amathiae decem signa specialia 66.
 Arabi muris odor 148.
 Argiuæ urbes 415.
 Argolicus magister 117.
 Atiulfus Gothorum rex Burdigala ex-
 cedit 311.
 Attalus tyraunus Paulinum comitem
 priuatae largitionis nominat 293.
 315. eius condicio 297 sqq. 316.
 barbaricae gentes 407. rapinae 423.
 barbarica agmina 389.
 Burdigala 44. 502. 544. (porta nau-
 gera 46.) Gothos in pace recipit
 312. ab iisdem crematur 314. a
 Gothis et rege ipso incolitur 502.
 514. 575.
 Carthago Sidonia 31.
 Christus 175. 261. 404. 433. 548. 589.
 Christus deus 476. Christi altaria
 476. munus 151. 227. conspectus
 612. Christo seruare puerum 96. in
 parte corporis Christi requiescent
 sancti 616.
 comes 315.
 comitiua priuatae largitionis 295.
 confiteri 468.
 deus *pr.* 2. 15. 366. 375. 401. 443. 555.
 566. 595. 610. *d.* almus 519. instus
 337. omnipotens *pr.* 4. 583. omni-
 potens aeternus 102. optimus 594.
 Christe deus 476. dei iura 109.
 domini auxilium 400.
 ecclesia nostra 467.
 Epirus uetus et noua (*a. c.*) 415.
 fides nostra 561.
 fiscalia debita 199.
 Garumna 44 (Garunna *B cf. Schenkl*
ind. ad Auson. s. v. Garumna).
 Gothi Attalum imperatorem suspen-
 tant 298. pacem optant 304. Bur-

digala in pace recipiuntur 312.
 Burdigalam relicturi diripiunt et
 coneremant 313. Uasatas obsident
 cum Alanis coniuncti 331. 351. ab
 Alanis destituti discedunt 391. Bur-
 digalam incolunt 502.
 Gothorum gens 575. humanitas 289.
 (323. 575.) rex Atiulfus 311. alter
 Burdigalae residens 514.
 Gothicus colonus 502. fauor 307. ho-
 spes 285. hostis 382. Gothicus pax
 303.
 Graii famuli 77.
 Homeri bellica plasmata 73.
 hostes (*Alani, Vandali al.*) infunduntur
 in uiscera imperii 235. populantur
 agros 239.
 lapsus 109.
 Latinus sermo 76.
 Latius magister 117.
 Maronis libri 75.
 Massilia 520. 573. incolae ex solis ui-
 netis uictum quaerunt 525.
 monachorum ritu uiuere 456.
 Oceanum fretum (*de mari Ionio*) 30.
 mare 45.
 orientis pars altera patria Paulini 272.
 pascha statuto tempore recurrens 475.
 Paulinus Pellis nascitur 24. Cartha-
 ginem transfertur 31. Romam ui-
 det 37. Burdigalam peruenit 44.
 litteris imbuitur 65 sqq. in quar-
 tanam febrim incidit 119. ludis et
 uenatione recreatur 134. uoluptati-
 bus se dat 156. filium procreat
 spurium ex ancilla 170. uxorem
 ducit 177. agri culturae studet 191.
 patre orbatur 236. cum fratre ini-
 micitias init 248 (ef. 426). uariis
 honoribus afficitur 264. comes pri-
 uatae largitionis ab Attalo nomina-
 tur 294. Burdigala expellitur 315. Ua-
 satas in patriam maiorum profectus
 obsidione includitur, seruorum fac-
 tione petitur 331. Alanorum regem
 adit 354, et ad Romanorum partem
 traducit 372. in orientem demigrale
 cupit 410. lapsus confitetur et re-
 conciliatur 468 sqq. soicum, ma-
 trem, coniugem amittit 493. a filiis

- deseritur 498. Massiliae considit 520. ibi primum agriculturae studet 531, deinde ab amicis sustentatur 560, tum agello (Burdigalensi?) uenido sua expensa uitam degit octogenarius 575 *coll.* 12.
- Paulini auus (Ausonius) consul Burdigalae habitat 48. res auitae 422. 570.
- coniunx 180. (eius auus 184). impedit, quominus in orientem proficiuntur 486. moritur 493.
  - filia in matrimonio locata 326.
  - filii 459. 488. patrem deserunt 498. moriuntur Burdigalae alter presbyter 508, alter in aula regis uersatus 513.
  - frater patris testamentum impugnat 248. fratri aduersatur 426.
  - mater (Graeca. *Seeck*: Ausonii filia) ab altero filio impugnatur 250. a Gothis omnibus bonis priuatur 317. moritur 493. eius praedia in Graecia sita 413. 483.
  - pater (Hesperius. *Seeck*: Thalassius) uices gerit praefecturae Pellis in Macedonia 26, proconsulatum Africæ 35. Burdigalae habitat 60. moritur 236.
  - soerus moritur 493.
- Pella 24.
- plaustra Alanorum 389.
- praefecturae uices gerens 26.
- presbyter 508.
- proconsul 35.
- quartana (febris) 119.
- Roma 37.
- Romana urbs 145. uetustas 70. Romanum regnum 235. nefas 424.
- sacramenta Christi (*de cena domini* cf. *proleg.* p. 275) 477.
- sancti 521. sanctorum consilium 464.
- seruulis factio 334.
- Sidonia Carthago 31.
- Socratus dogmata 73.
- sphera aurata 146.
- strator 144.
- Thessalonice 25.
- Tyrrhenus gurges 30.
- Ulixis errores 74.
- Uasatae (*Bazas*), patria maiorum Paulini, a Gothis et Alanis obsidentur 331. factione seruorum turbantur 334. obsidione leuantur 402.

III. INDEX REI METRICAЕ.

Nota (a. c.) adnotationem criticam inspiciendam esse significat.

- aphaeresis in fine uersus*: necesse est 53. dolendum est 152. promptum est 600.
- caesura frequentissima est semiquinaria*. *semiseptenaria cum semiteraria et caesura ξτά τρίτον τρογχίον tricies et septies inuenitur*, *cum sola semiteraria duodetricies*, *cum semiquinaria quinquies* (36. 58. 258. 309. 499), *cum caesura ξτά τρίτον τρογχίον semel* (384), *sola semiseptenaria sexies* (16. 65. 173. 366. 394. 426). — *uersus legitima caesura carentes septem occurunt* (77. 80. 145. 314. 464. 521. 562.). *accidunt, qui praepositio-num timesi aegre excusantur, quartuor* (189. 246. 421. 550).
- dihæresis*: eū 185.
- distinctio inter quintum et sextum pedem*: ordine, nuper qui fuerat 479. cf. 537.
- h consonans fort. statuenda*: 169 (neque hoc). 557 (ipse adhuc). 598 (uita in hac).
- hexametri exitus*. 1) *in binas uoces monosyllabas*: 100. 151. 431. 498. 537 (et dum). 614. 2) *in uocem quadrisyllabam*: 26. 46. 65. 66. 77. 133. 144. 163. 249. 253. 288.

311. 317. 321. 339. 390. 403. 552. 560. 615. 3) *in uocem quinque syllabarum:* 25. 114. 120. 126. 155. 202. 203. 213. 216. 254. 256. 291. 295. 324. 333. 335. 336. 364. 396. 417. 419. 447. 454. 466. 507. 516. 522. 563. 573. 578. 4) *in uocem sex syllabarum:* ἔχοντος (a. c.) 67. 5) *in pyrrhichium cum spondeo uel trochaeo:* 68. 181. 345. 346. 357. 380. 451. 459. 504. 521. 537 (domus et dum). 547. 557. 561. *antecedente uocabulo monosyllabo:* 79. 96. 125. 147. 171. 214. 298. 300. 316. 356. 359. 421. 431 (mihi sors est). 443. 468. 487. 496. 529. 542. 554. 555. 587. 595.

hexametri spondiaci: praefecturae 26. testamentum 249. percussorem 339. cf. 295. 516. *hexametri praeter quintum pedem spondiazontes triginta inueniuntur.*

hiatus I. in arsi: impensi operis 116. illo in tempore 170. casso oneraret 294. me obstringere 341. mihi etiamnunc 413. cito illo 438. socru ac 493. uitae aliunde 526. II. *in thesi.* 1) *longa syllaba corripitur:* quae me et inuitum 275. uitae me in ordine 564. (uita in hac 598). 2) *longa syllaba quantitatem retinet:* et si ullam 110. ui impugnante 268. me esse 303. me intra 344. me esse 406. spe omni 516. cf. 593. (a. c.). 3) *brevis syllaba:* namque et 106. (decursaque illius 113). mihi ipse 115. quartana acerba 119. (neque hoc) — mea inter 169. neque illum — quia est 171. mihi ambitiosa 269. mihi ante 271. mihi ad 291. noua est 292. urbe ab 348. seque ab 363. turba Aluanarum 378. (ipse adhuc 537). (cunctaque ipsa 572). mihi ignotum (a. c.) 575. *brevis syllaba uidetur producta esse in hiatu:* malesuadā otia 190. 4) *syllaba in terminata non eliditur* cf. *Iac.* *Mueller d. r. m. 306:* quantum et econtra 268. maiorum et ipsa 332. *homoeoteleuton 1) in disticho:* ritum — maritum 179 sq. doloris — amoris 427 sq. tuorum — donorum — bonorum 259 sq. cf. 86 sq. 192 sq. 360 sq. 2) *in uersu:* patro-

norum — meorum 269. maioris — laboris 292. Gothis — notis 298. ipsorum — Gothorum 304. earorum — meorum 349. maiorum (a. c.) quanto errorum cognosco reatum 105. suadentum mihi tum morem seruare uetustum 465. cf. *lusus in uerbis* (*ind. IIII*).

ictus mutatio: effectum — profectum 6. successit — cessit 186. absentis — praesentum 505.

syllabae breues producuntur. I. *syllabae finales.* 1) *in arsi.* a) *syllaba consonanti terminata in caesura semiquinaria:* deus insonti 337. deus altaria 476. b) *syll. uocali terminata in caesura:* hebdomade sex 13. mea se 91. uitia uitare (a. c.) 67. magnifica quam 182. adsidua conlatio 230. mea per 326. minima numerosis 416. diffusa nec (a. c.) 417. tua gaudens 477. urbana uicinus 527. noua cari 581. explenda tibi 589. cf. barbarica plastrua 389. *extra caesuram:* placita tibi 5. acceptaque fruenti 220. praestanda quae (a. e.) 371. utraque 539. nisi mecum 361. — (mihi 39. 50. 63. 101. 103. 108. 136. 197. 264. 339. 358. 403. 413 [mihi etiamnunc]. 427. 433. 440. 511. 549. 552. tibigrates 404. sibi [*in caesura*] 546.) 2) *in thesi:* malesuadā otia (? *Dracont. de deo I.*, 488 lingua malisuadā) 190. penitendā quae 468 (decursaque illius 113. cunctaque ipse 572?). quam nēe inuitam 487. II. *brevis syllaba in medio uocabulo producta:* alphabēti 65. amathiae 66 (sophia *Prud. e. Symm. I*, 34). Socrātus 73 (*Maximian. I*, 48. Socrātica *Sidon. XV*, 96). ambitior 215 (*Orient. II*, 140). euidenter 270. inrogauere 314. dāre (a. c.) 449. stātuto 475. familiaris 522. crēpidine 533. euāgata 587.

syllabae longae corripiuntur. I. *syllabae finales.* 1) *syll. in a terminata:* a) *in ablat.* primae decl.: conperta 197. (publica 234?) re publica 306. ipsa 332. digna 530. b) *in aduerbiis:* antea 308. postea 137. 186. iuxta 318. supra 447.

2) *syll. in i terminata*: uiri (a. c.) 357. 3) *syll. in o terminata*: a) *in nominat. tertiae decl.*: 84. 123. 124. 212. 230. 231. 276. 279. 281. 334. b) *in ablat. gerundii et gerundiui*: 16. 103. 174. 192. 193. 265. 446. 452. 455. 464. 472. 550. 593. c) *in prima uerbi persona*: 8. 59. 83. 86. 87. 104. 105. 108. 150. 325. 429. 440. 473. 492. 547. 554. 556. 583. 596. 598. 599. 602. (*semel sapiō gratanda* 431 *in caesura*). d) *in (pronominibus et) aduerbiis*: (ego 302. 309. 598.) cito 171. 191. 210. 508. ilico 248. 329. 338. 373. 392. omnino 302. 370. primo (a. c.) 493. quando 90. sero 156. 286. 372. 395. 420. 443. 518. ultro 20. 115. 199. 2) *syll. in consonantem terminata*: a) *in genet. quartae decl.*: conspectus 612. dominus 166. 189. 479. 552. 557. status 194. b) *in altera persona quartae coni.*: nescis 445. II. *longa syllaba in medio uocabulo correpta*: äuertens (a. c.) 337. humānitate 289. litterātūrāe 114. näugare 486. sacrāmenta 477 (*Uenant. Fortun. VIII, 5, 241.*) desideranti 203. fīebat (a. c.) 242. hostilitate 333. sicut 81 (cf. L. Mueller d. r. m. 344). exubērantes 419. pēnitenda 306. 468. sphēra 146 (*Prud. apoth. 210.* L. Mueller d. r. m. 358). cf. *synizesis*. — (altermius 27. ipsius 65. illius 113.) — *syllaba pro in compositis corripitur sequente littera f*: prōfectus

6. 64. 116. prōfecturi 311. prōfessus 405. prōfatus 406. at prōfusis 418. prōferre 263.

synaloephe in dimidio fere uersuum numero (280) *admissa, bis in uersu occurrit duodequadrages, ter* 126. 193. 223. 314. 340. 357. — *synaloephe uocabuli monosyllabi in arsin*: me 54. 85. 112. 130. 178. 248. 315. 369. 484. se 127. 426. iam in 306. *in initio uersus*: te indulgente 108. me ignorante 340. quae et 202. — *synal. uocabuli dactylici in primo uersu*: 2. 165. 263. 277. 326. 505 (*omnibus locis sequitur uox monosyllaba*). *in extremo uersu* 73. (245. 248). 383. 499. — *spondiazontis in arsin*: 38. (72). 83. 105. 256. 270. 289. 314. 347. 354. 398. 424. 485. 497 (a. c.). 533. 550. 602. *in breuem syllabam*: 226. 281. 562. — *cretici*: altera ab undecima 12. — *anapaestici*: 90. (113). 119. 192 (*bis*). 193. 217. 247. 357. 365. 393. 399 (a. c.). 400. (462). 536.

syncope: pericli 343. 365. periclis 287. cf. nosse. quisset (*ind. IIII*).

synizesis: deinde 136. religiosa (— — —) 463. apprehendere 80. derant 498. — largitionis 295. obliuione 259. solacionum 516. suspicione 324. (— — —, an — — — — ?)

tmesis (?): patris de funere functi 236.

III. INDEX UERBORUM ET ELOCUTIONUM.

ablatiui usus rarior: clausas corde 19. recondita corde 363. muris haerentia agmina 388. discriminē uitiae 608 (a. c.). — nix paucis domus indeptae exercere diebus gaudia 189. maiore ut parte anni ipsis praesentia nostra seruiret 223. — dierum, ambigua exactos uitiae quos sorte ecurri. exilium diuersa sorte dierum exigo 491. apto moderamine insinuare morum instrumenta 62. car-

pentis euctio tuta decoris 212. euentu cessit sinistro 286. actu euentuque sinistro uersatus 513. — uersu dona canentem pangere 17. libello, quem uersu cudo 59. notitiam scriptis contexere 88. — uno hoc nobis parcere 319. quo succurrere posset 376. — uallantur pomaria milite Alano 383. — pagina non rebus pudenda 87. — impugnandi animo 251. explorandi stu-

- dio digressus 353. natis abeuntibus non paribus studiis 499. praeccepto Atiulfi 311. — truncatam parte agminis 390. — parte rependo aliqua 405. — inter barbaricas hostili iure rapinas 423. — *adiect. cum ablat.*: expers 98. 492. immunis 320. plenus 211. 457. 537.
- abrumperem: uox abrumpens penetralia mentis 20.
- abrupti casus 151.
- absoluere se ab iure ipsorum 363.
- abstractum pro concreto e. g.* affectus 457. 492. circumfusa hostilitate 333. domus inlecebris famulantibus uti 166. Romanum nefas in mea grassetum damna 425. nomina cara mihi 426. caedes nobilitatis 336. obsequia 437. praesentia nostra 223. *cf.* iuuenta 229. senecta 566. senectus 497.
- acceptus *c. dat.* pr. 4. 220. acceptior 71.
- accusativi usus rarius*: dierum, ambigua exactos quos sorte cucurri 3. euasero casus 150. incurriere damna 168. te loqui — te meminis 593. — multum dissociata 417. multum uacillans 543. plus iuuat 71. plus metuam 607. quantum confido 87. quantum puto 547. quantum obfuerint 268.
- actus uitae pr. 2. suscepti status actibus instans 194.
- aderescunt cuncta mihi ad referendas gratias 403.
- adhibere culturam agris 195.
- adhuc 557. *i. q.* etiamtum 368.
- adiectiva in ilis desinentia*: culpabilis. indocilis. instabilis. possibilis. reuolubilis. *in osus*: aerumnosus. ambitiosus. curiosus. laboriosus. numerosus. religiosus. spatiosus. speciosus. *composita*: aequaeuus. nauiger. malesuadus.
- adiectiva pro aduerbiis*: ambiguum nutare 565. inpiger instans 194. intrepidus tetendi 354. prolixior euagata 586. prior 446 (praeueniendo prior uota precentum). 451. primus 203 (ingenio prima meo mediocria desideranti). 379. 429 *al.*
- adiectiva uel participia substantiuorum loco*. I. *masculina*: afflictis 366. nostri auxiliares 396. cari mei 277. 349. doctiorum *pr. 4.* meos 191. meis 381. unum ex me natum 170. regis caro nato 380. natis 498. diuitibus natis (*a. c.*) 558. per nostros 517. peritos 82. potentum 264. propinquis 429. sancti 521. sanctorum 464. meus spurius 172. *cf.* 505. — II. *feminina*: ingenuis 165. *cf.* comitua. quartana. — III. *neutra* (*praeter* haec, omnia, bona *sim.*): a quo admisso 426. aduersis *pr. 3.* a pluribus 254. per nostra aduersa 260. plura a. 490. plurima a. 409. aliena 562. nimis alta 455. magis apta 449. ardua 370. aspera quaque 314. placita tibi coepta 5. commissa 470. conperta 39. cuncta 220. 464. *al.* dira minari 362. fiscalia debita 199. docta (*a. c.*) 61. gesta splendida *pr. 1.* in *g.* meis *pr. 5.* *g.* dierum 2. mea inter *g.* 169. animo grata omnia 126. mea incentiuia 162. nostra incepta 545. uiac pelagique incerta 23. iussa 210. ad sua ludicra 130. maiora meis uiribus 453. perpetuo mansura 442. mediocria 203. meritis praestantissimis *pr. 1.* suis m. 57. *cf.* 483. nostra 563. peccata 110. plura petita 449. placitis frui 131. multo potiora 432. religioso proposito *pr. 2.* propositum operis 41. quanta 264. omnia tristia 602. tristia quaeque 308. utraque 539. *cf.* *praepositionum usus (in).*
- adprobassem subuenire mihi posse misericordias *pr. 3.*
- adspirans operi 5.
- adsistere uotis 434.
- adstringere 193. adstricto censu 482. adstrictus sub condicione 574.
- adsuefactus *absol.* 52. *c. dat.* 77.
- adsuetus palpare 568.
- adtemptare (pudorem) 233.
- aduectus tectis autitis 43.
- aduerbia pro adiectiuis*: cunabula quondam regis 24. *cf.* nostri quondam iuris agellum 576. (nimis ambitior honorum 215?)
- aduersitatibus adsiduis *pr. 3.*
- aduertere *i. q.* animum aduertere *pr. 4.*
- aedes *i. q.* concluae 205.
- aequaeuus 245.
- aerumnosi otii maeror *pr. 2.*
- aestiu solis solstitia 5.

- aeum *i. q.* tempus 16. 540. *i. q.* aetas 69 (*Zeitalter*). 113. 121. 156. 244 (*Lebenszeit*).
 affectare: solacia affectanda *pr.* 2.
 affectus pietatis 253. fidus a. 244, tener nimum 139. affectus *i. q.* propinquus 457. 492.
 agmen *i. q.* numerus comitum 276. 349.
 agnoscere *i. q.* cognoscere *pr.* 5. 38. *cf.* 55. 599.
 ἀχονονότης uitia (*a. c.*) 67. *idem uocabulum* restituerunt Bücheler Iuuen. VII, 218, Hertz Gell. XII, 12.
 aliunde 526.
 alii *i. q.* ceteri 473. 584. non aliter quam 313. nisi 360.
allitteratio saepissime quaesita uelut: libertas ludusque et laetior aetas 56. dudum desidia domini 184.
 affarer amicum alloquo 355. communia commoda coniunx 485. *cf.* 200 sq. 223 sqq. 264 sqq. 299 sqq. 357 sqq. 451 sqq. 550 sqq. 613 *al.* alloquium: ante primo quam affarer amicum alloquo 356.
 almus: Deus alme 519.
 alphabeti elementa 65.
 altaria sacra 476.
 altera ab undecima hebdomas 12.
 amathia 66.
 ambiguus euentus 279, sors 3. 491, uita 608. ambiguis, quid pro se quisque precerut 448. me passus ambiguum nutare 565.
 ambito honorum 215.
 amplificare: nec his (bonis) attentior amplificandis 213.
anacolutha: *cf. proleg.* p. 277 *n.* — me per neglegentiam iteratum (*a. c.*) *pr.* 2.
 anaphora: 523 sqq. 590 sqq.
 animo (*in der Absicht*) impugnandi 251.
 ante *i. q.* antea 158. 326. 453.
 ante — quam *c. coni.* 32. 355.
 anteriore loco 484.
 antiquitas temporum *pr.* 1.
 antiquum nomen 181.
 apprehendere (*apprendre*): eloquium librorum ignotae apprehendere linguae 80.
 artifices diuersae artis iussa explere periti 211.
 artus *i. q.* membra 50.
 asyndeton 207. 281 sqq. 459. 542. *polysyndeto excipitur* 205 sqq.
 attentus: his ipsis (bonis) attentior amplificandis 213. attente precari 597. attentius uenari 128.
 auram uitalis luminis hausi 9.
 aurata sphera 146.
 aut — aut 301. *cf.* neque.
 auxiliante Deo 375.
 auxiliares 396.
 bellica plasmata Homeri 73.
 bene: bene sibi conscientiae senectuti *pr.* 2. uix bene conperito sermone 76. fama bene parta 92. bene si sapio 431.
 blanditiis mixtis docta exercere 62.
 breuiter praesentes carnis inlecebrae 98.
 captare *i. q.* percipere *pr.* 1. 134. 605.
 carnis inlecebrae 98.
 carpentis euctio tuta decoris 212.
 casso honoris nomine 294.
 cauto moderamine freni 159.
 causa equidem sola studiorum quippe meorum 129. firmandae fidei causa 547.
 cedere omnia diuitibus 558. taedisque meis quae postea cessit 186. *cf.* 138. 165. 286. 288. 305.
 census maternus 414. parua census substantia familiaris 522. census augendi cupidus 214. nullo subsistere censu 256. lapsi census fulcire ruinas 580. adstricto iam censu 482. subtracto censu 551.
 cernere *i. q.* uidere 307.
 certo tempore *i. q.* statuto t. 199.
 circiter 176.
 circumiecta turba 391.
 coeptus 5. 280. 374. 399.
 colums 416. 502.
 comitua (*scil.* dignitas) priuatae lari gitionis 295.
comparatio: magis curiosus *pr.* 5. *cf.* 58. 209. 221. 356. 411. 449. 496. 537. 606. nimum uel nimis: 215. 283. 345. 418. 455. *postpositum* 83. 139. 202. 215. (*comparatiuus eodem sensu*: *pr.* 3. 433. 586.) praeceps amarum 198 (*cf. Woelflin, Arch. f. lat. Lexicogr. I, 97*). — uestis cultior et noua saepe 147 pulcher equus falerisque ornator 143. — plures = multi 207. 307. 521. plura 282. 490. — *positiuus pro superl.* tristia quaeque 308. aspera quaeque 314. — nec atten-

- tior, quam studiosior 214. — ipsa morte magis plura (haut) agnosco timenda 599. — *compar. sq. ablat.* 161. 333. 451. 453. 599 *al.* — damna leuiora defuneti patris conlata dolori 240.
- compta domus 205.
- concita sphera 146.
- conciliare *i. q.* commendare 57.
- condicio: conscripta adstrictus sub condicione 574. *cf.* 540. 606.
- condicionales periodi:* si uenerit — debet aduertere *pr.* 4. si fuerit — exoratum cupio *pr.* 5. 94 sq. 110 sq. 118 sqq. 173 sqq. sectator deliciarum, si saluo possent constare de core 217. 360 sq. 431. *cf.* quae parerent commissa reatum 111.
- conducere duxi reuocare gradum 544. *cf.* 101.
- conferre: ingenio rudi celerem *c.* pro fectum 64.
- congruuus *c. dat.* 203.
- coniugatio. perfecti formae in ere desinentes solae obtinent* 39. 40. 136. 238. 240 *al.* *coniugatio periphistica:* subitura esset 523. — iuncta fuere 238. (nota fuere 40.) fuerant recepti 312, fuerant secutae 322. subtracta fuisse 440. — ausim 58.
- euasero = euaserim 150. fore 356.
- foret = esset 147. solari es dignate, deus (*a. c.*) 566.
- coniunctiu usus rario:* praebere expensas potuissent exuberantes 419. tum subtracta, meae potuissent cum magis esse apta senectuti 496. — te precor, adsis 4. — *in enuntiatis relat.* *pr.* 3. 111. 134. 137. 140. 172. 181. 183. 285. 296. 342. 344. 370. 376. 466. 480. 521. 535. 577. 579. 584. quam nec inuitam trahere usquam fas mihi rebar parque nefas esset linquere 487. *cf.* quod.
- conloquio Graiorum adsuefactus famulorum 77.
- conplacere: sors, quae tibi complacuit 432.
- conscius: uox conscientia 21. mens *c.* sensus 51. bene sibi conscientiae senectuti *pr.* 2. hoc esse tenendum conscientius 591.
- consecutio temporum:* neque silebo, unum me nosse ex me illo in tempore natum nec quemquam, fuerit spurius post qui meus, umquam 170. et quanta gratia praestiterit, probauit, et quantum studia obfuerint 264. quae mihi, cum fuerit contraria uotis, fuit et defuneta dolori 494.
- conserto uiximus aevo 244.
- consistere *i. q.* habitare 520.
- consonus *c. dat.* 94. 224.
- consorte Gothicō colono 502.
- consternata pro me pietate parentum 122.
- contento peteremus litora cursu 412.
- contestatas (grates) pagina continet 585.
- contexere opusculum *pr.* 2, notitiam scriptis 88.
- cor *i. q.* animus 83. toto adquirere corde 591.
- crepido: summa in crepidine saxi 533.
- cudere: huic, quem uersu cudo, bello 59.
- culmen *i. q.* homo in culmine constitutus (*cf.* Hartel *ind. ad Emod.* *s. v. culmen*): orbis inclita culminibus praeclarae moenia Romae (*a. c.*) 37.
- culpabilis: quidquid culpabile gessi 106.
- culpato renouando mihi uitalia dona 103.
- cultor 524.
- culturam agris adhibere 195. *cf.* 551.
- cum *coni. passim. c. coni.* — tum sub traeta mihi, cum potuisset 496. multo potiore parante iam te, Christe, mihi, quam cum placatum rebar adsistere uotis 433 sq.
- cunabula: inter cunabula quondam regis 24.
- cupio eum exoratum *pr.* 5.
- cura parentum gnara 62, mei 175, laboris 233.
- currere *cf.* *accusatiuus.*
- damna 257, domus 239, rei — amoris 428, pudoris 581, famae incurriere 168. in mea grassatum damna 425.
- dare *c. inf.:* ipsi iuuenascere posse dedisti 569.
- datiu usus rario:* eucharisticon ipsi opusculum *pr.* 2 eucharisticon deo tit. — postquam est expleta mihi 50. — tectis aduetis autis 43.
- moenibus inuehit undas 45. populis incumbere nostris 352. factio seruulis paucorum mixta furori 334.

- peregrinae exponere terrae 461. — nec tutum iam sibi prodens, ut pateretur 359. nil est tibi serum 443. opus hoc tibi desino 596. — bonis patriaeque superstes 310. nec his (bonis) attention amplificandis, quam conseruandis studiosior 213sq. studiis intentus 114.
- debere*: ex ipso titulo debet aduertere *pr. 4.* nostra alii debemus participanda 563. mala mihi debita 274. tibi debita munia 589. fiscalia debita 199.
- decennium 177. 232.
- declinatio*: Thessalonices 25. Socratus 73. paschā 475. inerti 22. insonti 337. praestanti 582. (consorte 502.) potentum 264. populantum 391. clientum 437. precentum 446. suadentum 465. praesentum 505. — pro quis 342. — deliciarum, si qua — possent 217.
- decura aevi tempora 113.
- dediceo deo meditatiunculam *pr. 4.* deducere in seriem gesta dierum 2. defungi 241. patris de funere funeti 236. define *i. q.* postea 493.
- delegare*: quae elegerit, obliuioni potius inculcanda deleget *pr. 5.*
- demum *i. q.* postremo 520.
- deprecor adsis (*a. c.*) 4.
- desidia senilis 184, legendi 137.
- desinere: opus hoc tibi desino 596.
- destituere: ni quartana conatus stodiorum destituisset 120. (filius moriens) cuncta destituit commoda 515.
- deutio iugis 588.
- deutos dei obsequiis actus uitiae exhibere *pr. 2.*
- dicatus placitis tibi uiuo legibus 604.
- dignari: solaries dignate deus (*a. c.*) 566.
- dignus coli 530.
- disciplinarum usus 69.
- discordia fratris 248.
- discretus *i. q.* separatus *pr. 1.* aequore 27.
- discrimine uitiae (*a. c.*) 608.
- dissociare: praedia diffusa nec multum dissociata 417.
- dissona uota 277.
- diuersae artis artifices 210. diuersa anni tempora 206. diuerso tempore *i. q.* saepius 425. 567.
- docta *i. q.* doctrina (*a. c.*) 61. doctae instructio linguae 124.
- doctrina duplex 81.
- dogmata prava 472. d. Socratus 73. dominans *adi.*: nexus dominantis amoris 222.
- domus antiquo nomine magnifica 181. donec *c. coni.* 178. donec — et dum *c. ind. perf.* 537.
- dona uitalia 103.
- dubius panor 613.
- dudum 184. 258. 274. 346. iam dudum *pr. 2.* 68. 492. 604.
- dum *c. ind. praes.* 614. *cf.* donec.
- ecce nouas debo grates 583.
- econtra 268.
- elementa prima alphabeti 65.
- ellipsis* 1) *uerbi substantiui*: me futurum 616. — me donatum gaudens 582. me reprobans lapsum 109. me indeptum noui 112. me credere seruatum 162. uisum neque illum tum 171. se truncatam uidens 390. a te prouisum credere 548. renouatas expensas uiderem 552. — subdenda putauit 41. quae scirem neganda, quae praestanda autem (scirem), temptanda perurgens 370. penitenda quae mihi noram 468. hoc compensandum rebar 504. plura agnosco timenda 599. — nec fas non reddere duco 431. fas mihi rebar 487. hoc unum bonum statuens 599. — mira urbis facies 386. 2) (me) nescisse dolendum est 152. (me) debere professus 405. placatum (te) adsistere rebar 434. — imperio cuius sociatos non sibi (sociatos esse) norant 316. *cf. supra* 370.
- eloquii fiducia *pr. 1.* eloquium librorum ignotae apprehendere linguae 80. emensis malis 262.
- ephemeris gestorum *pr. 1.* ephemeridis relatio *pr. 3.* textus *tit.*
- equidem — sed 19. 499. — uerumtamen 578. equidem quippe 129.
- errores (*de haeresi*) 472. *cf.* 105.
- et ab initio enuntiati remotum 10. 30. 50. 145. 211. 257. 277. 278. 281. *al.* et tertium membrum adiungit 240, quartum 144. et = etiam saepissime, uelut 19. 36. 48. 67. et — et *pr. 3.* 242. 264. *al.* et — que 202. 451. 594. et — nec tamen 480. quae mihi, cum fuerit rectis con-

- traria utotis, fuit et defuncta dolori 495. *cf.* que, quoque.
 etenim: tamque etenim 243.
 etiam ipse non *pr.* 3 sed neque hoc etiam 169. haut etiam 38.
 etiamnunc manebat 413. *cf.* 467.
 euasero casus 150.
 euagari: pagina spatiis prolixior am plis euagata 587.
 eucharisticos deo *tit.* eucharisticon ipsi opusculum *pr.* 2.
 euectio carpentis tuta decoris 212.
 euentus noster 322, secundus 400, si nister 286. 513.
 euidenter *pr.* 3. *pr.* 4. 270.
 excipere: me discordia exceptit 249.
 exactos obsidio exceptit in urbe 331.
 excire: ut emptorem mihi de gente Gothorum excires 576
 exercere docta (*a. c.*) 61, gaudia 189.
 me aduersitatibus exercens *pr.* 3.
 exesus ager 532.
 exigo exilium 492. *cf.* 2. 42. 72. 474.
 expensa 217. expensas sperare 535,
 praebere exuberantes 419, renouare 553. expensis sustentari alienis 560.
 expertus *act.* 409. *pass.* 36.
 expetere *i. q.* petere (*sich wohin be geben*) 483.
 explere iussa 210. ad explenda munia 589. res euentu est expleta secundo 400. *cf.* 50.
 exponere peregrinae terrae 461. quam sponte expono legendam 86. me exagitandum exposuit 256. *cf.* 408.
 exterior subiecta muros turba circum dat 388. *cf.* interius, ulterius.
 exuberantes expensae 419.
 exuere: a quo se exuere admisso nec nomina possunt cara mihi 426.
 exundantis utoti fons 21.
 exuperare 584.
- facies mira urbis 386.
 faleris ornatior equus 143.
 familiaris census 522.
 famulari: domus inlecebris famulan tibus uti 166.
 farta colonis praedia 416.
 fas: sit mihi fas *sq. acc. c. inf.* 17. *cf.* 100. 150. 431. 487.
 fessa uineta 196.
 fieri: auus fit mihi cognitus 48.
 fiscalia debita persoluens 199.
- fluitare: quas inter fluitans interque et uota 154.
 formido ambigui euentus 279. *cf.* 609.
 forsan 118.
 forsitan: si — *f. pr.* 5. siue *f. ib.*
 fortasse 470.
 fragrare: uestis, quae leni fragraret odore 148.
 fretum Oceanum 30.
 frustratus spe 489.
 fulcire ruinas 580. pompa turbis fulta clientum 437.
 fundare domum 533.
 fungi *i. q.* defungi 171. 185. 493. (de funere *f.* 236).
- gaudere ex salute 140, *sq. inf.* 150, *sq. acc. c. inf.* 582.
 gaudia iuuenalis luxus 157. g. domus exercere 190.
 geminus splendor 82.
genetiuus usus rarius: sciens benignae ipsius misericordiae circa me fuisse, quod *pr.* 3. id meorum esse uotorum, ut *pr.* 4. — quosdam illustrium uirorum *pr.* 1. quosdam Gothorum 289. — conatus studiorum 120. discordia fratris 248. studiorum instructio 231. diuersae artis artifices 210. reatus errorum 105. dolor defuneti patris 241. sors patris de funere functi 236. s. prae fatea condicioneis 291. s. pericli 343. generaliter 540.
 gerere: patre gerente uices praefectureae 26.
gerendum: usu uenandi 128. desidia legendi 136. studio explorandi 353. finem miserandi 444. commoda impugnandi animo 251. — dominando nocere 174. experiendo probare 265. 550. te praeſando loqui, te meminiſſe silendo 593. ut tempora re censembo opusculum contexerem *pr.* 2. renouando uitalia dona probasti 103. meos coegi, quos potui, inuitando exemplo, inuitos adstrin gendo rigore 192. nobis succurrere nostri praeueniendo prior multorum uota et bona nobis propiciando 446. commissa pians discendo uias 472. commoda iuuare fructus par ticipando 507.
gerundiuum: nescisse dolendum est 152. haut agnoscenda subiacuere

- mihi 38. pagina mihi non pudenda
 rebus 87. clades in commune dolenda 234. nec penitenda manet
 (pax) 306. gratanda mihi sors est 431. — augendi census cupidus 215.
 cuius cura tuendae 251. spes quietis fruendae 490. firmandae fidei causa
 547. — fessis uinetis nouandis curam inpendere 196. nec his attentior amplificandis, quam conseruandis studiosior 213. hospitibus prodesse tuendis 290. — ea obliuioni potius inculcanda deleget, quam memoriae diiudicanda commendet (*a. c.*) pr. 5. conperta subdenda putauit 41. agnoscenda retexam 54. pagina, quam expono legendam 86. paraui otia inpendenda quieti 201. me exagitandum exposuit 254. quae scirem neganda, praestanda quae autem, temptanda perurgens 370. suasere linquendas terras esse 410. penitenda quae mihi noram 468. hoc compensandum mihi rebar 504. cuncta probaus esse petenda 518. nostra alii debemus participanda 563. hoc esse tenendum conscientius 590. plura *(haut)* agnosco timenda 599. — ad contexendum opusculum pronocauit pr. 1. ad solacia affectanda pellexit pr. 2. uires ad toleranda uiae incerta dedisti 23. firnat ad iuuenalia uota sequenda 142. ad crescunt ad referendas grates 403. quibus utitur ad praesidium parandum 526. ponere finem ad explenda munia 589. — tempora instaurando nouas cursu (*a. c.*) 16. consilio operando peregit (*a. c.*) 464. — in me prodendo probasti 452. gloriolam captare pr. 1. gnara cura *sq. inf.* 62. gnarus *sq. acc. e. inf.* 362. grassari: nefas in mea grassatum damna 425. gratanda haec nunc mihi sors est 431. gurges Tyrrhenus 30. habere: curam pro me pietatis habentes 97. quos ad praesidium uitiae habere potuit 299. cuius munus habebat, quo succurrere posset 375. haerentia muris agmina 388. hausit auram uitalis luminis 9. haut etiam 38. mediocre 390, equidem iustum 578. *cf.* 599. hebdomas annorum 13. heu nimium 283. hostilis obsidio 331. hostili iure 423. hostilitas *i. q.* hostes 333. iactura exigui laboris suasit inpendere curam 531. iam deinde 136. *cf.* dudum. igitur *altero loco* 246. 353. 468 (confessusque igitur), *quinto* 17. ilico 248. 329. 338. 373. 392. incentiuia mea castigans repressi 162. incerta uiae pelagique 23. inculcare: obliuioni inculcanda deleget (*a. c.*) pr. 5. incurrere damna 168. indeptus *act.* 112. *pass.* 189. 262. indicere *i. q.* imperare *sq. acc. c. inf.* 458. indicti terrore pericli 365. indiscreti sexus turba 387. indultis temporariis uoluptatibus pr. 3. te indulgentie 108. *infinitiuus usus rarius:* cauerem cedere 165. me compelleret esse maritum 180. reuocare gradum conduceere duxi 544. ipsi iuuenascere posse dedisti 569. nescisse dolendum est 152. sibi seruari curam indicere 458. me instruxit, me debere diligere pr. 3. inuitant prodere 260. legit abire 395. pauper consistere legi 520. finem ponere nescit 589. nosse cauere 66. quaerere nossem 442. succurrere nosti 445. claudi se poseit 587. reus esse praeponens 168. properauit inpendere 196. exponere sinebat 462. statuens tollare 187. suadentum mihi seruare 465. suasit inpendere 531. suasere linquendas esse sedes 409. sufficeret gaudere 140. laedi se timeret 91. timens incurrere 168. — adsuetus palpare 568. hoc esse tenendum conscientius 591. contentus exercere 190, uti 166. digna coli 530. gnaram insinuare 62. gnarus Gothos minari 362. indocilis fleeti 486. inpos soluere 404. inscius seruare 471. memor seruare 164. peritum exercere 61. periti explere 210. retinere esset possibile 482. mihi promptum est discernere 600. suetus obstringere 404. quod fecisse

- fuerat magis utile 411. — ingenio conferre profectum, nosse cauere signa amathiae 66. labor fuit hic mihi maior, eloquium apprehendere 80. hoc unum bonum statuens, hoc esse tenendum conscius, hoc toto cupiens adquirere corde, te praefando loqui, te meminisse silendo 593.
- inlaeso pudore 323.
- inlecebrae: carnis inlecebris breuiter praesentibus expers 98. inlecebris urgentibus mundi 153. dominus inlecebris famulantibus uti 166. inlecebris sociata iuuentae libertas 173. ambitionis inlecebrae 257.
- inlicitum 107.
- inpendere curam 196. 531. otia inpendenda quieti 201. impensi operis 116. inrogauere nobis aspera quaque 314. insinuare (*beibringen*) mihi morum instrumenta 63.
- insonti a sanguine 337.
- instructio doctae linguae 124, studiorum 231.
- instruere: ut instrueret sphaera ludum 146. cf. 437. sq. acc. c. inf. pr. 3. instrumenta morum bonorum 63, ludi 133.
- insuper 254. 512.
- interius perscrutato uiri uoto 357.
- intestinus hostis 393.
- ineuhere moenibus undas 45. inuexere mihi desidiam 136. inuictum blanda suetudine ritum 179. morem inuictum maiorum traditione 466. inuitant solacia *sq. inf.* 260.
- iugis desidia 136. deuotio 588, laetitia 125. iuges grates 325.
- iugiter 155. 206. 481. 568. 592.
- iungere: sibi me ad sua ludicra iungens 130. cf. 78. 238.
- ius: ad tua iura refugi 109. ne ullam iuris alieni adpeterem 163. se ab ipsorum absoluere iure 363. speciali iure 287. belli iure 313. hostili iure 423. contra omnia iura 424.
- iuuenalis luxus 157. iuuenalia uota 142. iuuenascere 569.
- iuuenta 173. 188. 229. 246.
- iuxta *adu.* 318.
- laboriosus uitae ordo *pr.* 5.
- lactanti uires dedisti 22.
- laeuia facultatum fama 255.
- laribus patriis exactos 330.
- legere *i. q.* constituere *seq. inf.* 395. 520.
- leuare: obsidione leuata 402.
- libens: magis libens (*a. c.*) 58. ultro 1. 115. 199.
- licenter 424.
- licet *c. coni. pracs.* 68. 92. 258. licet dolerem 503. per se magna licet 240. licet ingenuorum 335. licet trepidus, sed (*a. c.*) 368.
- litotes *saepius occurrit, uelut:* non felix 233. non sero 286. 372. 395. nec sero 72. non inscius 471. haut mediocri 390. non minima 416. nec minimo 460. non ultimus 273.
- literaturae studiis intentus 114.
- longus: iam longus usus 78. longi (*chronisch*) tempora morbi 135. longa obsidio 347.
- ludiera (*Kurzweil*): sibi me ad sua ludiera iungens 130.
- lumen: aura uitalis luminis 9.
- lusus in uerbis: otii — negotio *pr.* 4. quae elegerit — deleget *pr.* 5. effectum — profectum 6. pangere — pendere 18. succidente — cedente 138 sq. uegetus — uectus 149. successit — cessit 186. oneraret honoris nomine 294. imperio gentis cogente Gothorum 351. sine fine — finem 444. conducere duxi 544. ego dego 598.
- luxus iuuenalis gaudia 157.
- magis *i. q.* potius *pr.* 4. 518. cf. *comparatio.*
- male sibi notis 298.
- malesuada otia 190.
- malignus: ui inpugnante maligna 268.
- manus: tua magna m. diuina 463.
- marcescere: otii maerore marcescentem (*a. c.*) *pr.* 2.
- mare Oceanum 45.
- medellis *blandis palpare* 568.
- meditatiuncula *pr.* 4.
- mens religiosa 462. mente resumpta 367.
- menstrua luna 32.
- mereri *i. q.* consequi: ut tua te merear percurrere dona iuuant 7. merita (*Vorzüge*) 57. cf. 483.
- meta tolerati laboris 328.
- minuere: ne quid de spatio terrae minuisse uiderer 534.

- misericordia diuina *pr.* 2. misericordiae
benignae circa me fuisse *pr.* 3. mi-
sericordias *pr.* 3.
moderamine apto 62, cauto freni 160.
moderanter exercere *pr.* 3.
modo *i. q.* nunc 83.
molitio pigra agminis 276.
mox: quam mox *i. q.* quam primum:
quae praestanda autem (seirem),
quam mox temptanda perurgens (*a. c.*) 371. (quam mox = ubi primum
Pseudo-Cypr. derrebapt. 16. *Hartel III*, 90, 4).
multimodis 229.
mundus: mundi inlecebrae 153, fallacis
amor 138, instabilis procellae 11.
munia: ad explenda tibi debita munia
589.
munus *i. q.* donum 582. *i. q.* muni-
ficentia: Christi munere 151. 227.
diuino munere 112. 325. deo, cuius
iam munus habebat, quo nobis suc-
currere posset 375.
namque 89. 106. 264. 311. 451. *altero*
loco 8. 237. 329.
nauigera porta 46.
ne 219. hac lege, ne ullam appeterem
carumque memor seruare pudorem
cedere et ingenuis eauerem 163. ita
me eura instituit, laedi ne quando
se fama timeret 90. ne *quarto loco*
161.
nec *altero loco* 608 (*a. c.*), nec tamen
213. 328. nec — iam 359. nec *i. q.*
ne quidem 420 (sed nec). 426. nec
minus et 67. 149. sed neque hoc
etiam 169. nec — nec *pr.* 3. 606.
neque — nec *pr.* 1. 171. nec —
que 487. et neque — aut 214. nec
— aut — aut 462.
necessere est retexam 53.
nefas Romanum 424.
neptis 185.
neue — neu 130.
nexus: obstringens sibi me nexu do-
minantis amoris 222.
ni 119. 175.
nihil: per se nihil ipse (*a. c.*) 300.
nimis, nimium *cf. comparatio*.
ninguida iuga 29.
nisi: negauit — aliter, ipse nisi susci-
peretur 361.
nominatius absolutus (*cf. Hartel, Arch. f. lat. Lexicogr. III*, 41):
- quotiens euasero casus recolens,
me fas est credere seruatum 151.
cf. 214 sqq.
non: quos ad praesidium uitae habere,
non etiam imperii poterat 300. non
— ullus 524. *cf. litotes*.
nosse 66. 170 (*a. c.*) nossem 442. nosses
452. nosti 445. noram 468. *cf. in-*
finitiuus.
notitiam (rerum) contexere 88 ad no-
titiam peruenire doctiorum *pr.* 4.
nouare annos 16, lucem 33, ludi in-
strumenta 133, uineta 137.
numeralia: distrib. pro cardin.: trina
decennia 232. *adverb.* *num. cum*
cardin., *distrib.*, *adverb.* *num. con-*
iuuncta: ter senis annis 176, mensis
34. ter decies super et bis
quattuor annos (*a. c.*) 478. *cf.* 474
exacta iam ter trieteride quinta.
cf. alter.
numerosa supellex 208. numerosi col-
loni 416.
numerus sing. pro plur.: hospite Go-
thicō 285. milite Alano 383. monachi ritu 456. Gothicō colono 502.—
non sine uite quidem uel pomis 529.
nuper 128. 145. 385. 479.
nutare: nutantis amici consilium 368.
passus me ambiguum nutare diu 565.
obsequium: ut uitae meae actus ipsius
(dei) deuotos obsequiis exhiberem
pr. 2. hoc qualemque obsequium
(*de carmine*) *pr.* 4. obsequia *i. q.*
clientes: pompa honoris instructa
obsequiis 437.
obstipui 364.
obuius *i. q.* aduersus: propriis certans
mens obuia uotis 278.
oblatus *mediali sensu*: cedere et in-
genuis oblatis sponte 165. *cf.* 398.
omnino 302. 370.
onerare honoris nomine 294.
operari: consilio sanctorum cuncta ope-
rando peregit (*a. c.*) 464.
opus pietatis studiumque parentum 60.
orbis alter 27. orbis culmina (*a. c.*) 36.
orbis lunae 33.
pactus *pass.*: pactae foedera pacis 381.
paene 584.
pagina: quod haec mea pagina prodit 85.
tota haec mea pagina praesens 585.
palpare senectam blandis medellis 568.

- pangere: uersu tua dona eanentem pangere 18.
 parare *sq. inf.* 1.
parenthesis: fateor 70. 79. 178. 216. 345. 364. 541. 541. 579. *cf.* 303. precor 602. quantum confido 87. quantum puto 547. ut confido *pr.* 2. ut didei 34. ut modo sentio 83. *cf.* 129. *sqq.* 411. 557 *sqq.*
 parere: peccata quae mihi parerent reatum 111.
 pariter 117. 377. 380. 461. 500. 539.
 pars: in hac parte, quod *pr.* 3. hac in parte, ut 95. parte aliqua rependo grates 405. — pars ego magna fui quorum 309. — partes tyranni sequi 302.
 participare: fructus mecum participando 507.
participia futuri: uisurus 36. profecturi 311. uenturo in tempore 99. peritura cito 438. perpetuo mansura 442. (subitura esset 523). — *perf. dep. not. pass.*: contestatus 291. emensus 262. expertus 36. indeptus 189. 262. (pactus 381). perscrutatus 357. praefatus 291. — *praes. pro perf.*: statuens 187. excedens 327. probans 372. uidens 391. abeuntibus 498. — *perf. pro praes.*: professus 405. — *part. perf. cum praes.*
coniunctum: facile in noua uersus consilia et multum uaria ratione uacillans 542. — *part. coniunctum cum absoluto*: subtracta spe omni — cunctaque sero probans 518. — *participiorum coaceruatio e. g.* 372 *sqq.* quae non sero probans uir prudens ipse secutus illico consultis per se primatibus urbis rem cooptam adcelerans una sub nocte peragit. 390 *sqq.* qua se truncatam parte agniniis haut mediocris circumiecta uidens populantur turba Gothorum, illico diffidens tuto se posse morari hoste intestino subito in sua uiscera uerso uil temptare ausulterius properanterabire sponte sua legit. *similia passim* patronorum studia 268.
 pauefactus condicione obstipui 364. paulatim 507. 541. 550.
 belagi incerta 23.
 pendere grates 18. *cf.* rependere. penetralia tacitae mentis 20.
 penitendus: nec penitenda manet (pax) 306. penitenda quae mihi noram 468.
 penitus *i. q.* prorsus 323. 570. percelli (periclo) 344.
 percurrere *i. q.* enarrare, dona 7.
 percussor specialis 339.
 perdurare 224. 552.
 peregrinatio *pr.* 2.
 peregrinus *i. q.* absens 481. peregrina terra 461.
 perfecto monachi uiuere ritu 456.
 permixtis docta blanditiis exercere 61.
 perpetuare: ad perpetuandam gloriae dignitatem *pr.* 1.
 perserutatus *pass.* 357 (*a. c.*).
 persistente tempore pacis 228.
 perurgens temptanda, quae praestanda scirem 371.
 piare: non digne piens commissa labore 470.
 pietas parentum 122. 221. pietatis affectus 252, cura 97, opus 60.
 piget *c. inf. pr.* 2. 258. *sqq. acc. c. inf.* 439.
 pigra molitio 276.
 placitus: conatus placitos studiorum 120. placita tibi copta 5. placitis tibi legibus 604. *subst.* placitis frui 131.
 plasmata bellica Homeri 73.
 plaustris agmina uallantur 389.
 plenus: uix plena iugera quattuor 532.
pleonasmī exempla: ultro libens 115. 199. praeueniendo prior 446. potius praeponens 167. solis solstitia 13. diuersae artis artifices 210. rursus — reuocor 36. rursus — resumens 132. nec sero — mox 72. durans mansit 177. castigans incentiuia repressi 162. protinus celerem prope rauia inpendere euram 196. floraret abundans deliciis 435. seruans teneret 467. reprobans respuo 473. semper generaliter 540. quaecumque manet sors ultima finem 611. pretio expensaque 217. prodere et in lucem proferre 263.
 poena *i. q.* iniuria: immunes poena 320.
 pollere: pompa polleret honoris 436.
 pomeria urbis 383.
 pompa honoris instructa obsequiis et turbis fulta clientum 436.
 ponere finem miserandi 444, ad ex plenda munia 589. mihi extra urbem posito 359.

populi *i. q.* homines (*Leute*): populis
     incumbere nostris 352.
 posse: quae Massiliae potui habere 573.
     quas ad praesidium habere poterat
         (*a. c.*) 300. *abundare uidetur* 376.
         569. — *cf. coniunctiuus*.
 possibilis: nec retinere esset possibile
     482.
 post *i. q.* postea 39. 172. 201. 286. 474.
     paulo post 305. 367.
 posteritas: nota in nostram tendentia
     posterioritatem 155.
 praefatus *pass.* praefatae condicionis
     291.
 praenotatus libelli titulus *pr.* 4.
praepositionum usus: a, ab passim:
     (abs te 595. a te 518. 548.) a quo
     se exuero admissio 426. altera ab un-
     decima 12. tantum otii ab re sua
     pr. 5. — *ad:* error firmatus ad
     iunenalia uota sequenda 142. quos ad
     praesidium uitiae habebat 299.
     magis esse apta senectuti iunctae
     ad solamina uitiae (*a. c.*) 497. ad
     perfugium parvus agellus 528. ad
     solacia nostra qui superest 512.
     ponere finem ad explenda munia
     589. — *ad praesens* 183. — *circa:*
     misericordiae circa me fuisse *pr.* 3.
     — *contra:* 281. 424. 602. — *de:*
     gesta, de quibus possim captare glo-
     riolam *pr.* 1. fructus de rebus auitis
     sperare 570. (spes subitura ex fructi-
     bus 523.) ne quid de spatio terrae
     minuisse uiderer 534. (pars aliqua
     ex rebus supercessit 422). de funere
     fungi (?) 236. — *ex:* ex salute gau-
     dere 140. ex me natum 170. *cf.*
     55. 109. 312 *al.* (econtra 268). —
extra urbem posito 359. — *in:* in
     tantum 127. in quantum 159. in
     commune 234. in uacuum 531. in
     peius mutavit 539. in noua uersus
     consilia 542. uota in nostram ten-
     dentia posterioritatem 155. inque usus
     uarios supellex 208. armata in cae-
     dem 336. in mea grassatum damna
     425. — *cf. pars.* — illo in tem-
     pore 170. 438. uenturo in tempore
     99. in tempore duro 284. — *inter:*
     mea inter gesta 169. reddor inter
     foedera 381. inter eunacula regis 24.
     alphabeti inter prima elementa 65.
     inter et aduersas iactatus procellas
     10. inter primae iuuentae tempora

246. quas inter fluitans interque et
     uota 154. *cf.* 256. 514. — *intra*
     urbem 344. — *per:* filia per me so-
     ciata marito 326. *cf.* 239. 264. 517.
     consultis per se primatibus urbis
     374. per te mihi consulisti 454.
     studuit per se ipse parare 127. per
     se nihil ipse 300. per se magna 240.
     per quem cara mihi patria liebat
     242. — subtracto per dispendia censu
     551. communem paraus per mutua
     gaudia fructum 225. aduersa per
     nostra cognita solacia 260. — er-
     rorum discendo uias per dogmata
     praua 472. culturae inpendere curam
     per iugera quattuor 532. *cf.* 416.
     — *post:* 232. 490. — *pro:* cu-
     ram pro me pietatis habentes 97.
     consternata pro me pietate parentum
     122. pro me ipse (*ich für*
     mein Theil) 369. 554. quid pro se
     quisque prectetur 448. sero auci pro
     tempore nostri 156. pro splendore
     uirtutum *pr.* 1. pro condicione se-
     nectae 606. — *prope* moenia 25.
     — me *propter* 132. — *sine*
     me solus 131. sine fine 444. non
     sine uite, sed sine terra 529. —
sub: sub genitore meo proconsule
     35. eucharisticon opusculum sub
     ephemeridis meae relatione *pr.* 2,
     sub eph. m. textu *tit.* primo sub
     tempore 94. una sub nocte 374.
     conscripta sub condicione tenere
     574. — *super:* sit ista satis super
     his me esse profatum 406. — nin-
     guida perque iuga 29. inque usus
     208. interque et uota 154.
praereptus iuuenis morte repentina 508.
praesens beatitudo *pr.* 3, uita 299.
     haec mea pagina *praesens* 585. in-
     lecebris breuiter *praesentibus* 98.
     ad *praesens* 183. *cf.* 505.
praesentia nostra 223.
praestare: meditatiunculam otio meo
     potius, quam alieno negotio *praes-*
     stitisse *pr.* 4.
praesul: deus, te *praesule* 610.
pretium (*Kunstwerth*) 209.
primates urbis 373.
primitus i. q. *potissimum* 125.
priscae tempora pacis 228.
procerum honor 266.
prodere i. q. *promouere:* in me pro-
     dendo 452.

- profecto *pr. 1. pr. 3.*
 profectus: tribuens uotis profectum 6.
 ingenio celerem conferre profectum
 64. notium operis sentire pro-
 fectum 116.
 proinde *i. q.* itaque *pr. 4.*
 prolixus 226. 550. 586.
- pronomen demonstrativum: longe usi-*
tatissima hic et ipse. hic sq. ut
(ne): pr. 2. 95. 97. 125. 152. sq.
*quod: pr. 3. 319. hac spe sollici-*tante paratus, quod scirem 350.**
sq. inf.: 79. 169. 590 sqq. sq. enun-
tiat. relat. 100. 406. 449. 598. hoc
maior, quo 252. hoc maiores, quanto
 104. — ante hos ter decies — annos
 478. — *idem: pr. 1. pr. 2. 49.*
 133. 499. — *ille: 170. 171. 438.*
sq. enuntiat. relat. 40. 113. 412. —
ipse (plus quadrages usurpatum)
 = *is: pr. 2 (bis). pr. 3 (ter). 223.*
 363. 512. 525. 569. 572. *ipso* =
 se 398. — *is: id, ut pr. 4. ea ipsa,*
quae pr. 5. eius 237. 315. — iste:
 329. 406.
- pronomen relativum altero loco decies*
et sexies, tertio 137. 181. 186. 480.
576. quarto 3. 172. 356. 407. 427.
521. quinto 285. 513. ad finem enun-
tati remotum 309 pars ego magna
fui quorum. — cum coniunct. que
coniungitur perperam 186. 356,
recte 148. — me esse tuum, cuius
sunt omnia 615. — comitium dans
mihi, quam sciret nullo subsistere
censu iamque suo ipse etiam desisset
*fidere regno (*a. c.*) 296. cf. 251. —*
relat. pron. attractio: uita in hac,
qua nunc ego dego, senili 588. —
cf. pron. demonstr. et coniunctius.
prope aduerb. pr. 1. 65. 156. 238. 515.
 587.
properanter 394.
propere 200.
propositum religiosum pr. 2, operis 41.
proprietate amissa 573.
proprius sermo pr. 1, fides 54, aetas
 71, decor 92, labor 192, honor 267,
nota 278, opes 301, bona 310, domus
 479. 557, res 483. 490. ager pro-
prii cultoribus instructus 524. in
hoc proprio mortali corpore 614.
nil proprium 561.
prorumpens fama 255. prorumpere in
gaudia 157.
- prospicere alicui grata 126, bona 447,
 me maiora audentem 453.
protector (de deo) 11.
protinus 75. 195.
protractus diu 135, error 275.
proudentiae ipsius (dei) cura pr. 3.
pudenda rebus pagina 87.
- qualiscumque *pr. 4.*
quamlibet offensus 430.
quamquam c. coni. 586. c. abl. abs.
 502.
quamuis profusis dominis nimiumque
remissis 418.
quantocius 410.
quartana (febris) acerba 119.
que alteri vocabulo adiunctum 29 (per-
que). 147 (utque). — inque 208.
interque et 154. — que — que 191.
 384. 415. 483. *que abundat: — que*
tamen 321. — que etenim 243.
— que igitur 468. cf. pronom. relat.
quia 171. 598.
quicunque ab initio enuntiati remotum
 322. 506. 510. 611. in quacumque
tui me parte futurum 616.
quidem — sed 86. 443. 529. — autem
 521. — tamen 554.
quippe explicationem addit in fine
periodorum: cum grege non mi-
nimo familiarum quippe suarum
 460. gnarus quippe 362. suetus
quippe 341. cunctis quippe super-
 310. solis quippe Gothis fretus
 298. cf. 234. c. part. 167. 287. fruc-
tuus quippe participando 507. c.
ablat. causae 129. quippe qui c. ind.
 123. cf. scilicet.
quisset 174. 229.
quisquam pr. 4. 172. eiusquam scri-
ptoris pr. 1.
quisque: pro se quisque 448. aspera
quaeque 314. tristia quaeque 308.
quidquid iam potui meminisse, necesse
*est agnosceda retexam (*a. c.*) 53.*
quidquid culpabile gessi inlicitum-
que, totum scio posse remitti 106.
quocirca 594.
*quod pr. 3 (bis). c. coni. 275 (*a. c.*)*
 320. 351. cf. siue.
quoque: hoc quoque maior 252. abundat:
simil quoque 228. pariter quoque
 380. iam tunc quoque 175. quoque
 — et 141. etiam — quoque 118.
quoquo 398.

- rapina *i. q.* praeda 511.
 reatus errorum 105. maiorum parerent
     commissa reatum 111.
 recensere (*überdenken*) tempora *pr.* 2.
 recolare: quid magis libens recolam,
     quam pietatis opus 58. quotiens
     euasero casus recolens 151.
 recurrens formido 279, pascha 475.
 recursus lunae 32.
 refectus: culturam agris adhibere re-
     fectis 195. stabula iumentis plena
     refectis 211.
 refluxus Oceani undas 45.
 regnum Romanum (*de imperio*) 235.
     cf. 297.
 relatus: conperta relatu adsiduo il-
     lorum 39.
 religiosum propositum *pr.* 2. religiosa
     mens 462.
 renouatae expensae 552. renouando
     uitalia dona 103.
 rependere grates 405.
 reprobare: me reprobans lapsum 109.
     quae reprobans nunc respuo 473.
 resolutus *i. q.* mortuus 615.
 respuere (*culpam*) 473.
 retexere *i. q.* referre 54.
 reuocare gradum 544.
 renobilis aeu 16.
 reus culpae potius quam criminis esse
     167. paucorum morte reorum (*op-*
     ponitur insons) 338.
 rite 475.
 ritu perfecto monachi uiuere 456.
 ruinas ueteres lapsi census fulcire 580.
 rursum 362. 409. rursus 35. 132.

 sacramenta tua recepi 477.
 saluare: communi tamquam saluatus
     ab hoste 382.
 salus *i. q.* bona ualetudo 134. 140.
 sapere: bene si sapio 431. sapiunt
     praeponere 450.
 scilicet: qui scilicet meminissem *pr.*
     2. possem quo scilicet 579. in qua
     scilicet possessor esse uidebar 272.
     uitiato scilicet aevo 69. scilicet in-
     lēebris urgentibus 153.
 secretus (*der die Einsamkeit aufsucht*)
     528.
 sectas torrentibus Alpes 29.
 sectator deliciarum 216.
 secundare: copta secundes 5.
 sed *altero loco* 20, *tertio* 500. iniecere
     manum mala, sed mihi debita du-
- dum 274. sed miserante Deo —
     ipse licet trepidus, sed adhuc nu-
     tantis amici consilium audacter
     studni fouere (*a. c.*) 366 sqq.
 sedes patriae 410.
 senecta 566.
 senilis uita 598.
 sero 443 (sero quidem, sed nil unquam,
     deus, est tibi serum). 518. non sero
     i. q. mox 72. 286. 372. 395.
 si 110, *postpositum* 94. 431. si qua-
     tamen possent 217. si quando *pr.*
     4. si cui forsitan *pr.* 5. nescio, si
     possim 556.
 simul 403. — que 513. — et mecum
     317. 321. simul et — et *pr.* 3. si-
     mul — quoque 228. — cum 234.
 sinister sermo 90, euentus 286. 513.
 siue — seu *pr.* 5. nescio si possim
     saluo gaudere pudore, siue quod
     ipse adhuc proprii specie domus
     utens, seu quod diuitibus contentus
     cedere natis omnia, quae possunt
     etiamnunc nostra uideri, ex-
     pensis patior me sustentari alienis
     556 sqq.
 solacium *i. q.* auxilium 293. 512. *cf.*
     solamen 497. solari 566.
 sollicitate: hac nostros spe sollicitante
     paratus 350.
 solstitia solis 14.
 solnere ualidum testamentum 250.
 sopitus obliuione 259.
 sors ultima 611, uitae 3, dierum 491,
     pericli 343, praefatae condicionis
     291. priuata cum sorte patris de
     funere functi 236.
 spatiuos 46. 47. 205.
 specialis: decem specialia signa ama-
     thiae 66. specialia commoda matris
     250. in caedem speciale nobilitatis
     336. specialis percussor 339.
 specialiter 271.
 sperare: expensas studui ex agris spe-
     rare paratas (*a. c.*) 536. *cf.* 571.
     (523).
 sponsam captare salutem 605.
 sponte 86. 165. sponte sua 395. 507.
 statuere: hoc unum bonum statuens
     590. statuens tolerare laborem 187.
 status (*Beruf*) suscepti actibus instans
     194.
 strator procerus 144.
 stringere: licentia cauto stricta mo-
     deramine freni 160.

- studium (*Absicht*) 353. 499. *cf. studere* 536.
 subest cui summa potestas 519.
 subiacere: quae haut agnoscenda subiacere mihi 39. mortis, cui subiacet omnis aetas 607.
 subicere: muros turba circumdat subiecta exteriorius 388.
 subire: nec spes subitura ex fructibus esset 523.
 subrepere: mihi subrepit error 345.
 subsistere *i. q.* niti, censu 296.
 substantia parva census familiaris 522.
substantiuia uerbalia in io: condicio. conlacio. curatio. deuotio. diuisio. euectio. factio. instructio. largitio. molitio. obliuio. obsidio. peregrinatio. ratio. relatio. suspicio. traditio. *in or:* ambitor. cultor. emptor. genitor. monitor. possessor. protector. pereussor. sectator. ultor. *in tus:* actus. affectus. conatus. conspectus. effectus. eventus. luctus. ortus. paratus. profectus. pronentus. relatus. status.
 subtrahere *i. q.* eripere 246. 440. 488. 496. 516. 551.
 suetudo 179. 281. *cf. Auson. protr. 2, 16.*
 sufficere: quibus sufficeret gaudere 140.
 suffragante studiis feroore iuuentae 188.
 super *aduerb.* 478.
 superstes bonis patriaeque 310. *cf. 185.*
 supra quam petimus 447.
 suspectus *act.* 609.
 suspicio (*Besorgnis*) 324.
 suus: quae obliuione sua malim sopita silere 259.
 tamen *pr.* 5. 70. 213. 217 (*si — tamen*). 220. 355. *al.* tamen — cum 545. — que tamen 321. *in ablat. abs. constructione* 93. 321. 324. *in enuntiat. relat.* 38. attamen *pr.* 5. 159. ue runtamen 578.
 tamquam saluatus 382.
 tandem 42. 439.
 tantum (*nur*) 527. *in tantum* 127.
 temere 399.
 temporiae voluptates *pr.* 3.
 tendere: ad regem tetendi 354. nota parentum in nostra tendentia posteritatem 155.
 tener affectus parentum 139.
 tenuare: quae iam tenuatus habere potui 572.
 terrenis atque caducis opibus 441.
 timere *sq. inf.* 168. *sq. acc. c. inf.* 91. totum (*alles*) 108.
 tradere: tradentes mutua nobis officia 243.
 traditio: mos inuestus maiorum traditione 466.
 transacta decennia 232. *cf.* 258.
 transmittere pretium 577.
 tribuere *i. q.* dare, effectum 6.
 trieteris 49. 121. 474.
 truncatus parte agminis 390.
 tueri *i. q.* spectare 38.
 tum 40. 93. 152. 171. 315. 465. 496. tunc *ante uocalem* 48. 212. 285. 304. 479. tunc quoque 175. — tunc *et in enumeratione* 212.
 tutus: carpentis euectio tuta decoris 212. nec tutum iam sibi prodens, ut pateretur 359. tuto 392.
 uacillare: uaria multum ratione uacillans 543.
 in uacuum culturae inpendere euram 531.
 uagus per lubrica tempora uitiae 107.
 ualidum testamentum 249.
 uallare 383. 389.
 ubique 366.
 ue: inuitam ne quando ullam iurisne alieni adpeterem 163.
 uegetus 149.
 uel 529. uel — uel 58. 421. *i. q.* et — et (*sive — sine*) 614.
 uelut ad solacia qui superest 512.
 uena *i. q.* indoles: cordis exilem exhausit diuisio uenam 84.
 uenturo in tempore 99.
uerba simplicia pro compositis: agere 34. fungi 171. 185. 493. legere = constituere 395. 520. linquere 480. 488. 509. piare 470. spargere 413. stringere 160. suetus 341. trahere 475. *al.*
 uerbun: patris adsidua conlatio nerbi 230.
 uerum 530. ueruntamen 578.
 uetustas: me Romana seruata uetustas plus iuuat 70.
 uiae errorum per dogmata prava 472.
 uicina magis tempora mortis 606.

- uideri 57. 123. 198. 273. 459. 534. 559.
 me mihi ipse uidebar sentire profec-
 tum (*a. c.*) 115.
 uigere: disciplinarum nullus uigeat
 licet usus 68.
 uigor crescens firmauit artus inualidos
 51.
 ui impugnante maligna 268.
 uiscera regni 235. hoste intestino in
 sua uiscera uerso 393.
 uitalis luminis aura 9. uitalia dona 103.
 uitatio aevo 69.
 uitia ἀζονονότα 67.
 uix 76. 121. 189. 532.
 ulnis trepidis nutricum creditus 28.
 ulterius 394. 571.
 ultro 20. 115. 199. 565. 577.
 unde *i. q.* quam ob rem 79. 302.
 undique 386.
 una et — et 579.
 unus *i. q.* alter 508.
uocabula rariora: aduersitas. comitua.
 conplacere. culpabilis. gloriola. ho-
 stilitas. moderamen. moderanter.
 meditatiuncula. ninguidus. possi-
 bilis. primates. relatus. reuolubilis.
 specialiter. strator. suetudo. *cf. uoc.*
graeca. apud Paulinum solum ui-
dentur occurre: amathia. iuuenas-
 cere. — **uocabula graeca:** ἀζονο-
 νότας. alphabetum. amathia. dogma.
 ecclesia. ephemesis. eucharisticos
 (εὐχριστίας). hebdomas. monachus.
 plasma. presbyter. sphaera. tyran-
 nus. trieteris.
uocativi usus rario: solari es
 dignate. deus (*a. c.*) 566.
 uotium sentire profectum 116. pre-
 tium accipienti uotium 579.
 uotum: fontem exundantis uoti uox
 conscientia prodit 21. perscrutato uiri
 uoto (*a. c.*) 357. uota *pr.* 4 (id
 meorum esse uotorum, ut) 6. 94.
 95. 142. 154. 224. 277. 278. 420.
 446. 450. 494.
 usque: omnibus usque locis et tem-
 pore iugiter omni 592. moenia Car-
 thaginiis usque 31. a ter senis annis
 usque duo impleta deceunia 177.
 usquam (*irgendwohin*) 487.
 ut (*wie*) *c. indic.* 34. 83. 357.
 ut (*dass*) *c. coni. ab initio enuntiati re-*
motum 24. 96. 98. 128. 147 (utque).
 223. 245. 287. 326. 412. 442. 456.
 505. 562. ad huiusmodi me solacia
 affectanda pellexit, ut *pr.* 2. id meo-
 rum esse uotorum, ut *pr.* 4. tri-
 buens uotis profectum, ut merear
 percurrere 7. firmatus ad iuuenalia
 uota sequenda, ut mihi equus esset
 142. nec sero mea est prouentus
 uota secutus, ut migrare possem
 421. consona si nostris uotis haec
 in parte mansisset uota parentum,
 ut seruarent me tibi, Christe, rec-
 tius hanc curam habentes, ut ca-
 perem 96 sqq. medioeria deside-
 ranti, ut mihi compta domus esset
 205. conatus inhibendo meos, ut
 auderem 456. mihi subrepsit nouus
 error, ut sperarem 346. quod euentu
 cessit sinistro, ut (*domus*) cederet
 in praedam 287. me grauiore rele-
 uato suspicione, filia ut elade ca-
 reret 326. addita noua est causa
 laboris, ut me Attalus oneraret 293.
 nec tutum iam sibi prodens, ut
 pateretur 360. *cf.* 562. — oro, ut,
 quia discernere promptum est, —
 da, precor, intrepidam mentem
 598 sqq.
 utiliter subtracta mihi 440.
 utinam mansisset 226.
 utique: non utique ratio aequa *pr.* 1.
 uti domus inlecebris famulantibus 166.

ADDE NDA.

Claudii Marii Uictoris, rhetoris Massiliensis, carmina in genuinam
formam restituta e pagellis, quas Carolus Schenkl benignissime ad me
miserat, denuo cognoscens in hos locos incidi, quos a Paulino imitatione
expressos esse suspicor: Cl. Mar. Uict. prec. 16 quia totus semper ubique
es (cf. II, 54) = Paul. 366. — prec. 80 per lubrica tempora uitae = Paul.
107. — prec. 89 cura maiore potitum restituis = Paul. 132. — (prec. 101
deus alme = Paul. 519. — prec. 105 puerilibus annis = Paul. 55.)

CLAUDII MARII UICTORIS
ORATORIS MASSILIENSIS ALETHIA.

RECENSUIT
ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT
CAROLUS SCHENKL.

ACCEDIT S. PAULINI EPIGRAMMA.

PROOEMIUM.

Claudii Marii Uictoris carmen primus edidit cum quibusdam Alcimi Auiti libris Ioannes Gagneius Lugduni a. MDXXXVI.¹⁾ qui quo modo rem suam gesserit, ipse exponit in praefatione, qua regem Franciscum addoquitur p. XIII: 'Lugdunum reuersus, quum in praelo uersaretur Alchimus, audiui in insula Barbarensi insignem esse librariam, nec fallax rumor. Profectus enim eo' loci et in bibliothecam admissus supra uiginti insignioris monetae ac purioris metalli statuas reperi: tum uero uictoris cuiusdam nobilis monumentum egregium. Is est Claudii Marii Victoris oratoris Massiliensis in genesim commentarius, idem plane cum Alcimo atque eodem dicendi genere argumentum tractans, qui quum mihi arrisisset, existimaui non parum rei literariae profuturum, si eadem opera uterque in lucem exiret. Nemo uero crediderit quam in restituendis illis laborandum mihi

---

¹⁾ Descripsit hanc editionem accuratissime R. Peiper in praefatione ad Aleimi Auiti editionem, quae prodiit Berolini a. MDCCCLXXXIII, p. LXX. quam ob rem satis habeo lecturos ad hunc librum relegare. id unum tantum hoc loco commemooro Gagneium Uictoris poemati hunc titulum praefixisse 'Commentarii in Genesin' (in indice p. II id significatur uerbis 'De historia Geneseos libri 3') eique carmen, quod in libro Turonensi, de quo mox exponam, S. Paulini epigramma uocatur, subiunxisse hoc modo inscriptum 'Claudii Marii Victoris Oratoris Massiliensis de peruersis suaue aetatis moribus. Liber quartus. Ad Salmonem'. ceterum de I. Gagneio cf. Nouv. biogr. gen. XVIII, 165.

fuerit codices nacto tum uetustate exesos, tum inertii et imperita exscriptorum ignauia deprauatos, quos tandem plus mille locis restitutos ac quingentis pene uersibus immutatos, sub tuae maiestatis patrocinium Francisee Rex Christianissime abire sinnenus.' quibus in epistula Uictoris carmini praemissa, qua lectorem adpellat, p. 166 sq. haec subiungit: 'Veteres Lugdunensis Galliae librarias in communem totius rei literariae studiorumque utilitatem bonos libros inuestigandi recuperandique gratia perscrutantibus nobis amice lector, quum in Barbarensis insulae coenobium amici aliquot uenissemus (ea est in medio Arari non procul Lugduno) incidit in manus nostras ex eius loci uetusta sed ante annos aliquot depeculata libraria, poëma doctum et elegans quatuor libris distinctum historiam libri Geneseos ad uigesimum usque caput persequens, Claudi Marii uictoris Massiliensis oratoris titulo inscriptum. Placuit autem libellus tum argumenti dignitate, tum styli grauitate ac nitore, mihiique grande uisus sum facturus precium operae si ad haec Diui Alchimi Auti opuscula adiungerem: quum idem prorsus argumentum tractet uterque futurusque sit alter alteri commentarius. Tot uero partim uetustatis iniuria, partim eius qui descripserat incuria mendis liber scatebat, ut nullum plane descriptorem inuenire potuerit. Itaque quum illi describendo animum manumque coactus adiecissem, necesse habui diuinare plerisque in locis magis quam legere. Nam quum uix locis non paucis literarum superessent uestigia, multa etiam sic descriptoris culpa immutata essent ut ne sensum quidem ullum subodorari possemus nobis ex ipsis, quod potuimus ex sacris bibliis et Geneseos historia mutuati: qualicunque nostra minerua temporis iniuriam descriptorumque sarcire curauimus inertiam. Quae autem ab historica Geneseos serie remotiora erant, (ut plerumque non inepte auctor digreditur) ea locis aliquot compulsi omisimus, quod quum ea neque intellegere quispiam posset sed ne legere quidem, neque rursum aliunde sensum uenari liceret, nihil uisa sunt si omitterentur reliquae historiae nocitura. alioqui quae ad rem faciebant, et ad historiae pertinebant narrationem, si quando cariosa monimenta legendi neque locus daretur, neque facultas, factis de integro uersibus

aliquot proxime ad scripturae sancete ordinem restituere conati sumus, si quando emendatiorem naeti erimus codicem integrum autorem reddituri. Horum te lector optime admonitum uoluimus ne nos temere autorem aut mutilasse crederes aut immutasse.'

Haec igitur Gagneius, quem quam foede Uictoris carmen corruperit singulis aut pluribus uersibus eiectis, additis, refictis, ipsum habes fatentem. nec profecto est cur isti homini fidem habeamus de misera codicis Lugdunensis, quo se usum esse dicit, condicione narranti, praesertim cum eadem libidine grassetus sit in Aleimi Aucti libris.¹⁾ sed de hac re paulo post accuratius agendum erit.

Post Gagneium editum est Uictoris carmen Parisiis MDLX apud Guilelmum Morelium.²⁾ qui in epistula huic editioni praefixa, qua opus suum Simoni Amaillio, archiepiscopo Turonensi, dedicauit, se in bybliotheaca S. Iuliani Turonensis representerisse dicit codicem peruetustum, quem praeter Uictoris poema cetera quoque scriptorum, quorum nomina ignorantur, carmina in hac editione publici iuris facta complexum esse. iam quin liber ille Turonensis idem sit atque codex Parisiensis, qui olim Colbertinus 4133, Regius 6411, nunc est inter libros latinos 7558, omnino dubitari non potest. nam ut taceam eadem carmina eodem ordine, quo in editione Moreliana exhibentur,³⁾

¹⁾ Cf. Peiper p. LXX, adn. 125 (v. Daumium in ed. Paulini Petricordiae p. **5. 320 sq.). certe quod dixit de codice situ corrupto inde profectum est, quod haud raro sanas eius scripturas non intellexit, corruptas emendare non potuit. ceterum repetita est Gagni editio Parisiis MDXXXXV per Petrum Drouartum (Hist. litér. de la France II, 247). quem librum frustra quaesiui.

²⁾ Titulus eius libri hic est 'Cl. Marii | Victoris ora|toris Massiliensis, ΛΑΗΘΕΙΑΣ, seu commentationum in Ge|nesin lib. III. | Epigrammata Varia vetusti eiusdam | auctoris, inter quae sunt & aliquot psalmi versibus redditi. | Hilarii Pietaviensis episc. Genesis. | Cypriani, Genesis & Sodoma. | Dracontii, De opere sex dierum. | Omnia versibus, nunc primum è vetustis | codicibus expressa. | Parisiis, M. D. LX. | Apud Guil. Morelium, in Graecis typo|graphum Regium. | Privilegio regis'. quod adscripsit 'commentationum in Genesin', eo nequaquam comprobatur Morelium Gagni, qui simili inscriptione usus est, editionem cognovisse.

³⁾ Dico carmina minora, quae p. 73—118 leguntur; nam Hilarii, Cypriani, Dracontii quae insunt Morelius codicem librariae S. Uictoris Parisiensis (Paris. 14758, saec. XIII, cf. Peiper p. LVIII) sibi suppeditauisse dicit.

atque easdem, quas Morelius in pauculis adnotationibus p. 159 adiectis diserte commemorat, scripturas in eo extare, in omnibus rebus, siue quae primitus erant scripta spectas siue quae postea sunt illata, summus codicis editionisque conspicitur consensus. quamquam mirum profecto est, quod Morelius, qui diligenter sane codicis nestigia secutus est, S. Paulini epigramma, quod in illo post Uictoris poema legitur, omisit. Gagnei autem editionem, in qua illud Paulini carmen Uictori subiunctum esse supra diximus, plane ignoravit Morelius, id quod iam ex eo intellegitur, quod se primum Uictoris carmen in lucem protulisse opinabatur.¹⁾

Librum Parisiensem accuratius describere supersedere possum, cum hoc munere iam bene functus sit E. Duemmler *Neues Archiv* III, 299 sqq. sufficiet igitur hoc loco commemorare codicem esse saeculi VIII, scriptum compluribus manibus satis mendose, utpote a librariis rudibus imperitisque. adde quod iam exemplum, quod illi transseripserunt, plurimis uitiis infectum fuisse uidetur. f. 44^u usque ad f. 87^u legitur Uictoris Alethia, f. 87^u usque ad f. 90^r Paulini epigramma.²⁾ Precatio, si uu. 90—93, 107 et 108, 123—126 excipiuntur, non uersibus solito more distinctis, sed scriptura continua exarata est, ita tamen, ut singuli uersus et interuallis et initio litteris maioribus distinguantur. in scripturae uitiis tollendis quattuor uersatae sunt manus. quarum prima (m²) atramento nigro insignis eiusdem, cuius librariorum manus, aetatis est. ac uidetur monachi esse, qui exemplo, quod illi descripserant, iterum inspecto menda quaedam ab eis commissa correxit. longe uero ab hac distat altera (m³) et ductu et lueidiore atramenti colore notabilis, quae est saeculi sexti decimi. ea syllabas male disiunctas consociauit, litteras uel syllabas aliis

¹⁾ Consulto eum reticuisse Gagnei nomen iam propterea improbandum est, quod, si huius editionem cognouisset, certe non omisisset Paulini carmen. quod a Morelio casu aliquo, fortasse cum scheda intercidisset, praetermissum esse adparet.

²⁾ Huius codicis notitiam aliquam habuisse uidetur Ph. Labbe, qui de script. eccl. II, 463 refert epistulam ad Salmonem in quibusdam MSS. (?) inscribi Paulini epigramma ad Salmonem.

adiectas uerbis suis restituit, membra orationis distinxit, scripturas corruptas haud paucas emendauit, denique in margine notas quasdam numerosque adleuit. bene igitur de Uictore meruit is, qui haec adscripsit, quamquam nequaquam omnia emendatoris impleuit officia. nam ut omittam permulta ab eo uulnera intacta relicta aliorumque sanationem incohata potius quam perfectam esse, haud raro temerarias prauasque intulit coniecturas, qua in re artis metricae nonnumquam nullam omnino rationem habuit. neque aequam in singulos libros impendit operam. nam prima huius manus uestigia inueniuntur demum in uersu I, 283. iam paulatim crebrescunt eius scripturae ita, ut inde a libro altero magis magisque earum numerus augeatur. his manibus accedunt tertia (m^4) et quarta (m^5), et ipsae saeculi sexti decimi, haec fusco, illa rubicundo colore conspicua. quarum prior, paulo antiquior secunda (m^3), paucissimis deprehenditur locis. posterior, quae etsi non multis locis inuenitur, tamen frequentior est altera, tum hic illic scripturas librariorum coniecturasque manu secunda (m^3) illatas correxit, tum etiam litteras et uerba aliquot exoleta atque attrita refinxit. ex his autem, quae modo diximus, adparet improbandam esse Duemmleri opinionem omnes quae sunt recentioris aetatis scripturas (singulas enim manus ille non distinxit) a Morelio prophetas esse suspicantis. adde quod huic coniecturae aliae etiam res aduersantur. etenim primum in huius editione satis multa, quae corrupta in codice non tetigit manus secunda (m^3), emendata leguntur, ueluti, ut paucos ex libro tertio adferam locos: *regnator* (127), *anticipans* (134), *spargat ut* (144), *cunctosque* (149), *ad summam* (210), *cursus* (218). tum nonnulla manu secunda (m^3) temptata quidem sunt, sed pruae atque a Morelio demum recte constituta, ueluti III, 273 *cognitio* praebet codex, *cognitio* m^3 , *cognatio* editio. denique Morelius interdum bonas scripturas a manu illa adiectas neglexit, ueluti III, 508 *distinguere*, cuius loco exhibit quod primitus exaratum est *distinguere*. adde quod eis locis, quibus manus secundae (m^3) scripturae correctae sunt manu quarta (m^5), bona lectio in Moreliana inuenitur, ueluti III, 301, quo loco in codice legitur *quis*, m^3 seripsit *queis*, m^5 *quos*. quae cum ita sint, statuendum

esse patet codicem eo tempore, quo in Morelii manus peruenit, utpote a compluribus eius aetatis hominibus tractatum iam scripturas illas exhibuisse.¹⁾ Uictoris carmen et Paulini epigramma ex libro Parisiensi ipse descripsi; postea apographum a me confectum cum codice contulit Edmundus Hauler, qua in re in primis in singulis manibus distinguendis atque enotandis summam praestitit diligentiam.

Sed redeamus ad Gagneium, qui codice uetusto coenobii Barbarensis insulae se usum esse dixit. qui liber cum iam non extet (neque enim in F. Delandinii catalogo mss. bybl. Lugdunensis neque a Montefaleonio commemoratur), cuius is aetatis fuerit, ignoramus. hue accedit, quod tot uersibus a Gagnoe omissis, tot locis scripture ad arbitrium immutata, haud facile dijudices, quae fuerit eius natura atque condicio. tamen ex eis, quae non sunt adtrectata editoris libidine, adparet similimum hunc librum fuisse Turonensi. atque in primis memorabile id est, quod eadem, quae est in hoc post librum tertium, subscriptio in illo extitisse uidetur: *ērī* (corruptum ex *expl.*) *ALITIAS LIB. III.* unde Gagneius, dum librum quartum quaerit,²⁾ in id incidit, ut Paulini epigramma tamquam librum quartum Uictoris carmini adiceret.³⁾ at forsitan una res aliquid conferre possit ad codicem Lugdunensem rectius aestimandum, dico lacunas, quae extant in Turonensi, in hoc sunt expletae. de his

¹⁾ Memorabilis est locus III, 35, quo in margine aut altera scripture aut coniectura *m¹* adiecta est. codex enim praebet *Iussuque quibus regnum*, margo *p uos quibus et regnum*. quam lectionem si sequi uelis, facili negotio restituere possis *uos quibus en regnum*. sed praestat puto cum Gagnoe, siue id ex codice suo recepit siue coniectura inuenit, scribere *uosque quibus regnum*, quod proprius ad scripturam principalem *Iussuque quibus regnum* accedit.

²⁾ Plane eodem modo librum quartum quaerens Morelius p. 159 haec dicit: 'Caeterum idem codex quatuor libros inscribit: cum tres tantum habeat, nisi quartum esse uelis, qui epigrammata, psalmos et alia ea contineat, quae libro tertio subnuxui.'

³⁾ Uix enim ueri simile est Gagneium talem Gennadii codicem, qualis est Corbeiensis, de quo mox exponemus, cognouisse, praesertim cum Uictorem a Gennadio Uictorinum nominatum esse dicat p. 167.

igitur accuratius nobis agendum erit. ac primum examinabimus locum II, 381 sqq., quo Turonensis haec praebet:

*rursus in antiquam mundo redeunte fidelis
iam per quingentos immunem criminis annos
duxerat et posita degentem lege probarat,*

apud Gagneium autem 285 sqq. haec leguntur:

*rursus in antiquam mundo redeunte figuram.
unus erat Noë iustus quem propter in iras
differret prodire Deus: quem vita fidelis
iam per quingentos immunem criminis annos
duxerat, & sancta degentem in lege probarat.*

sed haec supplementa non ex codice profecta, sed in Gagnei hortulo nata esse ostenditur et nominis Noë mensura, in quo syllaba prior semper ab hoc producitur, corripitur a Uictore, et uerbis *quem uita fidelis . . . duxerat*, quae ab usu dicendi Uictoris atque adeo omnium scriptorum Latinorum abhorrent. quamquam igitur Gagneius sagaciter intellexit librarium ab uoce *figuram*, quam ille recte restituit, ad *fidelis* aberrauisse, tamen nihil inest in ceteris, quod ad codicem ipsum referendum esse uideatur. alter locus legitur in Paulini epigrammate, dico uersum 94:

nec nos Riphæi prosterneret omnia bellum.

quo loco Gagneius haec exhibit:

*nec nos Riphæi prosterneret arcus Alani
nec seruile etiam subuerteret omnia bellum.*

concedo equidem haec non male excogitata esse; nam re uera eo tempore Bacaudarum bellum exarserat.¹⁾ attamen num ex codice fluxerint, magno opere dubito. nolim inquirere, num id bellum recte seruile dicatur: sed patet complementum illud cum eis, quae proxime secuntur: *et qui nunc nostra grassantur
clade superbi*, non conuenire. adde quod in Lugdunensi sine dubio post u. 95 eadem, quae in Turonensi, fuit lacuna, quam

¹⁾ Zos. VI, 2 (Wietersheim, Gesch. der Völkerwanderung² I, 161).

ne animaduertit quidem Gagneius. ceterum qui Saluianum legerat
(de g. d. V, 24 sqq.) facile talia potuit comminisci. ueniamus ad
tertium locum II, 43, quo Gagneius scripturam codicis

quae mihi labe mali felix dum uita maneret

ita correxisse sibi uisus est, ut scriberet:

*quem mihi labe mali infensum atque audacibus ausis
constitui, foelix olim dum uita maneret.*

nam Gagneium haec finxisse et synaloephis in priore uersu
cumulatis, quibus iste in uersibus aut immutatis aut illatis sae-
piissime usus est, et prauo dicendi genere et uerbo *olim* post
felix inserto edocemur. ego *quae* in *uae* mutato serripsi *uae*
mihi labe mali! de lacuna certe hoc loco cogitandum esse
non uidetur. ceteros locos, quos non integros ad nos peruenisse
certum est, ueluti II, 404, III, 9. 91. 658, aut de quorum integritate
dubitare possis, ueluti I, 507, aut omisit Gagneius aut ad libidinem
refinxit aut intactos reliquit. *quae* cum ita sint, nihil quod libri
fide innitatur nos ex hac editione lucrari posse statuo et bonas,
quae in ea leguntur, scripturas omnes Gagneyi coniecturas ha-
bendas esse, qui plerunque uitia leuiora, interdum etiam gra-
uiora emendando sustulit. quamquam de Uictoris carmine in
uniuersum melius promerusse puto Morelium aut eum, cuius
opera ille usus est in editione adornanda.

Cum igitur omnibus locis, quos non ad arbitrium suum
refinxit Gagneius, summa inter Lugdunensem et Turonensem
intercedat similitudo, nonne quodam modo suspicio oritur
Gagneium, qui sine dubio ementitus sit miseram codicis sui
condicionem, hoc quoque struxisse mendacium, ut libro Turo-
nensi usus, ne fraud sua pateficeret, fabulam de libro Lugdu-
nensi confingeret? certe tutius agemus, si scripturam consti-
tuendam ex puro et limpido, qui est in Turonensi, fonte
hauriemus, ne Gagneium seenti ad aquas palustres adducamur.¹⁾

¹⁾ Ne quis me hoc neglexisse putet, addo in Catal. gen. des man. des
bibl. publ. des dep. VII, 458 inter libros manu scriptos, qui Tolosae ad-
seruantur, commemorari codicem saeculo XVIII exaratum, qui praeter
alia continet Uictorem, ex libro impresso descriptum.

Praeter hos, quos modo diximus, in Uictore emendando elaborarunt duo Angli, quorum symbolae nobis seruatae sunt in exemplari editionis Morelianæ, quod est in bybliotheca Bodleiana hac nota insignitum: Auct. S. V. 30. in huius igitur margine duæ manus saeculi XVI, quas siglis B et B² significauit, altera atramento nigro, graphio altera coniecturas adpinxerunt. quarum quamquam haud paucas male excogitatas esse dicas, aliae tamen bonae sunt aut certe dignae, quae commemoarentur. has igitur aut in scriptoris uerba recepi aut adnotationibus inserui. usi autem sunt uiri illi in Moreliana emendanda Gagnei editione ac satis multas ex hac enotauerunt scripturas. ceterum idem uidetur esse liber Bodleianus atque ille, cuius mentionem fecit Bernardus in cat. libr. mss. Angliae et Hiberniae: Bibl. E. Bernardi: Libri lat. cum uet. exempl. collati N. 177 (7523) 'Marius Uictor in Genesim'. librum a Bernardo commemoratum quaerentem me R. Ellis per litteras certiorem fecit de hoc exemplari, quod postea liberalissime mihi commodauit E. B. Nicholson, bybliothecae Bodleianæ praefectus.

Post Gagneium et Morelium Uictoris poema et Paulini epigramma primus edidit G. Fabricius (Poet. uet. eccl. opp. Christ. Basileae MDLXIIII p. 307 sqq.) ex recensione Gagnei. quam eum secutum esse eo magis mireris, quod Morelianam nouerat, ex qua in plagulis ut uidetur corrigendis scripturas aliquot raptim intulit. nihil igitur ille curauit, nisi ut liber quam citissime typis exsribetur; nam si Gagnei et Morelii præfationes legisset, aliam certe in hoc carmine edendo rationem iniisset. merito igitur reprehensus est a uiris quibusdam doctis, in primis a Chr. Daumio (in editione Paulini Petricordiae p. 320). sed ut intellegatur, quo modo Morelii editione usus sit, iam adponam scripturas ex ea receptas: Pr. 107¹⁾ (104) *teneros . .*

¹⁾ Numeri sunt editionis Gagneianæ, quam, cum is liber rarissimus sit, in hoc volumine p. 437 sqq. typis exscribendam curauimus ita, ut simul huius recensionis ratio haberetur. itaque quam accuratissime litteris obliquis ea quae Gagneius immutauit significantur, stellulis adprietis uersus ab eo ita inserti, ut numerus augeretur; contra uersus ab eo omissos infra habes indicatos.

animos, I, 5 *simul*, 441 sq. (458) *cui te . . . nec*, II, 92 (94) *excusso senio*, 319 (418) *sensum ipse animumque*, 446 (547) *depositos hominum*, 448 (549) *animas . . . perituras*, III, 57 adiecit u. 59 M. *ignis plus habeat r. et i. m. i.*, 173 (221) *spargenda est quippe*, 256 (304) *intestabile*, 291 (339) *benedicte*, 311 (357) *Bethelem*, 339 (382) *quem*, 371 (414) *ut colat*, 402 (445) *sternentesque*, qua re id quod supra dixi, Fabricium has scripturas raptim intulisse, uel maxime confirmatur, 458 (500) *torua*, 532 (583) *bis ternos clauderet*, 612 (669) *pararet*, 680 (737) *exhalat*, 718 (771) *ac mixto.*¹⁾ praeterea paucis locis inceptas recepit coniecturas, ueluti I, 37 (41) *mouit*, nisi forte id typographi errori tribuendum est, 486 (505) *tum pariens*, II, 374 (477) *praesentit.*²⁾ qui eum secuti sunt editores, quos enumerare superuacaneum esse existimo, nihil aliud quam editionem Fabricianam repetierunt aliquot operarum uitiis correctis, pluribus illatis.³⁾

Iam res eo deducta esse uidetur, ut de Claudio Mario Uictore eiusque carmine quae ad rem faciant breuiter exponamus. qua in re progrediendum nobis est ab eis, quae Gennadius de uir. ill. c. LXI H. tradidit:⁴⁾ *Uictorius* (codex Corbeiensis [Paris. lat. 12161, saec. VII] *Uictorius*), rhetor Massiliensis, ad filii sui Aetherii personam commentatus est (Corb. *commentatur*, i. e. *commentatus*, omissio est) in Genesim, id est a principio libri usque ad obitum patriarchae Abrahae [et] tres uersu (Corb. id quod mox docebo recte *quattuor uersu*) edidit libros, christiano quidem et pio sensu, sed utpote saeculari litteratura

¹⁾ Quamquam quasdam harum scripturarum, ueluti *pararet*, *exhalat* Fabricius etiam Morelianu non inspecta ipse potuit reponere.

²⁾ Simili modo in eis, quae a Gagno profecta sunt, quaedam inepite mutauit, uelut III, 248 *distractio*, 254 *rexit*.

³⁾ Quae a Teuffelio et Huebnero commemoratur H. Stephani editio Parisiis a. MDLXV in lucem emissā, eam frusta quaesiui in Maittarii et Renouardi libris. atque idem mihi eueniit complures bybliotheas perseruant. quam ob rem errorem subesse existimo, cum praeſertim apud Teuffelium et Huebnerum ne mentio quidem facta sit editionis Morelianae.

⁴⁾ Nullius usus sunt quae Ado episcopus Uienensis in chronicō (Bibl. patr. Lugd. 1677, vol. XVI, 796 G), Honorius Augustodunensis de script. eccl. 143 referunt, utpote ex Gennadio excerpta.

occupatus homo et nullius magisterio in diuinis scripturis exercitatus, leuioris ponderis sententiam figurauit. moritur Theodosio et Ualentiniano regnantibus.¹⁾ haec igitur Gennadius, qui num hunc, de quo agitur, Uictorem significauerit, inter homines doctos disceptatur. sed uide quaeso subscriptionem libri alterius et tertii in Parisiensi. nonne ibi Uictor diserte Uictorius nominatur? adde quod in libri tertii subscriptione legitur *expl. Alitias liber IIII.* nihil igitur Gennadius, etsi ex eadem qua Uictor urbe oriundus erat uel certe in eadem qua ille urbe domicilium habebat,²⁾ de huius uita fando compererat, sed tantum carmen ab eo compositum legit, ex cuius inscriptione intellexit eum rhetorem Massiliae fuisse. atque in codice, quo utebatur, eodem modo quo in Parisensi in subscriptionibus libri secundi et tertii poetae nomen mendose scriptum erat et in subscriptione tertii quattuor, non tres libri numerabantur. quem errorem inde natum esse suspicor, quod librarius Preicationem tamquam solidum librum ceteris in computando adiunxit. qua re iam sententia eundem a Gennadio hominem designari proxime ad ueritatem accedere uidetur. ac nonne Uictor, quem se ipsum oratorem Massiliensem dixisse testatur Parisiensis, a Gennadio uocatur rhetor Massiliensis? non huius de Uictore eiusque carmine iudicium in eum, de quo agitur, librum quam maxime ualet? etenim qui hoc carmen composuit non talem, qualem solent presbyteri ut rerum diuinarum interpretes, prae se fert grauitatem, sed potius eo, quo decebat hominem laicum, utitur sermone. neque, id quod moris erat sacrorum antistibus, saepius ex libris diuinis uerba aut adfert aut significat, quod nisi fallor quattuor tantum fecit locis in indice a me commemoratis. denique non presse libri,

¹⁾ Nihil fere proficimus ex Uindobonensi lat. 16, saec. VIII, f. 16^a. nam quamquam recte praebet *aetherii* (*etherii* cett.), *commentatus* (om. *est*), tamen in eo legitur *Uictorinus* et desunt uerba '*libri usque ad obitum patriarchae Abrahae tres.*'

²⁾ In e. 99 se presbyterum Massiliae esse dicit. atque in inscriptione et subscriptione libri in codice Veronensi 22 saeculi VIII haec leguntur: *Gennadi presbyteri Massiliensis* (cf. Reifferscheid Bibl. patr. lat. Ital. I, 91).

quem interpretandum sibi proposuit, sequitur uestigia, sed exspatiatur nonnumquam narrationemque longioribus digressiōibus distinguit atque exornat.¹⁾ quae cum ita sint, quod de eo fecit Gennadius iudicium quodam modo explicatur. at, dices, non ad obitum Abrahae perductum est carmen, cum in libro tertio ultimo Sodomae excidium describatur. quam ob rem fortasse Ebertii²⁾ probanda esse uideatur sententia suspicantis librum quartum, quo res usque ad Abrahae mortem gestae narrabantur, intercidisse. sed huic aduersatur libri tertii subscriptio supra commemorata, nisi forte putas in ea illud IIII. ex inscriptione libri, qui sequebatur, natum esse. quae conjectura mihi minime probatur. itaque statuere malim Gennadium rem in uniuersum tantum significauisse et, quamquam rectius dicere debuit 'usque ad res post Sodomae excidium gestas', tamen, ut breuitati consuleret, cum longe maiorem uitae Abrahae partem enarratam esse uidisset, rem ita definire maluisse, ut scriberet 'usque ad obitum patriarchae Abrahae'. quod ut mecum probes, memineris quaeso, quanta fuerit omnino in Gennadio socordia ac neglegentia. restat ut dicamus de uerbis 'ad filii sui Aetherii personam commentatus'. quae mihi ita explicanda esse uidentur, ut statuamus Uictorem carmini suo praefatiunculam prosa oratione conscriptam, qua Aetherium adlocutus est, praefixisse, nobis temporum iniuria ereptam.³⁾ sic prologus ille uitae S. Martini a Paulino Petricordiae conscriptae uno solo libro (R) nobis seruatus est, intercidit in ceteris.

De tempore, quo Uictor uixit, nihil aliud refert Gennadius nisi mortuum eum esse Theodosio et Ualentiniano regnantibus. iam cum Ualentianus III imperator renuntiatus sit a. CCCXXV, Theodosius II obierit a. CCCCL, patet annos his terminis inclusos designari. neque ullum, quo tempus accuratius definiatur,

¹⁾ Cf. A. Ebert, Allg. Gesch. der Lit. des Mittelalters I, 354 sq.

²⁾ Cf. p. 354 adn.

³⁾ Cum talis praefatiuncula olim extitisse uideatur et in Parisiensi prooemio inscriptum sit *Incipit praefatio uel precatio ad dominum*, hoc potius quam illud uerbum malui praefigere.

ex carmine ipso peti potest indicium, nisi quod III, 192 mos Alanorum commemoratur homines manibus inferias mactandi. unde nihil fere ad temporum rationes constituendas colligi potest. nam etiam post Alanorum cum Uandalis Suebisque in Hispaniam profectionem (a. CCCCVIII) in Gallia gentes quaedam eorum remanserant.¹⁾ tamen ueri simile est Uictorem non multo post a. CCCCXXV supremum diem obiisse et, quo minus opus institutum conficeret, morte impeditum esse. etenim quin totum Genesis librum carmine illustrare uoluerit, si ea legeris, quae ipse dixit Prec. 106 sqq., certe non dubitabis. ac fortasse Uergilii Aeneidem Statique Thebaidem imitaturus et ipse duodecim libris Genesim explicare in animo habuit, quibus res inde a capite XX usque ad ultimum narratae satis largam materiam praebebant. neque obscurum est, quod in carmine condendo secutus sit consilium. ex eis enim, quae ipse dicit Pr. 104 sq., elucet scriptum id esse puerorum in usum, ut in scholis aut substitueretur in poetarum ethnicorum locum aut saltem simul cum eis legeretur. qua in re Uictor in primis suaे scholae consulere uoluisse uidetur. quam autem confecerat partem, quartam si recte conieci totius operis, id quod præfatiuncula ad Aetherium scripta confirmatur, ipse in lucem emisit.

Quod si Gennadius dicit eum saeculari litteratura occupatum fuisse, sine dubio oratoris munus, quo Uictor Massiliae fungebatur, significare uoluit. sed Uictorem, quamquam hominum christianorum morem secutus raro tantum res antiquas respexit, haud exiguum scriptoribus ethniciis legendis operam impendisse uel paucis, qui hue faciunt, locis egregie confirmatur. sic quae III, 131. 153. 158 narrat de Pyrrhi gemma, Galbae Fortuna, de canibus Aethiopum regibus ex Plinio uel Solino, Suetonio, Aeliano hausit, quae III, 204 sqq. de oraculo Delphico refert, ex Lucano V, 82 sqq. in eis, quae I, 347 sqq. leguntur de animalibus diuersis facultatibus ac uirtutibus a deo instructis, fortasse locum quendam, quo de Prometheo agebatur, ante

---

¹⁾ Cf. Olympiodorum apud Photium Bibl. 58b, 20 (Wietersheim l. c. 164. 169) et Paulini Euch. 351. 377. 383. 396.

oculos habuit.¹⁾ iam ueniamus ad poetas antiquos, quos singulis locis imitatus est, recensendos. in quibus, id quod facile intellegitur, primum locum obtinet Uergilius. cuius ex carminibus Uictor permultos orationis suae colores, imagines, locutiones, in primis uersuum exitus deprompsit, quibus tamquam luminibus poema suum exornaret. prae ceteris autem duo sunt memorabiles loci, quibus Uergilii non singula uerba, sed ut ita dicam capita quaedam respexit, dieo descriptionem paradisi I, 227 sqq. et narrationem de nocturno impetu, quem Abraham in hostes facit, III, 431 sqq. quibus locis uersus Georg. II, 109 sqq. et Aen. VIII, 314 sqq. eius menti obuersatos esse adparet. quod deum plane ut Uergilius et Ouidius adpellat patrem omnipotentem et rectorem Olympi saepiusque caelum Olympi nomine significat, id ei commune est cum aliis poetis christianis. sed I, 471 sqq., quo loco deum de sontibus iudicium facientem inducit, ut maiestatem diuinam celebraret, non dubitauit a Uergilio et Oudio, qui Homeri exemplum securi sunt, colores mutuari ac III, 520 sqq., quo ante Abrahae sopiti animum saecula uentura deo auctore uersata esse narrat, non immemor fuisse uidetur Anchisae apud Uergilium Aen. VI, 756 sq. Aeneae fata futura aperientis. praeter Uergilium Lucretium studiose lectitauit. cuius rei insigne documentum est illa pulchra sane de metallis hominibus oblatis digressio II, 90 sqq., quam ut poemati suo intexeret sine dubio permotus est Lucretii loco celeberrimo V, 1241 sqq.²⁾ sed aliis etiam locis

¹⁾ Cf. Plat. Prot. 320 E. Uictorem utpote ciuem Massiliensem linguam litterasque Graecas cognouisse per se apertum est. atque extant in eius carmine quaedam, quae Graecum sermonem redolent, veluti illud *tibi criminis plectent* ($\pi\lambda\epsilon\xi\omega\sigma\tau$) II, 242, latino sermoni conuenit *nectent*, deinde *lacunas* III, 312, quod eodem modo quo Graecum $\lambda\alpha\gamma\circ\omega\alpha\varsigma$ dictum esse uidetur.

²⁾ Hunc locum indicauit A. Bourgoin in libello, cui inscripsit 'De Claudio Mario Victore rhetore christiano quinti saeculi' Parisis a. MDCCCLXXXIII in lucem emisso p. 68. sed hic unicus est fructus, quem ex opuseculo illo percepit. ceterum Uictor in hac digressione iam primos homines metallorum usum cognouisse refert, nihil eurans ea, quae Gen. 4, 22 de Tubalcaino narrantur, cuius ne mentionem quidem fecit.

colores locutionesque ex illius carmine desumpsit, quae in indicibus enumeraui magna ex parte a G. Brandesio mihi indicata. tertius, quem in primis ante oculos mentemque habuisse uidetur, est Ouidius, cuius Metamorphoseon libros praecipue in usum uocauit. pauciora sunt Horatii, Lucani, Statii lectioonis uestigia. ex Iuuenale (X, 174) sumpsit III, 194 notissimum illud *Graecia mendax*, quod in proverbiū abiisse ueri simile est. Ausonii unum locum profero a Brandesio significatum, sed satis memorabilem, dieo Mos. 362 cl. Al. II, 264. incerta res est de Ualerio Flacco, quamquam qui apud hunc legitur uersus I, 48 maiore ex parte conspirat cum Al. III, 438.¹⁾

Philosophiae, quatenus tum decebat hominem christianum, Uictorem studium aliquod impendisse cognoscitur ex Precatione et libri primi prooemio et eis locis, quibus in philosophos doctrinae sacrae dogmata in dubium uocandi cupidos acriter inuehitur. his adde u. II, 51 *clausis terreni carceris antro* (cf. Luc. VI, 722, Cic. Rep. VI, 14, Tusc. I, 30, 74), u. 182, quo loco mundus maior et minor (*χέριος μείζων καὶ μείων*) inter se opponuntur,²⁾ u. 190 *septemplicis axis* (cf. Iuu. Euang. I,

¹⁾ Minoris momenti atque incertae sunt hae in singulis fere uerbis congruentiae, quas tamen, ne quid deesse uideatur, hoc loco congestas proponam: Luer. I, 59 *semina rerum*: Al. I, 2. 54, cf. Ouid. Met. I, 9; I, 679 *corpora rerum*: II, 186; Uerg. Aen. I, 62 *foedere certo*: III, 373; I, 142 *tumida aequora*: I, 128; I, 587 *aethera apertum*: II, 464; III, 20 *coeptorum operum*: II, 426; III, 60 *exceedere terra*: II, 296; III, 117 *tertia lux*: I, 85; V, 818 *effundit habenas*: III, 418; VII, 725 sq. *uertunt . . . rastris*: II, 208; VIII, 199 *magna . . . mole*: II, 476; VIII, 596 *ungula campum*: III, 417 sq.; VIII, 628 sq. *futurae stirpis*: III, 484; XI, 237 *maximus aevo*: II, 207; XI, 726 *summo . . . Olympo*: I, 58; Ouid. Met. I, 138 *uiscera terrae*: I, 215; II, 55 *puerilibus annis*: Pr. 105; II, 60 (VIII, 500) *rector Olympi*: I, 158, cf. Luc. II, 4; XV, 67 *primordia mundi*: Pr. 107, II, 1; XV, 626 *dira lues*: III, 316; Luc. VII, 552 *mens fuge*: I, 78; Iuu. VI, 299 *turpi . . . luxu*: III, 426. alios locos in indice singulis uerbis adscriptos inuenies. ceterum hoc loco breuiter adnotabo Uictorem locutiones iam ante a se adhibitas hic illic repetiisse, ueluti Pr. 90 *uitaeque perenni*: I, 836; Pr. 101 *numine prono*: II, 322; I, 158 *rector Olympi*: II, 546; II, 388 *abolere nocentes*: III, 640; III, 77 *fons et origo tui*: III, 320; III, 589 *prostratus adorat*: III, 647, 686, al.

²⁾ Fluxit haec distinctio ex usu uerbi mundi, quo scriptores Latini eodem modo quo Graeci uerbo *ζόσμος* terram significabant.

356 M.), quo adtributo Pythagoreorum de sphaeris doctrina significatur, uu. 194 sq. *quod si quae primum agnoscere credit, quisque recognoscit*, qua sententia nobis illud τὸ μανθάνειν ἀνάμνησιν οὐλον εἴναι (cf. Cic. de sen. 21, 78) in memoriam reuocatur, alia. atque iuris quoque eum notitiam aliquam habuisse ostenditur uerborum quorundam usu huius disciplinae priorum ueluti uerbi reformandi III, 463,¹⁾ addicendi III, 308, II, 508. denique hoc loco breuiter tangam pulcherrimam illam comparationem II, 265 sq., qua demonstratur Uictorem, etsi eum naturae rerum inuestigatorem dicere non possumus, tamen Lucretii sine dubio lectione adductum in rebus naturalibus obseruandis studium collocauisse. contra in singulis terris denotandis nequaquam ea qua decebat usus est diligentia. sic III, 167 Nembrodum Babylonis praeditum aulae Persarum animos cepisse refert; adde I, 300, quo Euphrates Persidis agros irrigare dicitur, quamquam similia etiam apud optimos poetas inueniuntur; cf. Prop. III, 11, 21, Luc. VI, 449. confusa quoque sunt atque ex parte falsa, quae de Euphratis Tigridisque meatus narrantur I, 288 sqq. quantum autem detorserit regionum uel oppidorum in scriptura sancta commemoratorum nomina ut intellegatur, unum sufficiet locum proferre, III, 456, quo hostes formidine instante ad Chobarrenos usque agros (Gen. 14, 15 'usque Hoba') fugisse dicit.

Ex poetarum christianorum libris imitatus est Uictor multis locis carminis, quod ad Cyprianum quendam ab Thascio Caecilio Cypriano diuersum referendum esse nuper demum intellectum est, eam partem, qua Genesis explicatur. ex hoc igitur carmine colores desumpsit, locutiones; uersum exitus uel initia. in primis memorabilia sunt, quae apud utrumque de Sara. Sarra uocata et de quercu illa ad Mambram (cf. Cypr. 529. 416: Al. III, 606 sq. 411) leguntur. adde quod oratio a deo ante diluum in terram immisum habita in utroque libro etsi non singulis uersibus, tamen sententiis et coloribus congruit (cf. Cypr. 243 sqq.: Al. II, 385 sqq.). id tamen discrimen

¹⁾ Quamquam hoc uerbum reddendi sensu apud alios etiam scriptores legitur, ueluti apud Paulinum Petricordiae de uita S. Mart. VI, 247.

intercedit inter Cypriani carmen et Alethiam, quod ille accusatius Moysis uestigia secutus est, Uictor uero ceteris neglectis eas tantum res, quae poemati conuenire uidebantur, recepit neque semper eum, qui est in Genesi, ordinem in narrando seruauit.¹⁾ sic ut unum tantum exemplum proferam, eas partes, quibus familiarum propagines singulis nominibus propositis ordine enumerantur, aut omisit aut ita circumcidit, ut nisi duo uel tria nomina non adferret. contra haec diligentius expressa sunt a Cypriano. probe enim intellexerat Uictor, quam absurdum esset talia nomina, quae horridum Romanis ac pueris etiam ridiculum sonarent, cumulare. atque eadem de causa, quod puerorum in usum hoc carmen composuerat, omisit ea, quae Gen. 19, 31 sqq. de Lothii filiabus narrantur, etsi mentionem fecit turpis libidinis Sodomitarum, ita tamen, ut excusaret sese, quod talia proderet (III, 695 sqq.). ceterum dum breuior esse laborabat, factum est, ut interdum obscurior fieret. ueluti quod II, 498 dicit nigrum speculatorum ab arca missum esse is demum intellegebat, qui ex Moysis libro rescierit de coruo sermonem esse. ac nimia breuitate laborat de Melchisedeche sacerdote narratio III, 464 sqq., quo loco debebat Uictor diserte panis et uini ab illo oblati mentionem facere. quamquam talia excusanda sunt eo, quod pueros scripturam sanctam edidicisse persuasum habebat. contra haud pauca de suis addidit, quae ad res singulas explicandas requiri uidebantur. in quibus uel maxime id memorabile est, quod ad Caini culpam illustrandam protulit II, 221 sqq. nec minus commemoratione digna sunt, quae paulo post (314 sqq.) leguntur de Syro Caino orto. quamquam num genuina sit scriptura *Syrum*, uel maxime dubitari potest. fortasse aliud latet nomen proprium atque ingeniosa est Petschenigii coniectura *serum* commendantis. ceterum etsi sumimus Lamechum (Gen. 4, 23 sq.) significari, tamen hic locus obscurissimus est neque quisquam

¹⁾ Cf. quae ipse dicit I, 144 sqq.:

*Hinc iam fas mihi sit quaedam praestringere, quaedam
sollicito trepidum penitus transmittere cursu,
mutata quaedam serie transmissa referre.*

Lamechum occisum esse aut timore exanimatum periisse testis est nisi Uictor.¹⁾ in primis autem id egit, ut longioribus digressionibus, quibus liberius exspatiandi campum nanctus quae in ipso esset facultas poetica ostenderet, legentium animos adliceret atque teneret (I, 405 sqq., II, 90 sqq., III, 109 sqq.).²⁾ atque his carminis sui partibus, in quibus altius adsurgit et quasi impetu diuino calescit, se re uera ingenio non mediocri ornatum ac poetae nomine non indignum esse comprobauit.

Ceteros autem poetas christianos, qui ante eum uel simul cum eo uixerunt, quin legerit Uictor, quamquam non dubito, tamen expressisse eum illos imitando nullis, quae quidem pro certis haberi possunt, indiciis confirmatur. nam eius modi locos, quales sunt Iuuenci Euang. I, 356 M. *caeli septemplicis*: Al. II, 190; II, 48 *rabidum . . furorem*, quo loco Marold male *rapidum* scripsit: III, 293; II, 215 *caeli . . ab aula*: Pr. 96; II, 226 *uitae . . perenni*: Pr. 90; III, 184 *praemia seruans*: I, 319; III, 262 *labe malorum*: II, 43; III, 465 *genitalibus aruis*: II, 7; III, 479 *lucisque repertor*: Pr. 20;³⁾ Prudentii Apoth. 937 *culparum adspergine*: III, 77; Ham. 78 *et tribus una subest mixtim substantia rebus*: I, 7; Per. II, 363 *legifer*: Pr. 106; XI, 218 *maiestate potens*: I, 9 atque adeo Cath. V, 118 sq. *cinnama spirant*: I, 236, cuius loci maior est similitudo, Paulin. Nol. XX, 271 *et virtute potens*: I, 40, quamquam hi loci plus minusue concinunt, tamen, donec grauiora accendant argumenta, nihil quod certum sit efficitur.

In uersibus pangendis, si caesuras clausulas synaloephas ceteraque spectas, ita uersatus est Uictor, ut ei artem elegantiamque defuisse non possis contendere. qua de re uide quae in indice rei metricae exposui. haec cum ita sint, mirandum profecto est eum, doctum ut ea aetate hominem rhetoremque, cuius erat pueros instituere et ne similes committerent errores monere errantesque castigare, locis aliquot turpiter leges metricas

¹⁾ Alios locos congessit Ebert l. c. p. 354.

²⁾ Cf. Ebertum l. c. p. 355.

³⁾ Similius est, quod (Tertull.) C. IIII, 2, 2 legitur *profundae lucis origo*.

uiolasse. quod si ipse in Precatione 119 sqq., si qua eius modi uitia commisisset, ueniam petiit his uerbis:

*quodsi lege metri quicquam peccauerit ordo,
peccarit sermo inproprius sensusque uacillans —
incauto passim liceat decurrere uersu —,
ne fidei hinc ullum subeat mensura periculum,*

ad hanc rem explicandam nihil aliud proferre possum nisi quod paulo festinantius eum hos libros conscripsisse atque in publicum edidisse suspicor. sed quo facilius intellegatur, quibus rebus Uictor ab optimorum poetarum usu recedat, quamquam haec omnia in indice rei metricae secundum singula genera disposita enumeraui, tamen accuratius de eis disputandum esse uidetur. primum igitur quod syllabas breues uocalibus terminatas in arsi produxit I, 181; III, 658. 670, non magni facio; nam talia quale est *arcana* apud alios quoque eius aetatis scriptores leguntur. ac *dira qua*, si quidem sana est haec scripture, et *claraque* excusantur natura uocalis *u*, quae tamquam consonans pronuntiabantur, cuius usus multa in indice congesta habes exempla. neque notabo *Aponus* III, 736; *Syrus* II, 315 autem plus quam suspectum esse supra diximus. at foeda sunt *uīrescere* I, 91, quod coniendo extirpari non potest, II, 287 *pārentibus*, quo loco, si *se neue* scribis, anaphora tollitur. de *mīseriis* I, 518 dubitari potest; certe Petschenig *labori*, *uiue ministeriis* restitutum esse uolt; uersus I, 111 aperte corruptus est; III, 762 fortasse *iam graditur* scribendum. ueniamus ad syllabas longas in uerbis ultimis correptas. qua in re talia qualia sunt aduerbiū *unā*, *quadragintā*, aduerbiū *unicē*, *carō*, *nemō*, *ergō* similiaque in indice enumerata non notabo; nam haec meliorum poetarum christianorum, partim etiam antiquorum usu defenduntur (cf. Mueller p. 338 sqq.)¹⁾. atque adeo illud *utī* III, 192 eodem modo excusare licet. sed pessima sunt *primā* III, 436, *dissimulatā* III, 712, quae uitia quin scriptori

¹⁾ Idem ualet de uocabulis *herēs*, *tellūs*, *nefās*, cf. Mueller p. 342. neque *Thārīn* III, 321 prorsus carebit excusatione, si ea respexeris, quae a Muellero l. c. de syllabis *as*, *os*, *on* correptis exponuntur.

ipsi tribuenda sint, dubium non est. denique non tam grauiter reprehendam *idem* (ό αὐτός) Pr. 9 et *obēdīre* I, 341 quam II, 107 *flōret*, I, 382 *recēpisse*, quod si mutaueris cum Morelio in *cepisse*, uis huius loci haud leuiter infringitur.¹⁾ memorabilis quoque est synaloepha *fidei hinc* Pr. 122, quam uitare potuit Uictor, si genetui forma 'fide' uti maluisset. sex igitur fere habemus locos certis uitiis iisque grauissimis inquinatos, quibus quominus corrigendo consulamus, eis, quae poeta ipse dicit, impedimur.

Alethiam neque apud multos laudem consecutam neque studiose lectitatam esse inde colligitur, quod praeter Gennarium nemo eius mentionem fecit. atque is quamquam communis si non patriae, at domicilii uinculo cum Uictore coniunctus ita de hoc carmine statuit, ut potius uituperaret id quam laudaret. qui autem postea uixerunt poetae, num omnino et quatenus respexerint Alethiam, haud facile diiudices. recte intellexit Brandes Precationis locos aliquot imitatum esse Paulinum Pellaicum (cf. p. 334). qua in re memorabilis est ante omnes Euch. 107 *per lubrica tempora uitae*: Pr. 80; accedunt Euch. 55: Pr. 105; 132: 89; 366: 16; 519: 101. quae uero ex Sedulio proferri possunt imitationis exempla satis tenuia, ueluti Pasch. Carm. I, 122 sq. *in statuam . . salis . . conuersa*: Al. III, 757; II, 38 *rerumque creator*: II, 42; II, 189 *prostratus adores*: III, 589, non eam uim habent, ut nobis persuadeatur. alia res est in Alcimo Auito. quem si quis forte multis locis Alethiam ante oculos habuisse putauerit,²⁾ id eo explicatur, quod Gagneius in interpolando eo potissimum usus est scriptore.³⁾ sunt tamen profecto quaedam, quae congruere uideantur, ueluti III, 158 *fida satis*: Al. I, 515; IIII, 121

¹⁾ Quod legitur I, 404 *dūcens* diu oblocutus tandem concessi Petschenigio corruptum esse atque eo auctore *docens* restitui. sed si uera esset illa scriptura, mendum remoueri posset uerbis sic transpositis *ducens per cuncta*.

²⁾ Cf. ea quae disputauit M. Manitius Eph. gymn. Austr. XXXVII, 245 sqq.

³⁾ Sic quoque Tertulliani et Dracontii carmina in usum suum conuertit. conferas uelim Tert. I, 9, 54 *caelesti . . in aula*: I, 170 *G*; I, 2, 8: *sperans se posse latere*: I, 436; Drac. I, 463 sq. *uenenum inuidiae*: II, 184; II, 397: *impia gens hominum*: II, 272; II, 586 (628) *crescentibus annis*: II, 254.

*discordia linguae: III, 260; 297 spoliatae robore: II, 423; 565 petit aëra pinnis: II, 524; 602 sq. uultus . . contineant elementa suos: III, 30; 607 sqq. ducite securum . . aeuum . . fecundo semine prolem spargite: III, 27 sq. paulo plures etiam iique aptiores ad persuadendum in Dracontii carmine de deo leguntur loci conspirantes, ueluti I, 175 tot permiscentur odores: Al. I, 246; I, 197 uer ibi perpetuum communes temperat auras: I, 228; I, 377 sq. nam posset et illam puluere de simili princeps formare puellam: I, 374; I, 381 sq. subducitur . . costa: I, 363; I, 461 pectore uipereo . . uenenum: I, 419; II, 365 gigantum moles: II, 364; II, 413 sq. caespite cocto pinguis . . glaeba soluta: II, 166; II, 531 numquam satiabilis: II, 475.*¹⁾ sed utut est, id certe constat paucos mediae aetatis homines id carmen cognouisse neque saepius eis temporibus illud descriptum esse, cum unus tantum uel, si Gagnoio fidem habere uis, duo libri ad nostram memoriam peruererint.

Sed iam quam rationem secutus sim in hac editione adornanda, exponendum est. cum libro Turonensi unico in recensendo fonte utamur, omnes eius scripturas etiam leuissimas in commentario proposui singulis manibus diligenter distinctis. in textu constituendo scripturas traditas quantum fieri poterat tueri atque explicare studui, cuius explicationis quam breuissime rationem dedi in indice. locos sine dubio corruptos emendando restituere conatus sum. qua in re adiutores mihi extiterunt M. Petschenig et G. Brandes. atque alter iam ante annos aliquot coniecturas de locis quibusdam mecum communicauerat; nunc plagulis perlustratis denuo non paucas easque egregias contribuit emendationes. alter itidem dum plagulas percurrit, non solum uersus quosdam recte constituit, sed etiam multos similes poetarum antiquorum, in primis Uergilii atque Ouidii locos indicauit. his igitur iam grates debitas persoluo, simulque E. Haulero, cuius operam in libro Parisiensi iterum excutiendo

¹⁾ Cf. Rusticus Helpidius de Christi benef. 6 *conseruant elementa uices:* Al. III, 30; Paul. Petr. II, 317: *uix mente recepta:* Al. III, 711. ex Corippo enotauit Manitius (Eph. gymn. Austr. XXXVII, 100) Iohann. IIII, 558 *latos . . densissima campos:* Al. III, 65.

collocatam iam supra laudaui, M. Manitio, uiro in poetarum Latinorum lectione studiosissime uersato, qui adhibita, quae ei sola praesto erat, editione Migneana, ex poetis illis et antiquis et recentioribus permultos locos, qui cum Uictoris uerbis congruere uidebantur, in usum meum enotauit,¹⁾ denique G. Laubmanno, bybliothecae Monacensis praefecto, et H. Tillmanno, eiusdem bybliothecae custodi, qui me libris consultis subministratisque liberalissime adiuuerunt.

---

¹⁾ His copiis ita usus sum, ut eos locos, qui mihi apte comparari posse uidebantur, coniuentes cum eis, quos Brandes indagauerat quosque ipse reppereram, aut uerbis ipsis adicerem aut in hoc prooemio proponerem aut denique in indice suis locis adscriberem.

CONSPECTUS NOTARUM.

Scripturae, quibus nota adiecta non est, sunt manus principis; ceterae manus litteris m^2 , m^3 , m^4 , m^5 significantur.

G editio Gagnei.

M editio Moreliana (eis locis, quibus et in Gagnei et in Morelii editione uera scriptura restituta est, illius tantum nomen adposui).

B et *B²* manus prior et altera in margine exemplaris editionis Morelianae, quod est in bybliotheca Bodleiana, insignitum hac nota: Auct. S. V, 30. stellula significatur unius litterae rasura.

PRECATIO.

- Summe et sancte deus, cunctae uirtutis origo,
omnipotens, quem nec subtili indagine rerum
mentibus humanis sensu comprehendere fas est
et nescire nefas; nam te ratione profunda
- 5 in tribus esse deum, sed tres sic credimus unum,
ut proprias generis species substantia reddat
indiscreta pio conseruans foedera nexu:
tu sine principio, pariter sine fine perennis
solus semper idem nullique obnoxius aeuo,
- 10 tu spatium rerum, mentis quocumque recessus
tenditur, excedis spatio neque cingeris ullo;
nec te qui capiat locus est cum rebus alumnis,
nec magis ipse locus; nec fas contingere menti,
quae sit imago tibi, quia fine coercita nullo
- 15 forma fugit sensus, uel qui uirtute beata
te ueget motus, quia totus semper ubique es:
tu mens et sacrae penitus substantia mentis,
tu ratio et plenae prudens rationis origo,
tu uirtus, uirtutis apex atque ipsa profecto
- 20 tu uita et genitor uitae lucisque profundae,

INCIPIT PREFATIO UEL PRECATIO AD DNM MARII' | UICTORIS (s eras.)
ORATORIS MAS SILIENSIS 2 suptili 3 comprehendere *G* comprehendere
4 Et (*in ras.*, fuit Me) 5 tribus* (*s in ras.*) 7 foedera *G* foedere
8 perennis *G* perennes 10 recessus 11 excedis *G* excedes 13 contingere (*post n et i parua ras.*) 14 imago (*i in ras. litt. m*) 15 sensus
(*sus in ras.*) 16 ubique (*bi in ras.*) 17 penitus (*i s. u.*)

tu lux uera, deus, tu rerum causa uigorque.
 a te principium traxit quodecumque repente
 ex nihilo emicuit tantoque auctore repletum
 uel uim mentis habet uel formam in mente recepit.
 25 te dominum natura probat seruata caducis
 partibus et iussam seriem datus ordo fatetur:
 tu dociles numeros distinguens, pondera librans,
 mensuras uarians, modulos motumque gubernans
 alternas seruare uices iugemque recursum
 30 rerum stare iubes et mentis imagine plenum
 aethere mota tibi iam saecula uoluere mundum.
 tu non contentus uno dotare creatum
 munere, quiequid id est, quod per te uenit in usus:
 et plus est aliquid factum melioraque cuncta
 35 qua sunt parte latent et per se grata placere
 interior quoque causa facit: nonnulla uigorem
 ex aliis acuere suum: contraria quaedam,
 si certent, plus pacis habent. sic omnia diues
 conditor aduersis etiam cognata elementis
 40 nectis et a toto fusis uirtutibus imples.
 et tamen haec cum sint in maiestate creandi,
 nil horum quae gignis eges mundique peracti
 et per te stabili rerum conpage manentis
 non tibi currit opus promptumque in munere nostro est.
 45 omnia posse tuum: nec in hoc tua gloria tantum est,
 quod praestanda facis bonus auctor, sed quod et ipsa
 ut possint praestare facis causasque secundas
 inuoluis primis, quod qui tua munera sentit
 munus et ipse tuum est. liquida ratione probasti,

24 recepit *G* recipit 25 natura (u.s.u.) 26 P*artibus (r eras.)
 datus *G* datis 27 Tu (T ex corr.) distinguens *G* distinguens 29 alterna-
 nasi seruare 30 stare (a ex re) iubis plenum 31 aethere *ego* Et
 dere mota (mo in ras.), nota *G* 32 creatum *M* creatam 34 fort. set
 37 acuere *M* cauere 38 fort. certant 40 imples (s ex re) 42 egis
 43 conpage (ge in ras.). manentis *G* manentes 44 promptumque
 46 p*standa (p̄ in ras.) facis (m² ex ficit) ipsa *G* ipsū 47 *Ut
 possint *G* possis secundas *M* sequendis 48 inuoluis *B* Inuolens
 49 tū (m² in ras.) est (s. u.)

50 quod tibi sola, deus, gigni qua cuncta iuberis,
 causa fuit bonitas, cum iussis uiuere primum
 spiritibus mundoque frui, quem mente gerebas,
 esse datum rebus subitis et cedere late
 in caelum terrasque simul sedemque coruseam
 55 angelico praebere gregi. quis libera corda
 arbitriumque sui largitus mente benigna,
 ut fieret uirtutis opus meritisque piorum
 hoc quoque conferres, praestando ut debitor esses.
 nec quod de primis a te regnare creatis
 60 unus, dum lucis domino uitaeque suoque
 inuidet auctori titulumque hunc appetit, auctor
 maluit esse mali mortemque inducere terris
 cum scelerum sociis celso deiectus Olymbo,
 uirtuti quicquam sacrae praescribere fas est,
 65 cui satis est fecisse bonum: nec fas erat ulli
 munus abesse dei laudisque hoc continet almae
 summa, nec ingratis uitam sensumque negasse
 ac proprium mentis per cuncta negotia regnum.
 nam quis fructus inest, genitis nisi libera mens est?
 70 libera mens prorsus nulli est, nisi fas pereundi est.
 fas hoc esse datum nisi peccans nemo probasset.
 hue addam, quod cuncta sui diuersa uicissim
 examen conlata tenent atque inde perire
 posse datum cunctis, ut uiuere dulcius esset
 75 mutuaque alterni conpar mensura pericli
 cederet ad meritum, cum iudice digna seuero
 praemia sanctorum geminaret poena malorum
 uel quod — praefata fas sit dixisse trementi

50 iuberis *G* iuberis 51 iusisis (i alt. eras.) primum*** 52 Spi-
 ritibus ***** (mundo uel mundi eras.) frui (r ex corr.) 53 cedere *ego*
 credere 55 *gregi 58 conferres (r alt. s. u.) 59 creatis (a s. u. m^2)
 61 hunc *G* unc apetit 62 terris (i ex e) 63 celso (o ex is m^2)
 66 absesse (s pr. eras.) continet (i ex e; -& alme in ras.) 68 Ac pro-
 prium . . 69 mens est in ras. litt. paulo minoribus 70 Libera . . 71 esse
 datum in mg. inf. signo ȝ. et hic et supra adscripto 72 hue *M* Hunc
 uicissem 73 Examen (x in ras.) perire (erir in ras.) 77 poena (e ex i)

pace tua, genitor — maius sit forsitan apud te
 80 non peccasse boni per lubrica tempora uitiae
 quam miseris peccasse mali. sed uiderit ista
 maiestas ut sese habeat censura futuri:
 hoc nobis satis est, quod per te nobile terrae
 inspirans rationis opus de puluere uili,
 85 ut domino ingratum talis quoque uinceret hostem,
 erexisti hominem, quem saeui fraude ueneni
 in mortis laqueos et ad impia Tartara raptum
 sanguine mox proprio, dignatus sumere corpus,
 sedibus ex Erebi cura maiore petitum
 90 restituis quam factus erat uitaeque perenni
 reddis et in caelum tecum uehis hoste subacto.
 iamiam nemo patrem temerarius arguat Adam,
 quod leue praescriptum uiolata lege resoluens
 ad letum patefecit iter. poena illa parentis
 95 prima fuit tanti, quia plus est uincere mortem
 quam nescisse mori. patria nunc laetus ab aula
 despicit aetherios axes et sidera calcat
 dispositosque uocat uentura in regna ministros,
 quos iterum formauit aquis docuitque renasci,
 100 quae totum genuit, patris sapientia uerbi.
 in quo te, deus alme, precor, qui numine prono
 das sentire animis et uerum pectora cogis
 ignaro quoque uate loqui, da nosse precanti,
 dum teneros formare animos et corda paramus
 105 ad uerum uirtutis iter puerilibus annis,

87] Uerg. Aen. VI, 543 ad impia Tartara. 96 sq.] cf. Uerg. Eel. V, 56 sq. 98] Uerg. Aen. VII, 256 generum . . in regna uocari.

79 genitor (*s. u. m²*) 80 sq. bonum . . malum *G* 82 censura (sur
 in *ras.*) futuri (*ri in ras.*) 83 te (*s. u.*) 85 talis *M* tales 90 sq.
 restituis . . reddis *G* restitues . . reddes 94 letum (*e ex o m²*) iter (*in
 ras. m²*) parentis *G* parentes 96 letus (*in ras. m²*) aula *G* aulo
 97 Despicit *B* Dispicit (*D ex Q*) 98 ministros (ini *in ras.*; *fuisse ui-
 detur magistros*) 99 formauit *G* formabit 100 In (*eras.*) Quae patris *B*
 patri, patrii *Petschenig* 101 quos (*s eras.*) 102 das sentire *G* Disentire
 uerum *M* uirum 103 precanti (*n s. u., t ex c*) 105 uerum *M* uero;
 uerae *G*

inclita legiferi quod pandunt serinia Moysis,
 quae sit origo poli uel quae primordia mundi,
 arcanamque fidem qui toto excusserit aucta
 pestis et in mores penitus descenderit error,
 110 quaque iterum redeat uerum ritusque profanos
 pellat et aeternae reseret sacra mystica uitiae.
 da simul et mentem, da congrua tempora menti,
 da studium, tanto ne desit cura labori,
 successumque bonum studii quodque omnia uota
 115 iure supercurrit ualidoque includit amictu,
 ne damnes, tantum quod tam reus audeo munus.
 criminibus cunetis, quae feci, ignosce benignus;
 et uires sensumque animis meritumque dedisti.
 quod si lege metri quicquam peccauerit ordo,
 120 peccarit sermo inapproprius sensusque uacillans —
 incauto passim liceat decurrere uersu —,
 ne fidei hinc ullum subeat mensura periculum,
 per Iesum Christum, qui filius unice tecum
 maiestate uigens pariter qua spiritus almus
 125 indeprena animis saeclorum saecula uiuit
 et regnat, sollemne tibi quod consecrat Amen.

106 legeferi (l ex g m²)   107 primordia (dia s. u. m² ut uidetur)
 109 descenderit ego discesserit error (r pr. s. u.)   110 quaque ego
 quaque   111 pellat M Pellet   112 tempora G tempera   118 fort. en
 119 quiequā (ā ex id)   120 inapproprius G inappropriis uacillians (ci s. u.
 m², i alt. eras.)   122 ne ego nec   123 unice M unica   125 inde-
 prensa M Indeprehensa saeclorum (ec in ras. ex eeu)   in saecula G
 126 consecra   FINIT PRECATIO CLAUDI MARI. UICTORIS ORATORIS | MAS-
 SILIENSIS.

ALETHIAS

LIBER PRIMUS.

Ante polos caelique diem mundique tenebras,
 ante operum formas uel res uel semina rerum,
 aeternum sine fine retro, sine fine futuri
 esse subest cui semper, erat deus unus, apud quem
 5 uiuebat genitus uerbum deus et simul almus
 spiritus, arcani uitalis summa uigoris.
 una trium quo se uegetans substantia nexu
 ingenita ⟨sese⟩ semper uirtute beabat
 regnabatque potens, in maiestate creandi
 10 iam res et causas rerum casusque futuros
 et facienda uidens gignendaque mente capaci
 saecula dispiciens et quicquid tempora uoluunt
 praesens semper habens. immensum mole beata
 regnum erat ipse suum, regni nec teste carebat,
 15 uirtus trina deus, qui primum semine nullo
 corpora dans rebus, dum res existere cogit,
 ut nostrum faceret munus, quod solus habebat,
 solus norat opus, ditem absoluuentia mundum
 cuncta simul genuit, sed partibus edita certo
 20 limite distinguens speciali protulit ortu,

4 sq.] euang. Ioann. 1, 1. 19] Eccl. 18, 1 creauit omnia simul.

ALETIAS 6 Spiritus (itus *m²*, n*** *m¹*) arcani *G* accarni (ac *in ras.* *m²*; ni *in ras.*), aeterni *M* uitalis (ta *ex ue*) 7 uigkeitans 8 ingenita *M* Ungenita sese *h. l. ego*, post semper *M* 9 Regnabat quae 10 casusque (*u. pr. ex i m²*) 11 gignenda quae 13 habens *G* habes 14 regni (*in ras.*, fuit gregni) 16 dans (a *ex ie?*) exsistere 17 nostrum (n *ex o*)

motus ut in seriem iam tempora conderet ordo.
 nam nec, sacrilegi sensit quod lingua furoris,
 casus mentis inops, dum nescia semina uoluit,
 tam prudens contorsit opus, nec dicere natum
 25 ante diem fas est, quia tempore nata mouentur
 et nullum tunc tempus erat, neque credere retro
 aeternum ac stabilem semper tenuisse uigorem;
 nam quod corporibus constat coepisse fatendum est.
 corpus enim, quod plaga terit, quod tempora soluunt
 30 atque abolent ipso, qui tendit in ultima, fine,
 principium ostendit, quod quae sortita probantur
 aut facta credi par est aut nata putari.
 nam quae nascuntur cum tempore mota ferantur,
 tempora post mundi molem currentia nasci
 35 quod prius est et corporibus constare necesse est
 non potuisse probant, fieri potuisse fatentur.
 factum igitur constat mundum, quod quisque subactus
 annuit et uero conuictus dogmate credit;
 concessit fecisse deum, qui numine uerbi
 40 et uirtute potens quicquid natura putatur
 dispositus, iussit, monuit munusque creatum
 succiduis uicibus semper fugitiua reformans
 sustinet ac uolucrem retrahens circumrotat orbem.
 et si maluerit totum dissoluere raptim,
 45 esse adimat rebus nec solum hoc esse, sed ipsum
 praeteritis tollat qua scit ratione fuisse.
 pro uis quanta patris, pro quanta est gloria uerbi!

Quis modus in toto, quae summa in munere, cuius
excelsi conuexa poli terraeque iacentes

49] Uerg. Aen. I, 224 terrasque iacentis.

21 motus ut (s u in ras.) 22 lingua *G* digna, dogma *M*, u. u. 38; sed
cf. Ouid. Rem. Am. 367 23 nescia *G* nesciam 25 tempore *G* tempora
 28 corporibus (ori in ras.) 29 plaga terit *G* plagat erit soluunt *G*
 soluant 30 abolent *G* obolent 31 Principium (ci in ras.) ostendit
 (d ex el m²) 33 ferantur *Petschenig* feruntur 35 constare necesse (are
 n in ras.) 36 potuisse (i ex e) 37 subactis 39 concedens *G*, conce-
 dit *M* uerbi *G* uerbo, *cf.* 89 45 ademat esse *B* est (est sed et *M*)
 47 patris (t s. u.) 48 cuius (u alt. s. u.) 49 terrequeque (que alt. eras.)

- 50 pars prima est operis? sed terras texerat aequor   Gen. 1, 1 et 2
 aëraque in medio sordenti nube madentem
 umbra poli densis urguebat caeca tenebris.
 et sacer extensis impendens spiritus undis
 altrices animabat aquas ac semina rerum
- 55 nondum compositis fundenda ad germina terris
 insinuanda dabat, cum lux inmissa superne   Gen. 1, 3
 emicuit cogente deo discretaque nigrum
 umbra peplum retrahens summo discessit Olymbo
 et medias obiecit aquas fugiensque sequentis
- 60 mox pos terga fuit. nomen sic meta diei   Gen. 1, 4 et 5
 inposuit lucis spatiis mundoque refusam
 noctem intercisae parilem fecere tenebrae.
- Rursum mane nouum: primo iam uespere pulso
 reddita lux nituit, cum se firmissima moles   Gen. 1, 6 et 7
 65 fluctibus a mediis concreto corpore tendens
 extulit et duro late solidata rigore
 diuisas suspendit aquas gelidumque profundum
 axibus obiecit calidis seque aequore saepio
 nixa superfudit rebus, quas circite uasto
- 70 clausit et antiquum spoliauit nomine caelum.   Gen. 1, 8
 forsitan hic aliquis sic secum errore perito
 disserat: aetheriis ne desint pabula flammis
 et nimius calor ima petens alimenta sequendo
 exurat mortale genus caelumque coruscum
- 75 non possint terrena pati, subiecta deorsum est
 machina firma poli, quae, dum nos protegit umbra,

58] Uerg. Georg. I, 450 decedit Olymbo, cf. Aen. XI, 726 summo ..
 Olympo   63] Uerg. Georg. III, 325 mane nouum   67] Ouid. Her.
 XVIII, 89 gelidi .. profundi.

51 madentem (m alt. in ras.)   52 Uumbra (u eras., m ex corr. m²)
 densis urgebat B² densi surgebat   53 impendens G impedens spiri-
 tus (iri in ras. m²)   56 dabat G dabus supernae   57 deo G dñō
 58 peplū (ū in ras.)   59 obiecit Petschenig subiecit   60 fuit ego fugit
 61 luces   63 Rursum (mai. litt. in.)   64 firmissima (f ex r)   65 e
 mediis G   66 latae   68 *seque (e eras.)   septo   72 ne G nec flam-
 mis (mis in ras.)   75 posint   76 poli quae G polique

- et uelatur aquis. tales sed quaerere causas
 mens fuge nostra procul: plus sit tibi credere semper
 posse deum quicquid fieri non posse putatur.
 80 et magnum pelagus super astra et sidera ferri
 ipsorum ratione proba, qui credere nolunt
 et mundum pendere uolunt, quem conditor ipse
 incomprehensibili semper ratione gubernans
 gestet et inmenso constantem pondere uoluat.
 85 Tertia lux tumidos stupuit discedere fluctus,   Gen. 1, 9
 cum deus impulsis reliqui iam gurgitis undis
 aëriis magnum spatiis patefecit inane.
 arida tunc primum mundi pars ima reiectam
 ostendit faciem tremefactaque numine uerbi   Gen. 1, 10
 90 caerulea nudatas cinixerunt aequora terras.
 quas uario raptim iussas uirescere fetu
 luxuriosa nouo texerunt germina limo
 et rudit e tenero prorumpens caespite laetis
 iactauit se silua cōmis ac frugibus ipsis,
 95 quaeque ferens proprium semen, testata satorem est.
 Iam tribus exactis motu succensa citato   Gen. 1, 14
 in flamas ignisque globum se cogere iussa est
 solis prima dies fundataque semina lucis
 puniceos roseo sparserunt fomite crines,
 100 lunaque, noctis honor, proprio seu lumine fulsit
 seu ueniente globo radios percussa refudit,
 inferiore uia soli subiecta pependit,

87] Uerg. Ecl. VI, 31 magnum per inane; cf. Luer. I, 1018, 1102.
 97] Uerg. Geogr. I, 473 Flammarumque globos.

77 et *Petschenig* sed talis 78 fugae 80 pelagus *G* pelagis et
 sidera *s. u.* 81 qui *s. u.* 83 incomprehensibili *M* incomprehensibilis
 85 *III in mg. m¹* Tertia (*mai. litt. in.*) tumidos *G* timidos, *quod*
defendi non potest u. 89 86 impulsis *G* impulsit 87 aeriis *G* aereis
 magnum *G* magniſ 88 reiectam *G* reiectum 89 quae nomine, *corr. G*
 91 iussas *G* iussus uirescere *M* ueriscere fetu *G* foetum 92 Lu-
 xoriosa germine *G* germino limbo *Petschenig* 93 prorupens cespite
 94 frugibus ipsis 96 *IIII in mg. m¹* 97 globum (um ex im) 98 Solis
 (*mai. litt. in.*) 100 seu *M* se 101 radios *G* radius

astraque distinctis mundum pingentia zonis
 floribus aetheriis uarios uibrare colores
 105 et magis ornatis caelum splendere tenebris
 caerula nox stupuit, rutilis dum spicula flammis
 fusa micant urguntque alacres noua sidera iactus.
 quae iubar obducit radiis lucisque profundae
 quadam nocte tegit signataque limite certo
 110 tempora dissiciens, certa statione peracta
 praecipitisque poli numerosa uice redire,
 ire semel iussum, reuolutum conficit annum
 artificemque sacrum mira compage fatetur.
 Quinta dies mouit spirantia corpora ponto,
 115 quae liquor ex facili genuit sparsitque profundo,
 delicias pelagi, uario quas germine miris
 formauit natura modis, quae iussa creare
 pro toto partes etiam sibi uiuere rerum
 cogit et in brutas animam dedit ire figuram,
 120 quaeque salis tumidi squalentia gurgite terga
 nullo fine leuent molli differta sagina,
 ni uelox uastis praescribat terminus aeui.
 corporibus fauet ipse liquor genitalis alumnis,
 qui terrae quoque germen alit cumulataque membra
 125 dissoluit potius, quae plus extenderat umor.
 hinc uolucres quoque, molle genus, traxere uigorem.
 dum liquidas conformat aquas inmissaque pontum
 uita subit, feruent iterum tumida aequora partu

Gen. 1, 20

104] Uerg. Georg. I, 452 uarios errare colores. 120] Uerg. Georg. III, 13 squalentia terga.

103 pingentia (a *ex u.*) 106 spicula *G* pieula 107 alaeris 108 ob-
 duecit (du *in ras.*) lucisque profundae (isque p *in ras.*; *fuit ***f uel s*)
 109 signataque limite (que l *in ras.*) 110 disseciens *ex d***ecans* sta-
 tione (one *in ras.*) 111 Praecipitisquae (squ *in ras.*) nomerosa uice
 redire corrupta; temptabam <cum> uice retro; redire *ex ire (u. 112)* ortum
 esse uidetur 112 iussum *ego* iussus (u pr. *ex a m²*) 114 V *in mg. m¹*
 Quinta (mai. litt. in.) corpora (p *in ras.*) 115 liquor (liqi *in ras.*)
 profundo *ego* profundum 119 cogit et *B* Cogitet 124 comulataque
 125 fort. penitus quae *ego* qui 126 uolucris 128 feruent iterum
ego feruenti teturum

non sibi feta suo, iamiamque emissa profundo
 130 squamea turba salo summas dum surgit in undas,
 quae uolitabat aquis, sensim natat aëre puro
 et docet aetherios contingere posse recessus
 hoc animal, nitidis quod rursum nascitur undis.

Iam bis terna dies claro radiabat Olympo

Gen. 1. 24

135 tertia post calidi genitalia munera solis,
 iamque tepens tellus grauidos laxauerat artus,
 cum maiora agitans iussit deus edere terram
 omne animal, ratio uegetat quod sola mouendi,
 cui seruire datum quo rerum postulat usus.

140 nec mora: prorumpunt fetis uitalia terris
 pignora, quaeque sui generis sortita figuras,
 indiga iam domini, quem propter cuncta parauit,
 qui solus potis est etiam facienda creare.

Hinc iam fas mihi sit quaedam praestringere, quaedam

145 sollicito trepidum penitus transmittere cursu,
 mutata quaedam serie transmissa referre.

postquam cuncta datus generatim protulit ordo,
 quae mandante deo tum plenus mente parentis
 filius omnipotens faceret sanctusque probaret

150 ueris plena bonis et multa dote referta
 spiritus ac longam in seriem mansura foueret,
 causa datur mundo propior, cui iusta uicissimi
 causa prior. iam mundus erat, iam sidera et ortus
 aetheraque et uitreum pelagus terraeque uirentes:

155 ni spectator adest, quem tantae gloria molis

134] Uerg. Aen. IIII, 268 claro . . Olympo. 136] Uerg. Aen. V, 857
 laxauerat artus.

129 foeta iam *alt. s. u.* 130 Squamea (b *eras.?*) summa*s (n *eras.?*)
 131 uolitabat *M* uolitabit semsim 134 VI *in mg. m¹* Iam bis terna *G*
Taom (*mai. litt. in.*; *m ex n*) *sterna* 136 tempens 138 negitat 140 foetis
 142 indiga *M* Indigna 143 creare *M* recreare 144 Hic *G* perstrin-
 gere *G* 146 seriae 148 tum *ego* cum parentis *M* parentes 149 sanc-
 tusque *M* sc̄osque 152 propior *B* propior uicissim 153 erat, iam
M erat nam 154 uitreum (*r post additum*) uirentis 155 spectator *G*
 spectatur molis (*l ex d*) **** (*scriptum fuit fort. erat*)

XVI. Poet. christ. min. pars 1.

24

- impleat atque oculis audiū per singula ducat,
quid possint conferre deo? possessio nulla est,
si rerum possessor abest. tunc rector Olympi
'stat data summa operi, bona sunt quaecumque creaui.
- 160 nunc hominem faciamus' ait, 'qui regnet in orbe   Gen. 1, 26
et sit imago dei. similem decet esse creanti,
liber ad arbitrium fruitur qui mente creatis.'
dixerat haec et factus homo, seu corpore toto
sive anima ac specie, forsitan quo more futura,
165 quo facienda facit, quo factum semper habebat
iam prope <prae>terito quod nondum accesserat aeuo.
et mox praepositum rebus cum coniuge iussit
crescere per subolem terrasque replere uacantes.   Gen. 1, 28
iam bene sic dicente deo natura creandi
170 inposita est cunctis, quae per se uiua mouentur.
Septima lux magnum uidit cessasse parentem,
sed generum numeros tantum desisse creare
et requiem tenuisse suam, meritoque sacrata est,   Gen. 2, 3
diuersum quae uidit opus; namque hoc quoque plenum est
175 uirtutis cessasse deum, posuisse labores.
formam progenitis, qua praemia digna pararent,
bis ternis satis est dominum spectasse diebus:
septima lux docuit ueneranda exempla quietis,
quam sperare iubet populos pro munere uitiae
180 semper post operum tribuendam facta piorum.
haec quoque lux illa est, dira qua Tartara Christus
soluit et euicto redditum patefecit Auerno,
dum requiescit humi patriam redditurus in aulam.
sic cessare deus, sic otia sumere nouit,
185 plus ut agat cessans. pariter sine fine quiescens
ac sine fine operans seriemque et tempora miscens

160 regnet *G* regnat 161 creanti (*t in ras. exd*) 165 quo factum *G* quod
factum 166 praeterito *ego* terito; pro praeterito *M* 168 subolem 169 iam
Petschenig nam 170 cunctisque 171 VII in mg. m¹ Septima (mai. litt.
in.) 174 diuersumque 176 qua *ego* quam 178 uenerandae *G* 179 quam
(a ex e m²) populos *B* populus 180 tribuendam *B*² tribuenda 181 dira
ego dirum (*fort. in qua, quod ci. quoque Petschenig*) 185 agat *G* agit

cessando consummat opus, quodcumque crearat,
 ut faciat primumque hominem iam corpore donet,
 qui postremus erat — nam causas condere rerum
 190 non quod membra dare est —, seu, cum sic septima currat,
 ut maneat quoque sexta dies, quia sexta profecto
 hoc quod prima deo est, praesto omnia semper habenti,
 quae nobis fugiunt, post quaevis tempora summus
 auctor adhuc hominem sexta sic luce figurat,
 195 siue, ut nos merito rebus praestare creatis,
 quos facit ipse manu, doceat, manifestius edit
 nunc quod factus homo est solidoque hoc intimat orbi:
 'omnia quaeque mouent anima generata iubente,
 uos operante deo.' tanto quis digna parenti
 200 laudis sacra ferat, qui mundum atque omnia raptim
 imperio explicuit dumque imperat esse peregit?
 nos facit esse mora, nos circum impendere sacri
 dignatur curam studii suadetque patrari
 paene laboris opus; facilem nam cedere limum
 205 et flexum formamque sequi qua dicitur arte
 arripit ac sacra qualem iam mente gerebat
 explicat in speciem, flatuque inmissa uaporō
 uita rigauit humum. tellus mollita liquore
 partim facta caro est: sanguis, qui lubricus umor,
 210 distendit molles per nota foramina uenas:
 et mentis iam plenus homo est terraque repulsus
 exilit ac dominum prudens rationis adorat.
 non aliter ruptis mandata resurgere bustis
 corpora uera fides, cum caelo inlapsa patent
 215 maiestas grauidae reserat caua uiscera terrae.
 nam quod non habuit, cum sic e puluere summo
 208] cf. Ouid. Met. I, 402 sqq.

Gen. 2, 7

188 faciat *ego* faceret donet *ego* donat 191 *Ut (U *ex corr.*) quia *B*
 quae 196 manu (*nu in ras.*) doceat (*eat in ras.*) 197 solidōque 198 iu-
 bente *B* iuuentem 200 sacra *M* sa ora 202 circa *B* 203 studii su-
 detque *M* studiis uauditque patrari *ego* potari 204 paene *M* pone
 207 uaporō 209 partim *M* partem, raptim *Brandes* 210 Distendit
 (*i pr. s. u.*) mollis 211 mentis *G* mentes 216 quod* (*h eras.*) habuit
 (*h s. u.*) epuluere (*lu s. u.*)

24*

- informante deo propriae uirtutis egena
ediderit, facile est, ut iudice reddat eodem
iussa quod accepit. sic totum forma futuri est
220 quod prius est genitum, dumque ipse ita conditur Adam,
ut repetita sacrum geminet narratio munus,
utile praeseritur populos quandoque renasci.
quorum fonte dato iam tunc et origine summa,
Eeos aperit felix qua terra recessus,
225 editiore globo nemoris paradisus amoeni   Gen. 2, 8
pangitur et teretis distinguitur ordine siluae.
hic, ubi iam spatiis limes discernitur aequis
solis et aeternum paribus uer temperat horis,
illuc quaeque suis diues stat fructibus arbor
230 pomaque succiduis pelluntur mitia pomis,
quae sunt blanda oculis et miri plena uigoris
membra animosque fouent pascuntque sapore et odore.
tellus sidereo uibrat distincta colores
semper flore nouo, quaeque arida tegmine secco
235 iam fragiles soluunt calamos, animata uigore
muneris ambrosii spirantia cinnama fundunt.
sed nec quod Medus redolet uel crine soluto
fragrat Achaemenius, quod molli diues amomo
Assyrius messisque rubens Mareotica nardo,
240 quod Tartesiaci frutices, quod uirga Sabaei,

230] Uerg. Ecl. I, 80 mitia poma. 233] cf. (Uerg.) Cul. 71 distincta
coloribus arua. 234] Uerg. Georg. IIII, 142 flore nouo. 235] Uerg.
Georg. I, 76 fragiles calamos. 236] Uerg. Georg. IIII, 415 ambrosiae
defundit odorem, cf. Prud. Cath. V, 118 *sq.* cinnama spirant. 237] Uerg.
Georg. II, 136 Sed neque Medorum, Ouid. Met. XIII, 583 crine soluto.
238] Ouid. Met. X, 307 diues amomo; cf. Uerg. Ecl. IIII, 25. 240] Uerg.
Georg. II, 117 uirga Sabaeis.

217 uirtutii (s *supra* i tert.) 219 futuri *G* futura (fu et ra *in ras. m²*)
220 Quod (Q *ex* O) dumque (d *ex corr.*) ipsae conditor *B* conditor
221 Ut (U *ex* V) sacrum (u *ex* a) 222 Utile (U *ex* V) populos *M* populus
225 paradysus 226 panditur *G* 228 aeternum (u *ex* a), alternum *B²*,
sed cf. Uerg. Georg. II, 149 Ouid. Met. I, 107 233 coloris 238 flagrat
239 Assirius Mareotica *G* maretica 240 Tartesiaci *G* tartesiacis frutices

- quodque Palaestinus lacero flet uulnere ramus
aëra diuerso cessant infundere sensu.
namque huc cuneta deus pariter, quae singula certis
accepit natura locis, conferta regessit:
245 motaque dum leni uibrat nemus aura meatu,
unum ex diuerso nectar permiscet odore
fitque nouum munus, sibi nulla quod asserat arbor,
quaque tremens blando sensim iactata fragore
commotis trepidat foliis, sonat arbore cuneta
250 hymnum silua deo modulataque sibilat aura
carmina: nec uacuus uanum quatit aëra motus,
quippe apud auctorem, qui totum mole sub una
res rebus nectens alterna lege retentat,
nil uacat aut uanam species tenet ulla figuram.
255 atque ipsum fortasse nemus siluaeque coruscae
argumenta operum sunt et plantaria rerum,
inque hominum cultum nudo quod nomine uenit,
certum ibi corpus habet proprioque in stipite floret.
gloria simplicitas, studium uigilantia somnus
260 cura, salus terror, facundia gratia, motus
affectusque animae stimuli, custodia uirtus,
et totum quod mundus habet, quia nascitur illuc,
hic uiget ac mentes agitat sensusque ministrat.
sed satis hoc fidei est, laeto quod semine surgens   Gen. 2, 9
265 hinc arbor uitae celsis petat aëra pomis,
illinc diuerso nocitura peritia fructu
examen rerum suspenderit arbore legis.
at gremium sacri nemoris, quod silua coronat,
fons rigat et diti prolem uirtute maritat,   Gen. 2, 10
270 quadrifido tumidum laetus caput amne resoluens,

255] Uerg. Aen. I, 164 siluis . . coruscis.   264] Uerg. Georg. II,
14 posito surgunt de semine.   270] Cypr. Gen. 56.

243 *huc G* hic tadeus (*ta eras.*) pariterque   246 *odore G* odorem
248 sensim (*i ex u.*)   251 aëra *G* aere   254 aut *B²* ut uanam *Pet-*
schenic unam   255 coruscae *G* coruscate   260 salus feruor *B*   267 sus-
penderit (*s alt. in ras.*)   268 *at ego ad*

	ditior oceano; iugi nam gurgite promptus hic proprios donat latices, ille accipit omnes et non sentit aquas. minor est qui crescere tantis fluctibus infusis quam qui decrescere nescit	
275	amnibus effusis. primo sed flumine Fison prosilit exultans, pars fontis quarta beati, edens natura quas dat prudentia dotes, Gangetisque replet populos ac regna Euilantum distendit limo terrasque et semina voluens	Gen. 2, 11 et 1
280	quae facit arua serit. nudis qua squaler harenis, aurea fulgentis inter ramenta metalli fulmineo rutilans carbunculus igne coruscat ac uiridi radiat fulgescens luce smaragdus. nec minor inde Geon, placidis sed mitior undis	
285	Niliacas attollit aquas arsuraque late diluuio tegit arua pio caeloque repugnans temperat Aethiopum stagnis refluxibus auras. tertius hinc rapido procurrens gurgite Tigris it comes Euphrati, iuncta quos mole ruentis	Gen. 2, 13
290	tellus uicta cauo sorbet patefacta barathro, donec in Armeniae saltus ac Medica pascua quos non sustinuit nec iam capit euomat amnes. sed Tigris nigro tamquam indignatus Auerno prosilit aetherias motu maiore sub auras	Gen. 2, 14

282] Cypr. Gen. 59. 283] *cf.* Ouid. Met. II, 24. 287] Uerg. Georg. III, 262 refluenteribus undis. 289] Uerg. Aen. VI, 159 (448) It comes, Cypr. Gen. 62. 293] Stat. Theb. III, 146 nigri pater indignatus Auerni, *cf.* Uerg. Aen. I, 55 *sq.* 294] Uerg. Aen. VI, 761 *sq.* ad auras aetherias.

272 proprios <i>M</i> proprius	accipit <i>G</i> accepit	273 cresco retantis
274 deeriscere	277 naturae <i>G</i>	278 equilantium
let <i>G</i>	nudus quas qualit	280 nudis qua squa-
eras.)	arenis	281 ramenta <i>G</i> marmenta (in <i>pr.</i>
teget	282 carbunculos	283 uiridi (di s. u.) fulgiscens
arua (ar <i>in ras.</i>)	288 Temporat (T ex C, t post. add.)	286 tegit <i>G</i>
entibus <i>G</i>	reflu-	reflu-
ras.)	entibus (fuluentibus <i>in ras.</i> ut uidetur)	entibus (fuluentibus <i>in ras.</i> ut uidetur) auras (ras <i>in</i>
288 hinc* (<i>m²</i> ex in; g eras.)	týgris (g <i>in ras.</i>)	289 eufrati
mole (e ex o)	290 sorbit	291 Medica pascua <i>ego</i> medicas
pecua (di <i>in ras.</i> ut uidetur)	baratro	
	293 týgris	nigro <i>G</i> nigri

295 et rursum spelaea subit mersusque cauernis
intus agit fremitus et fortior obice factus
multiplicatur aquis artoque citatior antro
exit et Assyrios celeri secat agmine campos.
iustior Euphrates, diti qui gurgite largus
300 irrigat arentes subiectae Persidis agros
mollibus elicitus riuis atque omnibus aequa
seruit et humanos totum se praebet in usus,
donec siccus aquis nomen quoque prodigus ipsum
consumat terris, pelagi quod debuit undis.

305 Haec igitur cuncto naturae ditia fetu
regna, tot et tanta uirtutum dote refertae
deliciae prima est hominis possessio primi,
in quam deductus uita exultare perenni
accola iussus erat: iamque inter munera prima,
310 dum fit dignus adhuc disceitque labore mereri,
quo potitur, plenae fructum uirtutis adeptus
expers curarum uotique ignarus agebat.

Gen. 2, 15

tantum apud auctorem est meriti pro nomine summi
nondum aliquid meruisse malii. quantumne putamus
315 soluere posse patrem reddituae in tempora uitae,
cuius apud famulos iam tunc largitio prima,
non merces paradisus erat? quodque illa seuerae
legis scita tulit libertatemque repressit,
spondet adhuc maiora bonis et praemia seruat,
320 qui causam meritis statuit, cum 'uescere' dixit   Gen. 2, 16 et 17
'arboribus cunctis: hanc tantum horrere memento,
quae diuersarum gestans examina rerum
tunc uos scisse bonum, morsu cum laesa profano,
nosse malum faciet, mortis quod poena sequatur.'

300] Uerg. Ecl. VII, 57 Aret ager.

295 spelea   298 assirios   agmne   299 mitior *Petschenig*   eufratis
302 prebit   304 consummat   pellagi   307 hominis (i pr. s. u.)   308 uita *G*
uitae   309 prima (a ex i)   310 mereri *G*   meri   311 potitur *B*   potitus
(t alt. s. u. *m²*)   312 curarum (m eras.)   315 *an* tempore?   317 mercis
paradyssus illa *G* ulla   seuere (e tert. in ras.)   320 statuit *G*   statuat
321 horrere (h s. u. *m³*)   324 pena   sequetur *G*

- 325 tali lege data ratio docet alta parentis,
 quod non mortalem fieri, sed uiuere dignum
 esse hominem uoluit, dignum obseruantia parua
 quem faceret. pro quanta dei indulgentia magni est!
 nostra laudis opus fieri, quod sponte benigna
- 330 largitur famulis, nostri cupit esse laboris
 et se quod donat mauult debere uideri.
 at tu, quem sacri nectit custodia iuris,
 ne querere, angustis quod clausa licentia metis
 parte sit orba sui: nihil hac tibi lege recisum est.
- 335 ante potestatem tantum terraeque marisque
 nanctus eras, nunc iam regni uitaeque perennis,
 nunc et mortis habes. tunc ut sibi cuncta parentem
 indulsisse pium ruditis incola crederet orbis,
 omne animal, quod adhuc tellus dare iussa creauit   Gen. 2, 19
- 340 et tacito, uernans in corpore, semine fudit,
 iussit adesse deus proprioque obedire tyranno,
 summaque post generum uocitamina dicere, partis
 nomina: ceu famulis rebus quo figeret, Adam: Gen. 2, 20
 ammonitu domini tanta inter munera uitae
- 345 qui dedit et nomen proprium. nec fit mora: sistit
 omne genus natura deo, quacumque creatum est
 mundi parte noui. coeunt tam dissona motu
 temporis unius spatio, quae fortia nisu,
 molli lenta gradu, rapido promptissima cursu
- 350 impete praecipiti uel prona per aëra labi
 uel subnixa fretis et pondere lubrica ferri

335] Uerg. Aen. I, 598 terraeque marisque, cf. III, 528. 349] Uerg. Aen. V, 291 rapido contendere cursu. 350] Uerg. Aen. VI, 202 per aëra lapsae.

325 parentis *M* parentes   330 largitur *G* largitor $\tilde{n}ris$ (*s eras.*)
 331 debere (*e tert. ex i? m²*)   333 quaerere (*re alt. post add.*)   334 hac *G*
ac   336 Nanctus (*n inclusut m³*)   nuntiam (*c supra t m³*)   338 orbes
(i supra e m³)   339 creauit *ego*   crearit   340 semine   341 oboedire
(o alt. del. m³)   342 Summa quae   343 figeret *M* fieret adam (*A*
supra a pr. m³)   344 ammonitu *M* ammonitus; *minus ueri simile* domino
 345 sistit (*si add. m²*)   346 quacumque (*n supra m m³*)   348 spatioque
 349 Molli*   cursus (*s alt. eras.*)   350 aëra *G* aere   351 Uuel

instruxit genitor, diuerso munere donans,
 armauitque manu cornu pede dente ueneno
 atque aliis, quibus artis inops animique minoris
 355 concretum muniuit opus. sed nemo animantum
 aequa homini specie uultuque habituque uigebat
 et prope conlatus maiorem addebat honorem,
 totque inter duplii uitam inlustrantia sexu
 inpar solus erat, dudum qui coniugis aptam
 360 in se materiem gignendae ignarus habebat.
 ergo opus adgreditur notum deus iactaque raptim
 corda uiri tanto dissoluit languida somno,
 mentis ut experti pollens subducere costam,
 dum surgit caro iussa sequi pellisque recedens
 365 os simul et medium non intermiscat hiatum,
 inlaesis raperet membris et corpore sano.
 quae pandens, uarios mox et digesta per artus
 accepit formam calidaque animata medulla
 traxit opus uitae, sexu iam grata secundo,
 370 ac permissa suo uocitata est Eua marito.
 hoc nunc turba loco stolidissima desine tandem
 antistare sacro quicquam censere parenti:
 eur sic quippe uiri formata est femina membris
 prima sui, posset molli cum puluere fingi,
 375 posset et ex nihilo. causa est haec uera profecto,
 ne naturalis potius sibi sumeret ordo
 uel quod homo ex homine est liquidoque patisceret orbi
 omnia facta simul tunc, ut cognatio quaedam

Gen. 2. 21 et 22

357] Uerg. Aen. V, 249 praecipuos . . addit honores. 362] Ouid.
 Her. X, 9 somno languida.

353 manu (n s. u.) 354 inobs (p *supra* b *m³*) 355 nemo (e *ex* o
m²) 356 homni 357 conlatus *B* conlatu 359 Inpar (m *supra* n *m³*)
 360 materiem (te s. u.) 361 raptim* (m *eras.*) 364 recedens *M* recidens
 365 intermiscat *M* in termis uel a^r (c^r *m²*) 367 et digesta *M* edigesta
 368 calidaque medulla (*m²* *in ras.*; *fuit* *****, secundo?) 370 eua
 (E *supra* e *m³*) 371 stolidissima 373 sit (e *supra* t *m³*) quippe (p
 alt. s. u. *m³*) 377 *liquidoque patisceret *ego* partiseret

- alternum curae propriae misceret amorem, ·
 380 semet in alterius cogens agnoscere membris.
 hinc est, ignarus partem quod senserit Adam
 se recepisse sui: tetigit noua gratia mentem
 affectusque oculis in uiscera nota receptus
 irruit et tanto penetrauit in ossa calore,
 385 ut iam scire daret, quod nomen coniugis uxor,
 quod dulces nati postponendique parentes
 coniugibus. quid? iam una duos in carne manere
 aeternam pariter uitam ducentibus esset —
 nam dum terrarum uitiis et labe carerent,
 390 diuinis uiguere animis, nullius egeni
 quas dabat orbis opes: non quippe obnoxia morbis
 corpora gestabant cupidi nec uentris alumna;
 tantum in deliciis cibus et quod postulat usus
 nondum erat auxilium uitiae propriumque uigebat
 395 immortale animae —, ni serpens dira ueneno
 maioris stimulata mali dissoluere legem
 talibus incautam suasisset fraudibus Euam:
 'o uitiae melioris inops rerumque bonarum
 gens ignara homines! nam qui dinoscere nescit
 400 quo distent diuersa bonis, hic nec bona nouit.
 atque ideo augustos homini fas carpere fructus
 noluit esse deus, ne mentis nube remota
 dent animis oculos et quae sint optima, rerum
 altera pars per cuncta docens arcana peritos
 405 dis faciat similes.' hic nunc excurrere paulum

Gen. 2, 24

Gen. 3, 1—5

386] Uerg. Aen. IIII, 33 nec dulcis natos. 403 *sq.*] Uerg. Aen.
 VIIII, 131 rerum pars altera.

379 Alternum (nu *ex mi m²*) 380 cog*ens (u *eras.*) 382 recipisse
 (se cepisse *M*) mentem (n *ex m*) 385 Ut (U *m² ex V*) iam scire
 daret *G* iam (*supra* iam *scriptum* s& re; s& *eras.*) scidar& 385 et 386
 quod *ego et Petschenig* quid 387 quid? iam *ego* quidnam una ambos *G*
 cum in; cum *deleuit G* 388 Aeternā* 390 egeni* 391 dabat *G*
 dabit 395 animae *B* anima 397 euuam (E *supra* eū *m³*) 398 o
 uitiae *G* Quite 399 homines** *m¹* hominis *m²* dinoscere *m¹* digno-
 scere *m³* 400 quo *G* Quod* 404 docens *Petschenig* ducens 405 Diis

- fas fuat et turpes ueterum deflere ruinas.
 a nimium miseri gentiles, quos furor egit
 in uarios ritus! patet, in qua morte profani
 funditus occiderint. nomen plurale deorum
 410 serpentis primum sonuit uox impia diri,
 qui mortis tunc causa fuit. nam credula postquam Gen. 3, 6
 rupit sacrilegis praescriptum morsibus Eua,
 experti iam docta mali, solacia culpae
 quaerit et in crimen facilem tractura maritum,
 415 qua periit prior, arte petit. sic hoste subactus
 a gemino cedit sceleri miserabilis Adam
 pomaque libauit sacro blandissima suo.
 sed quia legis in his suberant praescripta seuerae
 plus quam uipereo mortem allatura ueneno,
 420 ut primum inlicito uiolarunt membra sapore,
 confestim sensere nefas facinusque peractum
 creuit et ignaro percussit pectora sensu.
 hinc timor, inde pudor: quippe antea degere nudis Gen. 3, 7
 et nescire datum, siue almi plena uigoris
 425 corda rudes homines celsarum conscientia rerum
 et caelo tantum mundoque intenta ferentes
 pectora ad excelsum semper conuersa parentem,
 dum secretorum miracula diuinorum
 paene incorporeae mentis splendore notarent,
 430 nondum contigerat membrorum eura suorum
 amentes meliore anima, seu corpora nulla
 in senium soluenda mora penetrare nequibat
 motus, qui sciri faceret quodcumque necesse est.

419] Cypr. Gen. 105.

- 406 fuat *G* fiat 407 A (*h s. u. add. m³*) gentiles *G* gentilis
 408 in qua *ego* inquam profani *ego* profana 409 occiderint (*n s. u.*)
 411 mortis (*tis ex tui m²*) 412 praescriptum *G* perscriptum euua
 (*E supra eū m³*) 413 solatia 416 adam (*A supra a pr. m³*) 417 suo
 (*c supra co m³*) 418 praescripta *G* perscripta 421 peractus (-tū *m²*)
 423 degerere (*re alt. del. m³*) 424 sine *m¹* siue *m²* 426 caelū (*ū ex*
ō m²) 429 Paenae (*a pr. del. m³*) notarent *G* rotarent 432 senium
 (*ni ex m m²*)

postquam deseruit uitae uigor ille perennis
 435 iam mortale animal, demum frigusque calorque
 aëriae subiere uices ac uestis egenos
 en se senserunt homines sexuque latenter
 erubuere suo. tacitis miserabile questi
 fletibus umbrosae foliis noua tegmina fici
 440 texunt consertis, post culpam mente receptum
 corpore uelato denudatura pudorem.
 nec satis hoc trepidis. quid agant, qua crimen inustum
 seque ipsos fugiant? cuperent, si forte paterent,
 condere se terris: adeo contermina poenae
 445 culpa suae est, ut iam miseros mortale pauentes
 mortis imago iuuet. siluas umbrosaque lustra
 obtendunt, uanae solacia falsa latebrae.
 nam quo te timidum fas est subducere corpus,
 te, te, inquam, qui mox primus retrahendus es, Adam?
 450 uirtus uiua patris mundi occultissima praesens
 implet et inmensos exit diffusa recessus.
 sed uerum nefas est pauidos fraudare latebra.
 ille potest dominum fugiens euadere summum,
 qui fugit ad dominum, sola quem mente relinquens
 455 quam uastis iaceas et non celere tenebris.
 uoce uocans ubi sis pariter testatur utrumque.
 nam cur te cerneōs quaerit deus et, cui praesens
 semper eris, cui te proprio subducere furto
 nec mors ipsa potest, fragili quam mente subisti,
 460 cur ubi sis quaerit, nisi quod te more doloris
 lapsum sponte tua secum non esse fatetur
 et caelo cecidisse sacro? sed saneta parentis

441] Uerg. Georg. III, 383 uelatur corpora. 446] Uerg. Aen. II,
369 mortis imago; cf. III, 646.

436 egenos (e alt. s. u. m⁴) 437 en *ego* et 438 Et rubuere 440 te-
 xunt *G* Exeunt consertis *M* conertis culpam *G* culpa 441 pu-
 dorem *G* putorem 442 trepidis (idis in ras., fuit **u) 447 solatia
 448 corpus (post hoc te te inquam eras.) 449 adam (A supra a pr. m³)
 452 pauidos *M*. pauidas (a alt. ex u m²) 454 quem (corr. ex rem)
 457 quur (c supra qu m³) 458 eris *M* oris forto (u supra o pr.)

Gen. 3, 8

Gen. 3, 9

desperare uetat pietas, clementia cuius —
 fas dixisse mihi, fas sit quoque dicta probasse —
 465 iustitiam excedit. nec tam me uoce seuera
 corripiens ubi sis, trepido quid pectore uoluas,
 terret quam recreat, quod adhuc post crimina lapsum
 inmersumque metu latebris ac paene sepultum
 euocat et reuocat. ne longa exempla petantur:
 470 ipsa probat dominum mitem donatio culpae.

Postquam excussa reos distinxit quaestio summos,
 incipit omnipotens — caelum, mare, terra loquenti
 intremet et uastos pandit concussa recessus,
 dumque reos punit sententia, Tartara fecit —:
 475 'quandoquidem nostris tutum decidere iussis
 duxistis, serie sceleris qua culpa cucurrit,
 hac mihi iusta nouos feriet censura nocentes.
 inter cuncta, frui toto quae iussimus orbe,
 tu maledictus eris et peior, quam tegis intus,
 480 inuida mens, coluber, qui caelum intrare creatos
 deieci homines uetitasque attingere fruges
 fraude tua impulsis praedurae mortis origo es.
 ut condigna nefas poenae mensura sequatur —
 inmersisti homines terrae: et tu stratus iniquo
 485 membra solo duram sulcabis pectore terram;
 fecisti peccare cibis: pro talibus ausis
 et tu semper edes squalentia uiscera terrae.
 et quia te dignum placuit tibi, primus ut esses
 inuentor mortis, poena moriere cruenta

Gen. 3, 14

472 sq.] cf. Ouid. Met. I, 180, Uerg. Aen. VIII, 106. X, 115. 473]
 Uerg. Aen. VIII, 193 uasto . . recessu.

463 Disperare *clementia (m in ras. ex s; scripserat librarius aecles)
 464 mihi G mī s. u. 466 sis G sit 469 ne G nec 470 Ipsa
 mittem (t pr. del. m³) donatio G dominatio 471 excusa (ss supra
 s m³) 473 intremet M Intremet recensus (ce in ras. m², fuisse
 uidetur &; s supra n̄ m³) 474 *tartara 477 iu*sta (x eras.?)
 478 toto (o alt. ex a m²) 480 qui G quae; an quia? 483 paene mensura
 (ra s. u. m¹; u ex a m²) 484 hominis (e supra i alt. m³) 485 solo G
 sola 486 fecisti M Fecisse 487 edes G edis

- 490 humanique odium generis specialiter armans
in genus omne tuum saeuis inbute uenenis,
ut perimare magis, semper timeare iubebo.
atque huius, prima gaudes quam fraude subactam,
inferior pedibus degens et pectore pronus   Gen. 3, 15
- 495 extremis tantum sic insidiabere plantis,
ut capiti trepidans etiam uestigia figat.'
dixit et exanguem sic est exorsus in Euam:
'at tu quae minimum solam te perdere fructum
esse putans sceleris, misero iam mente nocendi   Gen. 3, 16
- 500 insidiata uiro dominataque crimine tanto es,
praebebis famulare iugum subiectaque duri
arbitrium sensura uiri patiere labores
casibus assiduis, ut, coeptum quae prior ausa es
multiplicare nefas, multis uersere periclis,
- 505 et pariens crebris adeo torquebere natis,
ut quos mortales faciet tua culpa creari,
mortis nonnumquam lacerae sint causa parenti.'
'tu quoque, cui monitus nostros et prima salutis
vincula femineis postponere fraudibus auso
- 510 sponte mori placuit, talem reus excipe sortem:
criminibus tellus, quam tu sulcabis aratro,
sit maledicta tuis. spinas tribulosque minaces
culta ferat fallatque tuum spes improba uotum.
tu mihi desisti mente inseruire fideli:
- 515 nec tibi terra fidem seruet. tu uiuere laetus   Gen. 3, 17

513] cf. II, 81 et Uerg. Georg. I, 47.

490 armans *ego* armas 491 inbute (m *supra* n *m³*) 493 quam
ego quem fraudeſ 494 Inferior (f *ex* p *m²*) 495 insidiabere** (re
eras.; e pr. s. u.) 496 t̄rep̄i ante trepidans (del. *m³*) 497 euuam (E
supra eū *m³*) 498 quae G qui minimum B nimium (u *ex* a *m²*)
solam (sola *in ras. 4 litt.*) 499 p̄tans (p *ex* p *m²*) 500 crimine (c *ex*
t *m²*) 502 laboris 503 q; s. u.; *supra* ae *m³* est (t *exp. m³*) 505 tor-
quebene (r *supra* n *m³*) 506 mortalis 507 lacere (e alt. mut. in i; e
m³) post 507 fort. excidit uersus, cf. Gen. 3, 17 Adae nero dixit 508 mo-
nitus ex munitos *m³* 509 femineis (oe *ex* e pr. *m³*) 513 fallatque (a
exp. m³) improba (p *ex* b *m²*) 514 Tum hi *m¹* Tu mihi *m³* 515 ser-
ueat (a *exp. m²*)

his in deliciis et cunctis uiuere saeclis
sponte recusasti: duro nunc uiue labore,
uiue in miseriis, donec te lenta senectus
terram, quod magis es, faciat terraeque refundat.'

Gen. 3, 19

- 520 dixit et ignaros caelum defendere membris
ueste tegit pecudum miserans uitamque tueri
edocet. at ne iterum facinus, quod mente gerebat,
auderet mortis formidine percitus Adam,
si rerum ignarus, primi quod iuris habebat,
525 arbore uitali post causae extrema superbum
auxilium repetens, nulla patris arte redemptus
uiueret et mundo iam mysticus ordo labaret
ac miseros semperque reos grauiora manerent,
continuo sacris iussos decidere lucis
530 expedient uenti, nemoris quos silua profundi
concitat — ast illos libranti turbine nexos
continet aura uehens et spiritus aëra totum
natura uergente rapit — terrisque relatos,
unde datum corpus, mollito flamme ponunt
535 expertes tanti spatii expertesque pericli,
sed non expertes, agitat qui corda, doloris.
quo ruerint, quid perdidint, quae uita sequatur,
quae fuerit, tristis mentem conlatio uexat,
quae diuersa magis cumulat, secumque uoluntant,
540 quanto alind iam sint, quanto mutatus uterque
se quaerat, dubii culpae hoc adscribere primae
et poenae, uim nosse mali quod conculpit error,

Gen. 3, 23

519] Cypr. Gen. 125. 521] Cypr. Gen. 132; cf. Lucr. I, 196 uitamque tueri. 540] cf. Uerg. Aen. II, 274.

517 Sponte (Sp *in ras. m²; fuit P*) recussasti 517 *sq.* labori, uiue ministeriis *Petschenig* 520 ignaros (o *ex u;* o *supra a m³*) 522 at *B* et 523 adam (A *supra a pr. m³*) 524 quod *ego* quid 527 iam *M* tam mysticus (y *supra i pr. m³*) 529 iussos *G* iussus decidere (de *alt. s. u. m³*) 531 nexos *G* nixus 533 uergente *Brandes*, uirgente (r *exp. m³*) 534 Unde 535 expertis (e *supra i m³*) expertisque (e *supra i m³*) 536 expertis (e *supra i m³*) 537 ruerint *G* ruerunt qui (id *supra i m³*) 539 comulat 540 Quanto (Q *in ras.*) aliut (d *supra t m³*) 542 et *ego* in, an *Petschenig* conculpit (m *supra n m³*)

an hoc esse mori, uel, si grauiora supersunt,
 an detur redditus miseris, an fine perenni
 545 perdant quod superest, an, cum uia mortis amarae
 per lignum ingruerit mundo populisque futuris,
 possit adhuc aliquod per lignum uita redire.

ALETHIAS

LIBER ALTER.

Hactenus arcanam seriem, primordia mundi,
 ut sincera fides patuit, sine fraude cucurri,
 dum dignis leto uitiis terrena carerent.
 nunc hominum mores et iam mortalia uersu
 5 ingressum fas sit ueris miscere poetam.
 postquam sacratis decadere iussus uterque
 sedibus ac regnis genitalia contigit arua
 et propria stetit exul humo, miserabile, quali
 ore rudes stupeant tum barbara rura coloni,
 10 quae non frugifero distincta stipite uernant.
 nec species inuat ulla soli, sed bruta coacto
 pondere congeries nec leeta mole locata est.
 ardua caute rigent, siluis depressa laborant,
 plana latent herbis, horrescunt edita dumis.
 15 heu quibus haec spectant oculis, quo pectore cernunt,
 quorum animis paradisus inest! neque causa doloris
 14] Uerg. Aen. VIII, 348 horrida dumis.

547 possit *G* Posset CLAUDII MARII UICTORIS EXPLICIT. TRICI
(i. e. feliciter) ALITIAS LIBER PRIMUS.

CL. MARII UICTORIS AAHOEIAE LIB. II *in mg. sup. m³* 2 ut *G* Et
 3 laeto 6 decadere *G* decidere (*re s. u.*) 9 rudis (*e supra i m³*)
 tum *ego* tam 10 Quae (*ras. supra a*) 12 Pondere (*P m² in ras.*)
 congeries (*u m²; u? m¹*) locata est *ego* locarat 15 cernunt (*nunt m²*
in ras., *nit? m¹*) 16 paradysus (*i supra y m³*)

una subest, quod cunctorum iam plena malorum
se pandit facies, sed, quod meminere bonorum.
nunc honor ille sacri nemoris maiore sereno
20 inradiat, nunc diuitias cumulatior edit
silua beata suas, nunc pomis dulcior usus
nectareusque sapor, uiuis nunc floribus halat
tellus et absenti tristes perstringit odore.
o quam non eadem meritis, paradise, rependis!
25 te magis extollit conlatio deteriorum
et peiora facis, miseris quae sola supersunt.
hic uitae perit almus amor, penuria rerum
insinuat iam dulce mori, ni maior egestas
suecurrat grauiore malo; nam uisceera edendi
30 incendens rabie per cunctas ducit edaces,
quas sterilis dat silua, dapes cogitque malignis
herbarum dubias passim radicibus escas
explorare cibis uitamque euadere talem
ipsa fames non posse facit, quae uelle coegit.
35 tandem cunctarum, quibus indiget usus, egenos
atque inopes rerum docuit res ultima summi
auxilium sperare patris: prostratus uterque
membra solo lacrimis tantum mutique doloris,
dum pudor iniustis subducit uerba querellis,
40 inmoritur senio. sed postquam redditia mens est,
adsurgens tandem tali prece supplicat Adam:
'omnipotens auctor mundi rerumque creator,
uae mihi labe mali! felix dum uita maneret
et celeres animos uisu super astra daretur

31] Uerg. Georg. II, 440 steriles . . siluae. 35] Uerg. Ecl. II, 71
quorum indiget usus. 43] Uerg. Aen. VI, 608 dum uita manebat.

17 subē (ub *in ras.*) 20 cumulatior edit *M* cumulatio sedet 21 suas
(*in ras. m²*) nunc (nun *in ras. ut uidetur*) pomis (mi *in ras. m²*)
22 Nectareusque (e alt. *m² in ras.*) alat (ha *supra a m³*) 23 tristis
perstringit (n *in ras. m²*) 24 O*** quā (quā *in ras. m²*) meritis (s
add. m²) 30 rabie (es *supra e m³*) 32 Herbarum (H ex N) 34 famis
(e *supra i m³*) 35 indigit 39 querillis (e *supra il m³*) 41 Atsurgens
(s *supra t m³*) praece (a *exp. m³*) 43 uae *ego* quae

45 posse sequi, late circum perque omnia fusum
 semper et ingestu uisus splendore tegentem
 his oculis — ceu mentis erant arcana tuentes —,
 quod dictu proprium est, uidi non posse uideri.
 nunc quoque post culpam spoliatis lumine sacro,
 50 quamuis mens melior per totum libera ferri
 fugerit et clausis terreni careeris antro
 nil ueri praeter mortalia nosse supersit,
 omnia plena tui tantum sentire remansit.
 atque ideo omnipotens, qui semper totus ubique es,
 55 ad te configimus trepidanti mente precantes:
 exaudi miserios, quos semper cernis et audis,
 si, cum me parti damnatae adnectere uellet
 ille, caput scelerum, mundi reus et suus hostis,
 nil per se solum, ne uictus cederet, ausus,
 60 serpentis miseram, cui mens incauta, per artem
 meque per affectum, quem sexus sentit uterque,
 artificis scelerum fraus improuisa subegit
 et, cum damnarer iusta pro crimine poena,
 sic piguit culpae, tanto mens icta dolore
 65 indignata sibi est, ut te, mitissime iudex,
 tune mihi uindictam de me praestare putarem.
 idcirco et gemitus causae lacrimasque negauit,
 indignum uenia quia me reus ipse probabam,
 amplexusque animo solacia dulcia poenae
 70 hoc ipsum post haec sacra inter munera ponens
 pro uenia sceleris, quod sum damnatus, habebo.
 non igitur dirum est. at maiestate serena

47 ceu *M* seu 48 uediri (*i supra* e, e *supra* i *pr.* *m³*) 51 fuderit
M Fugueret 52 ueri (*i ex o*) 55 trepidanti *M* trepidante; trepida-
 te *G* præecantis (*a exp. et e supra i add. m³*) 58 scelerum (*u in ras.*
m²) 59 uictus . . ausus *G* uictos . . ausos 60 serpentis *G* Serpentes
 62 artificis *G* Artifices (*A in ras.*) improuisa (*m supra u m³*) subigit
 (*e supra i pr. m³*) 63 iusta . . poena *G* iusto . . poene 64 *icta (*f*
eras.) 65 mittissime 67 causae *ego* *causa (*au ex ui?*) lacrimas-
 quæ (*a exp. m³*) 69 Amplexusquæ (*a eras.*) animo (*o ex u m²*) solatia
 70 ipsum (*m ex in m²*) post (*p ex b*) 71 damnatus (*d ex cl m²*)
 72 durum *Petschenig* at *ego* ut

exaudire uelis nil contra iussa precantes
 nec iam poscentes lacrimis, quod sponte benigna
 75 praestabis famulis, ut se censura resoluat,
 tota sed ut plenas teneat sententia uires.
 iussisti mota uictum me quaerere glæba:
 damnatis igitur campis sunt arma mouendi
 danda — agros dumos steriles spinasque tenaces
 80 pro fructu dare: pura mihi prius ergo serenda est,
 ut fallat mea uota seges quæsita labore —
 herbarum assiduo contexere semine panem:
 da menti, quae sint herbae, quae forma laboris,
 da, pater, auxilium miserans atque imbuere sensus.
 85 tunc erit, ut rerum compos et certa salutis
 seruiat Eua mihi saeumque experta creandi
 supplicium pariat populos, qui crimine nostro
 plectantur, purgetque patrum peccata nepotum
 mortibus aeternam faciens successio poenam.'
 90 Talibus orantes falsi serpentis imago
 indice uisa metu tacito se tramite ferre
 leniter ad molles tractus uibrantibus herbis
 in se conuertit trepidos pigrique doloris
 excusso senio cognatas traxit in iras.
 95 et prior Eua uiro: 'si te suprema malorum
 causa mouet, rape saxa manu; datur ecce facultas
 auctorem leti leto dare. prima docere
 suppliciis debet propriis et morte cruenta,
 quam sit triste mori, quae me male perdidit et te.'

84] Uerg. Aen. II, 691 Da deinde auxilium, pater. 96] Uerg.
Aen. VIII, 220 rapit arma manu.

73 praecantis et 74 poscentis correxi 76 teneat*sententia (t et s [*ex*
e] in ras. *m²*) 77 gleba 78 mouendis *M* 79 Danda (a alt. *ex i m²*)
 agros ego regis, *quod ex* seges corruptum uideri possit, *sed nihil pro-*
ficiimus *hac conjectura* 80 tenaces (te *ex que*) 82 semine ego semina
 83 forma (a *ex e m³*) 85 compos (o alt. *ex u m³*) 86 Seruiat (*S m²*
ex corr.) 86 et 95 eua (*E supra e m³*) 87 populus (o *ex u alt. m³*)
 88 pergetque (pur. *m²*) 91 uisan et ut tacito, *corr. G* 94 excusso *M*
 iras** (& eras.) 96 mouet *G* mouit 97 laeti laeto prima (a *ex o m²*)
 98 cruenta (t *ex d*) 99 triste (*trist in ras.*)

- 100 dixit et elapsam cursu telisque secuntur
missilibus cautesque rotant, quarum una reducto
altius ad nisum facilem dare certa lacerto
obsequitur uotis oculosque animamque secuta
et nudum in silicem media serpente resultat
105 scintillamque ciet, sicco quae fomite pasta
ac mox flamma fuit erinita incendia late
extendens siccoque floret iam candida fumo.
horruerant latebrasque gradu trepidante petebant,
sed pauidos stupor ipse tenet curamque sagacem
110 humani pandit uitii, quod cernere rursum
et timidi metuenda uolunt paulumque remoti
telluris dorso sterilis mirantur opacas
procubuisse comas nemorum, sordere fauillis
fuscarique diem, totas splendescere terras
115 et lucem sub sole nouam. nec mente quieta
acepiunt crepitus stridentibus undique siluis
undantesque globos flammarum in sidera ferri,
dum se radices demersus tendit ad imas
ignis edax penitus, sumpto quo uicta calore
120 terra rudis pandit generosa ad munera uenas
et, cum iam cuncto fuerit siccata liquore,
incipit ipsa liquor fieri riuisque metalla

100 *sqq.*] cf. Luer. V, 1241 *sqq.* 104] Uerg. Ecl. I, 15 silice in
nnda. 105 *sqq.*] cf. Uerg. Aen. I, 174 *sqq.* 114] Ouid. Trist. I, 11, 15
fuscabatque diem (*cf.* Ual. Flacc. Arg. I, 396). 116] Uerg. Aen. II, 418
stridunt siluae. 117] Uerg. Aen. III, 574, Georg. I, 472 *sqq.* 119] Uerg.
Aen. II, 758 ignis edax. 122] Uerg. Aen. VIII, 445 fluit aes riuis auri-
que metallum.

100 secuntur (qu *supra* e *m³*) 101 quaru (ū *m²*) 102 dire (a *supra*
i *m³*) 103 sequuta 105 Scintillamque (mq *in ras. m²*) pasta *ego* parta
107 siccoque *uix sanum*, *cf.* 105; spissoque *Brandes* 108 horru-
erant *B* horruerat petebant *B* patebunt (a *supra* u *m³*) 109 ipse
G ipsa 110 uitii (i *tert. ex um uel ia m²*) 113 commas (in *pr.*
exp.) 114 splendiscere (e *supra* i *m³*) 117 Undantisque (e *supra*
i *m³*) in (s. u. *m²*) 118 dimersus (e *supra* i *m³*; di *ex eli?*) ani-
mas (d *supra* n *m³*) 119 sumpto (m *ex b*) 120 numera (mun *supra*
num *m³*)

fundere quaeque suis. fuluo torrente coruscat
 auri summus honor, candenti lacte renidens
 125 effluit argentum, rigor aeris lubricus errat
 et coit in mollem resoluto corpore massam
 liuida glaeba chalyps. ruptis sic Aetna caminis
 egerit inmixtis stridentia sulphura flammis,
 lubrica dum feruent; at cum spirabilis aurae
 130 temperiem sensere, rigent raptimque coruseam
 uertitur in glaebam siccus liquor igne gelato
 et fit corpus iners. uarios ita sistere cursus
 mirantur latices, quos, dum qua deficit ardor,
 iam cupidis spectant oculis blandumque colorem
 135 accipiunt membris et quod timuere secuntur.
 auxilium sensere dei gaudentque reorum
 et primas nulla culpam uirtute secuta
 ad uotum cessisse preces summoque parenti
 acceptum referunt et quod dedit ignis et ignem
 140 et mentem, cui quo sit opus patefecit. utrumque
 certum habeo, munus saerum explorasse parentes
 cuncta alacres oculis permensos, sed prius auro
 admouisse manus diti, quod fulmine mentes
 iam ferit et cari subigit fulgore ueneni
 145 nec satiat, donec mirantes pondere multo
 uineat et elapsum durae ceu murice cautis
 uulneret ac facilem uitiato corpore plagam
 posse pati doceat. subiit noua cura repente
 attonitos acuitque animos casumque magistrum
 150 admonet arte sequi. duri tunc pondere saxi
 alternis caedunt uicibus flectuntque trahuntque
 127] Uerg. Aen. III, 579 sq. Aetnam . . ruptis . . caminis.

123 coruscat (i *eras.*) 126 mollem *G* molem 127 gleba caleps
 128 sulphora 132 cursus *ego* currus 135 temuere (i *supra* e *pr. m³*)
 sequuntur 137 sequuta 138 cesisse (ss *supra* s *pr. m³*) parenti (ti
ex corr. m², fuit u?) 139 igenem (e *pr. exp.*) 141 explorasse *ego* explo-
 rare 142 alacris* (e *supra* i *m³*; m *ut uidetur eras.*) pri (*spatium*
duarum litterarum; *pri' m⁴*) 143 fulmine (u *ex l.* mentis 146 ceu *ego* se
 149 Attonitus (o *supra* u *m³*) magistrū (ū *m² in ras.*, *fuit is?*) 151 cae-
 dent *ego* cedunt trahuntque *ego* trauoque

in uarias species cedentem ad uerbera massam.
 quam nullus formare labor, sed uicta figuram
 ocius hinc perdit, magnis quod nisibus inpar
 155 materies recipit studium, sed decipit usum.
 durius ergo aliud quaerunt; sed et hinc placet aurum,
 utile quod rigidum docuit magis esse metallum.
 inde, cui propior decor est et uena secunda,
 itur in argentum, blando quod firmius auro
 160 officium magis est patiens. sed fortius aes est,
 id quod conspicuum minus est. mox aere magistro
 in rigidum chalybem translatus substitit usus.
 Forsitan et cunctos quos fingit opinio casus
 artifices summos operum pereurrere uersu
 165 possit nostra chelys, tacito patefacta calore
 ut se decoctis tellus pinguissima glaebis
 mouerit in fetus uarios, quos imbre marito
 parturiens putri dissoluerit arua meatu,
 quo tumidi crepuere sinus elataque messis
 170 extitit et motis undans trepidauit aristis,
 disceret ut speciem segetis nouus accola cultae:
 utque audum ad tantam decurrentis undi(que) praedam
 alituum pecudumque genus turbaeque minoris
 nigra cohors, maiora suis in pabula trudens
 175 semina corporibus, uitiae inculcarit amicos

167] Uerg. Georg. II, 521 uarios . . fetus. 169] Uerg. Aen. XI,
 775 sinusque crepanitis. 173] Uerg. Aen. VIII, 27 Alituum pecudumque
 genus. 174] Uerg. Aen. IIII, 404 *sqq.* it nigrum campis agmen . . . pars
 grandia trudunt obnixae frumenta umeris.

154 inpar (*m supra n m³*) 157 rigidum *M* regi dum 158 propior *M*
 propior 160 aes est *Petschenig* esse 161 conspicuum (*u pr. s. u.*)
 162 calibem (*corr. m³*) substitit (*ti pr. s. u. m³*) 164 uersum (*m exp. m³*)
 165 caelis (*chelis m³*) 166 decoctis (*ti ex a m²*) *glebis* 167 fetus (*oe*
supra e m³) 168 putridis soluerit (*od supra di m³*) 169 quo *ego* qua
 crepeere (*u ex e alt.*) messis *G* messes 170 extitit *M* Extit 172 undi
(q; s. u. m³) 173 alituum (*u pr. s. u.*) turbaeque (*tur in ras. m²*)
 minoris (*is in ras. m², fuit ir ut uidetur; e supra i alt. m³, sed del.*)
 174 maioris (*s eras.; a supra i alt. m³*) suis (*uis in ras. m²*) 175 in-
 culcarit (*in m² in ras., u ex a m²*) amicus (*o supra u m³*)

- materia propiore cibos atque omne secutum
officium, docilis studii quod cura recepit.
semper ab exemplis meditatio sumpta magistris
fecerit artis opus: sed falsis nota reclamat
180 gloria larga patris: 'nil hinc sibi uindictet usus,
nil casus uirtutis inops: ego nosse creatis
quae bona sunt cum luce dedi mundoque minori
quicquid maior habet sacro notescere sensu
meque per haec uolui.' atque utinam inlibata maneret,
185 ut data mens homini est, nullique obnoxia culpae:
non illam species, non illam corpora rerum,
non modus astrorum numerus nec molis harenae
falleret. at quantis cum magno terra profundo
tendatur spatiis, quae sit mensura peractae
190 molis, quid resonet motu septemplicis axis
harmoniae uocale melos, nunc discitur usu
assiduisque datur studiis artisque putatur
quod manet ingenitum. nec sentit nube malorum
factus hebes, quod, si quae primum agnoscere credit,
195 quisque recognoscit. summo ergo hoc limite ueri
haereat. augustis quom pulsus sedibus Adam,
nullum aliud prius officium quam coniuge dignum
egit et ignotos natis impendit amores.
inter tot curas placuit cui dulce creare,
200 uiuere dulce fuit. qui uiuere dulce probabat,
uiuebat rectore deo: nec derat alumnis

Gen. 4, 1

- 176 propiore (r *alt. exp. m³*) atque (qu *in ras.*) 177 quod cura
(od cu *in ras.*) recipit (e *supra i pr. m⁴*) 178 meditatio (tat *in ras.*)
179 nota *B* mota 183 sacro sacro (*alt. exp.*) 186 species (c *pr.*
del. m³) 187 molis *B* moles arenae 188 Fallaret (e *supra a*
alt. m³) at *ego* aut quantis cum (tis cum *in ras. m²*) magno (o *ex*
is m⁵) 189 specus (a *supra e et ii ex u m³*) 190 septimplicis (e *supra*
i pr. m³) 191 Armoniae (H *ante A m³*) 192 Assiduis quae dstudiis
(d *pr. eras.*) artisque (s *ex q*) 194 si quae *Petschenig* se quem
195 summo *ego* summa ueri *B* uiri 196 haereat *M* Herreat quom
ego quod augustinus (nu *eras.*) adam (A *supra a pr. m³*) 198 Egigt
(g *alt. eras.*) 199 creare *M* crearet 201 deerat

quod uitam instrueret, quod rerum accingeret usu.

- Et natis iam plena domus solacia mira
 attulerat rudibus blandoque in corde parentum
 205 multiplicata graues releuabat cura labores,
 et spes iam suberat propriis gaudere ministris
 ruris in officiis. quorum qui maximus aeuo
 arua Cain duris uertebat pinguia rastris;
 at uiuo gaudere lucro dignissimus Abel
 210 collibus aut nudis aut siccii germine campi
 innoeas pascebat oves et lacte parentes.
 postquam expectati satiarunt gaudia fructus
 et stupuere sacro cingi sua uota fauore,
 ammonuit mentes operum libamina iustum
 215 prima dicare deo. sacras prior impedit aras
 frugibus ille nouis, niueo magis hic litat agno,
 prima sacerdotum species, mox hostia fratris
 impia, sed signo iam tunc imbuta futurae
 indicioque piae. namque ut suscepta notauit
 220 fratris sacra Cain, sibi nulla in fruge litanti
 annutum, seu quod uotas praelegerit ante
 pollueritque dapes seu totum tempore in uno
 cernenti reus est praesens quandoque futurus
 mente nocens, illo <dirum> de fonte uenenum,
 225 quo serpens materque, bibt fratremque cauendi
 ignarum saeva mactatum caede trucidat.

Gen. 4, 2

Gen. 4, 3

Gen. 4, 4 et 5

Gen. 4, 8

Heu facinus! quid non miseros furiosa libido,
 quid non ira recens, odium uetus, improba cogant

208 *sgq.*] Cypr. Gen. 139 *sq.* 216] Cypr. Gen. 144. 222] Uerg.
 Aen. III, 234 polluit . . dapes. 224] *cf.* Lucre. VI, 827 *sq.* 228] *cf.* Uerg.
 Aen. III, 56 (III, 412).

202 accingeret *ego* at cingeret (*i ex a m²*) usu *ego* usum 203 solatia
 204 Attullerat (*l alt. del. m²*) rudibus (*d alt. eras.*) 205 releuabat *M*
 relaubebat 209 abel (*A supra a m³*) 210 *fort.* gramine 211 Inno-
 eaus *G* Innuas (*lle supra n pr. m³, sed deletum*) 213 stupuere (*uer in*
ras.) cinci (*g supra c alt. m³*) 214 mentis 219 Indictioque (*t del. m³*)
 220 cain (*Cain supra m³*) 221 uotas *ego* totas (*ortum ex totum u.* 222)
 preligerit (*corr. m³*) 224 dirum *addidi* 226 trucitat (*d supra t alt. m³*)

quae uexant gentes scelerum certamina, tantum
 230 si facinus fecit, qui sic, quod sanctior ipso
 frater erat, doluit. nulla est iam culpa parentum.
 et ne aliquam saltim uel de serpente querellam
 quod morimur quisquam superesse existimet, ante
 coepimus occidi. pro quantum prima propago
 235 criminis adiecit! mortem pro nomine poenae
 inductam mundo uix dignum est dicere: fecit
 impietas scelus esse nouum. peccata parentes
 tantum morte luent: tu poenas morte solutas
 et pro morte dabis, peior serpente nefando.
 240 ille etenim letum suasit, non intulit: at tu
 auctor primus eris caedis. te publicus hostis,
 te latro priuatus sequitur, tibi crimina plectent
 arma*(ti)* telis, gladiis et uindice ferro.
 militia scelus omne tua est populique futuri
 245 quod minus interitu iusso quam caede peribunt
 ad te summa redit. nec prorsus displicet istud
 moribus exemplum, quod fratris sanguine primum
 humanus fundi coepit crux, ut facinus par
 sentiat admissum, tali quem crimine constat
 250 fraternal renouasse nefas, ratione docente
 omne hominis letum non prima sorte perempti
 esse necem fratris. tali tunc caede madentem
 non aspernatur — tanta est clementia — dignum
 affatu censere deus facinusque negantem
 255 arguit et tanto leuiter pro crimine punit
 mensuram poenae facti de parte petendo,
 ut, quia praemonitus facinus committere dirum
 252] Ouid. Met. I, 149 caede madentes.

Gen. 4, 9

229 scelerum (*e alt. ex o m³*) certamina (*a alt. ex i m³*) 230 S*i
 231 Frater (*F in ras.*) 232 saltim (*e supra i m³*) querelam 236 di-
 dignum (*di pr. eras.*) dicere *ego* adipicere (*ortum ex adiecit u. 235*) 238 so-
 lutus *M* solutus 240 laetum 243 armati *B* arma teglis (*g exp.*)
 245 iusto *B* 247 fratris* (*s in ras.*) 249 admissum *B* amissum cri-
 mine (*superductum m²; sub m latet litt. alia*) 251 laetum *an* priua?
 252 fratris *B* fratri 253 aspernatur *ego* aspernatus dignum (*i ex corr.*
m²) 254 affatu *ego* affectu 256 facti (*ti m² ex a*) 257 cōmittere

- non timuit, tremeret: meritum quod noluit esse
supplicium fieret: quod mens haurire recusans
260 duxisset leue, membra graue exagitata probarent,
percussoque animo, quo se tortore profundo
uindicat omne nefas, corpus quoque frangeret horror
criminis ac totos uehemens exiret in artus
motaque praecipiti raperentur membra rotatu,   Gen. 4, 12
- 265 ut labris saepti latices cum luce recussa
exceptos frangunt radios, subit atria fulgor
lubrieus et totum perlustrans nusquam et ubique est;
cumque tremit, sensim sublustri intexta corusco
linea caeruleae sine fine intermicat umbrae.
- 270 non erat is motus, quem neruis frigidus umor
incutit adstrictis, media cum morte repletos
sic rigat, ut totam nequeant amittere uitam:
sed qualem ciet ira dei, cum conscientia mentem
uis domat et sano torquentur corda furore.
- 275 † quid tamen et quotiens talis sententia ? totum est
ultio *(iam)* facinus caesi, iustissima saeui
poena rei, terror genti populoque futuro
propositum exemplum, praesens purgatio culpae
et quod promisit signum custodia uitiae: Gen. 4, 15
- 280 ne quisquam perimat ferroque abolere laboret
quem poenas soluisse uidet. nec sufficit istud
supplicium blandis naro admiscere seuera:
amandat longe uastasque relegat in oras.   Gen. 4, 16
- hoc quoque munus habet, ne polluat arua piorum,
- 264] *cf. Aus. Mos. 362.*   270] *cf. Luer. VI, 841.*
- 259 mens (*s ex m m²*)   recusans (*s pr. in ras.*)   260 membra (*m supra*
u m³)   261 percussoquæ (*a exp. m³*)   quo *ego* qua   262 horreç (*o supra*
rr m⁴)   265 septi   recussa *B* recassa   266 fulgor *B* fulgur   268 tremit *M* tremet   270 es (*i supra e m³*)   humor   271 adstrictis (*is in ras. m²*)
mortæ *M* murte (*a ex u m²*)   272 amittere   275 Quid . . quotiens *cor-*
rupta; qui t. est quotiens *Petschenig*   276 iam *addidi*, nam *M* saeui
(*ui in ras. m²; fuit gi?*)   277 futuro (*fut m² in ras.*)   278 Propositum
(*o pr. ex a*)   279 quod (*u ex a m²*)   custodia (*i m²*) uitiae (*i m²*)   280 Nec
(*c exp. m¹*)   281 penas (*oe supra e m³*)   282 naro (*m supra rō m³, sed*
deletum)   283 Amendat (*a supra e m³*)

- 285 ne scelus hoc populis fieri potuisse creandis
 testis poena probet, ne se permisceat umquam,
 ammoueat maestis ne se parentibus umquam
 gens damnata, bonis ne luctus semper acerbos
 ingerat et fratrum dispar ne causa dolore
 290 torqueat orbatos, illum quod lumina quaerant,
 istum quod uideant, in quo lugere necesse est
 hoc quoque, quod superest. summum est in funere nati
 qualiscumque malum: set tanto in crimine tali
 supplicio affecti quous sub iudice peius
 295 perduntur uiui. quid quod mage conuenit ipsi
 a patriis longe damnato excedere terris,
 cui secreta placent, grauiorque est poena uideri
 inter felices et pura mente beatos?
 uicturo post supplicium factique pudorem
 300 parcitur exilio. iam quod comes additur uxor   Gen. 4, 17
 fida reo, nec damnatis absistere munus
 spes fit certa dei. datur en quae pectoris aegri
 molliret curas, moto quae corpore fractum
 sisteret amplexu nullique obnoxia culpae
 305 sola deum precibus et pura mente colendo
 eliceret quicquid posset satis esse duobus.

300] Uerg. Aen. VI, 528 comes additus una.   302] Uerg. Aen. I,
 208 curis ingentibus aeger.

- 286 se permisceat *M* semper misceat   umquam (un *supra* *uñ m³*)
 287 admoueat *M* Ammoneat maestis *M* mestos   umquam (un *supra*
uñ m³)   288 luctus (u *alt. m² ex corr.*) acerbos *B* acerbi   289 fra-
 trum *M* fratrem dolore *Petschenig* doloris   290 illum *ego* illud
 291 Istum (d *supra* *m m³*) necesse 293 malum *ego* malus set (d *supra*
 t *m³*) in (n *m² ex a.*)   294 Suplicatio (ca *eras.*, plicio *m³ supra* *pli**tio*)
 affecti (ti *in ras.*) iudice (*in ras.*) *peius* (c *eras.*)   295 Perduntur
 (u *pr. in ras.*) uiui (i *alt. m² ex corr.*) quid (*in ras.*) conuenit (t s.
 u. *m³*) ipse (i *supra e m³*)   296 patriis (ii *m² ex p*) damnato (na *in*
ras.) excedere *M* excidere   297 paena (o *supra* à *pr. m³*)   299 Uie-
 toro (u *supra o pr.*) supplicium (p *pr. s. u. m³*)   300 iam *ego* nam
 301 fida *G* Eida   302 Spes   quae *ego* quia   303 motoque   304 am-
 plexū (ū s. u. *m³*)   305 præcibus (a *exp. m²*)   colendo (col *in ras.*)
 306 elicerit (e *supra* à *alt. m³*) posset *Fabri*cious possit satis (ti *ex u*)

- o bona maiestas, quid non sperare queamus!
 ipse uias ueniae tacitas causamque ministras,
 qua ualeas prodesse reo, quem prole sequenti
 310 augens multiplicas per nomina mille nepotum
 et proprii regem populi mox de patre summo
 constituis. primus nam cingere moenibus urbes
 erudiit, quod nemo potest nisi plebe coacta.
 confessusque metu meritum de gente suorum
 315 ultorem admonuit Syrum docuitque perire,
 dum timet occidi, qua forsan caede piatus
 diluit admissum, simili quod morte rependit;
 et mors ipsa lucrum est, quod criminis ultio facta est.
- Interea maesto rusum grauis Eua marito
 320 pensarat primum sancto iam pignere damnum
 reddideratque iterum curas et uota parenti.
 Seth puer cognomen erat, quem numine prono
 adiutis supplere locum uirtutibus Abel
 omnipotens tribuit, quod munus gaudia laeti
 325 non tacuere patris seriesque adiecta probauit.
 huius quippe uiri de semine proditus Enos,
 qui primus tacita lectus uirtute sacerdos
 posse eiere piis precibus et nomine uero
 sperauit meruitque deum populumque secutum
 330 imbuit aeterni cultum seruare parentis
 auxilioque sacro, qua uita exposceret, uti,

307] cf. Uerg. Ecl. VIII, 26. 312] Uerg. Aen. III, 255 cingetis
 moenibus urbes.

307 non *sperare (non *in ras. m²*, *ante s i longa erasa*) queamus (que
in ras. m²) 309 ualeas *Petschenig* uelis sequenti (qu *in ras. m²*)
 310 multiplicas (*s in ras. m²*; *fuisse uidetur t*) 312 urbis 315 serum
Petschenig 316 Dum (D ex I) forsam (*n supra m̄ m³*) 319 Inter ac
(*corr. m³*) rumsum (*r supra m̄ pr. m³*) eua (*E supra e m³*) merito
(a *supra e m³*) 320 pignere (*o supra e pr. m³*) 321 reddideratque *G*
Redderatque (*i supra e alt. m³*) 322 Sedh (*t supra d m³*) numine *ego*
et Petschenig nomine 323 abel (*A supra a m³*) 325 tacuere *ego* ta-
cure (a *supra e m³*) 326 enos (*E supra e m³*) 328 praecibus (a *exp.*
m³; b *ex p m¹*) nomine ** (re *eras.*) 330 parentes (*i supra e alt. m³*)
331 exposceret uti *ego* exposcere tuti

Gen. 4, 17

Gen. 4, 23 et 24

Gen. 4, 25

Gen. 5, 6

- confessa omnipotens quod maiestate ferebat,
et mentem meritumque dabat multosque per annos
criminis antiqui poenam differre sinebat,
335 usque adeo ut cunctis pollens uirtutibus Enoc Gen. 5, 19
horum de serie, quos continet alma propago,
redditus in sedes patrias orbemque beatum
uiuat adhuc uitaeque habeat iam regna futurae. Gen. 5, 24
quippe nouo mundi cultu uitiisque carenti
340 post ter centenos triples qui duceret annos
mille replens numeros, decimi compendia uersus,
uiuentum certamen erat. sed crimina postquam
infecere animos et nata in stirpe sequenti est
culpa patrum peiorque suo maiore propago
345 adiecit semper uitiis quod uinceret heres,
succurrit uitae breuitas, quando hic modus unus
augendi sceleris lucis qui terminus esset.
namque Cainigenum cum se coniuneta profanis Gen. 6, 2
damnasset thalamis, melior cui uena, uiuentus,
350 in uarium facinus sacro deserta fauore
conceidit atque hostem insidiis patefacta recepit
talia fante deo: 'non semper noster in istis
spiritus insistet populis nec differet ultra
bis senos decies leti data tempora seri
355 uita nocens annos, quoniam terrena secuti
plus carnis quam mentis habent.' siue ergo seuera
naturam fregit sententia iudicis almi,
ut sic quemque reum brutae plus matris habere

333 annos (i exp. m³) 334 differreret (re alt. exp. m³) 335 uirtutibus (r s. u. m³) enoc (E supra e m³) 337 sedis (e supra i m³) 338 habeat ego habet et 340 qui duceret ego qui dicit (it ex corr.; uoluit librarius ip) in 341 compendia 343 est (s exp. m¹) 345 adiecit ego Adiecit (i supra e m³) ergo heres (e ex e pr. m³) 346 Succurrit (e pr. ex r m², r alt. add. m³) 347 terminis (us supra i s m³) 349 thalamis (i ex u) uena ego uenea 351 conceidit ego Concedit recipit (e supra i pr. m³) 353 insistet B insistit differet (ff supra f m³) 354 sinos (e supra i m³) decies (e pr. in ras. m⁴, i s. u. m²) laeti 355 sequuti 357 naturam M Maturā fregit ego (cf. III, 308) fecit

- argueret, qua natus erat, seu, munere primo
 360 quam dederat famulis sacra uirtute creandis,
 larga facultatis diuinae gratia quo se
 a toto ad solum corpus transisse probaret
 peccatis tradueta patrum, generata repente
 monstra hominum, celsa membrorum mole gigantes, Gen. 6, 4
 365 mente feri tumida. quantum per corpora diris
 posse subest animis et quantum uelle necesse est
 seruitio oppressis tam magnae molis iniquo,
 non illis quicquam inliciti temerasse profanum
 aut licitum cordi: uetitis succensa libido Gen. 6, 11
 370 acrius et rebus pretium non forma petendis,
 sed scelus imposuit. nullae sine sanguine noctes
 aut sine caede dies, lacrimis sumpsisse propinquui
 dulce cibos ipsosque cibis uiolasse propinquos,
 inmemores socii iuris hominumque suique
 375 affectusque sacri matrumque patrumque suorum
 auctorisque poli, tantumque in crimina summa
 processum est, ut euneta deum informasse pigeret,
 quis uitam lucemque dedit, causaque nocentum
 criminis expertes animas conuoluere mallet Gen. 6, 5—
 380 quam non praecipi terras submergere ponto
 rursus in antiquam mundo redeunte ⟨figuram⟩.

364] Cypr. Gen. 238. 367] cf. Hor. C. III, 4, 65. Ouid. Fast. V,
 35. 380] Uerg. Aen. I, 40 submergere ponto.

359 qua *ego* quod erat ***** (*ult. litt. fuisse uidetur r*) 360 cre-
 andis *M* creandus 361 diuinae *B* diuina 362 At (*t del. m³*) trans-
 sisse (*ss supra s alt. m³*) proba*ret (*s eras.*) 364 Mon estra (*e del. m³*)
 hominum (*in m² in ras. ex im*) membrarum (*o supra a m³*) 365 Menti
 (enti *in ras. m⁴*; *e supra i m³*) corpora (*a in ras. m⁵*) 366 quantum
ego quantis 367 oppressis (*p alt. ex s*) magna (*q ex i m³*) 368 in-
 litie (*citi supra t̄iq̄i m³*) temerasse (*m pr. eras.*) 370 p̄cium 371 nullae
(*e ex i*) 372 lacrimis (*l ex d*) sumsisse (*p supra ms et ss supra s m³*)
373 uiolase (*ss supra s m³*) 376 auctorisque *G* auctoresq; polici (*ei*
eras.) 377 formasse *G* pegerit (*corr. m³*) 378 quis (*ei supra i m³*)
causaq; (*ae ex a m⁴*) 379 Criminis (*ni in ras.*) expertis (*e supra i m³*)
connoluere (*re s. u. m⁴*) 380 summergere (*su m² in ras.*) 381 antiquam
(*u supra a alt. m³*) redeunte fidelis (*aberrauit librarius ab ultimo*

- . . . . . fidelis Gen. 6, 8 et 9
- iam per quingentos inmunem criminis annos
duxerat et posita degentem lege probarat.
cui sie sancta deus pandens arcana reuelat:
- 385 'terrarum uitiis hominumque ad crimina pronis Gen. 6, 12 et 13
abiecta uirtute malis succurrere rerum
fine parans statui quando, omnes plectere culpas
saeuum prospiciens leuiusque abolere nocentes,
inducto rursum terras submergere ponto,
- 390 ut, dum cuncta ruens operit iussusque residit,
gurgite praecipiti pollutum diluat orbem
implicitosque homines et quicquid uiuere iussi
causa hominum tumidi conuoluat labe profundi.
sed quia tu solus, cui cordi est nostra uoluntas,
- 395 deuotum sacris dueens sub legibus aeuum
semper in hoc tantum merito meliore repugnas,
sic decretorum moderabor iura meorum,
ut, cum iusta mali luerint, tunc dignius a te
incipiat mortale genus summumque parentem
- 400 te numerent populi, nostra qui luce fruentur.
quadratis igitur trabibus contexta paretur
arca tibi, quae ter centum tendatur in ulnas Gen. 6, 14 et 15
perque decem quinas pateat, consurgat in altum

402] Cypr. Gen. 255.

huius uersus uerbo ad fidelis, quod paulo post legebatur in uersu ultimo. recte igitur G restituit figuram. exciderunt unus uel duo uersus et deinde eius, cuius ultimum uerbum fidelis seruatum est, pars maxima. in eis, quae perierunt ante fidelis, legebatur substantiuum cum hoc adiectuo coniungendum (fort. mensque) ac probabile est scriptum fuisse pronomen quem. de eis, quae interciderunt, conjecturum facere licet ex Gen. 6, 8 et 9)

382 inmunē (ē ex i in ras.) 383 posita B (nam de posta uix cogitandum) postea lege G (in lege) legem 384 cui G Qui archana 385 criminis (a supra ē m³) 386 succurrere (c pr. ex b m⁵, re alt. s. u. m³) 387 statuquando/. (q ex t) omnes (in marg., signo /. adiecto) plectore (e supra ȏ m³) 390 ut M Et iussusque (s pr. s. u.) 392 Implicitasque (m supra n m³, o ex a m²) 396 in* (& eras.) 397 decretorum ** (de ut uidetur eras.) 398 mali luerint B maluerint dignius G dignos 402 ulnas M ulnas

- ter denis tantum; per . . . . . consummetur in unam
 . . . . . Gen. 6, 16
- 405 desuper. at lateri seruetur ianua, qua se
 collecta oblico fastiget machina tecto.
 tunc calidum bibula spirans conpage bitumen
 exploret tenues et uestiat undique rimas
 fusum more cutis. labor hinc te maximus intro
 410 auocet: immensis latus adnectatur utrimque:
 postibus et caueae fundentur membra peractae:
 cumque triplex spatium discreuerit area duplex,
 sic discernantur propriis animantia nidis,
 ne uiolent permixta genus conmissaque pugnent
 415 confundantque cibos, quorum te condere par est
 tantum materiem; nam dispensata receptis
 ne desit, praestare meum est.' haec mente fideli
 accipiens — namque ipse animum sensusque ministrans
 uelle et posse dabat famulo quodcumque iubebat —
 420 adgreditur densas natis populoque coactae
 plebis in hoc genitas ferro prosternere siluas.
 ammittunt luci radios umbrisque leuatur
 campus et aequaeno spoliantur robore ualles
 ac nemora speciem mundi implicitura minoris.

406] Cypr. Gen. 257. 422] Stat. Theb. IIII, 682 admittunt aethera
 luci. 423] Lucan. III, 395 spoliantur robore siluae.

404 post per exciderunt huius uersus reliqua atque initium insequentis;
 cf. Gen. 6, 16 'fenestram in area facies et in cubito consummabis summi-
 tatem eius.' unde ueri simile in uersu ultimo scriptum fuisse fenestra
 consumetur unam (sc. ulnam) ego unum, ulnam Petschenig; cf. Sept.
 Gen. 6, 16 405 at ego et Petschenig 406 oblico (quo supra eo m³) tecto
 ego teetu 407 conpage (m supra n m³) 410 utrimque (n supra m m³)
 411 postibus ego Pontibus fundentur (a supra e m³) 412 aera (re
 supra er m³) 413 Sio (e supra o m³) 414 ne uiolent G Nec uideant
 (a s. u. m³) cōmissaque 415 par M pars 416 matheriem (h del.
 m³) nam (n supra m m³) dispensatae (e alt. eras.); expectes dispensanda
 417 hec (e s. u., sed totum uerbum in ras., hec s. u. m³) 420 populoque
 B populunque 421 plebis M P*lebes 422 admittunt luci G ammittit
 (d supra m pr. m³) tunc luci (x supra ci m³); patet tunc ex tunt supra
 tit scripto ortum esse 423 equequo (q ex b m¹; e alt. ex e m³) 424 spe-
 ciem in; in deleui implicitura (m supra ii m³)

- 425 sed cum tam multo fuerit properata labore
summa operis coepti, centum differtur in annos,
ut pigeat sceleris populos iraeque repugnant.
o nimium miseri, tam iustae quos mora poenae
plus facit esse reos: iam non pro crimine tantum
430 plectentur, ueniae quis copia larga petendae est,
sed quod plectentur, quot Tartara dira subibunt
temporis indulti spatio, cum parcere cunctis
testetur se malle deus. iam mole peracta
contextum stabat laterum conpage capaci
435 auxilium, quod supremum pater ipse pararat
naufragiis, natura, tuis, causamque ciebat,
cum deus e celso famulum dignatur Olympo
uoce monere Noën summum iam tempus adesse
condere se latebris matrem natosque nurusque
440 eripere instanti exitio mortisque tenebris
carcere uitali secumque animantia cuncta,
quae sua tellus alit, quae non sua sustinet aër,
per sexum septena, deus quae munda probauit,
bina pari, immundi generis sed singula sexu.
445 nec mora fit: quicquid conuexo cardine caeli
nascitur ignotum diuersis partibus orbis,
quod stupet Eous, quod pallidus horret Hiberus,
australis Libyaee calidis quod saeuit harenis,
scindit Hyperboreas miro quod lumine noctes,

446] Uerg. Aen. XII, 708 diuersis partibus orbis. 448] Lucan.
I, 368 calidas Libyaee . . . harenas.

- 425 multo multo (*alt. exp. m³*) lobore (a *supra o pr. m³*) 426 coepti
(o s. u.) 427 sceleris (*i ex e*) populos *M* *populus* reppugnant (*p pr.*
eras.) 430 quis (*eis supra iſ m³*) petendae *B* *petenda* 431 quot
ego, quod (*bis quot Petschenig*) diera (*e eras.*) 433 testatur (& *ex a m¹*)
434 conpage (*e ex o m²*; *m supra n m³*) 436 natura (a *alt. ex is m²*)
437 dignatur *ego et Petschenig* 438 noen (*N supra n pr. m³*) sumnum
iam (mum iam *in ras. m²*) 442 Quae sola (sua *supra ſola m³*) 443 sexum
(s *in ras. m²*) 446 ignotum (*u ex i*) 447 stupe (*t ex p m², & ex*
e m⁴) hiberus (*h del. m³*) 448 Libyaee *G* libia (*y ex i alt. m³*)
callidis (*l alt. exp. m³*) arenis 449 Scindit (*i alt. m² in ras.*)
noctis (*e supra i m³*)

- 450 una ruit trepidans et apertae inmergitur arcae.
 diluuium sensisse putes; nam cum deus auctor
 det brutis sensum, quo se testetur alumnis,
 plus pecudes rationis habent, quae numine motae
 nil de se sapiunt. ergo omni semine uitiae
 455 praeagrauidam ut primum claudi deus imperat aream,
 nox ruit et subitae caelum obduxere tenebrae
 effusoque cadens terras ferit aëre nimbus
 praeceps, more breuis, seruaturusque tenorem
 sic fuit et toto pariter desaeuit in orbe
 460 tam, quam in parte solet, rapido cum turbine mota
 tempestas sequitur saeuos aut nuntiat ignes
 fulminis et tonitru caelum terraeque reclamant.
 nec satis excidio est qui nubibus effluit imber:
 antiquae laxantur aquae iamque aethere aperto
 465 in nubes uacuas caelum pluit, intima terrae
 halitus extendens, qui flumina sufficit, implet
 atque nouos pandit fontes torrentibus aequos.
 dumque uno inmixtum raptim se gurgite iungit
 quod caelum, quod terra uomit, quod nubila fundunt,
 470 inuoluit mersos mixtis cultoribus agros
 implicatosque greges stabulis, cum ciuibus urbes
 obruit: inter aquas populi periere ruinis.
 nulla manet rerum facies, tegit omnia fluctus
 crescendoque suum perdunt et flumina nomen,
 475 mox etiam cursum. nullis satiabilis umquam
 amnibus oceanus tam magna mole ruentes

456] Uerg. Aen. VIII, 369 Nox ruit et. 470] Uerg. Aen. VIII, 8
 cultoribus agros. 471] Ouid. Met. VIII, 553 cum gregibus stabula alta
 trahi. 474] cf. Ouid. Fast. III, 338.

450 inmergitur (*m supra n̄ m³*) 451 putes *Petschenig* potes (*st supra*
§ m³) 452 det *ego* dat 453 pecudis (*e supra i m³*) numine (*numin*
in ras. m²) 455 primum (*p in ras. m², fuit b; u m² ex corr.*) 456 ob-
 duxeret (*e supra et m³*) 461 ignis (*e supra i alt. m³*) 464 lanantur
(x supra n pr.) 465 caelum (*e ex l*) 466 Halitus (*H add. m³*) *fort.*
flamina implet (*p ex b*) 469 terrā (*~ del. m³*) uomit *G* mouit
 471 gregis (*e supra i m³*) urbes (*urb in ras. m²*) 473 teg& (*it supra*
& m³) 475 umquam (*n supra m pr. m³*) 476 magne (*a supra e m³*)

- iam persentit aquas, aucto quas gurgite maior
pellit et in cumulum redeuntes surgere cogit,
donec contractis aestum attollente profundo
480 undique litoribus summo se circite iungat
fluctus et oppressis concurrant aequora terris.
et iam ter quinis super omnia celsior ulnis
arca ferebatur; namque haec mensura supremos
excessit montes, cum quadraginta diebus
485 unius pluviae furor et nox una fuisset.
ter quinquagenis post solibus aëre sudo
cum similis ponti modus et mensura maneret,
clausorum omnipotens miserans decedere magnum
paulatim iussit pelagus, seu parcere cunctis,
490 quas poterat fugiens raptim subuertere, terris
seu clavis uoluit, sensim quos unda relabens
tutius in sedem stabilem subducta locaret.
denique mons † aër diffuso uertice planus
uecturus suscepit onus. iam summa uideri
495 posse iuga ac planos scopolis distinguere fluctus
cumque residenti sensim prorumpere siluae
aequore et occulti paulatim surgere colles.
iamque niger patula speculator missus ab arca
aëra prodiderat placidum praedaque reperta
500 detentus; sed adhuc cella claustrisque morandum
fessa columba refert, quae rursum missa reportat
paciferae frugis paruum libamen oliuae.
- Gen. 7, 18 et 19
Gen. 7, 20
Gen. 7, 19
Gen. 7, 12
Gen. 7, 24
Gen. 8, 3
Gen. 8, 4
Gen. 8, 5
Gen. 8, 6 et 7
Gen. 8, 8—11

496 sq] cf. Ouid. Met. I, 344 sq. 502] Uerg. Aen. VIII, 116 paci-
ferae . . oliuae.

477 aucto (u m^2 ex ui?) 481 oppraesisis (a exp. m^2 , i pr. del. m^3) con-
currant (n s. u. m^4) 484 quaraginta 485 nox *B* mox 487 ponti (i in
ras. m^2) modus (m in *ras.* m^5) 488 omnipotens (ot in *ras.*) deceder& (e
supra & m^3) 490 raptim (m pr. eras.) 491 semsim (n supra i pr. m^3)
492 sedem (m m^2 in *ras.*, m^1 iq?) 493 mons *Petschenig* mox (mo
in *ras.*) fort. Ariae (Armeniae *Uulg.*), Asiae *Petschenig* 494 uecturus
Petschenig Uecturum (Uec in *ras.*) suscipit (e supra i pr. m^3) bonus
495 scopolis (u supra o alt. m^3) 499 praedaque reperta *G* praedamque
repertam 500 hac (ad m^2) huc colli (cella m^3) 501 refort (e supra o m^3)

tantus ad indicium magni cum laude parentis
 clausorum fletus, quo se quoque laeta reuelant,
 505 exoritur, quantus, muris cum uictor acerbus
 insultat, subitum obsessis si forte feratur
 auxilium: quantus, cum iudice missa modesto
 addictos rursum uitae sententia reddit:
 quantus, in ambiguum funus cum uita recurrit
 510 inter lugentum lacrimas et gaudia, fletus.
 postquam ter missa speculatrix arua patere
 nuntiat hoc ipso, terris quod capta receptis
 non redit, taedet pigras perferre latebras,
 quo spes est propior caelo spirare patenti
 515 atque animam aetherio laxatam pascere sensu.
 sed fas haud ulli est exire in luminis oras,
 ut uetitum nasci caelumque diemque subire
 non uocitante deo, propria qui uoce trementem
 iussa Noën monuit sacris exceedere claustris
 520 coniuge cum fida natis nuribusque pudicis
 et noua deductis iterum dare rura colonis
 cunetaque quae pariter proli seruata futurae
 humanos pollens opifex formauit in usus.
 quae, postquam data porta, ruunt: pars aëra pennis, Gen. 8, 19
 525 pars saltus siluasque petunt, pars mersa cauernis
 infoditur patulis terrae, pars libera campis
 exultat siccis et prato uernat aperto.
 at dominus, mundi sortitus regna secundi,
 cuncta Noë gaudens oculis ac mente capaci
 530 accipit atque animum nequit exsaturare replendo
 et cupidio raptim perlustrans omnia uisu

516] Uerg. Georg. II, 47 luminis oras, cf. Aen. VII, 660. 524] Uerg. Aen. I, 83 qua data porta ruunt. 525] Verg. Georg. III, 53 saltus siluasque peragrant.

503 parenties (e alt. eras.) 508 Addictos (c s. u.) sententiae (s ex e m², e tert. eras.) 510 fletus *G* fletur 514 propior *B* proprios 516 luminis (lu ex m) oras *B* auræ, fort. recte, cf. ind. script. 517 ut *M* Et 519 noen (N supra n̄ pr. m³) exceedere *G* excidere 522 pariter *ego* pater 523 pollens (po m² in ras.) 524 porta ruunt *G* portarunt 528 Ad (t supra d̄ m³) 529 noe (N supra n̄ m³) 530 nequid (t supra d̄ m³)

Gen. 8, 15—17

ut noua miratur. noto fulgentior ortu
 et mage sol rutilus, ridet maiore sereno
 laeta poli facies et desperata uirescunt
 535 fetibus arua nouis. sed adhuc uersatur imago
 ante oculos tantae semper memoranda ruinae,
 inter aquas quid pertulerint, quid munere sacro
 et non pertulerint, fremeret cum uerbere saeuo
 pontus et inlisas contemneret arca procellas:
 540 cumque suis reputat, quam late sancta parentis
 se circum summi fundens largitio constet,
 et docet attonitos uerumque addiscere promptos,
 unde cibus tantis toto suffecerit anno,
 quis potus; namque hoc constat, si cetera uitiae
 545 suppetenter, clausos, dum fluctuat arca, necari
 inter aquas potuisse siti, nisi rector Olympi
 depositos penitus nec iam ulla extrema timentes
 sustinuisse eo, quo condidit omnia, nutu.
 ille animas longae perituras carcere noctis
 550 affectu lucis spolians uirtute replete:
 ille, ut tam segnem possent perferre quietem,
 infudit pigri placidum torporis amorem,
 ille potens, cui, si placuit, uirtute seuera
 praegelido raptim sub gurgite cogere fas est
 555 inmersos ardere malos flammisque futuris
 inuetos algere bonos, qui tempore paruo,
 ut nunc edocuit populos sic posse necari,
 ipse docebit aquis populos sic posse renasci.

533 ridet *G* ridor   534 desperata (*e supra i m³*)   535 Foetibus
 539 Pontus (*t ex s*) contempneret   543 suficerit (*ff supra f m³*)   544 nam-
 que (*n supra m m³*)   hoc *G* hos   si *G* sic   547 paenitus ex-
 trema (*r post add.*) timentis (*i pr. ex r; e supra i alt. m³*)   550 aspectu *B*
 551 possent *ego* possint   552 amorēm   553 saeuera (*a pr. exp. m³*)
 554 iurgite (*g supra i pr. m³*)   555 Inmersos (*m supra u m³*)   557 ne-
 cari (*in ras., scriptum fuit renasci*) — CLAUDII MARII UICTORII ORATORIS
 MASSIŁ: EXPLICIT ALETIAS (ΑΛΗΘΕΙΑΣ *supra m³*) LIB. II. INCIP̄. III.
 (EXPLICIT ALETIAS *et II. incip̄. exp. m³*).

ALETHIAS

LIBER TERTIUS.

Talia mente gerens uenturaque saecula cernens
non prius officii quicquam mortalis inire
prisea Noë quam sacra deo gratesque rependat
constituit. niueo surgunt altaria saxo:

Gen. 8, 20

- 5 nulla quibus saeptis cum se circumdaret aedes,
undique diffusi conuexo tramite caeli
templum mundus erat. septenis hostia praeceps
affluit e gregibus, mollis quos sustinet aér,
quos generat terrae . . . . . sternuntur Eois
10 aut Arabum siluis. ignis demissus Olymbo
libat odoratos quos crine exedit honores
ambrosiumque deo fragrant holocausta uaporem.
qui mitis semperque bonus pro munere nostro
accipiens quicquid recipit gaudensque piorum
15 officiis hominum, quorum non indiget usu,
sed quis nos redimat, placido sic numine fatur:
etsi parua fuit tanto pro nomine poenae
ultio uindicibus pluviis et gurgite molli
tot sceleruni damnasse reōs sedemque nocentum
20 terras diffuso potius renouasse profundo,
non tamen offensi feriemus uerbere tali
ulterius mortale genus, quamuis ruituras

Gen. 8, 21

6] Uerg. Aen. XI, 515 conuexo in tramite siluae 16] cf. Uerg.
Aen. I, 521. XII, 888. 22] Hor. C. I, 3, 26 ruit per uetitum nefas.

3 noe (N *supra* n m³) gratisque (e *supra* i m³) 5 septis aedes (d
in ras. m²) 7 septinis (e *supra* i pr. m³) 9 terrae *ego* aere (e alt.
exp. m³) *lacunam significauit; fort.* scribendum quos generant terrae
solidae sternentur (e alt. corr. in o et *supra* v *scriptum*) 10 siluis
Petschenig silitis (c *supra* t m³) 11 *fort.* odorato 12 flagrant 14 pi-
orū (u *ex corr.* m²) 15 hominum *M* hominis usu (u alt. *ex a* m²)
16 quis *ego* quod numine *B* nomine 19 nocentum *ego* nocentem
20 *fort.* penitus

per uarium facinus, per crimina pristina rursus
humanas mentes uideam gentesque profanas.

- 25 nam quia mortales plectenda ammittere numquam
cessabunt, meritis semper condigna referre
nos cessare decet. laeti uos crescere alumni,
crescite securi fecundaque prole replete
arua nouosque greges cunctis distendite terris. Gen. 9, 1
- 30 seruabunt elementa uices cunctisque diebus
seminibus propriis reddetur debita messis.
curret opus mundi conpar discordibus horis:
aestati certabit hiemps ac tempora librans
ueris et autumni fugiens replicabitur annus. Gen. 8, 22
- 35 uosque, quibus regnum solidi permisimus orbis,
quos tremit et dominos sentit genus omne animantium, Gen. 9, 2
hoc legis seruare loco iurisque seueri
praescriptis uinctos semper meminisse iubemus:
inter tot species rerum, quas sponte mouentes
- 40 membra animis uestros bis iam largimur in usus,
lurida ne quisquam permixto sanguine turpes
membra cibos faciat, quod crimen non secus acris
olim iudicii plectet sententia quam si
hauriat humanum quisquam ferus ense cruorem, Gen. 9, 3
- 45 quem semper repetam uindex adeoque requiram,
ut mihi non solus pendat rationis abundans
supplicium, sed bruta quoque: cruor omnibus aequae Gen. 9, 4
- 30] Uerg. Aen. VIII, 222 seruantque uices.   36] Lucr. I, 4 genus
omne animantium. Gen. 9, 5
- 35 uosque regnum solidi permisimus orbis Gen. 9, 6

25 nam *ego* Num admittere *M* amittere numquam (n *supra*
m *pr. m³*) 27 crescere (resci *in ras. m²*) 28 faecundaque 29 Arua
(ua *ex tia m²*) gregis (e *supra i m³*) 30 malim certisque; cunctis fort.
ex u. 29 profectum est 31 redditur (e *supra i m³*) 32 curret *G* eurrit
conpar (m *supra ii m³*) horis *G* oris 33 hiemps (p *exp. m³*) 34 Uoris
(e *supra q m³*) annus *G* annos 35 uosque quibus regnum *G* Ius-
suq; (a *supra u alt. m³*) qtibus (qui *in ras.*) regnū (*in mg. m¹ 7: p* uos
quib; & rgñ) 36 tremet (it *supra et m³*) dominos *M* dominus 37 sae-
ueri (a *exp. m³*) 38 uictos (i *m³*) 39 rerum quas *ego* rerumq; 40 mem-
branimis 41 Lurida (r *ex c*) turpis (e *supra i m³*) 42 cibus (o *supra*
u *m³*) 46 rationes (i *ex e m³*)

sit sacer humanus, nostra quae luce fruuntur.
et sint signa, quibus caelo radiante remissas

Gen. 9, 11—17

- 50 diluuii testemur aquas: quippe aëre denso
cum leuis in tenues nebulas suspenditur umor
et nigras iam cogit aquas in concava nubes,
effundam radios et pulchrum circite summo
arcum curua mihi decorabit solis imago
55 pingentem conuexa poli; qui luce calorans
exsiccat pluuias et in aëra dissipet imbris
usque adeo, ut possit mundi pars altera poenae
hoc sibi uenturi specimen praesumere signi,
quod plus ignis habet rutilans et iam minus imbris.'

60 Talibus attoniti imperiis, quae cuncta tremiscunt, Gen. 9, 20
promissisque piis alaeres, quibus omnia gaudent,
certatim limo dulcique uligine laeta
arua Noë natique simul, quis firmius aeuum,
infindunt rastris et semine rura maritant.

65 iam uere effusis late densissima campis
herba cibi ex calamis in frugem lacte gelato
reddit multiplicem cumulato faenore messem:
et noua praegrauido iam palmite uinea diti
luxuriat fructu, quem dulci nectare tendens
70 parturit ac duro nascuntur pocula ligno.

Forte Noë domini celebrat dum laetus honores Gen. 9, 21

54] Ouid. Met. XIII, 768 solis imago. 60] cf. Uerg. Aen. III, 282, III, 172. 62] Uerg. Georg. II, 184 dulcique uligine laeta. 68] Ouid. Fast. I, 152 Et noua de grauido palmite. 71] Uerg. Aen. XII, 840 tuos . . . celebrabit honores.

48 q; (quae *m³*) 49 signa *ego* digna 50 testemur *ego* teximus aquas
(*aqua ex corr. m²*) denso (*s ex t*) 51 in tenues *ego* intenis (*sis supra i s m³*)
nebulas (*n ex m m²; i ex a m³*) suspiditur (*ē supra i pr. m³*)
humor 54 decorabit *M* decorauit 55 calorans *ego* calores 56 Ex-
siccat .. aerea.. imbr&, corr. *M* 57 mundi *ego* mundo 58 praesummere
59 igu's (*ll ex g1 m¹; ignis s. u. m³*) imbris *M* imbris 61 alaeris 62 cer-
tatim *G* Ceratim (*tim ex an, m¹ ut uid.*) in mg. *m¹* uligo humor terram
fecundans 63 Noë *ego* noua quis (*ei supra i m³*) 64 rastris (*r alt. add.*
m³) maritant (*a pr. ex u*) 65 uero *ego* et *Petschenig* densissima (*s*
pr. ex d) 66 ex *ego* et 69 tendens *M* tendent 70 poculo (*a supra*
q alt. m³) 71 celebrad (*t supra d m³*) honoris (*e supra i m³*)

- indulgens epulis et dulcia pocula libans
persensit uiuos latices somnoque grauante
uictus membra toro posuit neglecta fideli:
75 et reuoluta simul uestis secreta retexit
corporis ac risum tibi, Cham deterrime, mouit   Gen. 9, 22
fons et origo tui, fratresque aspergine culpae
Sem primum summumque Iaphet miscere parasti.
disce quid exposcat quod . . . † rese cachinno
80 tu solus: fratum melior sententia dignum   Gen. 9, 23
officii putat esse locum; nam tegmine rapto
et pos terga dato sensim properante recessu
auersi patrium manibus texere pudorem
et palmam fratri rapuit pietatis uterque
85 sublatam medio. nam postquam libera somno   Gen. 9, 24
corda Noë repetunt diuini nuntia sensus,
natorum meritum tali mercede rependit:
'Cham maledicte, tuo dubius seruire parenti
fratum seruus eris, sancto tu, maxime natu
90 Sem, benedicte deo uiues fratremque minorem   Gen. 9, 26 et 27
(semine iam) dominus multo distendet in orbe,
donec et in fratris domibus numerosa propago
constituat sedem populisque admixta propinquis
impleat adiunctas et quas construxerit urbes.'
95 Haec fatus senior, cum iam decurrerat annos
mille minus deicies quinos, quos summa recusat,

73] Uerg. Aen. VI, 520 somnoque grauatum. 74] Uerg. Aen. VI,
220 membra toro . . . reponunt.

75 secreta (c in ras. m²)   76 Corpora (i ex a m¹) sacri sum (in mg.
m³ Corporis ac risus)   77 fratrisque   78 zafeth (*supra* Iaphet m³) mi-
scere   79 excidit uerbum, cuius ultima syllaba est re, qua ut fieri solet
in hoc codice duplicata ortum est rere et deinde rese cachinno ego catino *
(* adiecit m³) (fort. sic laetere cachinno)   81 putad (t *supra* d m³)
83 auersi ego et Petschenig auersis   85 somno M summo   86 noe (e ex
i)   88 Cham M Nam maledicte (e alt. ex o)   dubius M dubium
90 benedicte M benedicte   91 semine suppleuit Petschenig, iam ego
distendet ego distendit orbe * (* adiecit m³)   92 Donec (D ex M)
93 constitutat M Constitutit   94 et ego sed urbis (e *supra* i m³)
95 decurrerat ego et Petschenig decurreret   96 deicies (i pr. exp. m³)

conscientia uenturi resolutus pectora leto
 cessit et hunc orbem natis curasque relinquit:
 quippe datum culpa uacuis uitioque remotis
 100 et post peccatum, prima quod morte piatur,
 cum deus electae penitus sacraria mentis
 spiritus implesset pectusque rigasset amicum,
 omnia nosse simul coramque oblata tueri,
 quae fugiens rapuit quaeque est quaeque afferet olim
 105 saecula uenturis carpenda nepotibus aetas,
 quodque hominum uarios conceptum fundit in usus
 terra grauis, liquidum pelagus, uegetabilis aér
 atque audius nimio quod fomite gignit et ignis.
 sed postquam tantum munus damnata propago
 110 perdidit et miseris nil praeter scisse remansit
 maiores arcana suos, reuocare parentum
 quisque memor secum monitus et cuncta reuoluens,
 quae quibus apta modis, qua rerum parte iuarent,
 condere in hoc fixis olim sermonum elementis
 115 aut signis, solida mandantes uerba figura.
 hinc artes traxere caput, quas littera seruans
 priscorum in tardos misit commenta nepotes
 et ueterum studiis miscens inuenta nouorum
 spem dedit attonitis uanaque cupidine motos
 120 traxit ad inlicitum praeceps indago futuri:
 siue dedit mundo, quem quidam errore caduco
 corporeum dixere deum, quod solus habebat
 conditor omnipotens sparsitque per omnia membra
 rerum signa mouens uenturi nuntia saecli,

97 uenturi *M* uentura (u *ex a m²*) laeto 98 hunc (h *s. u.*) orbem
B omnem 100 piatur (ia *in ras.*, tu *ex aī*) 101 paenitus 102 rigasset
B regasset (o *supra e pr. m³*) 103 coramque *ego* curamq; 104 afferet
ego afferit 106 fundit *M* fundit 107 uegitalibus (e *supra i pr.*
m³ bilis *supra libi s m²*) 109 mu*nus (s *eras.*) 110 Perdidit (P *ex Q*)
 111 archana 112 reuoluens (u *alt. s. u.*) 114 fictis *B* 115 mandates
 (nt *supra t m³*) 117 tardos misit (s *mi in ras. m², fuit sim*) cōmenta ne-
 potest ē. (s *supra st. scr. et ē. exp. m³*) 119 motos *B* motus 121 er-
 rorore (ror *ex re* m² in ras.*, ro *exp. m³*) caduco (o *add. m³*) 124 scēli
 (*exp. m³* et *supra scripsit* saecli)

- 125 ut se per totam molem testetur alumnis
 semper et auctorem fateatur mentis imago
 sitque palam rebus positum, regnator abundans
 quid praestare queat populis, quid tollere possit,
 quid quandoque suos, caeli quis regna parantur,
 130 scire uetet famulos, quod uerum testis achates,
 Pyrri gemma, probat, Musis et Apolline clauso
 edita cum mundo — quid non per cuneta putemus
 significasse deum, quando et mendacia mundi
 prodidit anticipans et post fingenda notauit:
 135 seu simplex potius mundi fert omnia motus:
 seu grauis inuentor leti cessare capacem
 fraudis materiam non passus cuncta maligno
 subdidit arbitrio, quo fatum induceret orbi.
 nam dum dinumerat cursus uariosque recursus
 140 astrorum et miro fruitur discrimine caeli,
 tempora sic dubii posuit sibi certa fauoris
 atque facultatem pronam metasque nocendi
 effectu uario uariis conuentibus edens,
 spargat *<ut>* inuidiam stellis et crimina sacro
 145 adleget caelo mundumque ornantibus astris,
 cum fingat populis quicquid facit ipse futurum.
 hinc ars est, quod fibra tremit, quod pinna coruscat,
 nubibus elisis quod fulmina nuntia signant.
 nam quia praecipites motus cunctosque sagaci
 150 amplexus casus studio, qui publicus hostis
 prae . . . is reddat, meminit, diuina putare

131] Plin. N. H. XXXVII, 5 gemma Pyrrhi . . achaten, cf. Sol. 5, 25.

- 126 auctorem (*ic m² ex u*) 127 plalam (*l pr. exp. m³*) regnator *M*
 regnatur 128 que at (*t ex d m²*) 129 quis (*eis supra iſ m³*) 130 achates
ego acatis 131 Musis *ego et Petschenig*, misit 134 anticipans *M*
 anticipant 135 Siue (*eu supra m³*) potius (*o ex e m²*) 136 Sed (*u*
supra d m³) 137 Fraudes (*i supra e m³*) 143 Effectus uarios, corr.
Petschenig 144 *ut add. M* stellis** (*si? eras.*) 145 alleget *B* Ableget
 148 Nubibus (*bu ex lu m³*) 149 praecipitis cunctosque *M* cunctusque
 150 qui *Petschenig* quid 151 Pr̄ersuasitis (*r pr. et iſ exp. m²; e pro*
ε m³); aberrauit librarius ad primum uersus insequentis uerbum; fort.
 praestriktos

- persuasit populis falsi commenta uenenii.
 haud secus Aethiopum canibus, *⟨quis⟩ regna, tyrannis*
libertas regitur: cum rebus congrua certis
- 155 corporis ignari petitur sententia motu
 et easum praecepta putant. nec signa minora
 haec pro se ualido praesumit opinio sensu;
 nam gemmam Pyrri Galbae Fortuna refutat:
 qui potuit quippe statuam tot fingere lustris,
- 160 et lapidem simulare potest. his fraudibus usus
 inlusit captis noscendi ardore futuri
 uincendique dehinc fati stimulante timore
 sollicitis studio magicae scelus intulit artis,
 qua semet potius colerent arisque dicatis
- 165 impia tura darent, cum prodita turba parente.
- moxque parum sano genitus de stemmate Nembrod,Gen. 10, 8—
 mole et mente gigans, Babylonis praeditus aulae,
 Persarum capiens animos uenator iniquus
 a ueri sacris domini transduxit ad ignem.
- 170 Nec tantum cupidis nimium sic arte sagaci
 ille, caput scelerum, mundi reus et suus hostis
 inlusit curis hominum, sed mentibus ipsis
 inruit et sensus penitus descendit in omnes,
 mox et in affectus. nam cum patris unica proles
- 175 spem generis leto secum traxisset acerbo,
 infelix genitor, lacrimis noctesque diesque
 continuans hebetique trahens plangore querellas
 dum furit et raptum quaerit per singula natum

153] cf. Aelian. de nat. an. VII, 40. 158] cf. Suet. Galb. 4. 178]
 Uerg. Aen. VI, 888 natum per singula.

152 ueneni (*i in ras. m²*) 153 &hiopum (A *add. m³*) *quis addidi;*
 regnata M 158 gemmam M *geminam fortuna (in ras.; fuit refutat)*
 161 captis M *capitis* 163 studium magicae (*scelus*) B 166 stemate
 (ē ex e pr. m²) nebron (*Nebrod m³*) 167 gigans (n exp. m³) babylonis
 (B ex b pr. m³) uenator B *uenerator* 169 ueri *Petschenig* uiris
 transduxit (n ex v) 170 arte (r s. u.) 171 hostis (h s. u.) 173 pae-
 nitius (a exp. m³) discendit (e supra i pr. m³) in imos B 174 Mox
 (x ex s m²) prolis (e supra i m³) 175 laeto 177 continuans G Con-
 tinunas q: rellass (: ex; m², 1 pr. exp. m³) 178 fuerit (e del. m³)

- exuuiasque tenet dulces puerilibus annis
 180 aut trans fata pius solatur imagine luctum,
 sic desideriis accensum pauit amorem,
 ut totam Pario statuens de marmore formam
 crediderit demens incluso uiuere sensu
 et questus audire suos arisque dicatis
 185 auctoris summi cultum transferret ad umbras.
 omnibus iste reis grauior transeendit et illum
 doctorem scelerum, magicas qui condidit artes.
 ille palam furiis reus est et mente profana,
 hic pietate nocens. facinus plus inquinat istud,
 190 quod speciem uirtutis habet; nam protinus omnes
 amplexae gentes scelus hoc sine fine litantes
 manibus inferias, uti nunc testantur Alani,
 pro dis quaeque suis caros habuere parentes,
 post etiam reges, quorum sub nomine mendax
 195 Graecia, dum ueris falsa insinuare laborat,
 addidit obscuras uanis rationibus umbras,
 excusans tumulos et condita nomina bustis,
 donec per species etiam dementia cunctas
 tenderet et rebus minimis membrisque pudendis
 200 fingeret esse deos: quippe assistebat in oris
 talibus erroresque fouens responsa ciebat
 inuentor leti miris in partibus orbis,
 usus ad insidias aut igni aut fonte calenti
 aut antris. uentos terra spirante loquaces
 205 lusit et ante Themis, populis post falsus Apollo

179] Uerg. Aen. IIII, 651 dulces exuiae. 182] Ouid. Met. III, 419
 e Pario formatum marmore signum. 194] Iuuen. X, 174 Graecia mendax.
 204 *sqq.*] cf. Lue. V, 82 *sqq.*

179 Exuuiasquae 180 Autirans (*t supra i m³*) fata pius *ego* lata
 prius 182 totam (*o ex corr. m²*) 183 Crediderat (*i supra a m³*) 185 cultu
 (*u ex u m³*) 187 ma*gicas 190 Quod (*d s. u. m³*) 192 alani (*A supra
 a pr. m³*) 193 diis 194 regis (*e supra i m³*) 195 Grecia (*G ex Q in
 ras. m²; e ex e m³*) 196 uariis *Petschenig m³ in marg.* umbrae 197 tu-
 multos (*t alt. exp. m³*) 200 ds (*eos supra s m³*) 201 errorisque (*e
 supra i m³*) 202 loeti (*a ex o m³*) in *ego* ut 204 Aaut loquacis
 (*e supra i m³*) 205 Themis *M* temens apollo (*A supra a m³*)

inposuit sedesque dehinc mutare coactus
 Leucorum factus medieus nunc Gallica rura
 transmittens profugus Germanas fraude nocenti
 sollicitat gentes et barbara *(pectora)* fallit.

- 210 Sed redeo ad summam, qua sum degressus, ad istam
 maiorum seriem. cum multiplicata creando
 cuncta Noë suboles terras implesset Eoas
 et Senaar artos decrescere cerneret agros,   Gen. 11, 2
 per uarias orbis partes spargenda iuuentus
 215 rupit in haec maestas tristissima uerba querellas:
 'heu quam non certus uitae status ordine coepto
 fert homines factamque fidem sic prospera fallunt
 per uarios cursus, ut uoti summa petiti
 tendat in aduersum. iam nos, si dicere fas est,
 220 quod sperata patrum precibus numerosa nepotum
 creuit turba, piget; spargenda est quippe per orbem
 exilio generata manus: peritura propinquis
 et pariter perdens, quod sit magis acre dolori,
 uiua morte suos referat, quod funere tristi
 225 damnamur miseri, quod festinante senecta
 denos centenos, quos prisca excesserat aetas,
 uix ter centenos iam fessi accedimus annos,
 ne patria extorres nuda et sine nomine membra
 ignotis demus passim tumulanda sepulcris.
 230 quare agite, o iuuenes, dum uires turba ministrat,
 quae uobis superesse queat finemque seuerum

228] Uerg. Aen. II, 558 sine nomine corpus.   230] Uerg. Aen. I,
 627 quare agite . . o iuuenes, XI, 71 uiresque ministrat.

- 206 Inposuit (*m supra i m³*) sedisque (*e supra i m³*)   207 nuno (*c supra o m³*)   209 pectora (*s. u. m³*)   210 ad summam *M* assumā degressus (*i supra e pr. m³*)   212 noe (*N supra n m³*) soboles eoas (*E supra e m³*)   213 Senaar artos *ego* sennē. (*e pr. mutauit in ē et punctum del. m³*) aractus   214 orbes (*i supra e m³*)   215 Cupit (*R supra C m³*) maestas (*oe supra ae m³*)   querellas (*l pr. exp. m³*)
 218 cursus *M* currus   219 tendat *M* Tendi*at   220 praecibus (*a exp. m³*)
 numerosa (*u supra o pr. m³*)   226 centenis (*o supra i m³*)   228 ne *M* Ni
 extorris (*e supra i m³*)   membra   229 sepulchris   230 iuuenis (*e supra i alt. m³*)

nesciat, aeternam factis extendite famam.
 urbem condamus, cuius sub nomine turrem
 tanto attollamus, donec pingentia mundum
 235 sidera et excelsi conuexa inrumpat Olympi,
 ut nos posteritas, terras quom liquimus istas,
 in caelum migrasse putet.' sic mota iuuentus
 contemnit cautes et quicquid monte reciso
 caeditur: edomitae fictos de uiscere terrae
 240 constringunt igni lateres operisque futuri
 materiam proprio malunt debere labori.
 hanc interstratum sic uincit utrimque bitumen;
 ut solidas simulent circumdata moenia cautes.
 iam turris properata subit, iam uertice nubes
 245 transilit et fruitur caeli propiore sereno,
 cum pater haec propriis regni consortibus infit:
 'en terrena phalanx quid non furiosa resignet,
 mortali quae structa manu contingere celsos
 credat posse polos et ad aethera ducere nostrum.
 250 nullus terreno uestitus corpore caelum
 ascendit, nisi qui caelo descenderit alto.
 sed quia — gens una est, eadem quoque forma loquendi —
 adsensu cupido suadentes praua secuta est
 turba nec excussit, quid fas permitteret, audens
 255 ardua, quae fieri per se natura uetaret,
 inpunita ferant tam uani damna laboris.
 ut tamen et uetitum norint, quod posse negatum est,
 iam descendamus tumefactaque corda superbo
 consensu uarii turbemus uocibus oris,
 260 ut quod peccauit concors in crimina uulgas,

232] Uerg. Aen. X, 468 famam extendere factis. 250 *sq.*] eu. Ioann.
 3, 13 et nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, cf. Uerg.
 Aen. VIII, 423 caelo descendit ab alto.

232 Nesciat (a *ex tc*) aeternam (a *alt. ex u*) 236 quom *ego* quod liquimus *B* linquimus 238 Contempuit cautes (e *ex o m⁴*) 239 caeditur *ego* Cuditur 241 deberi (e *supra i m³*) 242 utrimque (n *supra m m³*) 243 moenia (a *s. u. m³*) 244 turres (i *supra e m³*) 245 propiore (r *exp. m³*) 247 fallax (phal *supra fall m³*) 251 discenderit 252 Sed* 253 sequuta 254 aures (dens *supra res m³*) 255 quam (quae *m³*) 260 uulgas *B* uultus

Gen. 11, 4

Gen. 11, 3

Gen. 11, 6 et 7

confusae damnet melior discordia linguae.¹
 dixit et intentos operi molemque leuantes
 mentibus attonitis obliuio subdita primum
 intrat et ignotae subiit perfectio linguae.

Gen. 11, 8 et 9

- 265 increpitant operis studio cessante magistri
 cunctantes socios: sed uocem nemo remittit
 non intellectis, et si quis temptat hiare,
 sibilat aut rupti fremitu sermonis anhelat
 aut stridit gemituque minas imitatur acuto.
- 270 sic uanum praua susceptum mente laborem
 destituit frustrata manus: iam nemo propinquum,
 nemo patrem sequitur: quem quisque intellegit <aptat>
 adglomeratque sibi: periit cognatio tota,
 gentem lingua facit: sparguntur classibus aequis
- 275 diductasque petunt uario sub sidere terras.
 haut aliter uolucres campi per mollia plana,
 quas gregibus mixtis errare et quaerere uictum
 persuasit secura dies, cum nocte propinqua
 frondea tecta petunt, extemplo congrege turba
- 280 nulgus quaeque suum sequitur rapidoque uolatu
 miscentur, similis qua duxerit aut color aut uox:
 sic tunc in partes populus se dissicet unus,
 et species fit quaeque genus longeque remotis
 considunt terris atque orbem gentibus implent.

265 sq.] Uerg. Aen. X, 830 sq. increpat ultro cunctantis socios.

279] Uerg. Georg. III, 61 sq. frondea . . tecta petunt. 284] Cypr. Gen. 347.

- 262 leuantes (l ex i) 263 Mentibus (ti in ras. m^2 , tis m^1) 264 motae
 subiit (igno supra mo m^3 , e s m^2 in ras.) 266 Cunctantos (e supra o
 m^3) remittit (t pr. s. u. m^3) 267 temptat (n supra mp m^3) 269 stri-
 dit ego stridi (e ex i alt. et t s. u. m^3) emitatur (i supra e m^3)
 270 *praua mentem (m exp. m^3) 271 Distuit (estituit supra istuit m^3)
 iam (corr. ex on?) intelleget (-ligit m^3) aptat add. m^3 , fort. audit
 273 Adglomereatque (e alt. exp. m^3) periet (i supra e alt. m^3) cognatio G
 cognotio (i supra o alt. m^3) 275 diductasque G Deductasque (e pr. ex
 a) 276 Haut (t ex n m^1 ; d supra t m^3) uolueris (e supra i m^3)
 277 Quoas mixtis G mixtus (a supra u m^3) querere (e ex e pr. m^3)
 278 Persuasit 279 extemplo congrege Petschenig et Brandes exempto
 cum grege 281 uox G nox 282 dissicet ego dissegit

285 nec tamen hoc sacri, cum sit sua poena nocentum,
 muneris est uacuum; nam quamuis ultio iusta
 haec fuit, ut quos non tetigit reuerentia caeli,
 quae sedes propria est mundi rerumque parenti,
 nec se cognoscant, plus est quod praestat alumnis
 290 talis poena reis: ne quod persuasio culpae
 paucorum intulerit rursum contaminet omnes
 et faciat commune nefas, ne bella cruenta
 et rabido populis mors arcessenda furore
 sit semper, ciues et alumnis linquere pulsis
 295 cognatos graue sit. nam ne desideret umquam
 exul turba suos opus est et ut oderit ulti:
 atque ideo hoc uaria procurat lingua, suorum
 ne quisquam meminisse uelit. mansit tamen oris
 Hebraei sonitus et sermo antiquus in illis,
 300 qui culpae expertes pars non iniusta fuerunt,
 natorum, quos Sem genuit, quos sacra parentis
 cura iuuat tangit^{que dei} reuerentia ueri.
 sed postquam toto dementia percita mundo,
 ut taceam magici scelus intestabile monstri,
 305 in truncos et saxa etiam durique metalli
 arte cauas species et cassas luce figuras
 inpegit mortale genus mentesque superna
 spectantes fregit terraeque addixit inertis,
 288] Uerg. Aen. III, 167 Hae nobis propriae sedes.

286 quamuis (n *supra* m³) 287 fuerit (it *supra* erit m³) 288 sedis
 (e *supra* i m³) 290 Talies (e *exp.* m³) 291 contamina (et *supra* a
 alt. m³) omnis (e *supra* i m³) 293 arcescenda (sc *in ras.*, fuit rs)
 294 ciues et *Petschenig* ciuile (is *supra* e m³, sed del. et *supra* scr.
 e et) alumne (is *supra* e m³) 295 dissideret (e *supra* i pr. scr. et
 s pr. exp. m³) umquam (n *supra* m pr. m³) 296 furba (t *supra* f m³)
 oderet (it *supra* et m³) 299 Hebrei (e ex e alt. m³) 300 fuerunt
 (u pr. in ras., e s. u.) 301 sem (S *supra* s m⁵) quis (ei *supra* i m³,
 del, ei et *supra* scr. o m⁵) 302 Cur adiuuet (d *exp.* et at *supra* et m³)
 arguit (*exp.* et *supra* scr. tangit m³) que dei add. B (fort. uocis di
 reliquiae extant in scriptura dignet u. 304) 303 dementia (a s. u. m³)
 304 dign& stabile (inte *supra* dign& m³) 305 truncos G truncū (ū s.
 u. m³) & (*exp.* m³) - 307 Inpigit (m *supra* n et e *supra* i pr. m³)
 mentisque (e *supra* i m³) 308 addixit G adduxit

hos quoque conuoluit foedae contagio labis.
 310 non secus Aethiopum feruentibus excita terris
 nubila morborum corrupto tramite caeli
 implicuere auida †uictoris peste lacunas,
 cum quisquis celeri percussum fulmine leti
 ingemuit, simul ipse ruit, quicumque cadentem
 315 conspexit, cecidit, congestaque funera passim
 dira lues strauit campis bellumque peregit:
 sic tunc praecipiti complexus mole furoris
 et quos praeterit repetens conprenderat error,
 donec succiduis gradibus decursa propago,
 320 fons et origo cui Sem clarum praestitit ortum,
 in Tharan exiret, summa qui sede relicta
 Chaldaei generis cuncta cum stirpe suorum
 urbem aliam moresque nouos sedemque requirens
 mansit in Assyriis demum nouus accola Carris.
 325 et cum quinque super bis centum exegerat annos,
 lapsus more patrum est. huius set filius Abram,
 uir dignus caelo, iam primo a limine uitiae
 uerum mente deum uenerans gentilia sacra
 auersatus erat. quem postquam morte parentis
 330 iussa sequi iam posse dei sine fraude licebat,
 his dominus famulum monitis dignatus adire est:
 'quandoquidem toto te solum inuenimus orbe,
 quem sincera fides iuuat et reuerentia nostri,
 linque procul sedes patrias terrasque nocentes
 335 pollutamque domum: cognatio tota profana est
 et fugienda tibi. terrae melioris in agros

Gen. 11, 25 et 3

Gen. 11, 32

Gen. 11, 26

Gen. 12, 1

309 labis <i>M</i>	labes	310 a&hiopum (A <i>supra a m³</i>)	312 uictoris
<i>corr.</i> , uitales <i>Petschenig</i>		313 laeti	campis <i>ego</i>
campus (o <i>supra u m³</i>)		316 luis (e <i>supra i m³</i>)	
(ii <i>supra i m³</i>)	conphenderat (n <i>supra h m³</i>)	317 praecipiti (i <i>tert. s. u. m³</i>)	318 praeterit
olarum (c <i>supra o m³</i>)		318 praeterit	320 sem
S <i>supra s m³</i>		321 taran (<i>exp. et supra scr. tharan m³</i>)	
sere (d <i>supra r m³</i>)		322 Caldei (Chaldei <i>m³</i>)	st*yrpe (i <i>supra y m³</i>)
323 aliam (li <i>m² in ras.</i>)		323 assiriis (A <i>supra a m³</i>)	
morisque (e <i>supra i</i>)		domum (e <i>supra o m³</i> , um <i>in ras.</i>)	carris (cha <i>supra ca m³</i>)
325 exegerit (a <i>supra i m³</i>)		326 set <i>ego</i> et abram (A <i>supra a pr. m³</i>)	
327 iam <i>ego</i> nam		327 ostendit (a <i>supra i m³</i>)	
333 nostri (i <i>in ras. ex u</i>)		334 sedis (e <i>supra i m³</i>)	

- me duce peruenies, ne sis pars gentis iniquae,
 qui sanctae caput esse potes. tunc sacra dicabo, Gen. 12, 2
 quae maneant, benedicte, tibi, nomenque per omnes
 340 magnificum reddam populos bona cuncta rependens
 aut mala pro meritis, quorum diuersa uoluntas
 te circum fuerit, per quem benedictio fusa Gen. 12, 3
 spargetur tribubus cunctis aeuoque renato.'
- Dixit et imperiis mentem qua seruiat indit
 345 promissisque piis credat. mora nulla retentat: Gen. 12, 4 et 5
 cum gregibus uarii generis famulisque paternis,
 coniuge cum fida, cari cum pignere fratris,
 cui Loth nomen erat, digressus limite recto
 ignotum sibi carpit iter. mollissima laetas
 350 praebent arua uias blandumque fauentibus austris
 adridens nullis turbatur motibus aér,
 in Chanaas donec populorum, quos genuit Cham,
 intraret terras et rura uberrima Sichae. Gen. 12, 6 et 7
 quae postquam concessa sibi prolique futurae
 355 audit uoce dei, deuotas excitat aras
 et ueteres reuocans cultor nouus auget honores.
 inde petit Bethlem, sedes quae lecta beati Gen. 12, 8
 hospitiis sacrata uiri est cunctasque superbis
 excessit meritis terras, quandoque, secundo
 360 post iam commemoranda loco cum sede superna,
 dignior ista, dei quae pignus lege salutis
 emissum mundo tantum mirante paratum

359 sqq.] cf. Matth. 2, 6 (Mich. 5, 2).

337 gentes (i supra e alt. m³) inique (e ex e m³) 338 sancte (e ex e m³)
 e m³) 339 benedicta, corr. M 340 bono (a supra o alt. m³) 342 Te
 Te 343 Spargitur (e supra i m³) 345 cred& (at supra & m³) 346 uerii
 (a supra e m³) 347 chari (h s. u. m³) 348 loth (L supra l m³) 350 fauentibus (a ex re) austris
 (s ex t) 351 montibus, corr. G 352 canahas (C supra c m³) chā (C
 supra c m³) 353 sichae (S supra s m³) 355 audit B auxit 356 ueteris
 (e supra i m³) 357 bethlen* (fuit bethlem; e supra hl m³) sedens (n exp.
 m³) quae lecta (quae electa corr. m³) 359 secundo (o ex u m²) 360 post
 iam ego postquam commemoranda ego no (nō m³) numeranda (nu s. u. m³)

- exciperet, uisa est, hominemque remitteret astris.
 hic quoque sollemnes Abram pater excitat aras
 365 et linquenda nouis habitacula ponit in aruis.
 namque fame rursum sedem mutare coactus
 castra mouet totamque domum famulosque gregesque Gen. 12, 10
 secum agit et rebus commercia iusta rependens
 intrat in Aegyptum. sed nomine pulchra sororis Gen. 12, 11—
 370 protegitur coniunx, ne barbara pectora sancti
 hospitis in caedem stimulet furiosa libido.
 denique mox Pharao radiantis imagine formae Gen. 12, 15
 ductus inardescit thalamosque et foedera certa
 lege parat; sed tota pauor formidine mersa
 375 ingruit et subito quatit improba corda tumultu
 exterretque animos niger horror et implicat artus,
 ut rex sacrilegæ gentis tam tristia uota
 sentiret damnasse deum, qui tale profecto
 consilium infudit famulis, ut barbarus hostis
 380 tutius esse uirum Saræ tum nosceret Abram,
 cum foret expertus, quam non inpune profano
 appeteret ferro, quem nec uiduare liceret.
 sponte igitur nulla uiolatam labe marito
 restituit culpamque refert tutumque frequenti
 385 custode et multa cumulatum fruge remittit Gen. 12, 18—
 372] Uerg. Aen. VIII, 23 radiantis imagine lunæ. 375] Uerg.
 Aen. VIII, 397 subito . . tumultu. 376] Uerg. Aen. II, 755 horror . .
 animo . . terrent. 382] Uerg. Aen. XI, 276 sq. ferro . . adpetii. 385]
 Uerg. Aen. III, 436 cumulatam monte remittam.

364 sollemnisi abram (A *supra* a *m³*) 365 linquenda (n *pr. s. u.*)
 nouis G nobis 367 mouit G mouit famulusque (o *supra* u alt. *m³*)
 gregisque (e *supra* i *m³*) 368 agitet (at *supra* et *m³*) cōmertia 369 aegyptum
 (Ae *supra* æ *m³*) nomine (o *ex u in ras.*) 370 coniux 372 farao
 forme (e *ex e m³*) 373 Ductus M Dictus inard*escit (o? *eras.*) thalamo-
 mosque (h s. u. *m³*) foedera (o *add. m³*) 374 tota ego tanta 375 tu-
 multu (l s. u.) 376 Exterritque 377 gentes (i *supra* e alt. *m³*) 379 hostes
 (i *supra* e *m³*) 380 sarrae (S *supra* s *m³*) Abram (A *ex a m³*) 381 quanti
 (m *supra* n̄t̄ *m³*) inpune (m *supra* n̄ *m³*) 382 quam G 384 tutum-
 que ego totusque 385 cumulatum G comolatus (u *supra* o *pr. et o m³*)

- in Sichem Bethlemque suam: laetique receptos
exercent campos et pinguia pascua late
inmixtis carpunt gregibus. sed iurgia crebra
inter pastores; nullo nam limite cuiquam
390 discretus pandebat ager. plenissimus ergo
uenturi, iuris set seruantissimus aequi,
ut dirimat lites et iurgia tollat auara,
Abram, qui senior, concessos diuidit agros.
iunior elegit, qua dulcibus undique fusis
395 rura maritat aquis ripisque umbrantibus amnes
labitur et teretes saltus Iordanis amoena.
his capitur patruique domum iustumque rigorem
declinans Sodomae iunctos Loth migrat in agros,
cum deus hac Abram maesti spe pectora firmans
400 'ne carparis' ait, 'fratris quod prole relictus
damna patris tuleris sancti. innumerabile uulgus
tu mihi solus eris, populi qui regna tenebis,
quæ primo cum sole uides, quæ uersus in arcton
prospicis et tepido quæ subdita respicis austro
405 ac maris effusi circumdata litore claudi.
haec tibimet prolique tuae populisque tuorum
concedam aeternum semper uiuentibus aeuum.
quis tu ut iam terris longe lateque fruaris,
surge et quid pateant gressu prius hospite lustra.'   Gen. 13, 17
410 Sic ait: ille libens paret sedemque relinquens

391] Uerg. Aen. II, 427 seruantissimus aequi.

386 sicem (*exp. et supra scr. Sicha' m³*) bechelemque (B *supra b m³*)
 387 pinqua (quia *supra quā m³*)   389 cuiquam *ego* quicquam (a *ex t*)
 390 Descretus . . pleni (*in ras.*)   391 set *ego* et aequi (*i supra e alt.*
m³)   393 Abr con (con *exp. et am supra scr. m³*) concessor (*s supra r*
m³)   394 qua *G* quia   395 amnis (*e supra i m³*)   396 Iabitur, corr. *G*
io^rdanis (*I ex i pr. m³*)   397 patruique *B* patriaeq;   398 sodomae (*S*
ex s m³)   loth (*L ex 1 m³*)   399 abram (*A supra a m³*) maesti (*oe supra*
ae m³)   401 tuloris (*e supra o m³*) in-numerabile   402 regnat inebis
(e supra i pr. m³)   403 arton (arct *supra art m³*)   404 Pro^opices (*i*
supra e m³)   405 claudi (*ex clulidi m², a supra i m³*)   408 Quis (*ei supra*
i m³)   ut iam *ego* etiam   409 expectes qua pateant   410 relin ens
(qu supra add. m³)

- emigrat Chebronque subit subque ilicis atrae
dispensata comis figit tentoria Mambrae
auxiliumque nouis ductor catus addere castris
hic quoque sollemnes domino struit, ut colat, aras. Gen. 13, 18
- 415 Interea magno circum turbante tumultu
hostis adest auditus, uaria quem dote referta
sollicitat tellus: campis inlisa resultat
ungula et effusis errat populator habenis.
Loth cum rege simul portis erumpit apertis Gen. 14, 1—7
- 420 et uicina manus regum socia arma ferentum:
secum equites peditesque trahunt, distenditur agmen,
configunt acies, pariter sternuntque caduntque.
his satis auxilii est, quod bellum inferre parantes
praecepere animis casuros clade repente:
425 istos sola tenet causae melioris imago.
sed turpi Sodomae luxu emollita iuuentus,
ut rursum exarsit repetitus clamor in iras,
uertunt terga metu: rapido pars moenia cursu,
pars montes siluasque petunt, pars saepa cateruis Gen. 14, 10
- 430 porrigit ignauas ad tristia uincula palmas.
Loth captum patruus ut primum conperit Abram,
non fletu — quid enim fletus conferret inanis? —, Gen. 14, 12—14

411] Cypr. Gen. 416. 415] Uerg. Aen. VI, 857 turbante tumultu, cf. I, 124 Interea magno. 416] Uerg. Aen. VIII, 38 Hostis adest. 419] Uerg. Aen. VIII, 585 portis . . apertis, cf. Georg. III, 78. 420] Uerg. Aen. VIII, 120 socia arma. 427] Uerg. Aen. VII, 445 exarsit in iras. 429] Uerg. Aen. XI, 813 siluasque petuit, cf. II, 399 sq. 430] Uerg. Aen. II, 406 uincula palmas.

411 crebronque (ch *supra* cr *m³*) subit subit (*alt.* subit *exp.* *m³*)
atre (e *ex* e *m³*) 412 Despensata (i *supra* e *pr.* *m³*) comes (i *supra* e *m³*) mambrae (M *supra* i *m³*) 413 nobis (u *supra* b *m³*) 414 sollemnes (l *pr. exp.* et n *supra* i *m³*) et (ut *supra* *m³*) coleat (e *exp.* *m³*), et colit G 416 Hostes (i *supra* e *m³*) 417 incisa (l *ex* e *m¹*) 419 portis (t *in ras.* *m²*) 420 marma (m *pr. exp.* *m¹*) 421 peditisque (e *supra* i *alt.* *m³*) 424 casus hos claudere menti, corr. Petschenig (repente *ego*) 425 istos B Ictus 426 turpi Brandes turpis sodomae (S *supra* s *m³*) 429 septa 431 conperit (m *supra* u *m³*) abram (A *supra* a *m³*) 432 non fletus (s *exp.* *m¹*)

- sed ratione pius, ter centum deligit omni
 de grege bisque nouem famulos, quos instruit armis,
 435 et sensim sequitur, qua tendere prodidit hostem
 lentum praeda grauis, curatque ut prima quietis   Gen. 14, 15
 nocte superueniat, cum iam languentia corda
 inrigat et fessos dulcis sopor alligat artus.
 sic, cum ieuni rabies uaesana leonis
 440 in pecudum saltu penetrauit saepa uolueri,
 cunctas dente, pede exanimat cupidamque uorandi
 differt ira famem clauditque doloris acerbi
 oppressis gemitum patientia mira timoris :
 haec tum forma ducis. somno uinoque sepultos
 445 sternentes tacitis populum regesque trucidant
 uulnibus. nullus confundit castra tumultus,
 nemo gradum sentit, nisi quem iam mens fugit et uox,
 nemo sonum caedis, nisi quem mors excitat, audit.
 sanguine cuncta madent, siccis resoluta serenis
 450 tellus tabe coit, gressumque morante cruore
 lubrica signato titubant uestigia campo.
 nec tamen omne simul gladiis conciditur aeuum :
 seruantur praedae — tanta est moderatio iusti
 uictoris —, quos iam eunctis sine fraude licebat
 455 posse capi: reliquos sparsit fuga turpis et agros
 usque Chobarrenos instans formido secuta est.

438] Ual. Flacc. I, 48 serus fessos sopor alligat artus, Uerg. Aen. III, 511 fessos sopor inrigat artus. 439 *sqq.*] cf. Uerg. Aen. VIII, 339 *sqq.*
 444] Uerg. Aen. II, 265 somno uinoque sepultos. 449] Uerg. Aen. XII, 691 Sanguine terra madet, cf. VIII, 333. 451] Uerg. Aen. V, 331 *sq.*
 uestigia presso Haut tenuit titubata solo.

433 delegit (i *supra* e alt. *m³*) 434 grege bisque *G* gregibusque
 435 sinsem (*exp. et supra scr.* sensim *m³*) 436 quiaetis* 437 languen-
 tiam (m *exp. m³*) 438 dulcis *G* dulce 440 septa 441 exani-
 mat *G* examinat 443 patientia mira *M* patientiā ira 444 tum (u
ex a m²) ducis *ego* duces 445 tacitas (i *ex a alt. m²*) 447 fugit *M*
 fuget 448 cedis (e *ex e m³*) excitat (tat *ex dat*) 450 tabe *G* tebe
 453 prede (e *ex e alt. m³*) 454 fraude (f s. u. *m³*) licebit (a *ex i alt. m²*)
 456 chobarrenos (S *supra* ch *m³*, r *pr. exp. m⁵*) sequuta

- at uictor tanti nil motus laude triumphi Gen. 14, 16, 21 sq.
 inter equos pecudumque greges populumque receptum
 aut captum gazasque, auido quae pondere uictos
 460 uictoresque grauant, tanta inter gaudia mitis
 et casus hominum reputans sub pectore, paene
 uicti merce redit praedamque et praemia belli
 direptis passim populis regique reformat,
 non sibi se pugnasse docens: decimam tamen offert Gen. 14, 18—20
- 465 hostibus excussae, quae uera est hostia, praedae
 Melchisedech, cui tum summi pia cura parentis,
 testatus uicisse deum meruitque futuri
 mystica praemonitus iam tunc libamina sacri
 sumere. et accepto maiora ad praemia cursu
 470 uoce sacerdotis tanti bona cuncta precantis,
 hoc famulum alloquii dominus quoque munere donat: Gen. 15, 1—4
 'quandoquidem nullis cupidum te praeda subegit
 inlecebris, pretium fidei mercesque laborum
 mecum plena tibi est teque et tua cuncta tuebor
 475 heredi seruanda tuo, quem germine sero
 uentre tuo potius natum pius auctor amabis,
 quem iam mente cupis, pro quo placet iste Damascus,
 ascitus grege de famulo, dum duleis alumni
 accedit patrios stimulans infantia sensus
 480 et festinantem natorum fallit amorem.
- suspice conuexum quam denso lumine caelum Gen. 15, 5
 picta nocte micet, quantis congesta premantur
 sidera sideribus numerumque obiecta recusent:
 seminis hoc exemplar habe stirpisque futurae
- 485 hinc formam meritumque tene.' sic fatus: at ille Gen. 15, 6
 credidit et nudae fidei consensio sola
 pro uirtute fuit meritisque ornata laboris
- 457 Ad (t *supra* d *m³*) 458 equos (e *ex e m³*) gregis (e *supra* i *m³*)
 459 auidoque 461 penè *B* poene (e *ex e alt. m³*) 466 Melchisedech
 (h *exp. m³*) parentis (n *pr. exp. m²*) 468 Mistica 469 *fort. at*
 474 cuñ (' *m¹*, tua *supra scr. m³*) 476 *aictor (c *ante a eras.*) 477 Da-
 mascus *G* damascius 478 dulcis *M* dulces 479 accedit *B* Ascendit
 482 præmantur 484 styrpisque (i *supra y m³*) 485 Hi*nc 486 con-
 sentio (si *supra t̄i m³*)

plena*m* iustitiae tribuit reputata coronam.
 atque ideo hic sancti uirtus tam nobilis Abram
 490 prodit quod bene sit diuino credere Christo,
 qui, uox uiua patris, rursum sic fatus ad Abram:
 'omnipotens ego sum dominus, qui teque tuosque Gen. 15, 7
 Chaldaea de gente tuli tandemque paternis
 exemptum uitiis terra meliore locauit,
 495 ut per te genitus populus meus arua beata
 incolat et seriem longe lateque propaget
 gentibus expulsis, quas foedo errore parentum
 sacrilegas ritus olim fecere profani.
 quod quia cunctaris dubiusque ita credere peccas,
 500 trimam sume mihi torua iam fronte iuuencam, Gen. 15, 9
 cum qua par annis blando grege lecta capella
 aequaeuus<que> aries nostro mactetur honori:
 cumque columba sacrum casto cum turture iuncta
 clauserit et summam confecerit ordo litandi,
 505 ulterius uolucrum non sentiat hostia ferrum.
 at pecudes uteris mediae scindantur apertis Gen. 15, 10
 inque duas abeant tantum tria corpora partes,
 quas sic diductas mundis distingues harenis,
 conferat ut membris altrinsecus aemula membra
 510 ordo quater duplex. tunc <quae> sperare iuberis,
 sponte sub aspectum uenient oculisque probabis.'

493] Cypr. Gen. 464. 500] Cypr. Gen. 471 sq. Uerg. Aen. VIII, 627 aurata fronte iuuencum, cf. III, 636. 503] Cypr. Gen. 474.

488 iustitiae (ti alt. s. u. *m³*) p reputata (p exp. *m¹*) 489 abram
 (A supra a *m³*) 490 quod bene ego quid boni 491 fatur M fort. recte
 ad (d ex l) abram (A supra a *m³*) 493 Chaldea (h s. u. et e ex e *m³*)
 494 uiciis (t supra c *m³*) locauit (loca in ras. *m¹*) 498 sacrilegas (o
 supra a alt. *m³*) 500 Trinā (m supra n *m³*) torua iam *Fabri* torue
 iam (e iām exp. et supra scr. am sine *m³*) fronte G fraude 501 qua
 G que par (pari *m³*) 502 que add. G 503 turturre iuncta ego uincta,
 cf. Cypr. Gen. 474 504 confecerit (c alt. ex t) orda (o supra a *m³*)
 506 uteris (s s. u. *m³*) scindantur (sci ex sti *m²* in ras.) 507 abeant B
 habeant 508 deductas (as ex is *m¹*; i supra e *m³*) distinguis (e supra
 i tert. *m³*) arenis 509 Conferit (a supra i *m³*), malim conserat 510 quae
 s. u. *m³* 511 oculisque (a exp. *m³*)

- Dixit: at ille dei monitis seruire libenter
assuetus raptim properat mandata patrare.
sed cum dispositam quo iussa est ordine terrae   Gen. 15, 11
515 strauisset seriem, subito globus ingruit ater
importunarum praeda inuitante uolucrum.
quae ne contactu uiolarent sacra profano,
undique sollicitus eauet et circumspicit Abram.
sed cum operi attonitum tanto nec sole cadente   Gen. 15, 12
520 uinceret officii moles tam magna recepti,
ecce niger terror, tremor horridus et sopor intrat,
nuntia iussa ferens uenturaque saecula formans.
credo, uidebatur saeptum sibi cernere Nilum
Hebraeae gentis populis serosque nepotes
525 et quae se ad summum numerent cognoscere turbas:
inde truces motus deductaque castra suorum,
transmissum pelagus sicco pede, mersa profundo
agmina, naufragium nulla cum classe secutam
terrestrem fecisse manum: dehinc tota beatae
530 regna Palaestinae populo patuisse reuerso.
talibus attonito uisis non defuit almus
interpres: 'praenosce tuos subolemque tuorum,
crescit in externis quae post uos edita terris   Gen. 15, 13 et 14
Niliaci famulare iugum sensura tyranni,
535 quam, quadringtonos cum duro expleuerit annos
seruitio, eripiam dominosque ulciscar iniquos

516] Uerg. Georg. I, 470 importunaeque uolucres. 524] Uerg. Georg. II, 58 seris . . nepotibus. 531] Uerg. Aen. III, 172 Talibus attonitus uisis.

513 ramptim (*m pr. exp. m³*) properat *B* poterat   515 Strauisset
(*S in ras. m²*) 516 Importunarum (*m supra n pr. m³*) praeda inuitante *B* praedā uitante   518 circumspicit (*i ex e m³*) abram (*A supra a m³*) 519 operi *Petschenig* opere   523 septum nilum (*N supra n m⁵*)
524 Hebreæ (*e ex e m³*) gentes (*i supra e alt. m³*) serusque (*o supra u m³*) nepotis (*e supra i m³*)   526 truces *G* crucis   527 siteonpide
(*cco supra t̄con et e supra i m³*) 528 sequutam   530 pelestinae (*Pa supra p̄e m³*) 531 attonitos (*s exp. m³*)   532 praenosce& uos (*corr. m³*) sobolemque   533 Crescit (*e supra i m³*)   535 quadringtonos (*i ex i m³*) 536 dominosque *M* dñisque

- et reddam terris, blando quas gurgite cingunt
Nilus et Euphrates, sed cum peccata nocentum
gentis Amorraeae populi haec regna tenentis Gen. 15, 18
540 explerint summam scelerum dignique paternis
sedibus expelli fuerint. at tu tamen ante Gen. 15, 16
longaeuo felix decedens limite uitae
laudatus natis cum pace et munere nostro
ad sanctos migrabis auos.' sic fatus: et alto,
545 cum iam nox terris densas induceret umbras,
signum monte dedit; claro nam elibanus igne
emicuit raptim crinemque in prona retorsit
et diuisa petit mediumque inuenta paratum
praecipiti cursu delibans flamma sacrauit.
550 haut aliter crasso uibrantes aëre corpus
oblicum per inane uolant undantque coruscae
nocturno splendore faces crinemque rubentem
mendax stella trahit concussaque nubila uentis
executiunt pronum, qui terram euerberet, ignem.
555 Interea certus regni prolixus futurae Gen. 16, 1 et 2
accelerare patrem cupit Abram, casta sed uxor
abnuit officium, quod inane effeta senectus
iam signo cessante probat: sed dulce mariti
pignus spemque nouam quacumque ex paelice fusam
560 esse suam credens famulam, cui iunior aetas — Gen. 16, 3

545] Hor. Serm. I, 5, 9 *sq.* iam nox inducere terris Umbras.
546] Cypr. Gen. 503. 557] Uerg. Aen. VIII, 508 effeta senectus.

538 eufratres (E *supra* e pr. m³) 539 Amorrhæae G amorrae (A
supra a pr. et h s. u. m³) populique haec G populi nec tenentis G
tenentes 540 scelerum (e s. u.) 541 expelli (ex ex &) 542 Longeuo
(e ex e m³) decedens G decidens uitæ (e ex e m³) 544 At (d
supra t m³) 546 olaro (e *supra* o pr. m³) 548 paratum (m ex corr.,
fuit a?) 550 Haut (d *supra* t m³) 551 Oblicum (qu *supra* e m³) undantque
Petschenig undamque (ydum *supra* үндам m³) coruscae (a s.
u.) 552 facis (e *supra* i m³) 553 Mendax (da in ras.) trah& (it
supra & m³) 554 Exoutiunt (e *supra* o m³) 556 abram (A *supra* a
m³) 557 Annuit (b *supra* n pr. m³) effeta (oe *supra* e alt. m³)
559 pellice (l pr. add. m³)

- Agar nomen erat, Nilotica tellus origo —
subrogat in thalamos precibusque adgressa maritum
progeniem uili concedere perpulit aluo.
pro seruile nefas! ut primum uiuere sensit   Gen. 16, 4
- 565 Agar uentris onus, fastu tumefacta superbo
despexit dominam et dominam, cui matris amorem
debebat, causamque sui furiosa tumoris.
recte igitur flagris hanc uir iustissimus Abram   Gen. 16, 6
coniugis addixit, quorum magis acta pudore
- 570 in deserta procul secretaque lustra ferarum
abditur indignans: nec quod perpesa refugit,
sed rursum dominam nimios mentita timores
contemnit, quo more potest, mauultque pericla
secretae perferre uiae, ni missus Olympo   Gen. 16, 7—12
- 575 angelus occurrat famulamque ad pristina iura
restituat miti dominae magnoque refectam
hortatu melius iubeat sperare reuersam
et nomen nati doceat moresque manusque
innumerousque greges populi de stirpe nepotum.
- 580 quo maiore redit uoto iam certa futuri
et partu dominum fecit prior ipsa parentem,
cum iam decursi spatiis felicibus aeu*i*
octoginta super bis ternos clauderet annos.   Gen. 16, 15 et 16
- Qui cum bis senas unam super ordine coepto   Gen. 17, 1 et 2
585 adderet aestates, solito hunc rursum pater almus
alloquio dignatus adit iussitque trementem

563] Cypr. Gen. 511.   570] Uerg. Aen. III, 647 deserta ferarum
Lustra, cf. Georg. II, 471.

561 nicotica (Nil *supra* nic *m³*)   562 praecibusque   565 tumefacta (t
ex l)   566 Dispexit (e *supra* i pr. *m³*)   567 sui (t *supra* s *m³*)   568 flagris
(r s. u. *m³*) abram (A *supra* a *m³*)   570 ferarum G strarum (ui *supra*
str *m³*)   571 perpesa (ss *supra* s *m³*)   572 nimios (n ex m)   timores
(o ex e *m²*)   573 mauultque (t s. u. *m³*)   574 Secretę (ę ex e *m³*)
olimpo   575 iura ego rura   576 domine (ę ex e *m³*)   refectam (e
alt. ex a)   577 reuersam (u ex n in ras. *m²*)   578 morisque (e *supra*
i *m³*)   579 gregis (e *supra* i *m³*)   distirpe (e *supra* i pr. *m³*)   584 Quis
Petschenig   unam G iam (iam exp. et unā in s. u. scr. *m³*)   585 almīs
(v *supra* i *m³*)   586 ad& (it *supra* & *m³*)

- degere felicem: simul et promissa reuolut,
quae merces uirtutis erat — tunc corpore prono
Abram suppliciter dominum prostratus adorat —
590 et post multa, quibus percursis uota fidelis
laxauit famuli, signo discernere cunctis
se iussit tacito populis, ut sponte resecta
carne superuacula prompte liquidoque pateret
corporeis uitiis dominum iussisse recisis
595 progeniem seruare nouam prolemque futuram.
quod res ipsa tacens loquitur: resecare pudenda
sic monuisse deum puerosque a matre recentes
atque rudis uitiae, dum mens ignara dolendi est,
praeputio exutos octaua luce sacrari,
600 quod qui tam sanctum corrumpere testamentum
auderet cessans legi inseruire rogatae,
exheres fieret regni uitaeque futurae.
et simul, ut uero sibi crederet argumento
innumeras gentes propria de stirpe creandas,
605 hoc ipsum ut resonent, commutans nomina dixit:
littera te renouet, te syllaba plena reformet,
ut non Sara tibi coniunx, sed Sarra uocetur
et tu non Abram, sed nomine clarior aucto
Abraham populis posthac uocitere futuris.
610 quod commune ideo tibimet cum coniuge uera est
promissi, quoniam saeclis uoluentibus aeuum
mater erit generis teque annum sole remenso
esse patrem faciet. quamuis ridenda putetis
uirtutis promissa meae, quis uestra senectus

Gen. 17, 3

Gen. 17, 10 et 11

Gen. 17, 12

Gen. 17, 14

Gen. 17, 15

Gen. 17, 16
(18, 10—15)606] Cypr. Gen. 529 *sq.*

- 587 degere *ego* ducere 588 mercis (*i supra e m³*) 590 percursis *B*
percussis 593 prompte (*p alt. s. u. m³*) 594 Corpōrum (*eis supra uīn m³*)
dñs (*m supra s m³*) iussis secisis (*re supra ec m³*) 597 pueros-
que (*r s. u.*) 601 rogatē (*q ex e m³*) 603 uero *G* uere 604 styrpe
607 sara (*S supra s m³*) sarra (*S supra s m³*) 610 commune (*com in ras.*) 611 Promissi (*missi in ras.*) saeclis (*ec supra ac m³*) 614 maeae
(*a pr. exp. m¹*) quis (*ei supra i m³*)

- 615 praescribat, quod erit diuini gloria iuris,
sic ut praestiterim fieri potuisse putetur.
sed tamen ignoscam dubiis puerisque futuro   Gen. 17, 19
inponam nomen, quod culpam hanc arguat, Isae,
qui solus nostri cuncta cum stirpe suorum
620 heres erit certus seruato foedere pacti.
nec tamen hic sacrae, quem solum amplecteris, Ismael   Gen. 17, 20
expers dotis erit; nostro nam munere fultus
milia multa uirum, ualido cum stemmate gentes,
bis senis pariter ducibus regnanda creabit.'
- 625 Dixit: at ille auditus pactum accelerare receptum   Gen. 17, 23 et 24
iam centum pulsans annos, iam pubere nato
se primum pignusque suum cunctosque clientes
ac famulos signo, quo iussum est, eximit aeuo
et populum facit esse nouum fontemque piorum,
630 una eademque uia — tanta est deuotio — legem
accipiens explensque dei. quid non mereatur
tam praesens ueloxque fides? iam non timor istud,
sed sincerus amor famulique probatio plena est
quod libet imperium placida sic mente subire,
635 ut placeat iussisse deo. quippe antea tantum
audiri solitus meritum post tale ministri
iam patitur cerni nec, cum indignatio iusta
ultorem stimulet, mortales numine miti
resupuit aspectus. nam cum damnuare pararet
640 crimina terrarum flammisque abolere nocentes,

615] Uerg. Georg. I, 168 diuini gloria ruris. 630] Uerg. Aen. X,
487 una eademque uia.

615 Praescribat (i alt. del. m^3) quod Petschenig quid   617 tamen M
tam   618 Inponam (m supra n̄ pr. m^3) isae (I supra i m^3)   620 cert-
tus erit G   621 amplecteris (le ex el) ismael (I supra i m^3)   622 nostro G
nostros   munere (re s. u. m^3)   623 Milia (i alt. in ras. m^1) stēmate
(tē in ras.)   624 creauit (b supra u m^3)   627 Se (S m^2 ex corr.)   628 exe-
mit (i supra e alt. m^3)   629 facit G feē. (s. u. m^1)   632 Tampres*ens
(m^2 ; m^1 Tamene*ens)   634 placida G platida   635 Ut (U in ras. m^2 ,
E? m^1) placeat (ea ex corr.)   636 ministri (mini in ras.)   637 nec (in
ras.)   638 numine miti ego nomine mitti   640 flāmisque (ā ex a m^3)

aut uerum aut qualem norat se posse uideri
et numen numerumque suum confessus alumni,
quamuis caelitibus famulis comitatus adiret,
uisibus obiecit. iuxta aedes quippe sedenti

Gen. 18, 1 et 2

645 tres subito adstiterunt augusta luce micantes.

Abraham tanti stimulatus imagine uisus
procurrit dominumque solo prostratus adorat
unum, cum tres miretur, cupidusque placendi,
ut sibi mente pia liceat seruire, precatur,

Gen. 18, 3—8

650 ut refici in medios aestus tendentibus horis
non dedignentur famuli mensisque cibisque.

usque adeo uisus inter sensusque uigentes
errabat dubitans, hominem quod forma referret,
quem norat mens esse deum. tamen annuit ore
655 officiumque pii non aspernatur alumni
omnipotens uisusque cibos mensasque sacrare,
ut sibi deuotus eredat concessa minister,
pura sacerdotis claraque occurrit imago

uerum hominem rursus uultuque et corpore toto
660 sumendum quandoque deo Christique futuri
argumenta daret promissa^{que} mira retexens
ederet et praesens famulum dubitare uetaret.
inde mouens gressus lateri comes haeret euntum
hospes ouans dulcique quatit concussa pauore
665 pectora et attonitum uenerabilis attrahit horror.

Gen. 18, 16—22

650] Uerg. Georg. IIII, 401 medios . . aestus. 663] Uerg. Aen.
III, 73 haeret lateri, cf. Ual. Flacc. III, 486, VIII, 55.

642 numen *ego* nomen numerumquae (a *exp. m³*) 643 *cælitibus*
(e *ex e m³*) 645 adstiterunt *B* adstiterant 646 tanti (*subter nt ras.*)
648 cupidusque *M* cupidisque 649 pila (l *exp. m³*) *praecatur* (a *exp.*
m³) 650 horis (h *s. u. m³*) 652 inter sensus (*in ras. ut uidetur*) *que*
uegentes (i *supra e pr. m³*) 654 *norrat* 655 *aspernatur ego* *aspernatus*
657 *deuotus M* *deuotos* 658 *sacerdotis* (e *supra i m³*) *et clara M*
post u. 658 *quaedam exciderunt; adparet uerbum aliquod quale est doceret*
desiderari 659 *uerum M* *utrum* 660 *dō* (vs *supra ð m³*) *futuri*
(i *add. m²*) 661 *que s. u. m³* 663 *haeret G* *erit* 665 *Pectora* (e
s. u.) *uenerabilis* (n *ex r m²*) *horror G* *error*

- quippe uidet uultus tacitos uisusque seueros
in Sodomam Gomoramque deum uibrasse simulque
emissos famulos pacisque iraeque ministros.
et cum cognosset tanta quid mole pararet
- 670 arcana pandente deo causamque docente
aduētus, ut qui didicit, quae praemia uitiae
electos maneant, etiam metuenda caueret,
ultro ausus dominum scitari, an perderet urbem
errantis populi per crimina cuncta nocentum,
- 675 quinquaginta probos ciues si forte tulisset.
'non perdam' dixit. dehinc percunctatio blanda
deducens sensim numerum ueniamque lacesens
suppliciter summasque ipsis minuente recursu
usque decem meruit responsum auferre parentis,
- 680 et, se ne totam domini clementia mitis
proderet, in medio famulum sermone reliquit
tendentem ulterius seque in sua regna recepit.
- Interea Sodomam missi Loth forte sedentem
ante fores urbis iam terris sole propinquu
- 685 inueniunt. qui cum miro splendore uideret
angelicos radiare uiros, ratus adfore caelo,
cui mentem deus ipse dabat, prostratus adorat
inuitatque domum noctemque auertere tecto
euincit precibus simul et conuiuere suadet
- 690 innocuosque cibos et pocula parca ministrat.

Gen. 18, 23—33

Gen. 19, 1—3

- 681] Uerg. Aen. IIII, 277 (VIII, 657) medio sermone reliquit.
682] Uerg. Aen. XII, 938 ulterius ne tende, IIII, 214 in regna recepit.

- 667 sodomam (S *supra s m³*) gomoramque (G *supra g m³*) 668 ireque
(*q ex e m³*) 669 cognouisset (*ui exp. m³*) 670 arcana (*a ex ic?*), arcana
num G 671 que (*q ex e m³*) promia (e *supra o m³*) 672 Electos (*l*
ex e) metuenda (*u ex p*) 675 probus (o *supra u m³*) 676 dehinc
(nc *m² ex m ut uidetur*) 678 recursu *ego* recursus 679 parentes (*i*
supra e alt. m³) 681 Proderit (e *supra i m³*) reliquid (*t supra d m³*)
683 Interea (*rea in ras.*) 684 urbem (*is supra em m³*) terris (*ris*
in ras.) propinquu (*in ras. m²*) 686 radiare (*a alt. s. u.*) adforte (*t*
exp. m³) caelo (*coe supra cae m³*) 689 suadit (e *supra i m³*) 690 parca
(*a alt. ex a m³*)

ecce sub occasum lucis noctisque recursum
foeda manus uulgi, si fas dixisse, uirilis
prosilit et iuuenum furias puerique senesque
certatim exacuunt: claro Loth nomine clamant,
695 dederet exceptos. pudet heu meliusque profecto est
a quantum reticere nefas quam prodere uerbis,
uel dum damnatur, quod iam tunc more sinistro
infandae lex urbis erat. mollire furentes
Loth cupiens natas, quibus inlibata manebat
700 uirginitas, offert quos plebs uoluisset in usus:
per sexum factura minus. sed corda profana
uile putant quodecumque licet gaudentque uetari,
ut sit quod cupiant. ipsum ergo affligere certant
auctorem fidei, morum iustique magistrum.
705 ut uis iam maior, quam quae uirtute repelli
humani ualeat nisus, tunc hospes uterque
angelicas nudant mentito corpore uires
et Loth subreptum retrahunt caecantque furentes.
seruauit morem iuris sententia recti:
710 quod poenam anteuenit, damnandis lumina clausit.
tunc ad Loth sancti trepidum uix mente recepta
condicione sui <non> dissimulata ministri
iam semet sensisse animo, quod <et> ipse timebat,
qui sint, quid ueniant, quae sint praecepta, fatentur,
715 quae praestare uelint. generi, si credere digni,
nuntiet excidium Loth quippe euadere iussum

698] Cypr. Gen. 590. 701] Cypr. Gen. 593.

691 occasum *G* occasu 692 dixise (e *pr. eras.*) uirilis (lis *ex bus m²*)
694 exacuunt (*un in ras.*) 695 Dederit (e *supra i m³*) 696 ah *B* At
697 quod iam *ego quodaim* (q *ex non corr.*, i *del.*) 698 lex *M* ex erat
(t *add. m² ut uidetur*) molliere (e *pr. exp. m³*) furentis (e *supra i m³*)
700 offerit (i *exp. m³*) 702 uetari *M* liaetari (li = u, i *pr. longa*)
703 sit *M* siti 704 magistum 705 ma*+*ior quam (qu *ex corr.*)
708 e*c*eantque (e *ex e m³*) furentis (e *supra i m³*) 709 iuris *M* uiris
(s *in ras. m²*) sententia (sente *in ras. m²*) 710 antenenit (te *m² in*
ras.) clausit 712 non (s. u. *m³*) 713 iam *M* Tam et addidi 714 ne-
niant (*n in ras.*) 715 generi *M* generis sic (e *exp. m³*) 716 exci-
dium (i *alt. s. u.*)

Gen. 19. 4 et 5

Gen. 19. 6—9

Gen. 19. 10 et 11

Gen. 19. 12—15

- permixtamque domum, cuius per plurima nomen,
 colligat et generos: sed turpis origo timorem
 non meruit sentire dei. ne quis tamen istos
 720 difficilis fidei credat, cum linquere sedes
 Loth quoque dissimulet. quem postquam luce propinqua
 cunctantem pigrasque moras sine fine trahentem
 hospes uterque uidet, manibus cum coniuge raptum
 uirginibusque suis procul extra moenia ducunt
 725 et celerare iubent montesque euadere in altos
 tali lege data, ne quis quae praeterit ultra
 pos se respiciat cautus male. sed metuens Loth,
 ne tardum uelox poenae praeuerteret ira,
 ipse Segor lacrimis petiit placuisse rogando,
 730 quod dominum multos pariter seruare coegit
 concessumque sibi donum speciale salutis
 pluribus inpertit meritumque e munere fecit.
 et iam non solitas raptim obducentia caelum
 a patria uirtute deo miscente coacta
 735 nubila densarant nebulas, sed quas rotat Aetna,
 quas uomit Inarime, calidis quas Aponus undis
 exalat, quas uicino concussa Uesaeuo
 eructat tellus, Lyciae quas saeuia Chimaerae
 ora sinu uasto trinae fornacis anhelat,
 740 et quocumque loci fallentia sulphura uelox
 spiritus inflammans angusto tramite fusus
 effluit in lucem rupta tellure uaporans.
 non quod non possit pluuias quoque uertere in ignes,
 totum de nihilo licuit cui condere mundum:

717 permixtamque *M* Permixtum quae 718 colligat *M* Colligit
 721 propriu(m) 725 montisque (e *supra* i *m³*) 727 Post
 (t s. u. *m³*) 728 poenę (e *ex* e *m³*) ira *G* irai 735 rotata & h*na
 (post h eras. e; Eth *supra* & h *m³*) 736 Inarime *G* inarimis (I *supra*
 i pr. *m³*) aponus (A *supra* a *m³*) 737 Exhalat (h s. u. *m³*) uesaueo
 (V *supra* u pr. *m³*) 738 Lyciae *G* laetitiae Chimaerae *G* chimaere
 739 trinae *G* trino fornaces (is *supra* eſ *m³*) anhelat *G* anhelas
 (h s. u.) 740 loco *G* sulphura (u *supra* o *m³*) 741 inflammans (ā *ex*
 a *m³*) 742 Efflu& (it *supra* & *m³*) tellurae (e *supra* ae *m³*) 743 ignis
 (e *supra* i alt. *m³*)

745 sed maiore bonus iudex damnare paratu
mauult quos miserans orbis morumque ruinae
punit in exemplum. cuncta ergo ex omnibus oris
concurrunt undante globo stipataque flatu
quaeque suo coeunt flamarum pabula in unum,
750 corpus et ut solidum terrasque urbesque nocentes
sulphurei testudo tegit curuata metalli,
quam citus et uires angusto tramite sumens
spiritus incussam tanto crepitare fragore
conpulit et crebro tonitrus referente corusco
755 consternare animos, coniunx miserabilis ut Loth
lumina, quod uetitum, pauitans conuersa referret
et poenas raptim uiolata lege subiret
in statuam conuersa salis: spoliataque luce
sic animam infelix cum corpore perdidit omni,
760 ut nullum extaret forma remanente cadauer.
otior inde Segor luctum pellente timore
horificeoque malo stupefactus ingreditur Loth.
et sol exoritur toto feruentior igne
irato fulgore micans radiosque seueros
765 dirigit in Sodomam. qui postquam lumina flammis
inuoluere suis resolutaque sulphura nexos
secum praecipitant ignes siccoque liquore
dispensata suis stillant incendia toris,
fulmineus denso praeceps cadit aëre nimbus
770 inuoluitque urbes et totis saeuit in agris
ac mixto stridore tonat uincit querellas
758] Uerg. Aen. XII, 935 corpus spoliatum lumine.

Gen. 19, 26

746 miserans *Fabricius* miserat orbis *Petschenig* urbis 747 ex
ego et 750 et *M* no& urbisque 751 Sulphorei (u *supra* o *m*³)
752 sumens (n *ex* ti *m*²) 754 Conpulit (m *supra* n *m*³) tronitrus (r
alt. in ras.) 755 coniunx (n *alt. s. u.*) 756 refferret (f *pr. exp. m*¹)
758 salis (is *ex* u) 759 *post omni legitur* üt nul (*exp. m*¹) 761 otior
(c *supra* t *m*³) segor (S *supra* s *m*³) 762 fort. iam graditur 764 Irata
(f. rum *supra* t̄ *m*³), corr. G fulgure (o *supra* u *alt. m*³) 765 sodomam
(S *supra* s *m*³) 767 siccoquoque (quo *exp. m*³) 768 stellant fort.
sui . . roris ego et *Petschenig* 770 sequit (e *ex e m*³) 771 uincitque (que
*m*³ s. u.)

28*

flammea tempestas, quae, postquam pabula terris
 repperit oppressis atque ipsis sedit harenis,
 erigit immensam coniuneto fomite metam
 775 ignis et a terris redeunt in sidera flammae,
 in cineres donec cautes tellusque resultans
 transeat ac penitus mersae soluantur harenae
 depressisque cauos consumpto caespite campis
 pandant arua sinus uenisque effusus apertis
 780 consocians nires, qui terras strinxerat, humor
 priuatum gignat pelagus. quidnam esse putamus,
 quod raptim lacus est mira uirtute refertus,
 qui fuit ante rogus? eunctisne abolere elementis
 damnatos iudex uoluit bonus an mage finem
 785 designat tacitum mitis clementia poenae,
 quod flamas compressit aquis, requiemque futuri
 forsitan iudicii calidis contraria prodit
 materies sanctusque lacum Iordanis inundans,
 qui primus hominum meruit peccata lauare?

772 que (e ex e m³) 773 oppraessis (a del. m³) arenis 776 docnec
 (e pr. exp. m³) 777 mersē (e ex e m³) arenae 778 Depressisquae
 (a exp. m³) canos (u ex corr. m²; τι? m¹) consumpto (p s. u. m³) cespite
 (to cespite in ras. m²) 780 humor 782 raptim G raptum uirtute
 (u alt. ex a) 783 abolere (l ex r) 784 magne (n exp. m³) 785 poenę
 (e ex e m³) 786 comp̄ssit (m supra η m³) 787 contraria* (r? eras.)
 788 Iordanis (I ex i m³) inundans M in undas CLADI. MARII. UICTORII
 EPI (i. e. EXPL.) ALITIAS LIB IIII.

CARMEN CLAVDII MARI VICTORIS

AB IOANNE GAGNEIO INTERPOLATVM.

Claudii Marii Victoris Oratoris Massiliensis in suos super
Genesin commentarios Prefatio ad Deū Optimum maximū.

Summe & sancte Deus, cunctae virtutis origo,
Omnipotens, quem nec subtili indagine rerum
Mentibus humanis sensu comprehendere fas est,
Et nescire nefas (nam te ratione profunda
5 In tribus esse Deum, sed tres sic credimus vnum   5
Vnica personas ut tres substantia reddat.
Indiscreta pio conseruans foedera nexu)
Tu sine principio, pariter sine fine perennis,
Solus es atque idem: nullique obnoxius aeuo.
10 Tu spatium rerum mentis quocunq; recessus   10
Tenditur, excedis: spatio neq; cingeris vlo.
Nec te qui capiat locus est, immensus enim es tu.
Quinetiam humanae nec fas contingere menti
Qualis imago tua est, oculis ignara videri,
15 * Ni cui cernendam speciali numine sese   15
Exibeat: nec vero est qui virtute creata
Tevegetet motus: per quē sumus atq; mouemur.
Tu mens et sacrē penitus substantia mentis:
Tu ratio, et plene prudens rationis origo,
20 Tu virtus virtutis apex, atq; ipsa profecto   20
Tu vita, & genitor vitae, lucisq; profundae:
Tu lux vera Deus; tu rerum causa, vigorq;:
A te principium traxit, quodcunq; repente
ex nihilo emicuit, tantoq; auctore repletum
Vel vim mētis habet, vel formā in mēbra recepit.
25 Te dominum natura probat seruata caducis
Partibus: et iussam seriem datus ordo fatetur.

- Tu dociles numeros distinguens, pondera librās,
 Mensuras varians, modulos, motumq; gubernās,
 30 Alternas seruire vices, iugemq; recursum
 Rerum stare iubes, & mentis imagine plenum
Edere nota tibi iam secula, volvere mundum. 30
Non uno tu contentus dotare creata
Munere, quidquid agis varios largiris in vsus.
 35 *Quinimo nil non causa Deus alme tuorum*
Efficis: ipsa licet nobis ignota tuorum¹⁾ 35
Factorum ratio, atq; modus: contraria nempe
*Quae putat humanae solers ignavia mentis,
Dum certant, plus pacis habent, sic omnia diues
 40 *Conditor aduersis etiam cognata elementis*
Nectis et effusis à te virtutibus implex. 40
Et tamen hec quum sint in maiestate creandi,
Nil horum quae gignis eges: mundiq; peracti
Et per te stabili rerum compage manentis²⁾
 45 *Nil prorsum indig es: nec in hoc tua gloria tñ* 45
Quòd prestanta facis bonus autor: sed quod & ipsa
Efficere ut possint causis praebere secundis
Non deditiaris: quae qui tua munera sentit
Munus & ipse tuū est: tibi vt vni accepta referre
 50 **Omnia homo meritò possitq; & debeat vnum.*
Nam tibi sola Deus gigni quòd cuncta iuberes 50
Causa fuit bonitas: quum iussis viuere primum
Spiritibus, mundoq; frui quem mente gerebas,
Atq; omnes in te rerum cognoscere caussas,
 55 *Et super terras et aquas volitare dedisti.*
Certa quibus coelum sedes, queis libera corda 55
Arbitriumq; sui largitus es omnibus: vt iam
*Alterutram in partem vellect se vertere possent:
Vt fieres iustis merces, meritisq; piorum,
 60 *Hoc quoque cōferres praestando, vt debitor esses.*
Nam quòd de primis coelesti in sede creatis
Vnus (dum lucis domino, vitaeq; suoq; 60
Inuidet auctori, titulumq; hunc appetit) auctor
Maluit esse mali, primamq; inducere mortem,
 65 *Cum scelerum socijs celso deiectus olymbo:*
Virtuti nihil inde tuae praeciudicat: illud
Cui satis est fecisse bonum: sed copia laudis 65
Haec est summa tuae: quòd quñ se extollere supra
*Diuini virtutem apicis scelus esset, & ingens

¹⁾ om. u. 36.   ²⁾ om. u. 44.

70	<i>*Relligio nulla prorsum delebilis vnda:</i> Non tamen ingratis vitam sensumque negasti: Quin etiam arbitrio mentis gaudere dedisti. Nec tamen arbitrij natura in vtrumq; valentis ¹⁾ Accusanda venit nobis: namq; inde perire	67
75	Posse datum est cunctis vt viuere dulcius esset: Mutuaq; alterni compar mensura pericli Cederet ad meritum: quum iudice digna seuero Praemia sanctorum geminaret poena malorum. <i>Porro etiam (michi si fas est hoc dicere salua</i>	73
80	Pace tua genitor) maius fortassis apud te est Non peccasse bonum, per lubrica tempora vitae, Quàm miseris peccasse malum: sed videris vt se <i>Hoc habeat: caussas vni cui credimus omnes.</i> Interea satis est nobis, quòd vilia terrae	80
85	<i>Pondera dum sacra inspiras ratione tuaq;</i> <i>Informas virtute, tuumq; effingis ad instar,</i> <i>*Nobiliora facis: dum lato in sidera vultu</i> Erexisti hominem: quem saeui fraude tyranni In mortis laqueos, & ad impia tartara raptum	85
90	<i>Vnigeni redimis profuso sanguine nati:</i> <i>Eq; imis eribi dona ad maiora petitum</i> Restituis quàm factus erat: vitaeq; perenni Reddis, & in coelum diro vehis hoste subacto. Iam iam nemo patrem temerarius arguat Adam	90
95	Quòd leue praescriptum violata lege resoluens Ad loetum patefecit iter: <i>nam culpa parentis</i> <i>Compensata satis:</i> quia plus est vincere mortem Quàm nescisse mori. <i>coeli</i> nunc laetus ab aula Dispicit aetherios axes, & sidera calcat:	95
100	Dispositosq; vocat ventura in regna <i>nepotes</i> : Quos iterum formauit aquis, <i>iterumq; renasci</i> <i>Aeterni docuit diues sapientia patris:</i> <i>Tete igitur</i> deus alme precor, qui numine prono Das sentire animis, & <i>te charissime patris</i>	100
105	<i>Nate tui, da mellifluum in praecordia verbum</i> <i>*Nostra tuum: & linguas nobis infunde disertas:</i> Dū teneras formare animas, & corda paramus Ad verae virtutis iter puerilibus annis.	105
110	Inclyta legiferi <i>iam pandito</i> scrinia Mosi, Quae sit origo poli, vel quae primordia mundi, Archanamq; fidem quid toto excusserit orbe	

¹⁾ om. uu. 70—72.

- **Mentibus ambiguis: quā vires traxerit aucta
Pestis, & in vicium mores cessere vetusti.*¹⁾
Da Deus aeternae describere mystica vitae: 111
- 115   *Da simul et mentem, da cōgrua tempora menti,
Da studium, tanto ne desit cura labori,
Successumq; bonum studij: quodq; omnia vota
Iure supercurrit (scribenti candida mens est)* 115
- 120   *Ne damnes tantū quod nunc reus audeo munus:
Criminibusq; meis connive, & parco benignus.*²⁾
*Quòd si lege metri quidquam peccauerit ordo,
Peccarit sermo improprius, sensusq; vacillans:*³⁾ 120
- 125   *Hinc nullum fidei subeat mensura periculum.
Per dominum Christum qui tecum natus eādem
Magestate viget, pariter qua spiritus almus
Incomprensa animis, seclorum in secula viuit.*⁴⁾ 125

---

¹⁾ *om. u. 110.*   ²⁾ *om. u. 118.*   ³⁾ *om. u. 121.*   ⁴⁾ *om. u. 126.*

Claudii Marii Victoris Oratoris Massilieñ. Commentariorum
in Genesin Liber primus.

- Ante polos coeliq; diem mundiq; tenebras,
Ante operum formas, & res, & semina rerum,
Aeternum sine *praeteriti*, sine fine futuri
Esse subest: cui semper erat Deus vñus: apud quē
- 5   Vñebat genitus Verbum Deus, & *suis* almus   5
Spiritus, archani vitalis summa vigoris.
Vna trium quos *concordi* substantia nexu
Coniungens summa aeternum virtute beabat.
Regnabatq; potens in maiestate creandi,
- 10   Iam res, & causas rerum, casusq; futuros   10
Et faciēda videns, gignendaq; mente capaci,
Secula dispiciens, & quidquid tempora voluunt
Praesens semper habens: immensum mole beata
Regnum erat ipse suum: regni nec teste carebat
- 15   Virtus trina deus: qui primum semine nullo   15
Corpora dans rebus, dum res existere cogit,
Iam nostrum *effecit* munus, quod solus habebat.
Vtq; istum faceret diues Sapientia mundum
Cuncta simul genuit: sed *posthaec* semina rerum
- 20   *Ornauit superinductis informia formis.*   20
Temporaq; in seriem bene cōditus ordo redigit.
Nam non, sacrilegi sensit quod lingua furoris,
Casus mentis inops dum nescia semina voluuit,
Tam prudens contorsit opus: nec dicere factum
- 25   Ante aeuum fas est, quia tempore nata mouētur.
Nec porro eternum mundum, superisq; coēcum
Credere fas stabilem semper tenuisse vigorem:
Nā quod corporibus constat coepisse fatendū est.
Corpus enim quod plaga terit, quod tpa soluunt,
- 30   Atq; abolent ipso qui tendit in vltima fine,   30
Principium ostendit: quod quae sortita probātur,
Aut facta *haec* credi par est, aut nata putari.¹⁾

¹⁾ om. uu. 33—36.

	Factū igitur cōstat mundū, quod quisq; subactus	37
	Annuit, & vero conuictus dogmate credit,	
35	Concedēs fecisse Deum: qui numine Verbi	
	Et virtute potens quidquid natura putatur	40
	Disposuit, iussit, monuit, munusq; creatum	
	Succiduis vicibus (semper fugitiua reformans)	
	Sustinet: ac volucrem retrahens circūrotat orbē.	
40	<i>Qui si cuncta etiam mauult dissoluere raptim,</i>	
	<i>Confestim in similes formas redeuntia reddet.¹⁾</i>	45
	<i>Tanta Patris vis est & tanta est gloria Verbi.</i>	
	<i>Vt vero semel attingam primordia rerum:</i>	
	Excelsi conuexa poli, terraeq; iacentes,	
45	Pars prima est operis, sed terras <i>vnda tegebat</i>	50
	Aëraq; in medio sordentī nube madentem,	
	<i>Et tenebris se vasta nigris velabat abyssus,</i>	
	Et sacer extensis impendens spiritus vndis	
	Altrices animabat aquas, ac semina rerum	
50	Nondum cōpositis fundenda ad germina terris	55
	Insinuanda dabat: quum lux immissa superne	
	Emicuit dicente Deo: discretaq; nigrum	
	Vmbra peplū retrahēs, summo discessit olympos.	
	<i>Tum diuina diem appellans prudentia lucem,²⁾</i>	
55	<i>Indidit & tenebris obscurae nomina noctis.</i>	61
	<i>Sic facta vna dies de mane ac vespe primo:</i>	
	Rursus mane nouum primo iam vespe pulso	
	Reddita lux fecit: quum se firmissima moles	
	Fluctibus è mediis concreto corpore cedens	65
60	Extulit: ac late duro solidata rigore	
	Diuisas suspendit aquas: gelidumq; profundum	
	Axibus obiecit calidis: seq; aequore septo	
	Nixa superfudit rebus, quas circite vasto.	
	<i>Contegit³⁾ aetherium deducto hinc noīe caelum</i>	70
65	Forsitan hic aliquis sic secum errore perito	
	Disserat aetherijs ne desint pabula flammis	
	Et nimius calor ima petens alimenta sequendo	
	Exurat mortale genus, coelumq; coruscum	
	Non possint terrena pati, subiecta deorsum est	
70	Machina firma poli: quę dū nos protegit vmbra,	75
	* <i>Interea super impositis frigescit ab vndis.</i>	
	<i>Numinis at vero diuini quaerere causas</i>	
	Mēs fuge nostra procul: plus sit tibi credere semp	
	Posse Deum, quidquid fieri non posse putatur:	

¹⁾ om. u. 46.   ²⁾ om. u. 60.   ³⁾ Contigit in p. 176 ultima.

75	Et magnum pelagus super astra & sidera ferri Ipsorum ratione proba qui credere nolunt, Et mundum pendere volunt, quem conditor ipse ¹⁾ Gestet, & immenso constantem pondere voluat. Tertia lux tumidos stupuit discedere fluctus:	80
80	Quum deus impulsis reliqui iam gurgitis vndis, Aërijs magnum spacij patefecit inane: Arida tunc primum mundi pars ima reiectam Ostendit faciem: tremefactaq; numine Verbi Cerula nudatas cinixerunt aequora terras.	85
85	Quas vario raptim iussas frutescere foetu Luxuriosa nouo texerunt germina limo. Et rudis, & tenero prorumpens cespite laetis. Iactauit se sylua comis: <i>speciemq; secundum</i> <i>Edidit vna suam quaeq; arbor et herba virescens</i>	90
90	* <i>Et fructū & semen: vestitaq; gramine terra est.</i> Iam tribus exactis motu succensa citato In flamas ignisq; globum se cogere iussa est Solis prima dies: fundataq; semina lucis Puniceos roseo sparserunt fomite crines.	95
95	Lunaq; noctis honor <i>quaesito lumine fulgens</i> ²⁾ Inferiore via soli subiecta pependit: * <i>A quo susceptos radios percussa refudit.</i> Astraq; distinctis <i>coelum pingentia zonis</i> Floribus aetherijs varios vibrare colores,	100
100	Et magis ornatis <i>se resplendere tenebris,</i> Cerula nox stupuit, rutilis dum spicula flammis Fusa micant, vrgentq; alacres noua sidera iactus, Quae <i>solare iubar radijs obducit apertis</i> <i>Tempora quadrifidi mensurās quattuor anni.</i>	105
105	<i>Sol quoq; quum cursus lune sit mēstruus, vno</i> ³⁾ <i>Contentus cursu reuolutum conficit annum</i> Artificemque sacrum mira compage fatetur. Quinta dies mouit spirantia corpora ponto, Quae liquor <i>humectans genuit: sparsitq; profundū</i>	112
110	Delitias pelagi: vario quas germine miris Formauit natura modis: <i>educere iussa</i> <i>E toto partes, formaq; ex corpore inani.</i> <i>Quinetiam in brutas animam dedit ire figurās:</i> Quaeq; salis tumidi squalentia gurgite terga	115
115	<i>Cete vasta leuant molli differta sagina,</i> <i>Edidit: & qui horum conseruat corpora, nostris</i>	120

¹⁾ om. u. 83.   ²⁾ om. u. 101.   ³⁾ om. u. 111.

- Corporibus nocet ipse liquor: genitalis alumnus
*Piscibus: ipsa etiam terrae qui germina nutrit,*¹⁾ 126
 Hinc volucres quoque molle genus traxere vigorē:
 120 *Nā liquidas dū format aquas, immissaque pontum*
 Vita subit, feruent multo tumida aequora partu:
Nec satis est pisces genus oē exurgere: quōdq;
Squammea turba salo summas euadit in vndas: 130
Ni uolitans in aquis, sensim natet aethere puro,
Aetherios volucris contingere docta recessus:
Ergo materies aubusq; & piscibus vna est.
 Iam bis terna dies claro radiabat olymbo:
 Tertia post calidi genitalia munera solis: 135
 Iamque tepens tellus grauidos laxauerat artus:
 130 *Quum maiora agitans iussit Deus edere terrā*
Omne animal, vegetat ratio quod sola mouendi:
Cui seruire datum quo rerum postulat vsus.
Nec mora prorumpunt foetis vitalia terris 140
*Pignora, quęq; sui generis sortita figuras.*²⁾
 135 *Hic mihi iam fas sit quedam perstringere, quedam*
Solicito trepidum penitus transmittere cursu: 145
Mutata quedam serie transmissa referre.
*Postquam cūcta datus generatim protulit ordo*³⁾
Veris plena bonis, & multa dote referta:
Quae Deus in longā seriem mansura foueret: 151
Autori perbella suo tum machina visa est.
Sed quid id est quod mūdus erat, quod sidera, & ortus,
Aetheraq; & vitreum pelagus terreq; virentes,
Ni spectator, adest tantę quem gloria molis 155
 145 *Impleat: atq; oculis audiūm per singula ducat?*
Quorsum tam lati fines, possessioq; ampla,
Si rerum possessor abest? hęc rector olympi
*Secum animo versans & Verbi pondere librans,
Stat data summa operi, bona sunt quęcūq; creaui
 150 *Nunc hominem faciamus, ait, qui regnet in orbe,* 160
Et sit imago dei: similem decet esse creanti
Liber ad arbitrium fruitur qui mente creatis.
Dixerat haec, & factus homo est, seu corpore toto
Siuē anima ac specie, forsitan quo more futura
 155 *Quo facienda facit, quo factum semper habebat:* 165
Etsi praeteritum iam nondum accesserat aeuum.
Ergo hunc praepositum rebus cū coniuge iussit
Crescere per sobolem, terrasq; replere vacantes.

¹⁾ om. u. 125.²⁾ om. uu. 142 et 143.³⁾ om. uu. 148 et 149.

	<i>Tum natura semel rebus concessa creatis,</i>	
160	<i>Praesertim quas vita mouens animare videtur,</i>	170
	<i>*Multiplicat quęcumq; suis primū edita formis.</i>	
	<i>Septima lux magnum vt vidi cessasse parētem,</i>	
	<i>Sed generum tantum numeros desijsse creare,</i>	
	<i>Et requiem tenuisse suam: tum iure sacrata est</i>	
165	<i>Perfectū quae videt opus: nāq; hoc quoq; plenū est</i>	
	<i>Virtutis, cessasse Deum, posuisse labores.</i>	175
	<i>Nam genitis formā patris quam dextra pararet</i>	
	<i>Bis ternis dominum satis est patrasse diebus.</i>	
	<i>Septima lux docuit venerandae exempla quietis</i>	
170	<i>Quam coelesti omnes sperare iubemur in aula,</i>	
	<i>Si modo non desint operum bona facta piorū.</i>	180
	<i>Haec quoq; lux illā signat, qua tartara Christus</i>	
	<i>Soluit, & enicto redditum patefecit auerno.</i>	
	<i>Dum patriam ille semel victor redditurus in aulā,</i>	
175	<i>*Iamq; malorū expers, humana in carne quiescit.</i>	
	<i>Sic cessare Deus, sic ocia sumere nouit,</i>	
	<i>Plus vt agat cessans, pariter sine fine quiescens.</i>	185
	<i>Ac sine fine operans, seriemq; & tempora miscēs,</i>	
	<i>Cessando consummat opus, quodecunq; crearat.</i>	
180	<i>Sed qualem qualiq; Deus formauerit Adam</i>	
	<i>Materia, hic paucis cum Mose resumere fas est.</i>	
	<i>Primus enim meritis postremus in ordine toto¹⁾</i>	190
	<i>Factus homo: vt sese rebus praestare creatis</i>	
	<i>Nosset, & hinc laudes dño persolveret acquas.</i>	
185	<i>Ergo hominē factura Dei manus optima summi²⁾</i>	
	<i>Tractatu facile ac bene gnarum cedere limum,</i>	204
	<i>Et flexum formamq; sequi qua ducitur arte</i>	
	<i>Sumit, & humanā qualē iam mente gerebat</i>	
	<i>Explicat in speciem: tum flatu immissa vapo</i>	
190	<i>Vita rigauit humum: tellus mollita liquore</i>	
	<i>Vertitur in carnē: & sanguis, qui lubricus humor,</i>	
	<i>Distendit molles per nota foramina venas.</i>	210
	<i>Tunc mentis iam plenus homo tellure relicta</i>	
	<i>Exilit, ac dominū prudens rationis adorat.</i>	
195	<i>Haud aliter bustis mādata resurgere apertis</i>	
	<i>Corpora quum Christi caelo delapsa patent</i>	
	<i>Maiestas grauidae reserabit viscera terrae,</i>	
	<i>*Exiūient, dominumq; colent terraeq; poliq;.</i>	215
	<i>Nā quod nō habuit quum sic è puluere vili</i>	
200	<i>Humanū in formā cōpactū est corpus honoram</i>	

¹⁾ om. uu. 191—194.   ²⁾ om. uu. 198—203.

	<i>Perfacile est rursum integrū vt de puluere reddat</i>	218
	<i>*Quod iā habuit multos caelatū terra per annos.</i>	
	<i>*Sic ex antiquis prodibunt iussa sepulcris</i>	
	<i>*Corpora, quaeq; suas rursum assumentia partes.</i>	
205	<i>Sic nil praeteriti est quod nō sit forma futuri.</i>	219
	<i>Sed iā hominis tēpus sedē atq; habitacula primi</i>	
	<i>Pandere, vbi toto acceptū pro semine vulnus.¹⁾</i>	
	Eoos aperit foelix quā terra recessus	224
	Editiore globo nemoris Paradisus amoeni	
210	Panditur: & teretis distinguitur ordine syluae.	
	Hic vbi, iam spatijs limes discernitur aequis	
	Solis, & aeternum paribus ver temperat horis.	
	Ilic quaeq; suis diues stat fructibus arbor,	
	Pomaq; succiduis pelluntur mitia pomis:	230
215	Quae iucunda oculis, & miri plena vigoris	
	Mēbra animosq; fouēt, pascūtq; sapore & odore.	
	<i>Sidereo hic terra vibrat distincta calores</i>	
	<i>Semper flore nouo frondens, fructuq; recenti:</i>	
	<i>Hic fragiles soluunt calamos animata vigore</i>	235
220	Muneris ambrosij spirantia cinnama odores.	
	Sed nec quod Medus redolet, vel crine soluto	
	Fragrat Achemenius, quod molli diues amomo	
	Assyrius, messisq; rubens Mareotica nardo,	
	Quod Tartesiaci frutices, quod virga Sabaei,	240
225	Quodq; Palaestinus lacero flet vulnere ramus:	
	<i>Omnia certatim hunc congesta putabis in hortū.</i>	
	Nāq; huc cūcta Deus pariter quae singula certis	
	Accepit natura locis, conferta regessit.	
	Motaq; dum leni vibrat nemus aura meatu,	245
230	Vnum ex diuerso nectar permiscet odore:	
	Fitq; nouū munus sibi nulla quod asserat arbor.	
	Quāq; tremens blando sensim iactata fragore	
	Commotis trepidat folijs, sonat arbore cuneta	
	Hymnum sylua Deo, modulataq; sibilat aura	250
235	Carmina, nec vacuus vanum quatit aēra motus.	
	Quippe apud autorem, qui totum mole sub vna	
	Res rebus nectens alterna lege retentat,	
	<i>Nil temere fieri vel frustra credere par est.</i>	
	<i>Quin etiam speciosa, nemus, syluaeque, coruscae</i>	255
240	Argumenta operum sunt, & plantaria rerum,	
	<i>Nec dubium primi quin delicta ante parentis</i>	
	<i>Hic sua fixissent pariter tentoria secum²⁾</i>	

1) om. uu. 222 et 223. 2) om. u. 258.

	Gloria, simplicitas. studium, <i>sapientia, veri</i>	
245	<i>Divia tenax, prudentia, gratia, honorq;, salusq;;</i>	260
	<i>Praeclaris; animae affectus: atque inclita virtus:</i>	
	<i>Et quidquid pulchrū orbis habet: quid denique paucis</i>	
	<i>Enumerare uelim quā plurima munera verbis?</i>	
	<i>Iam satis hoc fidei est laeto quōd semine surgens</i>	
	<i>Hinc arbor vitae celsis petit aēra pomis:</i>	265
250	<i>Illinc diuerso nocitura peritia fructu</i>	
	<i>Notitiam rerum suspendit ab arbore legis.</i>	
	<i>Ad gremium sacri nemoris quod sylua coronat</i>	
	<i>Fons scatet & diti prolem virtute maritat</i>	
	<i>Quadrifido tumidū lētus caput amne resoluens,</i>	270
255	<i>Ditior oceano iugi, nam gurgite prono</i>	
	<i>Ille suos donat latices, iste accipit omnes.</i>	
	<i>Nec turget tamen: at minor est qui crescere tātis</i>	
	<i>Fluctibus infusis quā qui decrescere nescit</i>	
	<i>Amnibus effusis: quorum primo ordine Phison</i>	275
260	<i>Prosilit exultans, fontis pars quarta beati:</i>	
	<i>Edens naturae quas dat prudentia dotes:</i>	
	<i>Gangetisq; replet populos atque Indica regna</i>	
	<i>Distendit limo, terrasq; & semina voluens</i>	
	<i>Quae facit arua serit, nudis quā squallet arenis</i>	280
265	<i>Aurea fulgentis inter ramenta metalli.</i>	
	<i>Hic vbi fulmineo rutilans carbunculus igne,</i>	
	<i>Ac viridi radiat fulgescens luce smaragdus.</i>	
	<i>Nec minor inde Geon placidis sed mitior vndis</i>	
	<i>Niliacas attollit aquas, arsuraq; late</i>	285
270	<i>Diluuius tegit arua pio coeloq; repugnans</i>	
	<i>Temperat aethyopum stagnis refluētibus vndas.</i>	
	<i>Tertius hinc rapido percurrens gurgite Tygris</i>	
	<i>It comes Euphrati, iuncta quos mole ruentes</i>	
	<i>Tellus uicta cauo sorbet patefacta baratro:</i>	290
275	<i>Donec in Armeniae saltus ac Medica Tempe</i>	
	<i>Quos nō sustinuit, nec iam capit, euomat amnes.</i>	
	<i>Sed Tygris, nigro tanquā indignatus auerno,</i>	
	<i>Prosilit ȳthereas motu maiore sub auras.</i>	
	<i>Et rursum spelaca subit, mersusq; cauernis</i>	295
280	<i>Intus agit fremitus: & fortior obice factus</i>	
	<i>Multiplicatur aquis, atroq; citatior antro</i>	
	<i>Exit, & Assyrios celeri secat agmine campos.</i>	
	<i>Iustior Euphrates, diti qui gurgite largus</i>	
	<i>Irrigat arentes subiectae Persidis agros:</i>	300
285	<i>Mollibus elicitus riuis: atq; omnibus aequè</i>	
	<i>Seruit, & humanos totum se praebet in vsus:</i>	

- Donec siccus aquis, nomē quoq; prodigus ipsum
Consummat terris, pelagi quod debuit vndis.
Haec igitur cuncto naturae ditia foetu 305
290 *Imperia*, & tanta virtutum dote refertae
Delitiae, prima est hominis possessio primi,
In quam deductus vita exultare perenni
Accola iussus erat: *tales ergo ille locatus*
*Inter delitias, & longe pinguia Tempe:
295 Dum fit adhuc *dignus* discitq; labore mereri, ¹⁾ 310
Expers *moerorum curaeq*; ignarus agebat.
Tantū apud autorē est meriti pro nomine summi
Nōdū aliquid meruisse mali: Quātū *ergo* putamus
Soluere posse patrem redditurae in tempora vitae:
300 Cuius apud famulos iam tum largitio *pura*
Non merces Paradisus erat? quodq; illa seuerae
Legis scita tulit, libertatisq; *periculum*
*Facturus, vitam seruanti iussa recepit:
Spondet adhuc maiora bonis, & praemia seruat:
305 Qui causam meritis statuit, dum vescere dixit 320
Arboribus cūctis: hanc tātum horrere memēto.
Quae diuersarum gestans examina rerum,
Notitiam recti atq; mali sub cortice gestat.
Nam trāgressores mors cruda & dira sequetur.
310 Tali lege data ratio docet *optima, quod non* 325
Mortalem Deus in primaeuo tempore fecit
Primū hominē: quin ille sibi mortē attulit ultro.
Nāq; & in hoc ē magna Dei indulgētia summi:
Dum quod nō meritis sed tantū sponte benigna
315 Largitur famulis, nostri cupit esse laboris. 330
Et se quod donat mauult debere videri.
At tu quem sacri nectit custodia iuris.
Ne querere angustis quōd clausa licentia metis
Parte sit orba sui: nil hac tibi lege recisum est.
320 Ante potestatem tantum terraeq; marisq; 335
Nactus eras, nunc iam regni vitaeq; perennis,
Porro & mortis habes. Tūc vt sibi cuncta parētē
Indulsisse pium rudis incola crederet orbis.
Omne animal quod *iam* tellus dare iussa crearat
325 *Effundens tacito vernans ē corpore semen,* 340
Iussit adesse Deus: proprioq; obedire tyranno:
Scilicet vt cunctis bene congrua nomina rebus
Inderet: atq; suo factum vnumquodq; vocaret

¹⁾ om. u. 311.

	<i>Nomine, natura quod natum est suapte moueri.</i>	
330	<i>Nec mora viuentum parendi haud nescia sistit Omne genus natura Deo: quacunq; vocatur Mundi parte noui coeunt animalia in ipso Temporis articulo modici: sive illa fuissent Molli lenta gradu, aut rapido prōptissima cursu,</i>	345
335	<i>Impete vel subito consueta per aera labi Aut innare vndis, aut pondere lubrica ferri: His Deus omnipotens Adam praesente vocatis, * Vnumquodq; suo donauit munere largus. Armauitq; manu, cornu, pede, dente, veneno,</i>	350
340	<i>Atq; alijs quibus artis inops animiq; minoris * Et ratione carens animal se protegat, & se Seruet ab aduersis rebus: sed nullū animantium Aequa homini specie vltuq; habituq; vigebat: Ast homini prope diuinos addebat honores.</i>	355
345	<i>Totq; inter dupli vitam illustrantia sexu Impar solus erat, dudum qui coniugis aptam In se materiem gignendae ignarus habebat. Ergo opus aggreditur notū Deus: ictaq; raptim Corda viri tanto dissoluit languida somno,</i>	360
350	<i>Mentis ut experti costam subduceret vnam: Vnde caro fit iussa sequi: nam sponte recedens Pellis, iter planum costae praebebat eunti: Illēsis prorsum membris, & corpore sano. Quae varios operante Deo digesta per artus</i>	365
355	<i>Accepit formam, calidisq; animata medullis Versa in opus vitae est, sexu iam grata secundo. Sic permissa suo formata est Eua marito. Hoc nunc turba loco stolidissima desine tandem Quaesitis animum vanis torquere: nec isthic</i>	370
360	<i>Quaerere quer hōis confecta est foemina mēbris: Quum iam à principio molli de puluere fingi Posset, & ex nihilo: & causas desiste latentes Scrutari: quāquā si coniectare licebit¹⁾ Ex homine effecta est mulier, cognatio quaedam</i>	375
365	<i>Mutuū & alternū inter se vt misceret amorē: Semet in alternis cogens agnoscere membris. Hinc Euam partem esse sui mox protinus Adā Sensit vt exaltans, tetigit noua gratia mentem, Mentis & affectus in viscera nota receptus,</i>	380
370	<i>Irruit: & tanto penetrauit in ossa calore,</i>	

¹⁾ om. u. 377.

	Vt iam scire daret, quid coniunx esset, & vxor,	385
	Quid dulces nati, postponendiq; parentes	
	Coningibus, quidnā vna ambo <i>s</i> in carne manere,	
	Aeternam pariter vitam ducentibus esset.	
375	<i>Porro dum mundi</i> vitijs & tabe carebant	
	Diuinis viguere animis, nullius egeni:	390
	* <i>Quū penes hos esset mundi substantia, & omnes</i>	
	Quas dabat orbis opes: nec prorsum obnoxia morbis	
	Corpora gestabāt: nō hos cogebat ad esum	
380	<i>Pausē ignara famēs: qui si mandata supremi</i>	
	<i>Seruassent integra Dei, crudelia mortis</i>	
	<i>Imperia, & diros nescissent vsq; dolores.</i>	395
	<i>Callidus at serpens Domini perfringere legem</i>	
	Talibus incautam persuasiō fraudibus Euam.	
385	O vitae melioris inops, rerumq; bonarū	
	Gens ignara hoīn: neq; em bona nosse putādus	
	* <i>Qui praua ignorans, etiā distinguere nescit</i>	
	Quo diuersa bonis inter se limite distent.	400
	Atq; ideo augustos homini fas carpere fructus	
390	Noluit esse Deus: ne mentis nube remota	
	<i>Immitant in coelum oculos, atq; optima noscant:</i> ¹⁾	
	<i>Sintq; deis similes.</i> Hic nunc excurrere paulūm	405
	Fas fuat, & turpes veterum deflere ruinas.	
	Ah nimium miseri gentiles quos furor egit	
395	In varios ritus cognomina multa Deorum	
	<i>Fingere, pluralemq; Deo vocem addere soli.</i>	
	Serpentis primam hanc sonuit vox impia diri,	410
	Qui mortis tā caussa fuit: nam credula, postquā	
	Rupit sacrilegis praescriptum morsibus Eua,	
400	Experti iam docta mali, consorcia culpae	
	Quaerit: & incatum fraudis male gnara maritū	
	Qua perijt prior arte petit: sic hoste subactus	415
	A gemino cedit sceleri miserabilis Adam:	
	Pomaq; degustat sacri plenissima succi.	
405	Sed quia legis in his suberant praescripta seuerae	
	Plusquā vipereo mortē adlatura veneno,	
	Vt primum illico violarunt ora sapore,	420
	Confestim sensere nefas, facinusq; peractum	
	Creuit, & ignaro percussit pectora sensu.	
410	Hinc timor inde pudor, sumpserūt primitus ortū. ²⁾	
	<i>Nam dum corda homines celsarum conscientia rerū</i>	425
	Et coelo tantum rectoq; intenta gerentes,	

¹⁾ om. u. 404.   ²⁾ om. u. 424.

	Pectora ad excelsum <i>ferrent</i> conuersa parentē:	
Dum secretorum miracula diuinorum		
415 <i>Claro incorporeae mentis splendore notarent:</i>		
Nondum contigerat membrorū cura suorū, ¹⁾	430	
<i>Quos vbi deseruit vitae vigor ille perennis,</i>		
Iam morte <i>affectos</i> : demum frigusq; calorq;	435	
Aeriae subiere vices: ac vestis egenos		
420 <i>Se primum sensere homines: sexuq; latenter</i>		
Eribuere suo taciti miserabile questi.		
<i>Idcirco vmbrosae è folijs noua tegmina fici</i>		
<i>Decerptis texunt, post culpam, mente receptum</i>	440	
Corpore velato denudatura pudorem.		
425 Nec satis: <i>ignorat</i> quid agant, quā crimen inustū		
Seq; ipsos fugiant: cuperent si forte pateret,		
Condere se <i>barathro</i> : <i>vsque</i> adē cōtermina poenę		
Culpa suae est: vt iam miseros mortale pauentes	445	
Mortis imago iuuet: sylvas umbrosaq; lustra		
430 Obtendunt vanis solatia falsa <i>tenebris</i> .		
Nam quō te timidum fas est subducere corpus?		
Tete inquā quae mox <i>vili de puluere fecit</i>		
Virtus viua patris, mundiq; <i>abscondita, praesens</i>	450	
Implet: et in <i>penitos</i> exit diffusa recessus. ²⁾		
435 <i>Tune potes dominum fugiens euadere? tune</i>		
<i>Omnia cernentem sperasti posse latere?</i>		
<i>Vt vastis iaceas tenebris, caelabere nunquam.</i>	455	
<i>Ergo vbi peccati genitus pudor attigit Adam</i>		
<i>Querentē latebras, mox audijt, heus vbi es Adā?</i>		
440 * <i>Quid vero est quod te quaerit Deus, inscius anne id</i>		
<i>Forte rogit quē nec domino subducere summo</i>		
<i>Vel mors ipsa potest, fragili quam mente subisti?</i>		
Quur vbi sis quaerit, nisi quod te morte doloris	460	
Lapsum sponte tua, secum non esse fatetur:		
445 Et coelo cecidisse sacro? sed sancta parentis		
Desperare vetat pietas: clementia cuius		
(Fas dixisse mihi, fas sit quoque dicta probasse?)		
Iustitiam exedit: nec tam me voce seuera	465	
Corripiens, vbi sis, trepido quid pectore <i>quaeris</i> ,		
Terret: quā recreat quod adhuc post crimina lapsum		
Immersumque metu latebris, ac pene sepultum,		
Euocat & reuocat: ne verò exempla petantur		
<i>Longius, ostendit culpae donatio mitem.</i>	470	
Postquā excussa reos manifestat caussa parentes		

¹⁾ om. uu. 431—433.   ²⁾ om. u. 452.

- 455   *Incepere Deo coelum, mare, terra loquenti
Contremere, & vastos concussa aperire recessus.*
Dumq; reos punit sententia, tartara condit.
Quandoquidē nostris *visum est* decadere iussis,¹⁾   475
Iam mihi iusta nouos feriet censura nocentes.
- 460   *Principio inter totius uiuentia mundi*
Tu maledictus eris: & peior quam tegis intus
Inuida mēs coluber: qui coeli in *claustra vehēdos*
Deicisti homines: vetitasq; attingere fruges
Fraude tua impulsis praedurae mortis origo es.
- 465   *Ergo vt digna nefas poenae mensura sequatur,*
Ex quo hominē terrae immersti, tu stratus iniquo
Membra solo, duram sulcabis pectore terram.   480
Et vetitos tentare cibos quia feceris, hinc iam
Vilis semper edes squallentia viscera terrae.
- 470   Et quia te dignae placuit tibi primus vt esses
Inuentor mortis: poena moriere *perenni*.
Humaniq; odium generis specialiter *in te*
Ac genus omne tuum bello experiere potenti.
Perpetuumq; tui mors vt tibi longa, timorem
475   *Esse dabo: pedibus repes & pectore prono:*
Teq; tuo mulier perimet cum semine, cuius
Callidus extremis tantum insidiabere plantis.
Vt *trepidans etiam capiti vestigia figat.*
Dixit, & exanguem sic est exorsus in Euam.
- 480   *Et tu quae minimo solam te perdere fructu*
*Non contēta, virum similes temeraria in ausus*²⁾
Traxisti: instar eris famulae: subiectaq; duros   501
Arbitrium sensura viri patiere labores.
Casibus & uerò (*incoptum quoniā* prior ausa es
485   *Multiplicare nefas,) semper uersabere multis.*
Et pariens crebris adeò torquebere natis,
Vt quos mortales faciet tua culpa creari,
Mortis nonnūquā lacerae sint caussa parenti.
Tu quoq; cui monitus nostros & prima salutis
490   *Vincula foemineis postponere fraudibus auso*
Sponte mori placuit: talem reus excipe sortem.
Criminibus tellus quam tu sulcabis aratro
Sit maledicta tuis: spinas, tribulosq; minaces
Culta ferat; fallatq; tuū spes improba votum.³⁾
- 495   Nec tibi terra fidem seruet, tu viuere laetus
His in delitijs, & cunctis niuere seclis   515

¹⁾ *om. u. 476.*²⁾ *om. u. 500.*³⁾ *om. u. 514.*

	Sponte recusasti: duro nunc viue labore, <i>Perpetuū quoq; viue miser: dum lenta senectus</i> <i>In terram te restituat, terraeq; recondat.</i>	
500	Dixit & ignaros <i>ne coeli iniuria laedat</i>	520
	Veste tegit pecudum miserens: vitamq; tueri Edocet: & ne iterum <i>similes exiret in ausus</i> <i>Infaustum mortis formidine percutit Adam.¹⁾</i> <i>At ne perpetuam vitali ex arbore vitam²⁾</i>	
505	<i>Protraherent: miserosque reos grauiora manerent</i> <i>*Supplicia: in tantis nimium diuturna periclis</i> <i>*Tempora ducentes, dirisq; obnoxia poenis:</i> Continuo sacris iussos decidere lucis	525
	Expellunt venti, nemoris quos sylua profundi	530
510	Concitat: atq; illos libranti turbine nexos <i>Aura vehens sacra Paradisi ab sede repellit.</i> <i>Ergo hinc electi iuuenes, terrisq; relati</i> <i>Perdita dimissi spirant gaudia luci,</i>	
	Expertes tanti spacij expertesq; perieli: Sed non expertes agitat qui corda doloris.	535
515	Quò ruerint, quid perdiderint, que vita sequatur Quae fuerit, tacita <i>tristes in mente voluant.³⁾</i> <i>Porro etiam quid se supremo in fine futurū est,</i>	
	<i>Haerent solliciti: sibi num grauiora supersunt,</i>	543
520	<i>Nullane spes supereret miseris: num morte perēni</i> Perdant quod superest: an quū via mortis amare Per lignum ingruerit mundo populisq; futuris	545
	Possit adhuc aliquod per lignum vita redire,	

Finis lib. primi.

Claudii Marii Victoris Massiliensis Oratoris commentariorum in Genesin liber secundus.

	Hactenus archanam seriem, primordia mundi, Vt sincera fides <i>docuit</i> , sine fraude cucurri: Dum dignis loeto vicijs terrena carerent. Nunc hominum mores, et iam mortalia versu	
5	<i>Aggresso, omnipotens vires Deus adde poetae.</i> Postquā sacrificis decidere iussus vterq;	5

¹⁾ om. u. 524.

²⁾ om. uu. 526 et 527.

³⁾ om. uu. 539—541.

- Sedibus ac regnis, genitalia contigit arua:
Inq; sua stetit exul humo: mirabile quali
 Ore rudes stupeant tam barbara rura coloni,
 10 *Quae non frugifera distinctaq; arbore vernant.* 10
 Nec species placet vlla soli, nam mixta coacto
 Pondere congeries *confusa mole locatur.*
 Ardua caute rigent: syluis depressa laborant
 Plana, *carentq; herbis: horrescunt edita dumis.*
 15 Heu quibus hęc spectat oculis, quo pectore cernūt, 15
 Quorū animis Paradisus iest? quę causa doloris
 Vna subest, *dum cunctorū iam plena malorum*
 Se pandit facies, *longe tristissima, post tot*
 **Delicias Paradise tuas: & amoena locorum*
 20 **Gaudia fertilium: quorum vanissima praesens*
 **Semper adest, tristesq; animos idea fatigat.*
 Nunc honor ille sacri nemoris maiore sereno
 Irradiat, nunc diuitias *succurrit ademptas* 20
 Sylua beata tuas: nunc pomi dulcior vsus,
 25 Nectareusq; sapor: viuis nunc floribus halans
 Tellus, absenti tristes *contristat odore.*
 O quām nō eadē (exclamat) Paradise rependis:
 Imo etiā quāto *prae illis haec dona beatis* 25
 Delicijs, peiora facis? sic *tristibus illis*
 30 *Iam vitae perit almus amor, penuria rerum*
 Insinuat iam dulce mori: ne maior egestas
 Occurrat grauiore malo: nam viscera *terrae*
 Scrutari *vesana fames, & quaerere cogit* 30
 Quà steriles dat sylua dapes: *adè vsque malignis*
 35 Herbarū dubias passim radicibus escas
 Explorare *iuuat, ventremq; explore latrantem.*¹⁾ 1)
 Tandem cunctarū quibus indiget vsus egenos
 Atq; inopes rerum, docuit *sors vltima summi*
 Auxilium sperare patris: *tum stratus vterq;*
 40 Membra solo, lachrymis tantum mutoq; dolore
 **Quae nequeunt verbis poscunt solatia votis:*
 Dum pudor internis subducit verba querelis.
 Ergo *vbi cognouit mutae sibi redditæ linguae* 40
 Munera, consurgens tali prece supplicat Adam.
 45 Omnipotens auctor mundi, rerumq; creator,
 **Quem mihi labi mali rfensem atq; audacib⁹ ausis*
 Constitui, foelix olim dum vita maneret,
 Et celeres animos visu super astra daretur

¹⁾ om. u. 34.

	Possit sequi, late circūm perq; omnia fuso: ¹⁾	45
50	Hos ego quer oculos tua quōdā archana tuētes, Vel iam nō habeo, vel magna ex parte minutos, ²⁾ Et tetro clausos terreni carceris antro,	51
	Vt iam nil veri praeter mortalia quedam, & Fluxa videre datū ac mundū in peiora labantē?	
55	Atq; ideo omnipotēs qui semper totus ubiq; es, Ad te configimus, trepida te mente precamur, Exaudi miseros, quos semper cernis & audis. Quum me olim parti damnatae adnectere vellet Ille caput scelerum, mundi infensissimus hostis:	55
60	Nil per se solum ne victus cederet, ausus, Serpentis formam accipiens, & coniugis illa Arma meae, duro confecit vulnere: sic nos Artificis scelerum fraus improuisa subegit. Quumque ego damnarer iusta pro crimine poena,	60
65	Agnouit culpam tanto mens icta dolore: ³⁾ Vt mihi me de me poenam praebere putarem.	66
	Idecirco & gemitus poenae, lachrymasq; negauit, ⁴⁾ Amplexusq; animo solatia dulcia poenae Hanc ipsam posthaec sacra inter munera ponens	
70	70 Pro via sceleris: non iam detrecto labores Quoscūq; addideris: tamē interea optime iudex Si iuuat, exaudi nil in tua iussa precantes. Nec iā istud lachrymis & moesta voce precamur, Iudicij censura tui quō se illa resoluat:	70
75	Tota sed vt plenas teneat sententia vires. Iussisti mota victum me quaerere gleba, Et steriles spinas sparsa pro fruge leuandas ⁵⁾ Dixisti, & tribulos pro fructibus, ergo serēda est Vt fallat mea vota seges quae sita labore.	75
80	Noscere da quae sint segetes, quo more serendae. Fructiferae quae sint herbae, quae forma laboris: Da pater auxilium miserēs, ijsq; imbue sensus: Tunc erit vt rerum compos, & certa salutis	85
	Seruiat Eua mihi, saeuumq; experta parentis	
85	Supplicium pariat populos vt crimine nostro Plectantur, purgetq; patrum peccata, nepotum Mortibus aeternam faciens successio poenam. Interea dum sic orant, serpentis imago	90
	Indice visa metu tacito se tramite ferre	

¹⁾ om. u. 46.²⁾ om. uu. 49 et 50.³⁾ om. u. 65.⁴⁾ om. u. 68.⁵⁾ om. u. 79.

- 90 Leniter ad molles *spiris reptantibus herbas*,
In se conuertit trepidos: *diriq*; doloris
Excussas *odio cognatas traxit in iras.*
Et prior Eua viro. Si te suprema malorum 95
Caussa mouet, rape saxa manu, datur ecce facultas
95 Auctorem loeti loeto dare, *callidus ille*
Supplicijs doceat proprijs & morte cruenta
Quàm sit triste mori, qui me male perdidit & te.
Dixit, & elapsum cursu *petrisq*; secuta est 100
Missilibus: *quin & duras per robora cautes,*
100 * *Quò se reptando condebat callidus anguis,*
Ambo projeiunt: quarum rigidò una lacerto¹⁾
In nudum easu silicem dimissa resultat,
Scintillamq; ciet: sicco quae è fomite nata 105
Exiit in flammarum & crinita incendia latè
105 Extendens tota iam sylua ardebat adepta.
Hic horrent, latebrasq; gradu trepidate requirunt.
Sed pauidos stupor ipse tenet: curamq; sagacem
110 *Inijcit insolitae flammae: quam cernere rursum,*
Et tumidi²⁾ spectare volunt. Paulum ergo remoti
110 Telluris dorso sterilis mirantur opacas
Defluxisse comas, nemorumq; horrere fauillas,
Fuscariq; diem, totas splendescere terras,
Et lucem sub sole nouam: nec mente quieta 115
accipiunt crepitus stridentibus vndiq; syluis,
115 Vndantesq; globos flamarum, in sidera *latos*,
Nec quòd radices immersus tendit in imas
Ignis edax penitus: sumpto quo victa calore
Terra suas pandit generosa ad munera venas. 120
Quae quum iam cuncto siccata liquore fuisset
120 *Mox fieri liquor incepit: riuisq; metalla*
Fundere queq; suis, fuluo *hinc* torrente coruscat
Auri summus honos: candenti lacte renidens
Effluit argentum, rigor aeris lubricus errat:
Et coit in mollem resoluto corpore massam. 125
125 * *Vis breuibus formā ardantis cōprendere syluae?*
* *Sulphureae volitant nemoris per opaca fauillae,*
Nō aliter quàm dū ruptis sicca Aethna caminis
Egerit immixtis stridentia sulphura flammis.³⁾ 128
130 *Tum se decoctis tellus pinguissima glebis* 166
In foetus mouit varios quos imbre marito
Parturiens putri dissoluit rura meatu,

¹⁾ om. u. 103.²⁾ in pag. 201 ultima timidi³⁾ om. uu. 129—165.

	Qua tumidi crepuere sinus, elataq; messis Exitit, & motis vndans trepidauit aristis: Disceret vt speciem segetis nouus accola cultae. ¹⁾	170
135	<i>Nil tamē hinc longus quidquā sibi vēdicit vsus,</i> <i>Nil casus virtutis inops, Deus omnia nosse</i> <i>Quę bona sunt cum luce dedit: mundoq; minori</i> <i>Quidquid maior habet sacro īnotescere sensu</i> <i>Seq; per haec voluit: quōd si illibata maneret</i>	180
140	<i>Vt data mens homini est, nulliq; obnoxia culpae:</i> <i>Non illam species, non illam corpora rerum,</i> <i>Nō modus astrorum, numerus nec molis arenę</i> <i>Falleret, aut quantis cum magno terra profundo</i> <i>Extensa est spacijs: aut quae mensura peractae est</i>	185
145	<i>Molis: quid resonet motu septemplicis axis</i> <i>Armoniae vocale melos: nunc discitur vsu</i> <i>Assiduisq; datur studijs: quāquā arte vel vsu</i> <i>Quod capimus, Domino semper donāte tenemus.</i> <i>Et vero ad primos vt se digressa parentes</i>	190
150	<i>Nostra chelys referat, iam quęso attēdite paucis.</i> <i>Pulsus ab augustis Paradisi sedibus Adam,</i> <i>Nullum habuit prius officiū quā cōiugis vsum,</i> <i>Atq; omnē natis operam nauare creandis:²⁾</i>	195
	<i>Ergo vbi prima domus natis iam plena duobus</i>	198
155	<i>*Inter tam varios solatia multa labores</i> <i>Attulit: atq; nouum se vidit vterq; parentem:</i> <i>Multiplicata graues releuauit cura dolores:</i> <i>Et spes iam subijt propriis gaudere ministris</i> <i>Ruris in officio: quorum qui maximus aeuo,</i>	203
160	<i>Arua Cain duris vertebat pingua rastris.</i> <i>At viuo gaudere lucro dignissimus Abel</i> <i>Collibus in nudis, & sicci germine campi</i> <i>Innocuas pascebat oves, & lacte parentes.</i>	205
	<i>Verum expectati sensere vt gaudia fructus</i>	
165	<i>Divino intuiti vinci sua vota fauore:</i> <i>Mox decreuit vterq; sui libamina fructus</i> <i>Prima dicare Deo: sacras prior impedit aras</i>	210
	<i>Frugibus ille nouis: niueo magis hic litat agno:</i>	
	<i>Prima sacerdotum species, mox hostia fratris</i>	
170	<i>Impia: sed Christum longe tamen ante figura</i> <i>Signans. Perpetuus nam quū foret ille sacerdos</i> <i>*Summi Melchisedech ex ordine: protinus in se</i> <i>*Conflata inuidia, & fratrum liuore suorum est,</i>	215

1) om. uu. 172—179. 2) om. uu. 199—202.

	<i>*Hostia saluifica dum pendet ab arbore factus:</i>	
175	<i>*Sic olim ante sui praesensit candidus Abel Inuidiam fratris: nam quum de fruge litasset</i>	220
	<i>Iste sua: niueo ille agno, mox protinus altum In coelum ascendit combusto fumus ab agno:</i>	
	<i>At contra per inane volans de frugibus illis</i>	
180	<i>*In terram rediit fugienti fumus olymbo: *Aut quod peiores domino sacrauerat, aut quod *Illi non gratum est animo quod prodit auaro. *Inde Cain tamen insanas flammatur in iras</i>	
	<i>Inuidiae dicens illo de fonte venenum,</i>	
185	<i>Vnde propinarat serpens: fratremq; cauendi Ignarum saeva mactatum caede trucidat.</i>	225
	<i>Heu facinus, quod non miseros furiosa libido, Quod non ira, recens odiū, & vis improba cogit? ¹⁾</i>	
	<i>Quid meret innocuus frater? num sanctior ille</i>	
190	<i>Quod fuit, interimi meruit? iam facta parentum Non est posteritas quod quidquā accuset, & ipsi</i>	
	<i>*Flagitiū addidimus: iāq; est quod callidus anguis *Obijciat, si fors illum accusare velimus,</i>	
	<i>Quod morimur: nāq; ad cumulū pma illa propago²⁾</i>	
195	<i>Criminis, adiecit mortem: culpamq; parentum Inductam mundo (horrendum est id dicere) fecit</i>	235
	<i>Impietas scelus esse nouum, sic impie, sic tu</i>	
	<i>*Dire Cain primore nouum caede inficis orbem: Pro qua perpetuas poenas iam morte solutus</i>	
200	<i>Aeternumq; dabis, longe serpente nephando *Deterior, tua metimur si criminā, namq;</i>	
	<i>Attulit ille necem nobis, non intulit, at nos</i>	
	<i>*Coepimus adlatam: tu vero hanc primitus inferis: Tanto illo peior, vitari publicus hostis</i>	
205	<i>Quod potuit: tu priuatus nulla arte caueri Iam poteras: quis enim dilecto a fratre timeret?</i>	
	<i>At vero nulla est hominis tam dira nephandi Culpa, Deus quā non animo clemente remittat,</i>	
	<i>Si modo poeniteat facti: quod teste Caino³⁾</i>	
210	<i>Accipimus: quem tūc fraterna caede madentē Non indignū habuit (tanta est clementia) sese</i>	245
	<i>*Correptore Deus, quin blanda voce rogatum Frater vbi suus ille foret, facinusq; negantem,</i>	
	<i>Arguit, & leuiter tanto pro crimine punit.</i>	252
		255

¹⁾ om. u. 229.
247—251.

²⁾ uu. 233 et 234 in unum contracti.

³⁾ om. uu.

215	<i>Nā profugū tantū atq; extorrē ab vtroq; parēte¹⁾</i> <i>Longius amandat, uastasq; relegat in oras:²⁾</i>	283
	<i>Et iubet à patrijs confestim excedere terris:</i>	296
	<i>*Hac etiam longe misero foeliciter in re</i>	
	<i>Gratificans: grauior nā multo est poena videri</i>	
220	<i>Inter foelices, & pura mente beatos</i>	
	<i>Victuro post supplicium, factiq; pudorem.</i>	
	<i>Vtq; sit exilium leuius, comes additur vxor</i>	300
	<i>Fida reo forsan ne desperatio solum</i>	
	<i>Arriperet: tū etiā quae duras pectoris aegri</i>	
225	<i>Molliret curas, & moto corpore fractum</i>	
	<i>Sisteret amplexu, nulliq; obnoxia culpae</i>	
	<i>Et dominū votis & pura mente colendo,</i>	305
	<i>Eliceret quidquid possit satis esse duobus.</i>	
	<i>Sic multa extorres comitatur gratia: quorum³⁾</i>	
230	<i>Auxit multiplicans per nomina mille nepotum</i>	310
	<i>Progeniem Deus omnipotēs: regēq; Cainū</i>	
	<i>Esse dedit populis, quos cingere moenibus vrbes</i>	
	<i>Erudijt, praelonga videns in tempora natos.⁴⁾</i>	313
	<i>Interea maesto rursum grauis Eua marito</i>	319
235	<i>Pensarat primū sancto iā pignore dānum:</i>	
	<i>Reddideratq; iterum nata iam prole parenti</i>	
	<i>Multiplices animi curas, & mixta labore</i>	
	<i>Gaudia: Seth puero nomen fecere, vice Abel</i>	
	<i>Quē dedit omnipotēs illis Deus: unde secuta est⁵⁾</i>	
240	<i>Posteritas, cuius de semine prodijt Enos,</i>	326
	<i>Qui primus tacita lectus virtute sacerdos,</i>	
	<i>Posse ciere pijs precibs votoq; potentem</i>	
	<i>Sperauit, meruitq; Deum, populumq; secutum</i>	
	<i>Imbuit aeterni cultū seruare parentis.⁶⁾</i>	330
245	<i>Cuius de serie pollens virtutibus Enoch</i>	335
	<i>Descendens, meritis etiam non impar auitis.</i>	
	<i>Redditus in sedes patrias orbemq; beatum,</i>	
	<i>Viuit adhuc, & habet vitiae iam regna futurae.</i>	
	<i>Hic iusti proauus Noe: sub tempora cuius</i>	
250	<i>Infecit totum studijs concordibus orbem</i>	340
	<i>Culpa frequens, vicijsq; sequens adiunxit auitis</i>	
	<i>Posteritas uiciū: qua propter mille per annos</i>	
	<i>Aut prope, maiores, quum viuere consueuissent:</i>	
	<i>Ne peruersi hominū mores crescentibus annis</i>	

¹⁾ om. uu. 257—282.   ²⁾ om. uu. 284—295.   ³⁾ om. uu. 308 et 309.⁴⁾ om. uu. 314—318.   ⁵⁾ om. u. 325.   ⁶⁾ om. uu. 331—334.

255	<i>Augmentum acciperent, vitijs ut terminus esset.</i>	345
	<i>Maxima vita hom̄i lustra ad duodena redacta est¹⁾</i>	
	Namq; Cainigenū quū se coniuncta prophanis	
	Damnasset thalamis <i>in peius prona iuuentus:</i>	
	In varium facinus <i>superum deserta fauore</i>	350
260	<i>Prosilīt, inq; omnes currit temeraria lapsus.</i>	
	* <i>Tum Deus auero tā multa ob crimina mundo</i>	
	<i>Confestim infensus voces erumpit in istas.</i>	
	* <i>Nequaquā posthęc humana in gente manebit</i>	
	<i>Spiritus ille meus: vitam nec proferet vltra:</i>	
265	<i>Vivere bissenos decies contenta per annos</i>	
	<i>Vita nocens hominum: quoniam terrena sequuti</i>	355
	Plus carnis quā mentis habent: sic ergo secura	
	<i>Aeui constituit tempus sententia certum</i>	
	<i>Iudicis immoti: longae ne tempora vitae</i>	
270	<i>Criminis augendi caussam praestare valerent.</i>	
	<i>Flagitiū quid enim iam non auderet iniqui²⁾</i>	360
	<i>Impia gens hominū? nam magna mole gigātes</i>	364
	<i>Monstra horrenda hominū vario de semine nati</i>	
	<i>Nil non audebat: queis vna & maxima virtus³⁾</i>	
275	<i>Non fore ad extremum prauos: quos dira libido⁴⁾</i>	369
	<i>Crimen in oē trahēs nullas sine sanguine noctes,</i>	
	<i>Aut sine caede dies unquam ductare sinebat:⁵⁾</i>	372
	Immemores iuris diuini, hominumq;; suiq;;,	
	Affectusq; p̄ij, matrumq;;, patrumq;; suorum,	375
280	Autorisq; Dei: tantūq; in criminis summa	
	Processum est, hōtes dominū vt formasse pigeret:	
	<i>Vt peruersa etiam Deus ob peccata nocentum</i>	
	Criminis expertes animas conuoluere vellet:	
	<i>Atq; superfusis terras immergere lymphis:</i>	380
285	Rursus in antiquā mundo redeunte figurā.	
	* <i>Vnus erat Nōë iustus quem propter in iras</i>	
	<i>Differret prodire Deus: quem vita fidelis</i>	
	Iam per quingentos immunem criminis annos	
	Duxerat, & sancta degentem in lege probarat.	
290	Cui sic sancta Deus pandens archana reuelat.	
	<i>Iamq; hominū uitij infectū turpibus omnē</i>	385
	<i>Aēra cum terris in deteriora relapsis⁶⁾</i>	
	<i>Eluere, & tumido visum est submergere ponto:</i>	
	<i>Vt dum cuncta ruens operit, iussusq; residit</i>	390
295	Gurgite praecipiti, pollutum diluat orbem,	

¹⁾ om. u. 347.   ²⁾ om. uu. 361—363.   ³⁾ om. uu. 367 et 368.   ⁴⁾ om. u. 370.   ⁵⁾ om. u. 373.   ⁶⁾ om. uu. 387 et 388.

	Implicitosq; hōes: & quidquid viuere iussum est Causa hominū, inflati conuoluat labe profundi. Sed quia tu solus cui cordi nostra voluntas, Deuotum sanctis duxisti legibus æuum,	395
300	Peruersis semper voto meliore repugnans: Sic decretorū moderabor iura meorū, Vt mili quā iustas luerit gens impia poenas, *Purgataeq; orbis feces: tum dignius à te	
305	Incipiat mortale genus: summūq; parentem Te numerent populi posthęc qui tempora viuēt. Quadratis igitur trabibus contexta paretur Archa tibi, cubitis sed quae sit longa trecentis:	400
	Lata quaterdenis denos super: aéra in altum Terdenis surgens: cubitali ornata fenestra.	
310	Insuper à laeva ponatur ianua parte. ¹⁾ Tunc calidū bibula spirans cōpage bitumen Exploret tenues & vestiat vndiq; rimas. ²⁾ Quumq; triplex spaciū discreuerit area duplex,	405
	Sic discernantur proprijs animantia nidis	412
315	Ne violent permixta genus, cōmissaq; pugnant Confundantq; cibos, quorum te condere par est Tantum materiem: nam dispensata receptis Ne desit, praestare meum est. Haec mente fideli	415
	Noe concipiens (nam animū sensumq; ministrās, 320 Velle & posse dabat famulo quodcūq; inbebat.) ³⁾ Iussum opus adgreditur, densas prostertere sylvas *Incipiens, atq; annosas proscindere quercus.	421
	Admittunt luci radios, vmbbrisq; leuatur Campus, & aequaeuo spoliantur robore valles. ⁴⁾	
325	Sed quum tam multo fuerit properata labore Summa operis coepti centum differtur in annos, Vt bona vita sequens, vitae delicta prioris *Emendet, mutetq; feros gens impia mores.	425
	O miseri quos tam iustae dilatio poenae	
330	Plus facit esse reos: nec iam pro crimine tantum Praeterito, at longe grauius plectentur, ob ipsum ⁵⁾ Temporis indulti spaciū, veniamq; neglectam: *Quum testaretur se parcere malle reuersis	430
	Tempore dilato dominus. Iam mole peracta 335 Machina constabat laterum compage capaci Diffugiū quod supremum pater ipse pararat	435

¹⁾ om. u. 406.   ²⁾ om. uu. 409—411.   ³⁾ om. u. 420.   ⁴⁾ om. u. 424.
⁵⁾ om. u. 431.

- Naufragijs natura tuis, *rapidisq; fluentis.*
 Tum Deus è celso famulum dignatus olympos
 Voce monet Noë summum iam tempus adesse,
 Condere se latebris, *natos cum vxore, nurusq;* 440
 Eripere instanti exitio, mortisq; tenebris:
Cunctaq; viuificis animalia reddere claustris.:
Sive ea terra fouet, seu clarus sustinet aér,
Singula de mundis septena, & singula bina
 345 *Ex ijs quae sacris minus apta, immūda vocātur.*
 Nec mora fit. quidquid conuexo cardine coeli 445
 Nascitur, ignotum diuersis partibus orbis,
 Quod stupet Eous, quod pallidus horret Iberus,
 Australis Libyae calidis quod nutrit harenis,
 Scindit Hyperboreas miro quod lumine noctes 450
Festinat trepidans: & apertae immergitur arcae.
 Diluuium *dicas iam praesensisse, Deoq;*
Authori parere suo: & pecudes ratione carentes
Plus quam imprudentes homines ratione valere,
 355 *Et si nil sapiunt. Ergo omni semine vitae*
Praegrauidā vt primū claudi Deus īperat archā, 455
Nox ruit, & subitae coelum obduxere tenebrae,
Effusoq; cadens terras ferit aère nymbus.¹⁾
Et furit, & toto pariter desaeuit in orbe.²⁾ 459
 360 Nec satis excidio est, qui nubibus effluit imber: 463
Antiquae laxantur aquae, iamq; aethere aperto
In nubes vacuas coelum pluit: & reserata 465
Defluit in lymphas mundus coelestis abyssō:
Atq; nouos pandit fontes torrentibus aequos.
 365 Dumq; vno immixtum raptim se gurgite iungit
Quod coelū, quod terra vomit, quod nubila fūdūt,
Inuoluit mersos mixtis cultoribus agros, 470
Implicitosq; greges stabulis, cum ciuibus vrbes,
Obruit inter aquas: populiq; natante ruina
 370 *Nulla manet rerum facies: tegit omnia flumen:*
Crescendoq; suum perdunt & flumina nomen.
Mox etiam cursum, nullis satiabilis vnquam
Amnibus oceanus: tam magna mole ruentes
Iam persentit aquas: aucto quas gurgite maior
 375 *Pellit, & in cumulum redeentes surgere cogit.*
Donec contractis aestum attollente profundo
Vndiq; littoribus summo se circite iungit 480
Fluctus, & oppressis concurrunt aequora terris.

¹⁾ om. u. 458.   ²⁾ om. uu. 460—462.

	Et iam terquinis super omnia celsior vlnis	
380	Archa ferebatur: namq; hęc mensura supremos Excessit montes, cum quadraginta diebus Vnius pluviae furor, & <i>mors</i> vna fuisset.	485
	Ter quinquagenis <i>dehinc</i> solibus aëre sudo Consimilis ponti modus & mensura <i>remansit</i> .	
385	<i>Dum pater omnipotēs iamdudū in carcere gētis</i> <i>*Conclusae miserens, terris abscedere magnum</i> Paulatim iussit pelagus, <i>sensimq; relabi</i> : <i>Ne raptim fugiens terras subuerteret omnes: ¹⁾</i>	490
	<i>Et stabilem in sedem tellus vt sicca mearet.</i>	
390	Deniq; <i>diffuso planus mox aëre vertex</i> <i>Prodere se coepit: pedetentim & summa videri</i> Posse iuga, ac planos scopolis <i>descēdere fluctus</i> : Cumq; residenti sensim prorumpere sylvas Aequore, & occultos paulatim surgere colles.	495
395	Iamq; niger patula speculator missus ab archa Aëra reppererat placidum, praedaq; reperta <i>Non iam curabat consueta in claustra reuerti</i> : <i>*Ergo emissa semel vitali è sede columba</i> <i>Nil referens certi, rursum dimissa reportat,</i>	500
400	Paciferae frugis paruum libamen oliuae. Tantus ad indiciū <i>hoc magni cū laude parentis</i> <i>Captiuām fletus, quo se gaudere reuelant</i> Exoritur: quantus muris quū victor acerbus Insultat subitum obsessis, si forte feratur	505
405	Auxilium: quantus quū iudice missa modesto Addictos rursum vitae sententia reddit: Quantus in ambiguū funus quū vita recurrit Inter lugentum lachrymas & gaudia fletus:	510
410	<i>Postea quā rursum speculatrix arua patere</i> Nunciat, hoc ipso terris quđ missa receptis Non redijt, taedet pigras perferre latebras: <i>Et iuuat ad coeli ventos spirare patentis</i> :	
	Atq; animam aetherio laxatam pascere sensu.	515
	Sed nulli claustro fas est exire patentī,	
415	<i>Donec reliquias illuc qui iusserat orbis²⁾</i> Ingredier, iubeat sacris excedere claustris, <i>*Coelitus admonitum fida cum coniuge Noë,</i> Cūq; domo, & natis pariter nuribusq; pudicis:	520
	Et noua deductis iterum dare rura colonis:	
420	Cunctaq; succiduae seruata animantia proli,	

¹⁾ om. u. 491.   ²⁾ om. u. 518.

- **Iam captiuia diu claustris emittere apertis,*
Quae bonus humanos opifex seruarat in vsus:
Quę postquā data porta, ruunt: pars aëra pennis,
Pars saltus, sylvasq; petunt: pars mersa cauernis 525
425 Infoditur, patulis: terrae pars libera campis,
Exultat siccis, & prato vernal aperto.
At vero mundi sortitus regna secundi
Cuncta oculis Noë lustrans, ac mente capaci
Accipiens, animumq; volens saturare replendo: 530
430 Cuncta haurit, rapido perlustrans omnia visu.
Miraturq; nouum solito fulgentior orbem
Tum mage sol rutilus: ridet maiore sereno
Laeta poli facies: & desperata virescunt
Foetibus arua nouis: sed adhuc versatur imago 535
435 Ante oculos, tantae semper memoranda ruinae,
Inter aquas quid pertulerint: quid munere sacro
Non etiam tulerint, fremeret quū verbere saeno
Pontus: & illisas contemneret archa procellas.
Cumq; suis Noe quā prompta & lata reuoluit 540
440 Se circum summi fuerit largito patriis.
Cogit & attonitos mirari ac voluere secum,
Vnde tot esca animis toto suffecerit anno:
Quis potus, namq; hoc constat si caetera vitae
Suppeterent, clausos dum fluctuat archa perire 545
445 Inter aquas potuisse siti: nisi rector olympi
Humano prorsum auxilio, donoq; carentes
Sustinuisse, eo quo condidit omnia nutu.
Ille etenim longe perituros carcere noctis
Affectu lucis spoliants, virtute repleuit, 550
450 Ille vt tam segnem possint perferre quietem,
Infudit pigri placidum torporis amorem:
Iam quid enim nō omnipotēs sua dextera possit,
Qui gelidi raptim mersos sub gurgitis vndas
Quū visum est ardere facit: flāmasq; sub ipsas 555
455 Algere inuectos: & qui nunc tempore paruo
Posse perire homines docuit mergentibus vndis
Ostendet flammis atq; vndis posse renasci.

Finis lib. secundi.

Claudii Marii Victoris Oratoris Massiliensis commen-
tariorum in Genesin liber tertius.

- Talia mente gerens venturaq; secula cernens
Nō prius officij quidquā *seruatus* inire
Cōstituit: quām sacra Deo *laudesq;* rependat,
*Gratesq; euaso referat discrimine Noē.
5 *Mox niueo sacra exurgunt altaria saxo:*
Agnovitq; haec prima recens altaria mundus: 5
Antea totus enim conuexo tramite coeli
Templū mūdus erat, tū dudu ad sacra paratis
Affuit è gregibus septenis hostia praeceps:
10 **Seu volucrū ex specie, mollis quas sustinet aēr:*
**Sive ex ijs quae terra parit: nā septima quaeq;*
Aris sternuntur deuota animalia sacris,
Aethereo tum mox ignis demissus olympos 10
Libat odoratos ad sacra altaria foetus:
15 Ambrosiumq; Deo flagrant holocausta vaporē.
Et quanquam nostri nil muneris indiget ille
Totius mundi dominusq; Deusq; suorum
Attamen officijs venerari & munere gaudet: 15
Qui lymphis tandem sic Noe affatur ademptis:
20 Et si parua fuit tanto pro crimine poenae
Vltio, vindicibus pluuijs, *coelog; refuso*
Tot scelerum damnasse reos, sedemq; nocentem
Terrarum mage diffuso purgasse profundo: 20
Non tamen offensi feriemus verbere tali
25 Vlterius mortale genus: quāuis ruituras
Per varium facinus, per crimina pristina rursum
Humanas mentes videam, gentesque profanas:
Non tamen interea cessabit dextera vindicta 25
Supplicia iniustis que reddit, premia iustis.
30 *Vos igitur quos vita probat iustissima nobis.*
Crescite securi, et *foecunda prole referte*
Arua, nouosq; greges longis distendite terris:
Seruabunt elementa vices, cunctisq; diebus 30
Sparsis seminib; reddetur debita messis.
35 Curret opus mundi compar, discordibus horis:
Aestati certabit hyems: ac tempora librans
Veris & autumni fugiens replicabitur annus.
Vosq; (quibus regnum solidi permisimus orbis) 35
Tota tremet, metuetq; ampli substantia mundi.

- 40 *Imperiū ecce damus vobis res prorsus in omnes: ¹⁾*
Totq; inter species rerum quae sponte mouentur 40
Carnea mēbra quidem vestros largimur in vsus.
Quanquā interdictum vobis a sanguine viui
Esse volo: quē si quisquā ederit, haud secus acris
45 *Illum iudicij plectet sententia: quām si*
Hauserit humana fluidum de caede cruentem
Quem repetā semper vindicta, adeoq; requiram, 45
Vt mihi non solus pendat rationis habundans
Supplicium, sed bruta etiā, cruentor omnibus aequē
50 *Sit sacer humanus: verum ne postea quisquam ²⁾*
Diluuium metuat, tali sit foedere tutus. 50
Quum leuis in nebulas pēdēs se verterit humor,
Et nigras cumularit aquas in cōcaua nubes,
Effundam radios, & pulchrum circite summo
55 *Arcum componet mihi solis imago recurvum:*
Pingentem connexa poli, qui luce colores 55
Exhibeat varios, & in aera dissipet imbrēs. ³⁾
Quod sibi venturi specimen praesumere signi
Posteritas secura potest: vt foedere tali
60 **Post haec diluuium credat non esse timendum.* 60
Talibus attenti imperijs cū cōiuge Noë
Post habitas domino grates, laudesq; repensas,
Certatim & limo dulciq; vligine laeta
Arna pater natiq; simul, queis firmis aeuum,
65 *Mox subigunt rastris, & semine rura maritant.*
Tum vere effusis latē densissima campis 65
Herba virens, flauas quū durauisset aristas,
*Solis ob ardore in frugem lacte gelato
Reddit multiplicem cumulato foenore messem.
70 *Et noua praegrauido iam palmite vinea, diti*
Luxuriat fructu, tortaq; ex arbore nectar
Parturit, & duro nascentia pocula ligno. 70
Forte Deo Noë celebrabat laetus honores
Indulgens sacris epulis, vinūq; propinans
75 *Prima è vite nouū: quo demum largius hausto*
Hinc alto grauidus somno mēbrisq; solutis
Non bene cōposita quū veste iaceret, humiq;
*Prostratus spectanda daret genitalia natis 75
Mēbra suis: vni tibi Cham deterrime risum
80 *Mouit origo tui: nec iam peccasse sat vni*
*Esse tibi credens, fratres aspergine culpae

¹⁾ om. u. 38.   ²⁾ om. u. 49.   ³⁾ om. u. 57.

	<i>Contendis maculare tuae: sententia multò Quos melior, meliorq; animus detecta parentis Obiecta docuit celare virilia palla:¹⁾</i>	80
85	<i>Nam patrum auersis manibus texere pudorem Sem simul atq; Iaphet, tali dignissima patre Pignora, quos ideo fratris dedit esse minoris Iure pater dominos somno vinoq; solutus. * Qui mox natorum euigilans benefacta suorum</i>	85
90	<i>Et Cham demeritum tali mercede rependit. Cham tu inquit, maledictus eris, seruusq; tuorū Aeternum fies ventura in secula fratrum. Sem vero benedictus erit: fratremq; minorem Participem secum cōmuni sede bonorum</i>	90
95	<i>Efficiet, quorum late possessio currat.²⁾ Haec fatus senior, quum iā decurreret annos Mille minus decies quinos: in pace quieuit. Interea domini dum sancta in lege vigeret Posteritas multis iamq; aucta nepotibus, & se</i>	95
100	<i>Coelorum ac terrę domino cōmitteret vni:³⁾ Tunc sanctis hominum parebant omnia iussis: Terra grauis, liquidum pelagus, vegetabilis aēr. *Non opus arte illis, coelesti namq; magistro *Omnia discebant: sed postquā in crimina mūdus</i>	99
105	<i>Exiit & late vicijs sese abdidit imis, Perdidit insigne hoc munus dānata propago: Oblitamq; Dei plures effingere diuos Non puduit: tanti est supremi obliuio patris. Tum grauis inuentor loeti cessare capacem</i>	106
110	<i>Fraudis materiem non passus, cuncta maligno Subdidit arbitrio, quo fatum induceret orbi, Suaderetq; Deum vel iam non esse, vel ista Inferiora huius cōtemnere munia mundi. Ergo res hominū cunctas euentaq; rerum</i>	110
115	<i>Quae domino fuerat par assignare supremo,⁴⁾ Assignare vagis persuasit subdolus astris:⁵⁾ *</i>	118
	<i>Atq; auium spectare fibras, motusq; volantum,⁶⁾ Et studio ingenti magice scelus intulit artis. Et plures creare Deos, idolaq; muta</i>	145
120	<i>Aut magis idolis latitantem semet in ipsis *Suasit adorari: multo mage dignus aduri. Inq; nephanda prior descēdit crimina Nemroth</i>	147
		163
		165

¹⁾ om. uu. 81 et 82.   ²⁾ om. uu. 93 et 94.   ³⁾ om. uu. 100—105.

⁴⁾ om. uu. 119—144.   ⁵⁾ om. u. 146.   ⁶⁾ om. uu. 148—162.

	<i>*Impietatis apex, Cham seruo è semine natus,</i>	
125	Mole & mēte gigas, Babylonia regna gubernās	
	Persarum hic animos capiens venator iniquus,	
	A veris domini sacris traduxit ad ignem.	
	Nec modo plus aquo cupidis hac arte sagaci	170
	Ille caput scelerū, mundi infensisissimus hostis	
	Illusit curis hominū, sed mentibus ipsis	
130	Irruit: & sensus penitus descendit in omnes:	
	Mox & in affectus: nā quū patris vnicā proles	
	Spem generis loeto secum traxisset acerbo	175
	Infoelix Nemroth lachrymas noctesq; diesq;	
	Continuans hebetiq; trahens plangore querelas	
135	Dū fuit, & raptum quaerit per singula natum, ¹⁾	
	<i>Effecta moestum solatur imagine luctum:²⁾</i>	180
	<i>Et pario effectā filij de marmore formam</i>	182
	Credidit infoelix inclusō viuere sensu:	
	Et questus audire suos, mox īnde dicatis	
140	<i>Erectisq; aris diuinos addit honores:³⁾</i>	185
	<i>Inq; loco iubet esse Dei, tum protinus omnes</i>	
	Amplexę gentes scelus hoc, crimenq; sequutae, ⁴⁾	191
	Pro dijs queq; suis charos habuere parentes.	
	Post etiam simili reges in honore locarunt	
145	<i>*Dixeruntq; Deos: quorū sub nomine mendax</i>	
	Graecia, dum veris falsa insinuare laborat:	195
	Addidit obscuras vanis rationibus umbras,	
	Excusans tumulos atq; indita nomina bustis:	
	Donec per species sese dementia cunctas	
150	<i>Proderet, & minimis rebus mēbrisq; pudendis</i>	
	<i>Nomen inane Dei mundo ridente daretur.</i>	200
	Talibus errorum salebris fomenta daturus	
	<i>Ambigua inuentor loeti responsa ciebat:</i>	
	Vsus ad insidias aut igni, aut fonte calenti,	
155	<i>Aut terra ex antris ventos spirante loquaces:</i>	
	<i>Et falsum vani sibi nomen Apollinis indens.</i>	205
	<i>Talibus à domino gentes trux ille remotas</i>	
	<i>Captabat laqueis, quò ducens quumq; volebat:</i>	
	<i>Tanti est à sancto domini discedere cultu.⁵⁾</i>	
160	<i>At vero egressi unde sumus, redeamus ad illam</i>	210
	Maiorum seriem: quae paucos aucta per annos	
	<i>Vsque adeo excreuit, quòd mox oriente relicto</i>	
	<i>Inde nouas alio compulsi quaerere sedes,</i>	

¹⁾ om. u. 179.   ²⁾ om. u. 181.   ³⁾ om. ut. 186—189.   ⁴⁾ om. u. 192.
⁵⁾ om. u. 209.

	<i>*In campum (Semnaar veteres dixere) patentem</i>	
165	<i>*Perueniunt: quumq; his etiam discedere terris Cogitur, in varias partes spargenda iuuentus: Coepit in haec moestas trissina uerba querelas. Heu quam non certus vitae status ordine coepit Fert homines? quām; ignaros vel prospera fallūt Per varios casus? quām voti summa petiti Tendit in aduersum? iam nos (si dicere fas est) Quōd sperata patrū precibus numerosa nepotū Creuit turba, piget: quod iam spargēda per orbē Exilio cumulata manus, perituraq; longe</i>	215
170	<i>Finibus a patrijs: nos ergo siccine tandem¹⁾) Longa pauperie defecta, inhonoraq; mēbra Ignotis dabimus passim tumulanda sepulchris? *Nec saltem miseri tumulis claudemur autis? *Nullaq; erit nostri post mortem fama superstes? Quare agite dī iuuenes dū vires turba ministrat Quae vobis superest, quae finem nesciat ullum Egregiam aeternis famā dimittite factis: Vrbem condamus, cuius sub moenia turrem Vsq; attollamus, donec pingentia coelum</i>	220
175	<i>Sidera, & excelsi conuexa attingat olympi. Nescia posteritas vt nos hinc orbe relicto In coelum migrasse putet: sic mota iuuentus Contemnunt cautes, & quidquid monte reciso Defluit: ac domitae factos de viscere terrae Constringunt igni lateres, operisq; futuri Materiam proprio malunt debere labori: Hanc interstratū sic necit vtrinq; bitumen, Vt solidas simulent circundata moenia cautes. Mox turris properata subit, mox vertice nubes</i>	223
180	<i>Transilit, ac fruitur coeli propiore sereno. Tum pater omnipotens caelesti voce senatum *Congregat angelicum: turbęq; insana superbę *Facta stupens, isthęc regni consortibus infit. En terrena phalanx quo iam temeraria pergit *Cernitis, & quantos imprudens tendit in ausus. Mortali quae structa manu contigere celsos Credit posse polos, & ad aetheraducere nostrum. Quū nemo induitus terreno corpore coelum Ascendat, nisi qui coelo descenderit alto.</i>	228
185	<i>Sed quia gens vna est, eadē quoq; forma loquēdi</i>	230
190		235
195		240
200		245
205		250

¹⁾ om. uu. 224—227.

- In cōponenda persistent turre: nec ante
Desistent quam mutua opus consensio coeptum
Finierit: tanta est humanae insania mentis.¹⁾* 255
- Ergo agite, (vt vettū norint quod posse negatū est)* 257
- 210 *Iam descēdamus, tumefactaq; corda superbo
Consensu varij turbemus vocibus oris:
Vt quod peccarunt concordis crimine mētis,* 260
- Confusae damnet melior discordia linguae.
Dixit, & intentos operi molemq; leuantes*
- 215 *Mentibus attonitis subiecta obliuio primum
Intrat, & ignotae subijt perfectio linguae.
Increpitant operis studio cessante magistri* 265
- Cunctantes socios, sed vocem nemo remittit
Non intellectis, quod siquis tentat, inane*
- 220 *Sibilat, aut rupti fremitu sermonis anhelat:²⁾
Sic vanum praua susceptum mente laborem* 270
- Destituit frustrata manus: iam nemo propinquū
Nemo patrē sequitur: quē quisq; intelligit, addit
Adglomeratq; sibi, sociumq; adiungere curat.*
- 225 **Dumq; perit diuisa huius cognatio gentis,
Gentem lingua facit: sparguntur classibus aequis
Diductasq; petunt vario sub sidere terras.* 275
- Haud aliter volucres campi per mollia plana
Quas gregibus mixtis errare & quaerere victimum*
- 230 *Persuasit secura dies, quum nocte propinqua
Frondea tecta petūt: exempto cum grege turba
Vulgus quaeq; suum sequitur, rapidoq; volatu* 280
- Miscētur similis qua duxerit aut color, aut vox:
Sic tunc in partes populus se dissecat vnus:*
- 235 *Et species fit quaeq; genus, longeq; remotis
Considunt terris, atq; orbem gentibus implet
Nec tamen hoc sacri (quum sit sua poena nocētū)
Muneris est vacuum: nam quamvis vltio iusta* 285
- Haec fuerit, quos non tetigit reuerentia coeli*
- 240 *Quae sedes propria est mundi rerumque parenti,
Vt nec se agnoscant verba inconsueta loquētes:
*Attamē id multū quod rapto hoc foedere cautū est
Ne quam paucorū attulerat persuasio culpam,* 290
- Cuncorum assensu rursus contingere omnes:
Et faceret cōmune nefas: ne praelia dura
Et rabido populis mors arcessenda furore
*Bellum illis ciuile foret: sic profuit illis**

¹⁾ om. u. 256.   ²⁾ om. u. 269.

	<i>Inq; bonum versa est primae diuisio linguae.</i>	295
250	<i>Quāquā nec prorsum sublata Hebraea loquendi¹⁾</i>	
	<i>Consuetudo fuit: quum tunc permanserit oris</i>	298
	<i>Hebrei sonitus, sermoq; antiquus, in illis</i>	
	<i>Qui culpae expertes pars non iniusta fuerunt</i>	300
	<i>Natorū quos Sem genuit, custodia iusti</i>	
	<i>Quos tenuit: dominiq; etiā reuerentia summi.</i>	
255	<i>Sed postquā toto dementia percita mundo</i>	
	<i>(Vt taceam magici scelus intolerabile monstri)</i>	
	<i>In trunco & saxa etiam duriq; metalli</i>	305
	<i>Arte cauas species, & cassas luce figuras</i>	
	<i>Impegit mortale genus: mentesq; supernis</i>	
260	<i>Intentas fregit: terraeq; addixit inertis,</i>	
	<i>Connuoluitq; simul foedae contagio labis,</i>	
	<i>Non secus aethiopum feruentibus excita terris</i>	310
	<i>Nubila, morborum corrupto tramite coeli²⁾</i>	
	<i>Dum currunt, quisquis percussum fulmine loeti</i>	
265	<i>Ingemuit, simul ipse ruit, quicunq; cadentem</i>	
	<i>Conspexit, cecidit congestaq; funera passim</i>	315
	<i>Dira lues stravit, camposque reliquit inanes.</i>	
	<i>Sic tunc praecipi complexos mole furoris</i>	
	<i>*Ne nihil infectum toto dimitteret orbe</i>	
270	<i>Cōprendit repetens, quos iam dimiserat error.</i>	
	<i>Donec Chaldaei generis de semine Thare³⁾</i>	319
	<i>Vir iustus metuensq; Dei cum stirpe suorum</i>	322
	<i>Vrbem aliam moresq; nouos, sedemq; requirens</i>	
	<i>Mansit in Assyrijs demū nouus accola Carris.</i>	
275	<i>Qui quadragenis lustris vbi vixit & vno</i>	325
	<i>*Infaustum hanc vitam foelici morte redemit.</i>	
	<i>*Huic meritis patrē & sanctis virtutibus aequans,</i>	
	<i>Aut longè superans, successit filius Abram.</i>	326
	<i>Vir coelo dignus, nam primo a lumine vitae</i>	
280	<i>Verum mente Deum venerans, gentilia sacra</i>	
	<i>Auersatus erat, quē postquā morte parentis</i>	
	<i>Iussa sequi iam posse Dei, sine fraude liquebat:</i>	330
	<i>His dominus famulū meritis dignatus adire est.</i>	
	<i>Quādoquidem toto te solum inuenimus orbe</i>	
285	<i>Quem sincera fides iuuat, & reuerentia nostri:</i>	
	<i>Linque procul sedes patrias, terramq; nocentem,</i>	
	<i>Pollutamq; domum: cognatio tota prophana est</i>	
	<i>Et fugienda tibi: terrae melioris in agros</i>	335
	<i>Me duce peruenies: ne sis pars gentis iniquae</i>	

¹⁾ om. u. 297.   ²⁾ om. u. 312.   ³⁾ om. uu. 320 et 321.

- 290 Qui sanctae caput esse potes: tum sacra dicabō
 Quae maneant benedicta tibi, nomenq; per om̄nes
 Magnificū reddā populos, bona cuncta repēdēs: 340
- Et benedictus erit tibi qui benedixerit: atqui*
*Qui maledicta tibi conuiciaq; ingeret, ille
- 295 *Confestim maledictus erit, benedictio per te*
 Spargetur tribubus cunctis, aeuoq; futuro.
 Dixit, & imperijs mentē quae pareat indit,
 Promissisq; pijs credit, mora nulla repente 345
- *Dicto intercedit domini: sed protinus Abram*
- 300 Cū gregibus varij generis, famulisq; paternis,
 Coniuge cū fida, chari cum pignore fratris,
 Cui Loth nomen erat, digressus, limite recto
 Ignotum sibi carpit iter: mollissima laetas
- Praebent arua vias, blandumq; fauētibus austris 350
- 305 Arridens nullis turbatur motibus aēr:
 In Chanaam terras & regna vberrima Sichem¹⁾)
- *Donec perueniens, didicit soboliq; sibiq;*
Isthaec in sortem imperij cessura futuri:
Vnde Deo supplex deuotas extruit aras, 355
- 310 Et veteres reuocās, cultor nouus auget honores.
 Inde petit Bethel sedes quae lecta beati
 Hospitijs sacrata Dei: cunctasq; superbis
 Excessit meritis terras, quandoq; secundo
- Post coelū numeranda loco: nam sede superna* 360
- 315 Dignior ista Dei, quae pignus lege salutis
 Emissum mundo tantum mirante paratum,
 Exciperet visa est, hominemq; remitteret astris.
 Hic quoq; solennes Abram pater extruit aruis.
- Et linquenda nouis habitacula ponit in aruis. 365
- 320 Namq; fame rursum sedem mutare coactus
 Castra mouet, totāq; domū famulosq; gregesq;;
- Secum agit, & rebus cōmercia iusta rependens
 Intrat in Aegyptum: & Sarai appellare sororem
- Maault quām vxorē, ne barbara pectora sancti* 370
- 325 Hospitis, in caudem stimulet furiosa libido.
Vnde & mox Pharaō radiantis imagine formae
Ictus inardescit, thalamosq; & foedera certa
Lege parat: longos isthaec connubia in annos
- *Ducturus, ni longè aliter disponeret ille*
- 330 **Autor coniugij: cui quū minus ista placerent*
*Ecce pauor regi mersa formidine mixtus

¹⁾ om. in uu. 352 sq. uerba 'donec . . intraret'.

	Ingruit, & subito quatit īproba corda tumultu:	375
	Exterretq; animos niger horror & īplicat artus.	
	Vt rex sacrilegae gentis tam tristia vota	
335	Sentiret dannasse Deum, qui tale profecto	
	Consiliū infudit famulis, vt barbarus hostis	
	<i>Esse virum Sarai securum agnosceret Abram,</i>	380
	Quū foret expertus quā nō impune prophano	
	Appeteret ferro, quām nec uiduare liceret.	
340	Sponte igitur nulla violatam labe marito ¹⁾	
	<i>Reddit & ingenti cumulatum fruge remittit</i>	385
	In Sichem, Bethelemque suā: quo deinde recepti	
	* <i>Cum gregibusq; domoq; pater, cū cōiuge salua,</i>	
	Exercent campos, & pinguia pascua late	
345	Immixtis carpunt gregibus: dum iurgia crebra	
	Inter pastores patrui nata atq; nepotis:	
	* <i>Dum non sufficienter capiendis arua duorum</i>	
	<i>Armentis angusta nimis: plenissimus ergo</i>	390
	<i>Abram iustitiae atq; obseruantissimus aequi</i>	
350	Quò dirimat lites, & iurgia tollat auara,	
	Vt natu maior, concessos diuidit agros:	
	Iunior elegit quā dulcibus vndiq; fusis	
	Rura maritat aquis, ripisq; vmbrantibus inter	
	Labitur, & teretes saltus Iordanis amoena.	
355	<i>Ergo quò fugiat pastorum iurgia ab Abram</i>	
	Declinās, iūctos Sodomae Loth migrat in agros.	
	Quū Deus hac Abrā moesti spe pectora firmās,	
	Ne mouearis ait. fratrius quōd prole reicta	
	<i>Nunc solus videare tibi: innumerable vulgus</i>	
360	Tu mihi solus eris, <i>populiq; idem autor amici</i>	
	<i>Suspice quadridi partes intentus ad orbis:</i>	
	<i>Inspice nunc austrum versus, septemq; triones,</i>	
	<i>Quā sol exoritur, quā vespere concidit imo,</i>	405
	Haec tibimet, proliq; tuae, populisq; tuorum,	
365	Concedam, aeternos illis habitanda per annos.	
	Queis tu etiam terris longē lateq; fruaris:	
	Surge, & quid pateāt gressu prius hospite lustra.	
	<i>Haec ait. Ille libens paret sedemq; relinquens</i>	
	Emigrat, Chebronq; subit, subq; ilice nigra	
370	<i>Ad Mamre quercta pater tentoria figit:²⁾</i>	
	Hic quoque solennes domino struit & colit aras.	
	Interea magno circum turbante tumultu	
	Hostis adest, auditus, varia quem dote referta	

¹⁾ om. u. 384.   ²⁾ om. u. 413.

	Solicitat tellus, campis illisa resultat	
375	Vngula, & effusis errat populator habenis <i>*Aduersum Sodomę, p̄ḡuissima pascua gentis:</i> Loth vero portis cum rege erumpit apertis, Et vicina manus regum socia arma ferentum,	420
	Secū equites peditesq; trahunt, distenditur agmē	
380	Configlunt acies pariter, sternuntq; caduntq;; ¹⁾ Sed turpis Sodomae luxu emollita iuuentus	426
	Vt rursum exarsit repetitus clamor in iras, Vertunt terga metu: rapido pars moenia cursu, Pars montes, sylvasq; petunt, pars septa cateruis	
385	Porrigit ignauas ad tristia vincula palmas.	430
	<i>Vt vero patruis captum Loth audiit Abram,</i> Non fletu, quid enim fletus conferret inanis? Sed virtute parat fratri succurrere capto.	
390	<i>*Instructos igitur tercentum deligit omni</i> De grege bisq; nouē famulos, quos aī̄ praecēutes <i>Insequitur sensim, quā lentum prodidit hostem</i>	435
	Tendere praeda grauis: quorum de nocte silenti Corpora (conflictu dum iam languentia duro Irrigat, & fessos dulcis sopor alligat artus)	
395	<i>*Aggreditur, nil venturum sibi tale putantum:</i> Vt quum ieuni rabies vesana leonis	
	In pecudum saltu penetravit septa volucri, Et dente atq; pede examinat, cupidamq; vorandi <i>Ira famem superat, dum meta doloris acerbi</i>	
400	<i>Iamq; ouibus vacuas effecerit vltima caulas.</i> Haud secus ille duces somno vinoq; sepultos Stertentesq; Abram populos, regesq; trucidat	440
	<i>Sic tamen vt nullus confundat castra tumultus.</i> Nemo gradū sentit, nisi quē mens deficit & vox.	
405	Nemo sonum caedis, nisi quē mors excitat audit. Sanguine cuncta madent: sicco resoluta sereno	
	Tellus tabe coit, gressumq; morante cruento Lubrica stagnanti titubant vestigia campo.	
	Nec tamē omne animās gladijs occūbit apertis,	
410	Seruantur prædae: tanta est moderatio iusti Victoris: reliquos sparsit fuga turpis, & agros ²⁾ Vsq; Damascenos instans formido sequuta est.	445
	At victor tanti nil motus laude triumphi, Inter equos, pecudūq; greges, populūq; receptū,	
415	Aut captum, gazasq; (auido quae pōdere victos	

¹⁾ om. uu. 423—425.²⁾ om. in uu. 454 et 455 uerba 'quos . . capi'.

	Victoresq; mouent) nil prorsus concupit horum *Magnificus, sed enim tanta inter gaudia mitis Et varios hominum reputans sub pectore casus, Omnes omnino praedas, & praemia belli	460
420	Direptis passim populis, regiq; reservat: Non sibi se pugnasse docens, decimam tñ offert Hostibus excussae que vera est hostia praedae, Melcisedech, vinumq; & panē: ab cede reuerso. <i>Melchisedech rex ile Salem, qui munere tali</i>	465
425	Mystica premissit summi libamina Christi: <i>Cuius de manibus sumens ecclesia corpus</i> <i>Viuitum panem, coelesti pota crux est.</i> *At vero hostili redeuntem è funere lassum, <i>Omnipotens verbis solatur talibus Abram,</i>	470
430	Quandoquidē nullis cupidum te praeda subegit, Illecebris, precium fidei, mercesq; laborum Mecum plena tibi est: teq; & tua cuncta tuebor, Haeredi seruanda tuo, quem germine sero <i>Progenitū, magè multo etiā pius auctor amabis.</i>	475
435	<i>Nil est quòd metuas haeres tuus ille Damascus</i> <i>Vt fuat, ipse tuo cernes de semine natum:</i> Accendat cuius patrios infantia sensus: ¹⁾ Suspice conuexum quām denso lumine coelum Picta nocte micat: quantis congesta premantur	481
440	Sidera sideribus, numerū quae obiecta recusent: Seminis hoc exemplar habes, stirpisq; futurae <i>Multiplicis formam. Sic fatus finit:</i> at ille Credidit, & nuda fidei consensio sola ²⁾ Plenam ad iustitiae & meriti reputata coronā est.	485
445	Atque adeò hīc Abrā tāta mercede docemur, Quanti sit meriti diuino credere Verbo: *Demeriti contra quanti non credere: namq; vt *Credidit hac rursum diuina voce meretur <i>Solari: omnipotens dum verbis incipit istis:</i>	490
450	<i>Ille ego sum Deus ac dominus, qui teq; tuosq;</i> Chaldaea de gente tuli, tandemq; paternis Exceptum vicijs, terra meliore locauit: Vt de te genitus populus meus arua beata Incolat, & seriem longè lateq; propaget,	495
455	Gentibus expulsis, quas foedo errore parentum Sacrilegas ritus olim fecere prophani: Quod cūctabūdus nimium quia credere differs,	

¹⁾ om. u. 480.   ²⁾ om. u. 487.

	Trinam sume mihi <i>trina</i> iam fronte iuuencam,	500
	Cum qua par amnis blando grege lecta capella,	
460	Aequaeusq; aries, nostro mactetur honori:	
	<i>Casta quoq; humanae turtur coniuncta colubē.</i> ¹⁾	
	<i>At verò volucrum non sentiat hostia ferrum:</i>	505
	<i>Tantum intermedias pecudes discindere cura.</i> ²⁾	
	Quas sic diductas mundis distinguo arenis,	
465	<i>Vt membris cocant altrinsecus aemula membra.</i> ³⁾	509
	Dixit, at ille Dei monitus seruare libenter	512
	Assuetus, raptim properat mandata patrare:	
	Sed quum dispositam quo iussa erat ordine, terre	
	Strauisset seriem, subito manus ingruit atra	515
470	Importunarum predam insectata volucrum:	
	Quę ne cōtaetu violarent sacra prophano,	
	Vndiq; sollicitus cauet, & circumspicit Abram.	
	Sed quū opere attonitum tanto, nec sole cadente	
	Vinceret officij moles tam magna recepti:	520
475	Ecce niger terror, tremor horridus, & sopor ītrat	
	Nuncia iussa ferens, venturaq; secula formans.	
	Credo, videbatur septum sibi cernere nilum	
	Hebraę gentis populo, serosq; nepotes	
	<i>Ingentemq; supra numerum cognoscere turbas:</i>	525
480	Inde truces motus, deductaq; castra suorum,	
	Transmissū pelagus, sed gurgite mersa profundo	
	Agmina naufragiū nulla cum classe sequut̄m:	
	<i>Ereptosq; mari Hebraeos,</i> dehinc tota beatae	
	Regna Palestinae populo patuisse reuerso.	530
485	Talibus attonito visis non defuit almus	
	Interpres, praenosce tuos, sobolemq; tuorum	
	<i>Inquit, in externis per secula quattuor agris</i>	
	Niliaci illius sensuram dira tyranni	
	<i>Imperia: at quū tot peregrina expleuerit annos:</i>	535
490	Seruitio eripiam, gentemq; vlciscar iniquam.	
	Et reddam terris blando quas gurgite cingunt	
	Nilus & Euphrates: sed quū peccata nocentum	
	Gentis Amorrhæae populiq; haec regna tenentis	
	Explerint summam scelerū: digniq; paternis	540
495	Sedibus expelli fuerint: at tu tamen ante	
	Longęuo foelix decedens limite vitae	
	<i>Ploratus natis cum pace & munere nostro</i>	
	Ad sanctos migrabis auos: sic fatus, & alto	
	Quū iam nox terris densas induceret vmbras	545

¹⁾ om. u. 504.²⁾ om. u. 507.³⁾ om. uu. 510 et 511.

- 500 Signū è monte dedit, *confestim fumeus istic*
Apparet clibanus, lampasq; ignita videtur:
Tum sacras epulas mediumq; inuecta paratum
Prēcipiti cursu delibans flamma vorauit.¹⁾ 555
Interea certus regni prolisq; futurae
- 505 *Munus adire patris* cupit Abram: casta sed vxor
Abnuit officium, quòd inanem effoeta senectus
Iamq; vterum sibi fecisset: sed dulce mariti
Pignus spemq; nouā quacunq; ex pellice fusam
Esse suam credens, famulam (cui iunior aetas 560
510 Agar nomen erat, tellus Nilotica origo)
Subrogat in thalamos, p̄cibusq; adgressa maritū,
Seruili semen concredere perpulit aluo.
Ast anima vt primum suscepta viuere sensit
Agar ventris onus, fastu tumefacta superbo 565
515 Despexit dominā: & dominā cui matris amorem
Debebat, causamq; sui furiosa tumoris.
Recte igitur flagris hanc vir iustissimus Abram
Coniugis addixit: quorum magis acta pudore
In deserta procul secretaq; lustra ferarum 570
520 Abditur indignans, quā exul nec spernere cessat:
Sed rursum obsequio priuās quod debuit, illam
Contemnit quo more potest, mauultq; pericla
Desertae perferrre viae: ni missus olympos
Angelus occurrat, famulamq; ad pristina rura 575
525 Restituat miti dominae, blandoq; refectam
Hortatu, melius iubeat sperare reuersam.
Et nomen nati doceat, moresq; manusq;;
Innumerosque greges tali de stirpe futuros:
Quo maiore redit voto iam certa futuri: 580
530 Et partu dominum fecit prior ipsa parentem.
Quum iam decursi spacijs foelicibus aeui
Supra octoginta quum sex excluderet annos,
Ad quos bissenas quum iustus & insuper vnam
Adderet èstates: solito hunc rursum pater almus 585
535 Alloquio dignatus adit: iussitq; senectam
Ducere foelicem: simul et promissa reuoluit,
Et quā mercedem expectet: tum corpore prono
Abram suppliciter dominum prostratus adorat.
A quo mox audit firmata voce futurum
*Se patrem innumeræ gentis, lateq; parentis:
*Et cuius venient etiam de semine reges. 590

¹⁾ om. uu. 550—554.

	<i>Hoc tamen à reliquis iussus discernere signo Hebraeam gentē populis, vt sponte resecta Carne superuacula se circuncidat, & omnem¹⁾</i>	593
545	<i>Masculei sexus pr̄sentemq; atq; futuram²⁾ Progeniem: iussus pueros à matre recentes Atq; rudes vitae dum mens ignara dolendi est, Praeputio exutos, octaua luce sacrare.</i>	595
	<i>Quod qui tam sanctum corrūpere testamentum Auderet, cessans legi inseruire rogatae: Exhaeres fieret regni, vitaeq; futurae. At simul vt vero sibi erederet arguento Venturas aliquādo suo de semine gentes Innumerās, nomen dominus cōmutat vtrīq;. ³⁾</i>	597
	<i>Non Sarai tibi ait, sed Sarra vocabitur vxor, Et tu non Abram sed nomine clarior aucto Venturae Abraham posthaec vocitabere genti. Quod cōmune ideo tibimet cū cōiuge vera est Promissi quoniam (<i>nihil est re certius ista</i>)</i>	600
555	<i>Mater erit generis, teq; annum sole remenso Esse patrem faciet, quāuis ridenda putetis Virtutis promissa meę: nec vestra senectus Impediet, quin diuini sententia iuris Aeternos semper maneat stabilita per annos.</i>	605
560	<i>Sed tamen ignoscam dubijs, puerοq; futuro Imponam nomen quod culpā hanc arguat Ishac: Qui nostri indubie seruato foedere pacti Haeres certus erit, cuncta cum stirpe suorū. ⁴⁾ Nec tamen Ismael Agar de semine natus</i>	610
565	<i>Expers dotis erit: nostro nam munere fultus Milia multa virūm de se ventura potentum, Bissenis pariter ducibus regnanda creabit: Dixit, at ille auidus pactū accelerare receptum Iam centum pulsans annos, iam pubere nato.</i>	615
570	<i>Se primum, gnatūq; suū, cunctosq; clientes Ac famulos oęs quo iussum est stigmate signat, Et populū facit esse nouū, fontemq; piorum: Vna eademq; uia, tanta est deuotio, legem Accipiens explensq; fidē: Quid nō meret ergo</i>	620
575	<i>Tam praesens veloxq; fides? nā non timor istud Sed syncerus amor famuliq; probatio iusti est. Quodlibet imperium placida sic mente subire</i>	625
580		630

¹⁾ om. u. 594.   ²⁾ om. u. 596.   ³⁾ om. u. 606.   ⁴⁾ u. 619 sq. hemi-stichia transposita.

	<i>Vnde Deum sibi promeruit: nempe antea tantū Audiri solitus, meritum post tale ministri</i>	635
585	<i>Iam patitur cerni: quumq; indignatio iusta Vtorem stimulet, mortales non tamen ille Respuuit aspectus: nam quum damnare pararet Crimina terrarum, flammisq; abolere nocentes,</i>	640
590	<i>Aūt verum aut qualem norat se posse videri Et nomē numerumq; Abraham prodidit ipsum.¹⁾ <i>Illi nāq; domi Mamre in conuale sedenti Tres subito apparent angusta luce micantes.</i></i>	645
595	<i>Abraham tanti stimulatus imagine visus Procurrit, dominumq; solo prostratus adorat: <i>Tresq; etiam supplex forma veneratur in vna, Queis vt, mente pia licet seruire, precatur: Et refici in medios aestus tendentibus horis</i></i>	650
600	<i>Non deditur, famuli mensisq; cibisq;: Vsquae adeo visus inter sensusq; vigentes Errabat dubitans hominis substantia an esset, Quē norat mens esse Deum, tamē annuit ille, Officiumq; pij non aspernatus alumni <i>Oblatosq; cibos, mensasq; sacrauit amicas. Vt vero ablati epulis mensisq; remotis</i></i>	655
605	<i>Hospitibus visum est illinc discedere, tum mox²⁾ Inde mouēs gressus, lateri comes haeret euntum Hospes ouans: tristiq; quatit cōcussa pauore Pectora, & attonitū venerabilis attrahit horror. Quippe videt vultus tacitos, visusq; seueros,</i>	663
610	<i>In Sodomā dominū iuncta vibrasse Gomorra, Pacis & emissos famulos, ireq; ministros: Et quum cognoscet tanta quid mole patraret Archanum pandente Deo, caussamq; docente³⁾ Vlto audet dominū scrutari an perderet vrbem,</i>	666
615	<i>Errantis populi per crimina cuncta nocentem, Si quinquaginta morū probitate piorum Spectatos aleret: quumq; ipsi diceret, illis Si numerū talē inuenio mihi parcere certū est. Quid si quinq; minus fuerint, tum subdidit? & quid</i>	670
620	<i>Si quadraginta soli? quid si minus illo Forte decē numero? Quid si bis quinq; dabuntur *Innocui? non & tu vrbi Deus optime parces? *Quumq; etiā numero se velle ignoscere tali Dixisset, famulum in medio sermone reliquit</i>	673
		675
		680

¹⁾ om. u. 643.   ²⁾ om. uu. 659—662.   ³⁾ om. uu. 671 et 672.

625	Tendentē ulterius: seq; in sua regna recepit.	
	* <i>Dimissi interea ciues è sede superna</i>	
	<i>Angelici in Sodomae terras, Loth forte sedentē</i>	
	<i>Ante fores vrbis, iam terris sole propinquō</i>	
	<i>Inueniunt: qui quum miro splendore videret</i>	685
630	<i>Angelicos radiare viros. descendere summo</i>	
	<i>E coelo ratus, in terram prostratus adorat.</i>	
	<i>Inuitatq; domum, noctemq; auertere tecto</i>	
	<i>Euincit precibus simul et conuiuere suadet.</i>	
	<i>Innocuosq; cibos, & pocula parca ministrat.</i>	
635	* <i>Dumq; epulis sumptis somno indulgere pararēt:</i>	690
	<i>Ecce sub occasum lucis, noctisq; recursum,</i>	
	<i>Foeda manus vulgi si fas dixisse, virilis</i>	
	<i>Prosilit, & iuuenum insani pueriq; senesq;</i>	
	<i>Ignibus vruntur: Lothq; vt sibi tradat abuti</i>	
640	<i>Hospitibus, cogunt: quid non vesana libido¹⁾</i>	695
	<i>Ausit? at ille volens populi mollire furorem</i>	698
	<i>Insani, natas quibus illibata manebat</i>	
	<i>Virginitas offert quoscunq; optarit in vsus,</i>	700
	<i>Ast effrena cohors in deteriora profundi</i>	
645	* <i>Lapsa mali, vicio sese immiscere minori</i>	
	<i>Vile putat, nisi se summis etiam implicit: ergo</i>	
	<i>Infandū ut patret facinus Loth opprimit: & iam²⁾</i>	
	<i>Vi maiore agitant quām quae virtute repelli</i>	705
	<i>Humana valeat: quum protinus hospes uterq;</i>	
650	<i>Angelicas nudant mentito corpore vires.</i>	
	<i>Et populi secum obcēcata mente furentis³⁾</i>	
	<i>Loth retrahunt: inq; ipsa domus secreta receptū</i>	711
	<i>Perdenda hortantur confestim abscedere terra.⁴⁾</i>	
	<i>Qui sint, quid veniant, & quae praecepta ferentes</i>	
655	<i>Mox explere velint, nil iam sermone patentī</i>	715
	<i>Dissimulant: & ab hac se clade euadere saluum</i>	
	<i>Posse, domumq; suā dicunt generosq; suosq;</i>	
	<i>Colligere affīnes, & secum abducere mandant.</i>	
	<i>Ast illos simili cum vulgo criminē tactos</i>	
660	<i>Inuoluīt similis sententia sana monenti</i>	720
	<i>Credere dū nolunt: quāquā quōd credere nolūt</i>	
	* <i>Non est vt multū mirere, abscedere quā Loth</i>	
	* <i>Id quoq; ridiculum quod cōsuluere putaret.</i>	
	<i>Quē lentum, pigrasq; moras sine fine trahentē,</i>	
665	<i>Hospes uterq; videns manibus cū cōiuge raptū,</i>	

¹⁾ om. uu. 696 et 697. ²⁾ om. u. 704. ³⁾ om. uu. 709 et 710. ⁴⁾ om. u. 713.

- Virginibusq; suis, procul extra moenia ducit:
Et celerare iubet montesq; euadere in altos,
Tali lege data, ne coelesti igne flagrantes
Post se respiciat quisquā male cautus in vrbes.
670 *Loth vero metuens montes ne tardius altos
Aggressum velox coeli praeuerteret ira.
Ore Segor lachrymisq; petīt secura recessus
Antra sui: lachrymas autē nō sensit inanes,
Concessumq; sibi donum speciale salutis
675 Pluribus impartit, meritumq; è munere fecit.
Et iam non solitas raptim obducentia coelum
A patria virtute Deo miscente, coacta
Nubila densarāt nebulas: sed quas rotat Aethna
Quas vomit Inarime, atq; Apon' feruēti' vndis
680 Exaltat, quas vicino concussa Veseuo
Eructat tellus: Lycię quas seu Chymere
Ora sinu vasto trinae fornacis anhelat,
Et quocunq; loco fallentia sulphura velox
Spiritus inflammās angusto tramite fusus
685 Effluit in lucem rupta tellure vaporans:
Nō qud̄ nō possit pluuias quoq; vertere ī ignes,
Totum de nihilo potuit qui condere mundum:
Sed maiore bonus iudex damnare paratu
Mauult, quos miserens vrbis morumq; ruinae
690 Punit in exēplū: mox durum elementa minātur
Concurruntq; vndante globo: stipataq; flatu
Queq; suo coēunt flamarū pabula in vnum
Corpus, & infandas terras vrbesq; nocentes
Sulphurei testudo tegit curuata metalli:
695 Quā citus & vires angusto tramite sumens
Spiritus incussam, tanto crepitare fragore
Compulit, & crebro tonitrus agitātē corusco
Cōsternare animos, quotquot spectacula cernūt
Talia: quinetiā Loth, heu miserabilis vxor
700 *Seu tanto stupefacta metu, seu stulta cupido
Illa fuit vetitum cōtra consurgere pactum
*Foemineis innata animis: quae deniq; cumq;
*Causa fuit, Sodomā inspectans se ponē ruentē,
Confestim poenas violata lege subiūt,
705 In statuam conuersa salis, spoliataq; luce
Sic animam infoelix cū corpore perdidit omni:
Vt nullum extaret forma remanente cadauer.
Ocior inde Segor luctū prohibente timore
Horrificoq; malo stupidus, mox ingreditur Loth.

- 710   *Tum sol exoritur toto feruentior igne,
Irato fulgore micans, radiosque seueros
Dirigit in Sodomā: qui postquā lumina flāmis*   765
*Inuoluēre suis, resolutaq; sulphura: nexos
Secum praecipitant ignes, siccoq; liquore
715 Dispensata suis stillant incendia thedis.
Fulmineus denso paeceps cadit aëre nymbus
Inuoluitq; vrbes, & totis sequit in agris.*   770
*Admixto stridore tonat, vincitq; querelas
Flammea tempestas: quae postquā pabula terris
720 Repperit incensis, ipsisq; insedit arenis,
Erigit immensam coniuncto fomite metam
Ignis, & a terris redeunt in sidera flammae,
In cineres donec cautes tellusq; resultans
Transeat, ac penitus mersę soluantur arenae.
725 Depressisq; cauos consumpto cespite campis
Pandunt arua sinus, venisq; effusns apertis
Consocians vires, qui terras strinxerat humor
Priuatū gignit pelagus: Quidnā esse putemus
Quod raptim lacus est mira virtute refertus
730 Qui fuit ante rogus? *sic omnipotētia summi
Iudicis in gelidas ignem conuertere lymphas,
Ac rursum lymphas ardente possit in ignem.*   785
*Nec tamen hic occulta vacāt mysteria, nā quid
Vndae hic sunt vbi flāma fuit: quid flāmea missis
735 Desuper extinxit lymphis: fortasse notabat
Luxuriae calidos ignes, fomentaq; primi
*Peccato contracta patris coelestibus vndis
*Extinctum quandoq; iri: proq; ignibus acris
*Iustitiae, quibus illa olim lex dura vigebat:
740 *Saluificis purgatū iri & lustralibus vndis.**

Finis libri tertii.

INDEX SCRIPTORUM

quos Uictor aut respergit aut imitatus esse uidetur.

Aelianus de nat. anim. VII, 40:	III, 153	Ouidius Her. epist. X, 9 . . . I, 362
Ausonius Mos. 362	II, 264	— — — XVIII, 89: — 67
Cyprianus Genesis 56	I, 270	— Met. I, 149 . . . . . II, 252
— — 59	— 282	— — I, 344 <i>sqq.</i> . . . II, 496 <i>sqq.</i>
— — 62	— 289	— — — 402 <i>sqq.</i> . . . I, 208
— — 105	— 419	— — — 407 <i>sqq.</i> . . . I, 208 <i>sqq.</i>
— — 125	— 519	— — II, 24 . . . . . I, 283
— — 132	— 521	— — III, 419 . . . . . III, 182
— — 139 <i>sqq.</i> II, 208 <i>sqq.</i>		— — VIII, 553. . . . . II, 471
— — 144	II, 216	— — X, 307 . . . . . I, 238
— — 238	— 364	— — XIII, 583. . . . . — 237
— — 255	— 402	— — XIII, 768 . . . . . III, 54
— — 257	— 406	— Fast. I, 152 . . . . . — 68
— — 347	III, 284	— — III, 338 . . . . . II, 474
— — 416	— 411	— — V, 35 . . . . . — 364
— — 464	— 493	— — Trist. I, 11, 15 . . . . . — 114
— — 471 <i>sqq.</i>	— 500	Plinius — N.H. XXXVII, 5 III, 131
— — 474	— 503	[Prud. Cath. V, 118 <i>sqq.</i> . . . . . I, 236
— — 503	— 546	Suet. Galb. 4 . . . . . III, 158
— — 511	— 563	Stat. Theb. III, 146 . . . . . I, 293
— — 529 <i>sqq.</i>	— 606	— — III, 682 . . . . . II, 422
— — 590	— 698	[Ualerius Flaccus I, 48 . . . . . III, 438
— — 593	— 701	Uergilius Ecl. I, 15 . . . . . II, 104
Ecclesiasticus 18, 1	I, 19	— — — 80 . . . . . I, 230
euangelium Ioannis 1, 1	I, 4 <i>sqq.</i>	— — II, 71 . . . . . II, 35
— — — 3, 13: III, 250 <i>sqq.</i>		— — III, 25 . . . . . I, 238
— — Matthaei 2, 6: III, 359 <i>sqq.</i>		— — V, 56 <i>sqq.</i> . . . . . Pr. 96
Horatius C. I, 3, 26	III, 22	— — VI, 31 . . . . . I, 87
— — III, 4, 65	II, 367	— — VII, 57 . . . . . — 300
— — Serm. I, 5, 9 <i>sqq.</i>	III, 545	— — VIII, 26 . . . . . II, 307
Iuuenalis X, 174	— 194	— Georg. I, 47: I, 513, II, 81
Lucanus I, 368	II, 448	— — — 76 . . . . . I, 235
— — III, 395	— 423	— — — 168 . . . . . III, 615
— — V, 82 <i>sqq.</i>	III, 204 <i>sqq.</i>	— — — 450 . . . . . I, 58
Lucretius I, 4	III, 36	— — — 452 . . . . . — 104
— — 196	I, 521	— — — 470 . . . . . III, 516
— — 1018 (1102)	— 87	— — — 472 <i>sqq.</i> . . . II, 117
— — V, 1241 <i>sqq.</i>	II, 100 <i>sqq.</i>	— — — 473 . . . . . I, 97
— — VI, 827 <i>sqq.</i>	II, 224	— — II, 14 . . . . . — 264
— — 841	— 270	— — — 47 . . . . . II, 516 ¹⁾

¹⁾ Fortasse Uictor habuit in codice suo quod est in M ex corr. et in abc *auras*; cf. Iuu. Euang. I, 106, quo loco codd. omnes *auras* praebent.

Uergilius Georg. II,	58 . . . III,	524	Uergilius Aen. IIII,	33 . . . I,	386
— — — 117 . . . I,	240	— — — 73 . . . III,	663		
— — — 136 . . . —	237	— — — 214 . . . —	682		
— — — 184 . . . III,	62	— — — 268 . . . I,	134		
— — — 440 . . . II,	31	— — — 277 . . . III,	681 ²⁾		
— — — 471 . . . III,	570	— — — 282 . . . III,	60		
— — — 521 . . . II,	167	— — — 404 <i>sqq.</i> : II,	174		
— — — 325 . . . I,	63	— — — 412 . . . —	228		
— — — 383 . . . —	441	— — — 436 . . . III,	385		
— — — III,	13 . . . I,	— — — 651 . . . —	179		
— — — 53 . . . II,	525	— — — V,	249 . . . I,	357	
— — — 61 <i>sqq.</i> . . . III,	279	— — — 291 . . . —	349		
— — — 78 . . . —	419	— — — 331 <i>sqq.</i> . . . III,	451		
— — — 142 . . . I,	234	— — — 857 . . . I,	136		
— — — 262 . . . —	287	— — — VI,	159(448): —	289	
— — — 401 . . . III,	650	— — — 202 . . . —	350		
— — — 415 . . . I,	236	— — — 220 . . . III,	74		
Aen. I,	40 . . . II,	380	— — — 520 . . . —	73	
— — — 55 <i>sqq.</i> . . . I,	293	— — — 528 . . . II,	300		
— — — 83 . . . II,	524	— — — 543 . . . Pr.	87		
— — — 124 . . . III,	415	— — — 608 . . . II,	43		
— — — 164 . . . I,	255	— — — 761 <i>sqq.</i> . . . I,	294		
— — — 174 <i>sqq.</i> : II,	105 <i>sqq.</i>	— — — 857 . . . III,	415		
— — — 208 . . . II,	302	— — — 888 . . . —	178		
— — — 224 . . . I,	49	— — — VII,	256 . . . Pr.	98	
— — — 521(XII,	888) . . . III,	16	— — — 445 . . . III,	427	
— — — 598 . . . I,	335	— — — 660 . . . II,	516		
— — — 627 . . . III,	230	— — — VIII,	8 . . . —	470	
— — — II,	265 . . . —	— — — 23 . . . III,	372		
— — — 274 . . . I,	540	— — — 27 . . . II,	173		
— — — 369 . . . —	446	— — — 116 . . . —	502		
— — — 399 <i>sqq.</i> . . . III,	429	— — — 120 . . . III,	420		
— — — 406 . . . —	430	— — — 193 . . . I,	473		
— — — 418 . . . II,	116	— — — 220 . . . II,	96		
— — — 427 . . . III,	391	— — — 348 . . . II,	14		
— — — 558 . . . —	228	— — — 369 . . . —	456		
— — — 691 . . . II,	84 ¹⁾	— — — 423 . . . III,	251		
— — — 755 . . . III,	376	— — — 445 . . . II,	122		
— — — 758 . . . II,	119	— — — 508 . . . III,	557		
— — — III,	56 . . . II,	— — — 585 . . . —	419		
— — — 167 . . . III,	288	— — — VIII,	38 . . . —	416	
— — — 172 . . . III,	60, 531	— — — 131 . . . I,	403 <i>sqq.</i>		
— — — 234 . . . II,	222	— — — 222 . . . III,	30		
— — — 255 . . . —	312	— — — 339 <i>sqq.</i>			
— — — 511 . . . III,	438	— — — III,	439 <i>sqq.</i>		
— — — 528 . . . I,	335	— — — 397 . . . III,	375		
— — — 574 . . . II,	117	— — — 627 . . . —	500		
— — — 579 <i>sqq.</i> . . . —	127	— — — X,	468 . . . —	232	
— — — 636 . . . III,	500	— — — 487 . . . —	630		
— — — 646 <i>sqq.</i>	I, 446, III,	— — — XI,	71 . . . —	230	
	570	— — — 276 <i>sqq.</i>	. . . III,	382	

¹⁾ Habuit igitur in codice suo Uictor *auxilium*.²⁾ Fortasse legit Uictor *medio in sermone*; cf. Probae cent. 684.

Uergilius Aen. XI, 515 . . . III,	6	Uergilius Aen. XII, 708 . . . II,	446
— — — 726 . . . I,	58	— — — 840 . . . III,	71
— — — 775 . . . II,	169	— — — 935 . . . —	758
— — — 813 . . . III,	429	— — — 938 . . . —	682
— — XII, 691 . . . —	449	— Culex 71	I, 233

INDEX NOMINUM.

Abel II, 209. 323.	Erebus Pr. 89.
Äbräham III, 609. 646.	Eua I, 370. 397. 412. 497, II, 86. 95. 319.
Abram III, 326. 364. 380. 393. 399. 431. 489. 491. 518. 556. 568. 589. 608.	Euilantes I, 278.
Achaemenius <i>i. q. Persa</i> I, 238.	Euphrates I, 289. 299, III, 538.
Adam Pr. 92, I, 220. 343. 381. 416. 449. 523, II, 41. 196.	Fison I, 275.
Aegyptus III, 369.	Fortuna III, 158.
Aethiopes I, 287, III, 153. 310.	Galba <i>imperator</i> III, 158.
Ätna II, 127, III, 735.	Gallica rura III, 207.
Ägar III, 561. 565.	Ganges, <i>gen. Gangētis</i> I, 278.
Alani III, 192.	Geou I, 284.
Amorraea gens III, 539.	Germanae gentes III, 208.
Apollo III, 131, (<i>Delphicus</i>) 205.	Gömörka III, 667.
Aponus III, 736.	Graecia III, 195.
Arabes III, 10.	Hebraea gens III, 524, Hebraeum os III, 299.
Armenia I, 291.	Hiberus II, 447.
Assyrius I, 239; Assyrii campi I, 298, Assyriae Carrae III, 324.	Hyperboreae noctes II, 449.
Auernus I, 182. 293.	Iaphet III, 78, <i>cf.</i> 90.
Babylon III, 167.	Iesus Christus Pr. 123.
Bethlem III, 357 (<i>cod. bethlen*</i> , <i>fort.</i> <i>bethlem</i>), III, 386 (<i>cod. bechelem</i>).	Inarime III, 736.
Cain II, 208. 220.	Iordanis III, 396. 788.
Cäinigenae II, 348.	Isae III, 618; <i>cf. 613 et Gen. 17, 17.</i>
Carrae III, 324.	Ismaël III, 621.
Chaldaeum genus III, 322; Chaldaea gens III, 493.	Leuci <i>Galliae populus Sequanis ui-</i> <i>cinus</i> III, 207.
Cham III, 76. 88. 352.	Libye II, 448; <i>cf. Uerg. Georg. I, 241.</i>
Chanaæ terræ III, 352.	Loth III, 348. 398. 419. 431. 683. 694. 699. 708. 711. 716. 721. 727. 755. 762.
Chebron III, 411.	Lycia Chimaera III, 738.
Chimaera III, 738.	Mambra III, 412.
Chöbarreni III, 456.	Mareotica messis I, 239.
Christus Pr. 123, I, 181, III, 490. 660.	Medica pascua I, 291.
Damascus III, 477.	Medus I, 237.
Enoc II, 335.	Melchisedech III, 466.
Enos II, 326.	Moyses Pr. 106.
Eous II, 447, Eoae terræ III, 212 (<i>cf.</i> I, 224), siluae III, 9.	Musae III, 131.

Nembrod III, 166.	Sabaeus I, 240.
Niliacus tyrannus III, 534, Niliacae aquae I, 285.	Sāra III, 380. 607.
Nilotica tellus III, 561.	Sarra III, 607.
Nilus III, 523. 538.	Segor III, 729. 761.
Noë II, 519. 525, III, 3. 63. 71. 86. 212, cf. II, 381; acc. Noën II, 438.	Sem III, 78. 90. 301. 320.
Olympus Pr. 63, I, 58. 134. 158, II, 437. 546, III, 10. 235. 574.	Senaar III, 213.
Palaestina III, 530.	Seth II, 322.
Palaestinus ramus I, 241.	Sīchem III, 386; gen. Sichae III, 353.
Parium marmor III, 182.	Södōma III, 398. 426. 667. 683. 765.
Persae III, 168.	Sýrus II, 315 (cf. prooem. p. 353).
Persis I, 300.	Tartara Pr. 87, I, 181. 474, II, 431.
Pharao III, 372.	Tartesiaci frutices I, 240.
Pyrrus, <i>rex Epiri</i> III, 131. 158.	Tharas, acc. Thărăn III, 321.
	Themis III, 205.
	Tigris I, 288. 293.
	Uesaeus III, 737.

INDEX GRAMMATICAЕ ET ELOCUTIONIS.

a III, 597 pueros a matre recentes.
ablatiuus sing. part. praes. act. desi-
nens in i, si adiectiuorum uice fun-
guntur I, 51 sordenti nube, I, 531,
II, 55. 124. 496, III, 203. 208; abl.
abs. part. desinens in i II, 339
nouo mundi cultu uitiisque carent;
cf. II, 514. — ablatiu usus: I, 131
quaes uolitabat aquis, cf. 267. 455,
II, 112; III, 374. 647 al. — I, 92
luxuriosa nouo limo i. q. nouo limo
luxuriantia. — II, 383 posita de-
gentem lege (in lege G), III, 361
pignus lege salutis emissum, 373
foedera certa lege parat, alterna
lege I, 253.
absolutentia ditem mundum cuncta
I, 18.
abundans rationis III, 46.
accedere III, 227 uix ter centenos
accedimus annos.
accelerare patrem III, 556, cf. 625.
accola i. q. incola I, 309, II, 171, III,
324.
acuere Pr. 37 nonnulla uigorem ex
aliis acuere (cod. cauere) suum, cf.
*II, 149 (*Uerg. Georg. I, 123.*)*
accusatiuus pluralis desinens in is
permultis locis in codice legitur;
sed cum aliis terminatio -es in-
ueniatur atque eadem sit ratio in

nominatiuo plur., in quo modo
-es, modo -is scriptum est, cum
deinde e et i in codice constanter
confundantur, omnibus locis -es
recepit. — acc. adiectui aduerbi
loco cum uerbis coniunctus: I, 438.
445, III, 350. — acc. cum uerbis
passiuis constructus: I, 485, II, 38.
— acc. durius omissus: III, 591 sq.
discernere (cum eiusque familiam)
se iussit.
ad III, 711 ad Loth . . fatentur.
addicere III, 307 sq. mentes superna
spectantes fregit terraueque addixit
inerti. — addictus i. q. morti ad-
dictus, (capitis) damnatus II, 508.
adhuc I, 467 quod adhuc post crimina
lapsum . . euocat, cf. 547.
allegare crimina caelo III, 145.
adiuuare II, 323 adiutis (i. q. auctis;
adiuti Petschenig) uirtutibus.
admissum II, 317 diluit admissum.
aestas i. q. annus III, 585.
aetheria i. q. aether I, 154.
aeumn III, 452 nec tamen omne simul
gladiis conciditur aeumn, 628 fa-
mulos signo eximit aeuo.
affatu dignum censere II, 254.
affectu (i. q. adpetitu) lucis spo-
lians II, 550; cf. amorem torpo-
ris 552.

agere i. q. degere I, 312.
ales II, 173 alituum, cf. Uerg. Aen.
VIII, 27.
allitterationis usus frequentissimus, cf.
Pr. 4. 8. 9. 14 sq. 17. 18. 27. 28. 32.
35. 39. 54. 61. 62. 71. 73 sq. 75 sq.
77. 94 sq. 98. 101. 107. 110 sq. ex
libris ipsius pauca proferam exempla: I, 164 sq. 259 sq. 297 sq. 443 sq.,
II, 277 sqq. 364 sq., III, 109 sq.
127 sq. 146 sq. 264 sq. 429 sqq.
haud raro binae in eodem uersu
aut in binis hoc ornamento artius
inter se coniunctis uersibus in-
ueniuntur, ueluti I, 462 caelo ce-
cidisse sacro. sed sancta, 476 serie
sceleris qua culpa cucurrit. saepe
hoc artificio consociata sunt bina
quae in uersibus ultimis leguntur
uerba, ueluti II, 506 forte feratur,
507 missa modesto. *nominum quam*
allitteratio augetur adnominatione,
cuius usus latius patet, cf. I, 6
uitalis uigoris, 248 sq. tremens . .
trepidat, 251 uacuus uanum, 281 sqq.
fulgentis . . fulmineo . . fulgescens,
456 uoce uocans, 470 dominum
donatio, III, 37 seruare . . seueri,
462 praedamque et praemia, 665
attonitum . . attrahit. *ad allittera-*
tionem accedit earundem litterarum
in uerbis ultimis repetitio, ueluti
III, 167 mole et mente. *atque hanc*
repetitionem suepe solam inuenias
in penthemimeri et uersus exitu:
I, 33 nascuntur . . ferantur, II, 13
rigent . . laborant, 14 herbis . .
dumis, 38 laerimis . . doloris, 397
decretorum . . meorum, *interdum*
aliis quoque locis: Pr. 27 sq. dis-
tinguens . . librans, . . uarians . .
gubernans, I, 232 sapore et odore.
denique notandum *Uictorem in*
rebus depingendis sonorum quae
est in singulis litteris uel syllabis
uarietate magna cum arte usum
esse, cf. II, 23 tristes perstringit,
151 flectuntque trahuntque, 502
paciferae frugis paruum libamen
oliuae, III, 55 sq. luce calorans
exsiccat, 328 sq. uerum . . uenerans
. . auersatus. cf. *lusus in uerbis.*
altera pars mundi (*post diluvium*)
III, 57; *uerbis altera pars rerum*
(cf. Uerg. Aen. VIII, 131) si-

gnificantur mala, opp. optima I,
404; cf. *Probæ cent. 190.*
altrices aquas I, 54.
alumnae res Pr. 12, alumna corpora I,
123, uenitris alumna I, 392.
amenis (ο μηδὲν φρονῶν Soph. Ai. 554)
I, 431.
amicos uitiae eibos II, 175 sq.
amictus Pr. 115 quodque omnia nota
iure supercurrit ualidoque includit
ainietu.
amoena III, 396 teretes saltus Ior-
danis amoena.
angelicae uires III, 707, angelici uiri
III, 686.
anima i. q. *animus* II, 103 oculosque
animamque secuta, cf. I, 261.
animare I, 54 altrices animabat aquas.
annuere II, 221 sibi nulla in fruge
litanti annutum (*esse*).
antistare I, 372 antistare sacro quic-
quam parenti.
apex uirtutis Pr. 19. (cf. Cic. de sen.
17, 60).
argumenta (i. q. στοιχεῖα) operum I, 256.
artifex II, 164 cunctos casus artifices
summos operum.
aspergo III, 77 fratres aspergine cul-
pae miscere (cf. Prud. Apoth. 937).
assimilatio praepositionis in uerbis
compositis I, 38 annuit, 344 am-
monitu, II, 214 ammonuit, 221 an-
nutum, 287 ammoueat, 380 sum-
mergere (sed cf. 389), 422 ammit-
tunt, III, 25 ammittere.
asyndeton I, 41 dispositus iussit mo-
nuit, 259 sqq. gloria simplicitas,
studium uigilantia somnus cura,
salus terror, facundia gratia . . cu-
stodia uirtus, 353 manu cornu pede
dente ueneno, III, 441 dente pede.
attonitum operi III, 519 (cf. Apul.
Met. III, 22).
attrahere III, 665 attonitum uenera-
bilis attrahit horror.
audere Pr. 116 tantum quod tam reus
audeo munus.
auertere noctem tecto III, 688.
augusti fructus I, 401, augustae sedes II,
196, augusta luce micantes III, 645.
auido pondere III, 459.
aut idem fere *quod 'et'* III, 180.
beare I, 8 ingenita (sese) semper uir-
tute beabat.

- bene III, 490 quod bene sit credere Christo.
- caduco errore III, 121.
- caelum I, 70 antiquum spoliauit nomine caelum, *quibus uerbis significatur caelum idem esse quod Graecum οὐλός*; I, 520 caelum defendere membris.
- caerula nox I, 106 (*cf. Stat. Silu. I, 6, 85, Iuu. Euang. II, 2*).
- calcare Pr. 97 sidera calcat.
- calorans III, 55 (*cod. calores; caloris M.*)
- capaci mente II, 529 (*cf. Ouid. Met. I, 76, VIII, 534*).
- carpo III, 400 ne carparis (*i. q. crucieris*), quod.
- castra mouet (*Abram*) fame rursum sedem mutare coactus III, 367, *cf.* 413, 526.
- catus auxilium addere III, 413.
- causā *genetiuo praepositum* II, 378
- causa nocentum, 393 causa hominum.
- cauus *i. q. cauatus* III, 306 cauas arte species.
- celsarum conscientia rerum corda I, 425, *cf.* 427 ad excelsum conuersa parentem.
- cessare III, 25 *sqq.* quia mortales plectenda ammittere numquam cessabunt, meritis semper condigna referre nos cessare decet.
- chiasmus I, 312 expers curarum uotique ignarus.
- cibus *distinguitur ab esca* II, 33 (*cibi sunt uictus humani; sibi Pet-schenig*); *cf.* III, 66.
- cingi sacro sua uota fauore II, 213.
- circite uasto I, 69, *cf.* II, 480, III, 53.
- circum I, 202 nos circum, *cf.* II, 541, III, 342.
- clibanus III, 546 (*Gen. 15, 17*).
- cognomen *i. q. nomen* II, 322.
- cognosset III, 669.
- concors in crimina III, 260.
- condigna poenae mensura I, 483, meritis condigna referre III, 26.
- confessa maiestate II, 332.
- congrex (*i. q. ὑμέρωντος*) III, 279 con grege turba (*cf. Aus. Ep. X, 21*).
- coniunctiuus cum uerbo iubendi consociatus I, 492 timeare iubebo; III, 694 *sqq.* elaro Loth nomine clamant, dederet exceptos.
- coniunx *i. q. coniuncta*, σύζυξ I, 385.
- consecutio temporum I, 402 noluit . . nedit, II, 140 cui quo sit opus patefecit, III, 141 *sqq.* posuit . . spargat ut inuidiam.
- constructio uerbi esse cum praedicato I, 307 haec igitur regna . . prima est hominis possessio primi; *cf.* I, 50. — *constructio ad sensum* III, 426 *sqq.* iuuentus . . uertunt terga; *cf.* III, 715 generi, si credere digni. — *constructio uariata* I, 387 *sqq.* duos . . ducentibus.
- continuans laerimis noctesque diesque III, 177 (*cf. Tac. Germ. 22 diem noctemque continuare potando*).
- contorquere I, 24 nec . . casus . . tam prudens contorsit opus.
- conuoluere II, 379 conuoluere animas (diluuiio), *cf.* 393; III, 309 hos quoque conuoluit foedae contagio labis.
- corda (*i. q. animi*) profana III, 701, corda uiri (*Adam*) I, 362, *cf.* III, 86.
- corporeus deus III, 122.
- crepare *i. q. dirumpi* II, 169 (*Uerg. Aen. V, 206*).
- crinis (*de flamma*) III, 11 (*cf. Ual. Flacc. Arg. I, 205*), (*de cometa*) III, 552; *cf.* 547, (*de aurora*) I, 99.
- crinita incendia II, 106.
- cum postpositum Pr. 41, I, 374, II, 538 *al.*; *cf.* quom. — cum narratiuum cum ind. plusquamperf. III, 95, 325.
- cuneta arbore I, 249.
- currere I, 476 serie sceleris qua culpa eucurrit; II, 2 arcanam seriem . . sine fraude eucurri; *cf. Coripp. Ioh. III, 341*.
- cursus I, 145 quaedam sollicito trepidum penitus transmittere cursu.
- dare *cum inf. i. q. facere* I, 119, 385; II, 44 *sqq.* dum daretur posse sequi.
- datiuus: usu *i. q. usui* II, 202 (*sed fortasse attingeret usum scribendum*). — *datiuus usus*: I, 496 capitū uestigia figat, 533 terris relatos, III, 514 terrae strauisset seriem, 647 solo prostratus; III, 33 aestati certabit hiemps; I, 472 terra loquenti intremit.
- decurrere III, 95 cum iam decurrerat annos mille, 582 decursi aeui; III,

- 319 succiduis gradibus decursa pro-
pago.
delicias pelagi (*de piscibus*) I, 116.
depositos penitus II, 547 (*de eis, qui
arca tamquam sepulcro conditi
erant*).
depressa *opp.* ardua II, 13.
desaeuire II, 459 (*cf. Uerg. Aen. X,
569*).
deus spiritus III, 101.
differta molli sagina I, 121.
direptis populis III, 463 (*quorum bona
hostes diripuerant*).
dissicere I, 110 tempora dissiciens, III,
282 in partes populus se dissicit.
dissimulare *cum inf. i. q. neglegere,
cunctari* III, 721.
distendere *i. q. implere* I, 210. 279.
diti uirtute prolem maritat fons I,
269.
docta iam experti mali I, 413.
dominata tanto criminе es I, 500.
donatio culpae I, 470.
dorso telluris II, 112; *cf. Hor. Sat.
II, 6, 91; Paulin. Petr. de uita
S. Mart. V, 339.*
dubius *c. inf.* I, 541 dubii hoc culpae
adscribere.
dum *postpositum* I, 106. 130; *cum
coniunctivo*: I, 389 dum . . carerent,
cf. 429, II, 3. 43.
edere *i. q. carpere* III, 104 quaque
(*saecula*) est aetas.
edomitiae de uiscere terrae III, 239.
esse *saepissime omissum, ueluti: es*
Pr. 13 locus (*es*), 32 contentus (*es*),
56 largitus (*es*). — est: Pr. 53 da-
tum (*est*), I, 214 fides (*est*), II, 105
pastā (*est*), III, 705 maior (*est*). —
sit: I, 48 modus (*sit*). — erat: II, 60
mens (*erat*), III, 388 iurgia (*erant*),
393 senior (*erat*), 571 perpessa (*erat*). —
esset: I, 385 uxor (*esset*). —
erit *uel* fuerit: I, 323 laesa (*erit*). —
esse: II, 500 morandum (*esse*),
III, 130 uerum (*esse*). — II, 121
cum fuerit (*pro 'esset'*) siccata (*ter-
ra*), incipit; *cf. II, 425*. — esset *cum
inf. i. q. 388*.
- et *postpositum* III, 294. 750.
euerbero III, 554 qui terram euer-
beret ignem.
euincere III, 689 noctem auertere tecto
euincit precibus.
- exacuere III, 694 iuuenum furias ex-
cuunt.
excurrere I, 405 hic nunc excurrere
paulum fas fuat.
excusare III, 197 excusans tumulos
*i. q. praetendens tumulos ad sese
excusandam (si scriptura sana;
executiens Petschenig).*
executere III, 465 hostibus excessae
praedae, II, 94 pigri doloris ex-
cussos (excusso M) senio, I, 471
excussa quaestio.
exire I, 451 immensos exit diffusa re-
cessus.
explicare I, 201 qui mundum . . raptim
imperio explicuit.
exsaturnare nequit animum replendo
II, 530.
extensis I, 53.
extorres patria III, 228 (*cf. Sall. Iug.
14, 11*).
exuuias tenet dulces puerilibus annis
III, 179 (*cf. Uerg. Aen. III, 496*).
facere *cum inf.* Pr. 36 causa interior
per se grata placere facit, *cf. I, 202.
324. 433. 486. 506, II, 34. 236. 429,
III, 613. 629. — III, 701 per sexum
factura (*plebs*) minus.
facilis I, 115 ex facilis (*cf. Ouid. Ep.
ex Ponto I, 5, 59, Quint. VIII,
2, 53*). — facile est, ut reddit I, 218.
facta operum piorum I, 180.
fallentia *i. q. latentia* III, 740.
famis *nominatiuus* II, 34 (?).
famulare iugum I, 501, III, 534 (*cf.
Sen. Tro. 747*).
famulus I, 343 famulis rebus, III, 478
grege de famulo.
fari II, 352 fante.
fas I, 144 *sq.* fas mihi sit quaedam
praestringere, quaedam sollicito tre-
pidum penitus transmittere cursu,
II, 4 *sq.* hominum mores etiam mor-
talia uersu ingressum fas sit ueris
miscere poetam.
fateri III, 714 *cf. ad.*
festinatentem natorum fallit amorem
III, 480; *cf. 225*.
flere I, 241 quod flet P. ramus; *cf.*
(*Arr.*) *peripl. m. Erythr.* 29.
fletus II, 504 (*cf. Uerg. Aen. V, 765*).
florente (*de flamma*) II, 107 sicco floret
iam candida fumo (*cf. Lucr. I, 900*).*

- flos I, 103 *sq.* astra mundum pingentia floribus aetheris uarios uibrare colores.
- fomes I, 98 *sq.* fundata semina lucis puniceos roseo sparserunt fomite crines (*cf. Uerg. Aen. XII, 77, Cul. 44.*)
- fragili mente I, 459.
- fragore blando sensim iactata (*arbor*) I, 248 (*cf. Lucr. VI, 136.*)
- fragrare (*cod. flagrare*) I, 238, III, 12.
- frangere II, 265 *sq.* ut labris saepit latices cum luce recussa exceptos frangunt radios; III, 307 *sq.* mentes superna spectantes fregit, *cf. II, 357.*
- fraudare *i. q. subducere* I, 452 (*cf. Cassian. Conl. XIII, 3, 3; 6, 2.*)
- fuat I, 406.
- fugere I, 192 *sq.* praesto omnia semper habenti, quae nobis fugiunt. — II, 50 *sq.* quamvis mens melior per totum libera ferri fugerit.
- fulgescere I, 283 (*cod. fulgiscens*).
- fulmen II, 143 *sq.* quod (*aurum*) fulmine mentes iam ferit et cari subigit fulgore ueneni, III, 313 celeri percussum fulmine leti.
- fulmineus nimbus III, 769, fulmineo rutilans carbunculus igne I, 282.
- Ganges *u. genetiuus.*
- gazae III, 459.
- gelare II, 131 igne gelato, III, 66 lacte (*herbarum*) gelato.
- genetiuus*: Gangētis I, 278 (*cf. Μύνητος*); plur. Cainigenum II, 348, officium II, 160; Euilantum I, 278, animatum I, 355, III, 36, euntum III, 663, ferentum III, 420, lugentum II, 510, nocentum II, 378, III, 19, 285, 538, 674, uiuentum II, 342. — *genetiuus usus*: I, 395 *sq.* ueneno maioris mali, I, 180 facta operum piorum, 225 nemoris paradisus amoeni, *cf. 530*, II, 109 curam sagacem humani uitii, III, 66 herba cibi, 443 patientia mira timoris; II, 124 auri summus honor, *cf. III, 439*; Pr. 125 saeclorum saecula. — I, 212 prudens rationis, III, 46 abundans rationis, I, 413 docta iam experti mali, III, 286 munerus uacuum. — *cf. maius*, inspirare.
- genitalis liquor I, 123, genitalia munera solis I, 135, genitalia arua II, 7.
- gentiles ἑθνιοί I, 407; gentilia sacra III, 328.
- gerundii ablativus pro part. *praes.* I, 73, II, 256, III, 729.
- gerundiuum saepissime uim habet part. pass. fut. aut respondet graeco μέλλειν coniuncto cum inf. pass. Pr. 46, I, 11. 143. 165. 180, II, 285, III, 105. 134. 365. 475. 604. 624. — I, 449 retrahendus es *i. q. retrahēris*. — III, 660 sumendum *i. q. sumptum iri.*
- globus uofuerum III, 515.
- habitaculum III, 365 nouis habitacula ponit in aruis.
- haut rarius, ueluti III, 276. 550, haud plerumque.
- hendiadys III, 373 thalamosque et foedera.
- hic repetitum aduerbio illie I, 229 (*cf. 227.*)
- holocausta III, 12.
- hospite gressu III, 409.
- hostia III, 465 hostibus excussae, quae uera est hostia, praedae.
- humus *i. q. limus* I, 208 uita rigauit humum. — humi *i. q. in terris* I, 183 dum requiescit humi patriam redditurus in aulam.
- imbuere cum inf. II, 329 *sq.* populum imbuuit cultum seruare.
- impedire II, 215 *sq.* impedit aras frugibus.
- impetu praecepiti I, 350.
- impingere III, 305 *sq.* in truncos . . inpegit mortale genus.
- in I, 408 in qua morte profani funditus occiderint; II, 222 tempore in uno; *cf. I, 181.*
- inanе magnum I, 87, *cf. III, 551 (Lucr. I, 1018. 1103).*
- incomprehensibili ratione I, 83.
- incorporeae mentis I, 429.
- ineuleare *i. q. docere* II, 175.
- indago Pr. 2 subtili indagine rerum, III, 120 indago futuri.
- indepresus Pr. 125 indepresa animis saeclorum saecula.
- indicatinus in interrogatione indirecta I, 373.
- infidere III, 63 *sq.* arua . . infidunt rastris; *cf. Iuu. Euang. III, 170 sq.*

- infinitiuus perfecti* I, 464 fas dixisse mihi, *cf.* II, 368. 372 *sq.*, III, 692; Pr. 96 nescisse mori, I, 323 scisse bonum; *inf. praesentis pro inf. futuri* I, 213 resurgere, *cf.* 222. — *inf. historicus* II, 153. 494 *sqq.*, III, 111. — *inf. substantiuum in modum adhibitus* I, 4. 189 *sqq.*, II, 53. 199 *sqq.* 366. 417 (*quibus locis est subiectum*), I, 45 *sqq.* (*hoc loco obiectum et coniunctus cum pronominibus hoc, ipsum*); *a praepositione pendet* III, 110 praeter scisse. — *inf. pendens a subst.* II, 206 (*cf.* 301), *ab adi.* I, 204, II, 102, *a uerbo* I, 78, III, 151 (277); regnare (*qui regnarent*) creatis Pr. 50, *cf.* I, 351. 480. III, 323.
- infundere (*i. q. profundere*) aëra diuerso sensu I, 242.
- ingemere III, 314 percussum fulmine leti ingemuit (*cf.* *Stat. Theb. VIII, 2*).
- inguere III, 375 pauor ingruit corda.
- inire officii quicquam mortalis III, 2.
- inlabi I, 214 caelo inlapsa patenti maiestas.
- immori II, 40 inmoritur senio doloris (*cf.* *Hor. Ep. I, 7, 85*).
- immortale ($\tauὸ\ \alphaὐτὸν$) animae I, 395.
- inpropius sermo Pr. 120.
- inradiare II, 20 nunc honor ille sacri nemoris maiore sereno inradiat.
- insinuare II, 28 penuria rerum insinuat iam dulce (*esse*) mori.
- inspirare *cum gen.* Pr. 84 inspirans rationis opus.
- int̄ermiscere I, 365 non intermisces *i. q. 'disiungit', si sana est scriptura.*
- intestabile scelus III, 304.
- intimare *i. q. nuntiare* I, 197.
- inuentor leti (*diabolus*) I, 489, III, 136. 202.
- inustum crimen I, 442.
- ipse *i. q. is, ille* III, 678.
- iubar *i. q. sol* I, 108.
- iugis Pr. 29 iugemque recursum rerum.
- iustum *i. q. τὸ\ οὐθῆκον* II, 214.
- labes II, 393 ut homines tumidi conuolat laba profundi.
- labi III, 326 lapsus (*i. q. mortuus*) more patrum est.
- lac II, 124 candenti lacte renidens (*argentum*), III, 66 lacte (*herbae cibi*) gelato.
- lacero uulnere I, 241 (*cf.* *Ouid. Met. VIII, 877*).
- lacuna III, 312 implicuere auida peste lacunas ($\lambda\alphaγόνα$).
- latebra sing. I, 447. 452 (*plur.* 468, II, 108. 513).
- latenter I, 437.
- legiferi Moysis Pr. 106 (*cf.* *Prud. Perist. II, 363*).
- librare Pr. 27 pondera librans (*cf.* *Ouid. Met. I, 13*), III, 33 tempora librans ueris et autumni.
- limen III, 327 primo a limine uitae (*cf.* *Sen. Herc. fur. 1132*).
- limes II, 195 summo ergo hoc limite ueri haeret (*si uerba sana*).
- liquido ($\sigma\alphaφῶς$) I, 377, III, 593.
- loquaces uentos III, 204 (*de oraculo Delphico, cf.* *Luc. V, 83*).
- lubricas fulgor II, 267; lubrica tempora uitae Pr. 80.
- luis nominatiuus III, 316 (?).
- lumina (*foramina uel rimas, ὄπα*) flammis inuoluere suis (*radii*) III, 765 (*cf.* *Ual. Flacc. I, 129*).
- lusus uerborum: I, 131 quae uolitabat aquis, sensim natat aëre puro, 165 quo facienda facit, quo factum semper habebat, 385 quod nomen coniugis uxor, 431 amentes meliore anima, 441 corpore uelato denudatura pudorem, 453 *sqq.* ille potest dominum fugiens euadere summum, qui fugit ad dominum, 469 paene sepultum euocat et reuocat, II, 48 uidi non posse uideri, 97 auctorem leti leto dare, 102 dare certa laerto, 155 recipit studium, sed decipit usum, 194 *sqq.* quod si quae primum agnoscerre credit, quisque recognoscit, 512 terris quod capta receptis, 518 uocitante deo, propria qui noce . . monuit, III, 153 *sqq.* haud secus Aethiopum canibus, quis regna, tyrannis libertas regitur, 465 hostibus excussae, quae uera est hostia, praedae.
- luxuriare III, 69 uinea ditii luxuriat fructu.
- image II, 295. 533, III, 784 (*i. q. potius*).

- magis utile II, 157, *cf.* 160, III, 223; magis *i. q. potius* I, 492. 519, II, 216.
- magistrum casum II, 149, magistris exemplis II, 178, magistro aere II, 161.
- maior *sing.* II, 344 peiorque suo maiore propago. — maius boni . . mali Pr. 79 *sqq.* (bonum . . malum *G*; *cf.* 'plus boni').
- manere *i. q. esse* II, 193.
- maritare I, 269 fons diti prolem uirtute maritat (*cf. Claud. de raptu Pros. II*, 89), III, 64 semine rura maritant, 395 rura maritat aquis (*Iordanis*).
- marito imbre parturiens (*tellus*) II, 167.
- materia II, 176, III, 137. 241, materies I, 360, II, 155.
- meatus I, 245 mota leni uibrat nemus aura meatu, II, 168 (*tellus*) putri dissoluerit arua meatu.
- mente nocendi I, 499.
- merere *i. q. committere* I, 314; *i. q. impetrare, contingit mihi ut* II, 329, III, 679.
- meritum *i. q. delictum* II, 258. 314, III, 26.
- meta *i. q. στήλη* III, 774 erigit immensam metam ignis; *i. q. finis, terminus* I, 333 angustis clausa licentia metis, *cf.* I, 60.
- miris (*i. q. θαυμασίοις*) in partibus orbis III, 202, *cf.* I, 116.
- missilibus telis II, 101.
- modulata sibilat aura carmina I, 250.
- more breuis *de nimbo, qui per breue tantum tempus obtinet* II, 458 (imbre grauis *Petschenig*).
- mortalis I, 445 mortale pauentes, II, 4 iam mortalia uersu ingressum.
- mouere (*intr.*) I, 198 omnia quaeque mouent, *cf.* 138. 170; II, 78 arma mouendi (*glaebas*), *cf.* 77.
- mundo minori (*terrae*) *opp. mundus maior* II, 182 *sqq.*; mundi sortitus regna secundi (*de Noë*) II, 528, *cf.* speciem mundi minoris (*de arca Noë*) II, 424.
- nam *postpositum* I, 204. 271; *aduersariuum i. q. 'autem'* I, 169 (*sed praestat iam*).
- narus *cum inf.* II, 282 blandis naro admiscere seuera.
- nasci *opp. fieri* I, 34 *sqq.*
- ne *postpositum* Pr. 113, I, 72, II, 287 *sqq.* — *pro 'ut non'* II, 414.
- nec (neque) *postpositum* Pr. 11, I, 14. 392; nec *i. q. ne . . quidem* I, 459, II, 301, III, 289. 519.
- nectar (*de odore*) I, 246 (*cf. Lucr. II, 848*).
- neectere I, 332 quem sacri nectit custodia iuris.
- nemo animantium I, 355.
- neutrum plur. adiectui cum gen.* I, 525 causae extrema; *cf.* I, 450, II, 465.
- nomen III, 17 tanto pro nomine poenae; *cf.* I, 313. — II, 310 per nomina mille nepotum; I, 409 nomen plurale deorum.
- nomina propria ex ueteri testamento deprumpta plerunque sunt indeclinabilia, ueluti Abel, Abraham (Abram), Adam, Agar, Bethlem, Cain, Chaim, Iaphet, Isae, Ismaël, Loth, Noë, Segor, Sem, Senaar, Seth, Sichem. interdum casus formantur: acc. Noén II, 438, Tharan III, 321, gen. Sichae III, 353.*
- nominatiuus, cf. famis, luis.*
- nube mentis remota I, 402, nube malorum II, 193.
- nudo nomine I, 257.
- nullus *i. q. nemo* III, 250.
- nuntia fulmina III, 148; nuntia diuini sensus libera sonno corda Noë retentunt III, 86.
- ora *i. q. regio* III, 200. 739. 747.
- oxymoron* III, 224 uiua morte, 767 sicco liquore; *cf.* I, 108, III, 448.
- pabula ne desint aetherii flammis I, 72 (*cf. Lucr. V, 851*), III, 749. 772.
- pando (*intr.*) I, 367 (*se*) pandens, III, 390 pandebat (*i. q. patebat*) ager.
- pangere I, 226 paradisus pangitur (*cf. Gen. 2, 8* plantauerat).
- paratus *i. q. adparatus* III, 362. 548. 745.
- participium cum uerbo esse pro uerbo finito* II, 47.
- parturire *i. q. parere* II, 168, III, 70.
- pater III, 556 accelerare patrem *i. q. ut pater fiat.*
- patiscerre I, 377 (*ut*) liquido patisceret orbi.
- patria uirtus (*de dei filio*) III, 734.

- peplum nigrum retrahens (*de nocte*) I, 58.
 per *i. q. in* Pr. 68 per cuncta negotia; III, 132 per cuncta significasse. — per se *i. q. ipse* I, 170, II, 59, III, 255, cf. Pr. 83. — *uide* peritus.
 percire III, 303 toto dementia percita mundo.
 perfectio ignota linguae subiit III, 264.
 perito errore I, 71, peritos per cuncta arcana I, 404.
 persentire III, 73 persensit uiuos latices.
 phalanx terrena III, 247.
 pignus I, 140 *sq.* prorumpunt fetis uitalia terris pignora, II, 320 (*Eua*) pensarat primum sancto iam pignere daminum, III, 347 cari cum pignere fratris, cf. 361, 559. 627.
 pingere I, 103 astra mundum pingentia, cf. III, 55. 234; III, 482 picta nocte (cf. *Sen. Med.* 310, *Iuu. Euang.* II, 3, *Cypr. Gen.* 16).
 pinna III, 147; penna II, 524.
 plantaria rerum I, 256.
 plectere II, 242 tibi crimina plement ($\pi\lambda\acute{\epsilon}\xi\sigma\sigma\iota$).
pleonasmus: II, 226 saeva mactatum caede trucidat, 324 *sq.* gaudia laeti patris, 384 pandens arcana reuelat, 420 *sq.* populo coactae plebis, III, 153 haud secus Aethiopum canibus, quis regna, tyrannis libertas regitur. plurale nomen deorum I, 409.
pluralis numerus pro singulari I, 362 corda uiri, cf. III, 86 *et u. quisque.* plus facit esse reos II, 429.
 poculum III, 70 duro nascuntur pocula ligno, 72 dulcia pocula libans. populo coactae plebis II, 420 *sq.* pos I, 60, III, 82 (pos terga), III, 727 (pos se), *ceteris locis post.* posse nonnumquam abundat II, 34. 45, III, 330. 455.
 possessio nulla est, si rerum possessor abest I, 157.
 posta II, 383 (?).
 postquam *postpositum* I, 411; *cum ind. praes.* III, 355.
 potitur I, 311.
 praebebis famulare iugum I, 501.
 praeceps affluit hostia III, 7.
 praeditus *i. q. praepositus* III, 167 p. Babylonis aulae.
 praedurae mortis I, 482 (cf. *Ual. Flacc.* I, 235).
 praefata pace Pr. 78 (cf. *Arnob. V.* 27 [198, 22 R.J.]).
 praegrauido palmite III, 68, II, 455 praegrauidam arcam (cf. *Stat. Theb.* VI, 678?).
 praescribere *i. q. praeiudicare* Pr. 64; I, 122 ni uelox uastis praescribat terminus aeu, III, 615 quis uestra senectus praescribat.
praesens historicum et perfectum inter se excipiunt: III, 264. 393 *sq.*, 548 *sq.* 571. 732.
 praeserere I, 222 utile praeseritur (*praenuntiatu*r).
 praestringere *i. q. tangere* I, 144 fas mihi sit quaedam praestringere.
 pro *interiectio frequenter adhibita* I, 47. 328, II, 234, III, 564.
 profani $\pi\vartheta\pi\zeta\omega\tau$ I, 408; II, 368 quiequam inliciti temerasse profanum.
 profundus I, 530 silua nemoris profundi, Pr. 20 genitor lucis profundae, I, 108 iubar sidera lucis profundae quadam nocte tegit, II, 261 quo (*animo*) se tortore profundo vindicat omne nefas, Pr. 4 ratione profunda.
prolepsis: I, 362 corda uiri tanto dissoluit languida somno, II, 368 non illis quiequam inliciti temerasse profanum aut licitum cordi.
 prudens rationis I, 212.
 publicus hostis (*diabolus*) III, 150.
 pulsans iam centum annos III, 626.
 puniceos roseo sparserunt fomite crines fundata semina lucis I, 99 (cf. *Uerg. Aen. XII*, 77).
 putri dissoluerit arua meatu (*tellus*) II, 168 (cf. *Uerg. Georg. I*, 44).
 quadrifidum caput (*fontis*) I, 270.
 qualis *postpositum* I, 206.
 quamvis *cum indicatiuo* III, 286.
 quando *i. q. aliquando* II, 387.
 quandoque *i. q. aliquando* II, 223, III, 129. 359. 660.
 quantis (*i. q. quot*) sideribus III, 482; cf. tantis.
 que: I, 188 ut faciat primumque hominem iam corpore donet.
 qui *saepissime postpositum* I, 4. 7. 116. 133. 138. 162. 166 *al.* — quod promissi III, 610. — *quattuor enuntiata relativa consociata* I, 115 *sqq.* — quia *postpositum* Pr. 108.

- quia *postpositum* II, 68.
 quid *postpositum* I, 466; quid (*i. q. quantum*) pateant (*terrae*) III, 409
 (*sed qua scribendum esse uidetur*);
 quis pro qui Pr. 69, I, 48, II, 544; qui
 pro quis II, 340.
 quisque *cum plurali participii coniunctum* III, 115, *post pluralem substantiui cum num. sing. uerbi*
 III, 280; cf. III, 723; *ante sui uel suus collocatum* I, 141. 229, II, 123, III, 193. 280. 749; *i. q. qui-cumque* I, 198.
 quo pro qua I, 139; *i. q. ut* I, 343, II, 361.
 quocumque *postpositum* Pr. 10; quo-cumque (*i. q. ubicumque*) loci III, 740.
 quod *postpositum* I, 264. 333. 542 al.—
 quod *pro acc. cum inf.* Pr. 50, I, 197. 326. 385, III, 490; Pr. 72 *sqq.*
 quod *cum ind. excipit* quod *cum coni.* (78 quod . . forsitan sit). — sie
 . . quod *i. q. sic . . ut* III, 600 (*cf. Salviatus ed. Pauly p. 352*). —
 quod . . coegit *idem fere atque ita ut . . cogeret* III, 730.
 quom II, 196, III, 236 (*cod. quod*).
 rabies edendi II, 29; rabies uaesana
 leonis *i. q. leo rabidus* III, 439.
 radiantis formae III, 372 (*cf. Ual. Flacc. VIII, 257*).
 ramenta aurea fulgentis metalli I, 281.
 recessus Pr. 10 mentis quoicumque re-cessus tenditur.
 rector Olympi I, 158, II, 546 (*cf. Ouid. Met. II, 60, VIII, 500, Luc. II, 4*).
 reformare *i. q. replere* I, 42 fugitiua
 reformans; *i. q. reddere* III, 463
 praemia belli direptis populis re-format (*cf. Paulin. Petr. de uit. S. Mart. VI, 247*).
 refundere *i. q. reddere* I, 519 te . . terrae
 refundat.
 regnator III, 127.
 remenso sole annum III, 612 (*cf. Sen. Med. 31*).
 repellere I, 211 terraque repulsus exilit
 (*homo creatus*).
 repetere III, 86, *cf. nuntia*.
repetitio eiusdem uerbi ad rem pre-mendam I, 307 haec regna . . prima
 est hominis primi possessio.
- resignare *i. q. designare* III, 247 terrena
 phalanx quid non furiosa resignet.
 retro I, 3 aeternum sine fine retro,
 I, 26 neque credere retro aeternum
 ac stabilem semper tenuisse ui-gorem (*opus*), *cf. I, 111*.
 reuolutum conficit annum I, 112 (*cf. Uerg. Aen. X, 256, Ouid. Fast. III, 29*).
 reus mundi et suus hostis (*de diabolo*) II, 58, III, 171.
 rigare III, 102 cum deus spiritus . .
 pectus rigasset amicum.
 rogatae (*i. q. latae*) legi inseruire III, 601.
 rotatus II, 264 ut . . mota præcipiti
 raperentur membra rotatu (*de Caino fugiente*).
 rudis *i. q. ξανός* I, 93. 338. 425, II,
 120; rudis uitae pueros III, 598
 (*cf. Sen. Thyest. 317, Quint. I, 1,*
20, Tac. Ann. XIII, 16).
 ruina I, 406 ueterum defiere ruinas.
 rumpere I, 412 rupit sacrilegis prae-scriptum morsibus Eua, III, 215
 rupit in haec uerba querellas.
 rursum I, 63. 133. 295, II, 110. 389.
 501. 508, III, 291. 366. 427. 572.
 585, rusum II, 319, rursus II, 381
 (rurus in), III, 23 (*inuersu ultimo*).
 sacer III, 301 saera cura, I, 462 caelo
 sacro, II, 49 lumine sacro, III, 285
 sacri muneris, *cf. II, 70*.
 sacrare III, 549 paratum delibans
 flamma sacrauit.
 sacraria mentis III, 101 (*Stat. Theb. III, 246?*).
 sacrilegi furoris I, 22, sacrilegis mor-sibus I, 412, sacrilegae gentis III,
 377, *cf. 498*.
 saeclorum saecula Pr. 125.
 saltim II, 232.
 sano (*sensu actiuo*) torquentur corda
 furore (*de conscientiae stimulis*) II, 274.
 satiabilis (*opp. insatiabilis i. q. insat-uabilis*) nullis umquam annibus
 oceanus II, 475 (*cf. Drac. de deo II, 531*).
 serimia *i. q. libri* Pr. 106.
 secundus I, 369 sexu iam grata se-undo.
 sed (*interdum set, ueluti* II, 293, III,
 326. 391) *postpositum* I, 77. 275,
 II, 76, III, 391.

- senio inmoritur doloris II, 40, *cf.* 94.
 sensu aëra diuérso infundere I, 242.
 diuini nuntia sensus III, 86.
 septemplicis axis motu II, 190 (*cf.*
Iuu. Euang. I, 356.)
 sequi II, 135 sequuntur, II, 103 (137,
 III, 253. 456) sequuta, III, 528 se-
 quutam, II, 355 sequuti, *sed* II, 100
 secuntur, II, 176. 329 secutum.
 serenum III, 245 caeli propiore sereno,
 II, 19 maiore sereno, *cf.* 583, III,
 449 siccis resoluta serenis tellus
 tabe coit.
 serenus II, 72 maiestate serena.
 serpens *masc.* I, 410 *sq.*, *cf.* 480 (co-
 luber), II, 239 *sq.*, *fem.* I, 395 *sq.*,
 II, 100. 104.
 seu *postpositum* I, 100.
 sibilat aura modulata carmina I, 250.
 sidereoū uibrat distincta colores tellus
 I, 233 (*cf. Claud. in Ruf. I, 352.*)
 signato titubant uestigia campo III, 451
 (*cf. Hor. A. P. 159.*)
 silua nemoris profundi I, 530; ster-
 nuntur (*altaria*) siluis (*lignis odo-
 ratis*) Eois aut Arabum III, 10.
singularis pro plurali *cf.* maior.
 socia arma ferentum regum III, 420
 (*cf. Uerg. Aen. VIII, 120, XI, 161.*),
 socii iuris II, 374.
 sonare I, 249 sonat arbore cuncta
 hymnum silua deo (*cf. Hor. Epop.*
 9, 5), I, 410 nomen plurale deorum
 serpentis primum sonuit uox impia
 diri.
 species metalli arte cauas III, 306, *cf.*
 39. 198; speciem segetis II, 171,
cf. 217. 424.
 speciali ortu I, 20, speciale donum
 III, 731.
 specialiter humani odium generis ar-
 mans I, 490.
 speculator niger (*coruus*) II, 498.
 speculatrix (*columba*) II, 511.
 spelaeum I, 295.
 spicula rutilis flammis fusa micant
 (*de stellarum splendore*) I, 106
 (*cf. Prud. Cath. II, 6.*)
 spirabilis aurae II, 129 (*cf. Uerg. Aen.*
III, 600.)
 spirante terra uentos III, 204.
 splendor mentis I, 429.
 squamea turba (*de piscibus*) I, 130.
 stare I, 159 stat data summa operi
 (*Ouid. Met. XI, 205.*)
- sternuntur (*altaria*) siluis III, 9.
 stridere III, 269.
 stupere *cum inf.* I, 85. 106, II, 213.
 suadere *i. q. persuadere* I, 203, *cum*
acc. et inf. I, 397, III, 689.
 sub nomine III, 233.
 subactus I, 37 quod quisque subactus
 annuit.
 subes *i. q. esse* I, 4. 418, II, 17. 206.
subiectum mutatum II, 417.
 sublustrī intexta corusco linea II,
 268.
substantiuā adiectiuorū more cum
substantiuā consociata *cf.* artifex,
 hospes, magister, tyranus, uindex.
— subst. uerbalia in tor desinen-
tia: inuentor I, 489, III, 136. 202,
 populator III, 418, regnator III,
 127, speculator II, 498 (speculatrix
 II, 511), uenerator III, 168, *cf.* pos-
 sessōr I, 158 *et uide* altrices.
 successio *i. q. successores*, posteri II, 89.
 succiduūs (*qui succedit*) I, 42 succi-
 duis uicibus, 230 poma succiduūs
 pelluntur mitia pomis, III, 319
 succiduūs gradibus.
 sudo aëre II, 486.
 sui *pro suis* Pr. 72 sui . . examen.
 sulphura III, 766, sulphora II, 128,
 III, 740, *cf.* 751.
 sumere *i. q. adsumere* II, 119; sum-
 pisce cibos II, 372.
 supercurrere *i. q. superare* Pr. 115.
 superna spectantes mentes III, 307.
 tacito se tramite ferre II, 91, tacitas
 ueniae uias II, 308, tacito signo
 se discernere III, 591, tacitis vul-
 neribus III, 445, finem designat
 tacitum (*non certis uerbis indica-
 tum*) III, 785.
 tangere III, 287 quos non tetigit re-
 uerentia caeli, *cf.* 302.
 tantis *i. q. tot* II, 543; *cf.* quantis.
 temperare I, 228 temperat (solis limes)
 uer aeternum paribus horis.
tempora uariantur II, 242, III, 183 *sqq.*
 474; *cf. praesens.*
 tendentibus horis in medios aestus
 III, 650.
 torus III, 768 suis . . toris *de sulphuris*
resoluti massis intumescentibus
(si scriptura sana, cf. adn.).
 totum *i. q. omnia* I, 262, II, 50. 222;
 tota *i. q. cuncta* III, 374.

- traducere *i. q.* *de honestare* II, 363 (*Roensch*² p. 383).
- traiectio adiectiuī* III, 246 propriis regni consortibus (*cf. Coripp. Ioh. VII, 35, Iustin. II, 81*), *fort. etiam* III, 169 ueris saeris domini.
- trans fata pius III, 180.
- tremiscere III, 60.
- trepidat arbor commotis foliis I, 249 (*cf. Sept. Seu. apud Ter. Maur. 1980 sq.*).
- tum *supplendum* III, 538 sed (*tum*), cum ..
- tyrannus *i. q. dominus* I, 341, *i. q. rex* III, 153.
- uacillans sensus Pr. 120.
- uacuus III, 286 nec tamen hoc sacri .. muneris est uacuum.
- uaprolo flatu I, 207.
- uetegabilis aēr III, 107.
- uel *i. q. et* I, 2.
- uelatur (*polus*) aquis I, 77 (*cf. 80 et Gen. 1, 7*).
- uenerator III, 168.
- uenenum II, 144 cari fulgore uenenii (*cf. Uerg. Georg. II, 465*), III, 152 diuina putare persuasit populis falsi commenta uenenii; *cf. Pr. 86.*
- uenter III, 476 uentre tuo (*Gen. 15, 4 de utero tuo*).
- uerba *intransitiae* uel *absolute usurpata* *cf. mouere, pandere, praescribere.*
- uerba *in isco*, *cf. fulgiscere, patiscere, tremiscere, (II, 114) splendiscere, sed* II, 183 notescere. *retinui in uebris* patiscere et tremiscere *codicis scripturam, quamquam, cum sescentiens in hoc libro e et i confundantur, dubitari potest, num Uictor sic scripsit.*
- uerba *simplicia pro compositis* II, 2 *cucuri (percucurri), 119 sumpto (adsumpto), 507 missa (emissa), III, 236 liquimus, cf. 294. 334. 365. 720.*
- uerber II, 538 fremeret cum uerbere saeuo pontus (*cf. Claud. de cons. Stil. I, 289*), III, 21 non tamen feriemus uerbere tali ulterius mortale genus.
- uerbum *quod apud Uictorem solum legitur: uocitamen* I, 342. — *uerba* *quorum significatio alia est quam apud ceteros scriptores* *cf. amens, praeserere, succiduus.*
- uerbum (*λόγος, de dei filio*) I, 39; uerbum patris (patrium? *cf. III, 734*) Pr. 100; uerbum deus I, 5.
- uersus *i. q. στοίχος* II, 341.
- uiduare III, 382 quem (uirum *i. q. maritum*) nec uiduare (*coniuge orbare*) liceret.
- uindice ferro II, 243, uindiceibus pluuiis III, 18 (*cf. Ouid. Met. I, 230*).
- uires *i. q. uis* II, 76 tota sed ut plenas teneat sententia uires.
- uirtus *i. q. δύναμις* Pr. 15. 64, I, 8. 15. 40. 175 *al.; plur. uirtutes* Pr. 40, *i. q. θεάματα, θεαματά* I, 306.
- uiscus III, 239 edomitae de uiscere terrae.
- uitali carcere (*de arca*) II, 441, prorumpunt fetis uitalia terris pignora I, 140.
- uitreum pelagus I, 154 (*cf. Hor. C. III, 2, 3*).
- uiuus II, 209 uiuo lucro (*de ouibus*), III, 224 uiua morte perdens suos (*de iis, qui seiuncti a suis tamquam mortui ab illis habentur*), I, 450 uirtus uiua patris (*cf. Uerg. Aen. V, 754*).
- undare III, 551 undant coruseae nocturno splendore faces (*cf. II, 117, III, 748 et Uerg. Aen. XII, 673. Sil. Ital. VIII, 446*); II, 170 undans messis motis trepidauit aristis.
- uocatiuīs *pro nominatiō* I, 491 inbuti, III, 90 benedicti.
- uocitamen *i. q. uocamen* I, 342 summa .. generum uocitamina.
- ur *et us confusa*, *cf. I, 311, II, 253. 437, III, 491. 655.*
- urguere I, 52 urgebat, 107 urgumentque alacres noua sidera iactus.
- usque III, 456 agros usque Chobarrenos instans formido secura est, 679 summasque ipsis minuente recursu usque decem.
- ut *postpositum* Pr. 58, I, 21, III, 408; *cf. 431; ut primum cum ind. praes. II, 455; tunc erit, ut . . II, 85.*
- zeugma III, 405 (*quo loco uides ex respicis supplendum*).

INDEX REI METRICAE.

Aponus III, 736.

brevis syllaba consonanti terminata in arsi pro longa: Pr. 32 contentus uno, I, 281 fulgentis inter, 479 eris et, II, 305 precibus et, III, 299 sonitus et, 431 patruus ut (*in arsi tertia*), II, 328 precibus et (*in arsi quarta*); *in thesi* III, 762 stupefactus ingreditur (*fort. iam graditur*). — cf. h *consonantis instar habita*.

brevis syllaba uocali terminata in arsi pro longa: I, 181 dira qua (cf. adn.); III, 658 claraque (cf. Dracont. carm. min. 8, 637; 10, 439 (*adde* 6, 50), Anth. lat. 389 R. (Baehrens Poet. lat. min. IIII, 543), u. 27, Paulin. Petr. VI, 93. 442); III, 670 arcana (*arcandum G*) pandente.

brevis syllaba uocali terminata in arsi producta ante mutam cum liquida: I, 32 facta credi, III, 47 quoque crux, 297 uaria procurat.

brevis syllaba uocali terminata producta ante st: III, 159 quippe statuam (*in arsi*), II, 10 distincta stipite (*in thesi*), ante sp: II, 424 nemora speciem, 511 missa speculatrix (*in arsi*), ante se.: II, 244 militia scelus (*in arsi*).

breves syllabae in uerbis quibusdam productae: Aponus III, 736, Sýrus II, 315 (?), quae res in nominibus propriis quodam modo excusari potest; uirescere I, 91, uice I, 111 (?), misericordia I, 518 (?), parentibus II, 287, totis III, 768 (?).

caesura in uersu heroico frequentissima est semiseptenaria coniuncta cum semiquinaria, rarer semiseptenaria coniuncta cum incisione post arsim secundam ac plerumque cum caesura κατὰ τρίτον τροχίτον. minus frequenter quam semiseptenaria adhibetur semiquinaria, interdum in uoce monosyllaba, ueluti Pr. 2 omnipotens quem nec memorabilia sunt cae-

surae κατὰ τρίτον τροχίτον exempla haec: II, 377 processum est, ut cuncta deum informasse pigeret, II, 184 meque per haec uolui. atque utinam in libata maneret, cf. II, 260, III, 401.

correptae uocales longae in uerbis ultimis: ā: unā I, 387, II, 450, quadragintā II, 484 (cf. III, 583. 675), primā III, 436, dissimulatā III, 712; III, 28 secundaque *accusativus esse uidetur*. — ē: unicē Pr. 123 (cod. unica). — ī: uti III, 192. — ō: caro, contagio, latro I, 364, II, 242, III, 309; nemo Pr. 92, III, 266. 271. 272. 447. 448, ergo II, 80. 356. *quibus adde correptas finales:* ān: III, 321 Tharan, ās: I, 452 nefas, ēs: III, 620 heres, ūs: tellus II, 23, III, 561. — *correptae uocales longae in uerbis primis aut mediis:* Pr. 9 idem (ō αὐτός), I, 341 obēdire, I, 382 recēpisse, II, 107 flōret.

cū II, 158, III, 320, cū I, 457 (458, III, 566?), ceteris locis monosyllabum est.

dēhinc III, 162. 206, *monosyllabum* III, 529, 676.

derat II, 201.

ēdēm *dissyllabum* III, 630. ergō II, 80. 356; cf. II, 156.

flōret II, 107.

h *consonantis instar habita post arsim:* II, 374 iuris hominumque, III, 789 primus hominum.

herēs III, 620.

hexametri exitus in uocem monosyllabam: Pr. 79, I, 4, II, 248, III, 352. 727. 762, *in binas uoces monosyllabas:* Pr. 3. 64. 69, II, 40. 99. 240. 361. 398. 405. 415. 554, III, 43. 219. 281. 447. 755; *hexametri exitus quadrisyllabus* Pr. 39. 70, I, 355. 428 (*in quo uersu tria uerba quadrisyllaba inter se excipiunt*), III, 36. 114. 600. 603, *quinquesyllabus* II, 25; *hexametri*

exitus in pyrrichium cum spondeo (trochaeo): Pr. 46. 65, I, 5. 174. 345. 400. 407. 457. 479. 503, II, 58, 142. 216. 346. 428. 451, III, 59. 171. 281. 414. 447. 521. 541. 632. 719. 735. 784 (*his locis omnibus antecedit uox monosyllaba*).
hexametri spondaici I, 428, III, 600. 603.

īdem (ό αὐτός) Pr. 9.

mīseriis I, 518 (?).

nefās I, 452.

nemō Pr. 92, III, 266. 271. 272. 447. 448.

nomina propria: syllabarum mensura in eis immutata: Aponus III, 736, Sýrus II, 315 (?).

obēdire I, 341.

pārentibus II, 287.

que cf. *breuis syllaba uocali terminata in arsi pro longa*.

recēpisse I, 382.

synaloephae: in Precatione in uu. CXXVI sunt XXXIII (XIII in uocula que, III in i, VI in ó, adde fidei hinc 122, duae in u. 23), in libro primo in uu. DXXXXVII sunt CXXXIII (XXXX in uocula que, V in á, V in i, VIII in ó [355 nemo, 361 ergo], V in ae, binae in uno u. XIII: 45. 164. 186. 200. 201. 220. 232. 258. 327. 356. 358. 401. 481. 484), in libro altero in uu. DLVIII sunt CXX (XXXIII in uocula que, II in á, III in i, XV in ó [156. 195. 454 ergo, 346. 387 quando], binae in uno u. XI: 54. 141. 172. 202. 343. 351. 418. 440. 468. 515. 547), tres in uno u.: 184, in libro tertio

in uu. DCCLXXXVIII sunt CLXV (XXXXVII in uocula que, III in á, I in é, XI in i, XVII in ó [703. 747 ergo, 133 quando], I in ú, I in ae, binae in uno u. XVIII: 57. 104. 114. 228. 235. 297. 469. 489. 519. 536. 625. 659. 673. 682. 703. 725. 747. 783). — synaloephae uocis monosyllabae in arsi: I, 387, II, 547, III, 525, in thesi I, (71). 449. 522, II, 232, III, (368). 408. (421). 519. 637. (783). — synaloephae longae uocalis in breui syllaba II, 156 ergo aliud (sed h. l. potius statuendum ergo trochaei mensurum habere). — synaloephae in uoce iambica, quam sequitur monosyllaba: I, 377 homo ex, III, 66 cibi ex, quam sequitur uox tri-syllaba aut quadrisyllaba: II, 377 deum informasse, 444 pari immundi. — synaloephae in uoce anapaestica: Pr. 23 nihil emicuit, 85 domino ingratum, I, 31 principium ostendit, 164 anima ac, 401 ideo augustos, 465 iustitiam excedit, II, 54 ideo omnipotens, 335 adeo ut, 515 animam aetherio, III, 57 adeo ut, 210 redeo ad, 228 patria extores, 297 ideo hoc, 489 ideo hic, 645 subito adstiterunt. synizesis cf. dehinc, derat, eadem. Sýrus II, 315 (?).

tellūs II, 23, III, 561.

Thärän III, 321.

tōrus III, 768 (?).

u consonantis uice I, 291 pascua (cod. pecua), sed unā duos I, 387 á cor-repta, cf. II, 450.

uice I, 111 (?).

ufrescere I, 91.

unā (adu.) I, 387, II, 450

unicē (adu.) Pr. 123.

ūtī III, 192.

S. PAULINI EPIGRAMMA.

PROOEMIUM.

Hoc carmen, quod et ipsum contineri libro Parisiensi f. 87^u—90^r Claudi Marii Uictoris Alethiae subiunctum supra diximus, idem, cuius fraudes modo notauiimus, Gagneius primus edidit ita, ut non curans quod in codice Lugdunensi, si quidem talem librum habuit, sine dubio eodem modo quo in Parisiensi inscriptum erat ‘S. Paulini epigramma’, Uictori id adscriberet hoc titulo adiecto ‘Claudii Marii Uictoris Oratoris Massiliensis de peruersis suae aetatis moribus, Liber quartus Ad Salmonem’. quo in titulo G. Fabricius Poet. uet. eccl. p. 350 deleuit uerba ‘Liber quartus’ et scripsit ‘Epistola’. unde iam pro epistula haberri coeptum est hoc carmen.¹⁾ sed recte J. C. Wernsdorf, qui id recepit in Poet. lat. min. corp. uol. III, in prooemio p. LXVIII statuit non de epistula, sed de sermone cogitandum esse. quamquam quae ratio esset huius sermonis non bene explicauit, inductus ex parte in errorem foedis quibus Gagneius (eum enim codice Parisiensi non cognito sequi coactus erat) hoc quoque carmen inquinauerat et deformauerat commentis. quam ob rem de sermonis ratione accuratius exponendum est.

¹⁾ Cum mirum plane sit Fabricium hoc carmen pro epistula habuisse, conicit aliquis eum hanc inscriptionem effinxisse ex eo, quod in codice traditum est ‘epigramma’. quod cum insolentius dictum esse uideretur (significabantur autem hoc uerbo aetate illa carmina breuiora, in primis ea quibus homines uel res perstringebantur atque exagitabantur), eum ad hanc coniecturam adductum esse. sed nihil omnino ille de Parisiensi compertum habuit neque Idacii loci, de quo postea agendum erit, memor fuisse uidetur. ex Gagenei igitur uerbis ‘ad Salmonem’ orta est haec inscriptio.

Salmon¹⁾ quidam, qui sacerorum antistes fuisse uidetur, post longum tempus eam urbem, in qua educatus atque institutus erat, reuisit. demigrauerat autem inde, id quod ipse dieit u. 105, ad Tecum²⁾ fluum in Sordonum terram ibique domicilium collocauerat.³⁾ iam cum ad coenobium, quod erat in urbe illa, uenisset, excipitur a monacho graui annis, quem patrem carum uocat (u. 103) eiusque memoriam pio semper se animo coluisse dicit. unde colligas Salmonem in illo coenobio educatum atque institutum esse, singulare in ea re monachi illius studium in se expertum. is igitur Salmonem his uerbis adloquitur: si eo consilio uenisti, ut templum nostrum uiseres atque abbatem ipsum adires, cognosces pietatem uere christianam in nostro coetu esse; sed si mecum uis confabulari, te in Thesbonis⁴⁾ domum ducam. erat autem prope coenobium hospitium, in quod advenae deuertebantur. iam fingitur Salmonem cum uiro illo intrasse Thesbonis aedes ibique benigne exceptos mutuis frui sermonibus hospite et ipso adsidente. atque interrogatus a monacho Salmo, qui sit rerum status in ea urbe, qua nunc patria utatur, postquam clades a barbaris acceptas descripsit, negat calamitate illa ciuium mores emendatos esse, sed in animis eorum eadem quae ante dominari affirmat vitia atque accurati exponit de uirorum moribus omni modo corruptis. qua oratione finita Thesbon subicit, etsi dolendus sit is rerum status, tamen rem tolerabiliorem esse, dummodo ne feminae eadem labe sint inquinatae; nam longe maius malum esse feminarum quam uirorum uitam perditam. cui respondet Salmo ita, ut morum corruptelam in feminis etiam grauiorem

¹⁾ Salmonis nomen legitur Sept. I Chron. 2, 11, Ruth 4, 20. 21, N. T. Matth. 1, 4. 5.

²⁾ Sic scripsi coniectura ut mihi quidem uidetur probabili neque ullam aliam huius uersus restituendi uiam inuenio.

³⁾ Incertum plane est, de quanam urbe cogitandum sit. sed cum ex eis, quae Salmo narrat, conicias maius atque opulentius id oppidum fuisse, fortasse Ruscinonem intellegere licet.

⁴⁾ De Thesbonis nomine id tantum addo Θεσβίνη uocari Eliam Sept. III Reg. 17, 1. sed cum e et i saepissime confundantur in libro Parisiensi, uide num pro *Thesbon* scribendum sit *Thisbon*.

esse dicat atque acerrime in eas inuehatur. iam postquam is querendi finem fecit, monachus dubium esse negat, quin in urbe illa multi quoque boni sint deoque addicti. quod dum concedit Salmo, id unum in tanta miseria solacium esse contendit. simul ea re missa quaerit ex monacho, quae fuerit eius uita inde ab eo tempore, quo ipse coenobio relicto ad Tecum fluuium abiisset. tum is: libenter, inquit, satisfacerem tuae voluntati ac de beata qua usus sum vita exponerem, nisi iam adpetiisset uespera, quae nos monet, ut templum ingrediamur et cum piorum coetu deo preces offeramus. ita sermo abruptus in crastinum diem differtur.

Compositum est hoc carmen ea aetate, qua Gallia meridionalis a Uandalis et Alanis uastabatur. hi enim diserte in u. 19 commemorantur. quam gentem autem poeta in u. 18 Sarmatarum nomine significare uoluerit, obscurum est; nam Wernsdorfio Gothos intellegendos esse statuenti nemo puto fidem habebit. immo cogitandum esse uidetur de gentibus quibusdam, quae se Alanis adiunxerant. has igitur Sarmatas uocat poeta, qui ignorabat certe hoc nomen ad Alanos etiam pertinere. ex terris ad septentrionem spectantibus descendisse illas gentes omnes indicatur uoce *Riphaei* in uersu 94 mutilato, quem Gagneius uerbis *arcus Alani* non male expleuit. iam si ea, quae leguntur uu. 20 sqq., accuratius inspexeris, mihi puto adsentieris statuenti eo tempore non continuum bellum fuisse, sed pacis quaedam interualla etsi incerta atque ambigua. nam dicitur Gallos tum in refienda quantum id fieri poterat pristina fortuna occupatos fuisse. quae cum ita sint, hoc carmen scriptum esse suspicor initio anni CCCCVIII, quo Constantinus Germanorum impetu represso Galliae si non pacem, at pacis quandam umbram reddidit.¹⁾ ceterum si qua similitudo intercedit inter Paulini carmen et illud de prouidentia diuina, quod falso Prospero Aquitano adscribitur, id eo explicandum est, quod poetae in similibus rebus describendis, etsi non pendent alii ex aliis, tamen similibus coloribus utuntur. nihil igitur inde efficitur, quo eum, qui carmen de prouidentia diuina

¹⁾ Wietersheim, Gesch. der Völkerw. ² II, 161.

composuit,¹⁾ Paulini epigramma ante oculos habuisse comprobetur. nam similes colores eis quoque locis, quibus Saluianus in libris de gubernatione dei clades a barbaris illatas descripsit,²⁾ haud raro deprehenduntur.

Quod si rogas, quis fuerit Paulinus, unam tantum eamque satis incertam tibi proponere licet coniecturam. commemorari enim in Idacii chronicō c. XXV Paulinum Baeterrarum episcopum, quem anno fere CCCC electum post uiginti fere annos uita excessisse probabiliter statui potest,³⁾ per litteras me edocuit Petschenig. hunc Paulinum epistulam scripsisse, in qua multa signa effecta terrifica in ciuitate Baeterris enarruerit, refert Idacius. sed quam infirmo nitatur fundamento haec coniectura, bene intellego.

Fuit autem is, qui hoc carmen conscripsit, litterarum studiis excultus atque expolitus neque carebat arte in poemate componendo uersibusque pangendis. adde quod naturalis quaedam elucet in oratione elegantia ab omni fuco inanique uerborum strepitu aliena. cum autem inuehitur in aetatis suae uitia, tum altius adsurgit ac tamquam rapido flumine uerborum grauissimorum fertur. denique numquam ad seruilem antiquorum poetarum imitationem descendit, sed quamquam hic illie quaedam Lucretii et Uergilii in usum suum conuertit, tamen id magis morem, qui tum erat, secutus orationis exornandae causa quam quia ingenium eum deficiebat, fecisse uidetur. siue igitur res, quae in hoc carmine narrantur, siue id ipsum spectas, certe haud infimum ei inter aetatis illius poemata locum tribuendum esse adparet.⁴⁾

¹⁾ Scriptum est hoc carmen circa a. CCCCXV, cf. Ebert I, 305, adn. 5.

²⁾ Saluianus composuit opus suum certe post a. CCCCXXXVIII, cf. Ebert I, 437, adn. 4.

³⁾ Cf. B. Gams, Ser. episc. eccl. cath. p. 517.

⁴⁾ Cf. Ebert I, 357.

- Si domini templum supplex peccator adisti,
 immo et custodem templi populique magistrum,
 quot sunt hic homines, tot Christi altaria uises:
 sed si conlatis iuuat indulgere loquellis,
- 5 hic habitat tuus ille hospes, mea uiscera, Thesbon,
 cui fratrum ad requiem frondosae uitis in antro
 herbida caespitibus sunt structa sedilia uiuis.
 dic igitur, Salmon, quae rerum nunc tibi sors est,
 quis patriae status est, quid te delectat in illa?
- 10 Namque agris opibusque hominum terraeque colonis
 nunc primum inlaesae turbato foedere *(pacis)*
 barbarus incumbit: nec longa *(in)* saecula uitae
 nunc prosunt structae solidio de marmore uillae
 absumptaeque omnes uana in proscenia rupes.
- 15 at uero interior pestis bellumque profundum
 olim nos densa telorum nube fatigat

4] Uerg. Aen. II, 776 iuuat indulgere dolori. 6] Uerg. Ecl. 2, 70
 frondosa uitis in ulmo. 7] Uerg. Aen. I, 167 uiuoque sedilia saxo. 11] cf.
 Uerg. Ecl. 1, 12 turbatur agris. 13] Uerg. Aen. VI, 69 solidio de marmore.

CLAUDII MARII VICTORIS Oratoris Massiliensis de peruersis aetatis suae
 moribus, Liber quartus Ad Salmonem *G* 1 orator *G* 3 Quot tu
 isthic homines *G* cernis *G* 9 delectet *G* 12 longae ad secula *G*
 13 Constructae prosunt *G* 14 Assumptaeque *G*

SCI PAULINI EPIGRAMI 1 temelum (p *supra* e alt. *m³*) 3 quod (t
supra d *m³*) sunt (sn *in ras.*) uises (d *supra* s *pr. m³*) 4 loquellis
 5 habitat (h s. u. *m³*) thesbon (T *supra* t *m³*) 7 cespitibus 8 Dic
 igitur *m² in ras.* 9 delectant (n *eras.*) 11 illaesae *G* inlaeso uitae
inrepsit ex uersu sequenti; pacis *scripsi* 12 longa in *ego longe* 13 nunc
ego non 14 proscenia (cae *supra* ee)

- saeuior et tanto <est quanto> est occultior hostis.
 et tamen heu si quid uastauit Sarmata, si quid
 Uandulus incendit ueloxque abduxit Alanus,
 20 ambiguis spebus licet et conatibus aegris
 nitimur in quandam speciem reparare priorum.
 illa autem nostro quae sunt amissa periclo
 neclegimus longoque situ squalecere mentis
 ignauit patimur subiectaque colla catenis
 25 dedimus et manicis peccati praeda ligamur.
 ac prius est uitem purgare, abscidere sentes
 conuulsamue forem aut fractam renouare fenestram
 quam latos campos animae et praetoria cordis
 excolare et captae conlapsum mentis honorem.
 30 nil gladius, nil dira fames, nil denique morbi
 egerunt: fuimus qui, nunc semper sumus isdem
 sub uitiis nullo culparum fine manentes.
 qui prius in noctem prandebat, nunc quoque potans
 continuat soles nullo discrimine lychnis.
 35 moechus erat Pedius: moechatur, durat in isdem
 leprae dum furuis; liuebat Polio: liuet;
 Albus, cunctorum quandam captator honorum,
 orbis in excidio minus ambitione laborat?

24] Uerg. Aen. II, 721 subiectaque colla. 30] Uerg. Aen. III, 256
 dira fames.

17 tanto quanto *G* 21 Conamur quandam in *G* 26 Et prius . . ab-
 scindere *G* 27 Hostia conuulsa ac *G* 30 Nil hostis *G* 31 *sq.* sumus,
 iisque periclis Tentati nihilo meliores reddimur unquam *G* 33—38 *om.* *G*

17 est quanto *addidi* 19 Uandulus (*cf. Uopisc. Aurel.* 33, 4, *Prob.*
 18, 2) 21 in *scripsi Gagneium secutus* et, ad *Petschenig* priorum *G*
 piorum 22 Illa (*I pr. ex s*) 23 longo quae 25 manicis . . ligamur *G*
 manecis . . legamur 26 purgare (*u ex a*) 28 latos (*a ex to ut uidetur*)
praetoria Petschenig praecordia, penetralia Wernsdorf 30 gladius nil (*sn*
ex m, i in nil add. m²) famis 31 nunc (*un ex im*) semper sumus *ego*
 sumus semper et 32 manentis 34 ***lyenis 35 Pedius *ego* pedis
 hisdem 36 leprae dum *ego* Lepedum *fort.* furuis, *quod commendant*
Petschenig et Brandes liuebat . . liuet *Brandes* linebat . . linit Polio
ego palio 37 cunctorum honorem (*v supra e*) 38 excidio minus *ego*
 excidionius

- nil sanctum nobis nisi quaestus et illud honestum est,
 40 utile quod fuerit, uitiisque uocabula recti
 indimus et parci cognomen sumit auarus.
 at qui confessis uitiis et crimine aperto
 non potuere capi — uirtutis imagine ducti
 altius occulti fouerunt uulneris ulcus —,
 45 hos terrena trahit sapientia nescia ueri
 et miseros idem, qui decipit, incitat error.
 inquirunt causas rerum astrorumque meatus,
 quae sit forma poli, eur longo flumina cursu
 non pereant, latus iaceat quo limite pontus,
 50 quaeque deo tantum sunt nota, recondita cunctis
 scire uolunt heu pro^{que} nefas et scire uidentur.
 Ista quidem, Salmon, sunt nostri crimina sexus;
 sed leuis est uestra uitiorum morbus in urbe,
 si non feminei magis exarsere furores.
 55 Ante diem, Thesbon, tenebris nox umida condet,
 quam possim mores huius percurrere turbae,
 quae, cum lege dei uiuant sub lege uirorum,
 pro pudor haud umquam sine nostro crimen peccant.
 nam nisi deliciis faciles traheremur earum,
 60 haut illas uitiis uellemus uiuere nostris;
 nec rigidas auro uestes nec uellera Serum

47] Uerg. Georg. II, 490 rerum cognoscere causas, Aen. VI, 849 caequique meatus; cf. Luer. I, 128 sq. 48] Luer. I, 230 sq. unde . . exten-
 taque longe flumina suppeditant. 55] Uerg. Aen. I, 374 Ante diem . .,
 II, 8 nox umida. 61] Uerg. Aen. XI, 72 uestes auroque ostroque rigidentis,
 Georg. II, 121 uellera . . Seres.

39 sanctum est G 43 Non potuere suas virtutis imagine fraudes G
 44 Obtegere occulto . . vulnere plagas G 45 Quos G 46 Quosdam
 infelices qui G 47 Dum causam inquirunt rerum G 51 grande
 nefas G 55 diem Salmon G

39 nobis G nouio quaestus G quae tuis 41 parci . . sumit G
 parti . . sumet 44 occulti (c alt. ex i) uulneris ulcus ego et Petschenig
 uulnere sulcus 45 hos ego Nos ter (eras.) terrena 46 error (r pr.
 ex o m¹, ror in rās. m²) 50 recondita (di ex corr. m²) 51 que addidi
 scire (s ex e) 55 humida 56 moris 57 uiuant (n s. u.) 59 deliciis
 Petschenig delictis faciles G facile ē 61 nec G Hac uestis

nec lapides, toto quos fert mercator ab orbe,
fundorum pretiis emerent. suspiria maesti
iungimus et uanas non est pudor addere curas,
65 si grauis ignotis processit Lesbia gemmis
et decies Passiena nouo radiauit in ostro.
iam si mutatis studeant occurrere formis
atque uiris alios aliosque opponere uultus,
nonne error noster? quid agunt in corpore casto
70 cerussa et minium centumque uenena colorum?
mentis honor morumque decus sunt uincula sancti
coniugii; si forma placet, uenientibus annis
cedet amor: sola est senium quae nescit honestas.
iam quod perpetuis discursibus omnia lustrant,
75 quod pascunt, quod multa gerunt, quod multa locuntur,
non uitium nostrum est? Paulo et Solomone relicto
aut Maro cantatur Phoenissa aut Naso Corinna.
nonne cauis distent penetralia nostra theatris?
accipiunt plausus lyra Flacci et scaena Marulli.
80 nos horum, nos causa sumus, nos turpiter istis
nutrimenta damus flammis — culpetur honesti
inproba nupta uiri nummo decerpere nummum? —
nam sicut speculo referunt accepta tenaci

74 sq.] cf. Paul. I ad Tim. 5, 13. 81] Uerg. Aen. I, 176 nutri-
menta dedit . . . flammam.

63 maesta *G* 64 at uanas *G* post *u.* 66 add. *G*: Confestim orna-
tum sibi quaeque exposcit eundem 67 Ergo quod varijs studeant *G*
69 Nonne haec culpa viri est? quid *G* 76 Salomone *G* 77 Quod . .
Phoenisse . . Corynnę *G* 78 om. *G* 79 Quod plausum accipiunt . . aut
scena Terēti *G* 81 culpaque caremus *G* om. *u.* 82 83 sq. Nam uelut
acceptas referunt speula optima formas Sic exempla virūm uxores accepta
sequuntur *G*

63 praeciis 64 podor (*v. supra o pr.*) adderer 65 lisbia gemmis
(mi ex corr. *m²*, i loco fuit e) 66 Passiena *ego* passina hostro 67 oc-
curre 69 corpore (*o pr. ex a*) 70 Cerossa 73 senium (*u ex i*) 74 iam
ego et Petschenig nam 75 locuntiR 77 Aut (A ex corr. *m²*) Phoe-
nissa aut Naso Corinna *ego* penisse aut (*a post add.*) naso carinne
78 nonne cauis *ego* Noueacius 79 scena Marulli *ego* mapulli 80 istis
G estis

ingenio similes morisque exempla secuntur.
 85 cur solida infelix damnatur femina culpa,
 cum placeat stolido coniunx uitiosa marito?
 unus ubique hostis diffuso turbine saeuit:
 nec mirum est uinci belli terrore subactos.
 quod si correcti sanum saperemus et atris
 90 libera mens nebulis Christo purgata pateret,
 si falcem uerbi cordi inprimeremus et illinc
 uellemus ueterum uitiorum abscidere nodos,
 aduersus Christi famulos uis nulla ualeret,
 nec nos Riphaei prosterneret . . . . .
 . . . . . omnia bellum,
 95 et qui nunc nostra grassantur clade superbi
 . . . . .

Attamen in uestro populo non rara bonorum
 turba uiget multosque pios ecclesia nutrit.

Sunt plane insontes multi, pater optime, quorum
 esse uelim similis, nec desunt [solatia uitiae],
 100 quos ad uictrices det sexus uterque coronas.
 ac si quid patriam commendat, si quid in illa est,
 quod iuuet, hoc unum est, haec sunt solacia uitiae.
 nunc age, care pater, cupido mihi fare uicissim,
 qua te digna satis requies susceperit, ex quo
 105 te corde hinc gestans abii *(ad) Tecumque resedi.*

84] Uerg. Georg. IIII, 219 haec exempla secuti.

85 Sed quur infoelix in culpa est foemina tantum *G* 94 Nec nos
 Riphaei prosterneret arcus Alani Nec seruile etiam subuerteret omnia
 bellum *G* 99 nec desunt in grege nostro *G* 100 Vinctrices reddat quas
 sexus *G* 102 iuuat *G* 104 quae *G*

84 ingenio . . similes *Petschenig* ingenia . . similis 85 solida *ego* solita
 86 eum placeat *G* Complacereat coniux marito (*o ex a*) 87 dif-
 fuso (*o ex a*) turbine (*ti ex d*) 91 illinc (*in m² in ras., m¹ ec**)
 94 recte statuit *Gagneius intercidisse huius uersus clausulam et maiorem*
uersus insequentis partem rifei 95 elade *G* clauder (*u ex corr.*)
post u. 95 unius uersus defectum notaui 99 solatia uitiae *ineuctum ex*
u 102 102 solatia 103 fare (r ex corr. ut uidetur) 105 *(ad) Tecum-*
que scripsi tecumque; significatur fluuius in Gallia Narbonensi, cf. Plin.
N. H. III, 32, quo loco DEF Tecum, ceteri Tetum exhibent

Non equidem inuitus recolam mea gaudia, Salmon,
nec te tantorum indicio fraudabo bonorum:
sed iam conclusi nos admonet hora diei
surgere et ad sacros sanctorum occurrere coetus.
110 erastina lux uerbis accedet libera nostris.

110] Uerg. Aen. X, 244 Crastina lux.

106 Non equidem *G* Nonne quidem inuitus *G* inuictus recolā
(a *ex ec*) 107 fraudabo *Wernsdorf* laudabo EXPLICIT

INDEX SCRIPTORUM.

Paulus I ad Tim. 5, 13	74 <i>sq.</i>	Uerg. Aen. I, 374	55
Luer. I, 128 <i>sq.</i>	47	— — II, 8	55
— — 230 <i>sq.</i>	48	— — — 721	24
Uerg. Ecl. 1, 12	11	— — — 776	4
— — 2, 70	6	— — III, 256	30
— — Georg. II, 121	61	— — VI, 69	13
— — — 490	47	— — — 849	47
— — III, 219	84	— — X, 244	110
— — Aen. I, 167	7	— — XI, 72	61
— — — 176	81		

INDEX NOMINUM.

Alanus 19.	Pedius 35.
Albus 37.	Phoenissa (<i>Dido</i>) 77.
Christus 3. 90. 93.	Polio 36.
Corinna <i>puella</i> , <i>Ouidii amores</i> 77.	Riphaeus (<i>adi.</i>) 94.
Flaccus (<i>Q. Horatius</i>) 79.	Salmon 8. 52. 106.
Lesbia 65.	Sarmata 18.
Maro (<i>P. Uergilius</i>) 77.	Seres 61.
Marullus <i>mimographus</i> 79 (<i>cf. Capit. Ant. phil.</i> 8, 1, <i>Seru. Aen.</i> VII, 499).	Solomon <i>Iudeae rex</i> 76.
Naso (<i>P. Ouidius</i>) 77.	Tecum <i>flumen</i> 105, <i>hodie Tec uel Tech</i> , <i>cf. Plin. N. H.</i> III, 32 (<i>Ticis Mel. II, 84</i>).
Passiena (<i>trisyllabum</i>) 66.	Thesbon 5. 55.
Paulus <i>apostolus</i> 76.	Uandulus 19.

INDEX GRAMMATICAE, ELOCUTIONIS,
REI METRICAE.

ad: 100 quos ad uictrices det sexus	alteria Christi (<i>de hominibus piis deoque addictis</i>) 3 (<i>cf. Paul. I Cor. 3, 16</i>).
<i>allitteratio satis frequens</i> , <i>cf. 5. 6. 7. 8 sq.</i> 13. 15. 23. 24. 25. 27. 28 <i>sq.</i> 37. 42 <i>sq.</i> 48 <i>sq.</i> 53. 54. 58. 60 <i>sq.</i> 78. 90. 92. 103. 109.	<i>caesura frequentior est semiseptenaria, quae extat in uu. XXXXVII coniuncta cum semiquinaria, in</i>

- VIII consociata cum incisione post arsim secundam et caesura κατὰ τοῖτον τροχαῖον, in uno u. cum incisione post arsim secundam, in uno sola hac incisione non adiecta; semiquinaria sola legitur in uu. LIII.
- continuat soles 34, cf. Cl. Mar. Uict. III, 177.
- decepere nummo nummum 82.
- decies i. q. saepe 66.
- dum postpositum 36.
- et postpositum 17.
- falx 91 si falcem uerbi cordi inprimemus.
- famis 30 (?).
- feminei furores 54.
- furuus 36 durat in isdem leprae dum furuis (cf. Prud. Cath. I, 74), si scriptura sana.
- genetiuus: 12 longa in saecula uitiae, 40 uocabula recti, 53 uitiorum morbus, 70 uenena colorum.
- hexametri exitus in binas uoces monosyllabas: 18. 104, cf. 8.
- i consonantis uice habita, cf. synizesis.
- immo et (viel mehr auch) 2.
- indicatiuus in interrogatione indirecta 8 sq.
- lepra (sensu translato) 36 (cf. Cassiani Instit. VII, 26).
- liuere 36.
- lusus in uerbis: 57 cum lege dei uiuant sub lege uirorum.
- lyra (i. q. carmina lyrica) Flacci 79.
- magister populi (de abbatе, qui simul episcopus erat) 2.
- morbus uitiorum 53.
- nam aduersarium i. q. autem 74 (sed praestat iam).
- namque (in responso) 10.
- nebulis atris libera mens 90, cf. Cl. Mar. Uict. I, 402.
- nodus 92 ueterum uitiorum abscidere nodos.
- nube densa telorum 16, cf. Liu. XXXVIII, 26, 7.
- pascere i. q. epulas struere 75 (cf. Spart. Hadr. 17, 4, Lamprid. Alex. Seuer. 41, 4).
- praeda peccati 25.
- praetoria cordis 28.
- profundum bellum 15.
- que: 105 ad Tecumque.
- qui postpositum 22. 49. 73.
- radiare 66 si Passiena nouo radiauit in ostro.
- sanum sapere 89.
- scaena (i. q. mimi) Marulli 79.
- senium nescit honestas 73.
- spes: spebus 20.
- squalescere situ longo mentis 23, cf. Quint. X, 1, 30.
- synaloephae in uu. CX sunt XXXVI (VII in uocula que, una in ā, una in ē, tres in ī, tres in ō, una in ae), binae in uno u. IIII: 10. 14. 105. 109.—synaloepha in uoce iambica, quam sequitur monosyllaba: 27 forem aut, in anapaestica: 28 animae et.
- synizesis: Passiena (trisyllabum) 66.
- turbine diffuso 87 (cf. Sil. Ital. XI, 101, Verg. Aen. X, 603 sq.).
- uenena colorum 70.
- uictrices coronae 100.
- uiscera mea i. q. amor meus 5.

P R O B A E C E N T O.

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

CAROLUS SCHENKL.

ACCEDUNT TRES CENTONES A POETIS
CHRISTIANIS COMPOSITI.

PROOEMIUM.

Centoni, quo res libris et ueteris et noui testamenti traditae uersibus Uergilianis explicantur, in codicibus antiquissimis fere omnibus solum Probae nomen inscriptum est. atque ita quae hoc carmen condidit se ipsam nominat in u. XII 'arcana ut possim uatis Proba cuncta referre'. quaenam autem illa fuerit, edocemur ab Isidoro Hispalensi de uir. ill. 22 (18), Orig. I, 39 (38), 26, qui Probam, uxorem Adelphi proconsulis, hunc centonem composuisse dicit. cum Isidoro conspirant ea, quae in libro saec. X, qui fuit bybliothecae monasterii S. Benedicti Padolironensis non procul a Mutina siti,¹⁾ ad calcem codicis adiecta se legisse refert Montfaucon Diar. Ital. p. 36 'Proba, uxor Adelphi, mater Olibrii et Aliepii, eum Constantini ('immo Constantii' Seeck in prooem. edit. Symm. p. XCV) bellum aduersus Magnentium conscripsisset, conscripsit et hunc librum'. neque dissentiant quae in Palatino 1753 f. 62^r tradita sunt, Probam, inlustrem Romanam, Aniciorum matrem, uxorem Adelphii ex praefecto urbis, hunc centonem ex Uergilii libris

¹⁾ Frustra hunc codicem Mutinae quaesierunt a me rogati H. Kruse, G. Loewe, H. Uitelli. neque quid factum esset libris eius monasterii Gallis saec. XVIII exeunte in Italiā irruentibus sublati, ullo modo erui potuit. scripsit ad me Loewe homines quosdam doctos Mutinenses sibi de ea re sciscitanti respondisse rumorem ferri de codicibus Romam transportatis. sed neque in Uaticana neque in bybliothecis, quae sunt Mutinae, Estensi et canonicorum, ullus qui olim fuit eius coenobii liber extare uidetur.

deflorauisse, nisi quod is, qui haec scripsit, Probam temere confudit cum eius nepte, Anicia Faltonia Proba. atque idem error inest in inscriptione et subscriptione Uaticani Reginae 1666 'Flatonię Uetitię (Faltoniae Aniciae) Probę ēl. feminę Uergiliocenton.', quamquam ueri quoddam uestigium eis seruatum est, quae in hoc libro ad u. 689 in margine adpicta sunt 'ut colant (Christum) omnes, ut adorent, hortatur (Proba), imo etiam et Alipyum uirum suum id facere monet'. quo loco falso filium pro patre nominari apertum est.¹⁾

Fuit igitur Proba neptis Probi consulis a. CCCX, filia Petronii Probiani consulis a. CCCXXII et ut uidetur Demetriadis (Hieron. ep. 130, 3). fratrem habuit Petronium Probinum, qui consul fuit a. CCCXXXI. nupsit Clodio Celsino Adelphio, correctori Apuliae et Calabriae (CIL. VIII, 1576), proconsuli, denique praefecto urbi inde a d. VII Iun. usque ad d. XVIII Dec. a. CCCLI (Chronogr. a. 354, Amm. Marc. XVI, 6, 2). qui duos ex ea filios procreauit, Q. Clodium Hermogenianum Olybrium, consulem a. CCCLXXVIII, et Faltonium Probum Alypium, praefectum urbi a. CCCLXXXI (CIL. VI, 1713). prior decessit Proba Romae marito superstitie, id quod colligere licet ex titulo CIL. VI, 1712 'Clodius Adelfius v(ir)e(larissimus), ex praefectis urbis, uxori incomparabili et sibi fecit'. haec igitur ad rem, quam tractamus, illustrandam sufficient; de ceteris uide quae exposuit Seeck l. c. p. XCI sqq.

Quod traditum est libro Padolironensi Probam carmen epicum de Constantii contra Magnentium bello composuisse, id confirmatur prologo huius centonis, quo ipsa narrat se bella ciuilia (cf. u. 4 sq.) carmine, quod sine dubio haud paucos libros completebatur magnique erat laboris (cf. u. 49), descripsisse. considerat autem id opus eo tempore, quo nondum sacra antiqua abiecerat. postea uero Christi doctrinam amplexa spreto quo inclarerat quondam poesis genere iam animum adiecit ad scripturam sacram carmine explicandam atque morem eius

¹⁾ Eodem modo in Taurinensis F. IV. 7, ex quo quaedam mihi enotauit benigne J. Mueller, ueteri mihi coniunctus amicitia, inscriptione Proba uxor Alippi senatoris fuisse dicitur.

aetatis secuta hunc centonem composuit eo consilio, ut in poematum ethnicorum locum substitueretur eaque re legentium atque fortasse etiam puerorum erudiendorum commodis consideretur. et quo erat nouae religionis studio uirum quoque ut Christo nomen daret permouisse uidetur, quem in carmine ultimo obsecratur, ut firmiter teneat susceptum morem sacrorum. quae cum ita sint, patet inter a. CCCLI et centonem compositum haud exiguum temporis spatium intercessisse.

Iam uero quanto opere probatum sit et aequalibus et posteris Probae opusculum, documentis quibusdam propositis cognoscere licet. quorum luculentissimum est carmen illud (Anth. lat. 735 R.), quod in Augiensi CCXVII (nunc Caroliruhensi) et Turicensi bybl. urb. C 68 coniunctum legitur cum centone ita, ut quin ad eum referendum sit, omnino dubitari non possit.¹⁾ adde quod quae in eo un. 5 sqq. enumerantur cum rebus centone explicatis plane conspirant. compositum autem est hoc carmen ab homine, qui huius libelli exemplar imperatoris Arcadii iussu splendide conscriptum tali prooemio ornatum illi obtulit eodem modo, quo librarii Dieuili codicem a se confectum Theodosio alteri (Anth. lat. 724 R., Baehrens PLM. V, 48), id quod factum esse, antequam Theodosius ille natus est (a. CCCLXXXV—CCCCI), elucet ex u. 13 sq., quibus futurus imperii heres Arcadii minoris nomine significatur. alterum testimonium, quo quam frequenter lectitatus sit is libellus cognoscitur, Gelasii, qui urbis Romae fuit episcopus inde ab a. CCCCLXXXII usque ad a. CCCCLXXXVI, praebet decretum (Migne Patr. lat. LVIII 162 et 179), in quo uerbis ‘centimetreum (‘centonem’ p. 179) de Christo Uergilianis compaginatum uersibus, apocryphum’ sine dubio liber Probae

¹⁾ Coniunctum cum centone legitur quoque in Laur. XXIII, 15, qui ex libro Turicensis similissimo manauit, seiunetum in Angeliano V. 3. 22 (cf. Melet. Uind. II, 296), in Marciano cl. XII cod. 7 et Monacensi 18628, de quibus uide quae in Sedulii editione p. XXXII et LI sq. exposuit J. Huemer, qui scripturas eorum mecum benigne communicauit. quod in Angeliano id carmen inscribitur ‘Uersus in capite Sedulii scribendi’, explicatur eo, quod Probae cento in codicibus haud raro cum Sedulio coniunctus est. in ceteris Probae libris, quotquot collatos habeo, hi uersus non leguntur.

indicatur.¹⁾ nam nisi cento ille eodem modo, quo Iuuenci et Sedulii carmina in decreto tantis laudibus cumulata, omnium lectione celebratus esset, nullo pacto Gelasius quique aderant in concilio eum inter libros non recipiendos rettulissent. improbabant autem in hoc opere eadem quae Hieronymus in eius modi centonibus, dico res et uerba scripturae diuinae ad exemplum orationis Uergiliana detorta atque immutata. tertius testis accedit quem iam supra commemorauimus Isidorus, qui in libro de uir. ill. 22 (18) haec scripsit: 'Proba, uxor Adelphi proconsulis, femina ideireo inter uiros ecclesiasticos posita sola pro eo, quod in laude Christi uersata est, componens centonem de Christo Uergilianis coaptatum uersiculis. cuius quidem non miramur studium, sed laudamus ingenium. quod tamen opuseculum legitur inter apocryphas scripturas insertum.'²⁾

Nihil tamen quod Gelasius de Probae libro fecit iudicium impediuit, quominus is describeretur, studiose legeretur, denique in pueris instituendis adhiberetur. unde haud exiguum media aetate exemplorum numerum in armariis coenobiorum extitisse et libris, qui ad nostram memoriam peruenierunt, et catalogis antiquis edocemur. sic ut de libris nunc deperditis breuiter exponam, Probae libellus olim extabat in codice Corbeiensi, nunc Petropolitano F. XIII. 1, saec. VIII, de quo cf. F. Leo in prooemio edit. Uen. Fort. p. VIII sqq. (Becker Cat. bibl. ant. 136, 170), inscriptus 'uersus probe'. adiunctus autem erat in libro ultimo Aldhelmi Symphosique aenigmatis. eadem legebantur in libro Cluniacensi, qui praeter Cypriani poema Probam³⁾ com-

¹⁾ Cf. Isid. de uir. ill. 22. quod si Hieronymus epist. LIII, 7 eorum improbat studia, qui non dignentur scire, quid prophetae, quid apostoli senserint, sed eius modi centonibus compositis ad sensum suum incongrua aptent testimonia, quasi grande sit et non uitiosissimum docendi genus depravare sententias et ad uoluptatem suam scripturam trahere repugnantem, his uerbis adiectis 'quasi non legerimus Homerocentones et Uirgilio-centones', num in primis Probae opuseculum resixerit, definiri non potest.

²⁾ Cf. eundem Orig. I, 39 (38), 26 'Proba, uxor Adelphi, centonem ex Uergilio de fabrica mundi et euangeliis plenissime expressit, materia composita secundum uersus et uersibus secundum materiem concinnatis'.

³⁾ Significatur in indice his uerbis 'opuseculum de ueteri Testamento, nativitate ac passione domini, excerptum de Uirgiliano, de sententia dei,

pletebatur (cf. L. Delisle, *Le Cabinet des manuserits II*, 459 sqq., R. Peiper in prooemio edit. Alcimi Auiti p. LVIII). his adde libros quattuor, primum et alterum monasterii Augiensis (Becker 6, 406 et 407), in quibus Iuuenco et Sedulio adnexus erat 'cento Probae' (horum ex uno sine dubio originem traxerunt Caroli-ruhensis et Turicensis), tertium ecclesiae Centulensis siue S. Richarii (Becker 11, 182), quo continebantur Prosperi epigrammata, 'uersus Probae', medietas Fortunati, quartum ecclesiae Becci (Becker 86, 110), in quo post Senecae Quaestiones naturales et Adhelardum Bathonensem legebantur 'Proba uates' (cf. u. 12), aurea capra, Hildeberti Turonensis libri. denique mentionem faciam codieis monasterii S. Uedasti Atrebatenensis (Becker 125, 18), in quo fuisse 'librum Probi per uersus' testatur index saec. XII; nam Probam significari propterea ueri simile est, quod idem uolumen Iuuencum quoque et Sedulium complexum esse compertum habemus.

His igitur expositis iam ad libros, qui nobis seruati sunt, ueniamus. ex quibus eos, qui in huius recensionis usum collati sunt, accuratius describemus. antiquissimus igitur omnium, quos quidem cognoui, est Parisiensis lat. 13048, olim Corbeiensis, post S. Germani 844, formae oblongae minoris, scriptus saec. VIII—VIIII litteris langobardicis minoribus. de quo uide quae exposuerunt Riese in Ieepii Claudiano II, p. 190 et Leo I. c. p. VIII. Probae opusculum, quod in eo legitur cum Uenantii Fortunati carminibus coniunctum f. 31^u—38^u, in hoc folio ultimo desinit in u. CCCCLXXXVIII; in f. 39^r primo scriptum est **INCIPIT OPUS FORTUNATI PRESBYTERI**, unde conicias inter haec folia unum excidisse. f. 31^r uacuum relictum erat; postea saec. X manus hic illie quaedam adpinxit. in f. 31^u nihil aliud inscriptum est nisi **INCIPIT PRAEFATIO**, sed post u. 55 eadem quae in Parisiensi et Petropolitano leguntur **UERSUS PROBE**. damnum quod passus est hic liber quodam modo resarcitur codicibus Caroliullensi et Cantabrigiensi, quos ex eodem fonte fluxisse infra demonstrabo.

---

de diluio mundi, de originali peccato, de transitu maris rubri', unde colligitur totum centonem in hoc libro extitisse.

P Huic adiungo alterum Parisiensem lat. 7701 (olim 5519), qui fuit Claudi Puteani. constat is diuersis libris duobus in unum conglutinatis. nam pars prior est saec. XIII, altera, quae solum Probæ opusculum f. 129^r—140^r continet, UERSUS PROBAE inscriptum, litteris langobardicis exarata est, id quod statuunt A. Schoene et A. Lejay, saeculo nono. dubitari autem non potest, quin haec folia pars extrema sint libri, in quo Proba eodem modo quo in Petropolitano ultimum locum obtinebat. iam cum forma eadem sit (27 cm. long., 20 cm. lat.), idem numerus uersuum in singulis paginis (dico tricenos ternos), conspiret inscriptio, nonne oritur suspicio haec folia esse particulam illam, quae nunc in Petropolitano desideratur? sed cum Parisiensem non uiderim, hanc rem aliis expediendam relinquo. scripta autem sunt ea folia manibus duabus, quarum altera, quae incipit in f. 137^r, eiusdem quae prior aetatis atque isdem litterarum ductibus, sed alia scribendi ratione usa¹⁾ post uersus 490—527 repetitos reliquos adiecit. fluxisse autem hanc partem non ex eodem, sed ex alio codice infra ostendam.

La, Accedunt fratres gemelli, Laudunenses 279 et 273. prior Lb]L formae oblongae maximaæ, saec. VIII ineuntis, continet praeter Hilarii, Cypriani, Dracontii, Alcimi Auiti carmina, de quibus exposuit Peiper p. LIII sq., f. 1^u—3^u binis columnis exaratos centonis Probæ, qui inserbitur PROBA DE AEPTATICO (i. e. de heptateucho, cf. Peiper p. LVI), uersus CCCXVIII; desunt ceteri. post ultimum spatio duorum uersuum relicto sequitur haec inscriptio INCIPUERSUS CIPRIANI DE SODOMA. in f. 1 pars ultima prioris et prima posterioris columnæ tam lacerae sunt, ut pauca tantum uerba remanserint. item in f. 2 quaedam margine adtrito perierunt. alter formae quadratae maximaæ, scriptus saec. VIII exeunte, eadem quae prior complectitur (cf. Peiper l. c.). f. 2^u—5^r leguntur totidem quot in priore Probæ uersus binis columnis scripti, eadem inscriptione PROBA DE AEPTATICO praefixa. uersum CCCXVIII nullo spatio interiecto excipiunt haec INCIPUERSUS CIPRIANI DE SODOMA litteris

¹⁾ Ueluti in his uersibus saepissime *ae*, rarius *ɛ* scriptum est pro *e*, atque pro *adque*, tunc pro *tum*.

aliquanto minoribus exarata. ceterum nequaquam casu factum est, ut quae uersum CCCXVIII secuntur omitterentur; immo consulto ea abiecta sunt, ut ea parte, qua narratio a creatione mundi usque ad res post diluuium gestas producitur, cum initio capitis de Sodoma ex Cypriani carmine desumpti coniuncta unum quodam modo corpus constitueretur.

Eiusdem condicionis est Parisiensis lat. 14758, olim S. Uictoris 380, saec. XIII, quem descripsit Peiper l. c. LVIII. Probae opusculum, dico uersus 1—318, in eo legitur f. 66^r—68^r. simillimus est libris *La* et *Lb*, non tamen ex hoc aut illo deriuatus. u. 3 legitur *regnum et (Lb)*, 15 *falsa*, quod habet *Lb* in mg., 56 *Principio mundi uerbis ac terras omissis*, quae desunt in *La*, 72 *est diuisus (diuisis in mg. La, diuosit supra scriptum in Lb)*, 151 *decerserit (La corr. ex decerperit)*, 167 *albentes (hablantes La, ablantes Lb)*, 261 *ueniunt (subueniunt La, Lb)*. nullus omnino huius libri usus est, qui quantis uitiiis deformatus sit ut doceam, unum propono exemplum, uersus 242 in eo scripturam: *ut uidit ut perii sic malus abstulit error.*

Sequitur Palatinus 1753, olim monasterii S. Nazarii Laurissensis (cf. Becker 37, 417), formae oblongae minoris, saec. VIII—X, quem accurate descripsit A. Reifferscheid Bibl. patr. lat. Ital. I, 307 sqq. (cf. Keil, Gramm. lat. VI, p. vii sqq.). continentur eo ars Marii Uictorini, Aldhelmi regula metrorum, eiusdem Symphosique aenigmata, quorum scripturae ita conspirant cum eis, quas praebet Petropolitanus, ut facile intellegas utrumque libellum ex eodem fonte fluxisse (cf. Melet. Uind. II, 297, III, 143). f. 62^r—69^r post Uictorinum legitur Probae cento hac inscriptione adiecta: ‘Incipiunt indicula centonis probae iu[n]st[itu]t[io]nis romanae (.?) aniciorū mater (matris?) | De maronis qui & uirgili[m] mantuani uatis libri^s praedicta proba | uxori adelphy exp[re]fecto urb[is] hunc centon(em) religiosa mente amore xp̄i sp̄u feruenti prudenter enucliate deflorabit & legen|dum populis omnibus xp̄ianis tradidit ostendens quia & alienigeni| uates uera obseuris inuoluentes in alia mente legem dñi & aduen|tum passionem & ascensionem uel cetera ante aduentum dñi in|spirato

praedixerunt. Incipit prologus.' correctus est hic liber manu altera non multo recentiore, quae multas, partim de suo partim ex alio codice in margine scripturas adiecit. de quibus paulo post accuratius exponam.

A, T] A Agmen librorum antiquorum claudat fratrum geminorum par alterum, Caroliruhensis et Turicensis. prior, olim Augiensis CCXVII, formae quadratae, scriptus est saec. VIII exeunte uel X ineunte. constat libris duobus diuersis a glutinatore in unum corpus redactis, sed foliis mirum quantum turbatis. ordinem antiquum restituit A. Holder ueris numeris infra in singulis foliis adiectis. continentur parte priore Iuuencus et Sedulius, altera iterum iidem (cf. Huemer in prooemio edit. Sed. p. XI) atque inde a f. 158^r usque ad f. 169^u liber Probae cum epigrammate, de quo supra diximus, inscriptus: **INCIPIT LIBER CENTO PROBE.** sed cum descriptus sit is codex ex libro, in quo foliis transpositis ordo perturbatus erat, factum est, ut iam hac serie uersus inter se excipient: 1—20. 100—137. 61—99. 21—60. 217—257. 177—216. 138—175. 258—338. 419—456. 377—418. 339—376. 537 (nunc 568)—577 (559). 497—536 (567). 457—496. 578 (560)—637, qui uersus est ultimus. praeterea desunt uu. 176. 227. 292 et 293. 327. 552 (534).

Turicensis bybl. urb. C 68, olim S. Galli, formae quadratae, exaratus ut uidetur saeculo X ineunte continet praeter alia Iuuencum et Sedulium (cf. Huemer l. c. p. XII sq.) ac f. 111^r—124^u Probae libellum cum epigrammate eodem modo quo in Augiensi inscriptum atque eodem modo uersuum ordine turbato corruptum. desinit in u. DCLV, cui subscriptum est 'Explicit cento probe'. praeterea desunt iidem qui in Augiensi uersus supra enumerati.

Ex libro Turicensis simillimo fluxit Laurentianus XXIII, 15 saec. XV, qui complectitur Prudentium, Iuuencum, Probam (f. 219^u—239^u), Sedulium, Aratorem (cf. Bandini Cat. codd. lat. bibl. Laur. I, 720 sqq.).

Iam codices saeculo decimo inferiores, at tamen uetustiores, qui quidem nobis innotuerunt, enumeremus. ac primum quidem Ra, Rb duos Uaticanos bybl. Reginae 251 et 1666, saeculo XI confectos describemus. in priore, qui est formae oblongae minoris, post

carmina duo Aldhelmi et Gregorii librum legitur f. 15^u—27^r

Probae cento, inscriptus: 'Incipit Uirgilio centon quem compo-^a
suit Proba de eptatico et euangeliis', quem excipiunt libri de
re grammatica et metrica. in altero, qui est formae oblongae
maximae et binis columnis exaratus, insunt Horatii carmina,
f. 41^r—44^r opusculum Probæ, quod inscribitur 'Flatonię Uetitię
Probę cl. feminę Uergilio centon. Genesis et euangeliorum. Incipit.¹⁾',
denique 'Remi Favrh (Fauini) de ponderibus et mensuris' libellus.

Sequitur liber Caroliuillensis 97, saec. XII, formae oblongae Ch
minimae, in quo post Alcimi Auiti libros VI (cf. Peiper l. c.
p. LVIII) f. 41^r—53^r legitur Proba hac inscriptione praefixa:
'Incipit praefatio sequentis operis probæ matronæ' et post u. 55:
'Incipit libellus probæ illustris matronæ. uirgilianis uersibus com-
pactus. de conditione mundi. de plasmatione Adae et Euae. de
diluio. de datione legis. de nativitate et gestis dñi nr̄i IHV̄ xp̄i.'
post uersum ultimum haec adiecta sunt: 'Explicit carmen Probæ
illustris matronæ uirgilianis uersibus comptatum'.

Ultimo loco adpono Cantabrigiensem collegii s. trinitatis C
O. 7. 7 (6047 et 6048 catal. libr. ms. Angliae et Hiberniae,
olim Galeanum 213), formae quadratae, saec. XII exeunte
scriptum. continet Bernardi Siluestris Megacosmum et Micro-
cosmum, f. 28^r—37^r Probæ centonem, qui inscribitur: 'Incipit
opusculum Probe uxoris <Alippi> exceptum de libris Uergilii
ad testimonium ueteris et noui testamenti', Ouidii Ibin eum
commentario, denique Senecæ quosdam de philosophia libros
(cf. R. Ellis in ed. Ibidis Ouidiana p. LIII).

SPLa contulit A. Schoene, *πRa* A. Mau, *A'* A. Holder, *Ch*
et librum S. Uictoris L. Haueto intercedente A. Lejay, qui a
me rogatus codicem quoque *SP* locos aliquot inspexit, *Rb*
H. Kruse, *C* H. I. Bullock, a R. Ellisio mihi conciliatus, Laur.
XXIII, 15 I. Huemer, quibus uiris hoc loco debitas persoluo
grates. ego *Lb* et *T* excussi atque, cum Florentiae commorabar,
ipse Laurentianum uersau. *Ibidis*

¹⁾ Subscriptio in f. 44^r haec est: 'Flatonię Uetitię Probe cl. feminę Uer-
gilio centon. Genesis et euangeliorum explicit'.

Hi igitur sunt codices, quibus diligenter collatis in hac editione adornanda uti potui. ceteros, qui saec. XII sunt recentiores, non curaui, cum mihi persuasissem nihil ex eis, quod ad scripturam recte constituendam conferret, peti posse.¹⁾

V Editionum ueterum quae accuratius examinaretur digna mihi uisa est princeps, Bartholomaei Girardini, quae prodiit Uenetiis a. MCCCCLXXII (cf. Ann. phil. suppl. XI, 196). continet Ausonii opuscula, Consolationem ad Liuiam Augustam de morte Drusi, f. 57^r—67^u Probae centonem (inser.: 'Probae Centonae Clariss. fe|minaee excerptum e Maro|nis carminibus ad tes|timonium | ueteris nouique testamenti | opuseulum', subser.: 'τέλος | Probae Centonae clariss. | feminae opuseulum: | feliciter ex|plicit'),²⁾ Calpurnii eclogas, Publpii Gregorii Triferni hymnum in trinitatem. praeter hanc alicuius est momenti editio antiqua, typographi, qua locus et annus significatur, nota non insignita, quae extat in bybliotheca uniuersitatis Lipsiensis, hoc siglo 'Poet. lat. 152^e' instructa, cuius notitiam ego debeo L. Krehlii benignitati. nam quamquam in ea scriptura foede interpolata est atque haud paucis uitiis inquinata, tamen locis aliquot ita conspirat cum S, ut, quin ex codice eius simillimo manauerit, dubitari non possit. denique inspexi editionem Iulii Roscii Hortini, qui Probae carmen cum manu scriptis Uaticanis collatum atque emendatum in lucem prodire iussit Romae MDLXXXVIII

¹⁾ In bybliotheca Uaticana hi extant codices: Reg. 585 saec. XIII (f. 1—4 legitur Proba, secuntur carmina christiana, libellus Ildeberti archiepiscopi, opuseulum, quod inscribitur 'aurea capra' (cf. librum ecclesiae Becci supra p. 517 commemoratum), Ottob. 560, saec. XIV, Probae libellum solum complexus in u. 607 desinentem, Uat. 1667 saec. XIV—XV, in quo et ipso hic cento solus legitur, Uat. 1586, 1666, Urb. 353, Ottob. 1261, qui omnes sunt saec. XV. Mutinae in bybliotheca Estensi duo sunt libri saec. XV numeris V. D. 29, VII. G. 16 insigniti, Cortonae in bybl. municipii unus codd. membr. 82, saec. XV, Augustae Taurinorum unus: F. IV. 7 (cod. Bob., olim. XXVII i), saec. XV, bombycinus, in quo Probae cento f. 192—199 legitur post Uergilii Aeneidem; excipiunt eum Bucolica et Georgica. ceteros, qui in indicibus uel catalogis enumerati sunt, hoc loco recensere superuacaneum mihi esse uidebatur.

²⁾ Scripturas huius editionis conspirare cum codice Urbinate 353 intellegitur ex eis, quae Mel. Uind. II, 57 exposui.

opera Damiani Granae, edoctus de ea scholiis ab H. Meibomio in libro, qui inscribitur 'Urgiliocentones', Helmstadii a. MDLXXXXVII emisso, huic opusculo subiectis. ex ceteris editionibus, quotquot euolui, nihil omnino me lucrari posse intellexi.

Ex his quae modo exposuimus intellegitur Probae opusculum olim coniunctum fuisse cum Symphosii Aldhelmique aenigmatis, quae eodem modo quo illud pueris in ludis legenda proponebantur. id quod confirmatur Cluniacensi, Petropolitano, Palatino. deinde cento aenigmatis aut adiectis aut abiectis consociatus est modo cum Uenantii Fortunati modo cum Iuuenci Seduliique carminibus modo cum Cypriani poemate. denique truncatus receptus est in corpus illud carminum, quod libris Laudunensibus continetur.

Iam ut quae rationes inter codices, quos modo enumerauimus, intercedant explicetur, ante omnia statuendum est *A'* et *T*, quibus est praefixum carmen Arcadio dicatum, ex libro, quem ille scribendum curauerat, originem traxisse. de ceteris, in quibus id carmen non legitur, num ex eodem fonte fluxerint, dubitare possis. sed facile comprobari potest eos quoque ad idem exemplar redire. etenim in omnibus eadem est lacuna, eam dico, quam post u. 233 significaui, oratione hiante indicatam. itemque cetera grauiora uitia, quibus adfectus est hic cento, in omnibus inueniuntur. ueluti uu. 461 sq., quos hoc loco posui editionem Romanam secutus, omnes exhibent post u. 466, unde patet uu. 463—466, qui desunt in *V*, omissos a librario in margine adiectos et postea alieno loco insertos esse. adde quod uu. 531—561, qui in omnibus libris extant post u. 548, in eadem editione recte post u. 530 collocati esse uidentur; nam cum Proba ceteris locis rerum gestarum ordinem, qui est in libris sacris, seruauerit, uix credibile est eam hic narrationis seriem temere immutauisse. ac ueri ordinis uestigium quoddam seruatum est in *C*, in quo post u. 530 leguntur uu. 531—544, post 579 uu. 531—561. adde quod in *V* desunt uu. 562—579. patet autem has turbas eo ortas esse, quod, cum excidisset folium, id non suo, sed alieno loco insertum est. denique u. 655 ante u. 650 transponendum esse iure opinor

statui in commentariis. sed maxime memorabiles sunt uu. 38 sqq., de quibus mihi hoc loco accuratius agendum est. hos igitur si legeris, primum offendes in u. 38, quem quo traditus est loco stare non posse apertum est. nam quo modo quaeso is cohaeret cum eis, quae antecedunt? nihil certe proficimus uocula et in ut, quod legitur in *SChCV*, mutata. immo hunc uersum cum eis, quae secuntur, coniungendum atque transponendum esse adparet. dicit enim Proba se ueterum monumenta uirorum uoluentem meminisse Musaeum ante omnes uestrum (hoc explicatur eo, quod gentiles adloquitur) per orbem cecinisse, quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur. Musaeum autem dum nominat, sine dubio oracula, quae ei tribuebantur, significat ita, ut Musaei dicta cum oraculis Sibyllinis ab hominibus christianis maximi aestimatis confundat. unde iam patet temere *Musaeum* in libris aliquot in *Moseum* uel *Moyseum* mutatum esse. neque enim Moysen Moseum uel Moyseum dicere potuit Proba neque conuenit cum Moysis nomine illud uestrum, de quo supra diximus. deinde reprehendes in u. 40 sqq., quod hominum animaliumque mentio fiat ante elementa, ex quibus animantes corpora uitamque traxisse apertum est. denique u. 42 metri legibus repugnat simulque duo tantum commemorata habes elementa, ignem et aëra. quin autem quattuor hoc loco enumeranda fuerint, non dubitabis, si locum in Uergilii ecloga VI, quo Proba usu est, dico uu. 32 sq., inspexeris. id quod iam animaduertit is, qui in codice π hunc locum misere refinxit. quae cum ita sint, u. 42 ex duobus mutilatis conflatum ac uersuum ordinem turbatum hoc modo restituendum esse suspicor:

- 39 *felix qui potuit rerum cognoscere causas,*
42 . . . . *et liquidi simul ignis*
    . . . . *et caeli mobilis umor,*
38 *omnia et ipse tener mundi concreuerit orbis,*
40 *unde hominum pecudumque genus uitaeque uolantum*
41 *et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.*

quod si quaeris, quo modo explendi sint uersus mutilati, alterum ex ecl. VI, 32 restitui posse respondeo uerbis *semina terra-*

rumque adiectis. difficilior res est in priore, in quo aquae uel maris mentionem factam esse consentaneum est. quem uersum cum eo, qui antecedit, uocula *ut* coniunctum fuisse proxime ad uerum accedit.¹⁾ nam quamquam Uergilii carmina diligenter perscrutatus sum, hemistichium ad lacunam explendam aptum non inueni. sed cum Proba saepe Uergilii uerba liberius immutauerit, hoc quoque loco eam hemistichium quoddam, quo ille de mari uel aqua uerba fecerat, tali modo in usum suum conformauisse probabile est. haec igitur sufficiant; nolim enim hariolari, cum satis habeam ostendisse in hoc loco grauiter corrupto omnes libros consentire. nam eos quoque, in quibus immutata est scriptura, testes nobis esse unicuique patet.

Omnis igitur codices cum ex eodem fonte manauisse constet, iam num in genera quaedam discedant explicandum est. ac *La* et *Lb* eadem qua *A* et *T* fraterna necessitudine inter se conexos esse supra diximus. deinde *SChCV* artiore coniungi uinculo facile comprobari potest. etenim in his omnibus legitur post u. 147 hic uersus *In medio ramos annosaque bracchia pandens (tendens)*, omissus in ceteris, qui num genuinus sit quam maxime dubitari potest. nam quamquam illud *in medio* conuenit cum Gen. 2, 9, tamen idem fere his uerbis significatur quod eis, quae secuntur *in conspectu*. simul uix ferendum est *ramos* iuxta id, quod legitur in u. 148, *ramis felicibus*. librarios autem saepe numero uersus ex Uergilii carminibus depromptos huic centoni inseruisse satis superque eis, quae mox exponam, demonstrabitur. contra duo, qui in ceteris extant, in his codicibus desunt uersus. quorum prior est 222, quem nullam prae se ferre interpolationis speciem nemo non concedet. adde quod in u. 221 omissa sunt in *S* uerba *per auras*, id quod factum esse propter antecedens *aures* in *auras* deprauatum intellegitur. in *Ch* legitur *per umbras*, in *CV* *per umbram*, quod ex uersu deperdito adscitum esse non est quod doceam. unde simul colligere licet *ChCV* non ex libro *S.* originem traxisse. id quod etiam scripturis

¹⁾ Huius particulae uestigium quoddam seruatum est fortasse in scriptura *ut*, quam in u. 38 praebere *SChCV* supra diximus.

aliquot confirmatur. ueluti in u. 263 *ChCV* genuinam scripturam *saeuissima* seruauerunt, in *S* ut in ceteris omnibus legitur *sanctissima*, quod nisi per ironiam, quae minime huic loco conuenit, dictum esse statuas, omnino explicari non potest.¹⁾ alter uersus est 191, quo sublato iam non stat eius loci constructio. quem si quis in *P* quoque deesse dicat, tamen nihil inde efficitur ad artiorem inter *P* et *S* cognationem comprobandum. nam cum qui antecedit uersus eandem habeat clausulam, cur non statuamus eum eodem quo in hoc casu et in illo excidisse. denique u. 251 utpote olim praetermissus atque in margine inferiore adiectus in *SCh* collocatus est post 271. accedit quod librorum *SCh* scripturae plerumque consentiunt, id quod magna ex parte ualet quoque de codicibus *CV*, in quos tamen quaedam ex alio libro illata esse manifestum est. sic *SChCV* et π in u. 7 praebent *Innumeris . . uiduatas*, ceteri *Inumeras . . uiduatis*, 109 *SChC diuersis orbibus orbibus* (*orbis m² S, orbes ChC*), ceteri *perfectis ordine rebus*, 208 *obientu S* (*m² obtentu*), *objectu ChCV*, *obtentu ceteri*, 211 *SChCV Prospiciens*, ceteri *Obseruans*, 357 *SChCV clamore*, depromptum ex Uerg. Aen. V, 207, ceteri *feruore*, 411 *SChCV π* *inertes*, ceteri *agrestes* ex Georg. I, 41 desumptum, 426 *SChCV π* *munera*, ceteri *in munera*, 469 *SChCV π* *moniti et*, in ceteris *et* *omissum*. simul quo modo paulatim serpente interpolatione inquinatus sit hic cento, codicibus *ChCV* edocemur. nam in *Ch* u. 484 duobus uersibus ex Aen. III, 421 sqq. depromptis auctus est ita, ut haec sit eius loci conformatio: *Aestuat atque imo baratri ter gurgite uastos Sorbet in abruptum fluctus.* *rursusque sub auros Erigit atque omnem cocyti eructat arenam.* quae interpolatione inde nata esse uidetur, quod in libro, ex quo *ChCV* manauerunt, *omnem cocyti*, id quod in *C* et *V* (qui *cocyto* praebet) legitur, scriptum erat pro uerbis *imo barathri*. sed iam magis grassantem interpolationem produnt *CV*, in quibus adiecti sunt uersus hi: post u. 345 *Imperium oceano, famam qui terminet astris*, post u. 684 *Infert se septus*

¹⁾ In uu. 399 et 415 omissa sunt in *S* uerba *alas* et *grates*, leguntur in *ChCV*.

nebula mirabile dictu, post u. 689 *Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt*, quorum ultimus in *Rb* quoque legitur. denique ut disputationem de his libris absoluam, id addam in eo codice, ex quo editio Ueneta profecta est, ac sine dubio in aliis etiam libris recentioribus non legi uu. 463—466, id quod factum esse librarii errore a priore *frequentis* ad alterum aberrantis conspicuum est. unde iam explicatur id, quod hi uersus in quibusdam editionibus atque adeo in Migneana non leguntur.

Codices *PLA* cum eis, quos modo enumerauimus, locis a libro S. Germani differant, quodam modo artius inter se coniuentes esse patet; discrepant tamen ita, ut inter *L* et *P* maior quam inter hos et *A* intercedat necessitudo. qua in re id in primis memorabile est, quod in *P* et *L* idem conspicitur error, uersus 201 post uersum 202 transpositus. atque in u. 261 *subueniunt L* praebet, *ueniunt P*, quod ex *subueniunt* ortum esse nemo non intellegit. *A* autem, quamquam plerunque cum *LP* facit, tamen habet aliquot scripturas peculiares, sed minime fide dignas, ueluti 135 *dextraque* (π), 149 *scindere*, 278 *circumuoluitur* (π), 434 *intremuitque* (π), 602 *ruitque* (*serpitque* π), 611 *pudor* (π), 616 *succisis*, 617 *spinisque*, 621 *tenditis*, 634 *ultima*, atque interdum cum *S* consentit, ueluti 134 *nomine* (π), 189 *quis* (π).

Singularem locum obtinet π. quem, cum modo cum *L* conspiret (cf. 49 *labores*, 174 *uersans*), cum *P* (90 *dispersit*), cum *LP* (dico uersum 201 post 202 collocatum), modo cum *S* (7 *Innumeris . . uiduatas*, 118 *Iamque*, 411 *inertes*, 426 *munera* (om. *in*), 468 *inspirat*, 469 *moniti et*) modo denique, id quod supra ostendimus, cum *A*, traxisse quidem originem statuendum est ex codice, qui *LP* similis fuit, sed haud paucas in eum ex aliis libris scripturas illatas esse. simul compluribus locis prauas exhibet lectiones librariorum aut neglegentia aut licentia ortas, ueluti 19 *prauam*, 24 *pandam*, 61 *subiecta*, quod in *A'* manus prima corrigendo scripsit, 68 *Intendens*, 152 *fallit*, 172 *et perfida*, 237 *speciem*, 240 *cede*, 263 *uatis*, 297 *dura surgens*, 313 *uisu*, 374 *tendit*, 394 *tuis*, 575 *tanta*, 594 *excidiumque*, 679 *gaudetque tuendo*. uerum non solum

eius modi uitiis, sed etiam interpolationibus turpiter deformatus est. nam ut omittam u. 42 in eo ita immutatum esse *Et liquidi simul ignis ut his ex omnia primis Terrarumque animaeque marisque (maris caelique exemplar Lipsiense, de quo supra mentionem fecimus) fuissent*, hi septem uersus adiecti leguntur: post u. 34 *Munera uera cano satis est potuisse uideri*, post 69 *Obliquus qua se signorum uerteret ordo*, post 295 *Tunc alnos primum fluuii sensere cauatas*, post 425 *Namque erit ille mihi (semper add. m²) deus illius aram Cuncti obtestemur ueniamque oremus ab ipso*, denique post 464 *Edocet humanis quae sit fiducia rebus Admonet inimicесque cari praecepta parentis*, quorum uersuum primus et alter in *V* quoque extant. prauas lectiones, quas modo enumerauimus, et leuiora quaedam praeterea uitia manus altera, quae eiusdem fere est aetatis, correxit, sed eadem locis integris in margine adpinxit scripturas plane futilles, partim ex aliis codicibus desumptas partim ab eo ipso, qui corrigendi munus suscepserat, profectas aut ex Uergilio¹⁾ deerptas, ueluti 20 *magis (S)*, 26 *mago (cito magno S, cf. 177 inspirans π m² S)*, 92 *condit*, 151 *Quid si uestra manus*, 160 *lumina (lumine PA)*, 214 *qui lumine (LP) format*, 219 *Aspiciunt*, 235 *cum uoce*, 238 *in*, 315 *magnis urgentibus*, 321 *et iussa superba*, 344 *Adueniente uiro*, 366 *putans*, 382 *pulcherrima proles*, 385 *haesere*, 388 *hic*, 390 *tibi (A)*, 397 *commixta*, 424 *numine*, 429 *numen*, 438 sq. *Fare age quid uenias iam istinc et conprime gressum Nam quis te iuuenum*, 447 *Hic*, 460 *Conueniunt (A) uitamque uolunt pro laude pacisci*, 464 *operumque laborem*, 491 *nec (ChCV)*, 497 *ultra*, 513 *nam te dare iura loquuntur*, 559 *Intremuere uiri*, 580 *Sol ruit interea et montes umbrantur opacae (idem u. in Rb extat ante u. 580)*, 591 *uestra*, 610 *iuentus*, 630 *tumultu*, 654 *altis*, 669 *digna*, 678 *tempora (PC)*, 681 *contingere*. eadem manus quoque uersum 191 manu prima omissum ex eius modi codice, qualis est *L* uel *A*, in margine adscripsit. denique quod legitur in π post u. 332 *Incipit liber secundus*, cum in ceteris talis inscriptio non extet,

¹⁾ Locos Uergilianos in commentario indicaui.

ad librarium potius malim referre quam statuere Probam hunc centonem in duos libros diuisisse.

Eadem fere quae libri π codicum *Ra* et *Rb* est condicio. nam hi quamquam haud raro discrepant a π, tamen multis locis cum eo faciunt. atque in primis *Ra* proprius ad π accedit, id quod scripturis in uu. 24 (*pandam*), 589 (*ait om.*), 678 (*pectora*), 692 (*ipsa*) confirmatur. uerum liberi sunt ab interpolationibus, nisi quod post u. 689 in *Rb*, id quod iam supra diximus, idem uersus qui in *CV* insertus legitur. ceterum hic illuc in eis scriptura licentius immutata est. sed cum nullus fere horum librorum in re critica factitanda usus sit, non est quod pluribus uerbis de eis exponamus.

Superiore loco, quo codices enumeraui ac descripsi, in *P* uu. 490—527 manu alia, quae tamen eiusdem fuit aetatis, repetitos esse dixi. uerum non ex eodem quo qui antecedunt libro deprompti sunt uersus repetiti, sed ex alio, qui *CV* simum fuit, id quod intellegitur his scripturis inspectis: u. 491 *Mortalique* (*ChCV*), 492 *Audite et* (*V*, *Audire et C*), 516 *sufferre* (*CV*), 520 *relictum est* (*ChCV*). atque in eis quoque, qui secuntur, uersibus eodem codice usus est librarius, quod cum per se ueri simile est, tum his scripturis comprobatur: 561 *nautae* (*CV*), 568 *Adgreditur* (*ChC*), 678 *tempore* (*tempora C*).

Quam foedis autem corruptelis libri omnes, in primis *P* et *S* deformati sint, neminem latebit, qui adnotationem criticam perlustrauerit. ac patet omnes profectos esse ex archetypo mendoza, cuius scripturam continuam cum bene digerere ne scirent librarii, factum est, ut uitia uitiis augerentur. sed maius etiam si qui doctiores erant monachi codicibus intulerunt damnum eo, quod scripturam temere immutauerunt et refinxerunt. nam dum in legendu uel docendo aut euoluebant Uergilii quibus utebantur libros aut ea, quae in his legerant, mentibus illorum obuersabantur, scripturas sibi notas probatasque inferre non dubitabant. cuius rei plurima possum proferre exempla, sed, cum in commentario eius modi locos indicauerim uersibus Uergilianis significatis, hoc loco pauca puto sufficient ad eam rem comprobandam: u. 33 *primum* (*P*: Aen. XI, 786 γ), 81

conniuctos (*Lett*: Georg. II, 327 *b*), 118 *Namque* (*LPA*: Aen. VIII, 524), 134 *nomine* (*Secundum A*: Aen. VII, 119 *M corr.*), 174 *traxit* (*P*: Aen. V, 85), 175 *affabilis* (omnes praeter *A*: Aen. III, 621 *Pyabc*), 177 *inspirans* (*Secundum m²*: Aen. VII, 351 *PRyabc*), 189 *quis* (*Secundum A*: Aen. V, 631 *PMab*). ac plane eodem modo in complures libros ex aliis scripturas ingestas esse patet, unde quo modo eius generis codices, quales sunt $\pi Ra Rb$, extiterint, facile explicatur.

Ex his, quae modo exposuimus, efficitur nobis in uerbis constituendis non unum alterumue librum tamquam certum ducem sequendum, sed ex singulis ea, quae singulorum locorum et sententia et conformatio[n]e commendantur, recipienda esse. nam quamquam magna est profecto codicum *L*, cuius partem longe maiorem nobis erectam esse aegre ferimus, et *P* auctoritas, tamen locis nonnullis in his genuinam scripturam corruptam, in uno uel pluribus ceterorum seruatam esse iam ex eis, quae supra disputauimus, colligitur. sed ut comprobetur, quanto opere in singulis locis recte constituendis hoc uel illo codice adiuuemur, iam pauca proponam exempla. in u. 25 *P*, qui praebet *siue infusa*, germanam lectionem *si uera infusa*, quam coniectura restitui, ex parte certe seruauit, ceteris libris interpolatis. atque ex eiusdem scriptura in u. 454 *cruentos* elicitor quod uerum est *cruentas*; in ceteris *cruentos* deprauatum in *cruento*. 174 quin Proba id quod in *Lett* legitur *uersans* scripserit, dubitari non potest; in *SA* id mutatum est in *uersat*, in *P* ex Aen. V, 85 *traxit* illatum. 7 *Innumeris . . uiduatas* *S* deberi iam diximus. 8 *sacrum* traditum est $\pi Ra V$, in ceteris legitur *sanctum*. 175 *affabilis*, 492 *Audiam et haec* solus *A* retinuit, 678 $\pi Ra Ch$ *pectoris*, ceteris quod huic loco non conuenit *tempora* praebentibus, 411 *SChCVet inertes*, 263 *ChCV* *saeuissima*. unde iam quae ratio sit rei criticae in hoc libello factitandae manifestum est.

Disputatione de codicibus absoluta iam qua arte usa sit Proba in hoc centone concinnando, quam rei metricae peritiam ostenderit, denique qualis fuerit quem adhibuit Uergilii codex explicandum est. cuius rei ut solidum iaciatur fundamentum, necesse esse puto ceteros quoque centones, qui ad nostram per-

uenerunt memoriam, accuratius examinare. nam nemo adhuc diligentius in eam rem inquisiuit, nisi quod Burmannus in commentariis, quibus anthologiam latinam instruxit, uersus Uergilianos in singulis carminibus adhibitos si non omnes, tamen multos indicauit, quamquam in hanc rem non id quo opus erat studium contulit, hic illuc in apertos errores illapsus, atque, quanta tum erat codicum Uergilianorum notitia, scripturas, quas in singulis uersibus secuti sunt artifices isti, explorare conatus est. quae cum ita essent, hac occasione oblata eam rem denuo tractare et quantum possem absoluere constitui. itaque Centonis nuptialis ab Ausonio confecti, de quo in editione a me curata expositum est, ratione non habita in corpus illud centonum, quod nobis seruatum est codice Salmasiano (Paris. lat. 10318) inquiram ita, ut eis, quas supra significauit, rebus respectis singula carmina eodem quo in libro illo leguntur ordine examinem, uno, quod inscribitur 'de ecclesia' excepto; nam de hoc utpote ab homine christiano profecto et de duobus aliis, qui et ipsi a poetis Christianae legi addictis compositi sunt, postquam de Probae opusculo quae ad rem faciunt exposui, mihi agendum erit. rem autem ita instituam, ut primum uersus Uergilianos in usum uocatos enumerem, deinde quid in eis mutauerint scriptores,¹⁾ quas rationes amplexi sint in singulis uersibus conglutinandis, quam peritos aut imperitos artis metriceae se praestiterint, denique quas scripturas in libris Uergilii, quibus utebantur, inuenerint, breuiter explicem.

C. VII. Anth. lat. Riesiana (c. 197 Poet. lat. min. III. ed. Baehrens): **1:** A. VII, 490 (*ille; manu FM*). V, 408. **2:** A. III, 574. V, 506. **3:** A. I, 177 (*tum*), 297 (*demittit*). **4:** A. V, 85. **5:** A. II, 474 (*conuoluens V, cf. G. III, 426*). G. I, 234. **6:** G. I, 297. A. V, 135. **7:** A. XII, 102. IIII, 407. **8:** G. IIII, 169 (*redolentque*). A. VII, 466. **9:** A. I, 423. 212. **10:** A. V, 660. VIII, 180. **11:** A. V, 293 (VIII, 720). G. IIII, 476 (A. VI, 307). pauca igitur in hoc centone non illepede composito, quo de panificio agitur,

¹⁾ Scripturas Uergilianas, si differunt ab eis, quae extant in centonibus adieci simulque quae discrepant litteris inclinatis significauit. Eclogas, Georgica, Aeneidem siglis E. G. A. indicata esse nemo non intellet.

in Uergilii uerbis mutata sunt, cf. uu. 1. 3.¹⁾ 8. illud *conuoluens* in u. 5 scriptor non ex codice deprompsisse, sed ipse et constructionis et metri causa posuisse uidetur.

C. VIII. (198). **1:** A. VIII, 377. III, 125 (VII, 548). **2:** A. III, 379 (VI, 759). II, 31. **3:** A. VII, 41. VIII, 320. **4:** A. X, 872 (XII, 668). G. I, 171. **5:** G. II, 527. A. VIII, 472. **6:** A. X, 898. G. I, 137. **7:** G. III, 485. A. VI, 581 (*uoluuntur MP2R*). **8:** A. VII, 338. III, 569. **9:** A. II, 125 (XI, 407). II, 200. **10:** A. I, 204. G. III, 3. **11:** A. VII, 380. III, 581. **12:** A. III, 7. XII, 712. **13:** E. III, 36. A. VIII, 66. **14:** A. VIII, 718 (*in templis*). V, 248. **15:** A. XI, 375. V, 643. **16:** A. VIII, 556. G. III, 112. **17:** A. III, 238. XI, 880. **18:** A. VII, 592 (*et saeuae; fort. quae-*
^{un}*runt [quaerend]].* 446. **19:** A. X, 14. XI, 426. **20:** A. XI, 427. **21:** G. II, 499. **22:** A. V, 433 (*nequicquam . . uulnera M*). **23:** G. II, 75 (*tenues γb*). A. II, 244. **24:** A. VI, 733. III, 480. **25:** A. XII, 638. **26:** A. XI, 283. **27:** A. VI, 383. III, 56 (III, 412). **28:** A. III, 181. VII, 328. **29:** A. VII, 335 (*unanimes b*). **30:** G. II, 282. A. XII, 765. **31:** A. V, 300. VI, 556. **32:** A. VII, 380. VIII, 92 (XII, 163) + G. II, 464 (A. III, 111). **33:** G. III, 172 (A. VIII, 450). G. I, 199 (*permittunt add.; fort. que de-*
lendum). **34:** A. I, 361 (700. VIII, 779). G. II, 459. **35:** G. II, 460 (*humo*). **36:** A. VI, 610. **37:** A. V, 136. VI, 649. **38:** A. V, 302. **39:** A. II, 767. **40:** A. VII, 519. V, 655. **41:** G. III, 157. **42:** A. XII, 552. **43:** G. III, 110 (A. V, 368. 458. XII, 553) + A. III, 688. X, 501. **44:** A. II, 39. **45:** A. I, 162 (500. VIII, 380) + II, 316. V, 616 (*est add.*). **46:** G. I, 196 + A. VI, 170 (X, 410) + G. II, 138. A. V, 155. **47:** A. VIII, 120. VI, 894. **48:** A. XI, 673. VI, 143. **49:** A. VIII, 525. **50:** A. VII, 131. III, 7. **51:** A. VIII, 652. I, 419 + E. V, 49. **52:** A. I, 530 (III, 163. VII, 563) + VI, 815. V, 323. **53:** A. VI, 540. G. I, 242 (*sublimis MPγbc*). **54:** G. I, 233. E. X, 27. **55:** E. VIII, 73. A. VI, 581 (*uoluuntur MP2R*). **56:** G. II, 22 (*aliae quas . . uias*). **57:** A. I, 269 (*uoluendos mensibus*). **58:** A. III, 39 (*quid lateat*

¹⁾ Libro Salmasiano semper fere *tunc* exhibenti fidem habere non licet. nam eodem modo quo in Probae libris, in primis in *P*, in hoc quoque *tum* in *tunc* a librariis immutari potuit. eius modi igitur locos non enotabo.

*in uerbis uel prima incertum est). G. III, 3. 59: G. III, 5 (dicam). 60: G. III, 286 (A. III, 379. VI, 759. VII, 40. XI, 315). A. I, 342. 61: A. V, 318 (abit). 185 + 338. 62: A. V, 338 + II, 316. G. II, 386. 63: A. XII, 483 (uocat). 64: A. V, 720. 65: A. V, 226. I, 495. 66: A. III, 285. 67: A. I, 218. III, 533. 68: A. XII, 669. 69: A. XII, 920. 47 (incipit *M?*). 70: A. XII, 889. E. III, 49. 71: E. III, 52 (G. III, 329). A. VIII, 741. 72: E. III, 51. 73: A. XII, 266 (V, 477; nam aduersum pro eo, quod est in Uergili codicibus, aduersos uel aduersi scribendum esse uidetur). X, 873. 74: G. II, 399 (solum). III, 45 (adsensu nemorum om.). 75: A. V, 822. III, 499, cf. VIII, 442 (X, 323). 76: E. VIII, 5. A. V, 751. 77: A. V, 751. III, 210. 78: A. II, 367. 79: A. II, 368. E. VIII, 5. 80: A. V, 473. 342. 81: A. II, 679 (X, 651). VI, 66. 82: E. III, 52. A. V, 384. 83: A. VII, 400. 84: A. XI, 12 (XII, 110) + II, 699. XII, 758. 85: A. XI, 731 (XII, 759). 120. 86: A. X, 358. XII, 243. 87: A. II, 288. I, 748. + 217. 88: A. III, 622. G. II, 383. 89: E. VIII, 29 (64. 65). G. I, 301 (que animos add.). 90: A. II, 526. VIII, 583 (*Arricens*, cf. G. I, 146). 91: A. II, 527. E. I, 29. 92: A. XI, 766. 93: A. XI, 767. VIII, 58. 94: A. VII, 591 (*caecum in dextra mut.*). 95: A. V, 426. XI, 683 (est om.). 96: A. VIII, 725. I, 717 (VI, 261. VIII, 276) + XI, 893. 97: A. V, 858. XII, 946. 98: A. I, 94 (208). 99: A. X, 811. E. II, 69 (VI, 47) + A. XI, 524. 100: A. V, 466. 101: A. VII, 559. 102: A. VI, 372. 155. 103: A. V, 336 (VI, 347. 695. VIII, 251. VIII, 219. X, 717. 739. 878. XII, 752) + II, 121. XII, 895. 104: A. VIII, 694. V, 466 (sentis). 105: A. VI, 168. G. II, 192 (A. III, 55. III, 134. V, 87. VII, 142. VIII, 707). 106: G. III, 505. 107: G. III, 506. A. II, 316. 108: A. II, 317. G. III, 515. 109: G. III, 226. 110: G. III, 227 (caput et add., cf. A. XII, 885). A. VIII, 33 (uelabat, cf. X, 205). 111: A. VII, 512. 491 (*fort. rususque, quod praebere uidetur V*). 112: A. III, 2 (uulnus omnes praeter γ). XI, 90.*

Hunc centonem ut grauiter corruptum ad nos peruenisse, ita ab homine rudi artisque experti compositum esse nemo non uidet. nam ut omittam alios uersus male conglutinatos, alios obscuriores esse, aliquot locis etiam constructio uacillat, ueluti u. 103. et in tenet productum in arsi u. 62. ex paruis

frustulis consociati sunt uersus uel hemistichia 32. 43. 45. 46. 51. 52. 61. 62. 84. 87. 96. 99. 103, singula uerba mutata in uu. 14. 18. 56. 57. 59. 61. 63. 73. 74. 90. 94. 104, omissa quaedam in u. 74, addita in uu. 33. 89. 110. quod si quaeritur, qualem Uergilii librum habuerit scriptor, notandum est illum in u. 22 et 69 fecisse cum Mediceo, in u. 29 eandem quam *b* exhibuisse scripturam. quod in u. 45 *est* additum, in u. 95 omissum est, utrum codici an scriptori ipsi tribuendum sit, haud facile decernas.

C. VIII. (199). **1:** A. VIII, 82. VII, 162. **2:** E. II, 4. G. III, 1. **3:** E. I, 52 (fontes *γbc*). A. I, 625. **4:** A. VIII, 583. I, 749. **5:** A. VII, 251. I, 350. **6:** A. I, 495. 464. **7:** A. I, 713. **8:** A. VI, 861. X, 551. **9:** A. III, 490. **10:** A. VIII, 182. X, 303. **11:** A. III, 629. III, 559. **12:** A. VIII, 730. **13:** A. II, 758. III, 389. **14:** G. I, 452 (*uultu omnes praeter γ*). A. I, 352. **15:** A. VIII, 685. II, 792 (VI, 700). **16:** A. II, 792 (VI, 700. X, 685) + VI, 32. E. II, 2.

In hoc quoque centone quaedam deprehenduntur et obscura et inepta. quorum grauissimum est *his* in u. 10, quod ita explicandum est, ut *nymphis* intellegatur. nec minus offenderis in eis, quae secuntur *dorso dum pendet iniquo*. molesta quoque est uerbi *insignis* in uu. 3 sq. iteratio. ceterum nihil nouauit poeta in scripturis Uergilianis. paruas lacinias consult in u. 16.

C. X. (200). **1:** A. XI, 777. **2:** A. VI, 682. E. I, 1. **3:** A. VI, 710. III, 94 (numen *omnes praeter dett. aliquot et Baedam*). **4:** A. VI, 454. V, 670. (VIII, 113. VIII, 781). **5:** A. X, 6. VIII, 114. **6:** A. I, 64. **7:** A. II, 281. VI, 767. **8:** E. II, 20. **9:** E. III, 21 (*uerba liberius immutauit atque et [en?] proprio ipse ad-didit scriptor; pro fuerint scribendum esse uidetur referent*). **10:** E. III, 22. A. I, 278. **11:** E. V, 74. I, 51. **12:** E. III, 45. **13:** A. I, 653. VII, 260. **14:** A. X, 96. V, 704. **15:** A. VI, 125 (562; cum sic *om.*). II, 616 (nimbo *omnes praeter Moret. sec.*). **16:** A. XII, 435. **17:** A. VIII, 516. XI, 409. **18:** A. X, 140 (*uul-nere omnes praeter γ, dirigere My2bc*). **19:** A. XII, 318. **20:** A. III, 107. II, 735. **21:** A. I, 320. X, 137 (*nudos ex nuda ortum; fusos scribendum*). **22:** A. VIII, 260. I, 402. **23:** A. I, 405. VIII, 388. **24:** A. I, 513 (613. II, 378. V, 90. VIII, 121. VIII,

197. XII, 665). XI, 538. 25: G. III, 267. A. III, 150. 26: A. XI, 491. E. III, 65. 27: E. VIII, 30. 28: E. VIII, 31. 29: E. V, 44 (formosi . . formosior *ybc*). 30: A. II, 690 (hoc *om.*). III, 328. 31: A. I, 73 (III, 126). 32: A. III, 133 (*thalamo*). 103. 33: A. VIII, 617 (et). 34: A. VIII, 127. III, 485 (V, 16. 79. 464. 532. VII, 330. VIII, 559. XII, 228). 35: A. II, 701. I, 260. 36: A. XII, 833. XI, 348. 37: E. II, 68. III, 49. 38: A. II, 160. VIII, 404. 39: A. VI, 621. I, 364. 40: A. V, 368. VII, 363. 41: A. VII, 364. 42: A. II, 54.

Non exiguis, si sententias uerborumque constructiones spectas, hic cento laborat uitiis. ueluti u. 2 legitur *numerum* genetiu non adiecto, quae res Burmannum mouit, ut de u. 29 post primum inserendo cogitaret. u. 8 quodam modo explicari potest, modo *abundans!* scribatur, et u. 9 fortasse ita sanandum esse, ut *en proprio referent distenta e* (*haec Baehrens*) *l. c.* restituatur, iam supra diximus. sed qui proxime secuntur uersus ineptissime sunt illati neque minus absurdii sunt u. 24 sq. quae cum ita sint, *caelicolae magni* in u. 5 Mauortio relinquentum esse puto. in Uergilianis ille pauca mutauit in uu. 32 (nam *thalamis* uix in libro suo inuenit) et 9, quo loco uerborum ordinem inuertit, omisit uoculas quasdam in uu. 15 et 30. de codice, quo usus est, non habeo quod dicam; cf. u. 3 et 33. in u. 23 hiatus admissus est.

C. XI. (201). 1: A. VII, 641. VI, 261. 2: A. VI, 194. III, 166. 3: G. III, 552. A. VII, 338. 4: A. VIII, 602. VI, 511 (et *probo*). 5: A. VI, 24. V, 191. 6: A. VII, 45. 423. 7: A. VIII, 668. I, 651. 8: A. I, 12. VII, 205. 9: A. VIII, 483. 10: A. VI, 624. VIII, 60 (irasque *c.*). 11: A. VI, 501. 12: A. V, 291 (uelint). G. III, 181. 13: A. V, 292. 14: A. VIII, 487. XI, 341. 15: A. III, 174. G. III, 488. 16: A. II, 204. V, 291. 17: A. VIII, 322. III, 502. 18: A. VI, 521. VII, 573. 19: G. III, 476 (A. VI, 307). A. VII, 162. 20: A. V, 293 (VIII, 720). XI, 583 (*amorem*). 21: A. I, 158. 218. 22: E. VIII, 8 (A. II, 249. III, 169). A. V, 230. 23: A. V, 362. VIII, 636. 24: A. VI, 740. G. III, 477. (A. VI, 308). 25: A. III, 140. XII, 287 (? *aut e. saltu*). 26: E. V, 38 (purpureo *codd.*). 27: A. VIII, 197 (*pallida omnes praeter M1?*). 28: A. VI, 273. XII, 849. 29: A. VI, 277. G. I, 304 (A.

III, 418). **30**: G. III, 481 (*stupuere*). A. VI, 556. **31**: G. III, 472. A. I, 361. **32**: A. III, 463. **33**: E. VI, 47 (a *in o mut.*). A. VI, 63. **34**: A. III, 215. G. III, 263. **35**: A. VIII, 703. **36**: A. I, 623. V, 751. **37**: A. V, 751. III, 60. **38**: A. III, 406 (nequa *in ecce mut.*, cf. E. II, 46 *al.*). VI, 40 (nec *in dum mut.*). **39**: A. VII, 72. E. III, 64. **40**: A. II, 678. X, 458. **41**: A. VIII, 181. **42**: A. VIII, 582. XI, 777. **43**: A. XI, 538. II, 61. **44**: A. X, 137. III, 150. **45**: A. I, 520. **46**: A. VI, 387 (sic *in rex mut.*). **47**: A. X, 811. E. II, 69. (VI, 47). **48**: A. III, 338. XII, 42. **49**: G. III, 446 (*fort. abunde supplendum*, cf. A. VII, 552). **50**: A. VIII, 356. 787. **51**: A. XI, 366. **365**: A. III, 565. **53**: A. XII, 24. VII, 97 (neu). **54**: A. VII, 96. III, 386. **55**: A. X, 742. VI, 672. **56**: A. X, 900. **57**: A. VII, 438. VIII, 281. **58**: A. X, 880. VIII, 243. **59**: A. II, 709 (XII, 203). I, 260 (neque). **60**: A. X, 284 (audentes *M2 P2γbc*). XII, 678. **61**: A. XII, 679. V, 709. **62**: A. III, 362. **63**: A. VI, 93 (XI, 480). II, 715. **64**: A. X, 134 (fuluum *MRγbc*). **65**: A. III, 685. I, 503. **66**: G. III, 170 (A. I, 148. II, 626. VIII, 59. XII, 684). A. I, 593. **67**: A. VII, 477. XII, 69. **68**: A. VIII, 583. XI, 480. **69**: A. III, 68. 697. **70**: G. III, 84. E. II, 68. **71**: G. III, 516 (non ulli [nullique c] animum *in nulli quondam mut.*). **72**: A. III, 22. I, 305 (dum *add.*; uoluens). **73**: A. III, 286. V, 95. **74**: A. III, 284 (affatu). **75**: A. III, 76. **76**: A. XI, 551 (subito *in potior mut.*, cf. A. III, 287). **77**: A. V, 546. I, 305. **78**: A. VI, 525. V, 842 (querelas γ *Donati exempl.*). **79**: A. III, 10. **80**: A. III, 413. VI, 721 (miseris; miserae uel miserae est *malim pro misera et*). **81**: A. III, 534. XII, 637. **82**: A. I, 642. III, 98. **83**: A. VI, 390. V, 384. **84**: A. VII, 454. II, 144. **85**: A. VI, 496. G. III, 475. **86**: A. VIII, 491. II, 558. **87**: A. VII, 791. VIII, 433 (currumque). **88**: A. I, 684. II, 390. **89**: A. VIII, 150. XII, 318. **90**: A. VIII, 388 (cunctantem, cf. XI, 756). X, 858. **91**: A. I, 22. 352. **92**: A. III, 333. I, 76. **93**: A. I, 77. X, 43. **94**: A. III, 357. I, 77. **95**: A. V, 815. X, 594, cf. V, 382. X, 480. XII, 295. **96**: A. III, 503. XI, 49. **97**: A. VI, 526. **98**: A. II, 125. **99**: A. II, 131. VI, 790. **100**: A. III, 129 (XI, 1). **101**: A. VIII, 461. XII, 116. **102**: A. VIII, 176 (? *Nisus*). VII, 564. **103**: A. III, 621. **104**: A. II, 63. VI, 857 (VIII, 397). **105**: A. I, 361. **106**: A. I, 362. XI, 216. **107**: A. VII, 518. II, 4. **108**:

A. XI, 454. 215. 109: A. XI, 216. III, 493. 110: A. XI, 225. VI, 22. 111: A. V, 132. V, 426. 112: A. III, 135. 113: A. V, 368. XII, 553. 114: A. II, 762. 303 (*adsto*, cf. A. I, 152). 115: A. I, 519. X, 355. 116: A. VIII, 1. 117: A. XII, 696. V, 315. 118: A. I, 83. V, 459. 119: A. VII, 65. V, 438. 120: A. V, 325. VIII, 596. 121: A. VII, 383. V, 147. 122: A. V, 501 (XII, 552). XII, 444. 123: A. XI, 187. VIII, 594. 124: A. VIII, 95 (*longos . . flexus*). II, 244. 125: G. III, 174 (A. VIII, 452. X, 146. XII, 720). A. XII, 765. 126: A. III, 586. VII, 57. 127: A. III, 298. E. VIII, 5. 128: A. VIII, 394. XI, 550. 129: A. VI, 66. VIII, 580 (*dum . . futuri*). 130: G. III, 107. 131: G. I, 44 (A. VIII, 813). A. XII, 732. 132: G. III, 215 (*uires MRbc*). E. VIII, 80. 133: G. I, 88. A. XII, 783 (*dum, quod legitur apud Uergilium, restituendum esse uidetur*). 134: A. II, 250. 229. 135: G. III, 475. (A. VI, 306). E. V, 62. 136: A. XII, 374. I, 476. 137: A. V, 170 (*laeuum MRγbc*). 138: A. V, 171. X, 556. 139: A. X, 557 (*isti bc*). VI, 623. 140: A. V, 533. XI, 715. 141: A. VIII, 600. II, 14. 142: A. XI, 31. VIII, 560. 143: A. VIII, 561. VIII, 636. 144: A. XII, 546. 832. (*submitte c*). 145: A. X, 327 (*erant; eraⁿt M*). 42. 146: A. III, 638. 147: A. XII, 681. III, 294 (V, 828. VIII, 278). 148: A. V, 575. XII, 757. 149: A. VII, 496. XI, 565. 150: A. VI, 589. G. III, 7. 151: A. V, 172. 152: A. III, 105. 153: A. I, 130. XI, 361. 154: A. VII, 292. 155: A. VIII, 427 (*meme*). XII, 931. 156: A. III, 605. VI, 346. 157: A. VII, 425. 158: A. III, 680. E. VIII, 18. 159: A. III, 373, 569. 160: A. III, 570. V, 859. 161: A. VII, 2. VIII, 271 (*maxima MPγbc*). 162: A. VI, 235.

Longum est omnes ineptias, quas scriptor in hoc carmine concinnando admisit, notare. tot enim uersus in eo leguntur insulse conformati et male cohaerentes uel constructionis quodam uitio inquinati uel adeo obscuri, ut quid sibi uoluerit scriptor haud facile eruas. qua de re conferas quaeso uu. 12 sqq. 16 sqq. 20 (*uirginitatis*). 21. 25. 29. 37 sqq. 40. 62 (*auersa*). 66 (*Pariusue*). 73. 86. 91. 102. 107. 115. 120. 131 sqq. 145. 150. 152. contra metri leges peccatum est in u. 21, in quo *petere* legitur syllaba ultima ui arsis producta; turpis hiatus extat in u. 68. in Uergilii uerbis non multa mutata esse inuenies, cf. uu. 12.

20. 25. 30. 33. 38. 46. 53. 59. 71. 80. 87. 90. 102. 114. 124. 129. 133 (si *tum* a scriptore profectum est). 145. 155, pauca addita in uu. 71. 72. 76. 90. 95, quae ex parte deprompta sunt ex aliis locis Uergilianis. de codice, quo usus est poeta, haec fere statuere licet: A. VIII, 60 (u. 10) *is habebat irasque*, quod in c legitur; inerat in eo u. G. III, 263 (u. 34); probabile est in eo extitisse G. IIII, 516 *nullique*, quod c praebet (cf. u. 71); denique A. V, 842 (u. 78) exhibebat *querelas*, quod χ et Donati exempla testantur.

C. XII. (202). 1: A. IIII, 257 (arenosum *abc1*). VI, 730. 2: A. VIII, 203. VI, 595. 3: A. X, 515. VIII, 334. 4: A. X, 561. III, 656. 5: G. IIII, 440. 6: A. XII, 424, cf. G. III, 516 (A. II, 532. V, 333. 448). 7: A. X, 298. XII, 799. 8: A. VIII, 256. X, 831. 9: A. II, 681. VIII, 398 (et conantem *transposita*). 10: A. VIII, 260. V, 437. 11: A. VIII, 129. X, 446. 12: A. XI, 71. 13: A. III, 670 (adfectare, *M* affectare). 14: A. I, 44 (exspirantem *R*). E. IIII, 49. 15: A. XII, 532. 291 + 672 (906). 16: A. XI, 828. IIII, 705 (uita).

In hoc centone male consuto notandi sunt in primis uu. 3. 7 (in quo et *semel* et *uictis* offendunt). 9 sq. 16. pauca mutata sunt in uu. 9. 12 (nam *adrectare* eum legisse in libro suo haud ueri simile est). 16. duo frustula conglomerata sunt in altero u. 15 hemistichio.

C. XIII. (203). 1: A. VI, 855. II, 528 + XII, 474. 2: G. I, 43. IIII, 515. 3: A. III, 649 ('uictum' *retinendum*). G. IIII, 511. 4: A. VII, 12. G. IIII, 514. 5: A. VI, 93. X, 498. 6: A. I, 315. V, 6. 7: A. VI, 24. E. VIII, 48. 8: A. I, 475. 361. 9: G. I, 414. A. VII, 345. 10: A. III, 51. I, 350. 11: A. XI, 267. III, 646 (VII, 404). 12: A. III, 55. VII, 118 + X, 347. 13: A. V, 517. G. IIII, 525. 14: A. III, 628. G. IIII, 488. 15: A. VIII, 347. XII, 945 (monumenta *Mc*). 16: A. IIII, 438. XII, 600 + VIII, 483 (et *add.*). 17: A. II, 639 (*solidaeque*). VII, 709 (in partem *om.*) + I, 520 (XI, 248). 18: A. X, 834 (*uulnera MPRybc*). G. II, 484. 19: A. XII, 64 (acepit *in accipe ait mut.*). 888 (et *ex Uer-gilio pro at restituendum esse uidetur*). 20: A. VI, 882. III, 596 (fata *a2χ*). 21: A. I, 686. VI, 108. 22: A. III, 234. X, 493. 23: A. X, 800. II, 215. 24: A. I, 47. XI, 272.

Pessime conflatum est hoc carmen uersibus ineptissime effic-tis, ita ut quid indicare uoluerit scriptor plerumque difficile sit intellectu. quamquam in uu. 17 sqq. (male Baehrens uu. 18 sq. post u. 14 traiecit) recte distinguendo sententiae potes succur-rere. sic enim scribendum est: '*sanguis*' ait, *solidae postquam . . fandi — uulnera . . praecordia — 'sanguis, accipe' ait 'uocem*'. et . . hiatus admissus est in u. 11. mutata sunt Uergili uerba in uu. 17. 19, omissa quaedam in uu. 17, ex frustulis con-sulta hemistichia in uu. 1. 12. 16. 17. in uu. 20 *fata* legit poeta.

C. XIII. (204). **1:** A. XI, 639 (uulneris *MPRybc*). XII, 829. **2:** G. III, 58. IIII, 235 (*in undas*). **3:** A. X, 91 (*Europamque*). E. VI, 46. **4:** G. III, 217. A. III, 510. **5:** A. VIII, 336. III, 538. **6:** A. VII, 500. XI, 904. **7:** A. III, 22. II, 779. **8:** A. II, 61. 59. **9:** A. I, 336. VIII, 627. **10:** A. XI, 655 + A. VII, 104. V, 676. **11:** A. VIII, 756 + II, 212. V, 472 (relinquent *P*). **12:** A. III, 365 (nouum *abc*; *dictuque*). V, 477. **13:** G. I, 125. A. V, 533. **14:** A. I, 670 (*nunc*). III, 656. **15:** A. V, 79. 441 (XI, 766). **16:** A. V, 336. **17:** A. VII, 573. X, 610. **18:** A. VII, 488. **19:** A. X, 457. I, 737. **20:** A. V, 858. IIII, 506. **21:** A. II, 701. IIII, 395. **22:** A. VIII, 817. **23:** A. IIII, 105 (*olli*). V, 495. **24:** A. V, 820. 763. **25:** A. X, 231. III, 65. **26:** A. II, 729. **27:** A. VI, 523. 357. **28:** A. V. 212. **29:** A. V, 382. XII, 648 (*nescia*, cf. A. I, 718. VII, 381). **30:** A. V, 16. VII, 230. **31:** A. VII, 490 (*manu FM*). 57 (*miro*). **32:** G. II, 395. XII, 791. **33:** A. VI, 16. X, 227. **34:** A. VII, 362. .

Ut rude atque adeo foedum est carmen XIII, ita hoc uenu-state quadam atque elegantia commendatur. omnia enim bene inter se concinunt neque ullo in re metrica uitio aut ulla inepta structura in legendō offendimur. memorabile quoque id est, quod u. 29 sq. sine dubio eius modi picturae significantur, quales frequenter in parietibus Pompeianis conspiciuntur. uerba Uergiliana immutata sunt in uu. 2. 14. 23. 29. 31 (quamquam num recte se habeat in hoc uersu *uero*, ego dubito; facile enim *miro* in *mero* ac deinde in *uero* corrumpi potuit; neque cur *uero* pro *miro* positum sit, explices); bis omissa est particula *que* uu. 3 et 12. ter, uu. 10. 11. 29, praeter locos, quos ad hemistichia conformanda adhibuit, alios quoque respexit.

denique notandum eum A. VII, 490 (u. 31) in codice suo *manu* legisse.

C. XV. (205). **1**: A. VI, 861. III, 99. **2**: A. II, 13 (et add.). I, 372. **3**: A. III, 434. **4**: A. II, 436. VII, 564. **5**: A. I, 544. VII, 52. **6**: A. VII, 812. 162. **7**: A. I, 515 (ardebant). **8**: A. I, 507. VIII, 295. **9**: A. I, 324. **62**. **10**: A. I, 63. **11**: A. XII, 391. I, 344. **12**: A. II, 479 (VII, 783. XII, 579). II, 751. **13**: A. II, 61. V, 430. **14**: A. III, 503. 48 (multis add.). **15**: A. VI, 179. **16**: A. II, 386 (animisque; om. successu). X, 610. **17**: A. III, 159 (fuluum *MRybe*). **18**: A. X, 251. VIII, 403 (XI, 784). **19**: A. XI, 785 (summe . . sancti mut. in sancte . . summi). **20**: A. XI, 786. III, 125 (VII, 548). **21**: A. XI, 438. II, 708. **22**: G. III, 110 (A. V, 458. XII, 553). A. XI, 697. **23**: A. VIII, 645 (mittit *MRybe*). G. III, 7. **24**: A. VII, 420. **25**: E. VIII, 32. A. XI, 368. **26**: A. XI, 369. **27**: A. III, 115. VI, 85. **28**: G. III, 248 (saeuus *MRybe*). A. I, 55 (245). **29**: A. XII, 6. VIII, 217. **30**: A. VIII, 794. III, 656 + VIII, 199. **31**: A. XII, 7. VI, 100. **32**: A. VI, 101. **33**: A. III, 611. V, 740. **34**: A. X, 717. V, 337. **35**: A. XII, 327. **36**: A. VIII, 362. V, 342. **37**: A. VII, 57. **38**: A. V, 409 (scribendum senior talis, cf. 44). **39**: A. XII, 427 (neque, quod legitur in codice pro Uergiliano non, fortasse temptandum non est). **40**: A. VIII, 155 (agnosco *M2Rbc*). E. VIII, 29. **41**: A. I, 74. **42**: A. I, 75. VIII, 413. **43**: A. VIII, 541. **44**: A. V, 179 (VI, 304. VII, 46. 736). I, 638. **45**: A. III, 284. **46**: A. XII, 150. **47**: A. VI, 861. G. III, 512. **48**: A. II, 132. VIII, 107. **49**: A. VIII, 108. X, 386. **50**: A. XII, 47. VIII, 638. **51**: A. V, 869. **52**: A. I, 114. G. III, 452. **53**: A. XII, 146. I, 234. **54**: A. VII, 145. VIII, 355. **55**: A. XI, 59. X, 176. **56**: A. VIII, 154. X, 380. **57**: A. VII, 421 (*Turne*). **58**: E. II, 7 (cogis *Pyc*). **59**: A. VI, 365. XI, 365 (XII, 653). **60**: A. I, 18. E. III, 104. **61**: A. III, 219 (orantem). III, 463. **62**: A. VI, 376. **63**: A. VI, 377. **64**: A. XII, 230. II, 127. **65**: G. I, 269. A. III, 379. **66**: A. XII, 200. VI, 127. **67**: A. X, 625. I, 610 (*amicum*). **68**: A. III, 277. **69**: A. III, 47. **70**: A. I, 513 (613. II, 378. V, 90. VIII, 121. VIII, 197. XII, 665). II, 121. **71**: A. VI, 108. **72**: A. III, 414. 113. **73**: A. III, 464 (VI, 285. VII, 183. XI, 78). III, 169. **74**: A. III, 599. II, 652. **75**: A. II, 653. **76**: A. III, 576. 438. **77**:

A. III, 439 (aut *omnes praeter Gothanum*). **78**: A. X, 466. **79**: A. VII, 437. **80**: E. III, 3 (V, 37. VI, 81. G. I, 154. II, 314. A. I, 475. 749. II, 345. 772. III, 50. 246. III, 596. V, 204. 465. 625. VI, 456. 521. 618. 822. X, 596. XI, 53. 563. XII, 598. 870). A. VIII, 219. **81**: A. VI, 344. **82**: A. X, 467. III, 449. **83**: A. XII, 932. VI, 127. **84**: A. II, 650. **85**: A. VI, 523. II, 485 (VI, 427. XI, 423). **86**: A. X, 843 (*agnouit Rybc, gemitum*). **87**: A. VIII, 154. X, 611. **88**: A. VI, 389. II, 285. **89**: A. II, 286. VI, 533. **90**: A. XII, 694. I, 131 (256. III, 485. V, 16. 79. 464. 532. VII, 330. VIII, 559. VIII, 280. XI, 501. XII, 228) (sic talia fatur *neque Uergilianum est neque ueri simile id ab scriptore profectum esse; ferri potest dum t. f.*). **91**: A. VI, 455. III, 718. **92**: A. X, 717. II, 288. **93**: A. I, 94 (208). X, 63. **94**: A. X, 64 (*uulgare MRVγbc*). **95**: A. III, 39. VI, 868. **96**: A. III, 653. **97**: A. V, 49. VIII, 638. **98**: A. III, 713. VIII, 472. **99**: A. XII, 230. II, 62. **100**: A. III, 1 (iamdudum *FGRγbc*). **101**: A. I, 228. III, 644. **102**: A. XI, 231. I, 111. **103**: A. I, 227. **104**: A. VIII, 611 (*affata c, obtulit PRγbc*). **105**: A. III, 475. X, 467. **106**: A. X, 468. XI, 413 (*regressum*). **107**: A. III, 660. XII, 11. **108**: E. III, 47. **109**: A. VI, 121. **110**: A. VIII, 205. **111**: A. VIII, 206. X, 35. **112**: A. X, 880 (*mortem probo*). III, 654. **113**: A. VI, 147. E. III, 52. **114**: A. VIII, 107. XI, 150. **115**: A. VIII, 108 (*conplerant*). I, 712. **116**: A. III, 519. 82. **117**: A. III, 650. **118**: A. II, 777. III, 651. **119**: A. VIII, 446. G. III, 489. **120**: A. III, 320 (321). III, 494. **121**: A. II, 145. **122**: A. II, 141. **123**: A. III, 316. **124**: A. XII, 816. III, 436. **125**: A. II, 777. VIII, 412 (*om. ut*). **126**: A. XII, 439. E. VIII, 60. **127**: A. III, 317. 496. **128**: A. X, 532 (*gnatis*). III, 660. **129**: A. VIII, 291. **130**: A. III, 323. G. III, 497. **131**: A. III, 461. **132**: A. VI, 546. **133**: A. III, 499. **134**: A. III, 696 (*merita mut. in ingeminat, cf. A. V, 227. VII, 578*). G. III, 506. **135**: A. III, 697. VII, 357 (*est om. MyI*). **136**: A. VIII, 312. XI, 62. **137**: G. II, 523. **138**: A. XI, 816. VIII, 250 (*dextrasque*). **139**: A. VIII, 251 (*uultum MP2bc*). VI, 867. **140**: A. X, 507. XI, 158. **141**: A. III, 548. VI, 458. **142**: A. III, 600. III, 4 (*uultus MRVbc*). **143**: A. III, 5. VI, 363. **144**: A. III, 336. **145**: A. III, 629 (*oblitusue tui [Uerg. sui] scribendum et statuendum*

*esse uidetur ante hunc uersum unum excidisse).*¹⁾ I, 26. 146: A. X, 493. 147: A. VIII, 189. 76. 148: A. III, 385. 149: A. VIII, 626. 150: A. VI, 502. VII, 231 (*neque uestra*). 151: A. VII, 232 (*tantique*). 152: A. VI, 458. XI, 508. 153: A. XI, 509. X, 501. 154: A. VII, 2. VIII, 249 (*tulistis*). 155: A. XI, 160. 156: A. X, 849. XII, 318. 157: A. XII, 156 (*lacrimis MRbc*). III, 258. 158: A. VI, 630 (VIII, 221; *adceleremus omnes praeter bc*). 539. 159: A. XII, 595 (*prospicit*). 160: A. I, 470 (*agnoscit Rbc*). XII, 2. 161: A. VI, 46. 162: A. III, 705 (*calor scribendum; delapsus [delabitus M1] fortasse ab scriptore profectum est*).

De hoc centone idem fere ualet quod de eo, qui Hippodamia inscribitur. quamquam si forte pretium utriusque statuendum est, hunc unius assis ut aiunt pluris altero aestimare licet. loci obscuri uel salebrosi uel grauiore adeo uitio adfeeti sunt hi: uu. 18 (*aspectans obiecto non addito*). 37 (*generum*). 46 sq. 49. 55. 60 (*sinant*). 70 (*parent*). 127 (*lectum iugalem*, quae uerba quo modo construenda sint, non intellego). 134 (*ingeminat quid sibi uelit, nemo puto explicabit; praeterea offendit quia*). 139 (*ineptum est ingressus mariti uel Admeti nomine non adiecto; et mirum in u. 136 Alcestim mandata dare patri*). 153 (*obseurissima sunt uerba fati s. f.*). 159 (*ineptum hostem de Mercurio dictum*). syllabas breues ui arsis produxit scriptor in uu. 23. 34. 120; foedum uitium admisit in u. 87, dico *quid o.* num autem ei in u. 39 *nēque* tribuendum sit, incertum. in locis decerpatis haud multa mutauit; cf. uu. 16. 57. 67. 86. 106. 115. 150. 151. 154. 159. quaedam adiecit in uu. 2. 14, bis singula uerba omisit in uu. 16 et 125. quod in uu. 19 *sancte . . summi* scripsit, ex aperta eius neglegentia ortum est. duo hemisticchia ex frustulis composuit, cf. uu. 30 et 134. denique de codice, quo usus est, haec adiciamus: scriptum in eo fuisse A. VIII, 645 (u. 23) *mittit (MR)*, E. II, 7 (u. 58) *cogis (P)*, A. VII, 357 (u. 135) *locuta omissa uocula est (M)* atque exhibuisse eum u. G. III, 506 (u. 134) ab Heynio improbatum.

¹⁾ Uersum hypermetrum *oblitus fatorum . .* (A. V, 703) admisisse scriptorem uix probable est, cum praeter hoc uitium alterum id genus in hoc carmine non inueniatur.

ceterum nequaquam id casu factum esse existimo, quod et hoc et illud de Hippodamia carmen uersus centenos sexagenos binos complectitur; immo si reputaueris simillimam esse amborum centonum condicionem et conformationem et quae intercedit inter amborum prooemia similitudinem respexeris, mecum colliges utrumque carmen ab eodem homine atque eo consilio, ut hi centones inter se responderent, compositum esse.

- C. XVII.** (207). **1:** A. XII, 176 (precanti *Mb2c et v. l. in γ*). **2:** A. III, 610. XII, 178 + III, 380 (V, 606. VIII, 2. 745. 802. X, 760. XII, 156). **3:** A. I, 666. 731 (loquntur *MR*). **4:** A. III, 136 (conubiis *FMPγa2b2cψ*, cf. III, 168, *quo loco conubiis omnes praebent praeter RV*). V, 688. **5:** A. V, 699. VIII, 404. **6:** A. I, 618 (X, 332). VIII, 209 (aspicis *P*). **7:** A. III, 611. **8:** A. III, 677. 213. **9:** A. III, 214 (VII, 450). III, 21. **10:** A. VII, 302. **11:** A. VII, 303 (profuit, cf. G. I, 451; carybdis *MRbc*). III, 283. **12:** A. III, 412. **13:** A. X, 866. 61. **14:** A. III, 413. 438. **15:** A. III, 439. 689. **16:** A. III, 322. G. III, 492. **17:** G. III, 493. A. III, 221 (oblitus *e1*). **18:** A. III, 629. III, 449 (uoluuntur *FMP2γabc*). **19:** A. III, 373. I, 352. **20:** A. III, 311. **21:** A. III, 312 (peteres). XII, 878. **22:** A. VI, 878. XII, 63. **23:** A. III, 133. I, 639. **24:** A. III, 628. VIII, 446. **25:** A. X, 100 (summa *PM2γbcm*). **26:** A. II, 689. **27:** A. II, 690. **28:** A. VIII, 404. **29:** cf. alt. hem. u. 2. **30:** A. III, 59. **31:** cf. alt hem. u. 6. **32:** A. VIII, 405. **33:** A. III, 609. **34:** A. I, 253. **35:** A. X, 611. **36:** A. VIII, 482. **37:** A. I, 204. **38:** A. III, 711. **39:** A. I, 26. **40:** A. III, 11. **41:** A. VII, 423. **42:** A. III, 657. **43:** A. III, 657. **44:** A. III, 541. **45:** E. II, 69 (VI, 47). **46:** A. II, 751. **47:** A. VII, 128 (manebant *R*). **48:** A. III, 676 (ignis aut legisse aut scripsisse *Hosidium probabile est*). **49:** A. I, 676. **50:** A. VI, 260. **51:** A. III, 547. **52:** A. III, 211 + II, 645 (VII, 723. X, 26. XI, 304. XII, 302. 895; cf. VII, 469) (*si errans recte se habet, statuendum unum uersum excidisse*). **53:** A. V, 28. VII, 195. **54:** A. I, 28. G. III, 283 (II, 129). **55:** A. III, 407. **56:** A. VI, 399. I, 529. **57:** A. I, 529. X, 901. **58:** A. VII, 437. **59:** A. V, 801. III, 569. **60:** A. VII, 335 (unanimis b). **61:** A. VII, 337. I, 673 (VIII, 160. X, 119). **62:** A. X, 80. III, 489. **63:** A. VII, 336. 337. **64:** A. VII, 338. VI, 598. **65:**

A. VI, 599 (sunt add.). V, 6. **66**: A. VII, 559. G. II, 41. **67**: A. VII, 213. III, 461. **68**: A. III, 377. G. III, 437. **69**: A. XI, 348 (minetur). **70**: A. VII, 96. I, 203. **71**: A. VII, 339. XI, 365 (XII, 653). **72**: A. VII, 438. XII, 72. **73**: A. XII, 73. VIII, 219 (inanes *Pyc*). **74**: A. X, 467. VI, 553 (ferro *Mγ2c*). **75**: A. VI, 554. XII, 819. **76**: A. VIII, 220. **77**: E. I, 11. A. XI, 355. **78**: A. III, 431 (antiquum *Mγabc*). **79**: A. III, 433. I, 551. **80**: A. III, 435. VIII, 290. **81**: A. III, 52 (hiems b). XII, 43. **82**: A. VII, 360. II, 89. **83**: A. II, 90 (et add.). G. III, 447 (quicquam *MR*). **84**: E. VIII, 5. **85**: A. III, 93 (summissi). VII, 229. **86**: A. VII, 230. XI, 354 (nec). **87**: A. VIII, 395. 386 (exicium b, excidium cett.). **88**: A. II, 49. III, 464 (priorum *FPyabc*). **89**: A. III, 569 (heia).¹ V, 384. **90**: A. III, 88. **91**: A. VI, 108. **92**: A. VIII, 580. **93**: E. VIII, 43. A. I, 540. **94**: A. VIII, 131. 739. **95**: A. III, 53. V, 285. **96**: A. III, 285 (hiems c). **97**: A. VI, 405. **98**: A. III, 51. I, 683. **99**: A. VIII, 291. **100**: A. XII, 800. III, 100. **101**: A. X, 494. III, 436. **102**: A. III, 568 (attigerit). **103**: A. V, 815. **104**: E. VIII, 32. A. VII, 318. **105**: A. XII, 573 (faces). VI, 397. **106**: A. V, 71. **107**: A. II, 249. **108**: A. III, 279. **109**: A. III, 528 (VIII, 225; *heu*) + I, 257 (399. 754. II, 283. III, 488. VI, 868. VII, 365. XI, 365. XII, 439. 653. 820). **110**: A. III, 464 (*cf. u. 88*). **111**: A. X, 501. **112**: A. XI, 49. **113**: A. III, 57 (VIII, 544; mactant, *om. lectas*). **114**: A. III, 58. **115**: A. III, 59. **116**: A. XI, 50. **117**: A. III, 90. **118**: G. I, 484. **119**: A. III, 40 (aures *Mγ2bc2*). **120**: A. VII, 97. **121**: A. XI, 53. **122**: A. III, 522 + I, 691 (VIII, 30). **123**: A. III, 147. **124**: A. III, 462. **125**: A. III, 463. **126**: A. III, 366. **127**: A. II, 42. **128**: A. XI, 101 + VIII, 286. **129**: A. VI, 397. **130**: A. VIII, 573. **131**: E. I, 1. **132**: E. VI, 67. **133**: A. VI, 172. **134**: A. VII, 67. **135**: E. II, 69 (VI, 47). **136**: A. II, 308. **137**: A. II, 15. **138**: E. V, 9. **139**: G. I, 409 (aethera). **140**: A. VI, 14. **141**: A. VI, 15. **142**: A. V, 517 (astris omnes praeter c, *in quo m1 austris; auris Schrader*) + XI, 617. **143**: A. III, 469. **144**: G. III, 523 (reuulsum *MVbc*; *uide num hic uersus post eum, qui sequitur, collocandus simulque in illo scribendum sit incensam .. matrem, ut uocat in u. 146 habeat, quo referatur, quamquam teneri potest u. 144 eo quo traditus est loco, modo incensa .. matre*

seribatur). **145:** A. VII, 392 (*accensas*). **146:** A. VI, 572. **147:** G. III, 522. **148:** A. III, 534. II, 119, *cf.* 81 (*nulgi codd.*, *aures M2y2abc*). **149:** A. II, 560 (774. III, 48. 298). III, 532. **150:** G. III, 259. A. III, 451. **151:** A. VII, 309. **152:** A. X, 176. **153:** A. III, 376. 539. **154:** A. VI, 110. **155:** A. I, 204. **156:** A. II, 134 (*fateor leto transposita*). XII, 31. **157:** A. II, 101. **158:** A. III, 595. XII, 314. **159:** A. XII, 315. X, 29. **160:** A. VI, 37. **161:** A. VI, 377. **162:** E. III, 54 (*scribendum cum Higtio*: *casus, sensibus haec imis*). A. I, 676. **163:** A. III, 44. **164:** A. III, 634 (*om. Annam*). X, 377. **165:** A. X, 378. VIII, 131. **166:** A. VII, 317. I, 357. **167:** A. VI, 95. **168:** A. III, 459 (*quo quemque*). **169:** A. III, 50. G. III, 534. **170:** G. III, 535. A. III, 51. **171:** E. VIII, 70 (G. II, 394). A. XII, 153. **172:** E. VIII, 53. A. II, 774 (III, 48. III, 280. XII, 868). **173:** A. III, 449. 2. **174:** E. VIII, 69. **175:** A. III, 489. E. VI, 71. **176:** E. VIII, 95. **177:** E. VIII, 96. 103. **178:** A. III, 235 (*struit . . moratur*). **179:** A. VIII, 186 (*iamdudum Rbc*). **180:** A. II, 62. **181:** A. X, 279. XI, 14. **182:** A. VII, 122 (*hic patria e*). III, 495. **183:** A. I, 562. III, 278. **184:** A. I, 204. VIII, 157. **185:** A. VIII, 158. 615. **186:** G. II, 479 (*tumescant*). **187:** G. II, 481 (A. I, 745; *properent se tinguere*; *properant restituendum uidetur*, *cf. u. 186*). **188:** E. VIII, 107 (*certi M corr.*, *certe cett.*; *quid certum Hosidium scripsisse puto*). A. V, 20. **189:** E. III, 50. **190:** G. I, 396 (*nec in et mut.*). **191:** G. II, 126 (*Media interpolatum esse statuit Wakker*). A. VII, 341 (*nigrisque add.*). **192:** A. VII, 388. I, 660. **193:** A. VI, 389 (*stine M i supra minio scripta*). **194:** A. I, 666. XII, 800. **195:** A. II, 777 (*diuum My2abc*). **196:** A. II, 777. G. III, 332. **197:** A. II, 294 (*fatorum scribendum*). **198:** A. III, 565. **199:** A. VI, 51 (*de^o b, deū c 1, dei cett.*). III, 541 (*nescis heu perdita*). **200:** A. III, 561. **201:** A. III, 190. E. VIII, 29. **202:** A. II, 678. **203:** A. II, 660. XI, 369. **204:** A. VI, 94. **205:** A. III, 314. VIII, 492. **206:** A. III, 714. **207:** A. XI, 54. **208:** A. VII, 365. G. III, 495. **209:** G. III, 496. A. III, 711. **210:** A. III, 314. XII, 56. **211:** A. XII, 57. X, 460 (*Burmannum sequor*). **212:** A. III, 316. **213:** A. X, 461 (525; *o add.*). II, 144. **214:** A. X, 19. **215:** A. V, 789. **216:** A. V, 866 (*tum; dum tenendum esse uidetur*). **217:** A. V, 193. VI, 354 (*nauis om.*). **218:** A. I, 53

(luctantis γ corr. b1?). 219: A. V, 802. 220: A. II, 131. III, 435. 221: A. VIII, 145. VI, 526 (*om. magnum*). 222: A. II, 101 + G. II, 46 (*longa mut. in iussa*). 223: A. X, 42 (*sperauimus ista . . per interrogationem efferendum*). 224: A. VIII, 80. G. III, 50 (*fortis*). 225: A. VII, 281 (*semine ab aetherio scribendum*). 226: A. VIII, 145 (*unde add. Burmann; an atque?*). G. II, 141. 227: G. II, 280. 228: A. III, 46. 229: G. II, 341 (*ferrea omnes, nisi quod t supra f scriptum in M*). 230: G. III, 174. A. XII, 720 (*vulnera omnes*). 231: A. VIII, 543. 232: A. VIII, 544. G. III, 238 (*vulnera Rc Non. et Macrobi. ω, schol. Iuu.*, *vulnera γ*). 233: A. VII, 352 (*aurum*). III, 485. 234: A. III, 621. 235: A. VII, 490 (*manu F, manu^m M*). VI, 422. 236: A. III, 306. G. III, 433. 237: A. III, 631. VII, 88. 238: A. III, 272. 239: A. I, 555. XI, 413 (*neque*). 240: A. X, 44 (*Teucris*). 241: A. VI, 546. I, 75. 242: A. VI, 523. III, 498. 243: A. III, 499. II, 778 (*nec te mut. in possem*). 244: A. III, 382. 245: A. III, 383. 386. 246: A. VI, 97. III, 555. 247: A. III, 360. 248: A. VII, 598. III, 495. 249: A. XI, 112. 250: A. VII, 421 (*Turne mut. in heu*). 251: A. III, 39. G. III, 515 (*sudans et mihi corruptum uidetur*). 252: A. II, 436. VI, 218. 253: G. III, 408. A. VII, 423 (*quaesitas; quaesitae correxit Klotz, sed ferri potest quaesitas, si esse suppleas*). 254: A. V, 792 (*potest ferri, si scribas tuis — et orationem interruptam esse fingas*). 255: G. II, 140 (*nisi mauis cum Burmanno statuere uersum, qui hunc sequitur in Georgicon libro altero, excidisse, scribendum esse uidetur: haec loca? non tauri [hic sunt] spirantes . .*). 256: G. II, 142 (*galeis*). 257: A. VI, 400. 85. 258: G. III, 445. 259: G. III, 446. A. VI, 532 (*uenis om.*). 260: A. XII, 636. 261: A. VII, 199. 262: A. X, 72. E. II, 69 (VI, 47). 263: E. VIII, 48 (*commaculare Myabc*). A. III, 21. 264: A. X, 93. 69. 265: A. X, 69. 72. 266: E. II, 7. 6. 267: E. III, 51. 268: A. III, 33. 269: A. VIII, 395 (*fort. quid petis <hinc> causas, cf. G. III, 446*). X, 95 (*fort. at<que> inr.*). 270: G. III, 497. A. VIII, 156 (*est add. M2Rbc Non. exempl.*). 271: A. XII, 932. VI, 629. 272: A. XI, 17. VI, 466. 273: A. III, 369. 370 (*est add. a2*). 274: A. VI, 806. II, 790. 275: A. II, 791. XII, 81. 276: G. III, 525. A. II, 548 (*fata Donat. ad Ter. Adelph. I, 2, 36*). 277: A. VII, 298.

V, 391. **278**: A. XII, 668 (X, 872). **279**: A. III, 368. **280**: A. II, 750. III, 686. **281**: A. III, 31 (VI, 449. 751; est add.). G. II, 68. **282**: A. XII, 883. VII, 310. **283**: A. VII, 312. **284**: A. VII, 445. **285**: A. VII, 550. **286**: A. XII, 4. **287**: A. VIII, 551. **288**: G. III, 408. **289**: A. II, 471 (*om. ubi in lucem coluber*). **290**: G. II, 154. **291**: A. II, 472. **292**: A. V, 375. **293**: A. II, 475. **294**: A. III, 331 (*fort. post u. 293 haec exciderunt*: <qualis> fugit ocior euro A. XII, 733; cf. u. 307^a a Schradero ex G. III, 454 *supplementum*). **295**: A. III, 472. **296**: A. V, 456. **297**: A. III, 332 (patriasque). **298**: A. III, 609 (urbem). **299**: A. III, 301 *sq.* (*om. commotis . . stimulant*). **300**: A. III, 646. **301**: A. VI, 555 (succincta). **302**: A. VI, 572. **303**: G. III, 511 (*om. populea maerens*). **304**: G. III, 15 (cruentum *Seru. ad Aen. I*, 235). **305**: G. III, 515. **306**: G. III, 511 + 514. **307**: G. I, 293. **308**: G. III, 456. **309**: G. III, 508. **310**: G. III, 465. **311**: G. III, 526. **312**: G. III, 489. **313**: A. X, 670. VII, 458. **314**: A. VII, 459 (perfudit *M*). **315**: A. XII, 905. G. III, 523 (*Riesium sequor*). **316**: A. III, 280. **317**: A. II, 322. VIII, 19. **318**: A. V, 694. 790. **319**: A. V, 791. III, 199. **320**: A. III, 362 (VI, 389). II, 149 (*fort.:* fare <age nunc> mihique haec). **321**: A. II, 512. 5. **322**: A. II, 204. VI, 555 (succincta). **323**: A. XII, 118. VI, 252 (inchoat *FMc*). **324**: A. III, 506. **325**: A. III, 507. VI, 281. **326**: A. III, 518. **327**: A. III, 486. **328**: A. III, 512. **329**: A. III, 643. II, 167. **330**: E. V, 38. G. III, 182 (casiamque crocumque rubentem). **331**: A. VII, 13 (nocturno in lumine *M*). **332**: G. III, 451. 449 (sulpura *confirmatur Uergilii codicibus optimis*). **333**: A. VI, 100. II, 196. **334**: A. VI, 247. II, 583 (si nullum mut. in non; nomen *hoc loco temptandum non est. si* A. III, 94 respexit *Hosidius*, *in quo nomen testantur χ et Baeda, statuendum est eum non addidisse*). **335**: A. II, 614. **336**: A. III, 499. XII, 102 (ignes *MP2γ1*). **337**: A. VI, 198 (*obseruans*). III, 508. **338**: A. I, 88. **339**: A. X, 102. I, 90. **340**: A. VI, 426. **341**: A. II, 732. VI, 557. **342**: A. VI, 558. 257 (*umbram*). **343**: A. VI, 258. VIII, 240 (refluitque *Burmann*; *sed refluit non est temptandum*). **344**: A. VII, 518 (*trepidae*, cf. A. II, 489). **345**: A. VII, 341 (exim uel exin *codd.*). **346**: A. VI, 607 (exurgitque *Pγ*). **347**: A. VII, 454. **348**: A. VII, 455. **349**: A. III, 362 +

408. VII, 435 + II, 76 (III, 612). **350**: A. VI, 687. XI, 510. **351**: A. VIII, 404. III, 89. **352**: A. VII, 339. **353**: A. VI, 366 (*om. inice*). XII, 778. **354**: A. VII, 445 (*iras, cf. u. 284*). **355**: A. VI, 288. VII, 451. **356**: A. X, 607. VI, 85. **357**: A. VIII, 400. XII, 805. **358**: A. VII, 337. I, 673. **359**: A. VIII, 401. VI, 514. **360**: A. VIII, 403. **361**: A. II, 152 (621. III, 607. III, 238. 331. 663. V, 740. VI, 633. VII, 212. VIII, 276. 387. VIII, 104. 410. 743. X, 246. 482. 530. XII, 574). VII, 561 (*adtollit b1*). **362**: A. V, 637. VII, 562 (*supera γε, super^a β*). **363**: A. III, 563. VIII, 432. **364**: A. VIII, 432 (*miscebant, cf. 485*). I, 655. **365**: A. VIII, 436 (*certatim, cf. III, 467. V, 259*). *alterum hemistichium, si recte se habet scriptura tradita, consutum est ita, ut flamma depromptum sit ex G. III, 271 (A. III, 66. VI, 226. VII, 462), uolantem ex A. XII, 370.* **366**: A. II, 215 (VII, 136. X, 894. XI, 555). VIII, 253. **367**: A. VIII, 254. III, 29. **368**: A. III, 30. **369**: A. II, 379. **370**: A. VI, 454. V, 716 (*est om.*). **371**: A. III, 76. XII, 912 (*sequuntur M*). **372**: A. II, 103. V, 384. **373**: A. XI, 176 (*memores regi transposita*). **374**: A. XII, 296 (*habe et M*). **375**: A. VII, 555. **376**: A. III, 494 (*piram γβ*). V, 645 (*regia mut. in maxima, cf. 644*). **377**: A. III, 495 (*jam add. Oudendorp*). 637. **378**: E. VIII, 65. G. III, 451. **379**: A. III, 638. **380**: A. III, 639. **381**: A. XII, 696. **382**: A. VII, 293. **383**: E. II, 45 (*formose βc*). A. V, 648. **384**: A. III, 490. **385**: A. VII, 362 (*et add.*). X, 443. **386**: A. III, 42. G. III, 324. **387**: G. III, 325. A. VII, 402 (*si del. Burmann*). **388**: A. X, 532 (*gnatis*). II, 675. **389**: A. II, 709 (*cadent*). **390**: A. II, 690. VII, 454. **391**: A. II, 772. VI, 494. **392**: A. VIII, 12 (*dubitem Burmann ex A. VIII, 191*). 320. **393**: A. XII, 159. VII, 338. **394**: A. V, 798. VI, 530. **395**: A. X, 901. E. X, 28. **396**: A. X, 900. II, 548 (*cf. u. 276*). **397**: A. X, 333. II, 619. **398**: A. II, 118. **399**: A. III, 307. V, 783. **400**: A. III, 39. E. VIII, 47. **401**: E. VIII, 48 (*cf. u. 263*). A. II, 595. **402**: A. III, 516 (*praeruptus γ2c1χ schol. Luc.*). **403**: A. X, 188. I, 27. **404**: A. VI, 512. X, 600. **405**: A. VIII, 356. **406**: A. I, 28. VIII, 563. **407**: A. II, 701. G. III, 181. **408**: A. XII, 620. **409**: A. XII, 694. 793. **410**: A. VI, 343. **411**: A. VII, 545. VIII, 612. **412**: A. VIII, 613. VI, 868. **413**: A. II, 10. VI, 133. **414**: A. VI,

759. 415: A. XII, 213. III, 453. 416: E. VI, 47 (52). A. XI, 480. 417: A. V, 293 (VIII, 720). I, 707. 418: G. III, 475 (A. VI, 306). A. XI, 50 (cumulatque). 419: A. II, 715 (VIII, 598). VIII, 618. 420: A. II, 680 (subito *MPVγ1b1*). 421: A. II, 682. V, 683 (descendit). 422: E. VIII, 60 (G. III, 139. A. I, 721. II, 269. III, 76. 161. VI, 103. VIII, 373. XI, 705). VII, 77 (Uulcanum *Pγbc*). 423: A. VII, 75. 424: G. III, 565 (sequebatur). 566. 425: A. III, 123 (diffugient). II, 130. 426: A. III, 164. V, 677. 427: A. V, 678. 662 (Uulcanus *Mbc*). 428: A. V, 684 (heroum mut. in herbarum, cf. A. XII, 396). 429: G. III, 549. alterum hemistichium non extat apud Uergilium. mirabile dictu legitur G. II, 30 (III, 275. A. I, 439. II, 174. III, 182. VII, 64. VIII, 252), miserabile uisu A. I, 111. ex his igitur Hosidius miserabile dictu contexuit, nisi forte aliquo loco misera- bille dictu legit, cum frequentissima sit uerborum miserabilis et mirabilis in libris scriptis confusio. 430: A. VII, 561 + G. III, 276 (scopulos restituendum esse patet; sed scriptura totius hemistichii incerta; fortasse illa autem scopulos, ut per ex altero membro supplendum sit). A. VIII, 58. 431: A. VII, 477. XII, 847. 432: A. XII, 848. 433: A. VIII, 548. XI, 88. 434: A. VIII, 490 (sequar). II, 70. 435: A. VIII, 427. 493. 436: A. VIII, 494. III, 654 (animam hanc transposita; potius om.). 437: A. VI, 458. I, 364. 438: A. VI, 788. 152. 439: A. II, 214 (VI, 22). III, 488. 440: E. V, 42. 441: E. VIII, 47 (saeuus *Mγabc*). 442: E. VIII, 48 (cf. u. 263). A. XII, 805. 443: A. VII, 557 (te mut. in et). 444: E. VIII, 49. A. X, 668. 445: A. X, 669. II, 539. 446: A. II, 668. VIII, 37. 447: A. X, 811. 649. 448: A. VI, 529. I, 676. 449: A. XII, 892 (animis). XI, 368 (*Burmannum sequor*; tantum om.). 450: A. XI, 369. 451: A. XII, 889 (haec add. *Burmann*). VIII, 560. 452: A. VIII, 561. XII, 892. 453: A. XII, 893 (clausumque *MRγbc*). 454: A. VI, 527. 455: A. X, 879 (terres om.). VII, 128. 456: A. VII, 129 (exitiis omnes praeter *Gothanum*). 457: A. VIII, 135 (est *FPRγbc*). III, 11. 458: A. I, 341. XI, 196. 459: A. VI, 796 (extra). XII, 793. 460: E. III, 79 (for- mose γbc). 109. 461: E. III, 110.

Hosidium Getam, qui aequalis fuisse uidetur Tertulliani (cf. de praescr. haer. 39, qui liber scriptus est ante annum p.

Chr. n. CCII), in centone suo componendo ante oculos habuisse Medeam Senecae Burmann intellexit. quo modo autem imitatus sit hanc fabulam, exponere non huius loci esse existimo neque de scaenis ab eo constitutis et personis, quas induxit, accuratius agere mihi in animo est. id unum adnotabo uu. 317—320 falso tribui in codice Creonti, cum potius adsignandi sint nutritici, id quod elucet ex u. 373. nam si adfuisset in scaena Creon, cur quaeso haec dixisset nuntius? insulsum autem plane est hoc carmen atque adeo ridiculum, ut mireris illius aetatis homines eruditos id dignum habuisse, cuius uel mentionem facerent. rude enim est omniq[ue] arte destitutum neque ulla in eo conspicitur uenustas et elegantia. immo multi insunt uersus male decerti aut contexti, multi loci obscuri atque inepti uel cum grammaticae legibus parum conuenientes.¹⁾ plerumque nihil aliud ad legentium aures accedit nisi inanis uerborum pompa et strepitus. cuius rei luculenta sunt exempla nuntii orationes 321 sqq. et 411 sqq. nec minus quam misellus fuerit artifex Hosidius, comprobatur eo, quod tot uersuum particulae in hoc centone, nonnumquam post exiguum tantum interuallum, iterantur, ueluti 2 (29). 6 (31). 88 (110). 301 (322). quid quod eadem ter recurrunt, ueluti 49 (162. 448), 263 (401. 442). denique artis uersuum pangendorum labentis plurima in eo extant uestigia. etenim hiatus admissos habes in uersibus nouem: 13. 54. 62. 87. 158. 232. 317. 320. 412, quos omnes Uergilii auctoritate non licet defendere, in u. 435 adeo duplcem post *me me* et post *in me* hiatum adhibuit. ui arsis breues syllabas produxit undecies: in uu. 16. 73. 82. 156. 173. 192. 315 (?). 337. 341. 343. 424, in thesi *tot* u. 250, *quid* 35. quod in u. 205 legitur *fugis hoc* eo explicatur, quod *h* consonantis uim habet; cf. 93. 243. 455. sed eo usque licentiae progressus est Hosidius, ut coniunctis uersuum Uergilianorum particulis iusto longioribus etiam uersus innumeros efficeret, ueluti 93. 172. 196. 357. 387. 391. 392. 430. 446, scilicet cetera non curans, dummodo legitima esset in uersu clausula, unde Riese coniecit

¹⁾ Quamquam loci aliquot tolerabiliores fiunt aptius distinguendo, id quod hic illie, ueluti eis, quae ad uu. 223. 254. 255 adnotau, me ostendisse puto.

hunc centonem incohatum potius quam perfectum ab scriptore relictum esse. sane quidem eius modi monstra aliquot facili negotio tolli possunt ita, ut aut electis aut immutatis quibusdam uerbis iusti constituantur uersus: neque negandum est hunc centonem miserrime deprauatum ad nostram memoriam peruenisse atque uersus illos interdum ita comparatos esse, ut, utrum ab scriptore ipso an a librariis profecti sint, haud facile discernas. librarios enim uersuum Uergilianorum memores hic illuc ex eis intulisse scripturas edocemur luculento exemplo in u. 191, quo loco *Media* interpolatum esse intellegitur ex uersu sequenti, cuius subiectum est *Medea*.¹⁾ sed si quis omnes eius modi locos immutare atque in iustum formam redigere conabitur, id quod fecit Baehrens, frustra consumet operam in quibusdam uerbis, quales sunt 93. 172. 391. quis enim quaeso sibi persuadebit in u. 391 *laniatum* ab librario illatum et scribendum esse *abruptum*, quod ita usurpatum neque apud Uergilium neque apud ceteros scriptores legitur. scripturas Uergilianas multis locis immutauit Hosidius (cf. uu. 11. 17. 52 (?). 69. 168. 178. 186. 190. 216 (?). 222. 233. 243. 250. 253 (?). 256. 297. 330. 334. 337. 342. 344. 364. 365. 389. 418. 421. 424. 425. 443. 449. 459), aliis quaedam addidit, ueluti in uu. 65. 83. 191. 213. 226. 281. 320 (?). 377. 385, aliis singula uel etiam plura uerba omisit, ueluti in uu. 164. 217. 221. 259. 289. 299. 303. 353. 370. 455, quinques uerba transposuit: in uu. 156. 199. 269 (?). 373. 436. saepius hemistichia ex frustulis binorum uersuum consociauit, ueluti in uu. 2 (29). 109. 122. 128. 142. 148. 306. 349. 365 (?). 430, quibus adde uu. 222. 364. 376, in quibus alios simul respexit, et u. 52, in quo ultimum uerbum ex alio loco desumpsit. iam de codice, quo usus est, agamus. huius igitur scripturae plurimae cum Mediceo conueniunt: A. XII, 176: u. 1 (precanti b2c), A. VI, 553: 74 (ferro. γ2c), G. III, 447: 83 (quicquam R), A. VI, 389: 193 (stinc?), A. VII, 490: 235 (manu M1F), A. VII, 459: 314 (perfudit), A. VII, 13: 331 (nocturno in lumine), A. XII, 893: 453 (clausumque

¹⁾ U. 196 fortasse ita est constituendus, ut *eueniunt* tamquam uersus imperfectus a ceteris uerbis seiungatur.

Rybc). his accedunt: A. II, 680: 420 (subito *MPVγ1b1*), A. X, 100: 25 (summa *M2Pγbc*). contra eadem, quae in *PF* legimus, habes A. IIII, 464: 88 (110 priorum γabc), A. VIII, 135: 457 (datum est γbc), quae in *Ryc*, G. IIII, 238: 232 (uulnera), quae in *b*, A. VII, 335: 60 (unanimis), A. VIII, 386: 87 (exitiumque), A. VI, 51: 199 (deo), quae in γc , A. VII, 562: 362 (supera), A. IIII, 516: 402 (praeruptus), quae apud Donatum ad Ter. Adelph. I, 2, 36, A. II, 548: 276 (fata), quae apud Seruium ad Aen. I, 235, G. IIII, 15: 304 (cruentum). aliis locis res incerta est, cum ambigere liceat, utrum scripturae ex codice, quo utebatur Hosidius, fluxerint an ab ipso illatae sint. hue pertinent: A. VIII, 209: 6 (aspicis *P*), A. VII, 128: 47 (manebant *R*), A. IIII, 221: 17 et A. VII, 122: 182 (oblitus, hic *c*). similis est condicio horum locorum, de quibus, num scripturae, quae in centone extant, originem traxerint ex immutatione uel adeo neglegentia quadam scriptoris an ex libro prouenerint, constitui non potest: A. IIII, 676: 48 (ignis), G. I, 409: 139 (aera), A. V, 517: 142 (auras), A. VII, 392: 145 (accensas), A. II, 134: 156 (fateor leto), E. VIII, 107: 188 (certum), A. XI, 413: 239 (nec), A. IIII, 370: 273 (est *om.*), A. VII, 445: 354 (iram, cf. 284), A. IIII, 609: 298 (urbem), A. VII, 518: 344 (trepidae), A. XI, 176: 373 (regi memores).

C. XVIII. (208). **1:** A. IIII, 607 (lustras). **2:** A. VIII, 591. **3:** A. VIII, 717. **4:** A. VIII, 608. **5:** A. I, 492. **6:** A. VIII, 609 (XI, 479). IIII, 99. **7:** A. VII, 74. VIII, 653. **8:** A. I, 338 (uides). **9:** A. I, 500. 734. **10:** A. V, 553 (*om. pueri et que*). II, 205 (litora). **11:** A. VII, 170. **12:** A. VII, 175 (hae *in quo mut.*; sacrae *bχ et fortasse γ1*). A. I, 395 (atque *add.*). **13:** A. VII, 176. **14:** A. V, 830 (VIII, 689). I, 497. **15:** A. IIII, 166. V, 619 (reponit). **16:** A. IIII, 167. **17:** A. IIII, 168. I, 638. **18:** A. I, 725 (fit *MRγ2c*). **19:** A. I, 726. VIII, 618. **20:** A. VIII, 503. **21:** A. VIII, 504. I, 57. **22:** A. V, 451 (XI, 192). I, 740. **23:** A. VI, 646. **24:** A. VI, 647. **25:** A. I, 707. **26:** A. I, 708. **27:** A. I, 335. 663 (adfatur). **28:** A. I, 664. **29:** A. VI, 788. XI, 374 (illum). **30:** A. XI, 375 (qui). VIII, 336. V, 295. **31:** A. VII, 53. **32:** A. XII, 225 (cui *MRγbc*). **33:** A. XII, 226 (erat *in inest mut.*). II, 773. (*fortasse et ipsa, ut nota illatum esse statuamus a librariis*).

34: A. VI, 129. X, 649. **35:** A. IIII, 12 (VI, 848). VI, 104. **36:** G. III, 103 (250). A. IIII, 150 (*tantum*). **37:** A. I, 589. VIII, 660 (*tum in cui mut.*). **38:** A. VIII, 661. IIII, 138. **39:** A. IIII, 139. **40:** A. X, 134. VIII, 102. **41:** A. VIII, 103. **42:** A. XI, 586 (*cara scribendum*). **43:** A. VIII, 287. **44:** A. IIII, 525. I, 683. **45:** A. IIII, 126 (I, 73). **46:** A. IIII, 127. V, 538 (*monumentum*). **47:** A. VIII, 741. **48:** A. I, 688. IIII, 102. **49:** A. IIII, 103 (*frigio F?*). **50:** A. XI, 355 (*quin in cui mut.*; *natam MPyb*). **51:** A. XI, 356 (*des . . iungas*). **52:** A. I, 689. **53:** A. I, 690. VIII, 319. **54:** A. IIII, 115. 382 (*pia*). **55:** A. I, 687. **56:** A. V, 429. **57:** A. II, 620. VIII, 389. V, 844. **58:** A. IIII, 122. 125. **59:** A. VI, 105. **60:** A. VII, 434. III, 611. **61:** A. VIII, 251 (*ille; pericli est Pybc*). **62:** A. IIII, 414 (*submittere b*). **63:** A. IIII, 55. **64:** A. XII, 70. VI, 406. **65:** A. X, 788 (*trepidanti mut. in flagranti; instat mut. in infert; infert legitur in uersu ultimo* G. II, 145. A. V, 622. VIII, 53. XI, 742). **66:** A. VIII, 434. **67:** A. VI, 637. I, 274 (*om. partu*). **68:** A. VI, 786.

In hoc centone nequaquam idem, quod in multis emicat Luxorii poematis, ingenium cernitur. nam non solum languidum est hoc carmen leporeque omnino destitutum neque ullo pacto cum Ausonii centone nuptiali, quem fortasse ante oculos habuit poeta,¹⁾ comparandum, sed insunt etiam in eo loci inepti, ueluti u. 21. 44 (quo loco offendit: *noctem non amplius unam*). 52 sq. 56 (non conuenit praesens cum futuro, quod antecedit). 62 (abundat *et*). 63. 67 sq. in scripturis Uergilianis non pauca mutata sunt; cf. uu. 1. 8. 10. 12. 15. 29. 30. 33. 36. 37. 50. 51. 54. 63. 65, quaedam omissa in uu. 10 et 67, *atque additum in u. 12. hemistichia ex frustulis conglutinata sunt in uu. 30 et 57. uersum uitiosum; qui est XXXIII, non a poeta ipso profectum, sed hoc loco a librariis turbatum esse, cum talis licentiae alterum non inueniatur exemplum, iam supra adnotauimus. restat, ut de libro, quo usus est Luxorius, quae erui possunt, adiciamus. extabant igitur in eo hae scripturae: A. I, 725: 18 fit (MRy2c), VIII, 251: 61 *pericli est (Pybc)*,*

¹⁾ Quam in rem conferas eosdem uersus, quibus Ausonius in simili re usus est, adhibitos, ueluti L. 37: A. 51, 44: 95, 57: 86, 63: 100, 64: 105, 65: 109.

III, 103: 49 *frigio* (*F?*), VII, 175: 12 *sacrae* (*bz* et fortasse *y1*). denique notandum est in libro illo fuisse uersum A. III, 126: 45 a Peerlcampio ut insiticum reiectum.

Quae Ausonius in epistula Centoni nuptiali praemissa de eius modi artificiis conficiendis praecepta dedit, neque ipse diligenter obseruauit neque ceteri poetae centonarii curauerunt. nam caesuras in uersuum particulis concinnandis haud raro illi neglexerunt et binos uel adeo ternos uersus iunctim collocauerunt. cuius rei exempla ex omnibus centonibus proferre possum; sed longum est talia enumerare. unum autem, de quo egit L. Mueller de re metr. p. 466, hoc loco breuiter tangam. etenim quamquam poetae illi saepius hexametros imperfectos, qui apud Uergilium leguntur, intactos reliquerunt, ueluti Anth. lat. 8, 39; 17, 103. 254. 335. 348. 402. 456, tamen nonnumquam eos aliorum uersuum particulis adiectis explere non dubitauerunt, ueluti 11, 95 et 96; 15, 14, atque adeo ipsi eius modi tibicines effinxerunt, ueluti 8, 63. 83. 98. 101; 17, 398. unde iam patet lacunam in Hosidii uersu, quem ultimo loco posuimus, statuendam non esse. atque ut simul de Proba ceterisque quos subieci centonibus rem absoluam, Proba uersus imperfectos omnino non admisit, duos, qui apud Uergilium leguntur, hemistichiis in uersibus 449 et 598 adiectis explere non dubitauit. idem ualet de Pomponio, Tityri auctore, nisi forte statuis eum uersum 132 consulto imperfectum effinxisse; certe in uu. 18 (cf. 51 sq.) et 124 eandem quam Proba rationem secutus est. in carmine de uerbi incarnatione uersus imperfectus adhibitus non est, in centone de ecclesia unus eius modi uersus extat 103 *stant circum* ex Uergilio desumptus.

His expositis iam ad Probæ centonem adgrediamur simili eum ratione examinaturi. quod si ceteris, quorum libelli ad nostram memoriam peruererunt, poetis centonariis res plerumque haud bene cessit, facile intellegitur Probam, etsi magna poetica uirtute instructa fuisset, nullo pacto carmen, quod laude dignum esset, conficere potuisse. nam fabulae antiquae quodam modo uersibus Uergilianis explicari poterant, sed historiam sacram hoc modo enarrare profecto absurdissimum est. nihil igitur mirum, si in hoc opusculo permulta inueniuntur, quae

inepta sint atque adeo peruersa, quae tam obscura tenebrisque inuoluta, ut nisi rebus ipsis ante cognitis lucem eis adferre non possis, quae artis grammaticae legibus sermonisque usui repugnent. nam ut res narratae accommodantur uerbis Uergilianis, ita haec detorquentur ad eas res significandas. angustis autem terminis ipsa circumscripta est narratio; maior pars libelli inanibus, quibus sententia subiecta non est, uerbis continetur, quae quo grandius sonant, eo magis aures offendunt. sed aliter statuebant de his rebus aequales Probae, qui praua opinione mente concepta eius modi artificio operi uermiculato non bene, sed male composito similia mirum quantum aestimabant. iam ut exempla aliquot uitiorum, quae supra significauimus, adferamus, nimia breuitate atque haud exigua obscuritate laborare patet ea, quae 345 sqq. de Christo nato, 372 sqq. de Maria Aegyptum fugiente (uerba *plena ad praesaepia* et *angusti subter fastigia tecti* potius eis, quae Luc. 2, 16 leguntur, respondent), 580 sqq. de cena domini (noctis in oliueto transactae ne mentio quidem fit; immo 599 Christum post cenam quieti se deditse dicitur), de Iesu capto, illuso (id tantum in u. 612 uerbis *certantque includere capto* indicatur), in crucem sublato narrantur.¹⁾ quamquam concedendum est alios quoque poetas christianos eadem fere in rebus historiae sacrae explicandis breuitate usos esse, cum scirent lecturos eas et pueros diligenter didicisse et adultos bene memoria tenere.²⁾ plane otiosa sunt quae leguntur in u. 117 *primis extemplo a mensibus anni* et 159 *tantarum gloria rerum*, quibus adiectis nihil aliud quam ut uersus explerentur curatum est. uersum 458 si non intexusset opuscule suo Proba, rectius sine dubio egisset. inscite atque absurde conglutinata sunt ea, quae uu. 419 sqq. continentur. iam *tempus* in u. 390 haud magis intellegitur quam *haustus* in u. 108 uel *saucius* in u. 435. neque enim de pudore uel dolore serpentis cogitandum est neque ueri simile eum Christi adspectu confusum esse, cui rei quae antecedunt quaeque secuntur (*infremuitque ferox* et *uoce su-*

¹⁾ Cf. Ebert, Gesch. der Lit. des Mittelalters, I, 121.

²⁾ Cf. p. 353.

perba) repugnant. risum mouet *flagrantis dei* in u. 356, quod ut bene dictum est de Amore coniunctum cum uerbo *uultus*, ita pessime de Christo. patet autem Probam opinatam esse *flagrantis* eandem fere quam *radiancis* uim habere. u. 254 temere mutatum est *herbam in terram*; nam neque conuenit *terram* uerbo insectandi neque, cum *h* consonantis uim haberet, necesse erat, ut *herbam* abiceretur. mire dicta sunt de Christo 382 *caelestis origo* (cf. 32, 347, Anth. lat. 12, 1), 453 *uenerabile donum*, 615 *sacram effigiem*, quae eo explicantur, quod Proba, cum ipsis Christi, Mariae, Ioannis aliorumque nominibus utpote in Uergilii carminibus non obuiis uti non posset, eos aut communibus uocabulis, qualia sunt deus, dominus, magister, heros, mater, uates, aut quodam uerborum ambitu significare coacta erat. denique ut de mendis uitiisque sermonis quaedam adferam, u. 316 legitur *eripuit . . ut genus unde . . reuocetur haberet* (in *RbChV reuocetur* mutatum est in *reuocaret*),¹⁾ 326 *ruebant* (expectes *ruerint*, cf. 328 *conplerint*), 98 *cessauit* (scribere debebat Proba *cessat*, cf. 97 *dant*). male redundat *et* in u. 314 nec minus *que post totius* in u. 322; contra 564, 602 *pueri, patribus* inuenitur, particula *que*, quae necessario requiritur, non adiecta. superfluum atque adeo peruersum est *uero* 553, aptissimum Aen. VII, 78.

Haud raro autem Proba uerba Uergiliana in uersibus contexendis immutauit. nam quamquam hic uel ille uersus aut uersus particula bene rei conuenire uidebatur, tamen aut tempus uel modus uerbi repugnabat aut casus substantiui aut genus pronominis aut coniunctio aut denique aliud quoddam, quominus oratio conformaretur uersusque concluderetur, inerat impedimentum. quae cum ita essent, id in primis agebat Proba, ut in singulis uerbis singulas tantum litteras syllabasque mutaret neue plus nisi semel in uno uersu quicquam nouaret. sic in u. 40 scripsit *unde* (*inde* Uerg.), 48 *canebam* (*canebat*), 49 *laborem* (*labores*), 60 *aether* (*aethra*),²⁾ 61 *set* (*et*), 98 *cessauit*

¹⁾ Quamquam talia peccata in poetarum christianorum libris saepius inueniuntur.

²⁾ Nam *aether* in codice suo legisse Probam, quod praebent Prisciani Sangall. Carol. (*GK*), haud probabile est.

(cessabit), 116 *trahit* (*trahunt*), 118 *iamque* (*namque*), 141 *haec domus* (*hic d.*), 149 *quam* (*quem*), 150 *sacra* (*sacrae*), 151 *sacros* (*sacrum*), 152 *nec* (*neque*), 161 *illos* (*illum*), 165 *premunt* (*premes*), 167 *inuitant* (*inuitent*), 173 *anguis* (*angues*), 195 *ero* (*eram*), 207 *morati* (*moratus*), 243 *manu* (*manum*), 247 *quem* (*quam*), 250 *ipse* (*ipsae*), 255 *horrebit* (*horreret*), 256 *surget* (*surgit*), 275 *figunt* (*figit*), 276 *uictum* (*uictu*), 278 *circumuertitur* (*circumuoluitur*), 285 *adolent* (*adolet*), 286 *alter* (*alterum*), 295 *negabat* (*negaret*), 308 *effundit* (*effundat*), 309 *soluit* (*soluat*), 336 *accipiat* (*excipiat*), 342 *edit* (*edunt*), 345 *qui* (*quae*), 355 *ipsi* (*ipse*), 365 *iubet* (*iubent*), 373 *ipsa* (*ipse*), 374 *reddit* (*reddunt*), 384 *illum* (*illam*), 408 *uidebis* (*uidebunt*), 412 *adgredere* (*ingredere*), 435 *ac* (*at*), 441 *accipe* (*percipe*), 454 *agit* (*aget*), 458 *uelit* (*uelim*), 461 *exultantque* (*exultatque*), 467 *uidit* (*uidi*), 476 *maneret* (*manebat*), 480 *cient* (*ciet*), 487 *obducta* (*obtenta*, cf. A. II, 604), 491 *mortalive* (*mortaline*), 502 *ruinam* (*ruina*), 507 *florens* (*florentem*), 526 *seruet* (*seruat*), 540 et 614 *cunctique* (*cunctisque*), 549 *distat* (*distant*), 577 *patres* (*patrum*), 597 *me* (*te*), 601 *implent* (*implet*), 637 *tum* (*cum*), 654 *uident* (*uides*), 662 *inuenit* (*inuenio*), 669 *parari* (*pararit*), 675 *orate* (*orare*). ex his, quas modo enumerauimus, scripturis tres tantum neque grammaticae neque metri legibus poscuntur, dico 152 *nec*, 278 *circumuertitur*, 487 *obducta*, quibus adde 243 *arbor* — has igitur in codice suo habuisse Probam suspicari possis, quamquam *nec*, *circumuertitur*, *obducta* ab ea ipsa profecta esse ueri simile puto —, denique 476 *maneret*, quo loco illa aetatis suae consuetudinem secuta coniunctuum pro indicatiuo posuit. *obumbrant* (u. 208) in *PLA* ex *obtentu* ortum esse uidetur.

Proxime accedunt primum ii loci, quibus uerba, quae eundem fere sonum referunt, inter se commutantur, ueluti 77 *atra* (*alte*) (cf. A. VII, 214), 254 *terram* (*herbam*), 263 *saeuissima* (*sanc-tissima*), 314 *terrīs* (*Teucris*), 347 *diuinae* (*Romanæ*), 383 *graditur* (*agitur*), 437 *limina* (*flumina*; nam *limina*, quod z praebent, Probam in codice suo habuisse persuadere mihi non possum), 451 *periture* (*moriture*), 541 *pontum* (*portum*), deinde ii, quibus in uoculis orationis membra copulantibus

transitumque parantibus aliquid nouatum est, ueluti 76 *ac (et)*, 86 *et (iam)*, 211 *et (quid)*, 267 *nunc (quin)*, 280 *inde (quale)*, 306 *nec (aut)*, 346 *iamque (ergo)*, 375 *hic (quid)*, 377 *hic (at)*, 439 *aut (nam)*, 475 *nam (aut)*, 478 *tum (et)*, 505 *haec (quam)*, 563 *cui (quam)*, 574 *quaeue (atque)*. denique orationem contextura aut ornamentum additura Proba alia etiam uerba immutare ausa est, ueluti his locis: 107 *omne (aurae)*, 109 *rebus (uotis)*, 163 *purpureum (adsiduum, cf. Ecl. VIII, 40)*, 221 *auras (umbram, cf. 222)*, 223 *adloquitur (adfata est)*, 240 *peremit (sodalis)*, 241 *enim (equos)*, 244 *sic (rex)*, 307 *ab (et)*, 338 *quod (nos)*, 445 *memoras (perhibes, cf. Aen. III, 109)*, 455 *inmiscuit (condidit)*, 456 *uolitans (Libyae)*, 595 *nostro (matrum)*, 674 *ordine (corpora)*. quod si u. 214 *firmat (torquet)*, 536 *occurrunt (apparent)* scripsit, quamquam quae apud Uergilium leguntur per se ferri poterant, statuendum est Probam haec ut locorum illorum colori aptiora intulisse.

Binae uel ternae in eodem uersu immutationes his locis inueniuntur: 62 *tendebat ad (tenditque sub)*, 97 *et .. dant (tum .. ter)*, 127 *costas .. nudat (costis .. nudant)*, 164 *hic .. hic (at .. hinc)*, 229 *nec .. uocarint (set .. uocarent)*, 238 *sub .. uersans (in .. uersat)*, 316 *ut .. haberet (nec .. habebit)*, 329 *inflammante furore (inflammatus amore)*, 353 *cumulant .. adorant (cumulat .. adorat)*, 358 *magnisque acuit (uariisque acuunt)*, 444 *petens .. te (petit .. se)*, 533 *hic .. trans (atque .. iam)*,¹⁾ 570 *sacrae .. colebant (sacrī .. colebat; sacrae, quod est in bꝫ, fortasse in codice suo legit Proba, cf. Anth. lat. 18, 12)*, 582 *et .. onerant .. ponunt (qui .. onerent .. ponant)*, 617 *ipsum (et iam)*, 638 *diffugiunt .. teguntur (diffugient .. tegentur)*.

Sed cum et haec adminicula non uiderentur sufficere, Proba, ut orationem conformaret uersusque configneret, et addidit interdum uoculas et omisit quaedam, quae minus conueniebant, et uerba transposuit. ueluti inseruit *et* 605, *atque* 532, *iam*

¹⁾ Cur Proba *iam* in *trans* mutauerit, haud facile intellegas. uidetur autem *transuerberare amnem* eodem modo dictum esse quo *transuerberare aëra* Apul. de deo Soer. 8 (p. 13, 7 G).

126, *pater* 157; 387 adiecit *est*, nisi forte statuendum eam in codice suo illud inuenisse. contra eiecit *que* 284, *primum* 489, *duro* 490, *domini* 640, *iam misero mihi* 515. nonnumquam simul aut mutauit quaedam in scripturis, ueluti in uu. 348 et 609 adiectum est *que*, *uenit* pro *ueniens* et *iubent* pro *iubet* positis; in uu. 125. 397. 433 *que* deletum est, *at* mutatum in *ac (et)*, *is* in *hunc*; in uu. 576 *caeli*, 664 *bello*, 315 *fateor* et *nauis* omissa atque in primo *hic* pro *hinc*, in altero *et* pro *set*, in tertio *eripuit* pro *eripui* scripta, in u. 538 *atque . . fluctusque . . tollit* mutatum in *et . . fluctus . . tollunt*, aut intulit alia, alia abiecit, ueluti in u. 368 *et* inseruit, *que* deleuit, *implet* in *implent* mutato, in u. 609 *que* intulit *iubent* pro *iubet* scripto, in u. 115 *alia* addidit, uerba *uix haec* omisit.

Transpositionibus uerborum quinque tantum locis usa est: u. 106 *gregibus liquidi* (simul *nec . . nec . . desunt* scripsit pro *non . . non . . derunt*),¹⁾ 205 *animum subita* (*atque* addito, *que* deleto), 265 *heu perdita nescis* (cf. Anth. lat. 17, 199), 586 *manibus fruges* (*dant . . undae* in *dat . . undas* mutato), 602 *populo patribus* (*que* abiecto et *serpitque* in *ferturque* mutato).

In uersibus concinnandis eodem modo quo ceteri poetae centonarii Proba uersata est. nam et duos uersus iunctim locauit, ueluti uu. 40 sq., 215 sq., nec omnino caesurarum in uersuum particulis consociandis rationem habuit, non solum in uersuum initiiis, cf. 85. 155 (237). 227. 273. 275. 551, sed etiam in clausulis, cf. 206. 218. 240. 321. 446. 466. 639. nonnumquam uersus ex ternis atque adeo quaternis frustrulis conglomerauit, ueluti uu. 35. 101. 128. 129. 331. 371. 428. 564. 595, eis tamquam tessellis inter se nexit.

Iam ut quanta artis metricae peritia in Proba fuerit exponam, primum de uersibus 1—28 agendum est, qui etsi multa in eis ad Uergilium redeunt, tamen a Proba ipsa profecti sunt. in hoc igitur prooemio u. 16 *as* in *tripodas* ui arsis productum est, contra u. 11 *us* in genetiuo *spiritus* correptum, cuius rei

¹⁾ Haud probabile est *desunt*, quod legitur in *ya2e*, in Probæ codice extitisse.

exempla habes Sedul. Pasch. Carm. I, 292. 295, II, 239, (cf. Leo in ed. Uen. Fort. p. 424). in ipso centone hiatum admisit decem locis, in uu. 131. 155. 283. 325. 414. 484. 510. 594. 608. 673; in u. 265 hiatus natura litterae *h*, quae consonantis uim obtinet, excusatur. in u. 201 syllaba *ta* in *mirataque* producta est propter insequens *que*, cf. p. 355, 497; sed 519 *iuenis*, 604 *patriā*, 652 *exanimē* nulla re excusantur.

Restat ut de codice, quo usa est Proba, breuiter agamus. atque fuisse eum Medicei simillimum his edocemur scripturis: 51 *altas*, 74 *possimus*, 90 *dispergit*, 101 *educit*, 160 *limina*, 175 *affabilis*, 177 *spirans*, 201 *mirataque*, 212 *posset*, 215 *ac*, 282 *gramina*, 308 *mittit*, 329 *inflammante*, 387 *qui*, 389 *ege-lido*, 405 *desinet*, 440 *domus*, 450 *clausumque*, 487 *densantur*, 652 *exanime*, 677 *ostendebat*. sed nonnumquam cum Palatino faciebat, ueluti 64 et 546 *summa* (*M2*), 241 *cuiquam*, 318 *magnis*, 334 *priorum*,¹⁾ 420 *reliquit*, 454 *premit*, 556 *fluctu*. Aen. VIII, 273 (u. 426) legit Proba *munera*, quod extat in codice Minoraugeensi (cf. u. 188), Aen. IIII, 94 (u. 429) *nomen*, quod testantur *z* et Baeda, Aen. VIII, 386 (u. 594) *exitium*, cuius scripturae testis est cod. Bern. 165. num codex habuerit *quid* 189, *lues* 265, quae Romano tradita sunt, incertum est; nam his locis facile immutari potuerunt a Proba scripturae *quis*, *luis*; Georg. II, 341 (u. 300) praebebat *ferrea*; denique notandum 684 (Aen. IIII, 277) *in medio sermone* legi; cf. p. 484, adn. 2.²⁾

His explicatis iam ad centones, quos Probae subiunximus, ueniamus. quorum primum, qui legitur in Palatino 1753 supra descripto post Probae opusculum f. 69^r—70ⁿ, edidit C. Bursian in actis acad. Monacensis sect. philos.-philol.-hist. a. 1878, uol. II, 1, p. 29 sqq.³⁾ idem non integrum esse hoc carmen intellexit, id quod, si uersus ultimos atque in primis u. 132 im-

¹⁾ Quamquam cum in P *piorum* legatur, de scriptura potest dubitari. sed cum alii quoque centones (cf. Tit. 7, Inc. 44, Eccl. 27, Anth. lat. 17, 88) hoc loco *priorum* praebant, haec scriptura praferenda esse uidetur.

²⁾ Antiquae scribendi rationis, qualis in uetustissimis Vergilii codicibus conspicitur, quaedam adhuc in codicibus, quibus utimur, uestigia extant, ueluti *nouos* u. 503, cf. 225.

³⁾ Codicem iterum in meum usum contulit A. Mau.

perfectum respexeris, facile colligitur. adde quod expectes hunc centonem aliquot Meliboei Tityrique uerbis eodem fere modo quo eclogam primam finiri. sed incertum est, utrum quaedam post *omnipotens* exciderint, cum librarius opus susceptum deseruisset, cui coniecturae id fauet, quod in Palatini f. 70^a scripti sunt uersus inde a CXXV maxima huius paginae parte uacua relicta, an poeta consulto hoc modo carminis clausulam conformauerit. hanc igitur sententiam tuetur Bursian, qui recte animaduertit idem uerbum, *omnipotens* dico, legi in hoc carmine ultimo, quod primum est in centone solo S. Germani codice, nunc Parisiensi lat. 13047 tradito, qui a nobis post hunc positus uulgo 'de incarnatione' inscribitur. unde suspicatur, cum argumentum centonis illius quodam modo cohaereat cum eis, quae Tityri Meliboeique sermonibus exponuntur, quandam hanc eclogam eo consilio confecisse, ut tamquam prooemium centoni de incarnatione praemitteretur. sed altera etiam sententia habet quo commendetur. nam certe fieri potuit, ut librarius in describendo ab uerbo *omnipotens*, quod in uersus 132 initio positum erat, ad primum alterius centonis uerbum aberraret. sed utut res se habet, id ueri simillimum est quandam necessitudinem inter utrumque poema intercedere atque iam antiquitus hos centones in libris coniunctos fuisse. quae suspicio eo confirmatur, quod is, qui eclogam conscripsit, u. 11 sq. aperte respexit carminis de incarnatione initium. nec plane caecutimus in quaestione de auctore eclogae expedienda. recte enim Bursian nos relegauit ad Isidori Orig. I, 38, 25 sq., quo loco refertur Pomponium quandam ex eodem poeta (Uergilium dicit) inter cetera sui stili otia Tityrum in Christi honorem composuisse. his uerbis et respicitur inscriptio 'ad gratiam domini' et simul significatur in melius mutatam esse eclogam illam Uergilianam, quae uulgo Tityrus nominabatur. constat igitur utrumque centonem ante saeculum septimum conditum esse; sed iam multis annis ante ortos eos esse iure conicias nec longo tempore distare a Probae opusculo. id quod confirmatur quodam modo aperta huius in carmine, quod de incarnatione inscribitur, imitatione. quam in rem ultimos utriusque libelli uersus conferre sufficiet.

Sed iam qua arte usi sint scriptores in carminibus compnendis, explicemus. qua in re id neglegendum non est nos uno tantum in utroque carmine uti codice, Palatino et S. Germani, quos multis corruptelis adfectos esse patet. quodsi in Proba recensenda unius Palatini fundamento niteremur, quo modo quaeso contingeret nobis, ut genuinam scripturam restitueremus? pleraque autem eo inrepserunt uitia, quod librarii lectiones, quas in suis codicibus Uergilianis inuenierant aut memoria tenebant, in earum, quae traditae erant, locum substituerunt. atque ut prius de Tityro agamus, quattuor in eo extant uersus grauiter corrupti, 112, quem uersum ita conformauisse Pomponium haud ueri simile est, ac recte Petschenig suspicatur *miranda* in *mira* mutandum et statuendum esse poetam hoc loco duos simul uersus, A. I, 494 et A. X, 267, respexisse, 118, quo loco scribendum esse puto *et numinis aram* (Aen. VIII, 186); nam *numinis* facile in *muneris* deprauari potuit, *aram* autem cum eis, quae secuntur, optime conuenire adparet, *tanti* denique ex Uergilii loco, quem significauit, a librario illatum est, 126, in quem uersum *manifesta fides* inrepsit ex antecedenti; quam ob rem, cum de angelo dei interprete sermo sit, conicio *fert ex ferre* (A. IIII, 270) restituendum esse, quod si concedis, uerbo *caelo*, quod propter sequens *celeris* facile intercidere potuit, uersus expleri potest, 127, in quo *spirantemque* (Aen. VIII, 304) scribendum esse patet, *monitum* autem cum *spirantem* coniunctum ortum esse uidetur ex *genitum*, quod fortasse depromptum est ex Aen. VII, 679.

Sed ut de Tityro rem absoluamus, male Pomponium munere suscepto functum esse nemo non intellegit. etenim miras in uersibus concinnandis finxit uerborum constructiones, ueluti u. 71 *distulit* posuit pro *distulerunt*; 104 sqq. *uenturum* coniungendum est cum uerbis *ab Auroraे populis et litore rubro*, *uictor* autem quid sibi uelit (nam ad uerba *exitus ingens* uix refferri potest) haud minus obscurum est quam *aeuoque superbum*, quamquam suspicari licet eo indicari aeternum populum futurum esse. respexit uero poeta in primis uerba *litore rubro*, quibus Iudeorum transitum per mare rubrum significaret. sed fortasse ante uel post u. 106 quaedam exciderunt, a poeta ad

rem, quam narrabat, immutatis uerbis quibusdam accomodata. uersui 110 haec subest sententia: regni caelestis imme-mores facti sunt turpique cupidine capti. denique in u. 61 et male redundat. quod legitur in u. 20 *incubare* cum accusatio-ne coniunctum, id iam Apulei usu (cf. Met. IIII, 9) et Iuuenci loco a Petschenigio indicato Euang. IIII, 470 sq., quem re-spexisse uidetur Pomponius, satis excusatur.

Iam quae mutauit Pomponius in uerbis Uergilianis haec sunt: u. 2 *laetus* (*laeti*), 4 *deductos* (*deductum*), 5 *paras* (*pares*), 12 *aspiret* (*adspirat*), 19 *regit* (*regis*), 28 *restituit* (*restituis*), 50 *possit* (*posset*), 52 *crede* (*cede*), 64 *ferunt* (*ferant*), 66 *in-uitant* (*inuitent*), 67 *beatae* (*beatas*), 69 *his* (*is*), 84 *nunc* (*hinc*), 89 *tenebat* (*teneret*), 95 *unde* (*inde*), 103 *legemque* (*legesque*), 110 *capti* (*captos*), 111 *inludunt* (*inludant*), 127 *uerbis* (*uerbo*)¹⁾ — 13 *totum* (*magnum*), 33 *animas* (*apibus*), 104 *aequoque* (*belloque*) — 7 *non* (*haut*, quod mutari necesse non erat), 30 *quo* (*te*), 32 *etenim* (*quidam*; ‘etenim’ uno tantum loco apud Uergilium legitur, Aen. VII, 390), 46 *tamne* (*anne*), 70 *nam* (*aut*), 92 *et* (*ac*), 102 *hic* (*is*; nam *hic*, non *hinc*, quod suasit Bursian, restituendum esse uidetur), 116 *cum* (*qui*), 118 *et* (*hanc*), 121 *quo* (*cur*) — 76 *nomen* (*tuum*, cf. Aen. VII, 272), 119 *cuncti* (*ipsum*), 126 *fert caelo* (*ferre iubet*), 129 *dictis factisque* (*fama fatisque*). uno loco, in u. 89, inserta est particula *et*, omissa 89 *cum terras*, 118 *tanti*. transposita sunt in u. 9 uerba *haec nobis*, quod cur fecerit poeta, non intellegitur. caesurarum ratio habita non est in uu. 10. 45. 46 (77). 48. 55. 74. 83. 122, bini uersus eodem quo apud Uergilium ordine iunctim collocati 14 sq., 95 sq.

Quanta autem neglegentia fuerit scriptoris in rebus metricis, docet *pōlus* in u. 89; de *quia* monosyllabo in u. 34 dubitare licet, cum conicere possis Pomponium scripsisse *dixere aethērios*, quod Brandes quoque commendat. quod uero *nēque* in u. 26 syllaba priore alterius pondere producta posuit, duobus locis breues syllabas in arsi produxit (55. 89), quod quattuor

¹⁾ Num Pomponius in uu. 107 et 111 *tunc* scripserit, dubitari potest. mihi id a librario potius pro *tum* illatum esse uidetur.

locis hiatum admisit (74. 77. 104. 118), non reprehendam in eius modi homine. in uu. 9 et 119 *h* consonantis uim habet.

Reliquum est, ut quas scripturas habuerit Pomponius in Uergilii codice, quo usus est, exponamus. conspirabat is cum Palatino 7 (*priorum*), 11 (*summa*), cum Mediceo 92 (*terras*); in u. 16 cum omnibus praebebat *omnes*, 124 *exitis*, quod uno Gothano excepto omnibus libris consentientibus traditum est. denique in u. 53 in eo *qua* extitisse uidetur.

Alterum centonem primus ex codice Parisiensi lat. 13047 saec. VIII E. Martène in Ampl. Coll. VIII, p. 125 sqq. edidit atque 'de uerbi incarnatione' inscriptum tribuit Sedulio, repetierunt Areualus in Sedulii editione p. 384, Riese Anth. lat. 719, denique codice denuo collato Huemer in Sedulii editione p. 310 sqq. (cf. p. XXXXIII). is, qui hunc centonem compositus, licenter sane egit in opusculo concinnando. nam non solum binos uel ternos etiam uersus integros coniunxit, ueluti 6 sq., 41 sq., 96 sqq., caesuras omnino neglexit, ueluti 47. 49. 51, uersus ex paruis frustulis conglutinavit, ueluti 93, permulta in uerbis Uergilianis immutauit, quae enumerare longum est, sed etiam uersus dimidios a se ipso confectos inseruit, ueluti 61. 87. deinde tales, quales tolerari nequeunt, uerborum constructiones admisit, ueluti 5. 10. 16. 66 sqq. 110 sq. multi igitur insunt in hoc libello loci obscuri, multae ineptiae, multa uerba inania nulla sententia subiecta. denique ut taceam de hiatus in uu. 80. 107, de syllabis breuibus arsis pondere productis 5. 16, uocalium quantitates non curauit scriptor, cf. u. 11 (25) *uirgo matura*, 22 *fides*, 76 *datur*, quod temptandum non est, cf. Coripp. Ioh. II, 333. de mensura uocis *neque* in u. 43 confer ea quae dixi p. 563. ceterum hoc carmen non paucis uitiis inquinatum est librariorum socordia. quorum alia iam sublata sunt ab editoribus, alia adhuc restant, ueluti 28 *deum*, 37 *omnis*, 48 *caelorum*, 104 *relinquit*. ac sicut in u. 25 uerba *equidem tali* transponenda esse recte, ut mihi uidetur, coniecit Areualus, ita in u. 73 fortasse scribendum est *sedem e diuerso*, 87 *nunc uero quoque quae uobis*. denique ut dubium non est, quin in u. 20 *pietate adiectum sit a librariis*, ita in u. 30 *exequar*, 78 *animae*

eodem modo illata esse suspicor.¹⁾ restat ut adnotem scripturas *quicquam* 43, *mittit* 56, *reponit* 98 consentire cum eis, quae in Mediceo leguntur; contra 44 *priorum* cum Palatini lectione conspirat, atque Aen. VII, 262 (89) *Troiaeque*, quod est in *P2yb*, et Aen. V, 59 (107) *mea*, quod est in *bc1*, scriptor legisse uidetur.

Centonem 'de ecclesia' inscriptum, quem tertio loco collocaui, primus edidit ex apographo Leidensi W. H. D. Suringar Traiecti ad R. 1867, post eum ex ipso libro Salmasiano Riese Anth. lat. 16, denique Baehrens Poet. lat. min. IIII, p. 214 sqq. qui recte reiecit Iureti commentum, quo ille in uerbis post 110 adiectis ex corrupto *abortio*²⁾ Mauortii nomen elicuit. nihil igitur de auctore huius opusculi constat nisi quod ex his uerbis colligitur carmen a poeta recitatum atque ab auditoribus plausu acceptum esse. cuius rei ille postea, cum carmen edidit, ipse mentionem fecit simul uersibus, quibus tum responderat, adiectis. neque offendendum est in eo, quod homo christianus u. 112 Uergilium semper deum sibi futurum esse dixit. eadem autem fere, quia is, qui centonem de incarnatione conscripsit, in libello componendo ratione uersatus est. nam et permulta mutauit, permulta aut ex aliis Uergilii uersibus intulit aut ipse adiecit (cf. uu. 2. 3. 20. 22. 33. 50) et uersus ex paruis fragmentis conglutinavit (cf. 7. 89. 90. 94) et caesuras in uersibus concinnandis neglexit (cf. 32. 57. 61. 110. 115). locis nonnullis laborat constructio, ueluti 26. 45 et 75 (quibus locis subiectum mutatum est), 90 *eruere* intransitiue adhibitum, nisi forte *et ruere* scribendum. mire dictum est 104 *manu circumtulit omnes*, quo significare uoluit poeta antistitem manu sublata omnes sollemni precatione lustrauisse. quid sibi uelit *neque* in u. 33, haud facile dicas. cetera quae aut inepta sunt, ueluti 19. 65, aut obscura, ueluti ea, quae de Christo in crucem sublato leguntur 39 sqq., enumerare supersedeo. rei metricae haud peri-

¹⁾ De uerbo *pietate* eiciendo iam cogitauit Suringar in centonis 'de ecclesia' editione p. 21.

²⁾ Quod litterarum apicibus quam maxime respondet *ab ostio* uix ferri potest. quam ob rem coniecturam *abituro* proposui.

tum fuisse scriptorem foedis, quibus hic cento inquinatus est, uitiis edocemur. nam ut omittam syllabas breues arsis ui productas in uu. 65. 69. 90. 109, syllabam ultimam correptam in *antistites* 107, hiatum admissum in u. 62 (consonantis uice fungitur *h* post arsim in u. 86), 36 *fūroribus* legitur, 49 *diei*, 100 *grāues*, 104 *mānu*, 108 *rūdes*. in u. 24 una syllaba redundant, nisi forte *ac*, quod abesse potest, utpote a librario illatum delendum est. denique addo in codice, quo usus est poeta, extitisse Aen. IIII, 464 (27) *priorum (FPyabc)* Aen. VIII, 273 (81) *munera (m)*, cf. Prob. 426.

His expositis restat, ut explicem, quam rationem secutus sim in codicum, quibus Probae cento traditus est, scripturis enotandis. eas igitur, quas libri antiquiores praebent, proposui omnes, ceterarum eas elegi, quae aut in re critica factitanda alicuius sunt momenti aut ad cognitionem, quae inter singulos codices intercedit, demonstrandam aliquid faciunt aut interpolationis licentiaeque magis magisque grassantis aperta sunt documenta. denique duos adiunxi indices, unum, quo enumerantur uersus Uergiliani uersuumque particulae in Probae carmine ceterisque quos ei subiunxi centonibus adhibita, ita tamen, ut singulorum uerborum, paruorum frustulorum, eorum denique fragmentorum, quae apud Uergilium compluribus locis leguntur, ratio non habeatur, alterum, quo scripturae Uergilianae, quas in codicibus suis inuenisse poetas centonarios aut certum aut ueri simile est, congestae ac dispositae exhibentur.

CONSPECTUS NOTARUM.

- S* codex S. Germani 844 (nunc Paris. lat. 13048), saec. VIII—VIII.
- P* Paris. lat. 7701, saec. VIII.
- La* et *Lb* Laudunenses 279 et 273, saec. VIII.
- L:* eorum consensus.
- π* Palatinus 1753, saec. VIII—X.
- A'* Augiensis CCXVII, nunc Caroliruhensis saec. VIII—X.
- T* Turicensis bybl. urb. C. 68, saec. X.
- A:* Augiensis et Turicensis consensus.
- Ra* Uaticanus bybl. Reginae 251, saec. XI.
- Rb* Uaticanus bybl. Reginae 1666, saec. XI.
- Ch* Caroliullensis 97, saec. XII.
- C* Cantabrigiensis, collegii S. Trinitatis O. 7. 7, saec. XII.
- V* editio princeps, quae prodiit Uenetiis a. 1472.
- stellula unius litterae rasura significatur.
-

Romulidum ductor, clari lux altera solis,
 eoq; qui regna regis moderamine iusto,
 spes orbis fratrisque decus: dignare Maronem
 mutatum in melius diuino agnoscere sensu,
 5 scribendum famulo quem iusseras. hic tibi mundi
 principium formamque poli hominemque creatum
 expediet limo, hic Christi proferet ortum,
 insidias regis, magorum praemia, doctos
 discipulos pelagique minas gressumque per aequor,
 10 hic fractum famulare iugum uitamque reductam
 unius crucis auxilio redditumque sepultae
 mortis et ascensum pariter sua regna petentis.
 haec relegas seruesque diu tradasque minori
 Arcadio, haec ille suo semini, haec tua semper
 15 accipiat doceatque suos augusta propago.

*Ag: codex Angelicanus V. 3. 22, saec. XI, f. 30^a. M: Marcianus cl. XII,
 cod. 7, saec. XII, f. 36^r. Mo: Monacensis 18628, saec. X—XI, f. 70^a.*
 INCIPIT LIBER CENTO PROBE (PROBAE T) A, UERSUS IN CAPITE SEDULII
 SCRIBENDI *Ag*, in *M* et *Mo* non est *inscriptio* 1 Romuli *A*, Romulei
Laur. XXIII, 15 clara *A* (clari *Laur.*) 2 regis *A* tenes *Ag M Mo*
 3 marone *T* 4 Motatum *Ag* sensum *A* 5 qui iusserat *A* 6 Prin-
 cipiū (in marg. probatio in caus Princip.) *M* 7 Expediat *A'* pro-
 ferre *A* proferat *Ag M* profertq; exortum *Mo* 10 fractum *Buecheler*
 factum *A* fructum *cett.* iugu *M* que om. *Mo* 11 auxilio crucis *M*
 auxilio (q; m²) crucis *Mo* deditumque *A* sepulte (e alt. ut uidetur ex
 i) *T* 12 om. *M* et s. u. *A'* petentes *Mo* 13 regas *M* monori *T*
 14 Archadio *Ag M* Hchadio *Mo* illo *M* semine *M* tue *T* 15 que om. *A*
 augusta *T* EXPE PRAEFATIO. *A'* EXPE. PRF. *T*

CENTO PROBAE.

Iam dudum temerasse duces pia foedera pacis,
 regnandi miseros tenuit quos dira cupido,
 diuersasque neces, regum crudelia bella
 cognatasque acies, pollutos caede parentum.
 5 insignis clipeos nulloque ex hoste tropaea,
 sanguine conspersos tulerat quos fama triumphos,
 innumeris totiens uiduatas ciuibus urbes,
 confiteor, scripsi: satis est meminisse malorum:
 nunc, deus omnipotens, sacrum, precor, accipe carmen
 10 aeternique tui septemplicis ora resolute
 spiritus atque mei resera penetralia cordis,
 arcana ut possim uatis Proba euncta referre.
 non nunc ambrosium cura est mihi quaerere nectar,

2] G. I, 37 regnandi . . . dira cupido. 5] G. III, 32 diuerso ex hoste
 tropaea. 7] A. VIII, 571 tam multis uiduasset ciuibus urbem. 10] A.
 III, 457 ora resoluta (G. IIII, 452); cf. *Esai. 11, 2 sq.*

VERSUS PROBAE *P*   INCIPIT PRAEFATIO *S*   PROBA DE AEPTATICO *L*
 INCIPIUNT INDICULA CENTONIS PROBAE INLUSTRIS ROMANAE *π*   INCIP
 LIBER EIUSDEM *A'*   INCIPIT CENTO PROBAE EX GENESI *T'*   Incipit
 prologus *π*   1 federa (o *m²*) *S*   2 tenuit* *A'*   3 regum (regnum
Lb) et *L*   4 Cognitasque *P* et (corr. *m²*) *S*   pollutas *P* et (*m²*) *S*
 5 Insignis *S*   Insignes *S* corr. *m¹* cet.   clepeis (clipeis corr. *m¹*) *S* elip
 peos *A'*   nulloque *V* multoque *Ch* nullaque *cet.*   exorta *S*   trophea *A*
 6 tolerat *S*   triumphos *L* triumpho *S*   7 Innumeris . . uiduatas *S* *π* *Ch* *CV*
 Innumerans (Innumerans *P* et [n eras.] *La*) . . uiduatis *cet.*   8 scripsi *Lb* *T*
 9 omnipotens (en in ras.) *P*   sacrum *π* *Ra* *V* sm *S*   sc̄m *cet.*   praecor *L*
 10 Eternumque *S*   11 adque *PL* (atque corr. *Lb*)   reserans *S*   12 Ar
 chana *L*   uates *P*   13 Nnunc *P*   èure *S*

- nec libet Aonio de uertice ducere Musas,
 15 non mihi saxa loqui uanus persuadeat error
 laurigerosque sequi tripodas et inania uota
 iurgantesque deos procerum uictosque penates:
 nullus enim labor est uerbis extendere famam
 atque hominum studiis paruam disquirere laudem:
 20 Castalio sed fonte madens imitata beatos
 quae sitiens hausi sanctae libamina lucis
 hinc canere incipiam. praesens, deus, erige mentem;
 Uergilium cecinisse loquar pia munera Christi:
 rem nulli obscuram repetens ab origine pergam,
 25 si qua fides animo, si uera infusa per artus
 mens agitat molem et toto se corpore miscet
 spiritus et quantum non noxia corpora tardant
 terrenique hebetant artus moribundaque membra.
 O pater, o hominum rerumque aeterna potestas,
 30 da facilem cursum atque | animis inlabere nostris,

14] G. III, 11 Aonio . . deducam uertice Musas. 17] A. I, 68 uictos-
 que penates. 18] A. X, 468 famam extendere factis. 22] G. I, 5 hinc
 canere incipiam. 24] A. I, 372 repetens ab origine pergam. 25 sq.] A.
 VI, 726 *sq.* infusa per artus mens agitat molem et magno se corpore
 miscet. 27] A. VI, 726 spiritus 731 *sq.* quantum non . . moribundaque
 membra. 29] A. X, 18. 30] G. I, 40. A. III, 89.

14 deuertite (*corr. m¹ uel m²*) *P* uertice ⁱmusas ⁱquaerere (ⁱquaerere
add. m²) *S* 15 saxa *Lb* (*in marg. falsa*) sa**esa *P* persuaderat *P*
 persu*deat *La* et (*corr. m²*) *S*. 16 Laurigerusque (*a m²*) *S* Laurigenos-
 que *A* tropodas *A'* 17 Iurgantes dſ (*corr. m²*) *S* deas *Rb* proceres *P*
 uictosque (*ic ex inc*) penates (*e pr. ex o*) *T* 18 extenderet *S* 19 Adque
PL prauam π laudein (*m exp. m²*) *P* 20 sortem adens *P* fontem
 adens (*adeⁿs Lb*) *L* fonte magis *S* madens (*in marg. m² magis*) π imi-
 tata abeatos (*imitabor m²*) *S* 21 sancta *PA* 22 caneræ *S* 23 Uirgilium
S π loquor *L* nunc (*om. loquar*) pia *A* Explicit praefatio *L* Explicit
 prologus π 24 obscuri (*corr. m²*) *S* pandam π (*in marg. m² pergam*)
RaV 25 quam *A'* qua* *T* animum *S π A* si uera infusa *ego* siue
 infusa *P* si ueros (*ueris π uiris A' uires T*) fusa *cet.* 26 totus e cor-
 pore *P* toto (*o alt. ex u*) *L* eito (*exp. m²*) magno *S* toto (*in marg.*
m² magno, cf. A. VI, 727) π magno *ChCV* 27 non *om.* *A* 28 Ter-
 nique *A* habitant (*corr. m²*) π heuetent (*h exp. et i supra e alt. m² A'*) *A*
 arduis *P* menbra *T* 29 rexque *P* 30 adque *PL* inlabere (*l s. u. m²*) *S*

tuque ades inceptumque una decurre laborem,
nate, patris summi | uigor et caelestis origo,
quem primi colimus | meritosque nouamus honores,
iam noua progenies, | omnis quem credidit aetas.

- 35 nam memini | ueterum uoluens monumenta uirorum
Musaeum ante omnes | uestrum cecinisse per orbem
quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur.
† omnia et ipse tener mundi concreuerit orbis.
felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
- 40 unde hominum pecudumque genus uitaeque uolantum
et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus,
† et liquidi simul ignis | et caeli mobilis umor.
haut aliter | prima crescentis origine mundi
inluxisse dies aliumue habuisse tenorem

- 31] G. II, 39. 32] A. I, 665. VI, 730. 33] A. XI, 786. VIII, 189.
34] E. IIII, 7. A. VII, 680. 35] A. VIII, 157. III, 102 (monumenta *Mb*).
36] A. VI, 667. E. X, 70 + VIII, 9 (G. I, 505. A. I, 457. 602. X, 783. XI,
257. 694). 37] G. IIII, 393. 38] E. VI, 34. 39] G. II, 490. 40] A.
VI, 728 (inde). 41] A. VI, 729. 42] E. VI, 33. G. I, 417. 43] A. I,
399 (III, 256. VIII, 65. 554. 797. X, 360. 714. XI, 757). G. II, 336.
44] G. II, 337.

31 Tu qui *S* decurrere labore (*corr. m²*) *S* 32 caelesti (*corr. m²*) *S*
33 primum *P* meritosque (que *post add.*) *A'* 34 quam *Sπ* credit
(*corr. m²*) *S* *post 34 legitur in πV*: Munera uestra (uera *V*) cano satis
est potuisse uideri (G. I, 12. E. VI, 24) 35 uerum (*corr. m²*) *S* monumenta (*i m²*) *S* monumenta (*o ex u*) *A'* saecorum *SCh* 36 Moseum
LT Moyseum *Sπ* ueterum *P* 37 fuerunt (*om. quod antecedit quae*) *A*
trahatur *L* 38 ut *SChCV* mundo (*corr. m²*) *S* 39 cognoscere (*corr.
m²*) *S* 40 pecudumque *A* uolantē (*corr. m²*) *S* uolatum *A* 41 mar-
moreum *S* aequora (*deinde ras. 7 uel 8 litt.*) pontus *S* aequore
po ^{nuntur} *La* (nuntur *ut uidetur m¹*) 42 Et (Ut *S*) liquidi (liquidis *P*) simul
ignis (ignes *Sm¹LA*) et (*in P eras.*) caeli mobilis umor (humor *Sm²A'*) *codd.*,
nisi quod in π haec extant Et liquidi simul ignis ut his exordia primis
terrarumque animaeque marisque fuissent (E. VI, 33. 32), *in Ch* Et liquidi
fons ignis et c. m. humor, *in codice S. Uictoris* Et liquidi simul ignem
et c. m. humor, *in C* Et liquidus simul ignis celi et m. umor, *in V* Et
si quid simul ignis habet uel mobilis humor. *de hoc loco lacunoso et tur-
bato uide quae exposui in prooemio p. 524* 43 Haut (*t in d mut. LbA'*) *LA'*
Aut *P* Haud cet. 44 Inluxisse (Ill. *m²*) *S* diem *P* habuisset onorem *P*

- 45 crediderim. | maior rerum mihi nascitur ordo,
si qua fidem tanto est operi latura uetustas.
namque — fatebor enim — | leuum spectacula rerum
semper equos atque arma uirum pugnasque canebam
et studio incassum | uolui exercere laborem.
50 omnia temptanti | potior sententia uisa est
pandere res altas terra et caligine mersas.
inque dies | aliquid iam dudum inuadere magnum
mens agitat mihi nec placida contenta quiete est.
ore fauete omnes | laetasque aduertite mentes,
55 matres atque uiri | pueri innuptaeque puellae.

Principio caelum ac terras camposque liquentes
lucentemque globum lunae | solisque labores
ipse pater statuit, | uos, o clarissima mundi
lumina, labentem caelo quae ducitis annum.

- 60 nam neque erant astrorum ignes nec lucidus aether,
set nox atra polum bigis subiecta tenebat,

Gen. 1, 1

Gen. 1, 16

Gen. 1, 2

- 45] G. II, 338. A. VII, 44. 46] A. X, 792. 47] E. I, 31. G. IIII, 3.
48] A. VIII, 777 (canebat). 49] G. I, 387. A. VIII, 378 (labores). 50] G.
III, 328. A. IIII, 287. 51] A. VI, 267 (altas *M*). 52] G. III, 553. A.
VIII, 186 (iamdudum *Rbc*). 53] A. VIII, 187. 54] A. V, 71. 304.
55] G. III, 475. 476. 56] A. VI, 724. 57] A. VI, 725. I, 742. 58] G.
I, 353. 5. 59] G. I, 6. 60] A. III, 585 (aethra). 61] A. V, 721 (*et*).

46 tanta est opere natura *S* laterē *P* 47 enim ueterum *P* 48 aequos *A'*
adque *PL* 49 studium *SChC* labores *Lx* 50 tem^rtantem (p *m²*) *S*
temptandi *P* sententiam (in exp. *m²*) *S* setencia *P* 51 altus *P* alta *Rb*
terre *PA* 52 die *P* 53 quieti *P* 55 Martyres (a *m²*) *S* adque *PL*
et *Sm¹* pueri (s. u. *m²*) *La* Explicit pr^aefatio (a *m²*) incipit (inci-
piunt *m²*) uersus probe (probæ *m²*) *S* Narratio genesis occipit *L* Ex-
plicit praefatio. Incipit libellus probæ illustris matronæ. uirgilianis uersib;
compactus. de conditione mundi. de plasmatione Adae et Euae. De di-
luiuo. de datione legis. de natuitate et gestis dñi nr̄i ih̄v xri *Ch*, quæ
^a
magna ex parte conspirant cum indiculo libri Cluniacensis 56 Principio
caelum ca (reliquis abscissis) *La* (om. igitur ac terras) 57 Lugentem-
que (corr. *m²*) *S* 59 celoque *PL* caeli (o *m²*) *π* 60 ignis (corr. *m²*) *S*
61 Sed *LSx* Et *PA* iugis *P* uigis *A* subiecta (in marg. *m²* sub-
iecta) *π* subiecta *A'*

- et chaos | in praeceps tantum tendebat ad umbras,
quantus ad aetherium caeli suspectus Olympum.
tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
65 aëra dimouit tenebrosum et dispullit umbras
et medium luci atque umbris iam diuidit orbem.
sidera cuncta notat tacito labentia caelo
intentos uoluens oculos, | qua parte calores
austrinos tulerit, quae terga obuerterit axi.
Gen. 1, 4
- 70 postquam cuncta uidet caelo constare sereno
omnipotens, | stellis numeros et nomina fecit
temporibusque parem diuersis quattuor annum
aestusque pluuiasque et agentes frigora uentos.
atque haec ut certis possimus discere signis,
Gen. 1, 14
- 75 uere tument terrae et genitalia semina poscunt
ac medio tostas aestu terit area fruges
et uarios ponit fetus autumnus et atra
uenit hiemps: teritur Sicyonia baca trapetis:
atque in se sua per uestigia uoluit annus.

62] A. VI, 265. 578 (*tenditque sub*). 63] A. VI, 579. 64] A. X,
100 (summa *PM2bc*). 65] A. V, 839. 66] G. I, 209. 67] A. III, 515.
68] A. VII, 251. G. II, 270. 69] G. II, 271. 70] A. III, 518. 71] A.
X, 615 (668. XI, 790). G. I, 137. 72] G. I, 258. 73] G. I, 352. 74] G.
I, 351 (possimus *M2yc1*). 75] G. II, 324. 76] G. I, 298 (*et*). 77] G.
II, 521 (*cf.* A. V, 693. VII, 214). 78] G. II, 519. 79] G. II, 402.

62 chaus *T* 63 Quantum (s *m²*) π aetherium (i *mut. in e m²*) *Lb*
susceptus *P* suspectus (*in marg. m²* suspensus) π ⁸ olimpum *P* 64 Tum
(nc *m²*) π Cum (*corr. m¹*) *A'* 65 dimouet (e *ex i*) *P* demouit (i *s. u.*
m²) *S* dispulis *P* dispullit *S* 66 lucis *P* adque *PL* umbras *L*
tenebris *A* diuit *A'* orbem (*add. m²*) *S* 67 ta**to libentia *P* 68 In
tentus *P* Intendens (*corr. m²*) π oculos π caloris *P* 69 tullerit *S*
post 69 legitur in π*V*: Obliquus qua se signorum uerteret (uerterit *V*)
ordo (G. I, 239) 70 uidit *LA'* 71 et 83 stelis *Sm¹* 72 diuersis (*in*
marg. diuisis) *La et* (*supra scriptum* diuisit, *m²* corr. diuisis) *Lb* 73 uen
tus (*corr. m²*) *S* 74 Adque *PL* cer(tis *in marg. m¹ uel m²*) π pos
semus *P* π dicere *A* 76 Ad *SL* At π*A* teret *PA'* terret *T*
teri π 77 Ut *S* fetus (foetus *m²*) *S* 78 hiems *SP* π territur *P*
steritur *A* sichonia (sicionia *m²*) *S* sicionia *L* sycisonia *P* sicionia *A*
bactra (s *supra* & *A'*) petis *A* 79 Adque *PL*

- 80 tempore iam ex illo | fecundis imbris aether
 magnus alit magno commixtus corpore fetus.
 et iam prima nouo spargebat lumine terras
 ducebatque diem | stellis Aurora fugatis.
 tum durare solum et discludere Nerea ponto   Gen. 1, 9
- 85 incipit | et rerum paulatim sumere formas,
 et uariae pelagi | facies inmania cete   Gen. 1, 21
 aequora uerrebant caudis aestumque secabant.
 nec non et | uasti circum gens umida ponti
 iam sole infuso, iam rebus luce reiectis
- 90 exultans rorem late dispergit amarum.
 postera iamque dies primo surgebat eoo.
 fundit humus flores | et frondes explicat omnes   Gen. 1, 11
 sanguineisque inulta rubent auaria bacis,
 non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.
- 95 tertia lux gelidam caelo dimouerat umbram.
 auia tum resonant auibus uirgulta canoris   Gen. 1, 22
 et liquidas corui presso dant gutture uoces
 nec gemere aëria cessauit turtur ab ulmo.

80] A. I, 623. G. II, 325. 81] G. II, 327. 82] A. IIII, 584 (A. VIII, 459). 83] A. II, 802. III, 521. 84] E. VI, 35. 85] E. VIII, 60 *al.* E. VI, 36. 86] G. I, 383 (iam *mut. in* et). A. V, 822. 87] A. VIII, 674. 88] G. I, 212. IIII, 430. 89] A. VIII, 461. 90] G. IIII, 431 (dispergit *MR*). 91] A. III, 588. 92] E. VIII, 41. G. II, 335. 93] G. II, 430. 94] G. II, 439. 95] A. XI, 210. 96] G. II, 328. 97] G. I, 410 (tum *mut. in* et, ter *in* dant). 98] E. I, 58 (cessabit).

80 iam iam T 81 commixtus S comixtus PT commixtos L commixtos π corpora T foetus (*add. m²*) S dies primus π 82 prima (dies eras.) π primi (a m²) T 85 paulatim (l pr. eras.) T 86 At PLA immania SPπ caete L (caetae Lb) T ceta A' cete (o m²) π 87 aestusque π A secabat (*corr. m²*) S sicabant L 88 Nec (c ex n) T humida PA et Sm² 89 lucere certis A 90 rore late A' relate T dispargit A dispersit Pπ aquarum P dies secundus π 91 Poster*a Lb Altera A euo L 92 Fundit (*in marg. m²* condit) π 93 que om. S auaria A 94 nonnulli LA' et (n ante u eras.) T ullae π obnoxia P curas L dies tertius π 95 celi P umbra P umbras A 96 tum (nc m²) π tauibus A' 97 preso P praesso L guttore Sm¹πT uocis (*corr. m²*) S 98 cessabat Rb turtor P dies quartus π

- quarto terra die | uariarum monstra ferarum Gen. 1, 24
 100 omnigenumque | pecus nullo custode per herbam
 educit siluis subito | mirabile uisu.
 tum demum mouet arma leo, | tum pessima tigris
 squamosusque draco et fulua ceruice leaena
 saeuire ac formae magnorum ululare luporum.
 105 cetera pascuntur uirides armenta per herbas,
 nec gregibus liquidi fontes nec gramina desunt.
 iamque dies alterque dies processit, et omne
 hoc uirtutis opus | diuinæ mentis et haustus
 prospiciens genitor | perfectis ordine rebus
 110 expleri mentem nequit ardescitque tuendo Gen. 1, 25
 terrasque tractusque maris caelumque profundum,
 alituum pecudumque genus, | secumque uolutat,
 qui mare, qui terras omni dicione tenerent,
 neu segnes iaceant terrae. | iuuat usque morari.
 115 talia uersanti subito sententia sedit,

99] A. III, 205. VI, 285. 100] A. VIII, 698. III, 221. 101] A.
 VI, 765 (eduicit *M*) + G. II, 268 (III, 281. 499. A. V, 213. VI, 548. VII, 694.
 VIII, 554). A. XII, 252. 102] A. XII, 6. G. III, 248. 103] G. III, 408.
 104] A. VII, 18. 105] G. III, 162. 106] G. II, 200 (*non* liquidi gregi-
 bus f. *non* g. derunt). 107] A. III, 356 (aurae *mut. in* omne, cf. G. II,
 20. A. VII, 514). 108] A. X, 469. G. III, 220. 109] A. I, 155. III, 548
 (notis *mut. in* rebus, cf. G. III, 449 *al.*). 110] A. I, 713. 111] E. III,
 51. 112] A. VIII, 27. X, 159. 113] A. I, 236. 114] G. II, 37. A. VI,
 487. 115] A. XI, 551 + A. I, 102.

99 Namque quarta die *A* 100 erbam *S* 101 Educit (s *supra* t,
sed eras.) *A'* in siluis *A* 102 Tum . . . tum (tunc *bis m²*) *π* mouit *L*
 103 leene (corr. *m²*) *S* 104 forma *L* ullulare *P* 105 per (s. u.) *T*
 erbas *S* 106 liqui *A'* et (di s. u. *m²*) *T* dies quintus *π* 108 diuina *A*
 109 Prospiciens *T* genitor diuersis orbibus orbibus (corr. *m²*) *S* g. d.
 o. orbes *ChC* 110 nequid *SP* ardescit ^{que} *ex* (que *m²*) *S* ardi-
 scitque *A'* tuondo *A'* tuondo *T* 112 pecudumque (o *ex u A'*) *A*
 uolutat (corr. *m²*) *S* uolatum *A* 113 teneret *Lπ* tenereⁿ *t* *T* 114 seges *A*
 iuuatisque (v *m³*) *La* iubat *PT* cubat *A'* hominis plasmatio *L in marg.*
 de limo hominū de adam *π in marg.* 115 sententia (a *in ras. m²*) *P*

- felicemque trahit limum | fingitque premendo
pingue solum primis extemplo a mensibus anni.
iamque in prouiso | tantae pietatis imago
procedit noua forma uiri | pulcherrima primum,
120 os umerosque deo similis, | cui mentem animumque
maior agit deus atque opera ad maiora remittit.
quaeritur huic alias; nec quisquam ex agmine tanto
audet adire uirum | sociusque in regna uocari.
haut mora continuo | placidam per membra quietem
125 dat iuueni et | dulci declinat lumina somno.
atque illi medio in spatio | iam noctis opacae
omnipotens genitor | costas et uiscera nudat.
harum unam iuueni | laterum con pagibus artis
eripuit subitoque | oritur mirabile donum —
130 argumentum ingens — | claraque in luce refuslit
insignis facie | et pulchro pectore uirgo,

Gen. 2, 7

Gen. 1, 27

Gen. 2, 20

Gen. 2, 21

Gen. 2, 23

116] G. II, 188 (trahunt). A. VI, 80. 117] G. I, 64. 118] A. VIII,
524 (namque). VI, 405. 119] A. III, 591 (cf. 592). VIIII, 253. 120] A.
I, 589. VI, 11. 121] A. XII, 429. 122] A. V, 378. 123] A. V, 379.
VII, 256 (578), cf. 264 sociusque uocari. 124] G. IIII, 548 (A. III, 548).
A. I, 691. 125] A. III, 611 (atque mut. in et). IIII, 185. 126] A. X,
219. VIII, 658 (iam add.) 127] A. X, 668. I, 211 (costis; nudant). 128]
A. XI, 76. I, 122 + 293. 129] A. V, 464 (VI, 342. VII, 119. XII, 539) +
VIII, 637 (XII, 421). II, 680 + I, 652. 130] A. VII, 791. I, 588. 131] A.
VII, 583. III, 426.

116 fingatque *P* pre mendō *L* 117 Pinguae *L* 118 Iamque
SnChCV Namque cet. in prouiso (imp. *m²*) *S* in prouisum . . pietas *A*
 119 Processit *A* 120 umerosq; (q; post add.) *Lb* humerosque π similes π *A'* cum *P* a *S* ac *Ch*, om. *C* mente *P* uamumque *S*
 maūq; *C* 121 agit] aut *A'* ait *T* adque *PLa* adque *Lb* 122 hic
 (v *m¹* uel *m²*) *La* ne *T* agmine (g *m²*) π augmine (u eras. *T*) *A*
 123 sociumque *P* 124 Haud (d *m²*) *S* Haut (t mut. in d) *LbA'* Haud *T*
 placida *A* menbra *Lb* quiete *P* 125 lumine *A'* et (corr. *m²*) *T*
 126 Adque *PLa* Adque *Lb* illum *P* 127 ginitor *A'* constans (corr.
m²) *S* 128 Narum unam inueni laterem conspagibus (corr. *m²*) *S*
 *r*is *Lb* 129 ēuā in marg. *L* 130 ingens om. *S* luce *T* de eua π
 131 Insigni (corr. *m²*) facie (facies *m²*) *S* facie *T* factae (-e *Lb*) *L* pulchro
 que et *A*

- iam matura uiro, iam plenis nubilis annis.
 olli somnum ingens rumpit pauor: ossaque et artus
 coniugium uocat | ac stupefactus numine pressit
 135 exceptique manu dextramque amplexus inhaesit. Gen. 2, 24
- His demum exactis | torquet qui sidera mundi.
 infit: eo dicente | premit placida aequora pontus
 et tremefacta solo tellus, silet arduus aether:
 'uiuite felices | interque nitentia culta Gen. 1, 28
- 140 fortunatorum nemorum sedesque beatas. Gen. 2, 15
- haec domus, haec patria est, | requies ea certa laborum.
 his ego nec metas rerum nec tempora pono:
 imperium sine fine dedi, | multosque per annos
 non rastros patietur humus, non uinea falcem.
 145 at genus immortale manet, | nec tarda senectus
 debilitat uires animi mutatque uigorem.
 uos contra | quae dicam animis aduertite uestris. Gen. 2, 16

- 132] A. VII, 53. 133] A. VII, 458. 134] A. IIII, 172. VII, 119.
 135] A. VIII, 124. 136] A. VI, 637. VIII, 93. 137] A. X, 101. 103.
 138] A. X, 102 (arduuus *MPR*). 139] A. III, 493. G. I, 153. 140] A. VI,
 639. 141] A. VII, 122 (*hic domus*). III, 393. 142] A. I, 278. 143] A.
 I, 279. G. IIII, 208. 144] E. IIII, 40. 145] G. IIII, 208. A. VIII, 610.
 146] A. VIII, 611. 147] A. VII, 267. II, 712.

132 natura *L* uir*o iam plena *Lb* nobilis *P* nobilis (v *m²*) π nu-
 bilis (l *in ras. 2 litt.*) *S* 133 rumpit *S π* rupit *cet.* 134 uo (uo *A'*) et (ac
om.) *A* ac *PL* et *cet.* nomine *S πA* pressit *L* 135 Exceptique *L*
 Etcepitque (Etcoep. *A'*) *A* dexteramque (e *exp. m²*) *S* dextraque *πA*
 :hesit (: in *m²*) *S* dies $\overline{VI}$ (*in marg. prima praeceptio dei*) π 136 ex-
 hactus (*corr. m²*) *S* 137 praemit *L* placida (d *ex t*) *T* 138 solo (o
 alt. mut. in e *m¹* uel *m²*) *La* 139 uerba dī ad adam & euuā *L* *in marg.*
 cultor *P* cuncta *A* 140 de paradiso π *in marg.* sidesque (*corr. m²*) *S*
 141 ea certa] cerieaa *P* et certa *SChC* en c. *V* 142 e*go (r *eras.*) *S*
 144 umus *Sm¹* nec *PL* uine^a *A'* 145 Ad *La* Ad *Lb* Aut *S*
 inmortale (imm. *m²*) *S* manet (e *ex i*) *A'* tardat *S* 146 mutatque (u
in ras.) *A'* uigurem (*corr. m²*) *S* 147 quem *P* dei praeceptio de
 arbore π post 147 *in SChCV legitur:* In medio ramos annosaque
 brachia pandens (tendens *CV*), cf. A. VI, 282; post pandens *S* habet exiit
 ecclī (exp. *m²*)

est in conspectu | ramis felicibus arbos,
 quam neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
 150 religione sacra | numquam concessa moueri.
 hac quicumque sacros | decerpserit arbore fetus,
 morte luet merita: | nec me sententia uertit.
 nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor
 conmaculare manus | — liceat te uoce moneri —,
 155 femina, | nec te ullius violentia uincat,
 si te digna manet diuini gloria ruris.
 postquam cuncta pater, | caeli cui sidera parent,
 conposuit, legesque dedit | camposque nitentis
 desuper ostentat, | tantarum gloria rerum.
 160 ecce autem primi sub limina solis et ortus
 deuenere locos, | ubi mollis amaracus illos
 floribus et dulci adspirans complectitur umbra.
 hic uer purpureum atque alienis mensibus aestas,

148] A. II, 21. G. II, 81. 149] A. VII, 692 (quem). 150] A. VII,
 608 (sacrae). III, 700. 151] A. XI, 591 (sacrum). VI, 141. 152] A. XI,
 849. I, 260 (neque). 153] G. II, 315. 154] E. VIII, 48 (commaculare
Myabc). A. III, 461. 155] G. III, 216 (A. III, 211. 570. XI, 734). A. XI,
 354. 156] G. I, 168. 157] A. III, 518 (pater add.). X, 176. 158] A.
 VIII, 322. VI, 677. 159] A. VI, 678. III, 232 (272). 160] A. VI, 255
 (limina *M*). 161] A. I, 365 (VI, 638). I, 693 (illum). 162] A. I, 694.
 163] G. II, 149 (*cf.* E. VIII, 40).

148 *praeceptū dī ad adā et euuā L in marg.* conspectum *S* arbor *PA*
 ardor (arbor *m²*) *S* 149 Quem n. f. tangi *P* scindere *A* 150 Religione *Sm²* et *A'* corr. Relegione *cet.* 151 Hac *ChCV* Haec (Et *m²*) *S*
 Ad *PL* At *A* Ad quicumque sacros (*in marg.* *m²* Quod si uestra manus) π
 decerpserit (*s in ras.*, *fuit p*) *La* discrepserit (discerpserit *m²*) *S* foetus *P*
*f^oetus (o *m²*) S* 152 auertit (*a del.*) *A'* fallit (*in marg.* *m²* uertit) π
 153 *a^uctor Lb* 154 Commaculare *PLaST* monere *P* muneri *La* moneri *Lb*
 155 Fēmina (*in marg.* §) *A'* te (*te s. u. m²*) *S* ollius *A* 156 manent
diuinis A 157 caeli (*s. u. m²*) π 158 Cum posuit *T* legis(-es *m²*) que
S legēsque π legesq: dedit (*sq: dedit in ras.* *m³*) *P* nitentis *Sm¹* nitentes
cet. 160 paradisus *L in marg.* limina (*v m²*) π limine *L* lumine *PA*
ortu LA 161 Deuenire locus (*corr.* *m²*) *S* Deue^{ne}re *A'* 162 dulcia
 spirans *PL* et (dulces *m²*) *S* complectit *P* conspectitur (*corr.* *m²*) *S*
umbras S 163 pupporeum (*corr.* *m²*) *S* purporeum *LbA* adque *PLa*
adque Lb

- hic liquidi fontes, | hic caeli tempore certo Gen. 2, 6. 10
 165 dulcia mella premunt, | hic candida populus antro
 inminet et lentae texunt umbracula uites.
 inuitant croceis halantes floribus horti
 inter odoratum lauri nemus | ipsaque tellus
 omnia liberius nullo poscente ferebat.
- 170 fortunati ambo, | si mens non laeva fuisse
 coniugis infandae: | docuit post exitus ingens.
 Iamque dies infanda aderat: | per florea rura Gen. 3, 1
 ecce inimicus atrox | inmensis orbibus anguis
 septem ingens gyros, septena uolumina uersans
 175 nec uisu facilis nec dietu affabilis ulli
 obliqua inuidia | ramo frondente pependit,
 uipeream spirans animam, | cui tristia bella
 iraeque insidiaequa et crimina noxia cordi.
 odit et ipse pater: | tot sese uertit in ora
 180 arrectisque horret squamis, et, | ne quid inausum
 aut intemperatum scelerisue dolie | relinquat,

164] G. IIII, 18 (at *mut. in hic*). 100 (hinc). 165] G. IIII, 101
 (premes). E. VIII, 41. 166] E. VIII, 42. 167] G. IIII, 109 (inuitent).
 168] A. VI, 658. G. I, 127. 169] G. I, 128. 170] A. VIII, 446. E. I, 16.
 171] A. XI, 267. V, 523. 172] A. II, 132. I, 430. 173] G. I, 407. A. II,
 204 (angues). 174] A. V, 85 + V, 408. 175] A. III, 621 (affabilis *M*).
 176] A. XI, 337. VII, 67. 177] A. VII, 351 (spirans *MV*). 325. 178] A.
 VII, 326. 179] A. VII, 327. 328. 180] A. XI, 754. VIII, 205. 181] A.
 VIII, 206 (intemperatum *M2c2m*). IIII, 415 (432. V, 326. VI, 841).

164 fontis (-es *m²*) *S* cereo *A'* ce*to *Lb* 165 praemunt *L* populos *L* pupulus (*corr. m²*) *S* 166 Imminet *Lsπ* texent *PL* texunt (*corr. m²*) *S* 167 : Inuitant *T* chroceis (*chroceis A'*) *A* halentes (*corr. m²*) *S* hablantes *La* ablantes *Lb* alantes *A* chrocibus *A* ortu (orti *m²*) *S* orti *A* 168 adoratum *A* 169 ferebat] *P* de serpente *π* 172 insidia serpentis *L* in *marg.* dies *om. P* et perfida (*in marg. m²* per florea) *π* 173 inimicos (*corr. m²*) *S* ordibus *P* 174 Septemeringens *P* giros *L* uersans *Lπ* uersat *SACV* traxit *PCh* (*A. V, 85*) 175 affabilis *A* effabilis *cet.* 176 *om. A* 177 Uiperiam (*corr. m²*) *S* Uiperia *π* Uiperea *A* inspirans *S* ⁱⁿspirans (*in m²*) *π* tristicia (*corr. m²*) *S* et *Lb* 179 uertit (*t pr. s. u. m² uel m³*) *La* hora (*corr. m²*) *S* horas *P* 180 Adrectisque (*Arr. m²*) *S* ne quid] quitibi *P* quit *A* 181 seelerisue *La* dolisue *A*

- sic prior adgreditur dictis | seque obtulit ultro:
 'dic' ait, 'o uirgo | —lucis habitamus opacis
 riparumque toros et prata recentia riuis
 185 incolimus —, | quae tanta animis ignauia uenit?
 strata iacent passim sua quaeque sub arbore poma,
 pocula sunt fontes liquidi: | caelestia dona
 adtractare nefas: | id rebus defuit unum.
 quid prohibet | causas penitus temptare latentes?
 190 uana supersticio]. rerum pars altera adempta est.
 quo uitam dedit aeternam? cur mortis adempta est
 condicio? | mea si non inrita dicta putaris,
 auctor ego audendi | sacrata resoluere iura.
 tu coniunx, tibi fas animum temptare precando.
 195 dux ego uester ero: | tua si mihi certa uoluntas,
 extruimusque toros dapibusque epulamur opimis.
 sic ait, et dicto citius |, quod lege tenetur,
 subiciunt epulis | olim uenerabile lignum
 instituuntque dapes | contactuque omnia foedant.

- 182] A. VI, 387. VIII, 611 (obtulit *PRybe*). 183] A. VI, 318. 673.
 184] A. VI, 674. 185] A. VI, 675. XI, 733. 186] E. VII, 54. 187] G.
 III, 529. IIII, 1. 188] A. II, 719 (adtractare *em*). XII, 643. 189] A. V,
 631 (quid *Re*). III, 32. 190] A. VIII, 187. VIII, 131. 191] A. XII, 879.
 192] A. XII, 880. X, 244. 193] A. XII, 159. II, 157. 194] A. IIII, 113.
 195] E. VIII, 38 (eram). A. IIII, 125 (VII, 548). 196] A. III, 224. 197]
 A. I, 142. XII, 819. 198] A. VII, 110. XII, 767. 199] A. VII, 109. III, 227.

182 adgreditur (agg. *m²*) *S* obtullit (l *pr. eras.*) *S* persuasio per
 serpentem *π* 183 uerba diaboli ad euuā *L in marg.* 184 thorus *A*
 185 Incolomis (Incolumis *m²*) *S* Incolomus *Lb* anim signa uia *P*
 186 quaque *P* pona (m *supra* n *m²*) *π* 187 liqui *A* 188 Adtrectare *S*
 (Att. *m²*) *πA* 189 Quis *SπA* ausas *T* paenitus *Lb* tentare *π*
 latentis *A* 190 Una *La* Uana *Lb* supresticio *T* 191 *om. PSChCV*,
in π supra scriptus est m² 192 Conditio *SA* irrita *π* putaris (-res
m²) *S* 193 ergo *S* ero *RaRbCV* sacra *P* resoluere (re s. u. *m²*) *S*
 194 coniux *PSm¹πA* preçando *Lb* 195 uester ego ero *P* tua sit *P*
 si tua *A'* (*corr. m²*) 196 Exstruimusque *S* aepulamur *La* opimus *π*
psumptio edendi in mortem π 197 Sicut et *A'* cicius *P* et (*corr. m²*) *S*
 198 aepulis *La* 199 Insticuuntque *P* Instituuntque (u alt. s. u.) *Lb*
 contactaque *S* foedunt *Sm¹* fedant *Sm²A*

- 200 praecipue infelix pesti deuota futurae Gen. 3, 6
 mirataque nouas frondes et non sua poma,
 causa mali tanti, | summo tenus attigit ore.
 maius adorta nefas maioremque orsa furorem
 heu misero coniunx | aliena ex arbore germen
 205 obicit atque | animum subita dulcedine mouit.
 continuo noua lux oculis effulsit; | at illi Gen. 3, 7
 torrentur uisu subito | nec plura morati.
 corpora sub ramis | obtentu frondis inumbrant:
 consertum tegumen: | nec spes opis ulla dabatur.
 210 at non haec nullis hominum | rerumque repertor
 obseruans oculis | caedes et facta tyranni
 praeiensit: | notumque furens quid femina posset.
 continuo inuadit: | 'procul, o procul este profani'
 conclamat, | caelum ac terras qui numine firmat.

200] A. I, 712. 201] G. II, 82 (miratasque *Mabc*). 202] A. VI,
 93. I, 737. 203] A. VII, 386. 204] A. II, 738. G. II, 76. 205] A. VI, 421.
 XI, 538 (atque add.; *subitaque animum*). 206] A. VIII, 731. G. III, 416
 (A. VIII, 443). 207] A. VIII, 109. V, 381 (moratus). 208] A. VII, 108.
 XI, 66. 209] A. III, 594. II, 803. 210] A. XI, 725. XII, 829. 211] A. XI,
 726. VIII, 483 (quid *mut. in* et). 212] A. III, 297. V, 6 (posset *M*).
 213] A. III, 265. VI, 258. 214] A. VI, 259 (VIII, 425. XII, 426). III,
 269 (torquet *in* firmat *mut.*, cf. G. III, 209. A. III, 611. 659).

200 Pr̄cipue PLb Pr̄cipie Sm¹ inflias S douota futu*re T
 u. 201 post 202 ponunt PLπ . 201 Mirataque PL et π (in marg. m²
 Miraturque cet. 202 Causa (a ex corr.) Lb ali (corr. m²) S
 adtigit A ore P 203 Magus Sm¹ maioremque (orem eras.) P 204 mi-
 sera PL et (a ex o m²) π coniux Sm¹PπA 205 adque PLA adque Lb
 * que (at m²) π subita (b ex u) Lb subita A' dulcidine PT et (corr.
 m¹) A' nudi ubi se uider' π 206 effulsi* P effulgsit (g eras.) π ad
 L et (m² at) S 207 Terrentur (r pr. s. u. m²) π subito (i s. u.) Lb
 208 obientu (corr. m²) S obiectu ChCV obtentum A obumbrant PLA
 209 tegmen P tegimen S opis spes π 210 Ad S (At m²) Lb repertor
 (o ex u) Lb 211 Prospiciens SChCV (cf. G. III, 352 al.) cedes P
 cedis (corr. m²) S tiranni T 212 Presentisit Lb posset PL possit
 cet. (apud os ras. A') 213 este (te in ras. m²) S iste PL este** (co
 eras.) π 214 uerba dī increpantis L in marg. ac] et π lumine PL
 nominae (corr. m²) S qui numine firmat (in marg. m² qui lumine
 format) π

- 215 atque illi longe gradientem ac dira frementem
 ut uidere, metu uersi retroque ruentes
 diffugiunt siluasque et sicubi concava furtim
 saxa petunt. piget incepti lucisque, | neque auras
 despiciunt: | taedet caeli conuexa tueri.
- 220 Nec longum in medio tempus, | cum creber ad aures Gen. 3, 8
 uisus adesse pedum sonitus genitorque per auras
 hunc, ubi uix multa maestum cognouit in umbra,
 talibus adloquitur dictis | atque increpat ultro:
 'infelix, quae tanta animum dementia cepit?
- 225 quis furor iste nouus? quo nunc, quo tenditis' inquit Gen. 3, 9
 'regnorum inmemores, | quae mentem insania mutat?
 dicite, | quae lucis miseris tam dira cupido?
 maturate fugam | totoque absistite luco:
 nec reuocare gradum|, si quando aduersa uocarint,
- 230 est licitum; | flammis ambit torrentibus amnis

215] A. X, 572 (ac M). 216] A. X, 573. 217] A. V, 677. 218]
 A. V, 678. VI, 733. 219] A. VI, 734. IIII, 451. 220] A. VIII, 395. II,
 731. 221] A. II, 732 (umbram *mut. in auras*). 222] A. VI, 340. 223] A.
 VIII, 611 (adfata est *mut. in adloquitur*). VI, 387. 224] A. V, 465.
 225] A. V, 670. 226] A. IIII, 194. XII, 37. 227] A. VI, 669 (E. III, 55.
 VIII, 63. A. VII, 195. VIII, 79). VI, 721. 228] A. I, 137. VI, 259. 229] A.
 VI, 128 (set *mut. in nec*). VIII, 172 (uocarent). 230] A. X, 344. VI, 550.

215 Adque *Sm¹PLa* Adque *Lb* gradiente *A* fremente (-tē *m²*) *S*
 216 petroque *Lb* 217 Diffubiunt (*corr. m²*) *S* que om. π 218 lucisque
 (e in ras.) *S* 219 Despiciunt *PLT* et π (*in marg. m²* aspicunt)
 ted& (& *m²* in ras.) *P* te det *A'* te de *T* 220 con (cum *m²*) *S* cre-
 ber (r alt. ex s) *Lb* creuerat *A* auræs *Lb* auras *A'* auras *SChCV*
 221 s**nitus *S* per auras om. *S* durans (n eras.) *La* auras (a pr.
 ex d per ras.) *Lb* umbras *Ch* umbram *CV* 222 om. *SChCV* um-
 bris *P* 223 adloquitur (all. *m²*) *S* adque *PLa* et (*corr. m²*) *S* ad-
 que *Lb* increbat (*corr. m²*) *S* uerbis *L* 224 coepit *LπA* et (*corr. m²*) *S*
 225 uerba dī ad utrosque *L* in *marg.* n°uos *A'* inquid *SA* inquam *L*
 ubi exeunt de paradiso π 226 Rignorum (Sign. *m²*) *S* immemores *PS*
 quem *P* 227 om. *A* quem *P* 228 fuga *A* totque (*corr. m²*) *S*
 loco *T* 229 uocauerint (*corr. m²*) *S* uocari π uocarent cet. 230 am-
 bitorrentibus *P* amabit (*corr. m²*) *S*

- per medium stridens | torquetque sonantia saxa
attollitque globos flammarum et sidera lambit.
ille sub haee: | 'tua me, genitor, tua tristis imago   Gen. 3, 12
- . . . . .
- his posuere locis: | merui nec deprecor', inquit
235 'omnipotens, | sonitumque pedum uocemque tremesco
conscius audacis facti: | monitisque sinistris
femina | fert tristis sucos tardumque saporem.
illa dolos dirumque nefas sub pectore uersans
insontem infando indicio, | moritura puella
- 240 dum fuit, incautum crudeli morte | peremit;
suasit enim, | scis ipse, neque est te fallere cuiquam.
ut uidi, ut perii, ut me malus abstulit error,
contigimusque manu | quod non sua seminat arbor.'   Gen. 3, 14 sq.
- 245 'accipite ergo animis atque haec mea figite dicta:

231] A. XII, 926. VI, 551.   232] A. III, 574.   233] A. V, 394.
VI, 695.   234] A. VIII, 335. XII, 931.   235] A. X, 615 (668. XI, 790).
III, 648.   236] A. XI, 812. X, 110.   237] G. III, 216 (A. IIII, 211. 570.
XI, 734). G. II, 126.   238] A. IIII, 563 (in *mut. in sub;* uersat).   239]
A. II, 84. G. IIII, 458.   240] A. X, 386 (sodalis *mut. in* peremit).   241]
A. X, 367 (*equos*). G. IIII, 447 (cuiquam *Pc*).   242] E. VIII, 41.   243] A.
XI, 245 (*manum*). VI, 206 (*arbos*).   244] G. II, 325 (A, VII, 770. X, 100).
A. XI, 301 (*rex mut. in sic*).   245] A. X, 104.

231 que *om.* *L* sonentia *S*   232 Attolletque (-litque *m²*) *π*   labit *P*
233 immago (*m pr. del. m²*) *S*   post hunc uersum, *id quod intellegitur ex*
posuere *in u.* 234, unus excidit, cuius prior pars fuisse uidetur saepius
occurrens (A. VI, 696)   234 uerba adā excusantis *L* *in marg.*   meruit *L*
inquit *LT* et (*corr. m²*) *St*   235 uoceque *P* uocemque (*in marg. m²*
cum uoce) *π*   tremesco (-isco *m²*) *S*   ^{trē}mesco *Lb* tremisco (-esco *m²*) *π*
236 monitique sinistri *S*   237 Feminam *A*   tristes *S*   sucos] speciem
(*in marg. m²* tristes sucos tardosque sapores) *π*   238 dolos (*ex dolus*) *Lb*
sub (*eras.*) *π* (*in marg. m²* in)   uersat *π*   239 nefando *A'*   240 cru-
deli *om.* *A*   cede (*in marg. m²* morte) *π*   241 este *P*   fallere (re *s.*
u.) *T*   quicquam *π*   quidquam *A*   242 me] ne *La*   abstullit *P* et
(*corr. m²*) *S*   243 Contingimusque *P* et (*n alt. eras.*) *La*   suo *T*   arbos *π*
ubi serpenti male dicit *π*   244 sit (sic *m²*) *S*   serpenti adae et euue
L *in marg.*   245 adque *PL*

- tuque prior, | scelere ante alios inmanior omnis,
quem nec longa dies pietas nec mitigat ulla,
hortator scelerum, | coluber, mala grama pastus
desidia latamque trahens inglorius aluum
- 250 cede locis, | nullis hominum cogentibus, ipse,
tenuis ubi argilla et dumosis calculus aruis.
'at tibi pro scelere' exclamat, 'pro talibus ausis
omne aeuum ferro teritur, | primusque per artem,
heu miserande puer, | terram insectabere rastris
- 255 et sonitu terrebis aues: | horrebit in aruis
carduus et spinis surget paliurus acutis
lappaeque tribolique | et fallax herba ueneni.
at si triticeam in messem robustaque farra
exercebis humum, | frustra spectabis aceruum
- 260 concussaque famem in siluis solabere queru.

Gen. 3, 17 sqq.

- 246] A. VI, 834. I, 347. 247] A. V, 783 (quam). 248] A. VI,
529. II, 471. 249] G. IIII, 94 (aluum *Mabc*). 250] A. VII, 559. G. II,
10 (ipsae). 251] G. II, 180. 252] A. II, 535. 253] A. VIII, 609
(aeuum *MRbe*). G. I, 122. 254] A. VI, 882. G. I, 155 (*herbam*). 255] G.
I, 156. 151 (horreret). 256] E. V, 39 (carduus *Rybc*, surgit). 257] G. I,
153. E. IIII, 24. 258] G. I, 219. 259] G. I, 220. I, 158 (aceruum *MRybc*).
260] G. I, 159.

- 246 immanior *PSnT* inmaior *A'* omnes *LSp* 248 hortatur *P*
colluber *P* coluber (*corr. m²*) *S* grama (i s. u. *m²*) *P* 249 Dissidia
(*corr. m²*) *S* Desidiam̄ (*corr. m²*) *π* Desida *T* latumque *π* trahes
ingrorius (ri in litura *T*) *A* 250 nullus *S* nulli *T* concentibus (*in marg.*
m² cogentibus) *π* u. 251 post 271 ponit *SCh* 251 Tenui sibi *P* Tenui
sub (*corr. m²*) *π* Tenuis sub *A* argila (-lla *m²*) *S* argilla (e. *m²*) *π*
calculis (v *m²*) *La* calculus (*corr. m²*) *S* calculos (-los *A'*) *A* male
dixit ade *π* 252 Ad *L* et *Sm¹* scelerum clamat *S* 253 territorus *P*
et (r pr. eras.) *Lb* artus (em *m²*) *π* 254 ad adam *L* in *marg.* terra *P*
terrārum (ra exp. et u in a mut. *m²*) *Lb* insectauere *A* 255 horreuit *P*
horrebat (*corr. m²*) *S* horrescit *π* horrebis *A* 256 surgit *P* et (*corr.*
m²) *S* palliurus *Lb* paluirus *S* 257 Lappadēque *L* tribulique *Sn*
erba *S* 258 Ad (At *m²*) *S* triticiam *P* sic reticeam *A'* messem
(s pr. s. u. *m²*) rubustaque *π* messoribus taq; (itaq; *T*) *A* 259 frustra
acceptabis *A* exspectabis *S* acerbum *L* 260 solhabere *Lb* sola-
uere *P* quercū *A*

insuper his | subeunt morbi tristisque senectus
et labor et durae rapit inclemencia mortis.

haec tibi semper erunt, | tuque, o saeuissima coniunx, Gen. 3, 16
non ignara mali, | caput horum et causa malorum,

265 magna lues commissa tibi: | heu perdita nescis
nec quae te circum stent deinde pericula cernis.

nunc morere, ut merita es, | tota quod mente petisti:
nec mea iam mutata loco sententia cedit.'

At iuuensem | primum saeuus circumstetit horror:

270 deriguere oculi, | nec se celare tenebris
amplius aut | notas audire et reddere uoces.

haut mora, festinant iussi rapidisque feruntur
passibus, | et pariter gressi per opaca uiarum
corripiunt spatium medium | limenque relinquunt

Gen. 3, 23

275 flentes | et paribus curis uestigia figunt.

tum uictum in siluis | bacas lapidosaque corna

261] A. VIII, 274. G. III, 67. 262] G. III, 68. 263] E. V, 74.

A. XI, 158 (*sanctissima*, cf. A. II, 612). 264] A. I, 630. XI, 361. 265]

G. III, 454 (lues *Rc*). A. III, 541 (nescis heu perdita neendum). 266] A.

III, 561. 267] A. III, 547 (quin *mut. in nunc*). 100. 268] A. VIII,

220. 269] A. VII, 780 (VIII, 335. XII, 517; et). II, 559. 270] A. VII,

447. VIII, 425. 271] A. VIII, 426. VI, 689. 272] A. VII, 156. 273]

A. VII, 157. VI, 633. 274] A. VI, 634. V, 316 (relinquunt *MRyb*). 275]

A. X, 842. VI, 159 (figit). 276] A. I, 214 (*uictu*) + E. II, 31 (V, 43. VII,

65. 68. VIII, 56. X, 52. G. I, 169 [cf. III, 473]. A. III, 646. VI, 271. 309.

VII, 776. XII, 208). A. III, 649.

261 hic *A* subueniunt *L* ueniunt *P* 262 ad euam *L* in *marg.* ubi
eua ad nō (i. e. a domino) increpatur *π* 263 saeuissima *ChCV* sanctissima *cet.* (*sc̄isima T*) coniux *PA* et (corr. *m²*) *S* uatis (in *marg.* *m²*
coniunx) *π* 264 ignari *P* ignora *A* mali *om.* *T* mala capit (corr.
m²) *S* capud *P* capatiorum *T* 267 morare *L* quod] ut *π* pestisti *T*
268 meo *S* loco mutata *A* 269 Ad *PLA* et *Sm¹* circumstetit *L* et
(i alt. s. u. *m²*) *S* orror *A* horret (corr. *m²*) *S* 270 Deriguere *L*
Diriguere (-rē *S*) *cet.* oculis *S* ne ex se *A* celare *P* 271 notos
(corr. *m²*) *S* nouas *A* 272 Haud *ST* et (d ex t) *Lb(m²)A'* ius stra-
pidisque (*m²* iussa rapidisque) *S* 273 pariter *P* (riter *m²* uel *m³* in
spatio *m¹* uacuo relicto) ^a ocpa *La* uīorum *Lb* 274 Corripium *P*
cornā (del. et supra ser. relinquunt) *Lb* 275 F*lentes (e eras.) *Lb* pa-
tribus *P* fingunt *La* (n pr. eras.) et *A* 276 dictum *A* uācas *A'*
uacas *T* lipidosaque *Lb*

dant rami et uulsi pascunt radicibus herbae.

Interea magnum sol circumueritur annum:
matri longa decem tulerunt fastidia menses,

Gen. 4, 1 sqq.

280 unde homines nati, durum genus. | inde per artem
aut herbae campo apparent aut arbore frondes,
inque nous soles audent se gramina tuto
credere: | et lentis uuam demittere ramis
instituunt | udoque docent inolescere libro.

285 tum, gemini fratres | adolent dum altaria taedis,
alter in alterius | praelato inuidit honore —
horresco referens —: | consanguinitate propinquum
excipit incautum patriasque obtruncat ad aras
sanguine foedantem quos ipse sacrauerat ignis.

Gen. 4, 3 sqq.

290 tum genitor | uirus serpentibus addidit atris
mellaue decussit foliis ignemque remouit
praedarique lupos iussit pontumque moueri
et passim riuis currentia uina repressit.

277] A. III, 650. 278] A. III, 284 (circumuoluitur). 279] E.
III, 61. 280] G. I, 63. A. X, 135 (quale *mut. in* inde). (cf. G. I, 122.
A. VIII, 143. XII, 632). 281] G. III, 353. 282] G. II, 332 (gramina
MR;bc). 283] G. II, 333. III, 558. 284] A. VII, 109 (que *om.*). G. II,
77. 285] A. VII, 670. 71 (adolet). 286] A. II, 667 (alterum). V, 541.
287] A. II, 204. 86 (propinquum *PVabc*). 288] A. III, 332. 289] A.
II, 502. 290] A. III, 102. G. I, 129. 291] G. I, 131. 292] G. I, 130.
293] G. I, 132.

277 racibus *T* erbae *ST* 278 ranum sol *S* circumueritur *PLSC*
circumuoluitur *cet*. *ceptus cain π* 279 Matris *P* decim *L*
tulerunt *P* et (l *pr. exp.*) *S* tulerant *T* fastigia (*corr. m²*) *S* messes *P*
280 hominum *π* artes *L* 281 cambo *P* . parent *A'* arborem *A'*
arborē *T* 282 Inquo *L* 283 et in *A'* lentes *A* et (i *supra e alt. m²*) *P*
unam *P* uiam *A* demittere *L* dimittere *cet*. 284 inoliscere (*corr. m²*) *S*
ubi cain abel fr̄m suum occidit *π* 285 de abel et cain *L in marg.* t̄cedis
(c *exp. m³*) *P* 286 honori *Sπ* 287 Horresco eferens (erens *m²* uel *m³*
in ras.) *P* Horresco (e *ex i m²*) *π* 288 Excepit *PLπ* 289 foedante *π*
ignis (-es *m²*) *S* ignes *cet*. 290 addit *A* atres *A'* atres (i *m²*) *T*
u. 291 post *u.* 293 ponit *π* 291 folis (*corr. m¹* uel *m²*) *S* 292 et 293
om. *A* 292 lupus *P* poⁿtumque *Lb* pontumque (nt *ex rc*) *π* 293 re-
pressit *P*

mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
 295 esset robigo | et uictum seges aegra negaret.
 tum laqueis captare feras et fallere uisco
 inuentum, et | duris urgens in rebus egestas
 mouit agros, curis acuens mortalia corda,
 deterior donec paulatim ac decolor aetas,
 300 ferrea progenies, duris caput extulit aruis
 et belli rabies et amor successit habendi.

Gen. 6, 4

Iustitia excedens terris uestigia fecit.
 nec longum in medio tempus: | furor iraque mentem
 praecipitant: | gaudent perfusi sanguine fratrum.
 305 condit opes alias defossoque incubat auro
 nec doluit miserans inopem | dextramque tetendit.

Gen.
6, 5 sqq.

Tum pater omnipotens | grauiter commotus ab alto
 aethere se mittit: | tellurem effundit in undas
 diluuiio miscens caelumque in Tartara soluit.

Gen. 7, 17

310 sternit agros, sternit sata laeta bouumque labores

294] G. I, 150. 295] G. I, 151. A. III, 142 (negabat). 296] G. I,
 139. 297] G. I, 140. 146. 298] G. I, 123. 299] A. VIII, 326. 300]
 G. II, 341. 301] A. VIII, 327. 302] G. II, 474. 303] A. VIII, 395.
 II, 316. 304] A. II, 317. G. II, 510. 305] G. II, 507. 306] G. II, 499
 (aut mut. in nec). A. X, 823. 307] G. II, 325 (A. VII, 770. X, 100). A. I,
 126 (et alto; cf. 110. IIII, 574. VII, 25. 141). 308] A. VIII, 645 (mittit
My2b). XII, 204 (effundat). 309] A. XII, 205 (soluat). 310] A. II, 306
 (bouumque *Fc*).

294 Nox *A'* frumenti *SA* additis et *L* culmus *PA* culmo π
 295 rubigo *S&A* neg (in marg. $\div$) *A'* post 295 add. π : Tunc alnos
 primum fluuii sensere cauatas (G. I, 136) 296 adfallere *A* bisco *P*
 297 turbis urguens *P* duri^s surgens *A'* duri surgens *LT* dura surgens
 (in marg. *m²* duris urgens) π 298 de auaritia π 300 durum *SChCV*
 capud *P* 301 et mors *A* abendi *T* 303 tempus *Lb* 304 Precipi-
 tant^v *A'* Praecipa^t π 305 alias *S* (corr. *m²*) et *A* defossoque *LA*
 innouat (in marg. *m²* t incubat) π u. 307 post u. 308 *S* 307 di-
 luuium *L* in marg. Temptator *A* 308 Aetheris emittit *L* Aetheri^s
 emittit π Aetheras (*m²* Aethereas) mittit *S* effudit *L* infundit *S*
 et fundit π inundans *P* (s eras.) *L* 309 Diluuium *L* 310 sate *P*
 bonumque *P* bouumque *T* bouumque *cet.* laboris *P*

diluit: inplentur fossae et caua flumina crescunt:
 et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum. Gen. 7, 21
 tum pietate grauem ac meritis | — mirabile dictu —,
 qui fuit in terris et seruantissimus aequi, Gen.
 6, 9; 7, 23

315 eripuit leto, | tantis surgentibus undis,
 ut genus unde nouae stirpis reuocetur haberet. Gen. 9, 1

Diluuio ex illo | patribus dat iura uocatis
 omnipotens: | magnis agitant sub legibus aeuum.
 quid memorem infandas caedes, quid facta tyranni

320 nesciaque humanis precibus mansuescere corda,
 Aegyptum uiiresque orientis et ultima | bella
 magnanimosque duces totiusque ordine gentis,
 quo cursu deserta petiuerit | et tribus et gens
 magna uirum, | meriti tanti non inmemor umquam,

325 quique sacerdotes casti | altaria iuxta,

311] G. I, 326 (inplentur γ). 312] G. III, 480. 313] A. I, 151. G.
 II, 30 (III, 275. A. I, 439. II, 174. IIII, 182. VII, 64. VIII, 252). 314] A.
 II, 427 (Teucris). 315] A. II, 134 (eripui; fateor *om.*). VI, 354 (*om.* nauis).
 316] G. IIII, 282 (nec *mut.* *in ut*; habebit). 317] A. VII, 228. V, 758.
 318] A. X, 615 (668. XI, 790). G. IIII, 154 (que *om.* *P*). 319] A. VIII,
 483. 320] G. IIII, 470. 321] A. VIII, 687 + E. IIII, 35 *al.* 322] G.
 IIII, 4. 323] E. VI, 80. A. VII, 708. 324] G. II, 174. A. VIII, 256.
 325] A. VI, 661. IIII, 517.

311 Diluuid *P* Diluuio *A* implentur *LbSπA'* 312 pecudum *A*
 de noe *L in marg.* 313 graue *A* dictum *P* uisu (*in marg.* m^2
 dictu) π 314 interior et *S* seruantissimo aequo (*corr.* m^2) *S* 315 Enituit
 (*in marg.* m^2 andbrast) loeto tanto surgentibus (*in marg.* m^2 magnis ur-
 gentibus) π laeto *La* 316 Utgenus (*tg in ras.* m^2 uel m^3) *P* noua
 est *A* renouetur (m^2 reuocetur) π reuocaret *RbChV* reuocet origo *P*
 (*cf.* *A. VII, 371*) 317 Dilubium (*b corr. in u*) *A'* Diluuium (*sed im-*
eras.) uexillo *T* (*in quo omnia inde a uexillo usque ad memorem in ras.*)
 318 agitant liber *S. Uictoris* agitat *SChCV* agens *P* agitans *cet.* *in*
u. 318 desinit *L* 319 de faraone π facto (*in ras.* m^2 uel m^3) *P*
 320 ante 319 ponit *A* 321 utresque origentis *P* orientes (-tis m^2) *S*
 bello *S* ultima bella π (*in marg.* m^2 iussa superba, *cf.* *A. X, 445. XII,*
877) 322 gentes *Sm²PA* 323 cursum *P* petiuerit (*u s. u. m²*) π
 324 meriti (*i alt. in ras.* m^1 *ut uidetur*) *P* immemor *S* inmemor (*imm.*
 m^2) π 325 Quisque *P* sacerdotis *S* post casti *add.* *ad A*, dum π
 altarria *S* iusta *SA* iuxta (*in marg.* m^2 iusta) π

quiique pii uates | pro libertate ruebant,
 qui bello exciti reges, quae | litore rubro
 conplerint campos acies, | quibus arserit armis
 rex, genus egregium, | magno inflammante furore,
 330 agmen agens equitum et florentis aere cateruas?
 cetera facta patrum | pugnataque in ordine bella
 praetereo atque aliis post me memoranda relinquo.

Nunc ad te et tua magna, pater, consulta reuertor.
 maius opus moueo: | uatum praedicta priorum
 335 adgredior, | quamuis angusti terminus aeui
 accipiat, | temptanda uia est, qua me quoque possim
 tollere humo | et nomen fama tot ferre per annos,
 quod tua progenies | caelo descendit ab alto,
 attulit et nobis aliquando optantibus aetas
 340 auxilium aduentumque dei, | quom femina primum
 uirginis os habitumque gerens | — mirabile dictu —
 nec generis nostri puerum nec sanguinis edit,

326] A. VI, 662. VIII, 648. 327] A. VII, 642. VIII, 686. 328] A.
 VII, 643. 644. 329] A. VII, 213. III, 330 (*inflammatus amore Ma2bc*).
 330] A. VII, 804. 331] G. III, 3 al. + A. I, 641. VIII, 629. 332] G.
 III, 148. 333] A. XI, 410. 334] A. VII, 45. III, 464 (priorum *FPyabc*).
 335] A. III, 38. G. III, 206. 336] G. III, 207 (excipiat). III, 8. 337] G.
 III, 9. 47. 338] A. I, 250 (X, 30; nos *mut. in quod*). VIII, 423. 339] A.
 VIII, 200. 340] A. VIII, 201. 408. 341] A. I, 315, *cf. supra u. 313.* 342]
 E. VIII, 45 (edunt).

326 pię S 327 om. A exciti (exci *m² in ras.*) P que et S 328 Con-
 plerint Rb et (Comp.) Ch Compleuerint (ue *exp. m²*) Ra Compleuerunt P
 Conplerent S (Comp. *m²*) π Complerunt (Conp. T) A 329 Rex reges
 (-is *m²*) S egregium T magna A' furorem P 330 Agimen P
 Agmen (e ex i) A' et equitum (aeq. A') A florentis S florentes cet.
 aera π 331 Uetera P 332 Praeterea S adque P me om. A memo-
 randa (me s. u.) π Incipit liber secundus π 333 tua] tu P magne π
 334 Malus π predita S (corr. *m²*) piorum P (*sic Mediceus*) 335 Ad-
 gredior (Agg. *m²*) S terminos (-nus *m²*) S 336 Accipiam π 337 ferre
 (erre *m² uel m³ in spatio a m¹ uacuo relicto*) P annis (-nos *m²*) S
 338 descendit Sm¹PπA 339 Attullit Sm¹ obtantibus PT optantibus
 Sm¹ 340 dei] tui S quom ego eum Rb quum V quos PC quo
 πSChRa quod A primū (ū ex ā) T 341 dictum P 342 nōñti P edet
 A' sanguine sedet T

- seraque terrifici cecinerunt omina uates
aduentare uirum | populis terrisque superbum
345 semine ab aetherio, | qui uiribus occupet orbem.
Iamque aderat promissa dies, | quo tempore primum
extulit os sacrum | diuinae stirpis origo Luc. 2, 6 et 7
missus in imperium, | uenitque in corpore uirtus
mixta deo: | subiit cari genitoris imago.
350 haut mora, continuo | caeli regione serena
stella facem ducens multa cum luce cucurrit. Matth. 2, 2. 11
agnouere deum proceres | cunctisque repente
muneribus cumulant | et sanctum sidus adorant.
tum uero manifesta fides | clarumque paternae
355 nomen erat uirtutis: et ipsi | agnoscere uultus
flagrantisque dei | diuini signa decoris.
protinus ad regem | magno feroore ruentum
fama uolat | magnisque acuit rumoribus iras Matth. 2, 3

343] A. V, 524. 344] A. VII, 69. II, 556. 345] A. VII, 281. 258
(quae). 346] A. VIII, 107 (ergo *mut. in iamque*). G. I, 61. 347] A.
VIII, 591. XII, 166 (*Romanae, cf. V, 711*). 348] A. VI, 812. V, 344
(ueniens). 349] A. VII, 661. II, 560. 350] G. III, 548 (A. III, 548).
A. VIII, 528. 351] A. II, 694. 352] A. VIII, 659 (agnouere c). I, 594.
353] A. V, 532 (cumulat). II, 700 (adorat). 354] A. II, 309. XII, 225.
355] A. XII, 226 (ipse). III, 173 (agnoscere *FMar*). 356] A. I, 710. V,
647. 357] A. III, 196. V, 207 (X, 799) + X, 578 + XI, 886. 358]
A. VII, 392. VIII, 464 (*uariisque acuunt*).

343 terrificia *S* terribili *A* omina *RbChCV* omnia *cet.* 344 Ad-
uentare deum (*in marg. m²* Adueniente uiro) π populis] seculis (seculis *T*) *A*
sup (*in marg. ~*) *A'* 345 Semina (-ne *m²*) *S* ab (b *in ras m²* uel
m³) *P* aethereo *A* post hunc u. add. *CV*: Imperium oceano famam
qui terminet astris (*A. I, 287*) de aduentu dñi π 346 promissa (s
alt. s. u. m²) π 347 Extullit *Sm¹* ñs *P* 348 imperium (imp. *m²*) *S*
uenitque (*om. in*) *S* 349 Mista *S* genitores *P* de epiphania π
350 Haut (Haud *m²*) *S* Haud *T* caeli in π *A* 351 Stela *T* 352 Ad-
nouere *A* cunctisque *SChC* cunctique *cet.* 355 agnoscere *Sm¹P*
356 Flagrantesque π (-isque *m²*) *S* Fraglantisque *A* Fraglantesque *P*
de herode π 357 clamore *SChCV* (*A. V, 207*) ruentum *S* ruentem
PARaC cruentum *Ch* furentem π *Rb* furentum *V* (*A. X, 578*) 358 ua-
riisque (*A. VIII, 464*) scripsisse *Probam ueri simile est*; magnis *ex*
magno, quod praecedit, ortum esse uidetur; sed cf. A. XII, 590 acuitur
moribus *P* acuit *om. A'* iram *A* de matre domini π

- incenditque animum | matrisque adlabitur auris.
 360 illa dolos dirumque nefas | haut nescia rerum
 praesensit motusque exceptit prima futuros.
 praeſcia uenturi | furtim mandarat alendum,
 dum curae ambiguae, dum | mens exaestuat ira.
 at rex sollicitus | stirpem et genus omne futurum
 365 praecipitare iubet subiectisque urere flammis,
 multa mouens, | mittique uiros, qui certa reportent.
 haut secus ac iussi faciunt | rapidisque feruntur
 passibus et | magnis urbem terroribus inplet.
 continuo auditae uoces uagitus et ingens
 370 infantumque animae flentes: | ante ora parentum
 corpora natorum | sternuntur limine primo.
 at mater | gemitu non frustra exterrita tanto,
 ipsa sinu p[re] se portans, | turbante tumultu,
 infantem fugiens | plena ad praesaepia reddit.
 375 hic natum | angusti subter fastigia tecti
 nutritab teneris inmulgens ubera labris.

Matth. 2, 16

Matth. 2, 13 et 14

359] A. IIII, 197. VIII, 474. 360] A. III, 563. XII, 227. 361] A.
 IIII, 297. 362] A. VI, 66. III, 50. 363] A. VIII, 580. VIII, 798. 364]
 A. VII, 81. IIII, 622. 365] A. II, 37 (iubent). 366] A. III, 34 (V, 608.
 X, 890). VIII, 193. 367] A. III, 236. VII, 156. 368] A. VII, 157. XI,
 448 (et add.; magnisque; implet). 369] A. VI, 426. 370] A. VI, 427. G.
 IIII, 477 (A. V, 553. VI, 308). 371] A. II, 214 (VI, 22). II, 364 + II, 485
 (VI, 427. XI, 423). 372] G. IIII, 333. 353: 373] A. XI, 544 (ipse). VI,
 857 (VIII, 397). 374] A. XI, 541. G. III, 495 (reddunt). 375] A. I, 407
 (XI, 167; quid mut. in hic). VIII, 366 (subter MPγbc). 376] A. XI, 572.

359 adlabitur (all. m^2) *S*   aures *PSπ*   360 haud *Sm²PT* haud (d
ex t) *A'*   361 Pressensit *P*   futura (-ros m^2) *S*   362 uenturi (tu m^2
uel m³ in spatio unius litt. uacuo relichto) *P*   mandat *A*   363 Dum (m
eras.) *P*   gens extuat *A* (in *A'* supra t pr. ras.) herodes *π*   364 Atrox *T*
stirpem ('r in ras. ex rr) *P*   366 mouens (in marg. m^2 putans) *π*   mitti-
 que *P* mittitque *cet.*   certare possent *P*   367 Haud *P* Hau^t *S* (d m^2)
 Aut *A* ad *A* iussa (i supra à m^2) *π*   368 implet *SπA'*   ubi infantes
 occiduntur *π*   369 uoces *P*   371 sternunt (corr. m^2) *S*   de matre dñi *π*
 372 Ad *Sm¹* gemitum *T*   373 simul *SChC* (manu *V*)   sinū *T*   374 In-
 fantum *S*   pressepia *P*   presepia *cet.*   tendit (in marg. m^2 reddit) *π*
 375 supra *A*   376 tenebris *P*   generis (corr. m^2) *S*   immulgens *P* in-
 mulgens (imm. m^2) *S*   uberis (corr. m^2) *S*   libris *A*

hic tibi prima, puer, | fundent cunabula flores,
mixtaque ridenti | passim cum baccare tellus
molli paulatim | colocasia fundet acantho.

380 Et iam finis erat | perfecto temporis orbe.

ut primum cessit furor et rabida ora quierunt,
ante annos animumque gerens | caelestis origo
per medias urbes graditur | populosque propinquos.
illum omnis tectis agrisque effusa iuuentus
385 attonitis inhians animis | prospectat euntem,
turbaque miratur matrum: | 'qui spiritus illi,
qui uultus uocisque sonus uel gressus eunti est!'

Continuo uates | — namque is certissimus auctor —
ut procul egelido secretum flumine uidit,

390 'tempus' ait: 'deus, ecce, deus, cui | maxima rerum
uerborumque fides. | tu nunc eris alter ab illo,
fortunate puer, | caeli cui sidera parent.

sic equidem ducebam animo rebarque futurum:
expectate uenis, | spes et solacia nostri'.

Matth. 2, 22

Luc.
4, 14 sq. 22Marc. 1, 9 sq.
Matth. 3, 11
Luc. 3, 16
Ioann.
1, 15 sqq.

377] E. IIII, 18 (at *mut. in hic*). 23. 378] E. IIII, 20. 19. 379] E. IIII, 28. 20. 380] A. I, 223. VI, 745. 381] A. VI, 102. 382] A. VIII, 311. VI, 730. 383] A. VII, 384 (*agitur*). III, 502. 384] A. VII, 812 (illam). 385] A. VII, 814. 813. 386] A. VII, 813. V, 648. 387] A. V, 649 (qui *Mγ2*; uultus *MRγ2bc*; est add.). 388] A. VII, 68. G. I, 432. 389] A. VIII, 610 (egelido *M ante corr. et c.*). 390] A. VI, 46. VII, 602 (VIII, 279). 391] A. VIII, 280. E. V, 49. 392] E. V, 49. A. X, 176. 393] A. VI, 690. 394] A. II, 283. VIII, 514.

377 Hec *A'* Nec *T* fundant *P* 378 bacare (bacc. *m²*) *S* bachare *π*
379 Lilia *A* fundit *PSπ* achanto *PA'* achantho *T* 380 orbem *P*
381 Et (v *supra* E) *A'* rapida *P* 382 gerens cœlestis (gerens *cœ in lit.*) *T*
coelestis origo (*in marg. m²* pulcherrima proles *A. VI, 648*) *π* 383 Per
om. *T* populosque propinquos (popu *in ras.*, reliqua *m²* uel *m³* *in spatio*
a m¹ uacuo relicto) *P* 384 que (s. u. *m²*) *π* 385 Adtonitis *A* inhians
(*in marg. m²* haesere *A. V, 529*) *π* 386 quis *PA* 387 Quis *S* est *om.* *πA*
de Iohanne *π* 388 uatis *PS* namquis *S* his *PA* is (*in marg. m² hic*) *π*
certissimum (s *supra* m *m²* uel *m³*) auetur *P* 389 gelido *S* segretum
(sec. *m²*) *S* 390 ecce] ait *S* cui (*in marg. m² tibi*) *π* tibi *A* 391 runc *T*
392 calili (li *pr. eras.*) *S* 394 Expectata *A'* Expectate *T* tuis (*in*
marg. m² uenis) *π* solatia *A* de iordanæ *π*

- 395 haec ubi dicta dedit, | fluuiō mersare salubri
accepit uenientem ac mollibus extulit undis:
exultantque uada ac | subito commota columba
deuolat et supra caput astitit. | inde repente
radit iter liquidum celeris neque commouet alas.
400   huc omnis turba ad ripas effusa ruebat   Marc. 1, 5
certatim largos umeris infundere rores.
tum genitor natum dictis | compellat amicis:
'nate, meae uires, mea magna potentia solus
et praedulce decus | magnum rediture parenti,
405   a te principium, tibi desinet. | accipe, testor,
o mea progenies: | qua sol utrumque recurrens
aspicit Oceanum, | perfecto laetus honore
omnia sub pedibus | uertique regique uidebis.
tu regere imperio populos, | matresque uirosque,
410   iam pridem resides animos desuetaque corda
ignarosque viae mecum miseratus | inertes

Marc. 1, 5

Marc. 1, 11

- 395] A. II, 790 (VI, 628. VII, 323. 471. VIII, 541. X, 633. XII, 81.
441). G. I, 272. 396] A. VIII, 817. 397] A. III, 557 (*atque*). V, 213.
398] A. IIII, 702 (astitit *PM* [*ante corr.*] *ac*). VIII, 238. 399] A. V, 217.
400] A. VI, 305. 401] G. I, 385. 402] A. X, 466. II, 372. 403] A. I, 664.
404] A. XI, 155. X, 507. 405] E. VIII, 11 (desinet *Mac*). A. XI, 559.
406] A. VII, 97. 100. 407] A. VII, 101 (aspicit *Mryzbc*). III, 178.
408] A. VII, 100. 101 (uidebunt). 409] A. VI, 851. II, 797. 410] A. I,
722. 411] G. I, 41 + E. VIII, 24 (inertes *My1b*; cf. G. I, 94. III, 136.
523. A. X, 322. XI, 732).

- 396 ac] et *P* extulit *S* de spū scō π 397 ac] et *SChCV* at π *T*
ad *A'* subita *A* cummota *P* commota (*in marg. m²* commixta) π
398 super *S* et (*in marg. m²* supra) π capud *P* adstitit *S* (*d exp.*)
π *A* 399 celerique cumuobet (*I supra b A'*) *A* cummouet *P* alas
om. S 400 Huic *S* omnes (-nis *m²*) *S* ruebat (*e in ras. m³*) *P*
401 humeris *Sm²A'* uox patris de caelo π 402 Cun *A* compellat
Sm²Pπ ami*cis *P* 403 Natae *P* 404 prēduleç *P* magne *A*
405 desinit *Sπ* 406 quae *A* utramque (*corr. m²*) *S* utroque (*ī supra*
o m²) π 407 Aspicit (*i pr. s. u.*) *P* latus (*corr. m²*) *S* 408 uidebunt π
409 imperiū π imperio *T* 410 resedem (*corr. m²*) *S* 411 Ignaras-
que *P* Ignarusque *S* uite *P* inertes *SChCVπRaRb* agrestes cet.
XVI. Poet. christ. min. pars 1. 38

adgredere et uotis iam nunc adsuesce uocari'.
dixerat: ille patris magni parere parabat
imperio, | instans operi regnisque futuris.

- 415 Heu pietas, heu prisca fides! | quas dicere grates
incipiam, | si parua licet conponere magnis?
nec mihi iam patriam antiquam spes ulla uidendi
nec spes libertatis erat nec cura | salutis.
hic mihi responsum primus dedit ille petenti,
420 concretam exemit labem purumque reliquit
aetherium sensum | meque in mea regna remisit.
illum ego per flamas, | agerem si Syrtibus exul,
per uarios casus, per | mille sequentia tela,
quo res cumque cadent, unum | pro nomine tanto
425 exequerer strueremque suis altaria donis.
huius in aduentum | tantarum in munera laudum
ipsi laetitia uoces ad sidera iactant
intonsi montes: | respondent omnia ualles.

Tempore non alio | — magnum et memorabile nomen —

- 430 serpentis furiale malum | meminisse necesse est.

- 412] G. I, 42 (*Ingredere*). 413] A. IIII, 238. 414] A. III, 239. I, 504.
415] A. VI, 878. XI, 508. 416] A. II, 13. G. IIII, 176 (*componere*). 417] A.
II, 137. 418] E. I, 32. A. II, 387 (V, 174. VI, 96. X, 666). 419] E. I, 44.
420] A. VI, 746 (*reliquit PRyb2*). 421] A. VI, 747. II, 543. 422] A. VI,
110. V, 51. 423] A. I, 204. VI, 110. 424] A. II, 709. VIII, 472. 425] A.
V, 54. 426] A. VI, 798. VIII, 273 (*munera m*). 427] E. V, 62. 428] E.
V, 63. X, 8 + V, 84 (VI, 84). 429] G. III, 245. A. IIII, 94 (*nomen x*
Baeda). 430] A. VII, 375. VI, 514.

Matth.
4, 1 sqq.
Luc.

4, 1 sqq.

412 Adgredere (Agg. *m²*) *S* aduesce *P* assuesce *Sm²A* uocari (ca in
spatio 2 uel 3 litt. *m³*) *P* 413 Diserat *S* 414 operis *A* 415 grates *om. S*
grate *A* 416 componere *Sπ* uu. 417 et 418 in *A'* in marg. inf. signo
hp et supra ad u. 419 signo h̄d adiecto 417 patria . . spe (corr. *m²*) *S*
419 Hic (H ex N; ic in ras.) *A'* petendi *P* 420 reliquid *S* (-quit *m²* et *π*)
relinquit *PA* 422 agere misi *P* sirtibus *A* 423 milli . . tella *P* 424 cadet
A pro nomine (in marg. *m²* pro numine) *π* 425 Exsequerer *Pπ* 426 ad-
uentu *π* in munera *P* innumera *A* munera (*om. in*) *SChCVπ* post
u. 426 add. *π*: Namque erit ille mihi semper (semper s. u. *m²*) ds illius
aram (E. I, 7) Cuncti obtestemur ueniamque oremus ab ipso (A. XI,
358, cf. V, 70. XI, 801) 427 lēticia (-tiae *m²*) *S* 427 aderae (*supra*
erae *m²* uel *m³* sidera) *P* de diabulo *π* 429 nomen (in marg. *m²*
numen) *π* 430 Serpentes *P* Serpentum *S*

ausus quin etiam | — fama est obscurior annis —
 conpellare uirum et | ueniendi poscere causas.
 hunc ubi tendentem aduersum per gramina uidit,
 substitit infremuitque ferox | dominumque potentem
 435 saucius ac serpens | adfatur uoce superba:
 'uerane te facies, uerus mihi nuntius adfers?
 qui genus? unde domo, | qui nostra ad limina tendis?
 fare age, quid uenias; | nam te dare iura loquuntur.
 aut quis te, iuuenum confidentissime, nostras
 440 iussit adire domus | pacique inponere morem?
 non equidem inuideo, miror magis: | accipe porro,
 quid dubitem et quae nunc animo sententia surgat.
 est domus alta: | uoca zephyros et labere pinnis
 ardua tecta petens, | ausus te credere caelo,
 445 si modo quem memoras pater est, | cui sidera parent'.
 olli subridens sedato pectore | fatur
 haut uatum ignarus uenturique incius aeui:

431] A. II, 768. VII, 205. 432] A. II, 280. I, 414. 433] A. VI,
 684 (isque *mut. in* hunc). 434] A. X, 711. VI, 621. 435] A. XI, 753
 (at). VII, 544. 436] A. III, 310. 437] A. VIII, 114. VI, 388 (limina χ).
 438] A. VI, 389. I, 731 (loquuntur *MR*). 439] G. IIII, 445 (nam *mut. in*
 aut.) 440] G. IIII, 446 (domus *Mb2*). A. VI, 852. 441] E. I, 11. A.
 VIII, 190 (*percipe*). 442] A. VIII, 191. 443] A. X, 526. IIII, 223.
 444] A. VII, 512 (*petit*). VI, 15 (*se*). 445] G. IIII, 323 (perhibes *mut. in*
 memoras, cf. A. IIII, 109). A. X, 176. 446] A. VIII, 740 + I, 131 al.
 447] A. VIII, 627.

431 Ausurus *T* Ausus *A'* (us *pr. ut uidetur in ras.*) 432 Conpellare
 (Comp. *m²*) *S* 434 intremuitque *π* (*in marg. m²* infremuitque) *A*
 435 ad *P* at *S* (*m² ut*) *π* affatur *Sm²A* 436 Uere nete *P* nuncius *P*
 adfert *P* adfers (*m² aff.*) *S* ofert *A'* offert *T* 438 sq. Fare . . iuue-
 nem (*in marg. m²* Fare age quid uenias iam istinc et conprime gressum
 (A. VI, 389) Nam quis te iuuenum) *π* 438 nam te dare] nonate** se *P*
 locuntur *T* 440 domos *SAπ* inponere (imp. *m²*) *S* inponere** *T*
 441 non *equidem *S* (*n eras.*) ubi dñs super pinnam templi adsumitur *π*
 443 te syros *P* zefiros *S* zefyros *π* zephiros *A* et labere] inlabere *P*
 allabere (alla *in ras. m²*) *S* pinnis (pen. *m²*) *S* 446 Ollis *A* fatur
 (atur *in ras. m³*) *P* 447 Haud *PT* Haud (d *ex t*) *Sm²A'* Haut (*in*
marg. m² hic) *π* uatum] tua tum *T* incius (*corr. m²*) *S*

38*

'dissimulare etiam sperasti, perfide | serpens?
 ne dubita; nam uera uides. | opta ardua pinnis
 450 astra sequi clausumque caua te condere terra.
 quo periture ruis maioraque uiribus audes?
 cede deo, | toto proiectus corpore terrae'.
 nec plura his: ille admirans uenerabile donum
 fronte premit terram | et spumas agit ore cruentas
 455 contentusque fuga | caecis se inmiscuit umbris.

Interea | uolitans magnas it fama per urbes.
 conuenere uiri: | mens omnibus una sequendi
 in quascumque uelit pelago deducere terras.
 multi praeterea, quos fama obscura recondit,
 460 concurrunt | fremitu denso stipantque frequentes
 exultantque animis; | medium nam plurima turba
 hunc habet atque umeris extantem suspicit altis. 465
 postquam altos uentum in montes, | aeterna potestas 466

448] A. III, 305 + A. V, 91 (273). 449] A. III, 316. XII, 892.
 450] A. XII, 893 (que *MRybc*). 451] A. X, 811 (*moriture*, cf. XI, 856).
 452] A. V, 467. XI, 87. 453] A. VI, 408. 454] A. X, 349 (premit *Pγ1*).
 G. III, 203 (aget). 455] A. XI, 815. VII, 619 (condidit *mut. in* inmiscuit,
 cf. A. XI, 815). 456] E. X, 55 al. A. III, 173 (Libya *mut. in* uolitans, cf.
 VII, 104). 457] A. V, 490. X, 182. 458] A. II, 800 (uelim). 459] A. V,
 302. 460] A. X, 361 (691. XI, 805. XII, 297. 724). G. III, 216. 461] A.
 XI, 491 (exultatque, cf. III, 557. VII, 464). A. VI, 667. 462] A. VI, 668.
 463] A. III, 151 (montes *My2b*). X, 18.

448 Dissimilare (v m^2) π 449 Nec *SA'* optas *S* opta] properare *A*
 pennis (pen. m^2) *S* 450 causumque *S* caue *A* terram (m *exp. m²*) *S*
 451 rues *A* audies *A'* 452 protectus *S* totoque correptus *A* terra
 (-ā m^2) *S* 453 illi *S* uenaerabile *P* donum (n *ex m*) *S* 454 cruentas
 ego cruentos *P* cruento *cet.* 455 Contentosque (corr. m^2) *S* in-
 miscunt (imm. m^2) *S* miscuit *P* de mirabilibus christi π 456 magnas
 it π m^2 magna fit *S* magna sit *cet.* fama] fama sit *P* 458 uelint *S*
 decurrere *S* terra* *P* 459 prterea *P* 460 Conueniunt *A* Concur-
 runt . . frequentes (in marg. m^2 Conueniunt uitamque uolunt pro laude
 pacisci, cf. A. I, 361 [700. VIII, 779] V, 230) π densoş (s *exp. m²*) *S*
 ruentes *P* (A. II, 440. III, 401. VIII, 727. X, 573. XII, 505) uu. 461
 et 462 post 466 in libris leguntur; transposui eos editionem Romanam
 secutus 461 Exultant (om. que) *P* Exultatque π *A* animum *S* pluma *A'*
 462 adque *P* suscepit *S* suspit *A* altis *A'*

Matth. 4, 25
 Marc.
 3, 7 sqq.
 Luc. 6, 17

- iura dabat legesque uiris], secreta parentis,
 465 spemque dedit dubiae menti | curasque resoluit.
 conspicit ecce alios dextra laeuaque | frequentis.
 quos ubi confertos audere in proelia uidit,
 incipit et dictis diuinum aspirat amorem:
 'discite iustitiam moniti, | succurrite fessis
 470 pro se quisque, uiri, | quae cuique est copia, laeti
 communemque uocate deum. | meliora sequamur
 quoque uocat uertamus iter. | uia prima salutis
 intemerata fides | et mens sibi conscientia recti.
 uobis parta quies | perfecto temporis orbe.
 475 nam qui diuitiis soli incubuere repertis
 nec partem posuere suis, | dum uita maneret,
 pulsatusue parens et fraus innexa clienti,
 tum, cum frigida mors anima seduxerit artus,
 inclusi poenam expectant, | quae maxima turba est,
 480 infernisque crient tenebris | ueterumque malorum

464] A. I, 507. II, 299. 465] A. III, 55. G. I, 302. 466] A. VI,
 656 + G. III, 394 (III, 216. A. I, 707. VI, 486. X, 506). 467] A. II, 347
 (uidi). 468] A. VIII, 373. 469] A. VI, 620. XI, 335. 470] A. V, 501.
 100. 471] A. VIII, 275. III, 188. 472] A. V, 23. VI, 96. 473] A. II,
 143. I, 604. 474] A. III, 495. VI, 745. 475] A. VI, 610 (aut *mut. in*
 nam). 476] A. VI, 611. 608 (manebat). 477] A. VI, 609. 478] A. III,
 385 (et *mut. in* tum). 479] A. VI, 614. 611. 480] A. VII, 325 (ciet). VI, 739.

464 legisque uires *S* secreta parentis (*in marg. m²* operumque labo-
 rem *G. II, 155. A. I, 455. 507*) *π* post 464 leguntur in *π*: Edocet hu-
 manis quae sit fiducia rebus (*A. X, 152*) Admonet inmiscesque (*t supra*
s. m²) cari praecepta parentis (*A. X, 153. V, 747*) 465 Spemque (*om.*
 dedit) *S* 466 frequentes *Sm²πA* 467 consertos *P* prelia *A'* 468 ad-
 spirat *A* inspirat *Sπ* amorem aspicit (*ra m²*) *S* 469 monitis *A* mo-
 niti et *SChCVπ* sucurrit effesis *P* succurrere (*v m²*) *π* 470 quis-
 que (que *s. u.*) *T* quaecumque *A* 472 uertamus] sequamur *A* 473 et
 (*s. u. m²*) *π* constia *T* 474 quarta . . perfecta (*corr. m²*) *S* 475 qui
 (*add. m²*) *S* incubuere *P* incumbueret (*m del. m²*) *π* repertis (*s add.*
m²) *π* 476 partem] parem *S* uitam aneret (*i m²*) *P* manet *S* manebat *A*
 477 Pulsanti sue (*s exp. m²*) *S* inexa *A* 478 Tunc *PA* Et *π* mors]
 pars *A* animas eduxerit *π* 479 penam (poenam *m²*) *S* poenam (*o s. u.*) *T*
 480 Infernique *A* ciens *P* uent (ruent *m²*) *S* quae *Sm¹*

Matth. 5, 1 sqq.

supplicia expendunt. | aliis sub gurgite uasto
infectum eluitur scelus aut exuritur igni.
turbidus hic caeno uastaque uoragine gurges
aestuat atque imo barathri eructat harenam.
485 hinc exaudiri gemitus et saeuia sonare
uerbera, tum stridor ferri tractaeque catenae,
semper et obducta densantur nocte tenebrae.
praeterea | quae dicam animis aduertite uestris.
non ego uos posthac | caesis de more iuuencis
490 religione patrum | truncis et robore nata
mortaliae manu | effigies et templa tueri
audiam: et haec | repetens iterumque iterumque monebo:
sed periisse semel satis est, | natumque patremque
profuerit meminisse magis, | si credere dignum est.

481] A. VI, 740. 741. 482] A. VI, 742. 483] A. VI, 296.
484] A. VI, 297, *cf.* III, 421. 485] A. VI, 557. 486] A. VI, 558.
487] G. I, 248 (*obtenta, cf. A. II, 604; densantur Mc.*) 488] E. II, 40 *al.*
A. II, 712. 489] E. I, 75. A. III, 369 (*om. primum*). 490] A. II, 715.
VIII, 315 (*om. duro*). 491] A. VIII, 95 (*mortaline*). VII, 443. 492] A.
III, 387. III, 436. 493] A. VIII, 140 (*sed FPRbc*). III, 605. 494] G.
I, 451. A. VI, 173.

481 Supplicę *T* excedunt *A* alii *P* iurgite (gur. *m²*) *S* 484 ad-
que *P* que (*m²* atque) *S* barathri *Ra* baratri *PSπARb* (*de ChCV cf.*
p. 526) arenam *Sm¹π* 485 Hic *A* exaudire *π* sonaræ (a *exp. m²*) *S*
486 ferre (*corr. m¹*) *S* ferret *A'* ferrum *T* tractaque (*corr. m²*) *S* tactae-
que *π* 487 et obducta] ****ducta *P* densentur *π* 489 posthaec *P*
hec (*om. post*) *A* cecis *P* casis (caesis *m²*) *S* in hoc uersu desinit *S*
post *u.* 527 *repetuntur in P uu.* 490—527 *manu eiusdem et temporis et*
generis, qua reliqua quoque usque ad f. 140^r, quod ultimum est, exarata
sunt. quam ob rem in scripturis uersuum repetitorum discrepantibus
significandis siglis Pa et Pb utar. 490 Relegione *A'* (*i supra e*
alt.) *Tπ* nouo renata *A* 491 Mortaliae *Rb* Mortalique *PbChCV*
Mortaline *cet.* emanu *Pb* effugies *Pa* et (*in marg. m² nec*) *π*
492 Audiam et haec. *A* Audiant et *Pa* Audite et *PbV* Audiam et *π*
et (*ci supra a m¹*) *Rb* Audire et *C* (*hi omnes om. haec*) Audiam hec *Ra*
Annuo et hoc *Ch* iterum iterumque *Pb* et (que *ad prius iterum s. u. m²*
adscripto) *π* 493 perisse *P* patrique (*ē supra i m²*) *π* 494 sic *Pat*
reddere *Pa*

495 sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,
flammarumque | dies et uis inimica propinquat'.
adtonitis haesere animis: | nec plura moratus
hic aliud maius miseris | mortalibus aegris
iudicium | canit — et tristis denuntiat iras —
500 uenturum excidio | et uasta conuulsa ruina
omnia tum pariter | rutilo inmiserer igni
palantesque polo stellas | caelique ruinam.
tum uero tremefacta nouos per pectora cunctis
insinuat paucor, | et taciti uentura uidebant.
505 Haec super aduentu | cum multa horrenda moneret,
ora puer prima signans intonsa iuuenta,
diues opum, | studiis florens ignobilis oti —
quinque greges illi balantum, quina redibant
armenta, et | dapibus mensas onerabat inemptis —
510 continuo | alacris palmas utrasque tetendit
et genua amplectens | sic ore effatus amico est:

Matth.
24, 29 sqq.
Marc.
13, 24 sqq.
Luc.
21, 25 sqq.

Matth.
19, 16 sqq.
Marc.
10, 17 sqq.
Luc.
18, 18 sqq.

495] G. III, 284. 496] G. I, 473. A. XII, 150. 497] A. V, 529.
381. 498] A. II, 199. G. I, 237 (A. II, 268. X, 274. XII, 850). 499] A.
I, 27. III, 366. 500] A. I, 22. III, 414 (conuulsa *Mac*). 501] G. I, 455. 454.
502] A. VIII, 21 (palantisque). I, 129 (ruina). 503] A. II, 228. 504] A.
II, 229. 125. 505] A. VII, 344 (quam *mut. in haec*). III, 712. 506] A.
VIII, 181. 507] G. II, 468. III, 564 (*florentem*). 508] A. VII, 538.
509] A. VII, 539. G. III, 133. 510] G. I, 60 *al.* A. VI, 685. 511] A. X,
523. III, 463.

495 insepe parabile *A'* 497 Attonitis *Pbπ* plurima *Pb* plura (*in*
marg. m² ultra) *π* 498 His *A* 499 tristes *πA* denunciat *Pa* 500 ex-
cidium *A* et *om. πA* 501 tunc *P* rutilo *π* inmiserer *Pa* in-
miserer *Pb* inmiseri *T* 502 polus *Pb* ruinas (*-ā m²*) *π* 503 nouus
πA 504 Insunuat *Pa* uidebant (*a ex u m²*) *π* de diuite aduliscen-
tulo *π* 505 Hos *PaA* Hoc *Pb* aduenit *PaA* atuentu *Pb* ^dçum (*d m²*) *π*
horrendo *Pa* moueret *Pa* moneat *Pb* maneret *T* 506 Hora *Pa* in-
tensa *Pb* 507 studii flores ignobiles *Pb* et nobilis ortu *A* hoti *Pa*
otii *Pbπ* 508 Quique gregis *Pb* ballantum *Pa* et quina *Pb* rediebant
Pb rediçeant *A'* redibant (*d ex sc*) *T* 509 menses (*a m²*) *π* hone-
rabat *Pa* honorabat *π* inemptis *RaCh* ineptis *PπRb* inertis *A* optimis
C (*supra* & ineptis) *V* 510 Continua *T* alacres *Pb* utrisque tetendi
Pb 511 amoco *Pb*

'o decus, o famae merito pars maxima nostrae,
ad te confugio et supplex tua numina posco.
omnia praecepi atque animo mecum ante peregi.
515 eripe me his, inquiete, malis. | quid denique restat,
quidue sequens tantos possim superare labores?
accipe daque fidem: | mihi iussa capessere fas est.
atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
'o praestans animi iuuenis, | absiste precando,
520 nec te paeniteat: | nihil o tibi amice relictum.
hoc etiam his addam, tua si mihi certa uoluntas:
disce, puer, | contemnere opes et te quoque dignum
finge deo, | et quae sit poteris cognoscere uirtus.
da dextram misero et | fratrem ne desere frater.
525 si iungi hospitio properat, | coniunge uolentem.
casta pudicitiam seruet domus. | en age segnes
rumpe moras | rebusque ueni non asper egenis.
dixerat haec. ille | in uerbo uestigia torsit
tristior, | ora modis adtollens pallida miris,

512] G. II, 40. 513] A. I, 666. 514] A. VI, 105. 515] A. VI,
365. II, 70 (*om.* iam misero mihi). 516] A. III, 368. 517] A. VIII, 150.
I, 77. 518] A. VI, 672. 519] A. XII, 19. VIII, 403. 520] E. X, 17.
A. VI, 509. 521] A. VII, 548. 522] A. XII, 435. VIII, 364. 523] A.
VIII, 365. E. IIII, 27. 524] A. VI, 370. X, 600. 525] A. VII, 264. V,
712. 526] G. II, 524 (*seruat*). III, 42 (*segnes Rγ2b*). 527] G. III, 43.
A. VIII, 365. 528] A. V, 84 (XI, 132) + A. II, 152 (705. IIII, 238. 331
VIII, 743. X, 547). VI, 547. 529] G. IIII, 235 (A. I, 228). A. I, 354 (ad-
tollens c).

512 merito] melior *Pa* nostri *Pb* 513 et *om.* *Pb* et . . posco (*in*
marg. *m²* nam te dare iura loquuntur *A. I*, 731) π nomine *Pa* nonina
Pb 514 percepi π precipi *A* adque *Pa* atqueue *T* ante (*m² uel*
m³ in spatio 5 uel 6 litt.) *Pa* perege *A'* 515 inquietæ *A'* qui *Pa*
516 Quidue *T* sequens (*ens in ras.*) *Pa* possum *A* sufferre *PbCV*
518 Adque *Pa* 519 prestant animo *Pa* animis *A* 520 peneteat *Pb*
o *om.* *A* relictum est *PbChCV* 521 tua si] tuas *Pb* 522 contemp-
nere *Pa* dignum] duci *A* 523 et *om.* *A* cognoscere *P* 524 et (*s.*
u. m²) π fratrem *Pa* non *Pb* nec π dessere *Pa* fratre *A*
525 properat (*s supra t m²*) π coniuge *PaT* 526 pudicitia *A* 527 egen-
tes *Pa* 528 in *om.* *A* uebo *T* torsit (*o ex e m¹ ut uidetur*) *P*
529 attollens π

530 multa gemens, ! seque ex oculis auertit et aufert.

Inde ubi prima fides pelago, | tranquilla per alta
deducunt socii nauis | atque arte magistra
hic alius latum funda transuerberat amnem
alta petens, pelagoque alius trahit umida lina.

549 Marc.
6, 48 sqq.
Matth.
14, 22 sqq.

535 postquam altum tenuere rates nec iam amplius ullae
occurrunt terrae, | crebris micat ignibus aether,
eripiunt subito nubes caelumque diemque,
consurgunt uenti et | fluctus ad sidera tollunt.

555

at sociis subita gelidus formidine sanguis
540 diriguit: cecidere animi | cunctique repente
pontum adspectabant flentes | — uox omnibus una —
spemque metumque inter dubii, seu uiuere credant 560
siue extrema pati, | leti discrimine paruo,
qualia multa mari nautae patiuntur in alto.

545 ecce deus | magno miseri murmure pontum
emissamque hiemem sensit, | cui summa potestas.
par leibus uentis | et fulminis ocior alis
prona petit maria et pelago decurrit aperto:

565

530] A. XII, 886. IIII, 389. 531] A. III, 69. II, 203. 532] A.
III, 71. VIII, 442 (atque add.). 533] G. I, 141 (atque mut. in hic, iam
in trans). 534] G. I, 142. 535] A. III, 192. 536] A. III, 193 (apparent
mut. in occurrunt). I, 90. 537] A. I, 88. 538] A. V, 20 (atque mut. in
et). I, 103 (fluctusque; tollit). 539] A. III, 259. 540] A. III, 260 (di-
riguit am). I, 594 (cunctisque). 541] A. V, 615 (portum). 616. 542] A.
I, 218. 543] A. I, 219. III, 685. 544] A. VII, 200. 545] A. V, 854. I,
124. 546] A. I, 125. X, 100 (summa PM2bc). 547] A. II, 794 (VI,
702). V, 319. 548] A. V, 212.

uu. 531—561, qui in libris extant post 548, huc transtuli editionem
Romanam secutus; in C hoc loco leguntur uu. 531—544, qui post 548 cum
ceteris repetuntur; in V desunt uu. 562—579 531 hubi T(h eras.) alto P
532 naues πA 533 iam uerberat π onnem A' 534 om. A' alios P
535 Post (om. quam) A 537 Eripuunt A 539 socii T subito (a
m²) π 540 fort. deriguit, cf. 270 541 aspectabant P flectaentes (a
eras.) A' 542 dubiis euiuere A credant (u m²) P 543 leti PA
leti π discriminę P post 544 de saluatore π 545 Ecce P mur-
more T 546 hiem π hieme A 547 fluminis A ocio salis P

nec longo distat cursu | praeeunte carina.
 550 agnoscunt longe regem | dextramque potentem
 nudati socii | et magno clamore salutant.
 postquam altos tetigit fluctus et ad aequora uenit,
 id uero horrendum ac uisu mirabile ferri:
 subsidunt undae, | remo ut luctamen abesset,
 555 collectasque fugat nubes | graditurque per aequor
 iam medium needum fluctu latera ardua tinxit.
 at media socios incedens nauem per ipsos
 ipse gubernaclo rector subit, ipse magister.
 intremuit malus, | gemuit sub pondere cumba,
 560 uela cadunt, | puppique deus consedit in alta:
 et tandem laeti notae aduertuntur harenæ.
 Tunc etiam | tardi costas agitator aselli
 insedit nimbo effulgens: | cui plurima circum
 matres atque uiri, pueri | uelamina nota
 565 subiciunt | funemque manu contingere gaudent.
 iamque propinquabant portis | templumque uetustum
 antiquæ e cedro | centum sublime columnis

549] A. III, 116 (*distant*). V, 186. 550] A. X, 224 (*agnoscunt bc*).
 VII, 234. 551] A. III, 282. V, 207 + III, 524 (XII, 257). 552] A. III,
 662. 553] A. VII, 78. 554] A. V, 820. VIII, 89. 555] A. I, 143. III,
 664. 556] A. III, 665 (*fluctu Pyt*). 557] A. V, 188. 558] A. V, 176.
 559] A. V, 505. VI, 413. 560] A. III, 207. V, 841. 561] A. V, 34.
 562] A. II, 246. G. I, 273. 563] A. II, 616 (*nimbo MPyabc*). V, 250 (*quam
 mut. in cui*). 564] G. III, 475 + 476. A. VI, 221. 565] A. II, 236. 239.
 566] A. XI, 621. II, 713. 567] A. VII, 178. 170.

549 distant π 550 Agnuscit P rege dextraque petentem A 551 ma-
 gnūm P 552 ad om. P 553 hac uisum . . ferre P post 554 ubi
 uentum corripiunt π 556 tinxit T 557 Ad A 558 Ecce ChV
 gubernaculo (u m²) P 559 Intremuit malus (m² in marg. Intremuere
 uiri) π gemit T cymba π 560 Uel A inabaldo P 561 nautæ
 PCVA arenas. Pπ post 561 (530) ubi dñs super pullum asinae sedit π
 562 agitatur PT agitatūr (o m²) π 563 effulsit P effulgens A (*sic
 Mediceus*) 564 uota (u m²) orbi P 566 portis (r in ras.) A
 567 Antiquæ P Antiquæ A Antiqua π (omnes e om.) caedro Pπ
 sublimæ P

570

575

579

531 Matth.

21, 7 sqq.

Marc.

11, 7 sqq.

Luc.

19, 35 sqq.

- ingreditur | magna medius comitante ceterua.
horrendum siluis | hoc illis curia templum,
570 hae sacrae sedes, | miro quod honore colebant.
namque sub ingenti lustrat dum singula templo,
horrescit uisu subito | insonuitque flagello
significatque manu et magno simul | intonat ore:
'quae scelerum facies, | quaeue aera micantia cerno
575 Caesaris et nomen? | quae mentem insania mutat?
hae nobis propriae sedes, | hic tempore certo
perpetuis soliti patrum considere mensis.'
obstipuere animis | gelidusque per ima cucurrit
ossa tremor, | mensasque metu liquere priores.
580 Deuexo interea propior fit Uesper Olympo.
tum uictu reuocant uires fusique per herbam
et dapibus mensas onerant et pocula ponunt.
postquam prima quies epulis mensaeque remotae,
ipse inter primos | genitori instaurat honores,
585 suspiciens caelum. | tum facta silentia linguis.

568] A. VI, 157 (856). V, 76. 569] A. VII, 172. 174. 570] A. VII,
175 (sacrae *bz*). IIII, 458 (colebat). 571] A. I, 453. 572] A. VI, 710.
V, 579. 573] A. XII, 692. VI, 607. 574] A. VI, 560. II, 734 (atque *mut.*
in quaeue). 575] G. III, 47. A. IIII, 595. 576] A. III, 167. G. IIII, 100
(hinc, *om. caeli*). 577] A. VII, 176 (patres). 578] A. VIII, 530 (VIII, 123). II, 120 (XII, 447). 579] A. II, 121 (XII, 448). III, 213. 580] A.
VIII, 280. 581] A. I, 214. 582] A. I, 706 (qui *mut. in et; onerent*
.. *ponant*). 583] A. I, 723. 584] A. II, 479 (VII, 783. XII, 579). V, 94.
585] A. XII, 196. XI, 241.

^{In}
568 Adgreditur (In *m²*) *P* Aggreditur *ChC* ubi dñs e templo uen-
dentes et ementes effugat π 569 illis (s *exp. m²*) π cura *T* 570 Haec *A*
colebant (n *exp. m²*) π 571 *fort.* iamque dum *om. A* 572 insonuit-
quae *P* (et sic saepius, *quae iam non enotabo*) 574 quae (*om. ue*) *P*
atque π 575 quae tanta (in marg. *m²* mentem) π 576 sedis .. tempore *P*
577 patres *Ra* considerε *P* 578 gelidus (*om. que*) *A* preima *A* 579 lin-
quere *PT* 580 Deuexo .. olympos (in marg. *m²* Sol ruit interea et montes
umbrantur opacae *A. IIII*, 508) π; *idem u.* Sol .. opaci in *Rb* ante *u.* 580
legitur ^{nc} Deuexu *P* olimpo *A* 581 Dum *P* Tum (nc *m²*) π
Tunc *A* erbam *P* 582 in mensas *T* honerant (h *eras.*) π de mi-
rabilibus π 583 de cena dñi π in marg. 584 genitor *PA*

dat manibus fruges | dulcesque a fontibus undas
 impleuitque mero pateram | ritusque sacrorum
 edocet immisctque preces | ac talia fatur:
 'audite, o proceres,' ait 'et spes discite uestras.

- 590 nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit,
 promissisque patris | uestra' inquit 'munera uobis
 certa manent, pueri, et palmam mouet ordine nemo.
 et lux cum primum terris se crastina reddet,
 unus erit tantum | in me exitiumque meorum,
 595 dum paci medium se offert | de corpore nostro.
 iamque dies, nisi fallor, adest. | secludite curas.
 mecum erit iste labor, | nec me sententia fallit:
 unum pro multis dabitur caput.' | haec ita fatus
 conticuit | seramque dedit per membra quietem.

Matth. 26, 21
 Marc. 14, 20
 Luc. 22, 21

- 600 Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
 iamque sacerdotes | late loca questibus implent
 cum populo patribus | ferturque per agmina murmur.
 quod genus hoc hominum, quaeue hunc tam barbara morem
 permittit patria? | poenas cum sanguine poseunt
 605 undique collecti | et magno clamore secuntur

Matth.
 27, 12 sqq.
 Marc.
 15, 1 sqq.
 Luc.
 23, 10 sqq.

586] A. XII, 173 (dant fruges manibus). G. II, 243 (undae). 587] A. I, 729. XII, 836. 588] A. X, 152 + 153. III, 485 (V, 16. 79. 464. 532. VII, 330. VIII, 559. XII, 228). 589] A. III, 103. 590] A. V, 305. 591] A. V, 863. 348. 592] A. V, 349. 593] A. VIII, 170. 594] A. V, 814. VIII, 386 (exiciumque b). 595] A. VII, 536. G. II, 23 (A. XII, 421) + G. I, 491 al. 596] A. V, 49. I, 562. 597] A. III, 115. X, 608 (te). 598] A. V, 815. X, 594. 599] A. III, 718 (VI, 54). VIII, 30. 600] A. III, 129. 601] A. VIII, 281. G. III, 515 (implet). 602] A. VIII, 679 (patribus populoque). XII, 239 (serpitque). 603] A. I, 539. 604] A. I, 540. II, 72. 605] A. II, 414. X, 799 (et add., secuntur PR).

587 Inplebitque A. sacrarum A. 588 immisctque π. praeces PT
 hac P. 589 o] hoc P. proceres (o in ras. ex e) A' ait om. πRa spes
 iam πRa 590 dñatus (o m²) π 591 Promissisque (sis ex sum m²) P
 Promisisque π inquid PA uobis (in marg. m² uestra) π 592 in-
 mouet P de iuda traditore π 593 reddit P 594 exiciumque P ex-
 cidiumpque (in marg. m² exitiumque) π 596 Namque P 598 fatur A'
 600 reliquid P 601 inplet T 602 populum P patribusque A feretur-
 que P ruit perque augmina A serpitque π 603 quæuae P barba A
 604 sanguina P 605 sequuntur π

insontem, | saeuitque animis ignobile uulgus.

Sol medium caeli condescenderat igneus orbem,
cum subito | acciri omnes, populusque patresque,
exposeunt farique iubent, | quo sanguine cretus

610 quidue petat quidue ipse ferat. | praeclara tuentes
facta uiri mixtus dolor et | stupor urguet inertis —
nescia mens hominum —, | certantque inludere capto.
tum uero | raptis concurrunt undique telis.

Matth. 26, 67;
27, 29. Marc.
15, 19 sq.

tollitur in caelum clamor | cunctique repente
615 corripiuere sacram effigiem manibusque cruentis
ingentem quercum decisio*n*s undique ramis
constituunt | spirisque ligant ingentibus ipsum,
tendebantque manus | pedibus per mutua nexit —
triste ministerium —, | sequitur quos cetera pubes,
620 ausi omnes inmane nefas auso*que* potiti.

Luc. 23, 33
Ioann. 19, 18

ille autem inpauidus | 'quo uincula nectitis?' inquit.
'tantane uos generis tenuit fiducia uestri?
post mihi non simili poena commissa luetis.'
talia perstabat memorans fixusque manebat.

606] A. II, 84. I, 149. 607] A. VIII, 97. 608] A. I, 509 (535. III,
590). VIIII, 192. 609] A. VIIII, 193 + XI, 240 (que add., iubet). II,
74 (III, 608). 610] A. X, 150. 397. 611] A. X, 398. G. III, 523 (urguet
PRy). 612] A. X, 501. II, 64. 613] A. VII, 519. 520. 614] A. XII, 462.
I, 594 (cunctisque). 615] A. II, 167. 616] A. XI, 5. 617] A. VI, 217.
II, 217 (et iam *mut. in* ipsum, cf. E. I, 9 *al.*). 618] A. VI, 314. VII, 66.
619] A. VI, 223. V, 74. 620] A. VI, 624 (inmane *c.*). 621] A. X, 717. E. VI,
23. 622] A. I, 132. 623] A. I, 136. 624] A. II, 650.

606 Insontem (e *m³* ex *u uel o*) *P* saeu^tque *P* saeuit (*om. que*) *π*
sexta hora *π* Sexta hora diei dicitur ad crucem (crucifigendum *V*) *C* (*in*
marg.) *V* 608 populusque *ChC* populosque *cet.* patres (*om. que*) *A*
609 que sanguine *P* 610 preclare *P* tuentes *P* *et* (*in marg.* *m²* iu-
uentus) *π* 611 mi^xtus (*x m¹ uel m²*) *P* pudor *πA* (*A. X, 398*) urget *π*
(*fort. in codice, quem descriptsit librarius, fuit unget, quod habet Ra,*
unguit Rb) urgent *A* inertes *πA'* 613 aptis *P* 614 in caelum] undique *A*
eruentis repente (repente *s. u. m² uel m³*) *P* de cruce dñi *π*
616 succisis *A* 617 Corripiunt (*in marg.* *m²* Constituunt) *π* spinisque *A*
619 quos] p' (*i. e. pos. post*) *A'*, *om. T* postera *T* 620 immane *P* potiti* *T*
621 nectitis (*in tenditis mut. m² uel m³*) *P* tenditis *A* inquid *PA*
622 tenuit generis *π* 623 mihi non (*in marg. m¹*) *π* 624 prestabat *PA*

- 625 Interea magno miseri murmure caelum
incipit | et rebus nox abstulit atra colorem
impiaque aeternam timuerunt saecula noctem.
terra tremit, fugere ferae et mortalia corda
per gentes humilis strauit pauor: | inde repente
630 dat tellus gemitum et | caelum tonat omne fragore.
extemplo | commotae Erebi de sedibus imis
umbrae ibant tenues. | tellus quoque et aequora ponti
signa dabant: | sistunt amnes terraeque dehiscunt.
quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
635 Tartara | et umbrosae penitus patuere cauernae.
sol quoque et exoriens | — cuncti se scire fatentur —
tum caput obscura nitidum ferrugine texit.
- Diffugiunt comites et nocte teguntur opaca
multaque dura suo tristi eum corde | uolutant.
- 640 quid faciant? | haerent infixi pectore uultus
uerbaque, nec placidam membris dat cura quietem.
tum senior tales referebat pectore uoces
multa putans: | 'ubi nunc nobis deus ille magister?
quem sequimur? quoque ire iubes, ubi ponere sedes?

625] A. IIII, 160. 626] A. IIII, 161. A. VI, 272. 627] G. I, 468.
628] G. I, 330. 629] G. I, 331. A. VIII, 238. 630] A. VIII, 709. 541.
631] A. I, 92 *al.* G. IIII, 471. 632] G. IIII, 472. I, 469. 633] G. I, 471.
479. 634] G. IIII, 481. 635] G. IIII, 482. A. VIII, 242. 636] G. I, 438.
A. XI, 344. 637] G. I, 467 (*eum*). 638] A. IIII, 123 (*diffugient ..*
tengentur). 639] A. VIII, 522 + I, 725 (V, 149. X, 98). 640] E. III, 16
(*domini om.*) A. IIII, 4. 641] A. IIII, 5. 642] A. V, 409. 643] A. VI,
332. V, 391. 644] A. III, 88.

625 murmure *P* 626 abstullit *P* 627 Inpiaque *T* 628 fugire *P*
fugere *A'* fere (*s. u.*) *A'* corda quiescent π 629 humiles *P* π re-
pentę *P* 630 sonitum *A* fragore *P* fragore (*in marg. m²* tumultu) π
631 Extemplo *P* Extēmplō *A'* commoti animi de *A* turbatae π
632 aequore *P* Umbrae ibant sistunt amnes terreque (terreque *in T del.*
m²) et aequora ponti *A'* et *T* (*in quo deest u. 633*) 634 Atque π ultima *A*
laeti π *A* 635 pauere *T* 636 et *om. A* cunctis (*se om.*) *P* cum se *A'*
eun se *T* 637 Tum^{nc} (*ne m²*) π hic desinit *A'* 639 Multaque (idem
supra e m²) *P* tristę *P* 640 herent (*re s. u. m²*) *P* 641 placida mem-
bris *T* curam *P* petrus π 644 quo^{ue} irae (*ue s. u. m²*) *P* sedem *T*

Matth. 27, 45;
51 sqq.
Luc. 23, 44

Matth. 26, 56
Marc. 14, 50

645 o dolor atque decus, | tantarum gloria rerum!
 iam iam nulla mora est: | et nos rape in omnia tecum —
 oramus — | teque aspectu ne subtrahe nostro.

Hos inter motus | media inter talia uerba
 tertia lux gelidam caelo dimouerat umbram:
 650 iamque pedem referens | superas ueniebat ad auras,
 cum subito ante oculos | ingenti mole sepulchrum,
 corpus ubi exanime positum, | — nec claustra nec ipsi
 custodes sufferre ualent — | auulsaque saxis
 saxa uident, | laxis laterum compagibus artis.
 655 fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.

Ecce autem primi | uolucrum sub culmine cantus:
 ingreditur linquens antrum, | spoliisque superbis
 ibat ouans, | pulsuque pedum tremit excita tellus,
 660 uulneraque illa gerens | foribus sese intulit altis.
 atque hic ingentem comitum adfluxisse nouorum
 inuenit admirans numerum | cunctisque repente
 inprouisus ait: 'coram, quem quaeritis, adsum.
 uicit iter durum pietas | et uiuida uirtus.
 665 praecipites uigilate, uiri; | timor omnis abesto.

645] A. X, 507. IIII, 232 (272). 646] A. II, 701. 675. 647] A. I,
 525. VI, 465. 648] A. XI, 225. XII, 318. 649] A. XI, 210. 650] G.
 IIII, 485. 486. 651] A. I, 509 (535. III, 590) + A. I, 114 (II, 270). VI, 232.
 652] A. XI, 30 (exanime *M*). II, 491. 653] A. II, 492. 608 (auulsaque $\gamma 2abc$).
 654] A. II, 609 (uides). I, 122 + 293. 655] A. VIII, 752. 656] A. II,
 755. 657] A. VI, 255. VIII, 456. 658] A. VI, 157. VIII, 202. 659] A.
 VI, 589. XII, 445. 660] A. II, 278. XI, 36. 661] A. II, 796. 662] A.
 II, 797 (inuenio). I, 594. 663] A. I, 595. 664] A. VI, 688. V, 754 (set;
om. bello). 665] A. IIII, 573. XI, 14.

645 decus . . tanta sum *P* 646 tecum *P* 647 subtrahes *P* 648 mo-
 tois *P* 649 gelidam caelo π umbram (*m ex s m²*) *P* 651 saepulchrum π
 652 exanime π *ChCV* examine *Rb* exanimia *T* examen (*m³* exanimis, *sic*
Ra) *P* 653 sufferre *P* 654 uidens *T* compagibus *P* artis (*in marg.*
 m^2 altis) π *u.* 655 ante 650 collocandus esse uidetur 655 concusa *P*
 Explicit cento prob*e* *T* (*qui in hoc uersu desinit*) 656 animum *P*
 657 uoluchrum *P* 658 superbum (*s supra m m²*) π 660 floribus *P*
 ante 662 ubi dñs apparuit discipulis π 662 ad (*m² ac*) mirans *P*
 665 Praecipites (*e alt. ex i m² uel m³*) *P* uigilate . . omnes *P*

Marc. 16, 4
 Luc. 24, 2
 Ioann. 20, 1
 Matth. 28, 2

Ioann. 20, 19
 Luc.
 24, 33 sqq.

hi nostri reditus expectatique triumphi,
 haec mea magna fides. | o terque quaterque beati,
 quae uobis, quae digna, uiri, pro laudibus istis
 praemia posse rear solui, | quae dona parari?
 670 accipite ergo animis: | quae uos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem uos ubere laeto
 accipiet. | reuocate animum maestumque timorem
 mittite | et uosmet rebus seruate secundis.
 quod super est, laeti bene gestis ordine rebus
 675 pacem orate manu, | pacem laudate sedentes
 magnanimi; | pacis solum inuiolabile pignus.
 et simul his dictis faciem ostendebat et | ora,
 ora manusque ambas populataque | pectora ferro:
 immiscentque manus manibus | gaudentque tuentes.
 680 nec uidisse semel satis est: iuuat usque morari
 et conferre gradum | et dextrae coniungere dextram.
 His demum exactis | spirantes dimouet auras:
 aëra per tenerum | caeloque inuestus aperto

Luc. 24, 38

Ioann. 20, 21

Luc. 24, 40

Luc. 24, 51
Marc. 16, 19

666] A. XI, 54. 667] A. XI, 55. I, 94. 668] A. VIII, 252. 669]
 A. VIII, 253. E. VI, 79 (pararit). 670] A. III, 250. 94. 671] A. III, 95.
 672] A. III, 96. I, 202. 673] A. I, 203. 207. 674] A. VIII, 157 (corpora
mut. in ordine, *cf.* A. III, 548). 675] A. X, 80 (orare). XI, 460. 676] A.
 VI, 649 (XII, 144. 878). XI, 363. 677] A. V, 357 (ostenta·bat *M*, de
eras.) + VI, 495. 678] A. VI, 496 + I, 355. 679] A. V, 429 (Immiscent
 que *Rc.*) 575. 680] A. VI, 487. 681] A. VI, 488. VIII, 164. 682] A.
 VI, 637. VIII, 645 (spirantes *M2*). 683] A. VIII, 699. I, 155.

666 Hii π exēcatiquāe (*m²* exspectatique) *P* triumphi π 667 fidis π
 669 reor (rear *corr. m¹ uel m²*) *P* quo *P* dona (*m²* in *marg.* digna) π
 670 uos ad *P* 671 tullit *P* 672 animum *Pm¹* animos *Pm²π* 673 Mittite
 (ti s. u. *m²*) π seruatē *P* dñs dix̄ disēpl pacem meā do uobis π
 676 Magnanima . . inuiolabilē *P* 677 ostentabat π 678 manusque (que
 del. *m³*) *P* pectora π (in *marg.* *m²* tempora) *RaChV* tempore *P* tem-
 pora *C* tēora *Rb* 679 Immiscentquae (a *eras.*) *P* Immiscetque π In-
 miscentque *Rb* manum (*m²* manus) *P* gaudetque *P* gaudetque tuendo
 (in *marg.* *m²* gaudentque tuentes) π 680 Nec *P* 681 coniungerē *P*
 coniungere (in *marg.* *m²* contingere) π ubi dñs ostendit thomae loca
 clauorum π in *marg.* de ascensu dñī π 682 demouit *P* demonet (m
 ex u) π 683 cēlumque *P*

mortales uisus medio in sermone reliquit:
 685 atque illum | solio stellantis regia caeli
 accipit | aeternumque tenet per saecula nomen.
 ex illo celebratus honos, laetique minores
 seruauere diem | tot iam labentibus annis.

I decus, i, nostrum, | tantarum gloria rerum,
 690 et nos et tua dexter adi pede sacra secundo
 annua, quae differre nefas. celebrate fauentes
 hunc, socii, morem sacrorum: hunc ipse teneto,
 o dulcis coniunx, | et si pietate meremur,
 hac casti maneant in religione nepotes.

⟨POMPONII⟩ UERSUS AD GRATIAM DOMINI.

INDUCIT DUAS PERSONAS MELIBOEUM ET TITYRUM.

MEL. Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi,
 nescio qua praeter solitum dulcedine laetus,
 fortunate senex! hic inter flumina nota

684] A. IIII, 277 (in add.). 685] G. I, 203 (A. I, 227). A. VII, 210.
 686] A. VII, 211. VI, 235. 687] A. VIII, 268. 688] A. VIII, 269. II, 14.
 689] A. VI, 546. IIII, 232 (272). 690] A. VIII, 302. 691] A. VIII, 173.
 692] A. III, 408. 693] A. II, 777. 690. 694] A. III, 409.

684 me diu (*corr. m³*) *P* in (*add. m²*) π relinquit *P* post hunc u.
legitur in CV: Infert se septus (sceptus *V*) nebula mirabile dictu *A. I*, 439
 685 stellantis *RaRbChC* stellantia *V* stelantes (*m²* stillantes) *P* stel-
 lantes (i *m²*) π 686 Accepit (*corr. m²*) *P* 687 cleratus honos (*m³* ser-
 uatus honus) *P* seruatus honus (*m²* in marg. celebratus honos) π post
 u. 689 add. *RbCV*: Semper honos nomenque tuum laudesque (laudesque
 tuae nomenque *V*) manebunt *A. I*, 609 690 tu dextr^e di (e et a *m²*) π
 691 differre *P* 692 ipsa π*RaC* 693 coniux *Pπ* 694 Haec casta (*corr.*
m²) *P* regione *P* religione (i *pr. ex e m²*) π Explicit carmen Probae
 illus|tris matronae. uirgilianis | uersiculis comptatum. *Ch*

1] E. I, 1. 2] G. I, 412 (laeti). 3] E. I, 51.

π: *Palatinus* 1753 f. 69^r, B: *Bursian MOELIBOEUM π*

XVI. Poet. christ. min. pars 1.

39

et fontis sacros | deductos dicere uersus

5 et cantare paras | diuino carmine, pastor,
formonsi pecoris custos, formonsior ipse.

TIT. Non incerta cano | uatum praedicta priorum.
an quicquam nobis tali sit munere maius?
o Meliboee, deus haec nobis otia fecit.

10 namque erit ille mihi semper deus | atque hominum rex,
omnipotens genitor, | rerum cui summa potestas,
quem qui scire uelit, | diuinum aspiret amorem.
haut ignota loquor, | totum quae sparsa per orbem.
ipsi laetitia uoces ad sidera iactant

15 intonsi montes, ipsae iam carmina rupes,
ipsa sonant arbusta; | deum namque ire per omnes
terrasque tractusque maris caelumque profundum
ne dubita — nam uera uides —, | qui foedere certo
aeternis regit imperiis | et temperat iras.

20 ni faciat, maria ac terras | nox inebat atra.

MEL. Felix, qui potuit rerum cognoscere causas!
namque, fatebor enim, | genus a quo principe nostrum,
audierat | Stimicon: laudauit carmina nobis.
sis felix! | nam te maioribus ire per altum

25 auspiciis manifesta fides | pro laudibus istis.

TIT. Accipe daque fidem: | neque est ignobile carmen.

4] E. I, 52. VI, 5 (*deductum*) + V, 2. 5] E. VII, 5 (*pares*). VI, 67.

6] E. V, 44. 7] A. VIII, 49 (*Haut in Non mut.*). IIII, 464 (*priorum FPγabc*).

8] E. V, 53. 9] E. I, 6 (*nobis haec*). 10] E. I, 7. A. I, 65 (II, 648. X, 2.

743). 11] A. X, 668. 100 (*summa PM2bc*). 12] G. II, 105. A. VIII, 373

(*adspirat*). 13] A. II, 91. I, 602 (*magnus*, cf. E. III, 41. VIII, 9. A. I, 457).

14] E. V, 62. 15] E. V, 63. 16] E. V, 64. G. IIII, 221. 17] G. IIII,

222 (cf. E. IIII, 51). 18] A. III, 316. I, 62. 19] A. I, 230 (*regis*). I, 57.

20] A. I, 58. 89. 21] G. II, 490. 22] E. I, 31 (cf. Catal. XI, 11). A. III,

168. 23] A. I, 20. E. V, 55. 24] A. I, 330. III, 374. 25] A. III, 375. X,

825. 26] A. VIII, 150. E. VIII, 38.

4 diductus π corr. B 5 paras B pares π 6 pecoris B pecori π
7 de prophetis et Tyt (*sic ubique in marg.*) π 9 meliboe π 13 totum
quae ego totumque π 19 aeternisq; (q; eras.) π 20 ineu*bat (m eras.)
π, fort. incubet 21 De domino dicit in marg. π 23 stimi conlaudabit
π corr. B 26 neque B nec qui π

maior agit deus atque opera ad maiora remittit.
 unus qui nobis cunctando restituit rem,
 ille operum custos, | hominum rerumque repertor,
 30 quo sine nil altum mens inchoat, | ipse uolutat
 quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur.
 his etenim signis atque haec exempla secuti
 esse animas partem diuinae mentis et haustus
 aetherios dixerit, | quia sit diuinitus illis
 35 ingenium. | quamuis angusti terminus aei
 terrenique hebetant artus moribundaque membra,
 at genus immortale manet: | ne quaere doceri.
 igneus est ollis uigor et caelestis origo,
 et, cum frigida mors anima seduxerit artus,
 40 has omnis, ubi mille rotam uoluere per annos,
 tempora dinumerans | deus euocat agmine magno.
 reddunt se totidem facies | terraeque dehiscunt.
 sed reuocare gradum superasque euadere ad auras,
 hoc uirtutis opus, | terras temptare repostas
 45 sidereum in sedem | atque alto succedere caelo.
MEL. Tityre, | tamne aliquas ad caelum hinc ire putandum est
 sublimis animas iterumque ad tarda reuerti
 corpora? | nos alia ex aliis in fata uocamus?
 immortalis ego? | pertemptant gaudia pectus,
 50 si modo quod memoras factum | contingere possit.

27] A. XII, 429. 28] A. VI, 846 (restituimus). 29] G. III, 215. A.
 XII, 829. 30] G. III, 42 (te mut. in quo). A. XII, 843. 31] G. III,
 393. 32] G. III, 219 (quidam mut. in etenim). 33] G. III, 220 (api-
 bus mut. in animas). 34] G. III, 221. I, 415. 35] G. I, 416. III, 206.
 36] A. VI, 732. 37] G. III, 208. A. VI, 614. 38] A. VI, 730. 39] A.
 III, 385. 40] A. VI, 748. 41] A. VI, 691. 749. 42] A. VIII, 122. G.
 I, 479. 43] A. VI, 128. 44] A. X, 469. III, 364. 45] A. X, 3. G. III,
 227. 46] E. I, 1 (VIII, 23). A. VI, 719 (anne). 47] A. VI, 720. 48] A.
 VI, 721. III, 494. 49] A. XII, 882. I, 502. 50] A. III, 109. I, 413
 (posset).

32 De hominibus dicit in marg. π 33 austus π 34 Aethereos π,
 fort. dixerit aetherios 38 De inferis dicit in marg. π 39 anima seduxerit
 ego animas eduxerit π 44 De superis in marg. π 46 iamne *Petschenig*
 47 De resurrectione in marg. π 48 Corpore π

- TIT. Ne dubita | nulla fati quod lege tenetur:
crede deo — nam uera uidet — , | sine posse parentem.
quam minime re~~(ris)~~ | fato prudentia maior.
- MEL. Credo equidem, nec uana fides; | quis talia demens
55 abnuat? | et me uictusque uolensque remitto:
stultus ego | paruis componere magna solebam;
nec mea iam mutata loco sententia cedit.
unum oro: | doceas iter, et sacra ostia pandas,
quidue sequens tantos possim superare labores.
- (TIT.)* 60 Dicam equidem nec te suspensum, nate, tenebo,
et quo quemque modo fugiasque ferasque labore.
'aude, hospes, contemnere opes: | uia prima salutis.
intemerata fides | et mens sibi conscientia recti
praemia digna ferunt. | freti pietate per ignem
65 inuenere uiam: | requies ea certa laborum.
inuitant croceis halantes floribus horti
fortunatorum nemorum sedesque beatae
semper erunt, | quorum melior sententia menti:
his locus urbis erit, | diuini gloria ruris.
- 70 nam qui diuitiis soli incubuere repertis,
distulit in seram commissa piacula mortem,

- 51] A. III, 316. XII, 819. 52] A. V, 467 (*cede*) + III, 316. VIII, 90.
53] A. VI, 97 (quam *Seruui Aen. VIII, 131 Guelf.*). G. I, 416. 54] A.
III, 12. 107. 55] A. III, 108. XII, 833. 56] E. I, 20. 23. 57] A. VIII,
220. 58] A. VI, 106. 109. 59] A. III, 368. 60] A. VI, 722. 61] A.
III, 459. 62] A. VIII, 364. VI, 96. 63] A. II, 143. I, 604. 64] A. I,
605 (ferant). XI, 787. 65] A. VII, 297. III, 393. 66] G. III, 109 (in-
uitent). 67] A. VI, 639 (beatas). 68] G. III, 69. A. II, 35. 69] A. III,
393 (*is*). G. I, 168. 70] A. VI, 610 (aut *mut. in nam*). 71] A. VI, 569.

53 Quam minime refato (*spatium circiter quattuor litt.*) prudentia
maior π, quod minime reris B, quam (*sed fortasse praestat qua*) minime
reris ego 55 post uictusque *spatium trium litterarum in π* remitto π
56 componere π magna B magno π 57 caedit π 58 hostia π 60 Tit.
om. π de bono (*sic*) conuersatione in saeculo *in marg.* π 61 quo quem-
que B quo cumque π 62 ^{ne}contempore π 66 De paradiso dicit *in marg.* π
alantes π 70 De gehenna dicit *in marg.* π repertis B reperti π

ausi omnes immane nefas ausoque potiti
urgentur poenis. | quam uellent aethere in alto
omnia | et superas caeli uenisse sub auras.'

- MEL. 75 Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?
non opis est nostrae: | nomen tollemus ad astra,
Tityre. | discussae umbrae et lux reddit amenti.
(TIT.) Non haec humanis opibus, non arte magistra
proueniunt: | quae sit poteris cognoscere uirtus.
80 ni refugis, | prima repetens ab origine pergam.
MEL. Immo age et a prima dic, hospes, origine nobis;
accipio agnoscoque libens ut uerba parentis.
TIT. Accipe: | prisca fides facto, sed fama perennis.
nunc canere incipiam, | quoniam conuenimus ambo
85 montibus in nostris: | referunt ad sidera ualles.
'magnus ab integro saeclorum nascitur ordo;
maius opus moueo: | laudes et facta parentis.
nam neque erant astrorum ignes nec lucidus aethra
siderea polus, | et nox obscura tenebat.
90 tum pater omnipotens | rebus iam luce reiectis
aera dimouit tenebrosum et dispulit umbras.
principio caelum et terras | solemque cadentem
lucentemque globum lunae | camposque liquentes,
noctis iter, | stellis numeros et nomina fecit:

- 72] A. VI, 624. 73] A. VI, 561. 436. 74] E. VI, 34 al. A. VII, 768.
75] E. V, 81. 76] A. I, 601. E. V, 51 (tuum mut. in nomen, cf. A. VII,
272). 77] E. I, 1 (VIII, 23). A. XII, 669. 78] A. XII, 427. 79] A.
XII, 428. E. IIII, 27. 80] G. I, 177. A. I, 372. 81] A. I, 753. 82] A.
VIII, 155. 83] A. II, 65 (III, 486. VI, 136. VIII, 150). VIII, 79. 84] G.
I, 5 (*hinc*). E. V, 1. 85] E. V, 8. VI, 84. 86] E. IIII, 5. 87] A. VII, 45. E.
III, 26. 88] A. III, 585. 89] A. III, 586. IIII, 461 (et add.; cum terras
om.; teneret, cf. III, 587. V, 721). 90] G. II, 325 (A. VII, 770. X, 100).
A. VIII, 461. 91] A. V, 839. 92] A. VI, 724 (ac mut. in et; terras
F2GM). IIII, 480. 93] A. VI, 725. 724. 94] A. X, 162. G. I, 137.

73 uellens π 77 Tyt. *ante hunc u. habet, om. ante u.* 78 π 83 facto
B facta π 87 maius B Maris π 88 aethra B aether π 90 De
deo dicit *in marg.* π luce reiectis B luce rectis π 92 De principio
dicit *in marg.* π

95 unde hominum pecudumque genus uitaeque uolantum
 et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.
 et medium luci atque umbris iam diuidit orbem
 temporibusque parem diuersis quattuor annum.
 nec torpere graui passus sua regna ueterno
 100 mouit agros curis acuens mortalia corda,
 ut uarias usus meditando extunderet artes.
 hic genus indocile ac dispersum montibus altis
 composituit legemque dedit, | dictione tenebat.
 hinc populum late regem aeuoque superbum
 105 uenturum excidio | docuit post exitus ingens
 uictor ab Aurorae populis et litore rubro.
 tunc uictu reuocant uires, | caelestia dona,
 deterior donec paulatim ac decolor aetas
 et belli rabies et amor successit habendi.
 110 regnorum inmemores turpique cupidine capti.
 tunc uariae inludunt pestes. | malus abstulit error
 Aegyptum uiresque Orientis: | miranda uidentur
 omnigenumque deum monstra et latrator Anubis.
 quid delubra iuuant | simulacraque luce carentum?
 115 non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget; | cum uestra dies uoluentibus annis
 uerba redarguerit, | poena commissa luetis.
 quin potius pacem aeternam | et numinis ⟨aram⟩

95] A. VI, 728 (*inde*). 96] A. VI, 729. 97] G. I, 209. 98] G.
 I, 258. 99] G. I, 124. 100] G. I, 123. 101] G. I, 133. 102] A. VIII,
 321 (*is mut. in hic*). 103] A. VIII, 322 (*legesque*). I, 622. 104] A. I,
 21 (*belloque*). 105] A. I, 22. V, 523. 106] A. VIII, 686. 107] A. I,
 214 (*tum*). G. IIII, 1. 108] A. VIII, 326. 109] A. VIII, 327. 110] A.
 IIII, 194 (*captos*). 111] G. I, 181 (*tum . . inludant*). E. VIII, 41. 112]
 A. VIII, 687. I, 494. 113] A. VIII, 698. 114] A. IIII, 66. G. IIII, 472.
 115] A. II, 521. 116] A. II, 522. XI, 687 (*qui mut. in eum*) + I, 234.
 117] A. XI, 688. I, 136. 118] A. IIII, 99. VIII, 186 (*hanc mut. in et;*
tanti om.).

95 inde *B* 97 orbem (*em ex is*) π 102 hic *ego* Nec π hinc *B*
 112 fort. mira; cf. p. 562 113 monstra *B* monstrat π 118 et numinis
 aram *ego* et tanti muneris (*post muneris spatium trium quattuorue litterarum, tum sequitur cuncti*) π

- cuncti obtestemur? | haec ara tuebitur omnis.
 120 his actis aliud genitor secum ipse uolutat,
 quo uitam dedit aeternam, quo mortis adempta est
 condicio, | et caelo tandem miseratus ab alto est.
 respicit humanos | pietas antiqua labores
 exitiis positura modum, | responsa dabantur
 125 fida satis: manifesta fides | secreta parentis.
 ipse haec fert *<caelo>* celeris mandata per auras
 interpres | † monitum spirantemque adfore uerbis,
 seraque terrifici cecinerunt omina uates;
 namque fore inlustrem dictis factisque canebant.
 130 o quam te memorem, uirgo? | cui mentem animumque
 semine ab aetherio | superis concessit ab oris
 omnipotens.'
-

〈DE UERBI INCARNATIONE.〉

Omnipotens genitor | tandem miseratus ab alto,
 postquam cuncta dedit caelo constare sereno,
 omnibus in terris | diuinum aspirat amorem

- 119] A. XI, 358 (*ipsum mut. in cuncti*; cf. V, 70. XI, 801). II, 523.
 120] A. XII, 843. 121] A. XII, 879 (*cur mortis mut. in quo mortis*).
 122] A. XII, 880. V, 727. 123] A. V, 689. 688. 124] A. VII, 129. II, 376.
 125] A. II, 377 + 309 (III, 375). II, 299. 126] A. IIII, 270 (*ferre iubet in*
fert caelo mut.). 127] A. IIII, 378. VIII, 304 + X, 547 (*uerbo*). 128] A.
 V, 524. 129] A. VII, 79 (*fama fatisque mut. in dictis factisque*). 130] A.
 I, 327. VI, 11. 131] A. VII, 281. II, 91. 132] A. X, 615 (668, XI, 790).

- 119 tuebitur *B* tuebimur π 121 aeternam dedit π 124 dabuntur π
 126 haec manifesta fides π ; *adparet* manifesta fides *ex uersu antecedenti*
illatum esse; fert *<caelo>* *ego scripsi* 127 interpraes π monitum π *cor-*
ruptum; *fort.* genitum spirantemque *ego spirantiumque* π 128 omina *B*
 omnia π 129 canebant *B* canebat π 130 De maria dicit *in marg.* π
 quam te (m te *in ras.*) π

- 1] A. X, 668. V, 727 (*alto est*). 2] A. III, 518 (*uidet*). 3] A. I,
 756 (*in add., errantem om.*). VIII, 373.

S: Parisiensis lat. 13047 (olim S. Germani 841), saec. VIII, f. 113r
inscriptione non adiecta. Carmen de uerbi incarnatione inscripsit Martene

semper honore pio nomen | natique patrisque
 5 ornare et canere | paribusque in regna uocari
 auspiciis: <huic> progeniem uirtute futuram
 egregiam et totum quae legibus occupet orbem.
 ne tamen in terris | mortalia pectora turbet
 ignotum numen, | deus aethere missus ab alto
 10 mortalis uisus | potuit quantusque uideri.

Uirgo matura fuit, iam plenis nubilis annis,
 cui genus a proauis ingens | nomenque decusque,
 intemerata toris. | talem se laeta ferebat:
 casta pudicitiam | miro seruabat amore.
 15 huic se forma dei — | caelo demissus ab alto
 spiritus intus alit — | et casto corpore miscet.
 ante tamen dubiam | dictis solatur amicis:
 'alma parens, | mundi dominum paritura potentem —
 nam te digna manent | generis cunabula nostri —,
 20 uade, ait, o felix nati, | quocumque uocaris,
 auspiciis manifesta nouis! | hic uertitur ordo,
 huius in aduentu fides | et fama perennis.'
 dixerat: illa pauens | oculos suffusa nitentis,

4] A. VIII, 76 (meo in pio mut., nomen add., cf. E. V, 78 [A. I, 609]). A. VI, 116 (natique *Ry2b*). 5] G. III, 119 (ornaret canerem). A. VII, 256. 6] A. VII, 257. 7] A. VII, 258 (*uiribus*). 8] G. III, 452 *al.* (*non*) + E. III, 104 (106). A. I, 460. V, 803. X, 807). A. III, 56 (III, 412) + II, 200 (*turbat*). 9] A. VII, 571 (*inuisum*). IIII, 574. 10] A. IIII, 277. II, 591 (deam qualisque *mut.* in potuit quantusque). 11] A. VII, 53 (iam . . uiro *mut.* in uirgo . . fuit). 12] A. XII, 225 (cui *MRybc*). II, 89. 13] A. III, 178 (*focis*). I, 503. 14] G. II, 524. A. VII, 57 (*properabat*). 15] A. IIII, 556. E. IIII, 7 (*demittitur alto*, cf. A. V, 727 [VII, 141]). 16] A. VI, 726. 727 (et magno se). 17] A. II, 359 (uadimus haud dubiam). V, 770. 18] A. II, 591. VI, 621 (*auro patriam dominumque p.*). 19] G. I, 168 (*si . . manet*). A. III, 105 (*gentis . . nostrae*). 20] A. III, 480. E. III, 49. 21] A. III, 375 (*fides mut. in nouis*). 376 (*is*). 22] E. VII, 59 (G. III, 93. A. VII, 344; Phyllidis . . nostrae *mut.* in *huius in . . fides*). A. VIII, 79 (set *mut.* in *et*). 23] A. II, 152 *al.* (*ille; pauens add.*). I, 228.

6 huic *addidi*, hinc *Martène* progeniemque (prolemque *supra m²*)
 piā S futura S 8 Nec amen S 9 aetherae S 11 natura S 15 de-
 missus *ego* dimissus S 16 et *del.* *Martène*, fort. en casto se S se *del.*
Huemer 20 nati pietate S pietate *eieci ut illatum ex Aen. III, 480*

- suspirans imoque trahens a pectore uocem
 25 uirgo refert: | 'haut equidem tali me dignor honore.
 non opis est nostrae | nec fas, nec coniugis umquam
 praetendi taedas aut haec in foedera ueni.
 sed post iussa deum | nihil est quod dicta recusem.
 accipio agnoscoque libens: | sequor omina tanta
 30 promissisque patris | exsequar caelestia dona,
 ammiranda dei | tantarum munera laudum.'
- Panditur interea domus omnipotentis Olympi
 sidereum in sedem, terras unde arduus omnis
 aspicit: et natum | uerbis conpellat amicis:
 35 'nate, meae uires, mea magna potentia solus,
 nate, mihi quem nulla dies | ab origine rerum
 dissimilem arguerit, | comitem complector in omnis.
 te sine nil altum mens inchoat: | omnia meum
 aeternis regis imperiis, | et, quidquid ubique est,
 40 nulla meis sine te quaeretur gloria rebus.
 omnia sub pedibus, qua sol utrumque recurrens
 aspicit oceanum, uertique regique uidebunt,
 quae tibi polliceor: | neque est te fallere quiequam.
 haec tibi semper erunt | uatum praedicta priorum:
 45 nec mea iam mutata loco sententia cedit.

24] A. I, 371. 25] A. IIII, 31 (*Anna r.*, cf. VII, 436. X, 17. XI, 124).
 I, 335. 26] A. I, 601. VIII, 208 (XI, 181) + IIII, 338. 27] A. IIII, 339.
 28] A. VI, 461 (me *mut. in post*). XII, 11 + XI, 437. 29] A. VIII, 155.
 VIII, 21. 30] A. V, 863. G. IIII, 1 *sq.* 31] G. IIII, 3 (tibi *mut. in dei*).
 A. VIII, 273 (in *bm.*; *munera m.*). 32] A. X, 1. 33] A. X, 3. 34] A. VII,
 101 (*oceanum*, cf. X, 4). II, 372. 35] A. I, 664. 36] A. I, 665 + VIII,
 281 (mihi quem *add.*). I, 642 (gentis *mut. in rerum*). 37] A. VIII, 282.
 277 (casus *om.*). 38] G. III, 42. A. VI, 112. 39] A. I, 230. 601 (nec
mut. in et). 40] A. VIII, 278. 41] A. VII, 100. 42] A. VII, 101.
 43] A. VIII, 301. G. IIII, 447 (quicquam *MR*). 44] E. V, 74. A. IIII,
 464 (priorum *FPyabc*). 45] A. VIII, 220.

25 tali equidem *Areualus* 27 praetendit aetas *S* 28 *fort.* dei
 30 patriis *S* exsequar *illatum est ex G. IIII, 2; fort. capiam* (A. III,
 488). 33] Sideriam *S* 37 dissimile *S* *fort. omnia* 40 quaeritur *S*,
corr. Areualus 45 caedit *S*

- nascere praeque diem ueniens age, lucifer, almum,
 nascere, | quo toto surgat gens aurea mundo,
 unde etiam | magnus caelorum nascitur ordo:
 nascere, | ut incipient magni procedere menses,
 50 ne maneant terris | priscae uestigia fraudis,
 prospera uenturo laetentur ut omnia saeclo.
 adgredere o magnos — aderit iam tempus — honores.
 aspera tum positis mitescent saecula bellis
 pacatumque reges patriis uirtutibus orbem.'
- 55 Haut mora: continuo patris praecepta facessit,
 aethere se mittit | figitque in uirgine uultus,
 nec mortale tuens, afflata est numine quando
 iam propiore dei . . . . | nam tempore eodem
 matri longa decem tulerunt fastidia menses,
 60 et noua progenies | mox clara in luce refulsit.
 mox etiam magni | processit numinis astrum:
 stella facem ducens multa cum luce eucurrit.
 . . . .
 . . . .
 Ille dies primus leti primusque salutis
 monstrat iter uobis ad eum. | quem semper acerbum,
 65 semper honoratum cuncti | celebrate fauentes.
 annua uota tamen | noctem non amplius unam

46] E. VIII, 17. 47] E. VIII, 17. IIII, 9 (ac *mut. in quo*). 48] A. VII, 778. E. IIII, 5 (ab *integro om.*; *saeclorum*). 49] E. VIII, 17. IIII, 12 (et *incipient*). 50] E. IIII, 13 *sq.* 31. 51] E. IIII, 52 (aspice *mut. in prospera*). 52] E. IIII, 48. 53] A. I, 291. 54] E. IIII, 17 (*reget*). 55] G. IIII, 548 (*matris*). 56] A. VIII, 645 (*mittit M.*) XII, 70. 57] A. VI, 50 (*sonans*). 58] A. VI, 51. G. I, 483 (*nec*). 59] E. IIII, 61. 60] E. IIII, 7 (*iam noua*). A. I, 588 (mox *add.*, *claraque in*). 61] E. VIII, 47 (mox etiam magni *add.*). 62] A. II, 694. 63] A. IIII, 169 (*malorum mut. in salutis*, cf. A. VI, 96). 64] A. II, 388 (*uobis ad eum add.*). V, 49. 65] A. V, 50 (*cuncti add.*). VIII, 173. 66] A. V, 53. I, 683.

48 *fort.* *saeclorum* 51 *seculo S* 53 *mitescunt S* 54 *pagatumque S*
 57 *numine Martene lumine S* 58 *propiora S lacunam h. l. statui*, post
 tempore *Riese*; *excidisse uidetur summi uel magni* 59 *mensis S post*
u. 62 haud pauca intercidisse intellexit Riese 64 *eo S aceruum S*

- haut segnes uigilate, uiri, | dapibusque futuris
 luce palam | cumulate piis altaria donis.
 hac uestri maneant in religione nepotes.
 70 iamque egomet patris | sedes arcemque reuiso.
 accipite ergo animis atque haec mea figite dicta,
 ore fauete omnes | et hoc aduertite mentem.
 e diuerso sedem quotiens uenietis in unam,
 undique collecti | pacem laudate frequentes,
 75 cogite concilium, | coeant in foedera dextrae,
 qua datur: | pacis solum inuiolabile pignus.
 discite iustitiam, | aeterna in pace futurae
 concordes animae. | si non irrita dicta putatis,
 nulla dies usquam memori uos eximet aeuo.
 80 mortalem eripiam formam | et praemia reddam
 fortunatorum nemorum sedesque beatas.
 non eritis regno indecores, nec uestra feretur
 fama leuis | mecum pariter considere regnis.
 urbem, quam statuo, uestra est: | intrare licebit.
 85 nusquam abero et tutos patrio uos limite sistam:
 idem uenturos tollemus in astra nepotes.
 quae uero nunc quoque uobis, dum uita manebit,
 praemia digna feram? | non uobis numine nostro

67] A. XI, 64 + III, 573. I, 210. 68] A. VIII, 153. XI, 50 (cumulatque *mut.* in *cumulate piis*). 69] A. III, 409 (*casti*). 70] A. III, 623 (V, 650. VI, 505; uidi e. duo *mut.* in *iamque e. patris*). II, 760. 71] A. III, 250. 72] A. V, 71. VIII, 440. 73] A. II, 716 (hanc *om.*, quotiens *add.*, *ueniemus*). 74] A. II, 414. XI, 460. 75] A. XI, 460. 292. 76] A. XI, 293. 363. 77] A. VI, 620. XII, 504 (gentis *om.*, *futuras*). 78] A. VI, 827. X, 244 (putaris). 79] A. VIII, 447 (umquam). 80] A. VIII, 101. II, 537 (reddant). 81] A. VI, 639. 82] A. VII, 231 (erimus). 83] A. VII, 232. I, 572. 84] A. I, 573. III, 254. 85] A. II, 620 (tutum p. te). 86] A. III, 158. 87] A. V, 724 (manebat; *uerba* quae . . uobis *add.*). 88] A. I, 605 (ferant). VII, 261 + II, 396.

67 Aut signes *S* 73 *fort.* sedem e diuerso; e *del.* *Riese* uenientis *S*
 75 consilium *S* 76 condatur *Buecheler*, qua detur *Riese*, qua dabitur
Huemer; sed nihil mutandum est, cf. p. 564 78 *fort.* *illatum* animae
 et *scribendum* futuri concordes, *(mea)* si 79 extimet *S* 85 auero *S* tuto
 patri suo *S* 87 uobis quoque nunc *Riese*; *fort.* quae uero quoque
 nunc uobis

- diuitis uber agri rerumque opulentia derit.
 90 fundit humo facilem uictum iustissima tellus
     prouentuque onerat sulcos atque horrea uincit.
     florebat ager, spumat plenis uindemia labris,
     exuperant fetus ramos | frondentis oliuae,
     quotque in flore nouo pomis se fertilis arbor
 95 induerit, totidem autumno matura tenebit.
     non liquidi gregibus fontes, non gramina derunt,
     et quantum longis carpent armenta diebus,
     exigua tantum gelidus ros nocte reponit.
     haec sunt, quae nostra deceat uos uoce moneri.
 100 uiuite felices | et condita mente tenete.'
- Haec ubi dicta dedit, | mox sese attollit in auras
 suspiciens caelum, | caput inter nubila condit
 atque ita discedens terris | animisque suorum
 concretam exemit labem purumque relinquit
 105 aetherium sensum atque aurai simplicis ignem.
     ex illo celebratus honos, laetique minores
     seruauere diem | atque haec pia sacra quotannis
     matres atque uiri, | pueri innuptaeque puellae
     carminibus celebrant | paterisque altaria libant.
 110 ast ego qui cecini | magnum et mirabile numen,
     haec eadem gentique meae generique manebunt.

89] A. VII, 262 (*Troiaeque P2yb*). 90] G. II, 460. 91] G. II, 518
 (oneret . . uineat). 92] G. II, 6. 93] G. I, 189 (*si superant*) + 188. II,
 119 (A. VI, 208) + G. II, 3, cf. A. VI, 230. VIII, 116. 94] G. III, 142.
 95] G. III, 143 (induerat . . tenebat). 96] G. II, 200. 97] G. II, 201.
 98] G. II, 202 (reponit *Mb1c1*). 99] A. III, 461 (*liceat*). 100] A. III,
 493. 388 (*tu mut. in et; teneto*). 101] A. II, 790 al. III, 176. 102] A.
 XII, 196. III, 177. 103] A. VIII, 40 (*namque; terris add.*). V, 577 (*ocu-*
losque, cf. VIII, 725. XI, 234). 104] A. VI, 746. 105] A. VI, 747. 106]
 A. VIII, 268. 107] A. VIII, 269. V, 59 (*mea bc1*). 108] A. VI, 306. 307.
 109] A. VIII, 303. XII, 174. 110] A. I, 46 (VII, 308). + G. III, 565 *sq.*
 A. I, 652 *al.* (*mir. donum; magnum et add.*). 111] A. VIII, 302 (*matri-*
que mut. in gentique).

90 homo *S*   91 honerat *S*   93 Exuberant *S*, corr. *Huemer*, qui
 exsuperant *scripsit*   94 Quodquae *S*   96 deerunt *S*   97 dibus *S*
 98 fort. reponet   103 discidens *S*   104 malim reliquit   106 celebratos *S*
 107 sagra quodannis *S*

DE ECCLESIA.

Tectum augustum ingens, centum sublime columnis,
 religione patrum laetum | et uenerabile templum
 hoc dedit esse suum | superi regnator Olympi.
 nam deus omnipotens, | qui res hominumque deumque
 5 aeternis regit imperii, | 'quo tenditis?' inquit
 'hic domus est uobis, | haec ara tuebitur omnis.'
 hic matres puerique simul | mixtaeque puellae
 sacra canunt | pariterque oculos ad sidera tollunt,
 hic exaudiri uoces, | hic uota precesque:
 10 noctes atque dies | ferit aurea sidera clamor.
 postquam prima quies | et facta silentia tectis,
 incipit effari | diuino ex ore sacerdos:
 'accipite haec animis laetasque aduertite mentes,
 matres atque uiri, | pueri innuptaeque puellae.
 15 discite iustitiam moniti | et spes discite uestras.
 haut incerta cano: | deus aethere missus ab alto,
 ipsius a solio regis, | uia prima salutis,
 quem nobis | partu sub luminis edidit oras

1] A. VII, 170. 2] A. VIII, 598 (late *mut. in laetum*, cf. X, 738). VI,
 408 (XII, 767; et *add.*, donum *mut. in templum*, cf. III, 536 *al.*). 3] A.
 X, 235 (et *mut. in hoc*; suum *add.*, cf. A. VI, 142 *al.*). II, 779. 4] G. I,
 29 (an *mut. in nam*) + II, 325 *al.* A. I, 229. 5] A. I, 230 (regis). V, 670.
 6] A. V, 638 (inquit *om.*). II, 523. 7] A. XI, 215 + 476 + G. III, 473
 (A. VII, 340. VIII, 358). A. V, 293 (mixtique) + II, 238 (VI, 307). 8] A.
 II, 239. V, 508 + XI, 37. 9] A. IIII, 460 (hinc). VI, 51 (*in*). 10] A. VI, 127.
 II, 488. 11] A. I, 723. 730 (tum *mut. in et.*). 12] A. IIII, 76. III, 373.
 13] A. V, 304. 14] A. VI, 306. 307. 15] A. VI, 620. III, 103. 16] A.
 VIII, 49. IIII, 574. 17] A. VI, 396. 96. 18] A. VIII, 252 (quae *uobis*).
 VII, 660.

S: codex Salmasianus, nunc Parisiensis lat. 10318, f. 21^u. ecclesia S
 1 *gentū S colūnes S 2 Religionem petrū S 4 res Suringar*
rex S 5 inquid S 6 uobis Suringar nobis S 8 Sagra S 10 adq; S
ferit Suringar feret S 11 tectis Suringar noctis S, fort. linguis (A.
XI, 241), cf. Proba 585 14 adq; S 16 Aut S 18 pastus sublimis
ededit S corr. Suringar oras Suringar ortus S

- uirginis os habitumque gerens |, mirabile dictu.
 20 ore *〈dei〉* | afflata est spiritu propiore canitque:
 . . . . .
 sic noua progenies | caelo descendit ab alto.
 ast ubi iam firmata deum te prodidit aetas,
 negauere deum | miseri, quibus ultimus esset
 ille dies, | quando furentes ac dira canentes
 25 insontem | magno ad regem clamore trahebant.
 ille nihil, | namque ipse uolens, seque obtulit ultro,
 hoc ipsum ut strueret, | uatum praedicta priorum
 prodere iussa dei, | telluris operta subire.
 primus ibi ante omnes, | sceptrum qui forte gerebat,
 30 sustulit ablutas lymphis ad sidera palmas,
 hoc dicens: | 'equidem in iusto nil tale repertum:
 nec fas. | o miseri, quae tanta insania, ciues?
 〈at〉 me nulla dies tantis neque fortibus ausis

19] A. I, 315. G. II, 30 (III, 275. A. I, 439. II, 174. IIII, 182. VII, 64. VIII, 252). 20] A. II, 247 (*ora*). VI, 50 *sq.* (*numine in spiritu mut.*; *canitque add.*). 21] E. IIII, 7 (*iam mut. in sic*). A. VIII, 423. 22] E. IIII, 37 (*hinc . . uirum mut. in ast . . deum, fecerit in prodidit*, cf. A. IIII, 431). 23] A. VIII, 659 (*adgnouere*). II, 248. 24] A. II, 249. G. I, 255 (*quando armatas*). A. VIII, 621 (*canentem*). 25] A. II, 84. 58. 26] A. II, 287. VI, 146 + VIII, 611. 27] A. II, 60. IIII, 464 (*priorum FPyabc*). 28] A. II, 127 + VI, 461. A. VI, 140. 29] A. II, 40. XII, 206 (*nam mut. in qui*). 30] A. II, 153 (*exutas uincilis*). 31] A. XII, 950. VIII, 207 (*de te mut. in in iusto, uerebar in repertum*, cf. A. VI, 145 [VII, 507]). 32] A. VIII, 208 (XI, 181). II, 42. 33] A. VIII, 281 (*Euryalus om., at add., tam mut. in tantis neque*).

19 abitumq; *S* 20 ore dei *ego More S Maria F. Latendorf Fleckeis. ann. CIII, 861* tunc ora *L. Mueller eph. Zarnick. 1868, 249* afflata *Riese* affata *S* propiore *Riese* propiora *S* post hunc u. lacunam indicauit; cf. *Luc. 1, 46 sqq.* 21 descendit *S* 22 uirum *Suringar* prodedit *S* 23 Negabere *S* ultissimus *S* 24 quo *Baehrens*, fort. ac delendum hac *S* 27 ut strueret *Suringar* instrueret *S* uatumq; dieta *S*, corr. *Riese* 28 Proderet i. d. *tellusque operta subiret *S*, corr. *Suringar* 29 forte *Suringar* uoce *S* 30 Sustullit ablatas limfis asidera *S*, corr. *Suringar* 31 equitem *S* iusto *Riese* isto *S*, cf. *Matth. 27, 19. 24* repertum *Suringar* repertus *S* repertumst *Riese* 32 omnis eriq; t. i. cieys *S*, corr. *Suringar* 33 at *add.* die stantis *S*

addiderit socium. | uestra' inquit 'munera uobis!
 35 uos animam hanc potius quocumque absumite leto.'
 tum magis atque magis | magnis furoribus acti
 clamores simul horrendos ad sidera tollunt
 et magis atque magis | poenas cum sanguine poscunt.
 has inter uoces | medio in flagrante tumultu
 40 arboris obnixus trunco | — tibi, magne, tropaeum,
 omnipotens genitor — | palmas utrasque tetendit
 teque uocans | multo uitam cum sanguine fudit.
 et tamen interea | tua nati maxima cura
 non tulit hanc speciem; | grauiter commotus et alto
 45 dat clarum e caelo signum. | nam tempore in illo
 sol medium caeli conseenderat igneus orbem.
 eripiunt subito nubes caelumque diemque
 et nox atra polum bigis subiecta tenebat.
 tris tenuit diei spatium non amplius horas:
 50 tum repetens iterum sua | clara in luce refulsit
 nona diei melior | rebus iam rite peractis.
 inde datum molitur iter. iamque arua tenebat
 scrupula, tuta lacu nigro nemorumque tenebris

34] A. VI, 170 (addiderat). V, 348. 35] A. III, 654. 36] G. III,
 185. A. IIII, 668 (*plangoribus*; aether *mut. in acti*, cf. I, 333 [VII, 199.
 XI, 616]). 37] A. II, 222 (tollit). 38] A. II, 299. 72. 39] A. XII, 318.
 XI, 225. 40] G. III, 233. A. XI, 7. 41] A. X, 668. VI, 685. 42] A. VI,
 247 (uoce *mut. in teque*). II, 532. 43] A. VIII, 422 (tu *mut. in et*). G.
 IIII, 354 (nati *add.*). 44] A. II, 407. I, 126. 45] A. III, 519 (puppi
mut. in caelo). XI, 303 (*non*) + E. V, 49 (G. I, 434. A. II, 274. VI, 234.
 VIII, 195; *ab [subj]* illo). 46] A. VIII, 97. 47] A. I, 88. 48] A.
 V, 721. 49] E. III, 105 (*pateat caeli . ulnas*). 50] A. III, 436 (praed-
 dicam *om.*, et repetens iterumque; sua *add.*). I, 588. 51] G. I, 286 (addere
om.; *fugae m.*, cf. A. VIII, 156). A. IIII, 555 (paratis). 52] A. VI,
 477 (tenebant). 53] A. VI, 238.

34 Addidere^t S inquid S 35 adsumite S 36 Tūnē S adq; S
 fororib; S 38 adq; S sanguina S 39 fraglante S 40 obnixos S
 42 uita S 43 natim S 44 tullit S comotus S 45 das *Suringar*
 46 igneos orbe S 49 Triste nuit S diei] caeli *Baehrens* oras S
 50 tum *Suringar* Te S (i. e. Tē) 52 molituritur iter S 53 Stubrea S,
 corr. *Salmasius*

ut statim ad fauces uenit graue olentis Auerni,
 55 tum demum horrisono stridentis cardine portae
 panduntur uastae | solidoque adamante columnae,
 sponte sua | umbrosae penitus patuere cauerne.
 ingreditur linquens antrum; | tum maxima turba,
 ut uidere deum fulgentiaque ora per umbras,
 60 ingenti trepidare metu. | nec plura moratus
 haec ait | et dictis maerentia pectora mulcet:
 'ne trepidate, meae | animaeque umbraeque paternae :
 uobis parta quies. | genitor mihi talia namque
 dicta dedit: | prope uos haec limina tendere adegit.'
 65 haec fatus | animas, quae per iuga longa sedebant,
 deturbat | miseransque antro submittit aperto
 et dicto parens | supera ad conuexa reuexit.
 interea magnam | subito uulgata per urbem
 fama uolat, | illum exiprantem sedibus imis
 70 iam reuocare gradum superasque euadere ad auras.
 obstipuere animis alii; set | sanguinis auctor
 se causam clamat crimenque caputque malorum, -

54] A. VI, 201 (inde ubi uenere ad fauces). 55] A. VI, 573 (*sacrae, cf. 574*). 56] A. VI, 574 (*portae*). 552. 57] A. VI, 82. VIII, 242. 58] A. VI, 157. 611 (quae mut. in tum, cf. 667; est om.). 59] A. VI, 490 (*virum . . arma*). 60] A. VI, 491. V, 381. 61] G. IIII, 415 al. A. I, 197. 62] A. VIII, 114 (meas). V, 81. 63] A. III, 495. VII, 122. 64] A. X, 600 (*dabas, cf. 633 al.*). VI, 696 (prope uos add.). 65] A. II, 721 (V, 421). VI, 411. 66] A. VI, 412. G. II, 499 (A. X, 823) + A. VI, 262 (que add.; se inmisit). 67] A. XI, 242 (Uenulus om.). VI, 241 (ferbat mut. in reuexit). 68] A. I, 124. VIII, 554. 69] A. VIII, 554. I, 44 + 84. 70] A. VI, 128 (set mut. in iam). 71] A. VIII, 530. VII, 49 (ultimo om.). 72] A. XII, 600.

54 aberni S 55 tum *Baehrens* Tunc S stritridenti S 56 Uanduntur S, corr. *Salmarius* solido quedam ante S 57 et post sua add. S caberne S 60 trepidarem S 61 at S merenta S 62 trepitare S meae *Suringar* me S 63 partaui S 64 prope uos haec *Baehrens* uos propere S propere haec nos *Suringar* adegit *Suringar* agit S 65 q; per iura S, corr. *Salmarius* 66 Deturbatanq; antro miserans S, corr. *Suringar* deturbat antro miserans *Baehrens* 68 uulgatam S 71 alii; set *Suringar* aliis et S 72 Ne causā clama S, corr. *Suringar* capueq; S

et nodum informis leti trabe nectit ab alta
proque suis meritis | superis concessit ab oris.
 75 nec minus interea | se matutinus agebat
ad socios, | quibus in mediis sic deinde locutus
extulit os sacrum | claraque in luce refulsit,
omnia longaeuo similis, | cunctisque repente
<inprouisus ait>: . . . . .
ire iterum in lacrimas? | coram, quem quaeritis, adsum.
 80 en perfecta mei | cari paecepta parentis.
quare agite, o socii, tantarum in munera laudum
ite' ait, 'egregias animas | natique patrisque
sermonum memores | fluuali spargite lympha.
ipse, ubi tempus erit, omnis in fonte lauabo.'
 85 dixit et in caelum paribus se sustulit alis
conditus in nubem: | hinc regia tecta subiuit
dona ferens uictor | cari genitoris et ora:
oscula libauit | dextramque amplexus inhaesit.
huius in aduentum cernes | a sedibus imis
 90 eruere summas arces | et moenia uerti
atque omnem ornatum flamma crepitante cremari.

- 73] A. XII, 603. 74] A. X, 82 + XI, 74. 224 (*cf. I, 74*). II, 91.
 75] G. II, 429 (III, 311. A. I, 633. VI, 212. VII, 572. XII, 107). A. VIII, 465.
 76] A. XI, 12 (XII, 110; tum *mut. in ad.*) V, 303. 77] A. VIII, 591. I, 588.
 78] A. VIII, 650. I, 594. 79] A. IIII, 413. I, 595. 80] A. VIII, 612. V, 747. 81] A. VIII, 273 (*iunenes mut. in socii*, *cf. III, 560*; *munera m.*).
 82] A. XI, 24. VI, 116. 83] A. VIII, 464 (*memor et*). III, 635. 84] E. III, 97. 85] A. VIII, 14. 86] G. I, 442. A. VII, 668 (*sic*). 87] A. I, 679 (VIII, 609. XI, 479) + G. II, 307 (A. V, 484. VIII, 50. VIII, 560). A. VI, 108. 88] A. I, 256. VIII, 124. 89] A. VI, 798 + G. I, 460 (A. I, 258. III, 47). A. I, 84. 90] A. III, 443 + II, 615. XI, 506 + VII, 309, *cf. II, 625*, V, 810. 91] A. VII, 74.

74 meretis *S* 75 sese matutinis *S* 76 socius *S* 78 longebus *S*,
corr. Suringar post hunc uersum excidisse quaedam intellectus Suringar,
*qui inprouisus ait (A. I, 595) addidit 79 lacrimis *S* (lacrimas *corr. m¹*)*
 81 os socii *S* munere *Suringar* 83 plubiali . . limfa *S*, *corr. Suringar*
 84 lababo *S* 85 sustulit *S* 87 ori *Riese* ad ora *Brandes*, *cf. A. VI, 108*
 88 Obscula *S* 89 cernes *Suringar certis S Erebi de Riese (G. IIII,*
471). 90 *fort. et ruere; conruere Brandes* summas arces *Suringar*
 summe acies *S menia S 91 adq; S*

tunc autem innumerae gentes populique | frequentes
 terrentur uisu subito. | rex omnibus idem
 iura dabit populis pariter | subigetque fateri,
 95 quae quis apud superos furto laetatus inani
 . . . .
 sed uos, o lecti, ferro | pro nomine tanto,
 quod superest, | moriamur et in media arma ruamus:
 sanguine quaerendi reditus animamque litando.'

Haec ubi pro meritis, | finem dedit ore precandi.
 100 succedunt alii | graues aetate ministri:
 pars in frusta secant | onerantque altaria donis;
 tum demum | pueri et pauidae longo ordine matres
 stant circum.
 quos ubi confertos | manu circumtulit omnes,
 105 sic prior adgreditur | mensas atque incipit ipse.
 et postquam primus | summo tenus adtigit ore,
 accipiunt proceres | pariterque antistites omnes
 et pueri rudes: | sequitur tum cetera pubes.

92] A. VI, 706 (*hunc circum*) G. IIII, 216 (A. I, 707. VI, 486. X, 506).
 93] A. VIII, 109. X, 112 (Iuppiter *om.*). 94] A. I, 507 (*dabat*) + VII,
 247 + G. I, 189 *al.* A. VI, 567 (*subigitque*). 95] A. VI, 568. 96] A. VIII, 146.
 VIII, 472. 97] A. V, 796. II, 353. 98] A. II, 118 (*animaque litan-*
dum). 99] A. I, 81 *al.* + I, 74 (*meritis pro*). VI, 76 (*loquendi, cf. 376*). 100]
 A. VI, 248 (*supponunt, cf.* A. II, 478. VIII, 607. VIII, 222. 663. XI, 481).
 I, 705 (*pares*). 101] A. I, 212. XI, 50 (*cumulatque, cf.* A. I, 363. VIII,
 180 *et* V, 101). 102] G. III, 205 (A. VI, 330. 573. VIII, 815. XII, 6). A. II,
 766. 103] A. II, 767. 104] A. II, 347. VI, 229 (*pura . . unda mut. in*
manu . . omnes). 105] A. VI, 387. G. IIII, 378 (*et mut. in atque*) + E.
 VI, 26 (A. X, 5). 106] A. IIII, 17 (*et add.*) I, 737. 107] G. I, 216 *al.*
 + A. I, 740 *al.* A. II, 205 *al.* + XII, 574 (*certantibus mut. in antistites*).
 108] A. VI, 832 (VII, 379; *ne mut. in et; rudes add.*) V, 74 (*quos mut. in*
tum).

92 gentis *S* frequentes *Suringar* frequenter *S* 94 dabit *Suringar*
 dabat *S* subigetque *Suringar* subieq; *S* post *u.* 95 uersum excidisse
 uidit *Riese* (*fort. A. VI, 569*) 96 Seduo soleti *S* 98 animaq; litarido *S*
 99 hic *Riese* 100 grabes *S* 101 frustra *S* honorantq; alteria *S*, corr.
Salmasius 102 pauido *S* 103 stant circum *u.* 102 adiecta *S* 104 manus *S*
 105 adq; *S* 108 tum *scripti* tunc *S* pubes *Salmasius* rudes *S*

110 protinus ad redditum quisquis, | ad tecta domorum
tendimus | et laetum semper celebрамus honorem.

cumque † abortio clamaretur 'Maro iunior!', ad praesens
hoc recitaui:

Ne, quaeso, | ne me ad talis inpellite pugnas!
namque erit ille mihi semper deus, | ille magister.
nam memini | — neque enim ignari sumus ante malorum —:
formonsum pastor | Phoebum superare canendo
115 dum cupid | et cantu uocat in certamina diuos,
membra deo uictus | ramo frondente pependit.

109] A. II, 437 + X, 436 (XI, 54 redditus; quisquis add.). II, 445 (ac).

110] A. I, 205. V, 58 (cuncti celebremus). 111] A. XII, 72. XI, 278.

112] E. I, 7. A. V, 391. 113] A. VIII, 157. I, 198. 114] E. II, 1. V, 9.

115] E. III, 4 (?; fouet in cupid mut.). A. VI, 172. 116] A. VIII, 337. VII, 67.

109 Prodinus *S* ac tecta *Riese* tecto domosū *S* in prosa pro
abortio *Iuretus* scripsit Mauortio, cf. Quicherat bibl. d'écol. d. chart.
I, t. 2, p. 130, qui primus hoc additamentum (dico uerba cumque . . pepen-
dit) edidit; ab auditorio Baehrens, fort. abituro recitauit *Iuretus* 111 Ne-
que sone me *S* 112 mihi ille *S* 113 malorum *Salmasius* maiorum *S*
114 fēbū *S* canendū *S* 116 fort. uinctus; cf. Anth. lat. 173, 1, quo
loco fortasse eodem modo uinctus scribendum est

INDEX UERSUUM UERGILIANORUM.

IN PROBAE CENTONE:

E. I, 11	441	E. VIII, 41.	92. 165	G. I, 209	66
— — 16	170	— — 42.	166	— — 212	88
— — 31	47	— X, 8.	428	— — 219	258
— — 32	418	— — 17.	520	— — 220	259
— — 44	419	— — 70.	36	— — 248	487
— — 58	98	G. I, 5.	58	— — 258	72
— — 75	489	— — 6.	59	— — 272	395
— III, 16	640	— — 40.	30	— — 273	562
— III, 7	34	— — 41.	411	— — 298	76
— — 18	377	— — 42.	412	— — 302	465
— — 19	378	— — 61.	346	— — 326	311
— — 20	378 <i>sq.</i>	— — 63.	280	— — 330	628
— — 23	377	— — 64.	117	— — 331	629
— — 24	257	— — 122.	253	— — 351	74
— — 27	523	— — 123.	298	— — 352	73
— — 28	379	— — 127.	168	— — 353	58
— — 40	144	— — 128.	169	— — 383	86
— — 51	111	— — 129.	290	— — 385	401
— — 61	279	— — 130.	292	— — 387	49
— V, 39	256	— — 131.	291	— — 407	173
— — 49	391 <i>sq.</i>	— — 132.	293	— — 410	97
— — 62	427	— — 137.	71	— — 417	42
— — 63	428	— — 139.	296	— — 432	388
— — 74	263	— — 140.	297	— — 438	636
— VI, 23	621	— — 141.	533	— — 451	494
— — 33	42	— — 142.	534	— — 454	501
— — 34	38	— — 146.	297	— — 455	501
— — 35	84	— — 150.	294	— — 467	637
— — 36	85	— — 151.	295. 255	— — 468	627
— — 79	669	— — 153.	257. 139	— — 469	632
— — 80	323	— — 155.	254	— — 471	633
— VII, 54	186	— — 156.	255	— — 473	496
— VIII, 11	405	— — 158.	259	— — 479	633
— — 38	195	— — 159.	260	— II, 10	250
— — 41	242	— — 168.	156	— — 23 (A. XII,	
— — 45	342	— — 203 (A. I,		421)	595
— — 48	154	— — 227)	685	— — 37	114

G. II,	39	31	G. III,	529	187	A. I,	94	667
— —	40	512	— —	553	52	— —	103	538
— —	76	204	— —	III, 1	187	— —	122	128. 654
— —	77	284	— —	3	47	— —	124	545
— —	81	148	— —	4	322	— —	125	546
— —	82	201	— —	18	164	— —	126	307
— —	126	237	— —	94	249	— —	129	502
— —	149	163	— —	100	164. 576	— —	132	622
— —	174	324	— —	101	165	— —	136	623
— —	180	251	— —	109	167	— —	137	228
— —	188	116	— —	133	509	— —	142	197
— —	200	106	— —	148	332	— —	143	555
— —	243	586	— —	154	318	— —	149	606
— —	270	68	— —	176	416	— —	151	313
— —	271	69	— —	206	335	— —	155	109. 683
— —	315	153	— —	207	336	— —	202	672
— —	324	75	— —	208	145. 143	— —	203	673
— —	325	80. 307	— —	216	460	— —	204	423
— —	327	81	— —	220	108	— —	207	673
— —	328	96	— —	235 (A. I, 228)	529	— —	211	127
— —	332	282	— —	282	316	— —	214	276. 581
— —	333	283	— —	323	445	— —	218	542
— —	335	92	— —	328	50	— —	219	543
— —	336	43	— —	333	372	— —	223	380
— —	337	44	— —	335	372	— —	236	113
— —	338	45	— —	393	37	— —	250 (X, 30) .	338
— —	341	300	— —	408	103	— —	260	152
— —	402	79	— —	416(A.VIII, 443)	206	— —	278	142
— —	430	93	— —	446	293	— —	279	143
— —	439	94	— —	470	128. 654	— —	293	341
— —	468	507	— —	470	88	— —	315	246
— —	474	302	— —	481	90	— —	347	529
— —	490	39	— —	445	439	— —	354	678
— —	499	306	— —	446	440	— —	355	161
— —	507	305	— —	447	241	— —	365(VI,638):	375
— —	510	304	— —	454	265	— —	407(XI,167):	432
— —	519	78	— —	458	239	— —	414	172
— —	521	77	— —	470	320	— —	430	571
— —	524	526	— —	471	631	— —	453	414
— III,	8	336	— —	472	632	— —	504	644
— —	9	337	— —	475 sq.	55. 564	— —	507	647
— —	42	526	— —	481	634	— —	525	603
— —	43	527	— —	482	635	— —	539	604
— —	47	575. 337	— —	485	650	— —	540	596
— —	67	261	— —	486	650	— —	562	130
— —	68	262	— —	515	601	— —	588	120
— —	162	105	— —	548 (A. III, 548):124. 350	589	— —	594:352. 540. 614.	662
— —	203	454	— —	558	283	— —	595	663
— —	245	429	— —	564	507	— —	604	473
— —	248	102	— —	22	500	— —	623	80
— —	284	495	A. I,	27	499	— —	630	264
— —	353	281	— —	77	517	— —	664	403
— —	480	312	— —	88	537	— —	665	32
— —	495	374	— —	90	536			
— —	523	611	— —					

A. I, 666	513	A. II, 471	248	A. III, 188	471
— 691	124	— 491	652	— 192	535
— 693	161	— 492	653	— 193	536
— 694	162	— 502	289	— 205	99
— 706	582	— 535	252	— 207	560
— 710	356	— 543	421	— 213	579
— 712	200	— 556	344	— 221	100
— 713	110	— 559	269	— 224	196
— 722	410	— 560	349	— 227	199
— 723	583	— 608	653	— 236	367
— 729	587	— 609	654	— 250	670
— 731	438	— 616	563	— 259	539
— 737	202	— 650	624	— 260	540
— 742	57	— 667	286	— 282	551
— II, 13	416	— 675	646	— 284	278
— 14	688	— 680	129	— 310	436
— 21	148	— 690	693	— 316	449
— 37	365	— 694	351	— 330	329
— 64	612	— 700	353	— 332	288
— 70	515	— 701	646	— 356	107
— 72	604	— 709	424	— 366	499
— 74 (III, 608):	609	— 712	147. 488	— 368	516
— 84	239. 606	— 713	566	— 369	489
— 86	287	— 715	490	— 393	141
— 120 (XII, 447):	578	— 719	188	— 408	692
— 121 (XII, 448):	579	— 731	220	— 409	694
— 125	504	— 732	221	— 414	500
— 132	172	— 734	574	— 426	131
— 134	315	— 738	204	— 436	492
— 137	417	— 755	656	— 461	154
— 143	473	— 768	431	— 463	511
— 157	193	— 777	693	— 493	139
— 167	615	— 794(VI,702):	547	— 495	474
— 199	498	— 796	661	— 502	383
— 203	531	— 797	662. 409	— 515	67
— 204	287. 173	— 800	458	— 518	70. 157
— 214 (VI, 22).	371	— 802	83	— 521	83
— 217	617	— 803	209	— 548	109
— 228	503	— III, 32	189	— 557	397
— 229	504	— 38	335	— 574	232
— 236	565	— 50	362	— 585	60
— 239	565	— 69	531	— 588	91
— 246	562	— 71	532	— 591 <i>sq.</i>	119
— 278	660	— 88	644	— 594	209
— 280	432	— 89	30	— 611	125
— 283	394	— 94	670	— 621	175
— 299	464	— 95	671	— 648	235
— 306	310	— 96	672	— 649	276
— 309	354	— 102	290. 35	— 650	277
— 316	303	— 103	589	— 662	552
— 317	304	— 116	549	— 664	555
— 347	467	— 142	295	— 665	556
— 372	402	— 167	576	— 685	543
— 414	605	— 173	355	— 700	150
— 427	314	— 178	407	— 712	505

A. III,	718(VI, 54):	599	A. V,	51	422	A. V,	721	61
— IIII,	4	640	— —	54	425	— —	754	664
— —	5	641	— —	71	54	— —	758	317
— —	55	465	— —	74	619	— —	783	247
— —	94	429	— —	76	568	— —	814	594
— —	100	267	— —	84(XI, 132):	528	— —	815	598
— —	113	194	— —	85	174	— —	820	554
— —	115	597	— —	91 (273)	448	— —	822	86
— —	123	638	— —	94	584	— —	839	65
— —	125 (VII, 548):	195	— —	100	470	— —	841	560
— —	129	600	— —	176	558	— —	854	545
— —	151	463	— —	186	549	— —	863	591
— —	160	625	— —	188	557	— VI,	11	120
— —	161	626	— —	207	551	— —	15	444
— —	172	134	— —	212	548	— —	46	390
— —	173	456	— —	213	397	— —	66	362
— —	185	125	— —	217	399	— —	80	116
— —	194	226	— —	302	459	— —	93	202
— —	196	357	— —	304	54	— —	96	472
— —	197	359	— —	305	590	— —	102	381
— —	223	443	— —	316	274	— —	105	514
— —	232 (272):		— —	319	547	— —	110	422. 423
	159. 645. 689		— —	344	348	— —	128	229
— —	238	413	— —	348	591	— —	141	151
— —	239	414	— —	349	592	— —	157 (856):	568. 658
— —	265	213	— —	357	677			
— —	269	214	— —	378	122	— —	159	275
— —	277	684	— —	379	123	— —	173	494
— —	287	50	— —	381	207. 497	— —	206	243
— —	297	361. 212	— —	391	643	— —	217	617
— —	305	448	— —	394	233	— —	221	564
— —	385	478	— —	409	642	— —	223	619
— —	387	492	— —	429	679	— —	232	651
— —	389	530	— —	465	224	— —	235	686
— —	451	219	— —	467	452	— —	255	160. 657
— —	458	570	— —	490	457	— —	258	213
— —	464	334	— —	501	470	— —	259	214. 228
— —	517	325	— —	505	559	— —	265	62
— —	541	265	— —	523	171	— —	267	51
— —	547	267	— —	524	343	— —	272	626
— —	561	266	— —	529	497	— —	285	99
— —	563	238. 360	— —	532	353	— —	296	483
— —	573	665	— —	541	286	— —	297	484
— —	584(VIII, 459):	82	— —	575	679	— —	305	400
— —	595	575	— —	579	572	— —	314	618
— —	605	493	— —	615	541	— —	318	183
— —	622	364	— —	616	541	— —	332	643
— —	702	398	— —	631	189	— —	340	222
— V,	6	212	— —	647	356	— —	354	315
— —	20	538	— —	648	386	— —	365	515
— —	23	472	— —	649	387	— —	370	524
— —	34	561	— —	670	225	— —	387	182. 223
— —	49	596	— —	677	217	— —	388	437
— —			— —	678	218	— —	389	438
— —			— —	712	525	— —	405	118

A. VI, 408	453	A. VI, 721	227	A. VII, 211	686
— — 413	559	— — 724	56	— — 213	329
— — 421	205	— — 725	57	— — 228	317
— — 426	369	— — 728	40	— — 234	550
— — 427	370	— — 729	41	— — 251	68
— — 465	647	— — 730	32. 382	— — 256 (578) .	123
— — 487	680. 114	— — 733	218	— — 258	345
— — 488	681	— — 734	219	— — 264	525
— — 495	677	— — 739	480	— — 267	147
— — 496	678	— — 740	481	— — 281	345
— — 509	520	— — 741	481	— — 325	480. 177
— — 514	430	— — 742	482	— — 326	178
— — 529	248	— — 745	380. 474	— — 327	179
— — 546	689	— — 746	420	— — 328	179
— — 547	528	— — 747	421	— — 344	505
— — 550	230	— — 765	101	— — 351	177
— — 551	231	— — 798	426	— — 375	430
— — 557	485	— — 812	348	— — 384	383
— — 558	486	— — 834	246	— — 386	203
— — 560	574	— — 851	409	— — 392	358
— — 578	62	— — 852	440	— — 443	491
— — 579	63	— — 857 (VIII,		— — 447	270
— — 589	659	397)	373	— — 458	133
— — 607	573	— — 878	415	— — 512	444
— — 608	476	— — 882	254	— — 519	613
— — 609	477	— VII, 18	104	— — 520	613
— — 610	475	— — 44	45	— — 536	595
— — 611	476. 479	— — 45	334	— — 538	508
— — 614	479	— — 53	132	— — 539	509
— — 620	469	— — 66	618	— — 544	435
— — 621	434	— — 67	176	— — 548	521
— — 624	620	— — 68	388	— — 559	250
— — 633	273	— — 69	344	— — 602 (VIII,	
— — 634	274	— — 71	285	279)	390
— — 637	136. 682	— — 78	553	— — 608	150
— — 639	140	— — 81	364	— — 619	455
— — 656	466	— — 97	406	— — 642	327
— — 658	168	— — 100	408. 406	— — 643	328
— — 661	325	— — 101	407. 408	— — 644	328
— — 662	326	— — 108	208	— — 661	349
— — 667	36. 461	— — 109	199. 284	— — 670	285
— — 668	462	— — 110	198	— — 680	34
— — 672	518	— — 119	134	— — 692	149
— — 673	183	— — 122	141	— — 708	323
— — 674	184	— — 156	272. 367	— — 791	130
— — 675	185	— — 157	273. 368	— — 804	330
— — 677	158	— — 170	567	— — 812	384
— — 678	159	— — 172	569	— — 813	385
— — 684	433	— — 174	569	— — 814	385
— — 685	510	— — 175	570	— VIII, 27	112
— — 688	664	— — 176	577	— — 30	599
— — 689	271	— — 178	567	— — 89	554
— — 690	393	— — 200	544	— — 97	607
— — 695	233	— — 205	431	— — 109	207
— — 710	572	— — 210	685	— — 114	437

A. VIII, 124.	135	A. VIII, 679	602	A. X, 110.	236
— — 150.	517	— — 686	327	— — 135.	280
— — 157.	35	— — 687	321	— — 150.	610
— — 164.	681	— — 698	100	— — 152 <i>sq.</i>	588
— — 170.	593	VIII, 21	502	— — 159.	112
— — 173.	691	— — 93	136	— — 176: 157.	392. 445
— — 187.	190	— — 95	491	— — 182.	457
— — 189.	33	— — 107	346	— — 219.	126
— — 200.	339	— — 131	190	— — 224.	550
— — 201.	340	— — 140	493	— — 244.	192
— — 202.	658	— — 157	674	— — 344.	230
— — 205.	180	— — 172	229	— — 349.	454
— — 206.	181	— — 181	506	— — 367.	241
— — 238.	398.	629	186	— — 386.	240
— — 242.	635	— — 187	53	— — 397.	610
— — 268.	687	— — 190	441	— — 398.	611
— — 269.	688	— — 191	442	— — 466.	402
— — 273.	426	— — 192	608	— — 469.	108
— — 275.	471	— — 193:	609. 366	— — 501.	612
— — 280.	580	— — 220	268	— — 507.	645. 404
— — 281.	601	— — 252	668	— — 523.	511
— — 302.	690	— — 253:	669. 119	— — 526.	443
— — 315.	490	— — 256	324	— — 572.	215
— — 322.	158	— — 274	261	— — 573.	216
— — 326.	299	— — 280	391	— — 594.	598
— — 327.	301	— — 311	382	— — 600.	524
— — 335.	234	— — 395:	220. 303	— — 608.	597
— — 364.	522	— — 425	270	— — 668.	127
— — 365.	523. 527	— — 426	271	— — 711.	434
— — 366.	375	— — 446	170	— — 717.	621
— — 373.	468	— — 461	89	— — 792.	46
— — 378.	49	— — 464	358	— — 799.	605
— — 386.	594	— — 474	359	— — 811.	451
— — 403.	519	— — 541	630	— — 823.	306
— — 408.	340	— — 583	131	— — 842.	275
— — 423.	338	— — 609	253	XI,	616
— — 442.	532	— — 610	145	— — 14.	665
— — 456.	657	— — 611	146	— — 30.	652
— — 472.	424	— — 645.	308. 682	— — 36.	660
— — 483.	211. 319	— — 659	352	— — 54.	666
— — 514.	394	— — 699	683	— — 55.	667
— — 522.	639	— — 709	630	— — 66.	208
— — 524.	118	— — 731	206	— — 76.	128
— — 528.	350	— — 740	446	— — 87.	452
— — 530(VIII, 123).	578	— — 752	655	— — 155.	404
— — 580.	363	— — 777	48	— — 158.	263
— — 591.	347	— — 798	363	— — 210.	95. 649
— — 610.	389	— — 817	396	— — 225.	648
— — 611.	223. 182	— — 80	675	— — 240.	609
— — 627.	447	— — 100:	64. 546	— — 241.	585
— — 629.	331	— — 101	137	— — 245.	243
— — 648.	326	— — 102	138	— — 267.	171
— — 658.	126	— — 103	137	— — 301.	244
— — 674.	87	— — 104	245	— — 335.	469
				— — 337.	176

A. XI,	344	636	A. XI,	753	435	A. XII,	252	101
— —	354	155	— —	754	180	— —	318	648
— —	361	264	— —	786	33	— —	429	121
— —	363	676	— —	812	236	— —	435	522
— —	410	333	— —	815	455	— —	445	659
— —	448	368	— —	849	152	— —	462	614
— —	460	675	— XII,	6	102	— —	643	188
— —	491	461	— —	19	519	— —	692	573
— —	508	415	— —	37	226	— —	767	198
— —	538	205	— —	150	496	— —	819	197
— —	541	374	— —	159	193	— —	829	210
— —	544	373	— —	166	347	— —	836	587
— —	551	115	— —	173	586	— —	879	191
— —	559	405	— —	196	585	— —	880	192
— —	572	376	— —	204	308	— —	886	530
— —	591	151	— —	205	309	— —	892	449
— —	621	566	— —	225	354	— —	893	450
— —	725	210	— —	226	355	— —	926	231
— —	726	211	— —	227	360	— —	931	234
— —	733	185	— —	239	602			

IN POMPONII CENTONE:

E.	I,	1	1	G.	I,	124	99	A.	I,	57	19
— —	6	9	— —	133	101	— —	58	20			
— —	7	10	— —	137	94	— —	62	18			
— —	20	56	— —	168	69	— —	89	20			
— —	23	56	— —	177	80	— —	136	117			
— —	31	22	— —	181	111	— —	214	107			
— —	51	3	— —	209	97	— —	230	19			
— —	52	4	— —	258	98	— —	327	130			
— III,	5	86	— —	412	2	— —	330	24			
— —	26	87	— —	415	34	— —	372	80			
— —	27	79	— —	416	35. 53	— —	413	50			
— V,	1	84	— —	479	42	— —	494	112			
— —	2	4	— II,	105	12	— —	502	49			
— —	8	85	— —	490	21	— —	601	76			
— —	44	6	— III,	42	30	— —	602	13			
— —	51	76	— —	69	68	— —	604	63			
— —	53	8	— III,	1	107	— —	605	64			
— —	55	23	— —	109	66	— —	622	103			
— —	62	14	— —	206	35	— —	753	81			
— —	63	15	— —	208	37	— —	II,	35	68		
— —	64	16	— —	215	29	— —	91	13. 131			
— —	81	75	— —	219	32	— —	143	63			
— VI,	5	4	— —	220	33	— —	299	125			
— —	34 (?) .	74	— —	221	34. 16	— —	309	(III,			
— —	67	5	— —	222	17	— —	375) .	125			
— —	84	85	— —	227	45	— —	376	124			
— VII,	5	5	— —	393	31	— —	377	125			
— VIII,	41	111	— —	472	114	— —	521	115			
— VIII,	38	26	A.	I,	20	23	— —	522	116		
G.	I,	5	84	— —	21	104	— —	523	119		
— —	123	100	— —	22	105	— III,	168	22			

A. III,	316:	18. 51 <i>sq.</i>	A. VI,	128.	. . . . .	43	A. VIII,	326	. . . . .	108	
— —	364	. . . . .	44	— —	436.	. . . . .	73	— —	327	. . . . .	109
— —	368	. . . . .	59	— —	561.	. . . . .	73	— —	364	. . . . .	62
— —	374	. . . . .	24	— —	569.	. . . . .	71	— —	373	. . . . .	12
— —	375	. . . . .	25	— —	610.	. . . . .	70	— —	686	. . . . .	106
— —	393	. . . . .	69. 65	— —	614.	. . . . .	37	— —	687	. . . . .	112
— —	459	. . . . .	61	— —	624.	. . . . .	72	— —	698	. . . . .	113
— —	494	. . . . .	48	— —	639.	. . . . .	67	— VIII,	79	. . . . .	83
— —	585	. . . . .	88	— —	691.	. . . . .	41	— —	90	. . . . .	52
— —	586	. . . . .	89	— —	719.	. . . . .	46	— —	122	. . . . .	42
— III,	12	. . . . .	54	— —	720.	. . . . .	47	— —	220	. . . . .	57
— —	66	. . . . .	114	— —	721.	. . . . .	48	— —	461	. . . . .	90
— —	99	. . . . .	118	— —	722.	. . . . .	60	— X,	3	. . . . .	45
— —	107	. . . . .	54	— —	724.	. . . . .	92. 93	— —	100	. . . . .	11
— —	108	. . . . .	55	— —	725.	. . . . .	93	— —	162	. . . . .	94
— —	109	. . . . .	50	— —	728.	. . . . .	95	— —	469	. . . . .	44
— —	194	. . . . .	110	— —	729.	. . . . .	96	— —	547	. . . . .	127
— —	270	. . . . .	126	— —	730.	. . . . .	38	— —	668	. . . . .	11
— —	378	. . . . .	127	— —	732.	. . . . .	36	— —	825	. . . . .	25
— —	385	. . . . .	39	— —	748.	. . . . .	40	— XI,	358	. . . . .	119
— —	461	. . . . .	89	— —	749.	. . . . .	41	— —	687	. . . . .	116
— —	464	. . . . .	7	— —	846.	. . . . .	28	— —	688	. . . . .	117
— —	480	. . . . .	92	— VII,	45.	. . . . .	87	— —	787	. . . . .	64
— V,	467	. . . . .	52	— —	79.	. . . . .	129	— XII,	427	. . . . .	78
— —	523	. . . . .	105	— —	129.	. . . . .	124	— —	428	. . . . .	79
— —	524	. . . . .	128	— —	281.	. . . . .	131	— —	429	. . . . .	27
— —	688	. . . . .	123	— —	297.	. . . . .	65	— —	669	. . . . .	77
— —	689	. . . . .	123	— —	768.	. . . . .	74	— —	819	. . . . .	51
— —	727	. . . . .	122	— VIII,	49.	. . . . .	7	— —	829	. . . . .	29
— —	839	. . . . .	91	— —	150.	. . . . .	26	— —	833	. . . . .	55
— VI,	11	. . . . .	130	— —	155.	. . . . .	82	— —	843	. . . . .	120. 30
— —	96	. . . . .	62	— —	186.	. . . . .	118	— —	879	. . . . .	121
— —	97	. . . . .	53	— —	304.	. . . . .	127	— —	880	. . . . .	122
— —	106	. . . . .	58	— —	321.	. . . . .	102	— —	882	. . . . .	49
— —	109	. . . . .	58	— —	322.	. . . . .	103				

IN CENTONE DE UERBI INCARNATIONE:

E. III,	49.	. . . . .	20	G. I,	188.	. . . . .	93	G. III,	119	. . . . .	5
— III,	5.	. . . . .	48	— —	189.	. . . . .	93	— —	142	. . . . .	94
— —	7.	. . . . .	60. 15	— —	483.	. . . . .	58	— —	143	. . . . .	95
— —	9.	. . . . .	47	— II,	3.	. . . . .	93	— —	447	. . . . .	43
— —	12.	. . . . .	49	— —	6.	. . . . .	92	— —	548	. . . . .	55
— —	13 <i>sq.</i>	. . . . .	50	— —	119	(A. VI,		— —	565 <i>sq.</i>	. . .	110
— —	17.	. . . . .	54			208).	. . . . .	93	A. I,	46 (VII, 308):	110
— —	31.	. . . . .	50	— —	200.	. . . . .	96	— —	210	. . . . .	67
— —	47.	. . . . .	61	— —	201.	. . . . .	97	— —	228	. . . . .	23
— —	48.	. . . . .	52	— —	202.	. . . . .	98	— —	230	. . . . .	39
— —	52.	. . . . .	51	— —	460.	. . . . .	90	— —	291	. . . . .	53
— —	61.	. . . . .	59	— —	518.	. . . . .	91	— —	335	. . . . .	25
— V,	74.	. . . . .	44	— —	524.	. . . . .	14	— —	371	. . . . .	24
— VIII,	17: 46 <i>sq.</i>	49	— III,	42.	. . . . .	38	— —	503	. . . . .	13	
— VIII,	47.	. . . . .	61	— III,	1 sq.	. . . . .	30	— —	572	. . . . .	83
G. I,	168.	. . . . .	19	— —	3.	. . . . .	31	— —	573	. . . . .	84

A.	I,	588	60	A.	III,	339	27	A.	VII,	778	48
— —	601	26.	39	— —	464	44	— VIII,	76	4		
— —	605	88		— —	556	15	— —	155	29		
— —	642	36		— —	573	67	— —	173	65		
— —	652	110		— —	574	9	— —	268	106		
— —	664	35		— V,	49	64	— —	269	107		
— —	665	36		— —	50	65	— —	273	31		
— —	683	66		— —	53	66	— —	303	109		
— —	756	3		— —	59	107	— —	373	3		
— II,	89	12		— —	71	72	— —	440	72		
— —	359	17		— —	577	103	— VIII,	21	29		
— —	372	34		— —	724	87	— —	40	103		
— —	388	64		— —	727	1	— —	79	22		
— —	396	88		— —	770	17	— —	101	80		
— —	414	74		— —	863	30	— —	153	68		
— —	537	80		— VI,	50	57	— —	208 (XI,			
— —	591	18.	10	— —	51	58		181)	. . . . .	26	
— —	620	85		— —	112	38	— —	220	45		
— —	694	62		— —	116	4	— —	277	37		
— —	716	73		— —	306	108	— —	278	40		
— —	760	70		— —	307	108	— —	281	36		
— III,	56 (III			— —	461	28	— —	282	37		
— —	412)	8		— —	620	77	— —	301	43		
— —	105	19		— —	621	18	— —	302	111		
— —	158	86		— —	639	81	— —	447	79		
— —	178	13		— —	726	16	— —	645	56		
— —	250	71		— —	727	16	— X,	1	32		
— —	254	84		— —	746	104	— —	3	33		
— —	375	21		— —	747	105	— —	244	78		
— —	376	21		— —	827	78	— —	668	1		
— —	388	100		— VII,	53	11	— XI,	50	68		
— —	409	69		— —	57	14	— —	64	67		
— —	461	99		— —	100	41	— —	292	75		
— —	480	20		— —	101	42.	— —	293	76		
— —	493	100		— —	231	82	— —	363	76		
— —	518	2		— —	232	83	— —	460	74.	75	
— III,	31	25		— —	256	5	— XII,	11	28		
— —	169	63		— —	257	6	— —	70	56		
— —	176	101		— —	258	7	— —	174	109		
— —	177	102		— —	261	88	— —	196	102		
— —	277	10		— —	262	89	— —	225	12		
— —	338	26		— —	571	9	— —	504	77		

IN CENTONE DE ECCLESIA:

E.	I,	7	112	G.	I,	29	4	G. III,	378	105
— II,	1	114		— —	255	24	A.	I,	44	69
— III,	97	84		— —	286	51	— —	74	99	
— —	105	49		— —	442	86	— —	84	69.	89
— III,	7	21		— II,	499 (A. X		— —	88	47	
— —	37	22		— —	823)		— —	124	68	
— V,	9	114		— III,	185	36	— —	126	44	
— VI,	26 (A. X,			— —	233	40	— —	197	61	
— —	5)	105		— III,	354	43	— —	198	113	

A. I,	205	.	110	A. III,	555	.	51	A. VI,	574	.	56
—	212	.	101	—	574	.	16	—	611	.	58
—	229	.	4	—	635	.	83	—	620	.	15
—	230	.	5	—	668	.	36	—	685	.	41
—	256	.	88	V,	58	.	110	—	696	.	64
—	315	.	19	—	74	.	108	—	706	.	92
—	507	.	94	—	81	.	62	—	798	.	89
—	588	.	50. 77	—	303	.	76	—	832	(VII,	
—	594	.	78	—	304	.	13	—	379).	108	
—	595	.	79	—	348	.	34	VII,	49	.	71
—	705	.	100	—	381	.	60	—	67	.	116
—	723	.	11	—	391	.	112	—	74	.	91
—	730	.	11	—	508	.	8	—	122	.	63
—	737	.	106	—	638	.	6	—	170	.	1
— II,	40	.	29	—	670	.	5	—	660	.	18
—	42	.	32	—	721	.	48	—	668	.	86
—	58	.	25	—	747	.	80	VIII,	49	.	16
—	60	.	27	—	796	.	97	—	97	.	46
—	72	.	38	VI,	50 sq.	.	20	—	109	.	93
—	84	.	25	—	51	.	9	—	124	.	88
—	91	.	74	—	76	.	99	—	157	.	113
—	118	.	98	—	82	.	57	—	242	.	57
—	127	.	28	—	96	.	17	—	273	.	81
—	153	.	30	—	108	.	87	—	423	.	21
—	222	.	37	—	116	.	82	—	464	.	83
—	239	.	8	—	127	.	10	—	465	.	75
—	247	.	20	—	128	.	70	—	472	.	96
—	248	.	23	—	140	.	28	—	530	.	71
—	249	.	24	—	146	.	26	—	554	.	68 sq.
—	287	.	26	—	157	.	58	—	591	.	77
—	299	.	38	—	170	.	34	—	598	.	2
—	347	.	104	—	172	.	115	—	611	.	26
—	353	.	97	—	201	.	54	—	612	.	80
—	407	.	44	—	229	.	104	VIII,	14	.	85
—	437	.	109	—	238	.	53	—	114	.	62
—	445	.	109	—	241	.	67	—	146	.	96
—	488	.	10	—	247	.	42	—	207	.	31
—	523	.	6	—	248	.	100	—	208	(XI,	
—	532	.	42	—	262	.	66	—	181).	32	
—	615	.	90	—	306	.	14	—	252	.	18
—	721(V, 421):	65		—	307	.	14	—	281	.	33
—	766	.	102	—	387	.	105	—	337	.	116
—	767	.	103	—	396	.	17	—	422	.	43
—	779	.	3	—	408	(XII,		—	621	.	24
— III,	103	.	15	—	767)	.	2	—	650	.	78
—	373	.	12	—	411	.	65	—	659	.	23
—	436	.	50	—	412	.	66	X,	112	.	93
—	495	.	63	—	461	.	28	—	235	.	3
—	654	.	35	—	477	.	52	—	600	.	64
— III,	17	.	106	—	490	.	59	—	668	.	41
—	76	.	12	—	491	.	60	XI,	7	.	40
—	413	.	79	—	552	.	56	—	12	(XII,	
—	443	.	90	—	567	.	94	—	110).	76	
—	460	.	9	—	568	.	95	—	24	.	82
—	464	.	27	—	573	.	55	—	37	.	8

A. XI, 50 101	A. XI, 303 45	A. XII, 600 72
— — 215 7	— — 506 90	— — 603 73
— — 225 39	— XII, 72 111	— — 950 31
— — 242 67	— — 206 29	
— — 278 111	— — 318 39	

INDEX SCRIPTURARUM UERGILIANARUM QUAE IN CENTONIBUS LEGUNTUR.

Siglis *P. T. Inc. Eccl.* significantur centones Probae, Pomponii, de uerbi incarnatione, de ecclesia, *Aus.* Ausonii Cento nuptialis, *AL.* numeris qui sunt in Riesii Anthologia latina adiectis ceteri qui praeter carmen de ecclesia in codice Salmasiano extant centones.

SCRIPTURAE CODICIS MEDICEI:

E. VIII, 11 desinet: P. 405.	A. VII, 13 nocturno in lumine: AL.
G. I, 248 densantur: P. 487.	17, 331.
— — 351 possimus (<i>M2yc1</i>): P. 74.	— — 351 spirans: P. 177.
— II, 82 mirataque (miratasque <i>Mabe</i>): P. 201.	— — 357 locuta (<i>om. est</i>): AL. 15, 135.
— — 202 reponit: Inc. 98.	— — 459 perfudit: AL. 17, 314.
— — 332 grama: P. 282.	— — 490 manu (<i>F</i>): AL. 14, 31; 17, 235.
— III, 431 dispergit: P. 90.	— VIII, 581 sola et sera: Aus. 88.
— — 446 domus: P. 440.	— — 610 egelido: P. 389.
— — 447 quicquam: Inc. 43, AL. 17, 83.	— VIII, 645 mittit: P. 308, Inc. 56, AL. 15, 23.
A. I, 725 fit: AL. 18, 18.	— X, 572 ac: P. 215.
— III, 330 inflammatus: P. 329.	— — 788 femine (<i>sic quoque P, femore m_X Prisc.</i>): Aus. 109 (λ , femore <i>cet.</i>).
— — 621 affabilis: P. 175.	— XI, 30 exanime: P. 652.
— V, 6 posset: P. 212.	— XII, 176 precanti: AL. 17, 1.
— — 357 ostendebat: P. 677.	— — 893 clausumque: P. 450, AL. 17, 453.
— — 433 nequicquam: AL. 8, 22.	— — 916 telumque . . tremisicit: Aus. 92.
— — 649 qui: P. 387.	
— VI, 255 limina: P. 160.	
— — 267 altas: P. 51.	
— — 553 ferro: AL. 17, 74.	
— — 724 terras: T. 92.	
— — 765 educit: P. 101.	

SCRIPTURAE CODICIS PALATINI:

E. II, 7 cogis: AL. 15, 58.	A. VI, 746 reliquit: P. 420.
G. III, 154 magnis (<i>om. que</i>): P. 318.	— VII, 262 Troiaque (<i>P2yb</i>): Inc. 89.
— — 447 cuiquam: P. 241.	— VIII, 251 pericli est: AL. 18, 61.
A. III, 483 subtemine (subtegmine <i>M g del.</i>): Aus. 41.	— VIII, 135 datum est: AL. 17, 457.
— — 665 fluctu: P. 556.	— — 209 aspicis: AL. 17, 6.
— III, 464 priorum: P. 334 (priorum <i>cod. P</i>), T. 7, Inc. 44, Eccl. 27, AL. 17, 88.	— X, 100 summa(<i>M2</i>): P. 64. 546, T. 11, AL. 17, 25.
	— — 349 premit: P. 454.

SCRIPTURAE CODICIS ROMANI:

G. III, 238 vulnera: AL. 17, 232.	A. V, 631 quid: P. 189.
— — 454 Iues: P. 265.	— VII, 128 manebant: AL. 17, 47.

SCRIPTURAE CETERORUM CODICUM:

G. II, 200 desunt (<i>γα2c</i>): P. 106.	A. VI, 97 quam (qua? <i>Seruius</i>): T. 53.
— III, 15 eruentum (<i>Seruius</i>): AL. 17, 304.	— — 388 limina (<i>χ</i>): P. 437.
— — 516 nullique (<i>c</i>): AL. 11, 71.	— — 647 et pectine (<i>schol. Pers.</i>): Aus. 127.
A. II, 548 fata (<i>Donatus</i>): AL. 17, 276.	— VII, 122 hic patria (<i>c</i>): AL. 17, 172.
— III, 94 nomen (<i>χ Baeda</i>): P. 429.	— — 175 sacrae (<i>bχ</i>): P. 570, AL. 18, 12.
— — 103 frigio (<i>F</i>): AL. 18, 49.	— — 335 unanimes (<i>b</i>): AL. 8, 29; 17, 60.
— — 221 oblitus (<i>c</i>): AL. 17, 17.	— — 562 supera (<i>γc</i>): AL. 17, 362.
— — 516 praeruptus (<i>γ2c1</i>): AL. 17, 402.	— VIII, 60 irasque (<i>c</i>): AL. 11, 10.
— — 596 fata (<i>a2χ</i>): AL. 13, 20.	— — 273 munera (<i>m</i>): P. 426, Inc. 31, Eel. 81.
— — 690 innixa (<i>m</i>): Aus. 122.	— — 386 exitium (<i>b</i>): P. 594, AL. 17, 87.
— V, 59 mea (<i>bc1</i>): Inc. 107.	
A. V, 842 querelas (<i>χ Donatus</i>): AL. 11, 78.	
— VI, 51 deo (<i>b</i>): AL. 17, 199.	

SCRIPTURAE OMNIUM FERE CODICUM A RIBBECKIO NON RECEPTAE:

G. II, 341 ferrea: P. 300, AL. 17, 229.	A. II, 616 nimbo: P. 563.
— III, 221 omnes: T. 16.	— — 680 subito: AL. 17, 420.
	— VII, 129 exitiis: T. 124. AL. 17, 456.

UERSUS IN SUSPICIONEM UOCATI:

G. III, 263: AL. 11, 34.	A. I, 711: Aus. 60.
— III, 506: AL. 15, 134.	— III, 126: AL. 18, 45.

SCRIPTURAE, QUAE NULLO CODICE COMPROBANTUR, FERE OMNES DUBIAE, UTPOTE QUAE CENTONUM Scriptoribus TRIBUENDAE ESSE UIDEANTUR:

G. I, 248 obducta: P. 487.	A. III, 676 ignis: AL. 17, 48.
— — 298 ac: P. 76.	— V, 517 auras: AL. 17, 142.
— — 409 aëra: AL. 17, 139.	— — 616 una est: AL. 8, 45.
— II, 200 gregibus liquidi: P. 106.	— — 649 eunte est: P. 387.
A. I, 260 nec: P. 152.	— VI, 206 arbor: P. 243.
— II, 134 letō fateor: AL. 17, 156.	— VII, 392 incensas: AL. 17, 145.
— III, 284 circumueritur: P. 278.	— — 445 iram: AL. 17, 354, cf. 284.
— III, 277 medio in sermone: P. 864, cf. <i>Claud. Mar. Uict. III, 681.</i>	— — 518 trepidae: AL. 17, 344.
— — 370 amantem (<i>om. est</i>): AL. 17, 273.	— VIII, 679 populo patribusque: P. 602.
— — 609 urbem: AL. 17, 298.	— XI, 176 regi memores: AL. 17, 373.
	— — 413 nec: AL. 17, 239.
	— XII, 173 manibus fruges: P. 586.
	— — 239 ferturque: P. 602.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

---

p. 294 u. 83 not. post steriles lege B¹ pro B². — p. 310 inter imitationes adde: 499] Uerg. Georg. I, 483 nec tempore eodem. — p. 316, ind. II, col. 1 post 'commemoratio' adde: 'exceptis duobus locis Firmici Materni V, 7. 8 (Woelflin, Arch. f. lat. Lexicogr. IV, 324).'

G. BRANDES.

p. 355, l. 12 infra adde post uolt: nec minus dubium est suis . . toris III, 738, cf. adn. — p. 367, l. 3 infra leg. germina G. — Claud. Mar. Uict. Al. I, 203 cum Petschenigio, qui hanc ceterasque hoc loco prolatas conjecturas libro iam typis descripto mecum communicauit, nunc praefero putari pro eo, quod recepi, patrari. — I, 342 sq. commata post dicere et figeret delenda sunt. — I, 357 conlatto, quod Petschenig proposuit, praestare uidetur. — II, 2 recte scripsit Petschenig potuit, quod simili loco III, 233 confirmatur. — II, 20 nunc cumulatius praefero, quod Petschenig quoque commendat. — II, 340 leg. annos, mille. — p. 401, l. 6 infra ante 438 add. dignatus. — II, 460 leg. tamquam. — III, 150 quis uoluit Petschenig; ego qui teneo; commata post studio et reddat delenda. — III, 168 uenerator retinere debebam; cf. Arnob. VII, 31, p. 265, 15 R. — III, 700 leg. usus, per.

C. SCHENKL.

BR
60
C6
v.16

Corpus scriptorum
ecclesiasticorum latinorum

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

CIRCULATE AS MONOGRAPH

